

**PRAMENE K VOJENSKÝM
DEJINÁM SLOVENSKA
I/3**

1387 – 1526

Pramene k vojenským dejinám Slovenska I/3 1387 – 1526

Editori: Doc. PhDr. Vladimír Segeš, PhD.
Mgr. Božena Šeďová

Edícia Pramene k vojenským dejinám Slovenska

Vydal: Vojenský historický ústav v Bratislave

Recenzenti: PhDr. Igor Graus, PhD.
Prof. PhDr. Ján Lukačka, CSc.

© Vojenský historický ústav 2013

Grafická úprava, sadzba a zalomenie: Ing. arch. Marek Kacvinský
Tlač: Tlačiareň P+M, s.r.o.

Na prednej strane obálky je znázornený Ján Huňady podľa kolorovanej ilustrácie v Uhorskej kronike Jána z Turca, vydanej roku 1488 v Augsburgu.

Na titulnej strane je podobizeň Jána Huňadyho v Uhorskej kronike Jána z Turca, vydanej roku 1488 v Brne.

Na zadnej strane obálky je iluminácia znázorňujúca triumf Mateja Korvína po dobytí Viedne roku 1485 v rukopisnom kódexe diela Flavia Philostrata, ktoré z gréčtiny do latinčiny preložil Antonio Bonfini.

e-ISBN 978-80-89523-26-9

VLADIMÍR SEGEŠ – BOŽENA ŠEĐOVÁ

**PRAMENE K VOJENSKÝM
DEJINÁM SLOVENSKA**

I/3

1387 – 1526

Predhovor	7
Vojenská minulosť Slovenska v neskorom stredoveku (1387 – 1526)	9
1. Kráľ Žigmund udeľuje Jakubovi zo Stretavy právo meča za vojenské zásluhy, 1. decembra 1389	40
2. Kráľ Žigmund uvoľňuje z vojenskej výpravy šľachticov z Markušoviec a Jamníka, 28. júna 1392	42
3. Svedectvo Nitrianskej kapituly o predaji majetku pre potreby vykúpenia zo zajatia, 21. decembra 1392	43
4. Zvesť o vpáde českého vojska, 30. januára 1397	45
5. Svedectvo o násilnostiach voči Štefanovi z Bánvlkov, 9. februára 1397	46
6. Vojenská služba Silvanisa Podmanického, 23. mája 1399	47
7. Donácia kráľa Žigmunda na Vodnú vežu v Bratislave, 31. decembra 1401	48
8. Podmienky vojenskej služby Petra Forgáča, 4. septembra 1403	50
9. Dekrét kráľa Žigmunda o udelení milosti odbojníkom, 8. októbra 1403	51
10. Kráľ Žigmund udeľuje výsady Žiline, 15. apríla 1405	54
11. Zakladajúca listina uhorskej spoločnosti – rádu Draka z roku 1408, 12. decembra 1408	57
12. Donácia kráľa Žigmunda rytierovi Vajkovi na hrad Huňad, 18. októbra 1409	65
13. Opatrenia kráľa Žigmunda v čase nepriateľského stavu s Poľskom, 24. júna 1410	67
14. Zálohovanie hradného panstva Ľubovňa s Podolíncom a Hniezdnym a 13 spišských mestečiek, 8. novembra 1412	68
15. Smernice na obranu južného pohraničia Uhorska, 1415 – 1417	72
16. Husitský bojový chorál, 20. roky 15. storočia	73
17. Kráľ Žigmund udeľuje Štefanovi z Rozhanoviec hodnosť bratislavského župana, 5. októbra 1421	75
18. Príkaz kráľa Žigmunda o zabavení majetkov šľachticom, ktorí odišli z vojenskej výpravy, 16. januára 1422	77
19. Vojenský poriadok Jana Žižku z Trocnova, 1423	78
20. Dekrét kráľa Žigmunda o regulovaní disciplíny a o zásobovaní vojska, 17. marca 1427	83
21. Oslobodenie z účasti na vojenskej výprave, 11. septembra 1427	87
22. Donácia kráľa Žigmunda pre Cecíliu zo Svätého Jura za vojenské zásluhy, 9. marca 1430	88
23. Nariadenie kráľa Žigmunda o stavbe mosta cez Dunaj v Bratislave, 13. mája 1430	90
24. Nariadenie kráľa Žigmunda o opatreniach na uhorsko-poľskej hranici, 28. októbra 1430	91
25. Kráľovná Barbora povoláva Košičanov do boja proti husitom, 13. októbra 1431	93
26. Sťažnosť Stibora zo Stiboric na Jána z Vrbna, 14. apríla 1432	95
27. Propozície plánu obrany Uhorska – Siensky register a jeho spresnenie, 1432 – 1433 (pred 1435)	97
28. Žiadosť cisára Žigmunda pápežovi Eugenovi IV. o doplnenie stanov rádu Draka, 21. – 24. júla 1433	105

29. Vojenský predpis Jana Hájka z Hodětína, po 1434	108
30. Dekrét (zvaný Veľký) kráľa Žigmunda, 8. marca 1435	115
31. Vojenská reforma kráľa Žigmunda, 12. marca 1435	122
32. Kráľ Žigmund udeľuje Bratislave erb, 8. (a 9.) júla 1436	127
33. Kráľ Vladislav I. sa zaručuje poľským bojovníkom vynahradiť prípadnú ujmu, 10. augusta 1441	130
34. Palebná sila stredovekej Bratislavy, 2. augusta 1443	132
35. Pamätná kronika Eberharda Windeckeho, okolo 1443	135
36. Mier medzi Jánom Jiskrom a Pongrácom zo Svätého (Liptovského) Mikuláša, 4. mája 1449	139
37. Memoriál Heleny Kottannerovej, okolo 1450	142
38. Bratrství vyhlasujú nepriateľstvo Bardejovu, 9. februára 1453	151
39. Anály či kroniky Jána Długosza, 1455 – 1480	152
40. Kráľ Matej Korvín žiada Bardejovčanov o podporu pre kapitána Sebastiána Rozhanovského, 16. apríla 1458	174
41. Dekrét kráľa Mateja, 5. januára 1459	176
42. Glejt grófa Jána zo Svätého Jura a z Pezinka pre Ladislava Erdőhátyho a Jána Benku, 2. decembra 1459	179
43. Prímerie medzi bratrstvíckymi veliteľmi a sedmohradským vojvodom Sebastiánom Rozhanovským, 13. januára 1460	181
44. Dohoda medzi bratrstvíckymi veliteľmi v Chmeľove a uhorskými veľmožmi, 15. apríla 1460	183
45. Štefan Zápoľský píše Bardejovčanom o osude ich žoldnierov, 7. januára 1465	185
46. Súpis bratislavských žoldnierov najatých proti bratrstvíkom, 29. mája 1466	186
47. Kráľ Matej Korvín vystríha Trenčanov pred útokom českého vojska, 3. mája 1468	188
48. Velitelia kráľovského vojska žiadajú o výplatu žoldu, z rokov 1468 – 1472	190
49. Svedectvo Bartoša z Hertvíkovic vo veci Jána zo Svätého Jána a Gregora Štiavnického, 17. marca 1471	191
50. Český kráľ Vladislav II. potvrdzuje dohodu uzavretú s uhorským kráľom Matejom, 19. októbra 1478	192
51. Spišské kázňové modlitby, 1479	203
52. Bratislavská odpustková listina, 11. mája 1480	208
53. Kráľ Matej o zložení a taktike uhorského vojska, 10. marca 1481	210
54. Kráľ Matej vyhovuje žiadosti Ladislava Podmanického vo veci testamentu, 13. decembra 1481	213
55. Kronika Ulricha z Richentalu o Kostnickom koncile, 1483	215
56. Zmluva medzi sporiacimi sa Ladislavom Podmanickým a Viliamom Tettaurom, 2. februára 1483	218
57. Dekrét (zvaný Veľký) kráľa Mateja, 25. januára 1486	221
58. Uhorská kronika Jána z Turca, 1485 – 1488	223
59. Dekády uhorských dejín Antonia Bonfiniho, 1488 – asi 1497	253
60. Rukoväť uhorských dejín Petra Ransana, 1490	265
61. Opovedný list Václava z Kišne a Jána Jurčického, 3. septembra 1491	269

62. Opovedný list Mikuláša Łachetu, 3. septembra 1491	270
63. Opovedný list Jána Zálieského, 3. septembra 1491	271
64. Opovedný list Mateja Jankovského, 9. septembra 1491	272
65. Opovedný list Stanislava Šafranca, 14. septembra 1491	273
66. Opovedný list Petra Šafranca, 14. septembra 1491	274
67. Bardejovský výhražný list, 25. júla 1493	275
68. Súpis vybavenia mestských hradieb a bášt v Prešove, okolo 1495	277
69. Banderiálni páni podľa dekrétu kráľa Vladislava II., 1498	280
70. Výzva kráľa Vladislava II. šľachticom Šarišskej stolice do boja proti vzbúreným križiakom, 4. júna 1514	283
71. Dekrét kráľa Vladislava po potlačení sedliackeho povstania, 19. novembra 1514	285
72. Tripartitum Štefana (Verbóciho) z Vrbovca, 1514	292
73. Sperfoglova kronika, asi 1516 – 1537	310
74. Disciplinárny a proviantný predpis pre bardejovských žoldnierov, 1521	314
75. Správy Antona Burgia o situácii v Uhorsku, 13. apríla a 30. júla 1525	319
76. Rozsudok nad účastníkmi baníckeho povstania, 13. apríla 1526	326
Chronologický prehľad najdôležitejších udalostí	332
Prehľad vládcov, pápežov a uhorských hodnostárov	335
Genealogické tabuľky	337
Použité a odporúčané pramene, edície a literatúra	340
Výberový menný a miestny register k zväzkom I/1, I/2, I/3	345

Predhovor

Vo výskumnom programe Vojenského historického ústavu v Bratislave sa potreba sprístupňovania písomných slovacikálnych militárií premietla do vedeckého projektu Pramene k vojenským dejinám Slovenska, ktorý sa ako jeden z piatich kľúčových a nosných smerov realizuje od roku 2007. Cieľom tohto projektu je postupné odstraňovanie deficitu v oblasti edovaných prameňov, a tým zároveň príspenie k posunu poznania slovenskej historiografie a obzvlášť slovenskej vojenskej historickej vedy.

V súlade so zaužívanými medzníkmi a etapami vojenských dejín Slovenska, ktoré sa odzrkadľujú v časovom vymedzení doteraz vydaných šiestich zväzkov a pripravovaného siedmeho zväzku Vojenských dejín Slovenska, budú aj postupne vydávané pramene vychádzať z modelu siedmich zväzkov s viacerými časťami, a to v závislosti od rozsahu či tematického zamerania príslušných dokumentov.

Prvý a druhý zväzok pod názvom Pramene k vojenským dejinám Slovenska I/1 Od najstarších čias do konca 10. storočia (vydané 2010) a Pramene k vojenským dejinám Slovenska I/2 1000 – 1387 (vydané 2011) sa stretli s dobrým ohlasom tak v rezorte obrany, ako aj v historickej obci, medzi vysokoškolskými študentmi a napokon i v radoch širšej čitateľskej verejnosti zaujímajúcej sa o vojenskú problematiku.

Prezentovaný tretí zväzok Pramene k vojenským dejinám Slovenska I/3 je vymedzený rokmi 1387 – 1526. Ide teda o obdobie neskorého stredoveku od začiatku vlády Žigmunda Luxemburského po bitku pri Moháči, v ktorej zahynul posledný uhorský stredoveký kráľ Ľudovít II. Jagelovský.

Publikáciu sprevádza úvodný prehľad historického vývoja daného obdobia s dôrazom na vojenskú minulosť, ďalej nasleduje v chronologickom poradí súbor 76 dokumentov. Pri výbere dokumentov sme sa riadili nielen striktne vojenským hľadiskom, nemenej dôležitý bol aj aspekt vojensko-politický, štátnopolitický či geopolitický.

Do výberu sme zahrnuli širokú škálu prameňov, v ktorých sú zastúpené hlavne legislatívno-právne normatívy a reglementy, kráľovské donácie, privilégia či výsady a v neposlednom rade viaceré naračné pramene. Veď práve kroniky a memoáre autenticky zaznamenávajú zvyky, mravy a vôbec život i konanie ľudí žijúcich v stredovekom Uhorskom kráľovstve, ktoré bolo vlastou našich predkov. Čitatelia sa tak môžu bližšie zoznámiť s uhorskými a osobitne so slovenskými dejinami na základe primárnych dokumentov, čo je dôležité najmä preto, lebo historické pramene a súdobé dokumenty uvádzajú samotného bádateľa a napokon aj čitateľa bezprostrednejšie do dejinnej skutočnosti. Konkrétnejšie a mnohostrannejšie mu približujú ducha doby, vtedajšie myslenie, cítenie a konanie, dobový spôsob vyjadrovania, vzťahy medzi ľuďmi, teda faktory, ktoré priamo či nepriamo reflektujú celkovú spoločensko-ekonomickú situáciu, vzdelanosť a kultúru určitého prostredia a obdobia, no v neposlednom rade aj všednosť a nevšednosť každodenného života jednotlivca i rôznych spoločenských vrstiev.

V stredovekom Uhorsku sa v celospoločenskej funkcii a pre potreby mocenských zložiek či štátnej správy používala takmer výlučne latinčina. Bola jazykom administratívno-právnych písomností, liturgie i literatúry. Význam latinského písomníctva spočíval aj v tom, že sa stalo formálnym i jazykovým vzorom, podľa ktorého sa sporadicky už v 14. a potom od 15. storočia tvorili písomnosti v domácom jazyku. V mestskom prostredí s dominanciou nemeckého obyvateľstva to bola najmä nemčina, v povedomí hornouhorských Slovákov sa zasa ako písaná podoba spisovného jazyka ujala čeština, ktorá sa pre svoju blízkosť k slovenčine chápala ako kultúrna podoba domáceho jazyka. Z 15. storočia je známych a publikovaných okolo 230 českých listov, listín a úradných zápisov zo Slovenska, čo je však podľa odhadu len desatina skutočne vydaných písomností v tomto, tzv. domácom jazyku. Niektoré z nich publikujeme v paleografickom či diplomatickom prepise. Z jazykového rozboru domácich písomností zo Slovenska vysvitá, že vzhľadom na mieru previazanosti neraz možno len ťažko určiť, či ide o slovakizovanú češtinu alebo bohemizovanú slovenčinu. V každom prípade platí, že jazyk týchto písomností sa stal základom pre vznik kultúrnej slovenčiny v 16. storočí.

Každý dokument má názov a dátumové vročenie. Vstupný komentár, čiže perex, približuje okolnosti vzniku, obsahové súvislosti a význam dokumentu. Vlastný dokument je vybavený poznámkovým aparátom, osvetľujúcim najmä menej známe skutočnosti, respektíve okolnosti, ktoré bolo potrebné uviesť v záujme čo najlepšieho objasnenia a pochopenia textu. V závere dokumentu sa uvádzajú príslušné bibliografické údaje, čiže predovšetkým edície, preklady a literatúra.

Dôležitou súčasťou predkladaného zväzku je jednak stručný chronologický prehľad a jednak prehľady o panovníkoch štátnych útvarov relevantných z hľadiska tohto úseku uhorského obdobia slovenských dejín. Spolu so zoznamom pápežov a najvyšších uhorských svetských a cirkevných hodnostárov vo vymedzenom časovom období majú slúžiť predovšetkým ako prosopografická pomôcka pri vnímaní dejinných skutočností publikovaných dokumentov v širších časových i priestorových súvislostiach. Obdobnú úlohu plnia aj genealogické tabuľky luxemburskej, habsburskej a jagelovskej dynastie, ako aj huňadyovského rodu, z ktorého pochádzal kráľ Matej Korvín.

Žiaľ, z priestorových dôvodov sme nemohli do predkladaného zväzku zaradiť mapové a obrázkové prílohy, ako tomu bolo v predchádzajúcich dvoch zväzkoch. Aspoň niekoľko, zväčša súvekých ilustrácií sme zaradili k textom dokumentov. V záverečnej časti sa však nachádzajú výberové registre – menný a miestny, a to súborne ku všetkým trom zväzkom Prameňov k vojenským dejinám Slovenska I.

Na tomto mieste chceme vysloviť poďakovanie recenzentom prof. PhDr. Jánovi Lukačkovi, CSc. a PhDr. Igorovi Grausovi, PhD., ktorý pre toto vydanie pripravil aj preklady dvoch dokumentov o uhorskom rytierskom ráde Draka. Cennými radami terminologického charakteru nám bol nápomocný prof. PhDr. Leon Sokolovský, CSc. Pri interpretácii niektorých otázok nám osožné konzultácie poskytli vedeckí pracovníci Ústavu historických vied Maďarskej akadémie vied v Budapešti Dr. István Tringli, PhD. a Dr. Tibor Neumann, PhD. Poďakovanie za pomoc patrí aj Mgr. Jozefovi Petrovičovi, riaditeľovi bardejovskej pobočky Štátneho archívu v Prešove.

**VOJENSKÁ MINULOSŤ
SLOVENSKA V NESKOROM
STREDOVEKU**

(1387 – 1526)

Dlhá vláda Žigmunda Luxemburského

Rozhárané pomery v Uhorsku pretrvávali aj po zvolení a korunovaní Žigmunda Luxemburského za kráľa. Najmä južné oblasti kráľovstva, kde bolo najviac prívržencov neapolských Anjouovcov, boli trvalým ohniskom nepokojov. Vnútropolitickú situáciu zhoršovalo i neustále súperenie magnátskych klík. Vzástlo však aj napätie na medzinárodnej scéne, a to predovšetkým na Balkáne. Od druhej polovice 14. storočia tam začali nebezpečne prenikať a upevňovať si pozície Osmani, ktorí roku 1389 porazili Srbov na Kosovom poli. Po prehratej bitke stratilo Srbsko samostatnosť a bezprostredným susedom Uhorska sa stala expanzívna Osmanská ríša. Odvtedy sa v balkánskom priestore odohrávali takmer ustavičné drobné pohraničné boje a šarvátky. Cieľom súperenia Uhorska a Osmanskej ríše boli menšie či už samostatné alebo polozávislé kniežatstvá v susedstve obidvoch mocností.

Pozícia kráľa Žigmunda nebola spočiatku najpevnejšia, pretože silný mocenský vplyv si udržiavalo viacero klík z radov magnátov a prelátov. Snažil sa preto relatívne pokojnou cestou o upevnenie svojho postavenia voči uhorskej šľachte. Spojencov sa snažil nájsť v obyvateľoch kráľovských miest, mestečiek a slobodných (výsadných) obcí, ktoré aj vďaka tomu zaznamenali hospodársky vzrast. A o ten panovníkovi najviac išlo, pretože hospodárska prosperita slobodných kráľovských i banských miest umožňovala Žigmundovi naplňovať mocenské ambície. Už v čase, keď Žigmund bojoval o trón, ako aj v prvých rokoch vlády, si narobil značné dlhy, ktoré nedokázal splácať, a tak sa finančné ťažkosti stali permanentným sprievodným javom jeho panovania.

Neustály nedostatok finančných prostriedkov bol však zároveň dôvodom, že mnohé kráľovské majetky, panstvá, hrady i mestá dával do zálohu. Tak sa napríklad aj hradné panstvo Ľubovňa s Podolíncom a Hniezdny a 13 spišských mestečiek roku 1412, keď Žigmund potreboval peniaze na vojnu proti Benátkam, dostali do zálohu poľskému panovníkovi za 37 000 kôp českých grošov, čo zhruba zodpovedalo 100 000 uhorským zlatým. Keďže Žigmund peniaze nedokázal splatiť a nevrátili ich ani jeho nástupcovia na uhorskom tróne, v správe Poľského kráľovstva zostala táto časť Spiša až do roku 1772.

Trend úpadku kráľovského majetkového vlastníctva a tým aj moci na začiatku 15. storočia možno dokumentovať na príklade vlastníctva hradov. Kráľ Ľudovít I. za 40 rokov svojej vlády daroval iba 18 hradov, takže spomedzi 300 hradov v celom Uhorsku kráľovi patrilo 150 z nich, čiže polovica. Žigmund v prvom desaťročí vlády stratil (daroval či založil predovšetkým on, respektíve v nepatrnej miere aj kráľovná Mária) až 80 hradov, takže roku 1396 kráľ vlastnil len okolo 70 hradov. Ostatných zhruba 230 hradov bolo v držbe cirkevných či svetských majiteľov, pričom približne 150 hradov, teda polovicu z celkového počtu hradov v krajine vlastnilo okolo 30 magnátskych rodov. Napríklad Lackfiovci mali 10, páni z Gorjan, páni z Kaniže a Stibor zo Stiboric po

9, Bubekovci (Bebekovci), páni z Jelšavy a páni z Lučenca po 7 hradov. Išlo však nielen o samotné hrady, ale vlastne hradné panstvá s tuctami dedín a viacero stovkami či tisícami zdaňovaných poddaných.

V snahe čeliť osmanskej expanzii a v záujme posilnenia svojej pozície Žigmund roku 1396 zorganizoval veľkú križiacku výpravu, za ktorej uskutočnenie sa veľmi angažoval aj pápež Bonifác IX. Spolu s uhorským vojskom sa na výprave pod zástavou kríža zúčastnili aj rytieri zo západoeurópskych krajín, najmä z Francúzska a Burgundska, ale aj z nemeckých a českých krajín, ba aj z Anglicka. V bitke pri Nikopole koncom septembra 1396 sultán Bajazid na hlavu porazil križiacke kresťanské vojsko. V boji padla či následne po ňom bola nemilosrdne povražená väčšina rytierov a veľká časť uhorských bojovníkov. Osmani zobrali do zajatia len niekoľko najvýznamnejších zajatcov, za ktorých potom požadovali horibilné výkupné. Jedným z nich bol aj uhorský palatín Leustach z Jelšavy, ktorého ocenili na 50-tisíc zlatých. Uvedenú sumu však Leustachova rodina nedokázala zhromaždiť a zaplatiť, takže palatín okolo roku 1400 zomrel v zajatí. Sám Žigmund sa po bitke len so šťastím zachránil útekem na benátskej lodi dolu Dunajom. Zastavil sa až v Konštantínopoli, odkiaľ sa potom plavil cez Jadranské more domov, v dalmátskom Splite sa vylodil až začiatkom januára 1397, do Budína dorazil o tri mesiace neskôr, čiže začiatkom apríla.

Dekrét kráľa Žigmunda z októbra 1397, ktorý bol prijatý na sneme v Temešvári, len rok po katastrofálnej porážke uhorského a križiackeho vojska pri Nikopole, predstavoval čo do závažnosti, ako aj z obsahového hľadiska začiatok kvalitatívne vyššej etapy uhorského zákonodarstva a súčasne predzvesť ďalšej etapy uhorského vojenstva v období neskorého stredoveku. Žigmund v tomto dekréte konfirmoval podstatnú väčšinu ustanovení Zlatej buly z roku 1222 i dekrétu Ľudovíta I. z roku 1351, avšak bez ustanovenia o práve branného odporu (*ius resistendi*) voči panovníkovi. Veľká časť zákonných článkov dekrétu z roku 1397 však nanovo upravovala mnohé skutočnosti. Vzhľadom na výnimočné ohrozenie Uhorského kráľovstva bolo nariadené, že všetci občania (*universi regnicole*, čiže vlastne šľachtici) a osobitne baróni „*sú povinní osobne a kedykoľvek povstať*“, a to aj vtedy, ak kráľ nie je prítomný na výprave a keď vojsko vedie palatín. Ak by ktorýkoľvek zemepán nemohol z akýchkoľvek dôvodov narukovať do vojska, mal vystrojiť a poslať vojenčiť svojich ľudí, zaiste familiárov alebo poddaných. Od vojenskej služby boli oslobodení drobní šľachtici, čiže zemanía bez poddaných, a to v prípade preukázateľnej nemoci. Ak by sa dáky zemepán nedostavil do vojska, alebo by sa zdráhal narukovať, mal zaplatiť toľko zlatých (po sto nových denárov 1 zlatý), koľko mal poddaných. Šľachtici bez poddaných mali v takomto prípade zaplatiť pokutu vo výške troch hrivien denárov (teda 12 zlatých). V záujme rovnomernejšieho rozloženia vojenskej tarchy sa ďalej nariadovalo: „*ktorýkoľvek barón a zámožný šľachtic kráľovstva má podľa situácie a svojich majetkových možností, totiž za každých 20 poddaných bojovo vystrojiť jedného tulconoša (čiže lukostrelca) a zobrať ho so sebou do vojska, aby vojenčil aspoň počas*

terajšej vojny proti pohanom. “V zákone sa však nestanovilo, či vystrojený lukostrelec má byť poddaný, alebo nie. Pre tento druh vojska, pre ktorého postavenie sa v nasledujúcom období používali rozličné kľúče založené na počte poddaných alebo port, sa neskôr zaužíval názov portálne vojsko (*militia portalis*).

Žigmundom osnované portálne vojsko, ktoré tvorila ľahká jazda a ktoré malo vlastne byť akýmsi medzistupňom medzi platenými plnohodnotnými žoldnieri a šľachticmi bojujúcimi na základe osobnej povinnosti, podstatne zvýšilo početný stav uhorských ozbrojených síl, nie však ich charakter. Z ľahkých jazdcov vyzbrojených prevažne lukom či šablou sa totiž nevytvárali osobitné jednotky, bojovali skôr jednotlivo ako podpora ťažkého jazdeckva rytierskeho typu.

Po nikopolskej porážke sa zhoršilo Žigmundovo postavenie na uhorskej politickej scéne. Nespokojnosť šľachty a veľmožov vyvrcholila koncom apríla 1401, keď vzbúrenci zajali Žigmunda na Budínskom hrade. Vládu v krajine prevzala rada zložená z niekoľkých prelátov a barónov. Na jej čele vo funkcii kancelára svätej koruny stál ostrihomský arcibiskup Ján z Kaniže. Ukázalo sa však, že zajatie kráľa nebolo vlastne koncepcným riešením, a tak sa vzbúrenci dostali do slepej uličky. Internovaný Žigmund taktizovaním dosiahol, že po pol roku ho prepustili zo zajatia, keď vopred prisľúbil sprisahancom beztretnosť, ako aj to, že bude rešpektovať zákony a zvyky krajiny a prestane favorizovať cudzincov. Zmieril sa s najväčšími magnátmi krajiny, medzi ktorými dominovala klika pánov z Gorjan a pánov z Celje.

Vďaka novému spojenectvu Žigmunda vážne neohrozila ani skutočnosť, že časť prelátov a veľmožov sa v polovici roka 1402 postavila proti nemu a za uhorského kráľa povolala neapolského kráľa Ladislava Anjouovského, syna niekdajšieho zavraždeného uhorského kráľa Karola II. Malého. Ostrihomský arcibiskup Ján z Kaniže v auguste 1403 v Zadare korunoval Ladislava príležitostnou korunou za uhorského kráľa. Ladislava podporovala šľachta v Chorvátsku a z južných oblastí Uhorska, no jeho najväčšou oporou bol pápež Bonifác IX. Vzájomná vojenská konfrontácia napokon dopadla v prospech Žigmunda; sám Ladislav sa totiž ani len nepokúsil postúpiť smerom do centrálnych častí krajiny, bojovali tam zaňho len vojská a povstalci, ktorých postupne porazili či eliminovali Mikuláš z Gorjan a Stibor zo Stiboríc. Časť odbojných veľmožov, medzi inými aj arcibiskup Ján z Kaniže a bývalý palatín Detrik Bubek (Bebek), využili Žigmundom vyhlásenú amnestiu a napokon zložili zbrane. Po tomto neúspechu neapolský kráľ Ladislav navždy opustil Uhorsko a začiatkom novembra 1403 sa vrátil do vlasti. Ojedinelé zvyšky povstalcov, ktoré sa pod vedením jágerského biskupa Tomáša z Ludanic vyskytovali v Zemplínskej, Jágerskej a Hevešskej stolici, zakrátko spacificovali Šimon z Rozhanoviec a Stibor zo Stiboríc.

K posilneniu postavenia miest a obranyschopnosti krajiny prispel tzv. Malý dekrét (*decretum minus*) kráľa Žigmunda z 15. apríla 1405. Hneď v jeho úvode sa akcentovala vôľa opevniť a obohnať mestá hradbovým múrom a niektoré slobodné vsi (dediny) ale-

bo mestečká povýšiť na mestá, a to v súvislosti s hroziacim tureckým nebezpečenstvom. Žigmund zároveň s vydaním dekrétu povýšil privilegialnými listinami viaceré mestečká na slobodné kráľovské mestá: napríklad Šamorín dostal bratislavské právo, Žilina sa riadila krupinským právom, Sabinov mal užívať košické právo. V privilegiách panovník týmto mestám nariadil, aby sa opevnili hradbami. Žigmund rozvinul v mestotvornom procese aspekt budovania pevných hradieb, ktorý už pred ním, lež z iného hľadiska, zakotvil kráľ Ľudovít I., keď v zákonomnom článku 6/1351 nariadil, že iba hradbami opevnené mestá (*civitates muratae*) sú oslobodené od platenia deviatku zemepánovi.

Významným krokom v upevnení Žigmundovho postavenia a jeho definitívneho zblíženia sa s uhorskou aristokraciou bolo založenie rytierskeho Dračieho rádu roku 1408. Žigmund si pomocou členov Dračieho rádu a ich príbuzných upevnil postavenie na uhorskom tróne a uvoľnil si ruky pre ďalšie dôležité akcie v cudzine – predovšetkým pre zisk českej a ríšskej rímsko-nemeckej koruny. Pod záštitou rytierskej spoločnosti sa v Uhorsku preskupila moc a začal sa rýchly mocenský vzostup jednotlivcov či rodín zastúpených v Dračom ráde. Silná barónska skupina predstavovala významnú politickú a vojenskú silu, o ktorú sa panovník mohol bez obáv opierať, ktorej dal však zároveň voľnú ruku v správe krajiny.

Stanovy rytierskeho Dračieho rádu z 12. decembra 1408 predstavujú vlastne právnu kodifikáciu politického zoskupenia barónskej ligy a panovníka. Navonok dostala liga podobu vtedy módného rytierskeho rádu združujúceho kráľa Žigmunda, jeho manželku Barboru a ďalších 22 popredných uhorských šľachticov. Menovite to boli: srbský despota Štefan Lazarevič, slavónsky a chorvátsky bán Hermann Celjský a jeho syn Fridrich Celjský, palatín Mikuláš Gorjanský a jeho brat Ján Gorjanský, viacnásobný župan a niekdajší sedmohradský vojvoda Stibor zo Stiboric, sedmohradský vojvodovia Ján z Tamási a Jakub Lack zo Szántó, mačviansky bán Ján z Marótu, severinský bán a temešský župan Pípo z Ozory (inak Filippo Spano, nazývaný Scolari), kráľovský taverník Mikuláš z (Rimavskej) Seče, kráľovský pokladník Karol z Krbavy, kráľovský dverník Šimon zo Sečian, kráľovský stolník gróf Ján z Krbavy, kráľovský pohárnik Ján z Alšanu, kráľovský stajník (štolba) Peter Čech z Levíc, niekdajší sedmohradský vojvoda Mikuláš Čáky, niekdajší dalmátsky a chorvátsky bán Pavol Bešeň (Bissenus) z Izdegu, niekdajší slavónsky a chorvátsky bán Pavol Péči, sikulský župan Michal z Nádašdu, župan viacerých stolíc Peter z Perína (Perínsky), kráľovský tajný kancelár Imrich z Perína (Perínsky).

Dračí rád po Žigmundovej smrti nezanikol. V udeľovaní rádovej insígnie – okrídleného, do kruhu stočeného štvornohého draka s chvostom omotaným okolo krku a s krížom na chrbte – pokračovali aj ďalší, panovníci, ako napríklad Albrecht Habsburský, rímsko-nemecký cisár Fridrich III. i Matej Korvín.

Ťažisko Žigmundových aspirácií sa po upevnení moci presunulo za hranice Uhorska. Za nemalú cenu sa mu napokon podarilo získať český trón (českým kráľom sa de

iure stal roku 1420, no de facto až roku 1436), titul rímsko-nemeckého kráľa (roku 1410, respektíve 1411), ako aj cisársku korunu Svätej rímskej ríše (1433). Zahraničnej politike venoval Žigmund veľkú časť svojho života a preto aj veľa času strávil na cestách v cudzine. Zo Žigmundovho itinerára vyplýva, že v období posledného štvrtstoročia svojho panovania a života strávil takmer 15 rokov mimo Uhorska. Bol častým hosťom v krajinách Svätej rímskej ríše vrátane Čiech a Moravy, niekoľkokrát navštívil Itáliu a švajčiarske územie, prešiel Francúzskom i Nizozemskom, na pozvanie anglického kráľa Henricha V. strávil roku 1416 štyri mesiace v Anglicku.

Pozornosť si zasluhujú nielen Žigmundove početné a dlhodobé zahraničné cesty, ale aj jeho mobilita a putovný rádius doma v Uhorsku. Žigmund v nevídanej miere – ako dovtedy žiaden z uhorských panovníkov – precestoval krížom-krážom celé kráľovstvo. Ponavštevoval pritom nielen mestá, ale aj obce a dediny, kde nikdy predtým ani potom nezavítal žiaden uhorský panovník. Aspoň ilustratívne možno uviesť napríklad putovanie kráľa Žigmunda v roku 1412. Z Budína sa so sprievodom pohol 19. februára a postupujúc na severovýchod (cez Peštiansku, Hevešskú, Boršodskú, Gemerskú a Spišskú stolicu), o tri dni (teda 22. februára) dorazil do Kežmarku, kde pobudol do 25. (respektíve 28.) februára, odkiaľ sa ešte v ten istý deň dopravil do Levoče, kde sa zdržal zhruba týždeň. Medzi 9. – 16. marcom sa Žigmund nachádzal na Ľubovnianskom hrade a v (Starej) Ľubovni, kde na osobnom stretnutí s poľským kráľom Vladislavom II. uzavreli 15. marca mierovú dohodu. Dňa 20. marca bol Žigmund už v Košiciach, kde sa zdržal až do 9. apríla. Cestu z Košíc do obce Vizsoly v dĺžke okolo 40 km prekonal za jeden deň. Dňa 10. apríla spomínanú obec opustil a 14. apríla bol už v sedmohradskom Varadíne. Tu sa zdržal 5 dní, čiže do 19. apríla, no už nasledujúci deň (20. apríla) dorazil do Debrecína, vzdialeného takmer 75 km. Dňa 25. apríla vydal listinu v obci Böszörmény v Sabolčskej stolici. Nasledoval pobyt na hrade Diósgyőr, kde sa zdržal od 29. apríla do 6. mája. Ešte v ten istý deň sa dopravil do zhruba 60 km vzdialeného Jágru, kde sa zdržal do 11. mája. Cestu z Jágru do Hatvanu v dĺžke okolo 75 km prekonal za jeden deň. Dňa 16. mája sa Žigmund vrátil opäť do Budína, kde do 11. júla nielen úradoval, ale istý čas aj hostil poľského kráľa Vladislava II. spolu s početnými ríšskymi i balkánskymi kniežatami, vojvodami a rytiermi z takmer dvadsiatich krajín. Na ich počesť uhorský kráľ zorganizoval veľkolepé slávnosti a turnaje, čo zaznamenali viacerí súčasníci a kronikári.

Na jeseň 1412 sa Žigmund 2. októbra opäť vydal na ďalšiu cestu. Vzdialenosť medzi Budínom a Stoličným Belehradom, čiže okolo 70 km, prekonal za jeden deň. V korunovačnom meste uhorských kráľov sa zdržal od 3. do 19. októbra a za ten čas tu vydal viac ako 60 listín. Odtiaľ putoval do Záhrebu, kde v čase od 26. októbra do 8. novembra vydal taktiež taký počet listín. V Chorvátsku navštívil ešte Bihač (13. – 19. 11.), Modruš (24. – 25. 11.) a Brinje (27. – 29. 11.), v decembri 1412 opustil Uhorsko, kam sa vrátil až začiatkom februára 1419. Na panovníka – cestujúceho navyše so

sprievodom – išlo o úctyhodný výkon, aký dosahovali len profesionálni poslovia či zocelení vojaci.

Žigmund sa zúčastnil a aktívne zasahoval do diania na oboch cirkevných konciloch: v Kostnici (1414 – 1418) a v Bazileji (1433 – 1437). Prejavom uznania Žigmundovej autority a zároveň veľkým úspechom bolo slávnostné potvrdenie patronátneho práva uhorských kráľov, ktoré v septembri 1417 vyhlásil kardinálsky zbor na Kostnickom koncile. Nasledujúci mesiac, po zosadení či abdikácii troch vtedajších pápežov a po zvolení Martina V. za novú hlavu cirkvi, sa skončila aj cirkevná schizma, ktorá trvala od roku 1378. Aj to možno pripísať na konto Žigmundových diplomatických aktivít. Odsúdenie a upálenie majstra Jana Husa v júli 1415 v Kostnici vyvolalo však najmä v Čechách veľké pobúrenie a pošramotilo Žigmundovu povesť, keďže Husovi pred cestou na koncil vydal glejt zaručujúci bezpečnosť. To bol aj jeden z hlavných dôvodov, prečo české stavy dlho odmietali prijať Žigmunda za svojho kráľa.

Na jar 1418 Benátska republika po uplynutí prímeria z roku 1413 obnovila vojnu proti Uhorsku. Žigmunda zamestnávali dôležitejšie problémy a velením vojska poveril slavónskeho bána Dionýza Marcaliho, ktorému sa však veľmi nedarilo čeliť benátskemu vojsku a jeho námorným silám. Roku 1420 kapitulovali aj posledné uhorské opory v Dalmácii – prístavné mestá Split a Zadar, ktoré si Benátčania podmanili natrvalo. Vojnový stav s Benátkami formálne pretrvával až do roku 1433, keď Žigmund v prímerí potvrdil stratu Dalmácie v prospech mestskej republiky Svätého Marka.

Na rozdiel od predchádzajúcich uhorských panovníkov, ktorí sa zväčša angažovali na Balkáne, v priestore Jadranu či v Haličsku, Žigmund obrátil pozornosť k západoeurópskej politike. Predurčovali ho na to okrem hodnosti kráľa a neskôr cisára Svätej rímskej ríše tradičné mocenské záujmy Luxemburgovcov, ktorí sa počnúc cisárom Karolom IV. usilovali vybudovať silnú stredoeurópsku monarchiu a integrovať kontinentálnu Európu pod ideou a vedením tejto ríše. Svedčia o tom napokon aj Žigmundove dohody s rakúskymi Habsburgovcami o nástupníctve, ktoré sa začali roku 1402 a vyvrcholili manželstvom Albrechta so Žigmundovou dcérou Alžbetou roku 1422. Predovšetkým osmanská expanzia bola mocným katalyzátorom integračných európskych tendencií v Žigmundovej politike.

Kráľ Žigmund a uhorskí predstavitelia si uvedomovali, že najväčšiu hrozbu pre Uhorsko predstavuje Osmanská ríša. Tomu zodpovedalo aj budovanie obrannej línie na južnej hranici Uhorského kráľovstva. Pozostávala z dvojitej línie intenzívne budovaných hradov a pevností, keď sa napríklad len medzi Turnu-Severinom a Belehradom v rokoch 1419 – 1428 vybuďovalo 11 nových hradov.

Podľa smerníc, ktoré možno datovať do obdobia rokov 1415 – 1417, sa napríklad na obranu južného pohraničia vyčleňovalo spolu 2 200 kopijí. Kopiaja bola najnižšou taktickou jednotkou a pozostávala spravidla z 3 – 5 bojovníkov: ťažkoodeného rytiera či jazdca, zbrojnoša a ďalších pomocníkov. Na celkovom počte sa jednotliví veľmoži po-

dieľali nasledovne: sedmohradský vojvoda Mikuláš Čák – 225 kopijí, sikulský gróf Michal Nádašdy – 125 kopijí, sedmohradský biskup Štefan Upor – 150 kopijí, temešský župan Pipo z Ozory – 1 200 kopijí, Mikuláš zo Sečian – 250 kopijí a Žigmund (Bánfi) z Lučenca – 250 kopijí. V strednej línii boli okrem toho na obranu a pomoc určení títo magnáti: palatín Mikuláš Gorjanský – 250 kopijí, krajinský sudca Peter z Perína – 100 kopijí a Ján (Rozgoň) z Rozhanoviec 100 kopijí. Všetci uvedení veľmoži dostali podľa počtu kopijí príspevok v peniazoch alebo v naturáliách.

Po troch desaťročiach od nikopolskej porážky sa aj ďalšia priama vojnová konfrontácia s Osmanskou ríšou skončila pre Uhorsko veľkým neúspechom. Pri obliehaní a dobýjaní hradu Golubac roku 1428 malo uhorské vojsko vedené Žigmundom okolo 20-tisíc mužov, podstatnú časť tvorili šľachtické stoličné kontingenty, keďže kráľ v súvislosti s ťažením vyhlásil všeobecnú (generálnu) insurekciu. Žigmund v boji takmer zahynul, záchranu mu opäť poskytli lode kotviace na Dunaji. Raritou bitky pri Golubci bolo, že ako veliteľka kráľovskej galéry paľbu riadila a vyznamenala sa Cecília (Grófová) zo Svätého Jura, manželka vojvodu a temešského župana Štefana (Rozgoňa) z Rozhanoviec.

Boje proti husitom

Roku 1419 zomrel český kráľ Václav IV. a Žigmund ako jeho mladší brat považoval uprázdnený trón za svoje dedičstvo. Česká kališnícka šľachta ho však odmietla. Žigmund sa v rámci prvej križiackej výpravy proti husitom roku 1420 dal v Prahe korunovať za českého kráľa, no vládu v Čechách nezískal. Husiti porazili aj všetky ďalšie križiacke výpravy, ktoré dovedna päťkrát zaútočili na územie Českého kráľovstva.

Koncom 20. rokov 15. storočia zosilnelo husitské hnutie v Čechách natoľko, že husiti sa odvážili napadnúť svojho úhlavného nepriateľa Žigmunda aj v Uhorsku. A nielen to, čiastočne ako odvetu za križiacke vpády do Čiech, respektíve ako prevenciu voči nim, husitské poľné vojská uskutočnili v rokoch 1427 – 1433 viacero koristníckych či plieniacich výprav do cudziny. Cieľom týchto, tzv. spanilých jásd či rejsov – ako ich husiti nazývali – boli nemecké i rakúske krajiny, Sliezsko, obidve Lužice, Poľsko i územie Rádu nemeckých rytierov v Pobaltí. Kľúčovým momentom v strategickej ofenzíve husitov bolo obsadenie Břeclavy v polovici roka 1426. Odtiaľ kontrolovali cesty do Rakúska aj Uhorska. Takmer celé nasledujúce desaťročie slúžila Břeclav husitom ako nástupný priestor pri ich útokoch proti Uhorsku.

Prvý vpád husitov do Uhorska, a to do Nitrianskej a Bratislavskej stolice začiatkom roku 1428 sa niesol v znamení demonštrácie husitskej sily, ktorej uhorské vojsko nedokázalo vážnejšie čeliť. Najmä manévrovacou schopnosťou a uplatňovaním momentu prekvapenia vojská táboritov Prokopa Holého, sirotkov na čele s Prokúpkom a Pražanov posilnených moravskými oddielmi Jána Tovačovského vysoko predčili nepriprave-

né uhorské branné sily. Žigmund sa po tejto skúsenosti pokúsil s husitmi vyjednávať, no rokovania, ktoré sa uskutočnili od 28. marca do 9. apríla 1429 v Bratislave s delegáciou vedenou Prokopom Holým, sa pre obojstrannú neústupčivosť skončili bezvýsledne.

V apríli roku 1430 husitské vojská opäť prenikli až po Trnavu, pri ktorej sa odohrala významná viacnásobná bitka. Proti uhorskému vojsku stálo údajne až 10-tisíc husitov – sirotkovia, novomestskí Pražania a táborigi s veliteľmi Velekom Koudelníkom, Janom Zmrzlíkom a Filipom z Padařova. Vojská sa stretli v troch bitkách 23., 25. a 28. apríla v priestoroch pri rybníkoch medzi dedinkami Modranka a Vlčkovce. V hlavnej bitke 28. apríla sa uhorskému vojsku podarilo prelomiť husitskú vozovú hradbu. Zásluhu na tom mal jeden z veliteľov uhorského vojska, ostrožský knieža Fridrich, ktorý ako bývalý husitský spojenec ovládal ich taktiku a spôsob obrany. Útok uhorských bojovníkov však stroskotal, lebo začali rabovať a plieniť tábor, z ktorého ich husiti zakrátko vytlačili. Navyše, uhorské vojsko v rozhodujúcom momente oslabil útek oddielu na čele s Jánom z Marótu. Husiti na trnavskom bojisku stratili údajne viac ako 2-tisíc mužov, padol aj sirotský hajtman Velek Koudelník. Straty uhorského vojska boli vraj trojnásobné, no aj husiti sa po značných stratách na životoch a oslabení jazdeckých jednotiek stiahli na Moravu.

Tretia husitská výprava na jar 1431 smerovala z Malopoľska na Spiš, kde po vyplienení Lechnického kláštora kartuziánov prenikla časť husitského vojska na čele s Dobeslavom Puchalom až k Levoči. Ešte v septembri 1431 sa uskutočnila štvrtá husitská výprava. Husiti postupovali na Slovensko v dvoch prúdoch zo západu a severu, spojili sa pri Žiline, odkiaľ prenikli do Liptovskej, Turčianskej a Nitrianskej stolice, kde zanechali stále posádky. Vojsko táborigov vedených Prokopom Holým sa koncom októbra 1431 vcelku bez ťažkostí stiahlo s bohatou korisťou od Nitry cez Hlohovec a Nové Mesto nad Váhom späť na Moravu. Sirotkovia, ktorí po dobytí Nitry plienili ešte južné Slovensko, boli však pri návrate neustále napádaní uhorským vojskom. Pri prechode Váhu neďaleko Ilavy v novembri 1431 utrpeli v boji citeľné straty, takže z pôvodných 7-tisíc bojovníkov sa na Moravu vrátilo len okolo 2-tisíc, a z 300 bojových vozov im zostalo sotva 50.

V júni 1432 husiti obsadili Skalicu a vzápätí lešou aj Trnavu, keď v čase konania jarmoku na sviatok Jána Krstiteľa (24. júna) sa malá skupina husitov prestrojila za kupcov a pokojne vošla cez deň do mesta. V noci premohli strážu a otvorili dve mestské brány, takže husitské vojsko, dovtedy vyčkávajúce v okolí, obsadilo mesto vlastne bez boja. Dobyť Bratislavu sa im však nepodarilo. Sprisahanie niekoľko desiatok husitov či ich sympatizantov v meste na čele s moravským šľachticom Petrom Kutejom (Kudjom), ktorý predtým istý čas slúžil ako žoldnier v Žigmundovom vojsku, bolo vyzradené a jeho vodca krátko po procese za bližšie nezistených okolností zomrel v bratislavskom žalári.

Konkrétnou reakciou na napätú zahraničnopolitickú situáciu, keď krajinu takmer trvalo ohrozovali z juhu Osmani, na severozápade husitské vojská a aktuálna bola aj vojna proti Benátskej republike, bolo zostavenie smerníc (propozícií) z prelomu rokov 1432/1433, ktoré sa podľa miesta svojho vzniku nazývajú aj Siensky register. O dôležitosti, akú Žigmund pripisoval pripravovanej vojensko-brannej reforme, svedčí aj to, že smernice boli zaslané každej stolici v Uhorsku s pokynom, aby sa na príslušných stoličných kongregáciách vyjadrili k navrhovaným opatreniam všetci šľachtici a zemepáni. Akcentovalo sa, že nemajú narukovať tí, čo nie sú schopní vojenskej služby, alebo si nemôžu z finančných dôvodov zaobstarať primeranú výzbroj a výstroj, čiže išlo vlastne o odbremenenie najchudobnejších šľachticov. Ich početný úbytok sa mal nahradiť posilnením portálneho vojska.

Strategickou prioritou a hlavnou úlohou najbližších ťažení bolo dobytie miest a oblastí vtedy obsadených husitmi, a to najmä Trnavy a Skalice, ako aj obrana južných oblastí ohrozovaných Osmanskou ríšou. Smernice obsahovali konkrétny a pomerne podrobný rozpis počtov poľných vojsk, ktoré mali byť nasadené proti Osmanom a husitom. Z rozpisu vyplýva, že obrana proti Turkom sa mala organizovať v rámci piatich oblastí: Dalmátsko a Chorvátsko s prímorím, oblasť rieky Una, oblasť Ozory, oblasť Temeša vrátane Severínska, oblasť Sedmohradska. Na obranu južných hraníc Uhorska malo byť nasadených takmer 50 000 mužov celokrajinskej vojenskej pohotovosti. Proti husitom sa počítalo s nasadením do 10 000 mužov, a to okrem tých, čo bránili v Hornom Uhorsku husitmi neobsadené hrady a mestá a ich konkrétny počet sa v súpise neuvádza. Obrana proti husitom sa opierala o vojská z územia dnešného Slovenska a časti Zadunajska. V samotných smerniciach z roku 1432/1433 sa kvantifikujú vojenské sily len v prípade kráľa, prelátov a väčšiny veľmožov, no konkrétne počty príslušných stoličných oddielov ani šľachtických kontingentov nie sú uvedené. Tie sú známe až z neskoršieho odpisu, v ktorom sú protihusitské kontingenty stolíc zachytené nasledovne: Šopronská 100 jazdcov, Jágerská 100, Vesprímska 100, Pilišská 50, Mošonská 25, Nitrianska a Turčianska spolu 600, Liptovská a Spišská spolu 200, Zemplínska a Boršodská spolu 300, Gemerská a Hevešská spolu 400, Železnohradská a Stoličnobelehradská spolu 100, Ostrihomská a Komárňanská spolu 200, Bratislavská, Trenčianska a Oravská spolu 300, Zvolenská, Šarišská a Abovská spolu 600, Tolnianska, Novohradská a Peštianska spolu 100, Hontianska a Tekovská spolu 300 jazdcov. Dovedna 28 stolíc malo teda proti husitom dodať 3 475 (ťažkých) jazdcov, v kráľovskom bandériu sa počítalo so 400 (ťažkými) jzdcami, po dve bandériá mali postaviť ostrihomský arcibiskup a jágerský biskup, ako aj Stibor zo Stiboríc, jedno bandérium vystrojovali grófi (Grófovci) zo Svätého Jura. Napokon to boli oddiely postavené príslušníkmi vysokej a strednej šľachty v celkovej sile 2 200 (ťažkých) jazdcov, a to v počtoch 50, 100 alebo 200 mužov. Najviac, teda po 200 jazdcov mali postaviť páni z Humenného, Ján z Perína a páni z Plešivca; po 100 mužov Imrich z Pavloviec, Ladislav zo Sečian, Frank zo Sečian, Ján

(syn) Jakubov, Pavol Kompolt a Mikuláš Bánfi z Hlohovca. Po 50 ozbrojencov mali postaviť ďalší presne dvadsiati šľachtici.

Významnú úlohu proti husitom mal Bratislavský hrad. Na jeho obranu mal byť určený aj kontingent 150, respektíve 225 kopijí. Rozdiel v počte spočíva v tom, že podľa zachovaného exemplára smerníc z roku 1432/1433 mal postaviť rábsky a vesprímsky biskup po 50, pannonhalmský opát a páni z Héderváru po 25 kopijí, kým spomínaný neskorší odpis určuje pánom z Héderváru až 100 kopijí. Obranu bratislavského úseku malo teda zabezpečovať dovedna 600 až 750 (resp. okolo tisíc) bojovníkov, pričom štvrtina z nich sa mala trvalo zdržiavať na Bratislavskom hrade.

Popri bratislavskej oblasti zohrávalo pri obrane severozápadného pohraničia Uhorského kráľovstva osobitnú úlohu Považie. Poukazuje na to funkcia a titul *capitaneus terre fluvii Wagh*, čiže kapitán Považia. V súvislosti s husitským ohrozením kráľ Žigmund ustanovil do tejto funkcie roku 1421 trenčianskeho župana Mikuláša z Perína, ktorý vtedy zároveň bol hlavným kráľovským povozníkom (štolbom), a marmarošským županom, neskôr aj zemplínskym (1423 – 1428) a nitrianskym (1425 – 1428) županom. Po Perínskeho skone (padol v bitke pri Golubci) funkciu kapitána Považia v rokoch 1428 – 1429 zastával nasledujúci trenčiansky župan Stibor zo Stiboric ml., ktorý zároveň bol aj marmarošským, nitrianskym a tekovským županom. Kronikár Ulrich Richental ho už v čase Kostnického koncilu označil ako „*grauf Stieborcz von Stieboricz, herr am Wag*“, čiže gróf Stibor zo Stiboric, pán Považia. Je povšimnutiahodné, že obidvaja menovaní kapitáni Považia patrili k najbližším dôverníkom kráľa Žigmunda a že počas výkonu kapitánskej funkcie spravovali zhodne až po štyri stolice, z toho tri rovnaké (Trenčiansku, Nitriansku, Marmarošskú). Na rozdiel od nich nasledujúci – a vlastne posledný – považský kapitáni pochádzali z radov strednej šľachty a patrili do okruhu kráľovnej Barbory, ktorej vtedy podliehala Trenčianska stolica. Preukázateľne prinajmenej od októbra 1429 do začiatku roka 1430 pôsobili v tejto funkcii súbežne dvaja trenčianski župani a kapitáni Trenčianskeho hradu: Ladislav Hadmáš a Štefan Brezovický, zvaný Pohárnik, ktorý pochádzal zo Šarišskej Brezovice, bol familiárom a pohárnikom kráľovnej Barbory (pred rokom 1422), kastelánom hradu Hajnáčka v Gemeri a hradu Bene v Hevešskej stolici (1424 – 1425) a rytierom kráľovského dvora (1426 – 1435). Po roku 1430 sa už funkcia kapitána Považia nespomína, čo je dosť prekvapujúce, lebo práve vtedy, konkrétne v rokoch 1428 – 1433, husiti podnikli viac než pol tucta vojenských vpádov a ťažení na územie Slovenska.

Posledná husitská výprava na Slovensko koncom apríla 1433 smerovala na Spiš. Táboriti pod velením Jána Pardusa z Hrádku a Fridricha zo Strážnice v sile 700 jazdcov, okolo 7-tisíc až 8-tisíc pešiakov a 300 bojových vozov vyplienili západný Spiš až po Spišskú Novú Ves, kláštor cistercitov v Spišskom Štiavniku a kartuziánsky kláštor na Skale útočiska. Náhlým útokom sa im podarilo dobyť aj Kežmarok. Odtiaľ odtiahli spolu s rukojemníkmi – kežmarskými radnými a spišským prepoštom Jurajom – do Lip-

tova a Turca. Dňa 8. mája 1433 v Hybiach po vyplatení sumy 3 047 zlatých prepustili na slobodu zajatých členov kežmarskej mestskej rady. Následne okolo 23. mája 1433 v Kremnici vykradli a vypálili mincovňu ležiacu mimo hradieb mesta. Odtiaľ pokračovali na Považie a cez Vlársky priesmyk sa k 11. júnu vrátili späť do Čiech. Uhorské vojská ani za tohto vpádu nedokázali klásť vážnejší odpor husitom. Menšie husitské posádky sa usadili na niektorých hradoch, ako aj v niekoľkých mestách.

Všetky husitské výpravy, ktoré husiti označovali ako „spanilé jazdy“, mali koristnícky charakter. Z vojensko-strategického hľadiska išlo pritom o účinné a všestranné paralyzovanie nástupného priestoru potenciálneho protivníka. Až po bitke pri Lipanoch (30. mája 1434) husiti postupne, neraz za vysoké výkupné opustili definitívne svoje posádky na Slovensku. Jeden z posledných husitských hajtmanov, veliteľ Trnavy Blažek z Borotína vydal mesto až koncom marca 1435, keď ho kráľ Žigmund odškodnil panstvom Veselí na Morave a hradom Bzenec.

Po odchode z Bazilejského koncilu sa Žigmund na jeseň 1434 vrátil po štyroch rokoch do Uhorska. Rezidenciu si zriadil na Bratislavskom hrade, ktorý tesne predtým dal opraviť a prestavať. O náprave husitmi rozvrátenej krajiny a o ďalšej realizácii Žigmundovej vojenskej reformy načrtnutej v Sienskom registri sa rokovalo na sneme, ktorý kráľ po 38-ročnej pauze zvolal do Bratislavy v marci 1435. Výsledkom snemových rokovaní a konsenzu medzi kráľom, šľachtou a zaiste aj kráľovskou radou sa stal tzv. Veľký dekrét (*decretum maius*) z 8. marca 1435. Na tom istom sneme Žigmund 12. marca 1435 vydal aj dekrét o úprave vojenského poriadku. Je zaujímavé, že hoci tento dekrét bol vydaný po porážke táborského a sirotského poľného vojska v bitke pri Lipanoch, obrana Uhorska bola stále zameraná najmä proti husitom. Akcentovala sa najmä obrana severozápadného pohraničia, konkrétne hradu a mesta Bratislava, hradu Trenčín, miest Trnava a Skalica, ako aj ďalších pevností a opevnení na Považí a v pohraničí Moravy. Obranu krajiny mal prvorodo zabezpečovať cisár Žigmund vlastnými silami, ak by to nepostačovalo, alebo v prípade nepriateľského útoku mali nastupovať určení preláti z ohrozených oblastí so svojimi bandériami a oddielmi, zároveň však museli pod kráľovu zástavu narukovať aj oddiely županov vedno s barónmi, majetnými zemepánmi a šľachticmi z ohrozených stolíc. V prípade vyhlásenia generálnej mobilizácie sa nariaďovalo, aby všetci baróni, poprední a majetní šľachtici narukovali osobne a aby úmerne podľa svojho majetku vystrojili od každých 100 poddaných troch jazdcov, čiže za 33 poddaných sa staval jeden jazdec, ktorý mal byť vyzbrojený lukom, tulcom so šípmi, mečom a dýkou alebo čakanom. Zemaniam bez poddaných mali narukovať osobne, a to buď so svojím seniorom, u ktorého boli v službe ako familiári, alebo pod vedením príslušného župana.

Žigmundovi sa na sneme v Bratislave roku 1435 nepodarilo presadiť, aby stavy prijali všetky pôvodne navrhované opatrenia na reformu vojenstva. Zrealizovali sa síce opatrenia týkajúce sa portálneho vojska, no ťarcha nákladov na obranu krajiny spočí-

nula predovšetkým na Žigmundovi a v nemalej miere aj na veľmožoch, ktorých ochota i materiálne či finančné možnosti boli problematické. Bezprostredne po Žigmundovej smrti sa ukázalo, že polovičaté riešenie vojenskej reformy sa v značnej miere minulo účinku a viedlo k oslabeniu vojenskej sily Uhorska. Politický a mocenský úpadok po Žigmundovej smrti, trvajúci viac než dve desaťročia, sa podarilo zastaviť až Matejovi Korvínovi.

Útoky z cudziny a domáce boje

Len pár rokov po doznení husitských útokov sa sever krajiny stal dejiskom útokov poľských vojsk a v nasledujúcich 40. – 60. rokoch 15. storočia sa hlavne na území Horného Uhorska, teda zhruba dnešného Slovenska, odohralo viacero ozbrojených konfliktov a vojnových udalostí. V južnom pohraničí zasa Uhorsko čelilo trvalému osmanskému tlaku, pričom však v 40. rokoch 15. storočia uhorské branné sily podnikli aj viacero preventívnych útokov a ťažení proti Osmanom za hranice Uhorska.

Koncom januára 1438 sa síce podarilo zlikvidovať sedliacke povstanie v Sedmohradsku, ktoré vypuklo ešte na jar predchádzajúceho roka, no vzápätí už muselo Uhorsko čeliť útokom zo strany Poľského kráľovstva. Zrážky poľských vojenských oddielov s uhorskými mestskými a šľachtickými ozbrojenými silami sa začali už v prvých týždňoch roku 1438. Boli odrazom protichodnej zahraničnopolitickej orientácie Uhorska a Poľska, ako aj osobitného vzťahu týchto krajín k Českému kráľovstvu.

Poľské oddiely, posilnené kališníkymi spojencami z Čiech, prekročili uhorsko-poľskú hranicu na Dunajci a pokračovali údolím Popradu cez územie zálohovaných spišských enkláv. Ich cieľom bolo zmocniť sa celého Spiša. Iné poľské oddiely, ktorým velil Derslaw z Rytwian, sa cez Oravu pokúsili preniknúť na Považie a obsadiť tamojšie hrady. Akcia nebola však úspešná, lebo už pred 25. februárom 1438 sa Derslawove jednotky stiahli späť do Poľska. Kráľ Albrecht ešte koncom februára 1438 poveril obranou Spiša Jána Cudara, ktorému sa vďaka materiálnej, finančnej a vojenskej pomoci slobodných kráľovských miest pomerne rýchlo podarilo vytláčiť Poliakov a obsadiť spišskú i šarišskú oblasť.

V letných mesiacoch roku 1438 poľské vojenské oddiely opäť vpadli na územie severných stolíc. Tieto akcie už organicky súviseli so vstupom poľského šľachtického vojska do Čiech, po ktorom nasledoval v septembri 1438 vpád vojsk poľského kráľa Vladislava III. do Sliezska. Obranu uhorsko-poľskej hranice organizovala kráľovná Alžbeta, keďže Albrecht sa vtedy zdržiaval v cudzine. Menšie poľské oddiely podnikli z Moravy drobné výpady na územie západného Slovenska a prenikli až po Trnavu. Na severe krajiny sa Poliakom podarilo podmaniť si na kratší čas šarišské hrady Brezovicu a Kamenicu, odkiaľ ich však vyhnalo uhorské vojsko vedené bratislavským županom Štefanom (Rozgoňom) z Rozhanoviec, ktorému sa v polovici novembra 1438 podarilo

poraziť Poliakov neďaleko Košíc. Časť poľského vojska pod velením litovského kniežata Fridricha z Ostrogu, niekdajšieho husitského hajtmána, dobyla hrad Hodejov v Gemeri a úporne sa v ňom bránila niekoľko mesiacov.

V marci 1439 podnikli Poliáci v sile 500 jazdcov opäť výpravu z Podolínca na Spiš, kde spôsobili nemalé škody. Pri prenasledovaní vojskom Štefana z Rozhanoviec boli však porazení, väčšina z nich padla alebo sa utopila v Dunajci. Ďalšie akcie Poliakov mali zväčša individuálny charakter. V apríli a máji 1439 prenikli do Uhorska z Moravy poľské oddiely vedené Mikulášom (Nikolajkom) zo Stiboríc, ktoré plienili v okolí Prievidze i Trnavy, pokúšali sa dobyť Skalicu, čo sa im však nepodarilo. Bojové akcie ustali po uzavretí viacerých prímerí, posledné bolo uzavreté 24. mája 1439 v Starej Ľubovni.

Poľské vpády do Uhorska sa skončili neúspešne, oslabilo však politicko-vojenské postavenie Uhorska, ale i Poľska. Trieštili obranný potenciál Uhorska, ktorý sa formoval proti Osmanom. Nemožno obísť ani ekonomickú stránku vpádov, lebo bezprostredne spôsobili škody mestám a dedinám v napadnutých oblastiach a na dlhší čas deformovali chod uhorského hospodárstva i vzájomné obchodné styky medzi oboma krajinami.

Oveľa závažnejší problém než poľská agresia predstavovali pre Uhorsko Osmani, ktorí postupne začali likvidovať zvyšok Srbska a napádali aj uhorské južné pohraničie. V lete 1438 vpadli osmanské oddiely do Sedmohradska a vyplienili viacero tamajších miest.

Kráľ Albrecht si uvedomoval nebezpečenstvo, ktoré hrozilo južnému Uhorsku po prípadnom obsadení Srbska, ktoré bolo pod uhorským protektorátom. Preto chcel podniknúť proti Osmanom veľkú vojenskú výpravu. Uhorské vojsko sa však zbieralo len pomaly a aj bandériá veľmožov a prelátov sa napriek sľubom dostavili na zhromaždisko pri ústí Tisy do Dunaja len v malom počte.

Začiatkom augusta 1439 mal Albrecht k dispozícii sotva 25-tisíc bojovníkov, takže sa neodvážil postaviť proti niekoľkonásobne väčšej sultánovej armáde. Dňa 18. augusta 1439 Osmani obsadili Smederevo. Zvest' o páde srbskej strategickej metropoly skľučujúco zaúčinkovala aj na uhorské vojsko, ktoré nečinne vyčkávalo na posily v okolí Titeľa, Petrovaradína a Slankamena. Morálku i početný stav mužstva napokon podlomila epidémia dyzentérie, ktorá neúprosne začala decimovať uhorské vojsko. Vo vojenskom tábore ochorel aj kráľ Albrecht a na spiatočnej ceste koncom októbra 1439 epidémiou podľahol.

Po relatívne krátkom panovaní Albrechta Habsburského sa v Uhorsku rozpútal zápas o kráľovskú korunu. Uhorská politická scéna sa rozdelila na dva súperiace tábory. Časť šľachty sa prikláňala k duchu Albrechtovho závetu, v ktorom sa snažil v prípade narodenia mužského dediča udržať uhorsko-česko-rakúsku personálnu trojúniu. Kráľovná vdova Alžbeta dúfala, že očakávaný potomok bude syn, no aj sama sa pokladala za schopnú vládnuť. Spomedzi uhorských veľmožov ju podporovali najmä jej bratrance – gróf Ulrich z Celje a mačviansky bán a liptovský župan Ladislav z Gorjan, ako aj zo-

pár prelátov. Okrem časti šľachty sa k Alžbete priklonili aj slobodné kráľovské a banské mestá s prevahou nemeckého etnika.

Opozičná, takzvaná národná strana predpokladala, že v spojení s politicky rozdrobenou Svätou rímskou ríšou sa skomplikuje politická, hospodárska a vojenská stabilita Uhorska a nebude sa riešiť ani účinná obrana pred osmanským nebezpečenstvom. Preto presadzovala úzku spoluprácu s jagelovským Poľskom a v zmysle tradície z čias uhorského kráľa Ľudovíta I. Veľkého bola za opätovné vytvorenie uhorsko-poľskej únie. Kandidátom národnej strany sa stal mladý poľský kráľ Vladislav III. Pri rozhodovaní zvažilo hlavne to, že Poľsko-litovské kráľovstvo bolo vtedy najvýznamnejšou mocnosťou východnej Európy, takže za danej situácie sa personálne spojenie Uhorska s Poľskom pod žezlom jagelovskej dynastie javilo najlepšou zárukou uhorskej bezpečnosti. K pro-jagelovskému zoskupeniu patrili predovšetkým najvýznamnejší vojenský velitelia – palatín Vavrinec z Héderváru a severinský bán Ján Huňady, ale aj magnátske rody pánov z Rozhanoviec, z Perína, z Pavloviec, Čákyovci a Bubekovci. Tí videli vo Vladislavovi predovšetkým možného úspešného organizátora a veliteľa protiosmanského boja.

Hoci časť uhorských prelátov i veľmožov stála na Pohrobkovej strane, mocensky významnejšia skupina dosiahla, že na sneme v Budíne 29. júna 1440 uznali stavy za uhorského kráľa Vladislava Jagelovského a korunováciu Ladislava V. Pohrobka vyhlásili za neplatnú. Vladislav I. potom 17. júla 1440 v Stoličnom Belehrade prijal od ostrihomského arcibiskupa Dionýza zo Seče (ktorý len krátko predtým korunoval Ladislava Pohrobka) korunu z bustového relikviára kráľa Štefana I.

S odstavením syna sa však kráľovná Alžbeta nezmierila. Pustila sa do otvoreného boja proti Vladislavovi I. Už v júli 1440 Alžbeta so svojimi prívržencami a s bratislavskou mestskou posádkou obliehala Bratislavský hrad. Vojenské akcie sa rozšírili vo viacerých častiach Uhorska. Alžbetiným silným spojencom sa stal rímsko-nemecký kráľ Fridrich III., najmä potom, keď v novembri 1440 uzavreli dohodu, podľa ktorej sa Fridrich stal Pohrobkovým tútorom a ochrancom dedičských práv.

Alžbeta si najala aj žoldnierskeho kapitána Ján Jiskru z Brandýsa, ktorý sa osvedčil už v službách jej otca Žigmunda i manžela Albrechta. Jiskra bol typickým odchovancom husitského vojenstva aj napriek tomu, že sám ako katolík bojoval práve proti husitom. Kráľovná ho vymenovala za svojho hlavného kapitána a šarišského župana a zároveň ho poverila správou svojich venných majetkov ležiacich najmä na Slovensku. Išlo o hrady Zvolen, Šariš, Spiš, Šášov, Lupču, banské mestá, ako aj slobodné kráľovské mestá Košice, Prešov a Bardejov. Z poskytnutých prostriedkov Jiskra naverboval okolo 5-tisíc žoldnierov najmä z radov bývalých husitských bojovníkov, ale aj Rakúšanov a Slezanov, a zakrátko sa zmocnil Zvolenského hradu, ktorý sa aj neskôr stal jeho oblúbeným sídlom. V nasledujúcom roku Jiskrovi žoldnieri získali Kežmarok, v Podolínci zajali Vladislavovho kapitána Komorovského, obsadili Richnavu a neskôr aj Šarišský hrad. Jiskrovej vojenskej kontrole podliehal severovýchod krajiny. Okrem vojenského

majstrovstva Jiskra preukázal aj diplomatické schopnosti, lebo svoje pozície si udržal aj po smrti kráľovnej Alžbety a po dlhé roky verne hájil Pohrobkove, ale aj vlastné záujmy.

Boj o nástupnícke práva musel načas ustúpiť do úzadia, lebo zosilnel tlak Osmankej ríše. Z iniciatívy pápežskej stolice bola v Rábe uzavretá mierová dohoda, v rámci ktorej Alžbeta uznala Vladislava I. za uhorského kráľa pri zachovaní nástupných práv pre svojho syna. O štyri dni nato, 17. decembra 1442, Alžbeta zomrela. Sotva trojročný osirotený Ladislav Pohrobok sa dostal na dvor Fridricha III., ktorý sídlil vo Viedenskom Novom Meste.

V rokoch 1441 – 1442 Osmani podnikli do Uhorska viacero vpádov, pri ktorých odrazení sa vyznamenal Ján Huňady. Schopný vojvodca, ktorý si vyslúžil prezývku Turkobijec, začal postupovať i po rebríčku krajinských hodností a funkcií: roku 1439 bol kapitánom Belehradu a súčasne sa stal severinským bánom, od roku 1441 zastával hodnosť sedmohradského vojvodu a temeškého župana, takže sa stal jedným z najvýznamnejších barónov Uhorska. Pod Huňadyho zástavou, čiže v jeho bandériu, bojovalo neraz až 10-tisíc ozbrojencov. Takou silou disponoval len máloktorý uhorský veľmož. V bojovej kvalite bandéria i osobnej udatnosti ich však Huňady výrazne zatienoval. Jeho taktika bola pritom zdanlivo jednoduchá. „*Do bitky šiel ako lev, pripravený zvíťaziť, alebo zomrieť,*“ uviedol humanista Andreas Pannonius, ktorý sám istý čas pod Huňadym bojoval.

Skĺbením a zdokonalením prvkov uhorského, kondotierskeho a v neposlednom rade aj husitského spôsobu boja Huňady dokázal zvíťaziť aj v bitkách proti omnoho početnejšiemu nepriateľovi. Nešlo o oslnivé či rozhodujúce víťazstvá, ktoré by natrvalo zahatali rastúci postup Osmanov. Morálny význam Huňadyho vojvodcovstva spočíval predovšetkým v tom, že ako prvý v Európe dokázal, že aj Osmani sú poraziteľní. Huňady sa ako „*bojovník Krista*“ – podľa slov pápeža – stal veľkou nádejou kresťanstva.

Na základe sľubných výsledkov protiosmanského ťaženia Jána Huňadyho na Balkáne roku 1442 sa na rokovaní kráľovskej rady v Budíne v apríli 1443 prijalo rozhodnutie opätovne podniknúť útočnú výpravu proti Osmanom. Horlivým propagátorom výpravy sa stal pápežský legát Julián Cesarini, ktorý sa už predtým do dejín zapísal ako neúspešný vodca posledného protihusitského ťaženia, keď na úteku pred husitmi pri Domažliciach roku 1431 stratil svoj kardinálsky klobúk spolu s pápežskou bulou o vyhlásení križiackej výpravy. Kráľ Vladislav I. s Jánom Huňadym a 35-tisícovým vojskom v polovici októbra 1443 pri Belehrade prekročili Dunaj a pomaly postupovali smerom na juh. Cestou vybojovali niekoľko víťazstiev, dobyli Niš a obsadili Sofiu. Snehové víchrice a turecké jednotky húževnato sa brániace v horských priesmykoch prinútili uhorské vojská vrátiť sa domov takmer tou istou trasou. Koncom januára 1444 dorazili do Belehradu a začiatkom februára boli na znak oslavy v budínskom Kostole Blahoslavenej Matky Božej vystavené štíty zaslúžilých uhorských a poľských veliteľov. Po pár týždňoch oddychu bola najmä za Huňadyho a Cesariniho prispenia vyhlásená príprava ďalšej vý-

pravy, naplánovanej na leto. V záujme toho Vladislav I. predĺžil mier s Jánom Jiskrom a uzavrel dvojročné prímerie aj s rímsko-nemeckým kráľom Fridrichom III.

Uhorská výprava na jeseň 1444 sa však skončila katastrofálne. V krvavej bitke pri Varne 10. novembra 1444 utrpelo uhorsko-poľské vojsko zdrvujúcu porážku. Na bojisku našlo smrť viac než 4-tisíc bojovníkov, padol kráľ Vladislav a zahynuli takmer všetci zúčastnení veľmoži, traja preláti, ba aj pápežský legát kardinál Cesarini. Niekoľko tisíc kresťanských bojovníkov padlo do zajatia, malú časť z nich sa neskôr podarilo vykúpiť. Straty Osmanov boli údajne dvojnásobné, predstavovali teda asi okolo 10-tisíc mužov. Huňadymu sa podarilo z bojiska uniknúť, keď bola bitka už stratená. Len s námahou sa prebil cez osmanské línie a za dramatických okolností pokračoval v ceste do Uhorska. Vo Valašsku ho zajaľ a nakrátko uväznil knieža Vlad Drakul.

Na jar 1445 uznal uhorský snem nároky Ladislava Pohrobka na uhorský trón. Keďže kráľ Ladislav mal iba päť rokov, snem rozhodol, že vládu v Uhorsku má dočasne zabezpečovať krajinská rada, no súčasne zvolil sedem hlavných kapitánov, ktorých voľba zodpovedala rozloženiu mocenských síl v krajine. Za tzv. národnú stranu to boli Mikuláš z Iloku, Ján Huňady, Juraj (Rozgoň) z Rozhanoviec a Michal Orság z Gutu, tzv. dvorskú, čiže prohabsburskú stranu reprezentovali Ján Jiskra, Pongrác zo Svätého Mikuláša a Imrich Bubek. Hlavní kapitáni mali zabezpečovať obranu krajiny i vnútorný poriadok a bezpečnosť. No kompromisné riešenie snemu nemalo nádej na úspech. Individuálne, protichodné záujmy veľmožov vyúsťovali do rozporov, do skrytého i otvoreného boja. Situácia sa veľmi nezmenila ani potom, keď Jána Huňadyho zvolili roku 1446 za gubernátora (správcu) Uhorského kráľovstva a keď koncom marca 1447 uhorský snem zrušil právomoci a poverenia všetkých 7 hlavných kapitánov.

Zvolenie Huňadyho za gubernátora nebolo náhodné, keďže vtedy bol najbohatším uhorským veľmožom. Patrilo mu 28 hradov, 56 miest a mestečiek a vyše tisíc dedín. Rozsiahla časť Huňadyho majetkov sa nachádzala aj na Považí: 7 hradných panstiev (Trenčín, Vršatec, Považská Bystrica, Ilava, Súča, Strečno, Starhrad), 4 mestecká a 76 obcí. Moc gubernátora – inak vôbec prvého v uhorských dejinách – nebola síce neobmedzená, lebo v závažných (najmä donačných a súdnych) záležitostiach spolurozhodoval s krajinskou radou, no v mnohom zodpovedala postaveniu panovníka. Najmä vo vzťahu k zahraničiu Huňady vystupoval ako rovnocenný partner kniežat, kráľov, cisára i pápeža. V oblasti domácej politiky však v gubernátorskej funkcii prenikavé výsledky nedosiahol. Prvoradou úlohou bolo usporiadanie pomerov v Uhorsku. K tomu patrilo najmä zúctovanie s českým žoldnierskym veliteľom Jánom Jiskrom, ktorý sa už od roku 1440 stal exponentom prohabsburskej politiky v Uhorsku a trvalo vystupoval proti tzv. národnej strane.

Uznesenia snemu z roku 1446 a 1447 na zabezpečenie poriadku a mieru v krajine Jiskra sčasti nemohol, sčasti však ani nechcel realizovať, čo viedlo k síce nevyhlásenej, no faktickej vojne predovšetkým na území Horného Uhorska. Na čelo uhorských vojsk

sa postavil Ján Huňady, ktorý podnikol proti Jiskrovi viacero ťažení. Niekoľkoročný zápas so striedavými úspechmi oboch rivalov nemal jasného víťaza.

Jiskra sa titulu hlavného kapitána nevzdal a vo svojej dŕžave sa správal ako neobmedzený pán. Huňadyho však zamestnávalo najmä stupňujúce sa osmanské nebezpečenstvo na južnej hranici Uhorska, preto si mohol dovoliť ozbrojene vystúpiť proti Jiskrovi až v roku 1449. Bolo to len rok potom, čo Osmaní porazili uhorské vojsko na čele s Huňadym v bitke na Kosovom poli v októbri 1448.

Útok uhorského vojska do Abova na čele s Osvaldom (Rozgoňom) z Rozhanoviec a Štefanom Bubeekom v septembri 1449 Jiskra odrazil a zmocnil sa aj Moldavy nad Bodvou, ktorú opevnil a zanechal tu stálu posádku, lebo očakával Huňadyho protiútok. Už o mesiac sa gubernátor narýchlo opevnenej Moldavy po krátkom obliehaní skutočne zmocnil. Krutosť, akú uplatnil voči zajatým jiskrovcom, bola aj na stredoveké pomery neslýchaná. Každému obrancovi dal odťať obe ruky, odrezať nos a vykľať jedno oko. Menšie bojové zrážky sa v priebehu októbra a novembra odohrali aj na Spiši, vo Zvolenskej a Tekovskej stolici. Prímerím z 5. decembra 1449, za ktorého uzavretie intervenoval aj sám pápež Mikuláš V., sa prvá fáza vojny medzi Huňadym a Jiskrom skončila. V marci roku 1450 bol v Mezőkövesde uzavretý mier, podľa ktorého si Jiskra ponechal územia, ktoré dovtedy ovládal. Huňady sa mu zaviazal zaplatiť za tie územia, ktoré obsadil ešte pred mierovým rokovaním. Jiskra prisľúbil, že prepustí časť svojich žoldnierov a nebude stavať ďalšie hrady a opevnenia.

Mier uzavretý v Mezőkövesde roku 1450 nemal dlhú platnosť, lebo hneď nasledujúci rok sa medzi obidvomi protagonistami rozpútali ďalšie boje. Jiskra využil Huňadyho zaneprázdnenosť na juhu Uhorska v súvislosti s pripravovanou vojnou proti srbskému despotovi Jurajovi Brankovičovi. Koncom jari 1451 uzavrel prímerie s hornopovažským veľmožom Pongrácom zo Svätého Mikuláša, čím si uvoľnil ruky na pripravovanú letnú výpravu. Najal nových žoldnierov najmä z Čiech a Poľska, pokračoval aj v budovaní a opevňovaní svojich hradov a pevností. Jeho kapitáni napádali a plienili majetky gubernátorových prívržencov. Hajtman Ján Talafúz sa opäť zmocnil Moldavského hradu chrániaceho prístup ku Košiciam a Ján Jiskra po urputnom boji obsadil juhozemplínsky hrad vo Veľkom Kamenci. Potom sa obrátil na západ a v júli obsadil Šahy. Tamojší strategicky významný kláštor dal opevniť a zanechal v ňom stálu posádku. Zo Šiah sa Jiskra vracal späť na východ, do Novohradu a Gemera, kde si vytvoril ochranný pás hrádkov a tvrdzí pozdĺž rieky Ipla. Počas výpravy obsadil okrem iného aj opátstvo v Hronskom Beňadiku, hrad Halič, mestečko Lučenec i prilahlý kláštor, vodný hrad Drienčany na rieke Blhu, mestecká Rimavskú Sobotu a Rožňavu. Ťaženie skončil začiatkom augusta 1451 v Českom Brezove.

Na prelome júla a augusta 1451 však aj v Budíne vrcholili prípravy vojenskej výpravy proti Jiskrovi, keďže sa podarilo úspešne zavŕšiť mierové rokovania so srbským despotom. Gubernátor Huňady sa obrátil na hornouhorské mestá a vyzval ich, aby prestali

Jiskru podporovať. Tieto výzvy, no najmä skutočnosť, že kapitán Kežmarku Mikuláš Brcál prešiel na stranu gubernátora, prinútili Jiskru odísť na sever, aby si osobne zabezpečil podporu tamojších miest a vojenských posádok.

V prvej dekáde augusta 1451 sa Huňady na čele vojska v sile 10- až 12-tisíc mužov pohol z Budína. Jeho vojsko tvorila pestrá zmes stoličných bandérií, oddiely kumánskych jazdcov a bandéria popredných kráľovských hodnostárov, prelátov a veľmožov. Boli to napríklad ostrihomský arcibiskup Dionýz zo Seče, jágerský biskup Ladislav z Héderváru i jeho brat Imrich, vacovský biskup Vincent, sedmohradský vojvoda Ján (Rozgoň) z Rozhanoviec s bratom Jurajom, Štefan a Ján Bubekovci (Bebekovci) z Plešivca či páni Tomáš, Ladislav a Šimon z Pavloviec (de Palocz, Palóci). V panských bandériách bol aj obmedzený počet žoldnierov, takže predstavovali vyššiu kvalitu vojenskej sily než ostatné oddiely. Sám Huňady povolal z južného Uhorska len časť svojich elitných oddielov. Pochod vojska s množstvom vozov naložených trénom a zásobami prebiehal pomerne rýchlo, lebo o pár dní Huňady dorazil k Lučencu.

Samotné mesto, v ktorom sídlila len malá posádka, Jiskrovi vojaci ešte pred príchodom Huňadyho zapálili a stiahli sa k svojim druhom opevneným v blízkom kláštore na opatovskom, tzv. Kráľovskom vršku. Päťstočlenná posádka, ktorej veliteľom bol jeden z najskúsenejších a najoddanejších Jiskrových hajtmanov Matej z Kňazíc, sa nezlákla záplavy útočníkov, ktorí mali viac než 20-násobnú početnú prevahu. Postupne odrážala všetky priame útoky. Huňady sa preto rozhodol pre osvedčený a v týchto prípadoch zaužívaný taktický manéver. Bolo ním vyhľadovanie obklúčeného protivníka. Kláštor sa dostal do hermetického zovretia a posádke začali postupne dochádzať sily. Ako zaznamenal kronikár Ján z Turca: *„Zo dňa na deň sa stupňovalo obliehanie a obrancov gníavil smäd i zbrane natolko, že už-uz sa mohlo dúfať v želaný koniec čiže v obsadenie pevnosti.“*

Pomoc od Jiskru neprichádzala, takže obrancovia už boli ochotní pevnosť vydať pod podmienkou, že gubernátor im zaručí slobodný odchod. Tragédiu svojich druhov z Moldavy spreď troch rokov mali obklúčení jiskrovci zaiste ešte v živej pamäti. Huňady si však bol natolko istý prevahou a skorým víťazstvom, že ponuku odmietol. Na znak toho, že obrancom kláštora pripravuje ešte horší trest než zajatým jiskrovcom v Moldave, dal vztýčiť naostrené koly, na znak toho, že ich čaká hrozná a potupná smrť narazením na kôl.

Jiskra medzičasom všemožne sústreďoval vojsko, ktoré bolo roztrúsené v posádkach jednotlivých miest a početných hradov. Keď zhromaždil dostupný počet žoldnierov, rýchlo postupoval k Lučencu. Jeho vojsko tvorilo nanajvýš 4- až 5-tisíc jazdcov a pešakov, čo v porovnaní s počtom Huňadyho vojska bolo síce takmer trojnásobne menej, no išlo o kvalitne vyzbrojených a v bojoch ostrieľaných vojakov. Prekonávajúc husté lesy a vodné toky Jiskra dorazil na pomoc lučeneckej posádke vzdorujúcej takmer mesiac v obklúčení. Huňady sa cítil pánom situácie a zjavne podcenil počtom slabšieho protivníka, s ktorým sa vlastne až pri Lučenci stretol vôbec po prvýkrát osobne v boji.

Sebavedome údajne vyhlásil, že len jeho samotní pohoniči počtom postačujú na to, aby bičmi rozohnali nepriateľa.

V bitke pri Lučenci 7. septembra 1451 však Jiskra neočakávane prenikavo porazil Huňadyho. Táto bitka sa nestala síce konečným medzníkom v zápase dvoch vojvodcov ani rozhodujúcim zvratom vo vývoji, je však pozoruhodná najmä preto, že o jej výsledku rozhodovala nie viacnásobná početná prevaha, ale individuálna osobná bojová vypelosť i disciplína a v neposlednom rade aj moment prekvapenia zo strany podceňovaného protivníka. Bola triumfom progresívnejšieho žoldnierskeho vojenstva tvorivo uplatňujúceho zásady husitského vojenského umenia nad uhorským vojenstvom založeným na nevelmi pružnom banderiálno-insurekčnom systéme. Hoci Jiskra vyšiel z tejto vzájomnej priamej konfrontácie na bojisku víťazne, nedokázal naplno zužitkovať svoj úspech.

Ján Huňady sa z porážky v bitke, inak v jeho prípade vôbec jedinej v boji proti početne slabšiemu protivníkovi, rýchlo spamätal. Okamžite stiahol z juhu Uhorska vlastné žoldnierske jednotky a ešte v októbri 1451 dobyl Šahy. V nasledujúcom roku sa Huňady zmocnil viacerých jiskrovských pevností vrátane vodnej tvrdze Drienčany, ktorej velil skúsený hajtman Martin Valgata. Mier uzatvorený 24. augusta 1452 v Kremnici obmedzil Jiskrovo panstvo na mesto Levoču, Spišský hrad a príjmy z tridsiatkov v Kežmarku a Starej Ľubovni. Boje a vzájomné potýčky oboch vojvodcov definitívne ustali až keď sa doriešila otázka obsadenia uhorského trónu.

Po nástupe Ladislava Pohrobka na trón bol Ján Jiskra začiatkom roku 1453 zbavený uhorským snemom všetkých funkcií a majetkov a na krátky čas opustil Uhorsko. Nebol to však úplný koniec jeho kariéry v Uhorsku, lebo v lete 1454 ho panovník opäť povolal do krajiny, aby skoncoval s bratříkmi.

Bratrické hnutie

Pri hodnotení bratříkov, známych aj pod dobovým pomenovaním *žebráci*, *fratres*, *brüder*, sa v historiografii prejavovalo i dodnes pretrvávajúce odlišných, protichodných a neraz aj mylných hodnotení, zväčša ovplyvnených súvekovou ideológiou. V konfrontácii s prameňmi, respektíve historickou skutočnosťou, ťažko obstojí donedávna presadzovaná dogmatická téza, že *„aj medzi týmito žoldniermi a hajtmanmi bolo mnoho takých, ktorí boli odhodlaní bojovať ďalej za zlepšenie osudu pracujúceho ľudu“*. V maďarskej historiografii sa zasa vlastne doposiaľ zaužívalo mylné stotožňovanie husitov, jiskrovcov a bratříkov, ako aj ich označovanie za Čechov.

Bývalí husitskí bojovníci síce mohli spočiatku tvoriť väčšinu bratrických oddielov, ale po dvadsiatich až tridsiatich rokoch vojenskej služby by v čase najväčšieho rozmachu a potom úpadku bratrického hnutia boli vo veku 50 – 60 rokov, čo vysoko presahovalo priemernú dĺžku či presnejšie stredný vek života vtedajšieho obyvateľstva. A navyše, išlo

o ľudí, ktorí vykonávali také rizikové povolanie, akým bolo žoldnierstvo. Zaiste nemožno pochybovať, že k českému jadru, čiže k príslušníkom bývalých poľných husitských rôt, sa pridávalo tiež domáce obyvateľstvo, predovšetkým Slováci, Maďari a Rusíni, ako aj Poliaci. Inak by totiž bratříci nemohli vydržať až takmer do konca 60. rokov 15. storočia. Vo vzájomnom vzťahu oboch hnutí – husitského a bratrického – nešlo teda o organickú kontinuitu, lebo aj napriek tomu, že viacerí jednotlivci boli účastníkmi oboch hnutí, ich ciele, ani podstata už neboli identické.

V prípade bratříkov išlo o príslušníkov vojenského remesla, zvyknutých na boj i tvrdý vojenský život, pre ktorých husitská vierouka ani jej šírenie už nehrali úlohu. Mohol si ich najatť ktokoľvek; bojovali za peniaze, a to aj proti sebe. Pokiaľ nedostávali žold, prepádali mešťanov, obchodníkov, duchovných, neraz aj samotných poddaných sedliakov, takže mali skôr povest' zbojníkov a lupičov než šíriteľov vznešených ideí.

Nemožno však stotožňovať ani Jiskru či jiskrovcov s bratříkmi. Za predzvest' deliacej čiary medzi bratříkmi a jiskrovskými žoldnierzmi treba považovať začiatok 50. rokov 15. storočia, keď niekdajší Jiskrov hajtman Peter Aksamit začal organizovať rôzne skupiny bojovníkov v Jiskrových službách, respektíve konajúcich na vlastnú päsť do viac či menej pevného vojenského spoločenstva, ktoré sa začalo nazývať bratstvo.

Bratrické spoločenstvá sa vnútorne riadili zásadami vojenskej demokracie s prvkami hierarchickej subordinácie. Vedenie tábora mali v rukách volení starší (*seniores*), spomedzi ktorých sa ustanovovali velitelia – hajtmani, čiže kapitáni. Z listu Eneáša Silvia Piccolominiho z júla 1453 pápežovi Mikulášovi V. vyplýva, že každý jazdec dostával na týždeň 1 zlatý, pešiak polovicu. Velitelia pri delení koristi dostávali toľko ako radoví bratříci. Aj ten, kto prišiel v posledný deň mesiaca, dostal rovnaký diel ako všetci ostatní. Z vojensko-organizačného hľadiska možno bratříkov charakterizovať ako príležitostné zoskupenia ozbrojených jednotiek – dobovo nazývaných roty – rôznej sily a neraz aj odlišne usporiadanej štruktúry. Z časti zachovaných listinných dokladov, ako aj na základe posúdenia logisticko-operačných faktorov – čiže zásobovania, ubytovania a celkovej bojaschopnosti – možno usúdiť, že základnú optimálnu, a teda aj najbežnejšiu samostatnú bratrickú jednotku tvorilo minimálne 25, priemerne okolo 50 až 70 a len výnimočne nad 100 mužov.

V rokoch 1453 – 1458 dosiahlo bratrické hnutie najväčší rozmach, keď z pôvodného počtu 5-tisíc mužov sa ich počet zvýšil na 15- až 20-tisíc bojovníkov v 36 poľných táboroch. Bolo to najmä v dôsledku odchodu Jána Jiskru z Uhorska, pretože k bratříkom vtedy prešla značná časť jeho vojska. Najvyšším veliteľom bratříkov bol Peter Aksamit z Košova, ktorý sídlil v Tábore (na Zelenej hore pri Hrabušiciach) a na hrade Plaveč; ten dostal do daru od Petra Komorovského, poľského šľachtica, čo sa pridal k bratříkom.

Ďalšími významnými bratrickými veliteľmi boli Matej z Kňažíc, ktorý sídlil na Šarišskom hrade, Ján Talafúz ovládajúci Richnavu, Peter z Radkova a po ňom Peter zo

Snakova boli hajtmanmi Brezovického hradu, Jakub z Paňoviec, prezývaný Teľa, bol hajtmanom v Podolínci a na Plavečskom hrade, neskôr sa stal hlavným hajtmanom bratříkov v Gemeri. Kapitánom Kežmarku bol pôvodne Mikuláš Brcál, po ktorom, keď sa roku 1449 stal spišským županom, funkciu prevzal jeho brat Martin, ktorý bol predtým začas kapitánom Rožňavy. Spolu s Martinom Brcálom hajtmanskú funkciu v Kežmarku vykonával aj Bartoš (Bartošek) z Hartvíkovic. K bratříkom sa na istý čas pridal aj veľmož Pongrác zo Svätého Mikuláša, ktorý ovládal veľké územie západného a severného Slovenska. Jeho sídlom bol hrad Branč. Na Záhorí a vo východnom Rakúsku operoval Vanek (Vaňko) z Rachmanova, nazývaný Ladvinka. Kronikár Ján z Turca a po ňom aj Antonio Bonfini spomínajú zhodne aj ďalšie mená: Valgata, Ribald, Kerský, Urik či Slovačko.

Roku 1453 podnikol proti bratříkom výpravu bratislavský župan Ladislav Huňady, starší syn Jána Huňadyho. Skončila sa však bez väčšieho úspechu, a to prímerím, ku ktorému sa pridal aj jágerský biskup. Mnohé mestá i strategické pevnosti zostali v rukách bratříkov. Ani Ján Jiskra si nedokázal s bratříkmi poradiť. V roku 1455 si vybudoval operačnú základňu v Spišskom Štvrtku, kde opevnil kostol. Vtedy ešte Peter Aksamit ovládal územie na severovýchode krajiny, ba plienil aj v Liptove, a kapitán Richnavského hradu Ján Talafúz plienil so svojimi oddielmi v Gemerskej a Abovskej stolici. V lete 1456 sa Jiskrovi ani po takmer dvojmesačnom obliehaní nepodarilo dobyť Kežmarok, ktorý bol v rukách bratříkov. Vzhľadom na neúspešnosť vojenských operácií sa dvorské kruhy pokúšali oslabiť vplyv bratříkov tým, že ich verbovali za žoldnierov a posielali bojovať proti Osmanom, čo sa ako riešenie vcelku osvedčilo.

Pod žezlom Mateja Korvína

Panovanie kráľa Mateja v rokoch 1458 – 1490 bolo naplnené mnohými kratšími i dlhými vojnami, počas ktorých Matej raz bránil, inokedy zasa upevňoval či rozširoval svoju moc. Hneď po nástupe na trón roku 1458 sa usiloval zúčtovať s Jánom Jiskrom z Brandýsa a bratříkmi, ktorí sa opäť stali spojencami a šarapatili v hornouhorských stoliciach. Bola to vlastne stará podlžnosť, ktorú sa nepodarilo splatiť jeho otcovi Jánovi Huňadymu ani Matejovmu staršiemu bratovi Ladislavovi. Hnutie bratříkov dosiahlo práve vtedy najväčší rozmach; ich počet sa zvýšil takmer na 20-tisíc mužov v 36 plných táborech, ale obsadených mali aj viacero hradov, pevností a pod ich kontrolou bolo nejedno mesto či mestečko na Slovensku.

V rokoch 1458 – 1462 boli dejiskom bojov hlavne severovýchodné stolice. Útok proti bratříkom začal hornouhorský kapitán Sebastián (Rozgoň) z Rozhanoviec. Koncom apríla 1458 dobyl bratřícky tábor Vadna v Boršodskej stolici. Jeho veliteľom – Martinovi Valgatovi a Petrovi Komorovskému – sa podarilo s časťou vojska ustúpiť. Pri ústupe smerom na Rimavskú Seč ich prepadlo vojsko jágerského biskupa Ladislava Hé-

derváryho. Medzitým sa priblížili aj oddiely Sebastiána z Rozhanoviec, ktoré bratříkov napadli od chrbta a úplne ich porazili, respektíve sčasti zajali. V bitke padol do zajatia aj Valgata. Na ďalšom postupe do okolia Košíc vojsko Sebastiána z Rozhanoviec obsadilo Sečovce, pričom zajalo okolo 400 bratříkov. V júni sa pri Blatnom Potoku (Sárospatak) odohrala bitka, v ktorej okolo 2 000 bratříkov utrpelo ťažkú porážku. V bitke padol aj Peter Aksamit, Talafúzovi a Údrckému sa s malou jazdeckou skupinkou podarilo utiecť na Šarišský hrad. Smrť Petra Aksamita značne oslabilu jednotu bratrickeho hnutia.

Keďže Matej sa chystal na boj proti Osmanskej ríši, koncom septembra 1458 uzavrel s bratříkmi ročné prímerie. Po jeho vypršaní pokračovali nekonečné drobné boje a šarvátky, v rámci ktorých kráľovský kapitán Blažej Maďar obsadil Sabinov. Boje sa preniesli do východného Šariša, kde kráľovskému vojsku vypomáhali aj kontingenty z Užskej a Zemplínskej stolice na čele s krajinským sudcom Ladislavom z Pavloviec. Nasledujúci rok sa niesol v znamení vyjednávania s Jánom Jiskrom aj bratříkmi, ktorí za odstupné 4 250 zlatých zbúrali v máji 1460 tábor v Chmeľove. Aj ďalšie bratricke posádky, konkrétne Ján Talafúz na Richnave a Matej z Kňazíc na Šarišskom hrade, sa zaviazali, že po vyplatení tisíc dukátov nebudú do Vianoc 1460 útočiť.

Bojovalo sa však aj v Boršodskej, Gemerskej a Novohradskej stolici. Bratříci sa zmocnili hradu Blhovce a Šalgov. Odvetou bol útok Sebastiána z Rozhanoviec, ktorému sa postupne podarilo obsadiť bratricke pevnosti či posádky v Pate pod Matrou, Blhovciach, Rimavskej Seči a Širkovciach. Koncom roka 1460 už kráľovské oddiely útočili na Šarišský hrad, Richnavu a Šarišský Novohrad. Obliehanie hradov sa pretiahlo až do roku 1461, keď sa hlavným veliteľom kráľovského vojska stal Štefan Zápoľský. Tomu sa podarilo dobyť Richnavu, levočskí mešťania zasa roku 1462 zlikvidovali bratrický tábor na vrchu Teplá neďaleko Markušoviec. Začiatkom mája 1462 uzavrel Matej Korvín s Jánom Jiskrom dohodu, na základe ktorej kráľ získal Spišský hrad, Kežmarok a ďalšie spišské mestečká. Ján Jiskra a časť bratříkov aj s veliteľmi prešli do služieb kráľa Mateja, čím sa vytvorilo jadro stáleho žoldnierskeho vojska.

Pri postupnom likvidovaní bratrickej moci kráľ Matej uplatnil okrem boja aj iné dômyselné a účinné opatrenie. Spočívalo v tom, že strategicky významné hrady a pevnosti ovládané bratříkmi daroval či presnejšie založil veľmožom. Kráľ tak jednak zvýšil osobnú zainteresovanosť veľmožov na ich vydobytí a jednak získal nemalú finančnú hotovosť. Napríklad 3. septembra 1460 daroval za 3 000 zlatých Ladislavovi Podmanickému záložným právom Šarišský hrad, ktorý vtedy ovládal Peter z Radkova. Richnavské hradné panstvo vrátane obcí Richnava, Olcnava, Kluknava, Folkmár, Krompachy, Slovinky, Jaklovce a Markušovce, ktoré mal v moci Talafúz, založil za 12 000 zlatých Imrichovi Zápoľskému a Sebastiánovi (Rozgoňovi) z Rozhanoviec.

V rokoch 1462 – 1465 sa ťažisko hlavných bojových akcií presunulo na severozápadné a stredné Slovensko. Najmä v Liptove, v Turci, na hornom Považí a vo Zvolenskej stolici sa odohrávali viaceré roztrúsené bojové podujatia. V tejto etape sa častejšie

medzi oboma stranami rokovalo o mieri, avšak bezúspešne. V roku 1463 sa centrom bratríckych skupín stal znova Spiš a začiatkom roka 1464 bratříci z Poľska ohrozovali aj Šariš.

V rokoch 1465 – 1467 sa boje odohrávali predovšetkým na západnom Slovensku a skončili sa likvidáciou bratríckeho hnutia. Najprv Matej roku 1465 eliminoval bratrícke hnutie na východnom Slovensku, keď v bitke pri Kapušanoch padlo okolo 2 000 bratříkov, časť zajatých повеšali. Rozptýlené skupiny bratříkov, posilnené bratříkmi z Moravy a Rakúska si pod vedením Jána Švehlu, niekdajšieho kapitána a zbeha z Matejovho žoldnierskeho vojska, vybudovali roku 1466 opevnený tábor pri Veľkých Kostolnoch. Posádka v sile okolo 3 000 mužov trvalo výpadmi znepokojovala celé Považie a okolie po Bratislavu a Tekov. Začiatkom roku 1467 kráľovské vojsko pod velením viacerých veliteľov a neskôr samého kráľa Mateja obľahlo bratrícky tábor a po takmer mesačnom obklúčení aj dobylo. Kronikár Ján z Turca o tom uviedol: „*Po týchto slávnych činoch [Matej] obklúčil a dobyl so silným oddielom pevnosť pri Kostolnoch a či Zentvid (čiže Svätý Vít) a zajal istého Čecha Švehlu, vynikajúceho bojovníka, ktorý so značným pozbáňaným vojskom veľmi plienil uhorskú krajinu. Obesili ho spolu s viacerými jeho spolupáchateľmi a vystavili hre vetrov. Aj mnohí jeho ďalší chytení prívrženci zahynuli v hnilobnom zápachu žalára.*“

Zlikvidovanie bratríckeho tábora v Kostolnoch bolo udalosťou, ktorá mala širší ohlas a prerástla uhorský rámec, lebo ju zaznamenal aj vratislavský notár Peter Eschenloer. Stručnú pozornosť jej venoval aj dejepisec Petrus Ransanus: „*Nasledujúci rok (1467) Čecha menom Švehla, ktorý si zhromaždil množstvo lúpežníkov, aby vyvolal v Uhorsku rozbroje, [kráľ Matej] obklúčil v mestečku menom Kostolany, porazil ho a chytil a spolu s jeho ostatnými spoločníkmi dal popraviť.*“

Prvá fáza bojov uhorsko-českej vojny, ktorá vypukla na jar 1468, postihla aj územie západného Slovenska. Roku 1468 sa bojovalo zväčša na Morave, nasledujúci rok však české vojsko 2. novembra 1469 v bitke pri Uherskom Brode porazilo vojsko kráľa Mateja a nečakane vtrhlo na Považie. Pravdepodobne vtedy české vojsko udrelo na Trnavu a spôsobilo mestu veľké škody. Česi rozvália mestské hradby a napokon mesto vypálili.

Stála žoldnierska armáda, ktorú osnoval kráľ Matej, bola silným pilierom jeho moci. Vyslúžila si obdiv celej Európy. K jej povestnej sláve viedla dlhá cesta, ktorej míľniky predstavovali takmer sústavné boje a vojny: proti nebezpečnej Osmanskej ríši (1459 – 1464), proti krajinám Českého kráľovstva (1468 – 1478) a napokon proti Rakúsku (1477 – 1487), ktorého hlavné mesto sa Matejovi podarilo obsadiť roku 1485, takže odvtedy často sídlil vo Viedni.

Matejovo vojsko vzniklo ako výsledok dlhoročného kráľovho úsilia, ktoré mohol realizovať len preto, lebo sa mu podarilo v maximálnej miere zvýšiť svoje príjmy. Vojsko totiž neraz pohltilo aj polovicu či väčšiu časť kráľovského rozpočtu, keďže mesačný plat pešiaka predstavoval spravidla 3 a jazdca 5 zlatých. Samotné pomenovanie čierne

vojsko či čierny pluk (v latinských súvekových prameňoch ako *exercitus nigrorum* či *banda nera*) sa začalo používať len po Matejovej smrti, a to najprv iba pre časť jeho žoldnierskej armády. Pravdepodobne preto, lebo vtedy žoldnieri začali nosiť čierne stuhy.

V prvom desaťročí Matejovej vlády žoldnierske vojsko tvorilo sotva pár tisíc vojakov, jeho jadrom boli ostrieľaní huňadyovskí familiári a viacerí bývalí bratříci. V začiatkoch uhorsko-českej vojny malo okolo 6 – 8-tisíc žoldnierov, ktorých prvým veliteľom bol Čech František z Hája. Za rakúskeho ťaženia vzrástol počet vojska na 15 – 20-tisíc mužov, ba Matejov dvorný historiograf Antonio Bonfini na vojenskej prehliadke pri Viedenskom Novom Meste roku 1487 napočítal až 20 000 jazdcov a 8 000 pešiakov. V čase najväčšej slávy predstavovalo Matejovo vojsko jednu z najväčších armád vo vtedajšej Európe. Bolo vlastne prvou pravidelnou a stálou uhorskou armádou, lebo dovtedajší uhorskí králi si síce najímali žoldnierov, no zväčša len v malých počtoch a na určitý, obyčajne kratší čas.

Mimoriadne cenný opis Matejovho poľného vojska poskytol humanistický dejepisec Antonio Bonfini, ktorý sa osobne zúčastnil na prehliadke Matejovho vojska v lete 1487 pred útokom na Viedenské Nové Mesto.

Pri interpretáciách centralizačnej a zahraničnej politiky kráľa Mateja sa prejavuje veľká kontroverznosť a súčasne aj poplatnosť paušalizovaniu. Predmetom protichodných hodnotení je predovšetkým Matejova vojenská politika a stratégia, zdanlivo defenzívna voči Osmanskej ríši a ofenzívna, ba až expanzívna vo vzťahu k západným a severozápadným susedom. Často sa pritom dôvodí argumentom, že namiesto boja proti Osmanskej ríši sa kráľ Matej čoraz väčšmi zameriaval na výboje v strednej Európe. Tento argument je v značnej miere zjednodušujúci – ide totiž o zložitejší jav – no pravdou je, že Matejova dobytčá zahraničná politika vzbudzovala nevôľu aj v radoch dovtedy oddaných kráľových prívržencov. Na čele sprisahaneckej skupiny uhorských veľmožov a prelátov, ktorá sa sformovala v lete 1471, stál ostrihomský arcibiskup a súčasne hlavný kancelár Ján Vitéz zo Sredny a jeho synovec, päťkostolský biskup Ján z Čazmy, známejší skôr pod literárnym menom Janus Pannonius.

Sprisahanci ponúkli uhorskú korunu poľskému kráľovičovi Kazimírovi Jagelovskému, synovi Kazimíra IV. Kráľovič sa začiatkom októbra 1471 na čele približne 12-tisícového poľského vojska vypravil do Uhorska. Údolím Dunajca a Torysy poľské vojsko preniklo na Slovensko a 29. októbra sa pod Šarišským hradom stretlo s uhorskými prívržencami: Rajnoldom (Rozgoňom) z Rozhanoviec, pánmi z Perína a niekoľkými šarišskými zemanmi. Kazimír upustil od obliehania Košíc a nesmeroval ani na Budín. V okolí Košíc sa totiž na príkaz kráľa Mateja sústredilo uhorské vojsko vedené sedmohradským vojvodom Mikulášom Čuporom, ktoré posilnili aj žoldnieri z východoslovenských miest. Kazimírovo vojsko sa nakrátko utáborilo pri Hatvane a cez Čerhátске pohorie prešlo do Ipelskej doliny, odkiaľ smerovalo na Nitru. Na príkaz biskupa Jána z Čazmy v novembri 1471 Poliakom otvorili brány Nitrianskeho hradu. Kazimír ďalej

nepostupoval a usadil sa na hrade. Kráľ Matej medzitým s vojskom obľahol Ostrihom, čím znemožnil arcibiskupovi Jánovi Vitézovi spojiť sa s Kazimírom. Uhorský prímas bol tak donútený 19. decembra 1471 uzavrieť s kráľom Matejom dohodu, v ktorej sa zaviazal, že prispeje k dobytiu Nitry a vyhnaniu poľského vojska z Uhorska. Kazimír ustúpil z Nitry, kde zanechal len menšiu posádku, a cez Považie sa vracal do Poľska. Uhorsko opustil 26. decembra 1471.

Malá poľská posádka v Nitre nemohla vzdorovať uhorskému kráľovskému vojsku, takže aj biskup Ján z Čazmy odtiaľ utiekol. Začiatkom januára 1472 bola Nitra už v rukách kráľa Mateja a ostatné menšie poľské posádky na severovýchodnom Slovensku vzápätí postupne vyhnalo uhorské vojsko, ktorému velil spišský dedičný župan Štefan Zápoľský. V jeho radoch bojovalo aj 400 pešiakov postavených Košicami, Bardejovom, Levočou a Prešovom. Po zlikvidovaní poľského vojenského vpádu sa Matej poráтал aj s vodcom sprisahania. Arcibiskupa Jána Vitéza v marci 1472 zbavil majetkov a uvrhol do väzenia. Po mesiaci bol síce Ján Vitéz prepustený, no až do svojej smrti (8. augusta 1472) ostal v Matejovej nemilosti. Druhý hlavný aktér sprisahania, biskup a humanistický básnik Janus Pannonius, na úteku v chorvátskom Medvedgrade 27. marca 1472 podľahol tuberkulóze.

Bilancia Matejovej vlády ukazuje, že za 32 rokov panovania takmer vždy osobne velil svojim vojskám. Ak sa zarátajú aj vnútorné vojny, možno zistiť, že na obdobie jeho vlády pripadlo iba päť mierových rokov: 1465, 1466, 1478, 1489 a 1490. Z politicko-vojenského hľadiska bol Matej úspešný. Aj keď len na istý čas, predsa sa mu podarilo podmaniť si mnohé krajiny, ako napríklad severnú Bosnu, Moravu a Sliezske, Dolné Rakúsko, Štajersko a podstatnú časť Horného Rakúska. Z času načas sa mu podarilo podmaniť si rumunské kniežatstvá Valašsko a Moldavsko. Dokázal eliminovať tlak a expanziu Osmanskej ríše. Habsburgovci, ktorí vládli v Svätej ríši rímskej nemeckého národa nominálne a v Rakúsku aj skutočne, sa dostali do defenzívy pred Matejovými vojskami a ani Jagelovci, ktorí sa usilovali o uhorský trón i získanie dominancie v stredovýchodnej Európe, nedokázali presadiť svoje mocenské ambície.

Na cestách k Moháču

Začiatok vlády Vladislava II. Jagelovského v Uhorsku poznamenal boj na dvoch frontoch súčasne. S Vladislavovým zvolením sa totiž nezmieryl jeho mladší brat Ján Albrecht (Olbracht), ale ani Maximilián Habsburský. V lete 1490 Ján Albrecht s vojskom v sile takmer 5-tisíc mužov (medzi nimi aj 500 Tatárov) prekročil uhorské hranice a takmer bez odporu prenikol až k Pešti, kde sa obaja bratia osobne stretli a rokovali bez toho, aby sa dohodli. Ján Albrecht sa s vojskom stiahol na územie východného Slovenska, kde sa mu podarilo obsadiť Prešov a Sabinov, ktoré sa poľskému vojsku dobrovoľne poddali.

Vo februári 1491 uzavrel Vladislav II. s bratom prímerie, na základe ktorého sa mladší Jagelovec zriekol nárokov na uhorský trón a v zálohu si mohol ponechať obe obsadené mestá. Už na jeseň toho istého roku vojsko poľského kráľoviča opäť vpadlo do Šariša a Zemplína, kde rabovalo okolie až do Vianoc. Po prehratej bitke pri Prešove v januári 1492 boli Poliáci prinútení ustúpiť z Uhorska a Ján Albrecht sa tentoraz definitívne zriekol nárokov na uhorský trón. Takmer dvojročný pobyt poľského vojska na území severovýchodných stolíc a s ním súvisiace boje spôsobili veľké hospodárske škody, ktorých dôsledkom bol aj podstatný pokles obyvateľstva najmä v Šarišskej stolici.

Boj Vladislava II. proti Maximiliánovi Habsburskému už nebol natolko úspešný. Rímsko-nemeckému kráľovi sa ešte v priebehu augusta 1490 podarilo vyhnať uhorské posádky zo Štajerska a z Dolného Rakúska a po 12-dňovom obliehaní obsadiť Viedeň. Jeho úspešný postup do Zadunajska, pri ktorom 17. októbra 1490 dokonca obsadil korunovačné mesto uhorských kráľov Stoličný Belehrad, sa zastavil a skončil, keďže nemal dostatok peňazí na žold pre vojakov. Tí odmietli ďalej bojovať, ba Stoličný Belehrad neskôr bez boja vydali uhorskému vojsku. Peniazmi neoplýval ani Vladislav II., a tak sa východiskom stalo vyjednávanie. Výsledkom dlhšieho rokovania Vladislavových a Maximiliánových splnomocnencov sa stala zmluva, uzavretá 7. novembra 1491 v Bratislave. Vladislav II. sa zriekol všetkých uhorských výbojov získaných v Rakúsku za Mateja Korvína a Maximilián zasa nárokov na uhorský trón. Maximiliánovi sa podarilo presadiť, že ak Vladislav II. zomrie bez potomkov, uhorská koruna pripadne Habsburgom. Bratislavská zmluva sa stala základom jagelovsko-habsburského spojenectva, ktoré bolo neskôr potvrdené v dynastických dohodách Vladislava II. s Maximiliánom, ktorý sa po otcovej smrti stal rímsko-nemeckým cisárom (korunovaný bol roku 1508).

Uzavretie Bratislavskej zmluvy umožnilo Vladislavovi koncentrovať sily proti Osmanskej ríši. Boje prepukli už roku 1491, keď Turci prenikli k Varadínu, a so striedavými úspechmi či neúspechmi oboch strán pokračovali až do roku 1495, keď Vladislav II. uzavrel 3-ročné prímerie so sultánom Bajazidom (Bayezitom) II. Pre Uhorsko bolo šťastím, že sultán Bajazid dával prednosť viac-menej mierovej politike. Veľkým vojnám sa vyhýbal, čo však neznamenovalo, že by na uhorsko-osmanskom pomedzí panoval mier a pokoj. Menšie zrážky a potýčky sa stali takmer neodmysliteľnou každodennosťou. Turci vyčkávali a získavali čas, ktorý pracoval v prospech nich. Nedostatok financií donútil Vladislava II. začiatkom roka 1493 definitívne rozpustiť Matejovo povestné žoldnierske vojsko. Opäť bol zavedený nepružný banderiálny a insurekčný systém. Uhorské pohraničné pevnosti pustli a početný stav ich posádok stále klesal. Vojenská daň (*subsidium*) sa síce stala pravidelnou, no jej skutočné zaplatenie sa spravidla podarilo realizovať len sčasti. O význame tejto dane svedčí napríklad to, že v rokoch 1494 a 1495 výnos z nej tvoril až 74 % z celkových kráľovských príjmov. Z vyzbieranej sumy sa však iba 54 % skutočne dostalo do kráľovskej pokladnice, 31 % skončilo v súkromných rukách a 15 % predstavovala réžia a strata.

K zápasu o moc medzi kráľom a veľmožskou oligarchiou pribudol boj uhorského zemanstva proti veľmožom. Aj u nižšej šľachty, ktorú reprezentoval najmä Štefan z Vrbovíc (či inak Verbóci, Werbőczy), už zapustila korene idea svätej koruny. Podľa nej kráľovská moc pramení v šľachtickej pospolitosti, ktorá túto moc preniesla na svätú korunu a iba korunovaním na kráľa. Ostrie útokov nižšej šľachty bolo namierené najmä proti veľmožom, ktorí tradične zastávali najvyššie pozície v štátnej správe. Kráľovská kancelária i kráľovská rada sa dostali do rúk neraz skorumpovaných cirkevných hodnostárov a veľmožov. Vzájomné súperenie šľachty malo vlastne charakter boja proti centralizovanej, čiže štátnej moci, respektíve boja o výkon tejto moci. Narastal chaos, anarchia.

Na prelome apríla a mája 1514 v Uhorsku vypuklo dovtedy najväčšie protifeudálne povstanie, ktoré bolo neskôr nazvané podľa svojho vodcu Juraja Dóžu, inak je známe aj ako roľnícka či sedliacka vojna. Dóžovo povstanie vzniklo z neúspešnej krížovej výpravy, ktorú z iniciatívy ostrihomského arcibiskupa Tomáša Bakóca vyhlásili 9. apríla 1514 v Budíne. Pápežská bula sľubovala účastníkom rozsiahle odpustky, odporcom krížovej vojny dokonca hrozila exkomunikáciou. Uhorská šľachta neprejavovala ochotu poskytnúť potrebné materiálne prostriedky ani osobne sa zúčastniť na vojne proti Osmanskej ríši. Do radov krížiackeho vojska, ktoré sa zhromaždilo v máji 1514 pri Budíne, sa masovo zapojili roľníci, mestská chudoba, remeselníci, študenti, ale aj drobní zemanovia a radoví kňazi. Veliteľom národnostne pestrého, asi 40-tisícového vojska sa stal sedmohradský zeman Juraj Dóža Sikul (Székely), ktorý predtým slúžil ako veliteľ jazdeckého oddielu na južnej hranici Uhorska, takže mal skúsenosti z boja proti Osmanom.

Arcibiskupovo nariadenie z 15. mája 1514 o odvelení nedostatočne vyzbrojených krížiacov na juh krajiny a zákaz ďalšieho nábora do vojska narazili na rozhodný odpor. Krížiaci, presvedčení o zrade šľachty, rozkaz neuposlúchli a postavili sa proti pánom, prelátom i šľachte. Pri propagácii povstania zohrali významnú úlohu františkánski kazatelia. Umiernené krídlo povstalcov žiadalo vyvlastnenie cirkevných majetkov, radikáli pustošili šľachtické dvory, kaštiele i kláštory.

Povstalecké vojsko začiatkom júla 1514 ovládlo uhorskú nížinu a časť Sedmohradska. Nejednotnosť vo velení a zrada meštianskej časti povstanie oslabili. Dobře vyzbrojené šľachtické jednotky temešského župana Štefana z Bátoru (Báthory) a početné bandérium Jána Zápoľského porazili hlavné sily povstalcov 15. júla v bitke pri Temešvári. Povstanie bolo zakrátko v celej krajine krvavo potlačené a jeho vodcovia kruto potrestaní. Juraja Dóžu popravili mimoriadne krutým spôsobom: posadili ho na rozžeravený železný trón, na hlavu mu položili rozpálenú železnú korunu, pričom jeho najbližší spolubojovníci museli z neho zaživa zubami trhať mäso. Niekoľko desiatok tisíc povstalcov povešali a pozabíjali. Dôsledkom povstania bolo znevoľnenie poddaných, ich pripútanie k pôde „na večné časy“, uzákonené na uhorskom sneme 18. októbra 1514 a kodifikované aj v zákonníku uhorského zvykového práva (skrátene nazývaného) Tripartitum, ktorého autorom bol Štefan z Vrbovíc.

Zahraniční vyslanci v správach svojim panovníkom predpovedali hospodársky zruinovanému a politicky roztrieštenému Uhorsku nedobrý koniec. Na juhu totiž nebezpečne vzrástli aktivity Osmanskej ríše. Kým za vlády kráľa Mateja Korvína krajina dokázala pomerne úspešne čeliť osmanskej expanzii na Balkáne, za vlády posledného Jagelovca na uhorskom tróne Ľudovíta II. sa to všetko stalo iba minulosťou. Nedostatok financií spôsoboval, že v strategicky dôležitých pevnostiach bolo sotva niekoľko stoviek nedostatočne platených žoldnierov.

Roku 1521 sa osmanské vojsko vedené sultánom Sulejmanom (Süleymanom) II. zmocnilo pevností Belehrad a Šabac. Kým 700-členná posádka v Šabaci vedená Šimonom z Logodu padla do posledného muža hrdinskou smrťou, veliteľ Belehradu vicebán Ladislav More po niekoľkých útokoch zbabelo dezertoval, čím sa pričínil o to, že pevnosť sa 28. augusta 1521 dostala do rúk Osmanov. Už počas tejto výpravy sa ukázalo, že Uhorsko sa Osmanom nedokáže ubrániť. Krajina nebola schopná za celé leto, keď nepriateľ obliehal spomenuté pevnosti, vyslať na juh početnejšie sily. Kráľovi sa podarilo zhromaždiť sotva niekoľko tisíc bojovníkov, čo vzhľadom na sultánovu takmer stotisícovú armádu predstavovalo nepatrný zlomok.

Po páde Belehradu sa uhorské vojsko dokonca rozišlo. Pri postavení vojska pretrvával a najväčším problémom bol nedostatok finančných prostriedkov. Snemom odhlasované dane sa zaplatili iba sčasti. Preto bola v roku 1522 na základe dekrétu prijatého na budínskom sneme zriadená inštitúcia stoličných kapitánov, ktorí boli menovaní a platení kráľom. Ich úlohou bolo po všetkých stránkach zabezpečiť postavenie predpísaných kontingentov vojska. Narastajúca hrozba vpádu Osmanov v roku 1523 bola dôvodom stanovenia dovtedy nevidanej povinnosti postaviť jedného jazdca už od 10 usadlostí a zaplatiť až dva zlaté mimoriadnej vojenskej dane od usadlosti, čo sa však v praxi nedodržovalo. V tom istom dekréte sa ďalej zdôrazňovalo, že župani a podžupani majú byť zbavení svojich funkcií, ak by za úplatky oslobodzovali od povinnosti narukovať.

Osmanské vojsko na Balkáne do roku 1524 vyvrátilo celý uhorský obranný systém od pevnosti Turnu-Severin v Sedmohradsku po Klis v Chorvátsku a otvorilo si cestu do srdca Uhorska. Hoci správy o vojenských prípravách sultána Sulejmana prichádzali do Budína od jesene 1525, prípravy na obranu krajiny boli poznačené nechutou uhorskej šľachty priniesť väčšie obete. Nádeje na významnejšiu pomoc zo zahraničia sa nesplnili. Napriek výzvam pápeža Klementa VII. všetkým európskym panovníkom, v ktorých apeloval na kresťanskú solidaritu, pripomínajúc hrozbu celému kresťanskému svetu, bol finančný i vojenský príspevok ostatných krajín, s výnimkou Čiech a Rakúska, zanedbateľný. Pápež dal k dispozícii všetky výnosy z cirkevných majetkov v Uhorsku na potreby vojska. Povolil tiež roztaviť polovicu zlatých a strieborných sakrálnych predmetov z kostolov a kláštorov v krajine a raziť z nich mince.

V čase vrcholiacej anarchie a rozporov medzi veľmožmi a ostatnou šľachtou snehujúcou na Rákošskom poli a v Budíne v máji 1525 vypukla ozbrojená vzbura baní-

kov v Banskej Bystrici. Jej predohrou bol spor banskobystričských baníkov s mestskou radou v rokoch 1517 – 1519 o správu finančných prostriedkov Bratstva Božieho tela, sociálno-podpornej organizácie baníkov, kde si baníci vydobyli rozhodujúci vplyv. Vyplácanie miezd v znehodnotených (medených) minciach a stúpajúca drahota zbedačovali mestskú chudobu i banské robotníctvo odkázané na mzdy a mestské trhy riadené mestskou radou. V zápase proti mestskému patriciátu a rôznym majiteľom banských podnikov mali baníci istý čas oporu v turzovsko-fuggerovskej spoločnosti, ktorá sa snažila na úkor ostatných ťažiarov udomáčniť sa v celej stredoslovenskej banskej oblasti. Štrajk a prvú vzburu baníkov ukončila dohoda uzavretá 19. mája 1525, podľa ktorej sa ťažiar zaviazali vyplácať mzdy v hodnotnej (striebornej) minci. Keďže sľub nedodržali, baníci v júni verejne demonštrovali. Situácia sa vyhrotila aj preto, že kráľovská komora na nátlak snemu skonfiškovala turzovsko-fuggerovskú spoločnosť. Nedokázala však zabezpečiť jej ďalšiu prevádzku, takže stovky baníkov i drobných remeselníkov stratili zdroj obživy. Nepokoje sa rozšírili aj do banskoštiavnického revíru. V septembri 1525 sa vytvoril zväz baníkov so strediskom v Španej doline, ktorý sa angažoval aj za prepustenie reformačných kazateľov.

Vo februári 1526 vypukla v Banskej Bystrici ďalšia vzburá. Ozbrojení baníci obsadili komorské budovy a na vyše 10 dní sa zmocnili takmer celého mesta. Pred príchodom povolaného vojska ustúpili do hôr. Vyšetrovaním povstania, ktoré sa vzhľadom na ľudový reformačný náboženský charakter považovalo za kacírске vystúpenie, poverili palatína Štefana z Vrbovíc a novohradského župana Gašpara z Rašky. V apríli 1526 vyniesli tvrdé rozsudky nad bystrickými i hodruškými baníkmi a skonfiškovali aj pokladnicu Bratstva Božieho tela, z ktorej si palatín zaúčtoval 1 070 zlatých ako súdny poplatok. Represívne opatrenia a neriešenie sociálnych požiadaviek zradikalizovali baníkov do ďalšej ozbrojenej vzbury. Začiatkom augusta 1526 vtrhli do mesta, spustošili a podpálili viacero meštianskych domov a zdemolovali banské zariadenia. Z mesta ustúpili až pred presilou vojska, ktoré zorganizovala šľachta a mestá Zvolen, Krupina a Banská Štiavnica. Vodcovia povstania ušli do hôr a na Moravu, niektorých však chytili a v septembri 1526 popravili. Prenasledovanie a popravy odsúdených účastníkov povstania pokračovali aj v nasledujúcich rokoch.

Koncom apríla 1526 sa obrovská armáda sultána Sulejmana II. vydala z Istanbulu na pochod. Po obdržaní tejto zvesti kráľ Ľudovít II. vyhlásil generálnu insurekciu, čiže brannú pohotovosť. Podľa jeho príkazu po všetkých stoliciach nosili krvavý meč na znak všeobecného ohrozenia. Zvolávali tak bojaschopných šľachticov do vojska. Až 20. júla 1526 sa Ľudovít II. na čele 4-tisíc bojovníkov pohol z Budína do Tolny, kde sa malo zhromaždiť uhorské vojsko. Presne o týždeň neskôr, 27. júla, sultán Sulejman dobyl Petrovaradín a postupoval do vnútra krajiny bez toho, aby bol narazil na rozhodnejší vojenský odpor; 8. augusta padol Ilok a 23. augusta dokončili Osmani pri Osijeku prechod cez rieku Sávu. Protivníci sa stretli 29. augusta 1526 pri Moháči. Na bojisku sa

pod velením kaločského arcibiskupa a hlavného dolnouhorského kapitána Pavla Tomoriho postavilo asi 25-tisícové uhorské vojsko, v ktorom boli aj menšie pešie kontingenty českých, moravských, poľských a sliezskych žoldnierov, proti 60- až 70-tisícovému vojsku sultána Sulejmana. Uhorské zbory pod velením Jána Zápoľského v sile okolo 10-tisíc mužov na bojisko nedorazili; čakali v tábore neďaleko Segedína. K Moháču nestihli prísť ani zmobilizované ozbrojené sily z Chorvátska na čele s Krištofom Frangepanom.

Bitka, ktorá trvala približne pol druhu hodiny, dopadla pre Uhorsko katastrofálne. Padlo 28 uhorských veľmožov, 7 prelátov (obidvaja arcibiskupi a 5 biskupov) a okolo 15-tisíc mužov (10-tisíc pešiakov, okolo 4-tisíc jazdcov, celá obsluha diel). Straty Turkov sa odhadujú na 15-tisíc mužov. Tesne po bitke zahynul na úteku aj kráľ Ľudovít II., utopil sa v rozvodnenej rieke Csele, prítoku Dunaja. Správa o faktickej likvidácii takmer celej politickej elity a väčšej časti uhorských ozbrojených síl dorazila do Budína o polnoci 30. augusta 1526, čiže za 30 hodín.

Osmani začali navečer a nasledujúci deň po bitke systematickejšie prečesávať okolie. Pobili aj približne 5-tisíc všetkých miestnych obyvateľov v okolí, okrem detí do sedem rokov. Na sultánov rozkaz bolo po bitke popravených okolo 1 500 zajatcov. Po víťazstve pri Moháči Sulejman postúpil pozdĺž Dunaja až k Budínu, kde pobudol dva týždne. Osmani sa tentoraz z Uhorska ešte stiahli, ale nebezpečenstvo ich ďalších vojenských nájazdov a podmaňujúcich ťažení sa stalo tvrdou realitou nasledujúcich desaťročí. K vnútornému rozkladu Uhorska po moháčskej katastrofe nebývalo prispela aj skutočnosť, že časť šľachty korunovala za uhorského kráľa sedmohradského vojvodu Jána Zápoľského a druhá časť zvolila za kráľa rakúskeho arcivojvodu Ferdinanda Habsburského. Mocenský boj medzi nimi trval takmer poldruha desaťročia.

1 Kráľ Žigmund udeľuje Jakubovi zo Stretavy právo meča za vojenské zásluhy

1. decembra 1389

Právo meča (*ius gladii*), čiže právo súdiť a trestať všetky delikty, prislúchalo kráľovi, ktorý ho mohol ako prejav uznania udeliť aj jednotlivcom či korporáciám (najmä kráľovským mestám). Jedným z takýchto privilégií je aj výsada udelená Jakubovi zo Stretavy, ktorý sa vyznamenal na vojenskej výprave v Srbsku. Právo meča kráľ udelil nielen menovanému, ale aj jeho trom synom a synovcovi. V listine sa to odôvodňuje aj tým, že v krajine sa rozmohla zločinnosť.

Žigmund, z Božej milosti kráľ Uhorska, Dalmátska, Chorvátska etc., dávame do pamäti obsah tejto listiny oznamujúcej všetkým, ktorých sa to týka, že po zvážení vernosti a verných prejavov priazne, ktoré nám preukázal náš verný Jakub, syn Štefana zo Stretavy¹, a najmä pre jeho pozoruhodné skutky, ktoré vykonal v našej prítomnosti počas vojenskej výpravy proti Srbom, ktorí proti nám povstali, najmä pri dobýjaní hradov Borač a Čestin, nachádzajúcich sa v Srbsku. V našom kráľovstve sa v poslednom čase povážlivo rozmnožili zločinci a ohrozujú našich verných obyvateľov, ktorým sa usilujeme poskytnúť výhody pokoja. Aby sme zabránili ďalšiemu páchaniu veľkých škôd, rozhodli sme sa priaznivo naklonení prosbám spomínaného Jakuba, adresovaným nášmu Majestátu, udeliť jemu a jeho synom Štefanovi, Tomášovi a Jánovi, ako aj Ladislavovi, synovi Gregora, bratovi spomínaného Jakuba, tiež zo Stretavy, osobitnú milosť z titulu plnosti našej kráľovskej moci prostredníctvom tejto listiny. Spomínaní šľachtici a nimi poverení úradníci budú môcť na svojich majetkoch v Stretave v Užskej župe a aj na ďalších majetkoch, kdekoľvek sa nachádzajú v rámci nášho kráľovstva, ale aj na tých, ktoré v budúcnosti získajú, všetkých zlodejov, zbojníkov, podpaľačov a akýchkoľvek zločincov, ktorí sa dopustili zločinov, zlapať, uvrhnúť do väzenia a podľa závažnosti spáchaného prečinu týchto delikventov vždy, keď sa to ukáže oprávnené, vydať na smrť obesením na šibenicu. Tieto šibenice môže spomínaný Jakub a jeho synovia dať postaviť všade na svojich majetkoch, kde to uzná za vhodné a potrebné po všetky časy. Žiaden náš kráľovský župan takýchto zlodejov a zločincov, ktorých spomínaný Jakub, jeho synovia alebo ich úradníci zmierneným spôsobom zadržia a uväznia, nech sa neodváži akýmkoľvek spôsobom oslobodiť ani sa ich zastávať, lebo by to odporovalo nami udelenej milosti a zneniu tejto listiny. Dané v Temešvári², v deň po sviatku svätého Ondreja apoštola, roku Pána 1389.

Citované podľa LACLAVÍKOVÁ, Miriam – ŠVECOVÁ, Adriana: *Pramene práva na území Slovenska I. Od najstarších čias do roku 1790*. Trnava : Typi universitatis Tyrnaviensis, 2007, s. 263.

Edícia: *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov V. Prvý cisár na uhorskom tróne*. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2001, s. 50-51, č. 14 (preložil Ján Lukačka).

* * *

- 1 Stretava – obec v niekdajšej Užskej stolici.
- 2 Temešvár – mesto v niekdajšom Sedmohradsku, dnes Timișoara v Rumunsku.

Žigmund Luxemburský v Uhorskej kronike Jána z Turca.

2 Kráľ Žigmund uvoľňuje z vojenskej výpravy šľachticov z Markušoviec a Jamníka

28. júna 1392

Vojenčenie bolo základnou povinnosťou všetkých uhorských šľachticov. Svojevoľné nenastúpenie vojenskej služby alebo opustenie vojska sa prísne trestalo. Kráľ však mohol prepustiť bojujúcich z vojenskej výpravy ako o tom svedčí listina, v ktorej sa povoľuje šľachticom z Markušoviec a Jamníka vrátiť sa domov z výpravy proti Osmanom.

Žigmund, z Božej milosti kráľ Uhorska, Dalmátska, Chorvátska atď. a markgróf brandenburský atď., dávame touto listinou na pamäť, že Peter, syn Markuša z Markušoviec, a jeho synovia Ján a Štefan, ako aj Blažej a Mikuláš, synovia Ladislava z Jamníka zo Spišskej župy, sa zúčastnili na našej terajšej vojenskej výprave namierenej proti Turkom, nepriateľom našim a nášho Uhorského kráľovstva, čo boli povinní vykonať podľa ustanovení svätých kráľov a na základe nášho nariadenia. Potvrďujeme, že sa s nami zúčastnili (*na výprave*) za hranice Uhorského kráľovstva. Preto ich oslobodzujeme od ďalších povinností a nariadujeme prepustiť ich domov znením tejto našej listiny. Dané v poľnom vojenskom tábore pri hrade Grebenč¹ na druhý deň po sviatku svätého kráľa a vyznávачa Ladislava roku Pána 1392.

Citované podľa *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov V. Prvý cisár na uhorskom tróne*. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2001, s. 64, č. 25.

Edícia: *Zsigmondkori oklevéltár I. (1387 – 1399)*. Összeállította: Mályusz, Elemér. Budapest 1951, č. 2 546, (tamže aj staršia literatúra).

* * *

1 Grebenč (srbsky Grebenac) – hrad v niekdajšej Krašovskej stolici, dnes súčasť obce Bela Crkva v Srbsku.

3 Svedectvo Nitrianskej kapituly o predaji majetku pre potreby vykúpenia zo zajatia

21. decembra 1392

Nitrianska kapitula vydáva písomné svedectvo o tom, že šľachtici z Krnče predávajú svoj majetok Horné Tŕstie s celým príslušenstvom v Trenčianskej stolici, aby zaplatili výkupné za prepustenie brata Juraja, ktorý sa pred časom dostal do zajatia v čase útoku moravských markgrófov Prokopa a Jošta.

Nitrianska kapitula všetkým Kristu verným, tak prítomným, ako aj budúcim, ku ktorým sa dostane táto listina, pozdrav v mene štedrého darcu spásy. Týmto chceme dať na všeobecnú známosť, že predstúpili pred nás Juraj a Ján, synovia nebohého magistra Mikuláša z Krnče¹ z Nitrianskej stolice, a vo svojom mene, ako aj v mene ich vlastného brata Mikuláša, ktorý je ešte, ako nám povedali, v chlapčenskom veku, prišli k nám a vlastnými slovami vyložili, že pre isté a neodkladné svoje potreby, najmä však pre vykúpenie osoby zmieneného Juraja z krutého zajatia Čechov, do ktorého sa dostal v čase nedávno skončených nepokojov, keď (*Česi*) obsadili Nitriansky hrad.² Na jeho vyslobodenie sa rozhodli predať celý svoj majetok Horné Tŕstie³, nachádzajúci sa v Trenčianskej stolici, spolu s obrábanou i neobrábanou pôdou, lesmi, hájmi, chrasťami, lúkami, pastvinami, bažinami, vodami a vodnými tokmi, so všetkými úžitkami a náležitosťami, nech sa nazývajú akokoľvek, v jeho starých a skutočných hraniciach, plným právom im patriaci. Túto dedinu Horné Tŕstie už prv podľa znenia našej záložnej listiny dali do zálohu Štefanovi, synovi Vavrinca z Lieskovca, šľachticovi zo spomínanej Trenčianskej stolice za 300 hrivien⁴ denárov starej a jednoduchej uhorskej mince, na každú hrivnu počítajúc 10 peniazov. Teraz ju spomínanému Štefanovi, synovi Vavrinca, predávajú za 600 zlatých, počítajúc do toho aj spomínanú záložnú sumu 300 hrivien. Túto sumu, ako nám povedali, už v úplnosti od Štefana prijali a v našej prítomnosti mu zmienený majetok predávajú, odovzdávajú natrvalo a neodvolateľne so všetkými právami, s akými zmienený majetok vlastnili Juraj a Ján a ich otec magister Mikuláš, osobitne však spolu s patronátnym právom nad farským Kostolom svätého Martina vyznávača, ktorý sa nachádza v Hornom Tŕstí. To všetko odovzdávajú zmienenému Štefanovi, jeho synom a dedičom, neopnechajúc si viac nijaké právo ani vlastníctvo v tejto dedine. Všetky práva, úplné vlastníctvo a všetky úžitky a pertinencie tohto majetku prenášajú na spomínaného Štefana, syna Vavrincovho a jeho dedičov. Okrem toho sa spomenutí Juraj a Ján, synovia nebohého magistra Mikuláša, zaviazali, že budú Štefana, syna Vavrinca, pokiaľ ide o dedinu Horné Tŕstie a jej úžitky a náležitosti, ochraňovať a brániť pred akýmikoľvek útoč-

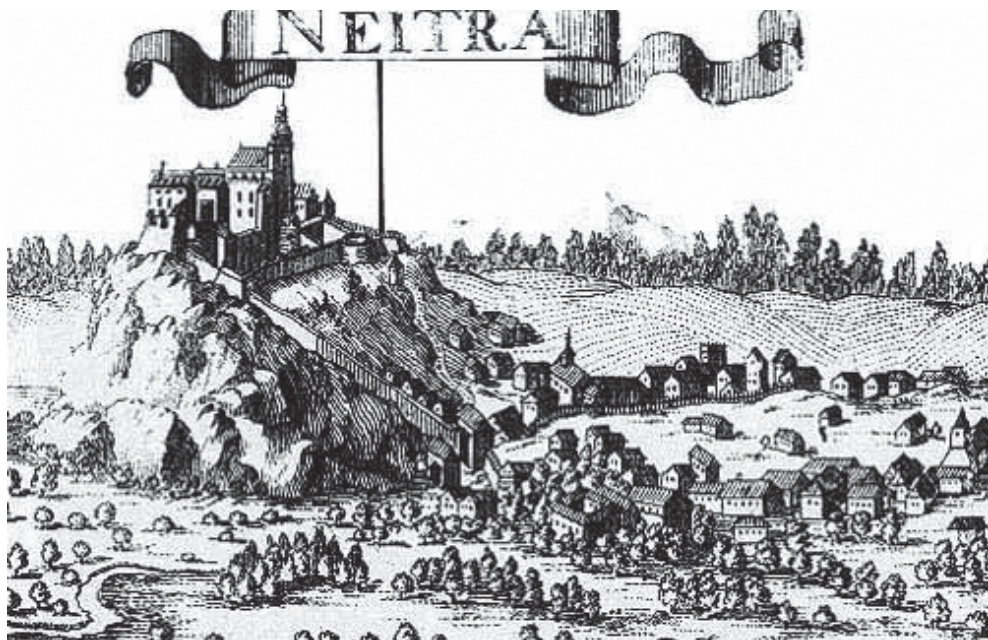
níkmi a zachovávať predaný majetok v stálom a pokojnom užívaní vlastným úsilím a na vlastné náklady. Na pamiatku a zvýšenie stálosti v tejto veci sme túto našu privilegiálnu listinu dali opatriť našou pravou privesenou pečaťou a prikázali ju odovzdať zmienenému Štefanovi, synovi Vavrinca. Dané na sviatok svätého Tomáša apoštola roku Pána 1392.

Citované (s drobnými úpravami) podľa *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov V. Prvý cisár na uhorskom tróne*. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2001, s. 65-66, č. 26 (preložil Ján Lukačka).

Edícia: *Zsigmondkori oklevéltár I. (1387 – 1399)*. Összeállította: Mályusz, E. Budapest 1951, č. 2 733.

* * *

- 1 Šľachtici z Krnče boli jednou z vetiev starobylého rodu Diviackovcov (Divékyovcov).
- 2 Nitru obsadili vojská moravských markgrófov Prokopa a Jošta začiatkom roka 1392.
- 3 Horné Tŕstie – dnes Tŕstie, ktoré bolo pričlenené k obci Dolný Lieskov.
- 4 Hrivna, resp. marka (z lat. *marca*) – v 14. storočí mala budínska hrivna ako celokrajinská miera hmotnosť 245,5377 g.

Nitrianska kapitula sídlila v areáli Nitrianskeho hradu. Novoveká rytina

4 Zvest' o vpáde českého vojska

30. januára 1397

Jágerský biskup Štefan, krajinský sudca Ján z Pásztó a Ladislav Bubek upozorňujú Košičanov, že vojská moravského markgrófa Prokopa a opolského kniežata Ladislava Piastovského vtrhli do severného pohraničia Uhorska, a to do Turca a Liptova, pričom sa chystajú napadnúť aj Spiš. V tejto súvislosti vyzývajú Košičanov, aby zachovávali vernosť kráľovi.

Štefan¹, z Božej prozreteľnosti a milosti apoštolskej stolice biskup jágerský, župan Ján², syn Dominika z Pásztó, krajinský sudca, ako aj magister Ladislav, syn nebohého Štefana Bubeka, obozretným mužom richtárovi, prísazným a všetkým košickým mešťanom oddané priateľstvo s náležitou úctou. Dávame najavo touto listinou Vášmu spoločenstvu, že sme sa z listiny od ctihodného muža pána Juraja, spišského prepošta, a šľachetnej pani manželky pána palatína Leustacha,³ ako aj od grófa a richtárov 24 spišských miest nám adresovanej dozvedeli, že Prokop a Ladislav⁴, knieža opolský, spoločne s ďalšími s nimi spojenými Čechmi napadli pohraničné oblasti kráľovstva, totiž Turčiansku župu, a v týchto nedávno minulých dňoch s veľkou silou nepriateľsky vtrhli na Liptov a pustoli ho, dobyli a obsadili hrad Likavu. Teraz sa vraj stroja vtrhnúť na Spiš a do iných častí Uhorského kráľovstva. A keďže Vaši predchodcovia boli vždy a oddávna verní kráľovi a svätej korune a aj Vy zachováate vernosť a keďže aj náš pán kráľ Žigmund s Božou milosťou v krátkom čase príde medzi nás, nástojčivo Vás žiadame, napomínáme a radíme Vášmu priateľskému spoločenstvu, aby ste v tejto vernosti a stálosti vytrvali tak ako Vaši predchodcovia až doteraz a kráľovi a jeho svätej korune spolu s ostatnými obyvateľmi zachovali vernosť. Dané v Jágri na spomenutom mieste v najbližší utorok pred sviatkom Očisťovania blahoslavenej Panny Márie roku Pána 1397.

Citované podľa *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov V. Prvý cisár na uhorskom tróne*. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2001, s. 84, č. 39 (preložil Ján Lukačka).

Edícia: *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis XI/2*. Ed.: Fejér, Georgius. Budae 1834, s. 504, č. 279; *Zsigmondkori oklevéltár I. (1387 – 1399)*. Összeállította: Mályusz, Elemér Budapest 1951, č. 4 620.

* * *

1 Štefan pôsobil ako jágerský biskup v rokoch 1387 – 1399.

2 Ján z Pásztó – krajinský sudca v rokoch 1395 – 1397.

3 Majetky palatína Leustacha spravovala jeho manželka, keďže v tom čase už bol v tureckom zajatí.

4 Knieža Ladislav Piastovský zastával v rokoch 1367 – 1372 v Uhorsku palatínsky úrad.

5 Svedectvo o násilnostiach voči Štefanovi z Bánvlkov

9. februára 1397

Významný bratislavský mešťan Jakub Ventura, inak zároveň aj podžupan Bratislavskej stolice, a stoliční slúžni vydávajú svedectvo o sťažnosti Štefana z Bánvlkov o tom, že kastelán grófa Temela zo Svätého Jura ho násilne vyhnal z vlastného domu a odcudzil mu viacero vecí. Toto svedectvo je zaujímavé tým, že jednak zaznamenáva prejavy násilnej svojvôle veľmožov voči nižším šľachticom a jednak poskytuje predstavu o vybavenosti zemianskej kúrie.

My, magister Jakub Ventura, podžupan, a slúžni Bratislavskej stolice dávame na pamäť, že Štefan, syn Ondreja z Bánvlkov¹, predstúpil osobne pred náš súd, aby protestoval proti tomu, že gróf Temel, syn Petra zo Svätého Jura, na základe zlovoľného návodu a obvinenia Jakuba, syna Šimona, Tomáša, syna Jakuba, a Juraja, syna Poňu zo spomínaných Bánvlkov, najbližších rodových príbuzných sťažovateľa, poslal v utorok v noci, t. j. na sviatok blahoslavenej Lucie panny a mučeníčky,² Jensela Baleha, svojho kastelána na hrade Eberhard³, ako aj viacerých ďalších svojich familiárov. Tí ozbrojení násilne vtrhli do jeho domu v Bánvlkoch a vylomiac dvere ukradli mu zbroj pre jedného bojovníka so všetkým príslušenstvom, ďalej 2 dobré štíty a všetko vybavenie domu vrátane prikrývok, posteľnej bielizne a ženského šatstva. Okrem toho odohnali jedného koňa s uzdou a so sedlom, 4 voly, 4 kravy, ďalších 5 kusov dobytky, 18 prasiec, z toho 5 vykŕmených, a ďalšie domáce zvieratá. Naostatok mu vzali aj 3 páry kovových schránok. Jeho samého s použitím násilia vyhnali z vlastného majetku. Teraz sa pre nepriateľstvo spomínaného grófa Temela a falošné obvinenia a prekážky zo strany zmienených Jakuba, Tomáša a Juraja neodváža znovu sa usadiť na svojej majetkovej časti. V dôsledku tohto konania mu spôsobili škodu vo výške 200 zlatých. Proti ďalšiemu páchaniu škôd, pokračujúcemu držaniu jeho majetkovej časti a snahe privlastniť si ju protirečí zakazujúc to a zakazuje protirečiac pred nami, ako to vyžaduje zákon kráľovstva. Dané v Bratislave v piatok po sviatku Očisťovania Panny Márie roku Pána 1397.

Citované podľa *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov V. Prvý cisár na uhorskom tróne*. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2001, s. 85, č. 40 (preložil Ján Lukačka).

Edícia: Zsigmondkori oklevéltár I. (1387 – 1399). Összeállította: Mályusz, E. Budapest 1951, č. 4 637.

* * *

1 Bánvlky – dnes súčasť dediny Vlky.

2 Sviatok blahoslavenej panny a mučeníčky Lucie sa slávil 13. decembra 1396.

3 Eberhard – dnes Malinovo.

6 Vojská služba Silvanisa Podmanického

23. mája 1399

Kališský palatín Sandzivoj, ktorý sa v službách Stibora zo Stiboric stal pánom Považskej Bystrice, určuje svojmu familiárovi, šľachticovi Silvanisovi Podmanskému (Podmanickému) podmienky vojenskej služby. Zohľadniac vojenské zásluhy menovaného, dovoľuje Silvanisovi a jeho potomkom v budúcnosti vystrojiť a postaviť do boja namiesto dvoch kopijí len jednu kopiju.

My, Sandzivoj, palatín kališský a terajší pán (*Považskej*) Bystrice,¹ týmto vyznávane všetkým, ktorých sa to týka, že sme sa rozhodli, zväziac verné služby nám drahého šľachtica Silvanisa Podmanského,² ktoré sa on spolu so svojimi ľuďmi každodenne usiloval s dvoma kopijami³ preukazovať svätej uhorskej korune (*kráľovstvu*) a aj teraz patrí k našim oporám, odmeniť ho a odplatiť sa mu za jeho zásluhy. Preto sme si zamienili oslobodiť ho, ako aj jeho príbuzných a zmenšiť ťarchu jeho služobnosti so súhlasom a z vlastnej vôle najslávnejšieho kniežata Žigmunda, kráľa Uhorska, nášho najmilostivejšieho pána, tak, že zmieneného Silvanisa a jeho legitímnych potomkov oslobodzujeme a zbavujeme povinnosti služby s dvoma kopijami a stanovujeme, že on a jeho dedičia budú odteraz povinní slúžiť svätej korune, ako aj nám a našim nasledovníkom iba s jednou kopijou. Tohto sa pridržiavajúc chceme, aby aj ostatní naši verní sa ochotnejšie oddali do našich služieb. Dané a vykonané v Trnovom v piatok po Turíciach privesením našej pečate roku Pána 1399.

Citované podľa *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov V. Prvý cisár na uhorskom tróne*. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2001, s. 94, č. 47 (preložil Ján Lukačka).

Edícia: *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis XI/2*. Ed.: Fejér, Georgius. Budae 1834, s. 720; LUKINICH, Imre: *A podmanini Podmaniczky család oklevéltára I*. Budapest 1937, s. 7, č. 3; *Zsigmondkori oklevéltár I. (1387 – 1399)*. Összeállította: Mályusz, Elemér. Budapest 1951, č. 5 872.

* * *

- 1 Sandzivoj zo Szubina bol kráľom Žigmundom ustanovený za správcu hradov Strečno, Starý hrad, Hričov, Lietava, Považská Bystrica a Žilina.
- 2 Zwanys Podmanynsky, neskôr sa ustálila forma Podmanický.
- 3 Kopija (lat. *lancea, gleve*) bola základnou jednotkou; tvorili ju rytier či ťažkoodenec rytierskeho typu a ďalší 3 – 5 pomocníci, a to najmä zbrojnoš či štítonoš, panoš alebo páža, ľahkoodený jazdec alebo pešiak, ktorí plnili všestranné úlohy počnúc zásobovaním, cez výzvednú a strážnu službu, až po pomocné úlohy v boji.

7 Donácia kráľa Žigmunda na Vodnú vežu v Bratislave

31. decembra 1401

Kráľ Žigmund udelil za verné služby Vodnú vežu pod Bratislavským hradom svojmu familiárovi a bratislavskému mešťanovi Jakubovi Bonaventurovi, respektíve Venturovi, a jeho synovi Gašparovi, ako aj ich ďalším potomkom a dedičom. Vodná veža bola významnou predmestskou fortifikáciou brániacou Bratislavu od západu.

Žigmund, z Božej milosti kráľ Uhorska, Dalmátska, Chorvátska atď. a markgróf brandenburský atď., všetkým svojim verným obyvateľom svojich kráľovstiev, ku ktorým sa dostane táto listina, pozdrav a milosť so želaním úspechu. — — — My teda, pozorne sledujúc konanie zmužilých činov a vytrvalosť, ktorú nám preukazuje náš milý familiár Jakub Bonaventura¹ vo svojej poslušnosti, ktorá sa snúbi s veľkou úprimnosťou, čo sme mali možnosť hojne zakúsiť a aj teraz stále zažívame. Za jeho mnohoraké zásluhy sa my zasa dobromyseľne chceme odmeniť tým, že mu dávame vežu stojacu na brehu Dunaja pod úpäťím nášho Bratislavského hradu, ktorá oddávna až doteraz patrila Pilišskému kláštoru. Teraz sme ju však kvôli lepšiemu stráženiu prístupu do mesta a hradu zaujali pre seba a spomínanému kláštoru sme ako náhradu určili na večné časy každoročný príjem 30 zlatých. (*Túto vežu*) s rozhodnou myslou a s naším jasným vedomím dávame a udeľujeme spomínanému Jakubovi Bonaventurovi a jeho synovi Gašparovi, ich dedičom a potomkom, spolu so všetkými príľahlými susednými domčekmi a priestormi, ktoré k tejto veži patria, so všetkými náležitosťami okrem tretiny mýta, ktoré patrí od starodávna zmienenému kláštoru, s tým, že ju môžu plným právom držať, užívať a dedične vlastniť za verné služby, ktoré nám nielen verne, ale aj vytrvalo preukazuje a aj predtým s rovnakou svedomitosťou preukazoval. Touto listinou im spomínanú vežu milostivo udeľujeme s tým, aby Jakub a Gašpar, ich dedičia a potomkovia v každom čase, najmä však pri porušení mieru, túto vežu udržiavali pod strážou, aby nemohol byť odtiaľ ohrozený ani náš hrad, ani mesto, čo by mohlo vzbudiť pohoršenie naše a nášho kráľovstva. Okrem toho si želáme, aby z dobromyseľnosti a náklonnosti našich verných Jakuba a Gašpara, ich dedičov a potomkov vzišlo to, že vyberačovi mýta patriaceho spomínanému kláštoru dajú k dispozícii niektorú z miestností v spomínanej veži, nech má v každom prípade miesto vhodné na zhromažďovanie mýtnych poplatkov. Nariaďujeme teda našim verným i verným nášho kráľovstva, aby nič proti tejto listine a jej obsahu nerobili ani sa neodvážili konať pod trestom hroziacim porušovateľom kráľovského príkazu. Tiež si želáme, aby ste túto listinu po oboznámení sa s jej obsahom vždy vrátili neporušenú predkladateľovi. To dávame zmieneným Jakubovi a Gašparovi a ich dedičom a kvô-

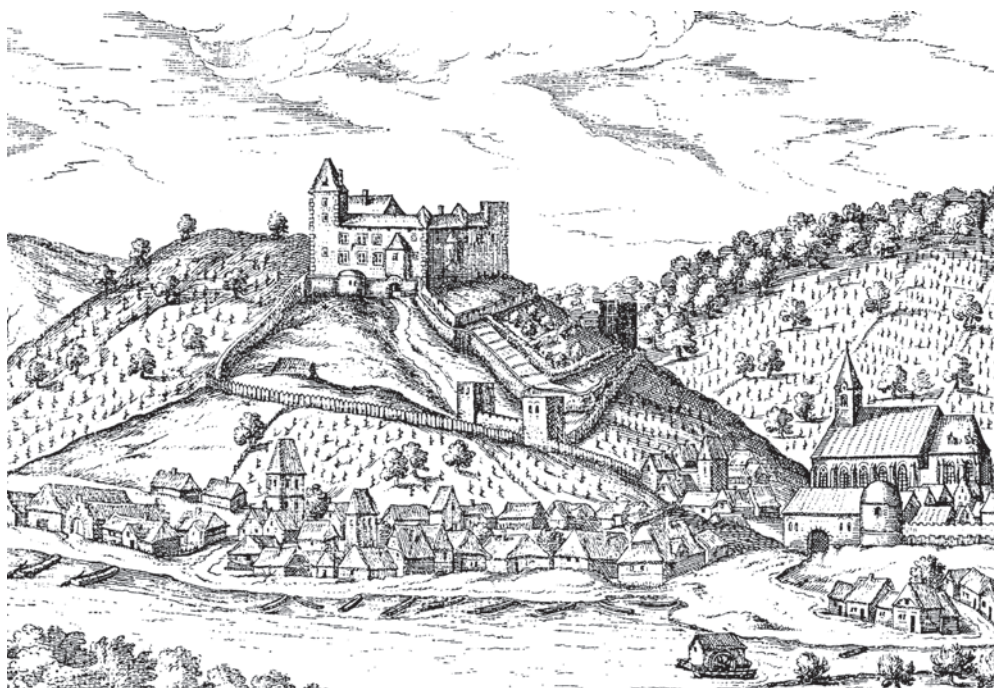
li väčšej stálosti a zreteľnosti tejto veci sme prikázali opatriť prítomnú listinu našou menšou pečatou, ktorú teraz všeobecne používame. Dané v Bratislave v posledný deň roku Pána 1401.

Citované podľa *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov V. Prvý cisár na uhorskom tróne*. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2001, s. 107-108, č. 54 (preložil Ján Lukačka).

Edícia: *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis XI/4*. Ed.: Fejér, Georgius. Budae 1841, s. 78, č. 12.

* * *

- 1 Jakub Bonaventura sa usadil v Bratislave už niekoľko rokov predtým, v roku 1397 bol podžupanom Bratislavskej stolice. Rodina Venturovcov sa zakrátko stala vplyvnou patricijskou rodinou v Bratislave. Dnes nám túto rodinu pripomína ulica v centre mesta, ktorá nesie názov Ventúrska ulica.

Vodná veža sa nachádzala v Podhradí priamo pod Bratislavským hradom.

Rytina z konca 16. storočia

Kráľ Žigmund dáva do zálohu hrad Hrušov nitrianskemu županovi Petrovi Forgáčovi z Gýmeša, aby mu vynahradil výdavky spojené s obliehaním Ostrihomského hradu.

My Žigmund, z Božej milosti kráľ Uhorska, Dalmátska, Chorvátska atď. a markgróf brandenburský, generálny vikár Svätej rímskej ríše a gubernátor Českého kráľovstva, dávame na pamäť znením tejto listiny oznamujúc všetkým, ktorých sa to týka. Náš verný magister Peter, zvaný Forgáč z Gýmeša, náš nitriansky župan,¹ má priviesť na obliehanie hradu Ostrihom 300 jazdcov alebo približne toľko a tu ich v našich službách vydržiavať. Každí štyria jazdci majú mesačne od nás dostávať za svoje služby ako žold 10 zlatých, pričom do jedného zlatého sa počíta 100 našich nových denárov. (Na pokrytie týchto výdavkov) dávame spomínanému magistrovi Petrovi do zálohu náš hrad Hrušov nachádzajúci sa v Tekovskej župe so všetkými jeho úžitkami, ktorý môže držať dovtedy, kým mu nebude vyplatená celá suma, ktorú spolu so svojimi spoločníkmi vynaloží v našich službách počas obliehania spomínaného hradu. Keď nám to bude môcť jasne preukázať, bude nami alebo v našom mene plne uspokojený prostredníctvom svedectva tejto našej listiny. Dané v Ostrihome v utorok pred Narodením blahoslavenej Panny Márie roku Pána 1403.

Citované podľa *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov V. Prvý cisár na uhorskom tróne*. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2001, s. 113, č. 57 (preložil Ján Lukačka).

Edícia: *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis XI/4*. Ed.: Fejér, Georgius. Budae 1841, s. 222, č. 99; *Zsigmondkori oklevéltár I. (1387 – 1399)*. Összeállította: Mályusz, E. Budapest 1951, č. 2 598.

* * *

1 Peter Forgáč – bratislavský podžupan (1398 – 1400), nitriansky župan (1403 – 1422) a súčasne aj dverník kráľovnej Barbory (1418 – 1419).

9 Dekrét kráľa Žigmunda o udelení milosti odbojníkom

8. októbra 1403

V polovici roka 1402 sa proti Žigmundovi postavila časť prelátov a veľmožov a za uhorského kráľa povolala neapolského kráľa Ladislava Anjouovského, syna niekdajšieho zavraždeného uhorského kráľa Karola II. Malého. Vzájomná vojenská konfrontácia napokon dopadla v prospech Žigmunda, keďže Ladislav sa ani len nepokúsil postúpiť do centrálnych častí krajiny, kde zaňho bojovali len povstalci, ktorých postupne porazili či eliminovali velitelia kráľovského vojska Mikuláš z Gorjan a Stibor zo Stiboric. Kráľovi Žigmundovi sa podarilo časť vplyvných odbojných veľmožov eliminovať aj vďaka amnestii, vydanej 8. októbra 1403.

My Žigmund, z Božej milosti kráľ Uhorska, Dalmátska, Chorvátska atď. markgróf brandenburský, generálny vikár Svätej rímskej ríše a správca Českého kráľovstva, dávajúc na pamäť touto listinou všetkým, ktorých sa to týka, že na naliehavé a oddané prosby našich verných barónov, veľmožov a šľachticov nášho kráľovstva, ktorí sa teraz zdržiavajú s nami a ktorých prosby pre ich znamenité verné a najvdáčnejšie služby nemôžeme ignorovať, sme sa rozhodli zmieriť so všetkými rebelmi, nepriateľmi a našimi protivníkmi nachádzajúcimi sa v našich kráľovstvách Uhorskom a Slavónskom, ako aj v Sedmohradsku. Chceme s nimi uzavrieť skutočný mier a upevniť trvalú svornosť. Preto na základe prosieb našich verných a z vrodenej láskavosti priateľsky sľubujeme všetkým prelátom, barónom, šľachticom, rytierom, familiárom a akýmkoľvek iným ľuďom vyššieho postavenia a hodnosti bývajúcim v našich kráľovstvách Uhorskom a Slavónskom, ako aj v Sedmohradsku udeliť milosť týmto spôsobom:

I. Po prvé totiž z titulu kráľovskej spravodlivosti odpúšťame všetkým spomínaným prelátom, barónom, šľachticom, rytierom, familiárom a ďalším zmieneným a ich dedičom a ktorémukoľvek z nich, že vstúpili pod zástavu iného, nášho nepriateľa¹, a pod ňou zviadli proti nášmu Majestátu rozličné bitky, konflikty, boje a zúčastnili sa na lúpežiach a zaberaní rozličných hradov, dištriktov, dedín, majetkov, na ich vypaľovaní a pustošení, ako aj na skaze a zaberaní našich kráľovských majetkov či práv, rovnako aj majetkov cirkvi, šľachticov a všeobecne ktorýchkoľvek ľudí. Rovnako ak sa podieľali na zajímaní, rabovaní, zabíjaní a mrzačení rozličných ľudí, či už šľachticov alebo nešľachticov, a tiež ak boli zapletení do razenia (*falošných*) peňazí a denárov a vôbec ak sa dopustili akýchkoľvek ďalších závažných skutkov, či už spoločne alebo jednotlivo. Spomínaní nemôžu a nesmú už nikdy byť žiadnym spôsobom ani z našej strany, ani zo strany niekoho iného

prenasledovaní alebo akokoľvek obťažovaní, ale naopak, nech sú zbavení a úplne oslobodení od akýchkoľvek obvinení pred súdom či mimo neho a žiaden riadny sudca kráľovstva nech sa ich za predchádzajúce činy neopováži súdiť ani trestať. Rovnako tiež prebiehajúce procesy alebo po tomto začaté nech spomínaní sudcovia zastavia.

II. Ďalej odpúšťame tým zo spomínaných obyvateľov nášho kráľovstva, ktorí odovzdali do cudzích rúk hrady a pevnosti, či už z vlastnej vôle alebo nedobrovoľne, alebo ak niektorí, príberúc si na pomoc (*vojenskú*) silu cudzincov, spôsobili nejaké škody nám alebo našim obyvateľom, alebo od našich miest, slobodných obcí, mestečiek a našich dedín vyberali dane, poplatky a rozličné taxy. Rovnako odpúšťame aj tým, ktorí sa oprávnené alebo neoprávnené dostali k našim príjmom z urbury, soľnej komory a komorského zisku alebo k akýmkoľvek iným našim kráľovským príjmom a dôchodkom, ako aj príjmom našich obyvateľov a premrhali ich. Nech ich za to nikto neobťažuje, ani my, ani ktokoľvek iný, ale nech sú úplne oslobodení.

III. Okrem toho ak sme rozhodnutím nášho kráľovského Majestátu niektorým zo spomínaných obyvateľov kráľovstva dali do zálohu nejaké hrady či pevnosti, územia či majetky, nech sa nikomu neodnímu prv, ako sa im vyplatí záložná suma. To sa vzťahuje aj na tých, ktorí týmto spôsobom získané majetky dali za rovnakých podmienok do zálohu niekomu inému.

IV. Súhlasíme tiež, aby všetky donácie, ktoré im boli doteraz udelené, boli pre nich nanovo potvrdené našou väčšou pečaťou.

V. Ďalej ak sa v budúcnosti prihodí, že na všeobecných zhromaždeniach našich obyvateľov my alebo niekto z našich obyvateľov niekoho zo spomínaných prelátov, barónov, šľachticov, rytierov, familiárov alebo k nim patriacich súčasne či spoločne bude chcieť alebo sa pokúsi ich vyšetrovať, potrestať či inak obťažovať, neželáme si, aby ktokoľvek z nich bol akýmkoľvek spôsobom poškodený, či už osobne alebo na svojich majetkoch, veciach či všetkom imaní.

VI. Navyše chceme vrátiť pôvodným majiteľom všetky biskupstvá, hodnosti a akékoľvek cirkevné obročia, ďalej hrady Rohonc², Ráb³, Hrušov a Podolínec; spomínaný Podolínec iba v tom prípade, ak ho Mikuláš, syn Štefana zo Starej Ľubovne, nedrží z titulu svojej funkcie, ale mu bol udelený navždy. Chceme tiež právoplatne vrátiť všetky pevnosti a majetky, nech už boli akýmkoľvek spôsobom odňaté, zaujaté a zhabané duchovným i svetským osobám alebo šľachticom. Rovnako aj tým, za ktorých nám odovzdali rukojemníkov obaja Mikulášovia, vojvodovia Sedmohradska.⁴

Citované podľa *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov V. Prvý cisár na uhorskom tróne*. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2001, s. 114-115, č. 58 (preložil Ján Lukačka).

Edícia: *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis XI/4*. Ed.: Fejér, Georgius. Budae 1841, s. 225, č. 101; *Decreta regni Hungariae 1301 – 1457. I. Gesetze und Verordnungen Ungarns*. Budapest 1976, s. 175.

* * *

- 1 Pod nepriateľom sa myslí protikráľ Ladislav Neapolský.
- 2 Rohonc (dnes Rechnitz) sa nachádzal v Železnej stolici (Vas), dnes v Burgenlande v Rakúsku.
- 3 Ráb – Győr v Maďarsku.
- 4 Spomínanými sedmohradskými vojvodami boli Mikuláš Čáky a Mikuláš Marcali.

Neapol, odkiaľ pochádzal Ladislav Anjouovský, ktorý bojoval so Žigmundom o uhorský trón.
Schedelova kronika sveta z roku 1493.

10 Kráľ Žigmund udeľuje výsady Žiline

15. apríla 1405

K posilneniu postavenia miest a obranyschopnosti krajiny prispel tzv. Malý dekrét (*decretum minus*) kráľa Žigmunda z 15. apríla 1405. Hneď v jeho úvode sa akcentovala vôľa opevniť a obohnať mestá hradbovým múrom a niektoré slobodné vsi (dediny) alebo mestečká povýšiť na mestá, a to v súvislosti s hroziacim tureckým nebezpečenstvom. Je príznačné, že Žigmund zároveň s vydaním dekrétu povýšil privilegijnými listinami viaceré mestečká na slobodné kráľovské mestá: napríklad Šamorín dostal bratislavské právo, Žilina sa riadila krupinským právom, Sabinov mal užívať košické právo. V privilégiách Žigmund týmto mestám nariadil, aby sa opevnili hradbami. Rozvinul tak v mestotvornom procese aspekt budovania pevných hradieb, ktorý už pred ním, lež z iného hľadiska, zakotvil kráľ Ľudovít I., keď v zákonom článku 6/1351¹ nariadil, že iba hradbami opevnené mestá (*civitates muratae*) sú oslobodené od platenia deviatku zemepánovi.

Kráľ Žigmund, z Božej milosti kráľ Uhorska, Dalmátska, Chorvátska, Ramy, Srbska, Haliče, Vladimírskaa, Kumánska a Bulharska, brandenburský markgróf, hlavný komorník Svätej rímskej ríše, ako aj dedič Čiech a Luxemburska, všetkým Kristovým verným, prítomným, ako aj budúcim, ktorí sa oboznámia s touto (*listinou*), pozdrav v Spasiteľovi všetkých. Keďže nám hrozí nespočetné množstvo povinností, aby (*na prácu*) pre šťastný stav a rozmach štátu pripravená naša myseľ nebola odvádzaná, považujeme za dôstojné a potrebné, aby kráľovská vládnuť a prezieravosť, majúca starosť o poddaných, ich stav mala na mysli, starajúc sa o vhodné opatrenia, aby náš poddaný ľud mal rozmnožené výsady a slobody na základe našej úvahy a snaženia – – – a bol zabezpečený ochranou opevnení a žil v nerušenom mieri.

Preto na známosť všetkým, tak prítomným, ako aj budúcim obsahom tejto (*listiny*) chceme dať, že my v myšli tajne sa vraciame k myšlienke, že – – – ľudia nášho kráľovstva všeobecne vedia, že toto naše kráľovstvo často mnohým útokom (*bolo vystavené*), medzi iným Pečenehov, inokedy Tatárov, inokedy zas iných pohanov, najnovšie Turkov a práve nedostatok opevnených miest, kde by ľudia so svojím majetkom mohli sa uchýliť, pretože takéto opevnené (*silné*) mestá nemali a taktó všeobecne dostupné, akoby vystavené ako korisť nepriateľom, padli za obeť najsmutnejším nájazdom a odvliekaniu, ničeniu a vôbec nevyčísľiteľným škodám a nespočetným a neznesiteľným zločinom, ktoré prinášajú hrôzu a bolesti.

Po zvolaní zástupcov a vyslancov miest a slobodných dedín podliehajúcich kráľovskému súdnictvu zo všetkých žúp a obvodov a po starostlivom vypočutí požiadaviek, žiadostí, informácií a názorov, najmä čo sa týka ich obnovy, opráv a udržiavania opevnení miest,

ktoré majú hradby.² Medzi inými mestami nášho kráľovstva, ktoré sme nariadili opevniť, je naše mesto Žilina, ktoré doteraz nebolo chránené žiadnym opevnením pred vpádmi a najmä v nedávnych časoch nepokojov a pohybov v našom kráľovstve utrpelo rozličné škody a koristenia, ako aj nešťastia, ktoré možno označiť skôr za nepriateľské obsadenie – – s neprestajnými zmenami, s veľkou stratou obyvateľov a majetku.

Z jednotnej vôle prelátov, barónov, šľachticov a popredných (*osôb*) nášho kráľovstva, vyslancov a zástupcov (*miest*), po zdravom a vzájomnom uvážení rozhodli a určili sme, aby (*mesto Žilina*) bolo obohnané zvyčajnými hradbami a ďalšími vhodnými či potrebnými opevneniami v meste a na jeho obvode. Mešťania na to zvolení majú odborné vymerať obvod (*mesta*).

Ďalej určujeme z kráľovskej moci, aby mešťania, hostia a obyvatelia, všetci dobre opevnení v pokojnom blahu pred nepriateľským útokom a nepriateľským nájazdom boli zabezpečení a bezpečne mohli prebývať.

Ďalej určujeme a kráľovským rozhodnutím naveky ustanovujeme, aby spomínané naše mesto Žilina a jeho mešťania a obyvatelia odtiaľ a naďalej, ako aj predtým, všetky práva, obyčaje, výsady, úžitky, slobody, výhody, exempcie a pocty, právomoci a privilégiá, súdne výsady a vôbec všetky a jednotlivé ustanovenia, ktoré naše mesto Krupina a jeho obyvatelia užívajú, riadia sa nimi, spravujú a tešia sa z nich, čokoľvek si osvojili, aj odlišnými slovami (*môžu*) vykladať, plne užívať, radosť sa z nich a vlastníť ich. So zachovaním ustanovení nižšie uvedených a slobôd, ktoré tomuto nášmu mestu Žiline a jeho mešťanom, hosťom a obyvateľom špeciálne pridávame, udeľujeme a milostivo dávame:

Po prvé chceme a týmto nariadením ustanovujeme, aby toto naše mesto Žilina odtiaľ tak ako predtým ako ročnú daň alebo kolektu dalo 100 zlatých na Nový rok a ďalších 100 zlatých na sviatok sv. Juraja mučeníka a nie viac nám a našej kráľovskej komore každoročne bez meškania a naraz. Nášmu dverníkovi majú ustavične dávať na Nový rok nie viac ako 6 zlatých, okrem toho nášmu hlavnému koniarnikovi (*majú dávať 6 zlatých*).

Remeselníci akéhokoľvek remesla, napríklad všetci kožušníci jednu kožušinu, všetci remenári jednu uzdu a z ostatných (*remesiel*) raz do roka, kedykoľvek sa tu zastavíme, a nie inokedy, majú dať a poskytnúť (*jeden výrobok*). Ostatným našim i kráľovným úradníkom, ako správcom pivníc, kuchyne, správcom účtov, hostín, kuchárom i akýmkoľvek iným, nič nebudú povinní dať a platiť. Potraviny majú dať vtedy a toľko, keď my alebo Výsosť kráľovnej do tohto nášho mesta Žiliny vstúpime. Vtedy naši mešťania a obec (*kommunita*) tohto mesta majú dať potraviny potrebné na jeden deň pre celý (*kráľovský*) sprievod.

Právo voliť richtára nemajú prisázní ani obec, keďže je tam dedičný richtár, ktorý všetky a akékoľvek spory, ako je povedané, podľa vzoru nášho mesta Krupiny môže právoplatne súdiť. Nech sa vykonáva spravodlivý súd a prisluguje spravodlivosti tým, ktorí sa budú v našom meste Žiline sťažovať a viesť spory, bez akejkolvek lásky, strachu, priateľstva, priazne, vášne, všetkým, akéhokoľvek stavu, hodnosti a postavenia, v prítomnosti richtára a prisázných tohto nášho mesta. Tí, ktorí sa súdia a žiadajú pre seba spravodlivosť a nebu-

dú spokojní s rozsudkom a vykonávaním práva zo strany richtára a prísazných, nech tento spor a jeho rozsúdenie predložia na súd, vyšetrovanie a rozhodnutie nášho mesta Krupiny, ktorá užíva horespomenuté výsady. Alebo nech sa bez akýchkoľvek ťažkostí slobodne odvolajú k taverníkovi takým spôsobom, že spor vo forme predchádzajúceho odvolania k taverníkovi od tohože richtára a prísazných alebo kohokoľvek (*z mešťanov*) môže byť predložený pred našu osobnú prítomnosť³, ak bude treba, (*tento spor*) bude nami vyšetrený, riešený a konečne rozhodnutý.

Chceme tiež a týmto nariadením ustanovujeme, aby mešťania, hostia a obyvatelia spomenutého nášho mesta prispeli osobne i vecne na budovanie zamýšľanej priekopy a iných opevnení vo vhodnom čase, a (*to*) na vybudovanie hradieb, priekop a opevnení tak mešťania a obyvatelia zo spomenutej Žiliny, ako aj obyvatelia a celá obec zo Strečna, Starého hradu a Hričova, aby poskytli potrebné povozy na vlastné náklady, spoločne a nepretržite si pomáhali.

Aby teda ustanovenie, rozhodnutie a vymedzenie všetkých predchádzajúcich (*článkov*) naveky ostalo a bolo pevné a aby nikým v budúcnosti nemohlo byť porušené, zmenené alebo akokoľvek odvolané, mešťania, obyvatelia a hostia kráľovskými výsadami vyznačení môžu sa kedykoľvek z našej dobrotivosti tešiť, túto našu privilegálnu listinu autentickou a novou našou dvojstrannou privesenou pečaťou spečatenú im dávame a nariaďujeme vydať.

Dané rukou ctihodného v Kristu otca a pána, pána Eberharda, z milosti Božej a apoštolскеj stolice biskupa záhrebského, nášho najvyššieho kancelára, milého a verného nášho, roku Pána 1405, 17. deň pred májovými Kalendami, kráľovania nášho uhorského roku 17., za prítomnosti – – – (*Vymenovaní sú arcibiskupi a biskupi a najvyšší svetskí hodnostári kráľovstva.*)

Citované podľa *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov V. Prvý cisár na uhorskom tróne*. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2001, s. 136-138, č. 64 .

Edícia: *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis XI*. Ed.: Fejér, Georgius. Budae 1844, s. 535-541, č. 15; *Zsignondkori oklevéltár III/1 (1400 – 1410)*. Összeállította: Mályusz, Elemér. Budapest 1956, č. 3 795.

* * *

- 1 Pozri dokument č. 58 uvedený v predchádzajúcom zväzku – *Pramene k vojenským dejinám Slovenska I/2*, s. 191-197.
- 2 Mestá s hradbami (*civitates murata*) podľa zákona Ludovíta I. z roku 1351 neplatili zemepanský deviatok, platili len dane kráľovskej komore.
- 3 Súd kráľovej osobnej prítomnosti (*personalis presentia regia*) zriadil roku 1405 kráľ Žigmund, ktorý pôvodne sám súdu predsedal. Postupom času kráľa vo vedení tohto súdu zastupoval osobitný úradník, zvaný kráľovský personál, čiže osobník.

11 Zakladajúca listina uhorskej spoločnosti – rádu Draka z roku 1408

12. decembra 1408

Žigmund Luxemburský spolu s manželkou, kráľovnou Barborou a dvadsiatimi dvomi uhorskými šľachticmi vydávajú spoločnú listinu o založení spoločnosti¹, čiže rádu Draka. Listina je však v skutočnosti potvrdením a právnou kodifikáciou politickej dohody medzi panovníckym párom a poprednými šľachticmi Uhorského kráľovstva o vzájomnej pomoci a vymedzení sfér vplyvu, ktorá navonok prijala podobu vtedy módneho rytierskeho spoločenstva či rádu. Od veľkého množstva podobných politických alebo obranných združení, zaodetých do rúcha rytierskeho rádu, ktoré boli veľmi frekventované predovšetkým v Svätej rímskej ríši, sa líši iba stupňom urodzenosti svojho iniciátora alebo zakladateľa. Listina sa preto svojím obsahom, ako aj formálnou štruktúrou výrazne odlišuje od stanov štandardných laických rytierskych rádov vtedajšej doby. Okolo roku 1411 sa mierne modifikovali pôvodné ciele spoločnosti v záujme posilnenia statusu rytierskeho spoločenstva, ktoré panovník vo väčšej miere začal využívať ako prostriedok pre realizáciu svojich zahranično-politických cieľov. Napriek tomu však uhorský rád Draka nikdy nenadobudol atribúty nevyhnutné pre zaradenie rádu do najvyššej kategórie panovníckych laických rytierskych rádov a po celú dobu svojej existencie² zostal iba čestným pseudorádom, čiže akýmsi predchodcom dnešných moderných vyznamenaní vo faleristickom ponímaní.

Žigmund, z Božej milosti kráľ Uhorska, Dalmácie, Chorvátska, Ramy, Srbska, Haľiče, Vladimírskaja, Kumánska a Bulharska, brandenburský markgróf, hlavný komorník Svätej ríše rímskej, ako aj dedič Čiech a Luxemburska a Barbora, z tej istej milosti kráľovná v uvedených kráľovstvách, manželka tohože pána kráľa Žigmunda, odovzdávame všetkým verným kresťanom, ako prítomným tak i budúcim, prostredníctvom tejto listiny pozdrav v mene štedrého Darcu spásy.

Na trón kráľovského Majestátu sme boli dosadení s povolením toho, ktorý pre vykúpenie nášho rodu zostúpil z najvyšších nebeských príbytkov do týchto úbohých príbytkov svetského vyhnanstva, posvätil pravidlá kresťanského vierovyznania preliatím svojej drahocennej krvi a martýrstvom mnohých svojich svätcov požiadaval zachovať na večnosť záruku urobenú v jeho mene a v príkladoch jeho skutkov.

Vládu, ktorá nám bola zverená od Najvyššieho, môžeme naším pričinením s pomocou jeho šťastného syna a s jeho povolením doviest' do užitočného konca, na čo sa medzi iným vždy prednostne zameriavame, aby sme takto zväčšili našu dobrú povesť i povesť tých, ktorí bojujú v svetských záležitostiach pod menom nášho Majestátu, aby tým plnšie a dokonalejšie pripravili cestu k večnému kráľovstvu

nielen skutkami, ale aj hmatateľnými znameniami podľa príkladov správcu večného kráľovstva.

Naše srdce, ako aj srdcia našich verných podnecujeme ku chvále, sláve a veleniu mena nášho Spasiteľa a Vykupiteľa Ježiša Krista, syna živého Boha, ktorý po prijatí krehkej ľudskej telesnosti kvôli náprave našich nešťastí posvätil zástavu oživeného kríža svojím najslávnejším utrpením a ten istý pán Ježiš Kristus nesúc po svojom zmŕtvychvstaní znamenie toho istého najsvätejšieho kríža, rozbil závoru pekiel, tajomstvom onoho kríža vykrútil hlavu dávneho nepriateľa, onoho skrúteného draka, otca všetkých ziel pekelných. S pomocou tohto spásonosného kríža preslávený Boží vojak, blahoslavený mučeník Juraj, poručiac sa Bohu, napadol draka idúceho proti nemu a blyšiacou sa kopijou ho zraneného zvalil na zem a dorazil ho a najsvätejšia panna a mučenica Margaréta bola kvôli Kristovmu menu nepriateľmi samotného Ježiša Krista vydaná dračej papuli a za vzyvania a dúfania v pomoc obdivuhodného kríža, keď draka presekli napoly, z neho vyšla neporušená.

Spolu s prelátmi, barónmi a poprednými šľachticmi nášho kráľovstva, ktorých vedieme pri účasti v tejto záležitosti, na znamenie a kvôli znázorneniu nášho čistého úsilia a zámeru vypudenia onoho zhubného zradného nepriateľa a starého draka, nasledovaného pohanskými vojakmi, ako aj odpadlíkov akejkoľvek národnosti od pravej viery, ako aj od Kristovho kríža, súperiacich s našim kráľovstvom a tiež od svätej a spásonosnej viery a náboženstva pod zástavou triumfujúceho Kristovho kríža, so všetkým úsilím o záchranu, podporu a obranu, zavádzame znamenie alebo obraz do kruhu zatočeného draka, s chvostom obmotaným okolo svojho krku, rozseknutého cez prostriedok chrbta po dĺžke od vrcholu hlavy a nosa až po koniec chvosta, s rozliatou krvou vo vnútri rany a bielou, krvou nedotknutou jazvou po rozseknutí po dĺžke v podobe červeného kríža, takého ako zvyčajne nosia a majú tí, ktorí bojujú pod zástavou slávneho mučeníka Juraja s červeným krížom v bielom poli.³

My, ako aj verní baróni a poprední šľachtici nášho kráľovstva sme zvolili a rozhodli sa a vyberáme a prijímame toto znamenie v podobe jednotného šperku, ktoré budeme nosiť na verejnosti na spôsob spoločnosti.

Dolupodpísaní baróni a poprední šľachtici, verní nášmu kráľovskému Majestátu a kráľovstvu od čias našej šťastnej korunovácie v mladosti, vďaka ktorých ochrane, starostlivosti, ako aj zreлым radám, a udatným činom môžeme riadiť naše panovanie, voči nám neprestajne preukazujú úprimné a verné city a pretože nám pomáhajú v našich ťažkostiach alebo neprimeraných utrpeniach a sú pre nás užitoční, a tiež nepretržite horlivo bojovali s našimi nepriateľmi ako vo vnútri, tak aj za hranicami nášho kráľovstva, a pretože nám preukazovali vítanú poslušnosť a znamenitú vernosť, nepochybne úprimnú a statočnú vernú službu a zreteľné zásluhy vo všetkých časoch časoch ťažkých pre nás a naše kráľovstvo a vo vlastných dôleži-

tých a úspešných vojenských výpravách, rovnako ako nám pomáhali aj dobrou radou a často nám s mnohými neodvratnými prejavmi Božej milosti a v nebezpečenstvách prejavovali ochotu a poskytovali nám priazeň a mnohí vlastným obetovaním sa prostredníctvom svojich horlivých skutkov a ušľachtilosti dosiahli to, že sa nám zmenšili škody a vzrástlo dobro a do našej kráľovskej duše sa dostal príjemný pokoj a krásny mier, preto sme povinní splatiť im ich veľkú vernosť, ktorú nám aj naďalej preukazujú a poskytnúť im dôkaz našej priazne.

Napokon, keď bola svätá kráľovská koruna a naše horeuvedené kráľovstvo napadnuté rozličnými nepriateľmi, oni, prenášajúc sa od cnosti k cnosti, usilovali sa o čo najväčší prospech pre nás a poskytovali nám bez prestávky chvályhodné verné služby a to bez ohľadu na stratu osobných majetkov, skazu, nebezpečenstvá a samotnú smrť ich spoločníkov a aj teraz dychtia po tom, aby sa pre nás obetovali aj v budúcnosti.

Keď to všetko v celistvosti našej kráľovskej jasnosti zvažujeme a podrobne skúmame, a keďže voči nám naďalej prejavujú svoje úprimné city a tieto sa aj zväčšujú, želáme si a zbožne si prajeme povzniesť ich vyššie a tiež ich priviesť k väčšej úcte a vážnosti, aby vystúpili na čo najvyšší stupeň, získali od nás bohaté úžitky a veľké odmeny, aby čím bohatšie úžitky a čím väčšie odmeny od nás dostali, tým zjavnejšia bola hodnota ich zásluh.

Po uvážení preto dolupodpísaným verným barónom nášho kráľovstva v našej rečenej spoločnosti chceme poskytnúť a týmto poskytujeme onú podobu alebo znamenie draka a sľubujeme a vyslovene sa slávnostne v našej dobrej viere zaväzujeme našim verným barónom a ktorémukoľvek z tých, ktorí boli poctení prijatím do rečenej spoločnosti, že sa im bude preukazovať úcta, a že ich všetkých spolu, ako aj ktoréhokoľvek z nich, pozdvihneme, a to čisto a spravodlivo ako sa patrí, bez úskokov budeme brániť vdovy a siroty ktoréhokoľvek z nich, ak by z Božej vôle opustil tento svet, a aj v ich v majetkových a iných právach a sporoch ich budeme chrániť a brániť, ako by išlo o naše vlastné vdovy a siroty, a to pred všetkými žalobami alebo tými, ktorí by ich chceli obťažovať, a že ich všetkých spolu, alebo ktoréhokoľvek z nich, odľahčíme od útlaku, a že ich zo srdca radi budeme chrániť pred osočovaním, škodami, stratami, sťažnosťami a od akýchkoľvek iných nebezpečných hrozieb, pretože takto čestne sa nám patrí konať podľa Božej vôle.

Prajeme si tiež, aby v prípade, ak by náš Majestát ktorýkoľvek náš verný barón alebo spoločník prijatý do tejto spoločnosti akýmkoľvek spôsobom priamo alebo nepriamo urazil, potom proti nemu nechceme zakročiť s rúznosťou alebo hnevom, ale sme povinní to vopred jasne povedať našim verným barónom z našej spoločnosti a títo baróni z našej rečenej spoločnosti zo strany toho, proti ktorému náš Majestát bude chcieť vystúpiť, sú plným právom povinní nášmu Majestátu poskytnúť radu a my to, čo títo baróni povedia, vďačne počúvneme a akceptujeme.

A my, rečená pani Barbora, kráľovná, touto listinou podobne v dobrej viere sľubujeme a prijímame všetky a jednotlivé sľuby dané rečeným pánom kráľom Žigmundom, našim najdrahším pánom manželom a s čistou myslou sa neporušiteľne zaväzujeme správať po všetky nasledujúce časy vo všetkom podľa rady a nariadenia týchto verných barónov.

My, teda Štefan (*Lazarevič*), despota, čiže pán Srbska, ďalej Hermann, komes⁴ z Celje a Zagoria, Fridrich, syn tohože, Mikuláš z Gorjan, palatín Uhorského kráľovstva, Stibor zo Stiboric, niekdajší sedmohradský vojvoda, Ján, syn Henricha z Tamási a Jakub Lack zo Szantó, sedmohradskí vojvodovia, Ján z Marótu, mačviansky bán, Pipo z Ozory, severínsky bán, Mikuláš z (*Rimavskej*) Seče, kráľovský taverník, komes Karol z Krbavy, najvyšší kráľovský pokladník, Šimon, syn nebohého bána Koňu zo Sečian, dverník, komes Ján z Krbavy, stolník, Ján, syn Juraja z Alšanu, pohárnik, Peter Čech z Levíc, kráľovský stajník, Mikuláš Čák, niekdajší sedmohradský vojvoda, Pavol Bissenus (*Bešeň*) z Izdegu, ďalší Pavol Péči, kedysi báni celého dalmátskeho, chorvátskeho a slavónskeho kráľovstva, Michal, syn Šalamúna z Nádašdu, kráľovský sikulský komes, Peter z Perína, predtým sikulský a teraz marmarošský komes, Imrich z tohože Perína, sekretár kráľovskej kancelárie a Ján (*z Gorjan*), syn nebohého pána palatína Mikuláša z Gorjan,⁵ horeuvedení kráľovskí baróni,⁶ vyvolení do rečenej kráľovskej spoločnosti, rozumne uvažujúci o toľkej láskavosti, poctách, úcte a priazni, ktorými nás srdečne zaopatrujú rečený pán kráľ Žigmund a jeho manželka, naša pani kráľovná Barbora, a keďže tento náš pán kráľ uschoval do schránky svojho srdca verné služby nás, našich bratov, príbuzných, priateľov a mŕtvych spoločníkov a preliatu krv, nás a ktorýchkoľvek z nás odmenil mnohými úžitkami a kráľovským protiliekom a doteraz podľa našich preukázaných služieb, tak ako sa patrí, povzniesol, bol ústretový voči našim potrebám, tým istým spôsobom bude sám ochraňovať naše siroty a vdovy a bude nám uľahčovať akékoľvek krivdy a starostlivo odstraňovať nepriateľstvo, zlo, škody, krivdy a akékoľvek blížiaci sa nebezpečenstvá, preto na základe našej čistej viery rovnako ako aj vôle podobným spôsobom sľubujeme a bez podvodu a hnevu sa podujímame zachovávať poslušnosť a stálu vernosť našemu rečenému pánovi kráľovi a našej panej kráľovnej, jeho manželke, ako aj jeho potomkom obidvoch pohlaví, budeme im preukazovať verné služby a ochraňovať ich úžitky, a to aj rečenej našej panej, či už s potomkami alebo bez potomkov⁷ a našemu rečenému pánovi kráľovi Žigmundovi budeme zachovávať všetky jeho údely a iné úžitky a budeme nad nimi držať ochrannú ruku, úprimne a verne budeme zveľaďovať česť a status našej horeuvedenej spoločnosti a budeme jej vždy zachovávať úplnú podporu a v dobrej viere sľubujeme, že všetci a každý jeden z nás budeme konať tak, aby sme oznámili všetkých a každého, kto bude chcieť našemu rečenému pánovi kráľovi, ako aj našej panej kráľovnej a ich potomkom škodiť, spôsobovať krivdu alebo hroziť nebezpe-

čestvom, nech to bude ktokoľvek a odkiaľkoľvek a tomuže našemu pánovi kráľovi, ako aj našej panej kráľovnej a ich potomkom verne sľubujeme, že im budeme poskytovať rozumné a verné rady a prajeme si poskytnúť im našu láskavosť, usilovnosť, silu a všetky naše schopnosti a nebudeme sa zdráhať svoje šťastie vystaviť nebezpečenstvu a tohože nášho pána kráľa, ako aj našu pani kráľovnú a ich potomkov budeme verne chrániť a starať sa o nich rovnako, ako ich aj ochraňovať, dôverné záležitosti budeme držať v tajnosti a nikomu ich neprezeráme.

Teda, my, baróni celej spomenutej spoločnosti sa všetci všetkým a každý každému z našej dobrej vôle zaväzujeme, že budeme zachovávať také vzájomné pravé a čisté bratstvo, ako len budeme môcť so ctou a Božím dovolením, ale ak sa príhodi, že niekto z nás, zvolený do rečenej spoločnosti, sa obráti proti iným z nás a akýmkoľvek spôsobom bude podnecovať kontroverzie, potom také príčiny kontroverzií rečený náš pán kráľ spolu s barónmi rečenej spoločnosti musia ozrejmiť, aby rečený náš pán kráľ Žigmund a baróni spomenutej spoločnosti svorne rozhodli čo majú urobiť a nech bude rozhodnutie akékoľvek, musia ho pevne dodržať.

Ak by niekto z našej spoločnosti viedol vojnu alebo hnevливý spor proti niekomu inému, ktorý nie je zo spoločnosti, bude tiež musieť počúvnuť spoločné rozhodnutie rečeného pána kráľa a nás, a my mu poskytneme podporu, radu alebo pomoc, a ak by mal taký člen spoločnosti akýkoľvek spor a ak by mal spor ktorýkoľvek náš člen, potom bude musieť urobiť a povinne dodržať to, čo bude rozhodnuté rečeným naším pánom kráľom a nami.

Opätovne my, kráľ Žigmund a kráľovná Barbora, spomenutí baróni, ako aj všetci členovia rečenej spoločnosti, sa spoločnou vôľou a v dobrej viere podujímame všetkých spoločne, ako aj každého jednotlivého rečeného poddaného svätej koruny uhorského kráľovstva akéhokoľvek stavu, hodnosti a postavenia zachovávať bez škôd v jeho starých úžitkoch, pravdách, právach a zákonných zvyklostiach, a chceme akékoľvek nové zákony, úžitky a práva pre obecné blaho prepožičiavať, spravovať, zväčšovať a zdokonaľovať čestný status uvedeného kráľovstva a toto vždy budeme zamýšľať s dobrým úmyslom a jednoducho.

My, kráľ Žigmund, si spolu so všetkými barónmi tejto našej spoločnosti prajeme, aby sme nikdy žiadne rozhodnutie alebo záležitosť týkajúcu sa našej spoločnosti neprejednávali a neukončili s menším počtom osôb než s piatimi týmiže barónmi rečenej spoločnosti.

My, horeuvedený kráľ Žigmund a kráľovná Barbora, ktorí sme, ako je uvedené vyššie, tunajšiu spoločnosť ustanovili s oslobodenou dušou ku sláve a povýšeniu Kristovho mena, ako aj kvôli užitočnému zjednoteniu nášho kráľovstva, aby sa dosiahol klud a pokoj, a najmä, aby sme toto naše kráľovstvo mohli lepšie ochrániť pred pohanmi, preto sľubujeme a slávnostne sa zaväzujeme v našej dobrej viere robiť všetko, čo len budeme môcť pre zachovanie rečeného nášho kráľovstva pred

pohanmi a my, spomenutí baróni z našej spomenutej spoločnosti v dobrej viere sľubujeme pomoc a podporu proti tunajším pohanom, ako aj pohanom z akýchkoľvek iných krajín, ktorí chcú škodiť tomuto kráľovstvu, pre zachovanie ktorého vždy dôvtipom, láskavosťou a usilovnosťou, ktoré sú našim osobám vlastné, pomôžeme rečenému nášmu pánovi kráľovi alebo našej panej kráľovnej, ako aj ich potomkom, alebo ich nasledovníkom, a s týmže našim pánom kráľom, jeho potomkami alebo ich nasledovníkmi chceme pre tunajšie Uhorské kráľovstvo pracovať bez zdráhania takým spôsobom, že podporí pre zachovanie kráľovstva miesto, na ktoré uvedená spoločnosť prostredníctvom kráľovského Majestátu vyšle podporu a pomoc pre zachovanie rečeného kráľovstva, a poskytnutú podporu vyšle a prideli na základe rady, dispozícií a vedenia rečených barónov, ako aj rečenej spoločnosti.

Opäť my, horeuvedený kráľ Žigmund a kráľovná Barbora, ako aj rečení baróni tunajšej spoločnosti chceme, aby sme v tejto spoločnosti mali cnostných a dobrých mužov, aby sme do tejto spoločnosti prijímali vždy takých cnostných a dobrých mužov a prijímali ich celkom slobodne a úplne.

Keď však niekoho takýmto spôsobom prijmeme do tunajšej spoločnosti, potom si prajeme, aby každý, komu sme umožnili prijatie, vždy zachovával všetko hore opísané, chránil to a obraňoval a preto každý prijatý do tunajšej spoločnosti musí zložiť prísahu, že všetko dovedna aj každé jednotlivé uvedené bude dodržiavať v úplnosti a neodvolateľne, a okrem toho, že všetko, čo sa rozhodne prostredníctvom nás a barónov rečenej spoločnosti, každý osobne prijme, a že to bude podobným spôsobom vykonávať a zachovávať a osobne sa bude aj podrobovať rozhodnutiam.

Ak po uplynutí roka od tohto založenia niektorý barón z uvedenej spoločnosti na Boží príkaz odíde,⁸ potom jeden ďalší z rečenej spoločnosti, ktorý v tejže spoločnosti zotrúva vyššie roka, sa stane barónom, a to nadobudnutím nejakého barónstva⁹, ktoré pre či u seba predvídavo držíme. Ak však rečeného baróna spomenutej spoločnosti dostihne smrť, potom každý jeden barón a celá táto spoločnosť, ak bude môcť, musí osobne prísť na pohreb alebo na pochovávanie takého zosnulého, ale ak tak nebude môcť urobiť, alebo mu to neumožnia nejaké prekážky, potom musí ktokoľvek taký pre spásu duše zosnulého dať celebrowať tridsať omší a na prípravu ktorejkoľvek omše musí zaplatiť štyri denáre vo veľkej minci a ďalej musí ktorýkoľvek člen rečenej spoločnosti na znamenie smrti takého člena nosiť počas jedného dňa smútočný odev, ktorý na sklonku dňa odovzdá a venuje Kristovmu chudákovi.

Tiež si prajeme, aby každý šiesty deň¹⁰ ktorýkoľvek člen rečenej spoločnosti povinne nosil čierny odev, ale ak to niekto zanedbá, potom dá na pamäť piatich Kristových rán celebrowať päť omší a za prípravu každej z nich podobne zaplatí štyri denáre.

Ak niekto z rečenej spoločnosti horeuvedenú podobu draka alebo znamenie niektorý deň nebude mať zo zábudlivosti na sebe, podobne dá celebroidovať päť omší a za prípravu každej omše zaplatí štyri denáre.

Keď ale niektorý člen nebude schopný nosiť znamenie rečenej spoločnosti zo slabosti, bázne alebo kvôli zajatiu, nikto z nich nebude zaťažovaný týmto bremenom, ale ak ktorýkoľvek člen tunajšej spoločnosti takéto znamenie stratí a príde oň, nebude členom spoločnosti tak dlho, až kým si také znamenie znovu nezadováži, pričom za jeho nenosenie platí rovnaká povinnosť.

My, horeuvedený kráľ Žigmund a kráľovná Barbora, baróni, ako aj celá rečená spoločnosť podobne v dobrej vôli sľubujeme všetkými spôsobmi, prostriedkami a formami, že čo sa týka budúcnosti, prajeme si, aby ostatní budúci uhorskí králi počas svojej korunovácie spolu s kráľovskou korunou prevzali a prijali znamenie rečenej spoločnosti, a keď títo králi v čase dosiahnutia koruny a zloženia prísahy odprisahajú poslušnosť zákonom a zvyklostiam kráľovstva, v dobrej vôli prisľúbia a prisazne potvrdia, že budú dodržiavať všetky body a ustanovenia tejto spoločnosti.

A my, rečený kráľ Žigmund a kráľovná Barbora, kráľovskí baróni a členovia spoločnosti, všetci spoločne uvedení vpredu, a každý jeden osobitne, sľubujeme a súhlasíme v dobrej vôli za dotyku oživujúceho znamenia kríža, že túto listinu budeme dodržiavať čisto, bez akéhokoľvek podvodu, ako aj neporušiteľne.

Na pamäť a večnú silu toho privilégia, sme my, kráľ Žigmund a kráľovná Barbora, naši rečení a menovaní baróni tunajšej našej spoločnosti z istého nášho zámeru pripevnili autentické pečate. Dané rukou dôstojného pána v Kristu Eberharda, varadínskeho biskupa, nášho najvyššieho dvorského kancelára, nám milého a verného. Roku Pána 1408, jeden deň pred decembrovými idami vlády našej, ale roku dvadsiateho.

Preložil Igor Graus.

Uloženie: Listina je uložená v Maďarskom národnom archíve v Budapešti (Magyar Nemzeti Levéltár Budapest) pod signatúrou DL 9470.

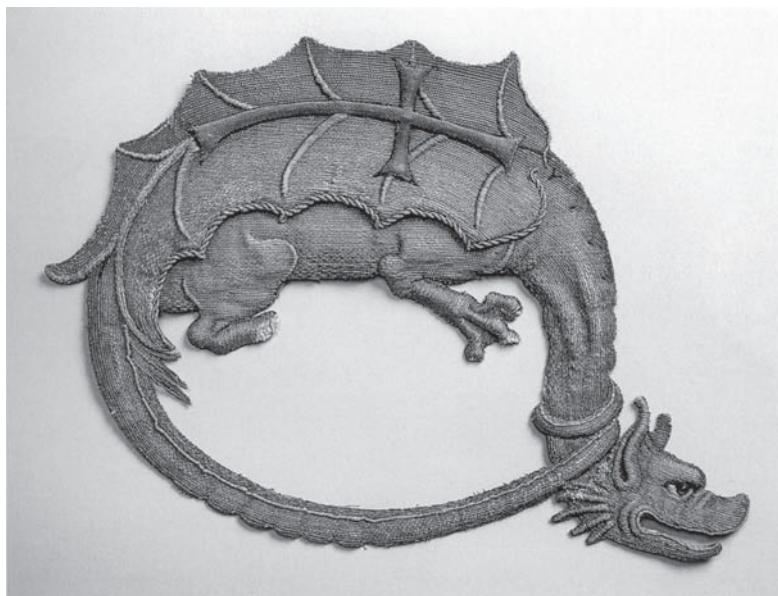
Edícia: *Acta litteraria Musei Nationalis Hungarici*. Tomus I. Ed.: Miller, Ferdinand. Budae 1818, s. 167-181; *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis XI/4*. Ed.: Fejér, Georgius. Budae 1841, s. 682-694, č. 317; *Zsigmondkori oklevéltár II/2 (1400 – 1410)*. Összeállította: Mályusz, Elemér. Budapest 1958, č. 6 471; slovenský preklad Júliusa Bartla časti listiny *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov V. Prvý cisár na uhorskom tróne*. Vedúci aut. kol.: Bartl, Július. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2001, s. 146-151, č. 67.

Literatúra: GRAUS, Igor: Laické rytierske rády v Uhorsku 14. – 20. storočia. (Stav a perspek-

tívy výskumu.) In: *Vojenská história*, roč. 3, 1999, č. 2, s. 3-27; GRAUS, Igor: Rád Draka a jeho insígnie. In: *Vojenská história*, roč. 10, 2006, č. 4, s. 3-25.

* * *

- 1 Príslušníci laických rytierskych rádov sa vo svojom oficiálnom pomenovaní zvyčajne vyhýbali slovu rád (ordo) a označovali ich ako rytierske spoločnosti, bratstvá alebo združenia. Zrejme tak robili v snahe odlíšiť sa od duchovných rytierskych rádov a aj preto vo svojej insígnii nepoužívali znamenie kríža, ktoré zostávalo vyhradené práve pre duchovné rytierske rády.
- 2 Rád Draka po Žigmundovej smrti nezanikol, jeho insígnie udeľovali aj ďalší uhorskí panovníci – Albrecht Habsburský a Matej Korvín.
- 3 Od roku 1416 došlo k miernej modifikácii insígnie rádu, pri ktorej bol drak prevýšený rovnoramenným plamenným krížom.
- 4 Komes (lat. *comes*) je v tomto prípade synonymom grófa.
- 5 Ján z Gorjan bol synom palatína Mikuláša z Gorjan staršieho a bratom vyššie spomínaného palatína Mikuláša z Gorjan mladšieho.
- 6 V listine edovanej v jednej z dvoch edícií dokumentov publikovaných začiatkom 19. storočia (editor Ferdinand Miller, 1818) chýbajú dve mená nositeľov insígnií.
- 7 Signatári dohody mali na mysli ovdovenú kráľovnú.
- 8 Spojenie „odíde na Boží príkaz“ je metaforickým vyjadrením skonania.
- 9 Pod barónstvom sa v tomto prípade myslí dáky majetok či úrad.
- 10 Šiesty deň v týždni bol piatok, pretože v stredoveku, na rozdiel od dneška, sa týždeň nezačínal pondelkom, ale nedeľou.

Textilná insígnia rádu Draka

12 Donácia kráľa Žigmunda rytierovi Vajkovi na hrad Huňad

18. októbra 1409

Pôvod huňadyovského rodu, z ktorého pochádzal kráľ Matej Korvín, bol už v súdobých dielach opradený rôznymi fámami a legendami. Prvým písomne doloženým príslušníkom rodu bol valašský bojar Vajk, syn Serbu, ktorý sa do služieb kráľa Žigmunda dostal asi roku 1395. Kráľ Žigmund roku 1409 odmenil za verné služby svojho dvorného rytiera Vajka a jeho príbuzných donáciou na hrad Huňad a k nemu prislúchajúce hradné panstvo v Sedmohradsku.

(Z osobného príkazu pána kráľa)

My Žigmund, z milosti Božej kráľ Uhorska, Dalmátska, Chorvátska atď., brandenburský markgróf, generálny vikár Svätej rímskej ríše a gubernátor Českého kráľovstva, dávame na pamäť znením tejto (*listiny*), čo je určené všetkým. Pretože my sme sa ubezpečili o vernosti a verných službách a preslávných zásluhách Wojka, syna Serbu, rytiera nášho dvora, ktoré preukázal a vynaložil pre našu Výsosť na vhodných miestach a vo vhodných časoch. Vzhľadom na jeho zásluhy chceme mu vyjsť v ústrety za verné služby kráľovskou priazňou, aby bol povzbudený v našich službách, okúsiac kráľovskú odplatu. Preto istý náš kráľovský hrad Huňad,¹ nachádzajúci sa v Bielohradskej stolici² v Sedmohradsku, spolu so všetkými úžitkami a akýmkoľvek náležitosťami a výnosmi, t. j. obrábanou i neobrábanou ornou pôdou, lúkami, senníkmi, lesmi, hájmi, vodami, rybníkmi, vodnými tokmi a vôbec so všetkými jej úžitkami v jej pravých medziach a starých hraniciach, akokoľvek nazývaných, z nášho pevného rozhodnutia, na radu našich prelátov a barónov a z titulu našej novej donácie a všetkým právom, ktorým táto (*usadlosť*) patrí nám, spomínanému vojakovi Wojkovi a jeho bratom Magasovi a Radulovi, jeho bratancovi Radulovi, ako aj Jánovi, jeho synovi, a ich dedičom a celému potomstvu dali sme, udelili a zverili, ako aj dávame, udeľujeme a zverujeme večným právom a neodvolateľne držať, vlastniť a mať, pri zachovaní práv iných, svedectvom tejto našej listiny, ktorú, ak nám ju predložia, vydáme vo forme nášho privilégia.

Dané na Vyšehrade vo sviatok svätého Lukáša evanjelistu roku Pána 1409.

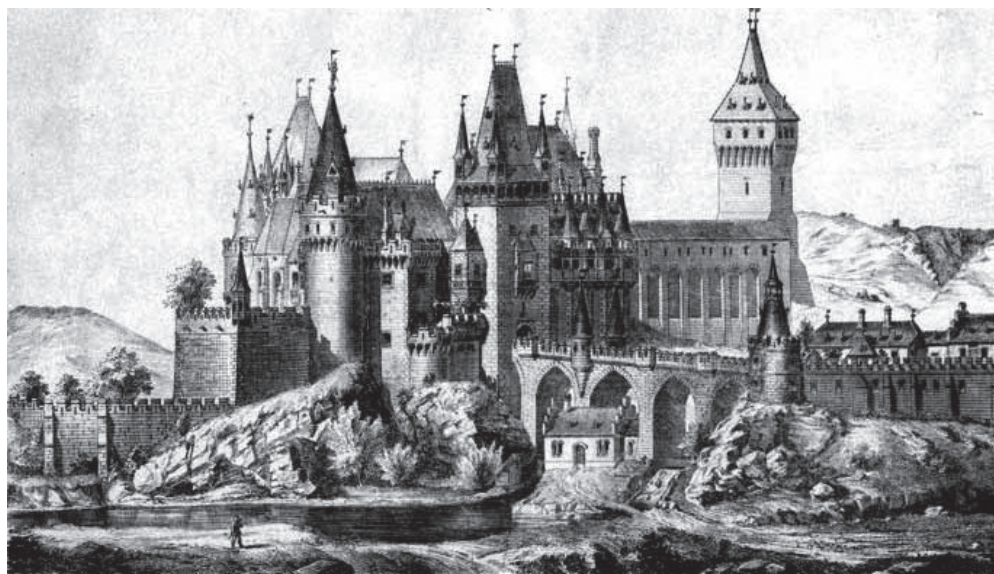
Citované (s drobnými úpravami) podľa *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov V. Prvý cisár na uhorskom tróne*. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2001, s. 152-153, č. 68 (preklad Július Bartl).

Edícia: Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis X/8. Ed.: Fejér, Georgius. Budae

1841, s. 492-493, č. 252; XI/2. Budae 1844, s. 32-33, č. 1; *Zsigmondkori oklevéltár II/2 (1400 – 1410)*. Összeállította: Mályusz, E. Budapest 1958, č. 7 135.

* * *

- 1 Huňad (maď. *Hunyad*) – hrad v niekdajšom Sedmohradsku, dnes Hunedoara v Rumunsku.
- 2 Bielohradská stolica (lat. *comitatus Albensis*, maď. *Fehér vármegye*) – stolica v niekdajšom Sedmohradsku so sídlom v Alba Iulii (maď. *Gyulafehérvár*) v dnešnom Rumunsku.

Hrad Huňad, ktorý kráľ Žigmund udelil ako donáciu rytierovi Vajkovi a jeho rodine.

Novoveká rytina

13 Opatrenia kráľa Žigmunda v čase nepriateľského stavu s Poľskom

24. júna 1410

Kráľ Žigmund listinou vydanou 24. júna 1410 zakázal košickým mešťanom akokoľvek podporiť Poliakov, ktorí v tom čase boli v nepriateľstve s Rádcom nemeckých rytierov. Je viac než pravdepodobné, že obdobné listy zaslal aj všetkým ostatným slobodným kráľovským mestám v Hornom Uhorsku.

Z vlastného príkazu pána kráľa.

Žigmund, z Božej milosti kráľ Uhorska, Dalmátska, Chorvátska atď., brandenburský markgróf, generálny vikár Svätej rímskej ríše (*a*) gubernátor Českého kráľovstva, verným svojim, richtárovi a prisázným nášho mesta Košíc, pozdrav a milosť. Vašej Vernosti pevne nariaďujeme a chceme, aby ste, len čo sa oboznámite s obsahom tejto (*listiny*) vo Vašom strede a Vašej obci a v prítomnosti kohokoľvek iného akejkoľvek hodnosti, rozhodne, verejne a zjavne (*toto*) vyhlásili slovom a osobitným výnosom nášho kráľovského Veličenstva. V prípade, ak medzi naším Veličenstvom, ako aj poľským kráľom a kniežaťom Vitoldom nebude uzavretý mier alebo dohoda o pokoji, ktorý sa až doteraz dodržiaval, v budúcnosti nikto z vás ani ktokoľvek iný z našich obyvateľov, kto by chcel z tohto nášho Uhorského kráľovstva z akéhokoľvek dôvodu vycestovať, nech sa neopováži bez nášho osobitného povolenia a súhlasu akýmkoľvek spôsobom do spomínaného Poľského kráľovstva odísť alebo sa presunúť. Okrem toho všetci z vás alebo iní naši obyvatelia, ktorí sa až doteraz v tomto Poľskom kráľovstve zdržiavali, majú sa bezodkladne vrátiť domov. Napokon ustanovujeme a vyhlasujeme, aby všetci (*obyvatelia*) akéhokoľvek stavu a postavenia tohože Poľského kráľovstva bez zdržania sa navrátili (*do Poľska*).

Ináč pod (*brozbou trestu*) našej nemilosti a Vašej straty alebo straty týchže osôb a vecí nijako sa neopovážte akýmkoľvek spôsobom konať. Dané v Budíne na sviatok Narodenia svätého Jána Krstiteľa roku Pána 1410.

Citované podľa *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov V. Prvý cisár na uhorskom tróne*. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2001, s. 158-159, č. 70 (preklad Július Bartl).

Edícia: Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis XI/5. Ed.: Fejér, Georgius. Budae 1842, s. 84-85, č. 25; *Zsigmondkori oklevéltár III/2 (1400 – 1410)*. Összeállította: Mályusz, E. Budapest 1958, č. 7 717.

14 Zálohovanie hradného panstva Ľubovňa s Podolíncom a Hniezdnym a 13 spišských mestečiek

8. novembra 1412

Kráľ Žigmund Luxemburský sa snažil relatívne pokojnou cestou o upevnenie svojho postavenia voči uhorskej šľachte. Spojencov sa snažil nájsť v obyvateľoch kráľovských miest, mestečiek a slobodných (výsadných) obcí, ktoré aj vďaka tomu zaznamenali hospodársky vzrast. Hospodárska prosperita slobodných kráľovských i banských miest umožňovala Žigmundovi naplňať mocenské ambície. Neustály nedostatok finančných prostriedkov bol však zároveň dôvodom, že mnohé kráľovské majetky, panstvá, hrady i mestá dával do zálohu. Tak sa napríklad aj hradné panstvo Ľubovňa s Podolíncom a Hniezdnym a 13 spišských mestečiek roku 1412, keď Žigmund potreboval peniaze na vojnu proti Benátkam, dostali do zálohu poľskému panovníkovi za 37 000 kôp českých grošov, čo zhruba zodpovedalo 100 000 uhorským zlatým. Keďže Žigmund peniaze nedokázal splatiť a nevrátili ich ani jeho nástupcovia na uhorskom tróne, v správe Poľského kráľovstva zostala táto časť Spiša až do roku 1772.

My Žigmund, z Božej milosti rímsky kráľ, vždy rozmnožiteľ ríše, a kráľ Uhorska, Čiech atď., potvrdzujeme obsahom tejto (*listiny*), čo je určené pre všetkých, že vo veci skutočnej výmeny sme od najjasnejšieho kniežaťa pána Vladislava, poľského kráľa, a jeho prelátov a barónov tridsaťsedemtisíc kôp širokých grošov novej mince českej razby, dobrej a spravodlivej váhy dostali a skutočne prijali a tohto p(ána) Vladislava, poľského kráľa, a jeho nástupcov, jeho prelátov a barónov o vrátení týchto peňazí chceme uistiť, a ako je spravodlivé, splatenie toho chceme zabezpečiť. Preto jemu a jeho nástupcom, prelátom a barónom (*dávame*) územia, t. j. náš hrad Stará Ľubovňa (*Liblio alias Libowla*) s mestečkom a mestečko Podolíneč (*Podolinecz*) s pevnôstkou a dedinami k nim patriacimi, ako aj s nižšie uvedenými mestami a mestečkami nachádzajúcimi sa na našom území Spiš v Ostrihomskej diecéze, t. j. Hniezdne (*Gnezna*), Spišská Belá (*Bela*), Ľubica (*Lewbecz*), Vrbov (*Meynharczdorff*), Tvarožná (*Duroldorff*), Poprad (*Dewtschendorff*), Stráže pod Tatrami (*Michelsdorff*), Veľká (*Filke*), Spišské Vlchy (*Walendorff*), Spišské Podhradie (*Kyrchendorff*), Spišská Nová Ves (*Newdorff*), Ruskinovce (*Rewsdorff*), Matejovce (*Mathesdorff*) a Spišská Sobota (*Jurgenberg*) so všetkými ich príslušenstvami, náležitosťami, poplatkami, výnosmi, príjmami, ziskami, právomocami, dočasnými držbami, poľami, lúkami, drevom, lesmi, hájmi, včelínmi, rybníkmi, jazerami, vodami, močiarimi a vodnými tokmi, mlynmi a ich výnosmi, dubovými a ihličnatými lesmi, kríčkmi, hájmi¹, hranicami, lovmi vtáčtva, zahájenými (*lesmi*), poľovným právom, riadnymi daňami, príspevkami, držbami

a akýmkoľvek prídavkami, akokoľvek sa nazývajú, neponechajúc si nijakú moc a úžitok pre nás a našich nástupcov v týchto (*mestách*). Toto sa zaväzujeme a do zálohu dávame obsahom tejto (*listiny*) z vôle našich prelátov a barónov k tomuto špeciálne prístupujúcich tak, že všetky úžitky a príjmy tu opísané bez akejkoľvek obavy z úžery tenže pán Vladislav, poľský kráľ, a jeho nasledovníci majú užívať, požívať a radosť sa (*z nich*) a všetci mešťania a obyvatelia spomenutých miest a dedín ho majú poslúchať tak ako nás. Jednotlivé poplatky, príjmy a úžitky, kým od neho alebo od jeho (*nasledovníkov*) neodkúpime zeme, hrady a mestecká, mestá alebo dediny, majú mu patriť.

Tieto spomínané zeme, hrady a mestecká, mestá a dediny pán Vladislav, poľský kráľ, jeho nasledovníci, jeho preláti a baróni budú držať, vlastniť a mať dovedy, kým jemu alebo jeho nasledovníkom, prelátom a barónom nezaplatíme my alebo naši nasledovníci tridsaťsedemtisíc kôp širokých českých grošov dobrej a spravodlivej váhy alebo ceny v zlate, alebo striebre.

Navyše sľubujeme s dobrým úmyslom a naším kráľovským slovom tieto územia, mestá a dediny od všetkých neprávostí a útokov akýchkoľvek našich obyvateľov brániť a chrániť, či už ich budeme vlastniť my alebo kým ich bude vlastniť tenže pán Vladislav, poľský kráľ, a jeho nasledovníci.

Nezabúdajúc ani na to, že ak niekto z nášho Uhorského kráľovstva tieto zeme, hrady a mestá, mestecká a dediny za panovania pána Vladislava, poľského kráľa, jeho nasledovníkov a jeho barónov a prelátov prevezme a získa, bez ujmy a útoku (*mu*) ich dáme a vrátime. V prípade, že to nebudeme môcť urobiť, vtedy jemu, jeho nástupcom, jeho prelátom a barónom spomenutých tridsaťtisíc² kôp sľubujeme vrátiť v dobrej viere alebo iné podobné majetky teže hodnoty jemu a jeho nasledovníkom sa zaväzujeme (*splatit*).

Keď sa o to nepostaráme alebo to odmietneme, vtedy zo všetkých škôd, ktoré vyplynú z našich spomínaných nesplnených záväzkov vymenovaných v tejto listine, má pripadnúť osoh pánovi Vladislavovi, jeho nasledovníkom, prelátom a barónom a jeho kráľovstvu a my spolu s prelátmi a barónmi sa podvoľujeme ich nahradiť a uhradiť. Za to môžu byť obyvatelia nášho kráľovstva akéhokoľvek stavu, hodnosti a dôstojnosti a ich majetky zadržaní, uväznení, naše územia môžu byť zaujaté a olúpené týmto pánom Vladislavom, jeho nasledovníkmi, prelátmi a barónmi a jeho kráľovstvom bez všetkého odporu a protirečenia z našej strany, kým sa jemu, jeho nástupcom, prelátom a barónom a jeho kráľovstvu od nás alebo od našich nasledovníkov, prelátov a barónov vo všetkom nedostane zadostučinenie.

Keď však spomínané zeme, hrady, mestá, mestecká a dediny od tohože pána Vladislava, poľského kráľa, jeho nasledovníkov, jeho prelátov a barónov budeme chcieť prevziať a oslobodiť, vtedy našu listinu s privesenou pečatou nášho Veličenstva tomuže pánovi Vladislavovi, poľskému kráľovi, alebo jeho nasledovníkom, prelátom a barónom jeho kráľovstva dáme prostredníctvom dvoch prísazných, jedného z Le-

voče a druhého z Košíc, a pošleme ich k jeho kapitánovi do (*Starej*) Ľubovne. Tam ju predložia a jej obsah oznámia (s *tým*), že tieto zeme, hrady, mestá, mestečká a dediny v priebehu dvoch mesiacov chceme od tohože pána kráľa Vladislava alebo od jeho nasledovníkov, prelátov a barónov oslobodiť.

Ak by sa prihodilo, že by sme (*z tohto sveta*) odišli, dvaja preláti a dvaja baróni, poprední šľachtici nášho Uhorského kráľovstva so svojimi privesenými pečatami budú v tejto veci konať a odo dňa publikovania listiny tridsaťsedemtisíc kôp širokých grošov dobrej a spravodlivej váhy v čistom zlate alebo striebre v priebehu týchže dvoch mesiacov dovezú na hrad Nedeca (*Dunawecz*). Tam prostredníctvom ľudí spomínaného Vladislava, poľského kráľa, jeho nasledovníkov, prelátov a barónov, ktorých na to určí, sa dlh preráta a po prerátaní s dostatočným našim sprievodom, pozostávajúcim z našich nasledovníkov, prelátov a barónov, na náš hrad Czorsztyen (*Czornsteyn*) bude dovezený a donesený.

Medzitým na spomenutom hrade Nedeca štyria poprední Poliaci z Krakovska a Sandomierska alebo ktokoľvek iný, koho alebo ktorých určia a vyvolia uhorský kráľ alebo baróni jeho kráľovstva, totiž v deň oznámenia o zaplatení a prijatí spomínaného dlhu, ostanú a budú sa tam zdržiavať, a hoci by si prítomní vyvolili kohokoľvek z Poľského kráľovstva, nesmie byť zaťažný takou nepevnosťou alebo neschopnosťou, že by nemohol prísť. Nech sú iní vyslaní namiesto tých, čo nemôžu prísť.

So súhlasom pána Vladislava, poľského kráľa, spomínaných jeho nasledovníkov, prelátov, barónov ostanú na hrade Nedeca, ani nikde inde nemajú odísť, kým hrad (*Stará*) Ľubovňa, ako aj iné spomínané mestá a mestečká nám a našim nasledovníkom alebo prelátom a barónom nebudú vcelku vrátené bez podvodu, výhovoriek, podmienok alebo prekážok.

Toto (*dosvedčujeme*) prostredníctvom tejto listiny, spečatenej našou privesenou pečatou, ako aj pečatami našich prelátov a barónov.

(*Nasledujú mená cirkevných a svetských hodnostárov.*)

Preláti a baróni Uhorského kráľovstva sľubujeme v dobrej viere za nás a našich nasledovníkov, že všetko horespomenuté, skrz pána nášho kráľa z nášho dobrovoľného rozhodnutia urobené, rozhodnuté a sľúbené budeme neochvejne zachovávať.

Na hodnovernosť a svedectvo toho všetkého pripájame spolu s pečatou spomenutého nášho pána kráľa naše pečate.

Dané v Záhrebe na ôsmy deň po Sviatku všetkých svätých roku Pána 1412, kráľovania nášho uhorského 26., rímskeho (*roku*) 3.

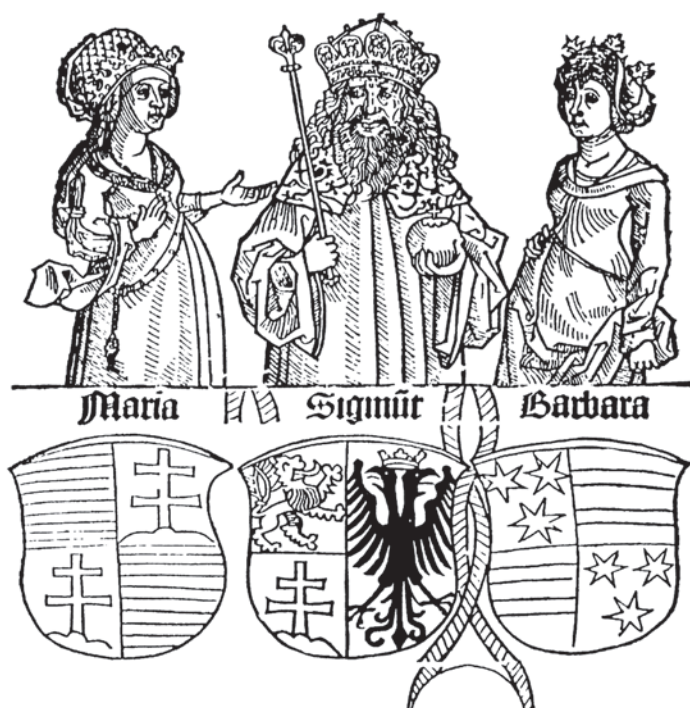
Citované podľa *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov V. Prvý cisár na uhorskom tróne*. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2001, s. 168-171, č. 75.

Edícia: WAGNER, Carolus: *Analecta Scepusii sacri et profani I.* Posonii – Cassoviae 1774, s. 212-216, č. 15; *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis X/5.* Ed.: Fejér, Georgius. Budae 1842, s. 297-302, č. 130; *Zsigmondkori oklevéltár III. (1411 – 1412).* Budapest 1993, č. 2 897.

Literatúra: SUCHÝ, Michal: *Spišské mestá v poľskom zálohu. Spišské mestá v stredoveku.* Košice 1974, s. 55-87.

* * *

- 1 V origináli listiny je uvedené *hagyis*.
- 2 Správne, ako je uvedené vyššie, má byť tridsaťsedemtisíc.

Žigmund Luxemburský a jeho dve manželky, Mária Anjouovská a Barbara Celjská
v Saskej kronike z roku 1492

15 Smernice na obranu južného pohraničia Uhorska

1415 – 1417

V 14. storočí sa prvoradým nepriateľom Uhorska stala Osmanská ríša. Kráľ Žigmund venoval veľkú pozornosť budovaniu obrannej línie na južnej hranici Uhorského kráľovstva. Jedným z opatrení dokumentujúcich túto skutočnosť sú aj smernice z obdobia rokov 1415 – 1417, ktoré stanovovali vojenské povinnosti najvýznamnejším uhorským veľmožom. Na obranu južného pohraničia malo dovedna šesť veľmožov postaviť spolu 2 200 kopijí.¹ V strednej línii mali zabezpečiť obranu traja veľmoži, ktorí mali vystrojiť 450 kopijí. Všetci veľmoži dostali podľa počtu kopijí príspevok v peniazoch alebo v naturáliách.

I. Na obranu Uhorského kráľovstva boli podľa rozhodnutia kráľovskej Výsosti určení títo: Mikuláš Čák, sedmohradský vojvoda – 225 kopijí, Šalamúnov syn Michal (Nádašdy), sikulský gróf – 125 kopijí, sedmohradský biskup (Štefan Upor) – 150 kopijí, (temešký) župan Pipo (z Ozory) – 1 200 kopijí, palatínov syn Mikuláš (zo Sečian) – 250 kopijí a Žigmund (Bánfi) z Lučenca – 250 kopijí.

II. V strednej línii sú zasa na obranu kráľovstva určení títo: palatín Mikuláš z Gorjan – 250² kopijí, župan (a krajinský sudca) Peter z Perína – 100 kopijí a Ján (Rozgoň) z Rozhanoviec – 100 kopijí.

Preložil Vladimír Segeš.

Edícia: DÖRY, F. – BÓNIS, G. – BÁCSKAI, V.: *Decreta regni Hungariae. Gesetze und Verordnungen Ungarns. 1301 – 1457*. Budapest 1976, s. 398-399.

* * *

- 1 Kopija (lat. *lancea, gleve*) bola základnou jednotkou; tvorili ju rytier či ťažkoodenec rytierskeho typu a ďalší 3 – 5 pomocníci, a to najmä zbrojnoš či štítonoš, panoš alebo páža, ľahkoodený jazdec alebo pešiak, ktorí plnili všestranné úlohy počnúc zásobovaním, cez výzvednú a strážnu službu, až po pomocné úlohy v boji.
- 2 V rukopise smerníc je omylom zaznačených iba 50 kopijí.

16 Husitský bojový chorál

20. roky 15. storočia

Mohutný husitský chorál, symbolizujúci celé husitské hnutie možno vnímať nielen ako nábožnú pieseň s dominujúcou vierou v boha, ale aj ako svojský vojenský poriadok. Formou piesne, pozostávajúcej z deviatich slôh, si husitskí bojovníci osvojovali hlavné zásady disciplíny, bojovej vytrvalosti a statočnosti. Podľa piesne nemali ustupovať pred nepriateľom majúcim početnú prevahu. Učili sa podriaďovať osobný záujem záujmom celku, nelúpiť a bojovať do konečného víťazstva.

Ktož jsú boží bojovníci

Ktož jsú boží bojovníci
a zákona jeho,
prostež od Boha pomoci
a úfajte v něho,
že konečně vždycky s ním svítězíte.

Kristus' vám za škody stojí,
stokrát víc slibuje;
pakli kto proň život složí,
věčný mieti bude;
blaze každému, ktož na pravdě sende¹.

Tenť Pán veliť se nebáti
záhubcí tělesných,
velít i život složiti
pro lásku svých blížních.

Protož střelci, kopiníci
řádu rytieřského,
sudličníci² a cepníci³
lidu rozličného,
pomnětež všichni na Pána štědrého.

Nepřátel se nelekejte,
na množství nehleďte,
pána svého v srdci mějte, přeň a s ním bojujte
a před nepřáteli neutiekajte.

Dávno Čechové říkali
a příslovie měli,
že podie dobrého pána
dobrá jiezda bývá.

Heslo všichni pamatujte,
kteréž vám vydáno,
svých hauptmanův⁴ pozorujte,
retuj⁵ druh druhého,
hledit' a drž se každý šiku svého.

Vy pakosti a drabantí⁶,
na duše pomněte,
pro lakomství a lúpeže
životův netraťte a
na kořistech se nezastavujte.

A s tím vesele křikněte,
řkúc: Na ně, hr na ně,
braň svú rukama chutnejte⁷,
Bóh Pán náš! křikněte.

Citované podľa *Husitské písně*. Ed.: Daňhelka, Jiří. Praha : Československý spisovatel, 1952, s. 183-184, 203.

Edícia: ŽIŽKA, Jan: *Na množství nehledte. Kronika – řád – listy*. Praha : Naše vojsko, 1946, s. 128-131; *Naše národní minulost v dokumentech. Chrestomatie k dějinám Československa 1. díl. (Do zrušení nevolnictví)*. Přípr.: Husa, Václav. Praha : Nakl. ČSAV, 1954, s. 142-143.

Literatúra: DURDÍK, Jan: *Husitské vojenství*. 2. vyd. Praha 1954, s. 50-51.

* * *

- 1 Sende – zahynie.
- 2 Sudličníci – bojovníci vyzbrojení sudlicou, čiže špicatou kosou, kolmo upevněnou na dlhšom drevenom násadci.
- 3 Cepníci - bojovníci vyzbrojení bojovým cepom.
- 4 Hauptman – hajtman, kapitán či vo všeobecnosti veliteľ.
- 5 Retuj – ratuj, chráň, pomáhaj.
- 6 Pakosti a drabantí – nižšia (menej vyzbrojená) zložka peších bojovníkov.
- 7 Chutnejte – ohmatávajte, držte.

17 Kráľ Žigmund udeľuje Štefanovi z Rozhanoviec hodnosť bratislavského župana

5. októbra 1421

Páni z Rozhanoviec patrili medzi rody, ktoré sa v čase Žigmundovej vlády dostali medzi veľmožov. Udelenie hodnosti bratislavského župana pre Štefana z Rozhanoviec znamenalo jeho povýšenie medzi barónov Uhorského kráľovstva. Popri najvyšších krajiniských a dvorských hodnosťároch titul baróna prislúchal len trom županom, a to bratislavskému, temešskému a županovi Sikulov.

Žigmund, z Božej milosti rímsky kráľ, vždy rozmnožiteľ ríše, a kráľ Uhorska, Čiech, Dalmátska, Chorvátska atď., nášmu vernému, úprimne milému, vynikajúcemu šľachticovi Štefanovi, synovi veľkomožného Šimona z Rozhanoviec (*de Rozgon*), nášho krajiniského sudcu, špeciálnemu familiárovi nášho Majestátu a stálemu spolustolovníkovi¹, pozdrav a milosť. Stálosť životných postojov, udatné skutky, šľachtická urodzenosť a tiež vyzdvihnutiahodné zásluhy preslávných a verných služieb, o ktoré ste sa, Tvoji predkovia a následne Ty, usilovali v rôznych časoch pri dôležitých podujatiach a na najťažších výpravách, úspešných aj neúspešných, našich vlastných aj našich kráľovských predchodcov a tiež kráľovstva Uhorska a iných našich kráľovstiev (*a ktoré ste nám preukázali*) s pravým zápalom vernosti, zrelosťou úsudku, vytrvalou odhodlanosťou, neobyčajne pevnou zbožnosťou na rôznych miestach a v rôznych časoch a predovšetkým pod naším hradom Dobor,² kde Ťa Bosniaci, vtedy naši vyhlásení nepriatelia, ťažko zranili na rukách a tieto jazvy sú dodnes viditeľné, a potom v Lombardsku a Nemecku a v spomínanom Českom kráľovstve, kde si v boji pred naším mestom Neuburg utrpel od viklefstov alebo českých heretikov šíriacich po celom našom kráľovstve Čiech bludné učenie nebohého heretika Jána Viklefa, dávno odsúdeného svätou cirkvou, ďalšie ťažké zranenie po zasiahnutí kopijou do tváre, na ktorej je jazva zreteľne viditeľná pre každého, kto na Teba hľadí, a ďalšie v mnohých krajinách sveta, ktoré sme s pomocou nebeskej láskavosti nedávno precestovali s cieľom obnoviť stav svätej cirkvi a Svätej rímskej ríše, a vykoreniac skazonosnú schizmu, ktorá v cirkvi Božej už dlho trvala, a privedúc cirkev nazad k dlho želanej jednote, pred mnohými panovníkmi a pánmi rôznych zemí si sa chvályhodne snažil pozdvihnúť k vrcholu vážnosť nášho kráľovského postavenia a aj v budúcnosti, o čom nepochybujeme, všetkými silami sa budeš snažiť takto konať. Keďže Ťa chceme, po zvážení zásluh Tvojich aj všetkých Tvojich predkov, začleniť medzi ostatných barónov nášho Uhorského kráľovstva, odovzdali sme Ti a odovzdávame touto listinou ako hodnosť alebo úrad Bratislavskú župu aj hrad nášho Majestátu od Kaplera³, ta-

kým istým spôsobom, ako to on doteraz držal od nášho Majestátu z titulu úradu so všetkými výnosmi a príslušenstvami, právami a právomocami až dovedy, kým bude trvať naša náklonnosť. Dané v Trnave v najbližšiu nedeľu po sviatku svätého Františka vyznávača roku Pána 1421, panovania nášho v Uhorsku atď. 35., rímskeho 12. a v Čechách 2.

Citované podľa *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov V. Prvý cisár na uhorskom tróne*. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2001, s. 199-200, č. 89.

Edícia: Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis XI/6. Ed.: Fejér, Georgius. Budae 1844, s. 403-405.

* * *

- 1 Štefan (mladší) bol bratislavským županom až do svojej smrti v roku 1443, od roku 1425 spolu s bratom Jurajom.
- 2 Dobor dobýjal Žigmund od bosnianskeho vojvodu Hervoju v roku 1408.
- 3 Ide o českého šľachtica Petra Kaplířa zo Sulevíc, ktorý bol bratislavským županom a kastelánom v rokoch 1411 – 1421.

Erb pánov z Rozhanoviec

18 Príkaz kráľa Žigmunda o zabavení majetkov šľachticom, ktorí odišli z vojenskej výpravy

16. januára 1422

Po katastrofálnej porážke uhorského vojska pri Nemeckom (dnes Havlíčkovom) Brode kráľ Žigmund nariadil nitrianskemu županovi a dverníkovi kráľovnej Petrovi Forgáčovi, aby odňal majetky svojim familiárom Mikulášovi z Lefantoviec, Pavlovi a Tomášovi zo Stredy, Jánovi a Jurajovi zo Žabokriek a Ladislavovi z Viesky, ktorí svojvoľne dezertovali z kráľovského vojska.

Žigmund, z Božej milosti rímsky kráľ, vždy rozmnožiteľ ríše, a kráľ Uhorska, Čiech, Dalmátska, Chorvátska atď., vernému nášmu veľkomožnému Petrovi Forgáčovi¹, inak dverníkovi kráľovninho Majestátu, teraz však županovi Nitrianskej župy, pozdrav a milosť. S nelúbosťou sa náš Majestát dozvedel, že hoci Vaši familiári Mikuláš z Lefantoviec (*de Elephant*), Pavol a Tomáš zo Stredy (*de Zeredahel*), Ján a Juraj zo Žabokriek (*de Sabokrethy*) a Ladislav z Viesky (*Somzeg*)² dostali od Vás taký pokyn, aby sa spolu s Vami pridali k nášmu vojsku, ktoré sme s Božou pomocou vypravili do spomínaného nášho Českého kráľovstva proti viklefistom, našim aj Božím zradcom, a aby nášmu Majestátu ďalej slúžili až do posledného dňa (*výpravy*) tak ako iní povolani do boja, predsa však títo Mikuláš, Pavol, Tomáš, Ján, Juraj a Ladislav, ktorí mali a dostali od Vás spomínaný pokyn, aby sa pripojili k nášmu vojsku, neskôr nepozorovane a tajne z tohto nášho vojska odišli, čím priviedli naše vojsko do krajného nebezpečenstva. A pretože chceme, aby ste im pre tento tajný odchod zhabali majetky spadajúce pod Váš úrad, Vašej Vernosti pevne nariaďujúc prikazujeme, aby ste po oboznámení sa s listinou a potvrdení jej pravdivosti obsadili majetky a majetkové práva spomínaných Mikuláša, Pavla, Tomáša, Jána, Juraja a Ladislava nachádzajúce sa v Nitrianskej župe a tak dlho ich držali obsadené, kým od nás nedostanete iný príkaz. Inak sa neopovážte v uvedenom konať. Dané v (*Uherskom*) Hradišti v stredu pred sviatkom sv. Antona vyznávača roku Pána 1422, panovania nášho uhorského atď. 35., rímskeho 12. a českého 2.

Citované podľa *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov V. Prvý cisár na uhorskom tróne*. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2001, s. 201-202, č. 90.

Edícia: BÁRTFAI SZABÓ, László: *A Hunt-Paznan nemzetségbeli Forgách család története*. Esztergom 1910, s. 676.

* * *

- 1 Peter Forgáč z Gýmeša začína kariéru ako familiár a bratislavský podžupan vojvodu Stibora. Od roku 1403 bol bratislavským županom, v rokoch 1417 – 1914 aj dverníkom kráľovnej.
- 2 Vieska – dnes súčasť obce Považany.

19 Vojský poriadok Jana Žižku z Trocnova

1423

Vojský poriadok Jana Žižku z Trocnova bol v poradí tretím husitským vojským poriadkom. Ide vlastne o zápis uznesenia členov Žižkovho bratstva, ktorí sa na jar roku 1423 zišli na stretnutí v Nemeckom (dnes Havlíčkovom) Brode. Poriadok má dovedna 12 článkov zameraných na disciplínu. Podľa obsahu možno predpis rozdeliť na skupinu ustanovení o disciplíne pri plnení bojových úloh na pochode v poli a počas strážnej služby, a to konkrétne čl. 1 – 3, 5 a 6. O modlitbách pred bojom sa hovorí v čl. 4. O poriadku a mravnom živote vo vojsku hovoria ustanovenia čl. 8, 9 a 11. V čl. 7 sa reguluje delenie nadobudnutej koristi a v čl. 10 sa hovorí o zbehoch. Záverečný, 12. článok zdôrazňuje, že boj proti nepriateľovi má byť nekompromisný a tvrdý.

Z milosti a z daru Otce a Pána Boha všemohoucího uvěřivše a přijevše osvícení jisté, stálé, ohlášené a důvodné pravdy a zákona Božího:

(1) Nejprvé, abychom slovu Božímu svobodu dali v kázání všudy, žádného místa nevymlouvajíce, a to v svých srdcích míle přijímajíce, skutečně plnili a drželi, potom i jiné k tomu vedli a učili.

(2) Druhé, abychme tělo a krev Pána našeho Ježíše Krista, Boha všemohoucího, všickni přijímali s bázní, s náboženstvím a s poctivostí, staří i mladí, dítky hned po křtu, a potom vždy dítky, žádných osob nevyměňujíce, je k tomu raději nutili a pudili, nejméně v neděli každý tejdén.

(3) Třetí, abychme kněžstvo přivedli a uvedli k životu syna Božího, Pána Jezu Krista, a k životu apoštolskému, a nadání jich a zboží svatokupectví rušili a zkazili s pomocí Boží.

(4) Čtvrté, abychme sami na sobě napřed i v sobě hříchy smrtedlné i všední stavovali, rušili a kazili; potom na králích, na knížatech i na páních, na měšťanech, na řemeslnících, na robotěžích¹ i na všech lidech mužského i ženského pohlaví a pokolení, žádných osob nevyměňujíce, starých ani mladých, a vždy s pomocí Pána Boha všemohoucího.

(5 – 6) A kdož by těchto kusuov a artikuluov² svrchu psaných držeti a jich skutečně vésti i plniti nechtěl, jich pomáhati hájiti a brániti, toho, žádného nevymíně, aniž chcme trpěti na poli mezi sebou i u vojště³ s Boží pomocí a na hradích, na tvrzech, v městech, v městečkách hrazených i otevřených, ve vsích i ve dvořích, žádného místa nevyměňujíce ani vymlouvajíce, ale nevynímajíce, všecky všudy napomínati, raditi, puditi⁴, honiti k tomu dobrému s pomocí Pána Boha našeho.

A protož hnutí jsouce duchem dobrým, věduce a rozumějící, že všecky tohoto světa věci jsou padující a minulé, ale pravda Pána Jezu Krista, Boha všemohoucího, zůstává na věky:

My, Jan bratr Žižka z Kalichu, Jan Roháč z Dubé, Aleš z Rysmburka a z Vřešтова, Jan z Počtajna na Žampachu, Boček z Kunstatu a odjinud z Jevišovic, Bartoš a Bernart, bratří z Valečova; Bartoš, Jan, Martin, bratří z Vysoké; a my, purgmistři⁵ a konšelé⁶ i všecky obce města Hradce nad Labem a Čáslavi; my, Beneš z Mokrovús, Jaroslav z Kalichu, Václav Horyna z Honbic, Křišťan z Žernosek, Frencl z Litožnic, Jíra z Řečice, Jan z Studené; a my, purgmistr a konšelé i všecka obec města Jaroměře; my, Zdislav Zeman, Vavřinec Polák z Paňova, Blažek z Kralup, Jakub z Březové, Petřík Královec z Příbramě, Jan z Domažlic, Jan z Tehova, Martin z Borovnice, Havel Orebský; a my, purgmistr a konšelé i všecka obec města Dvora; a my, Chústník z Kosova, Ondřej z Studené, Šárka z Slavného, Kříž Setník, Beneš Setník, Mikát Brada Odraný, Aleš z Hostačova, Polévka z Hošťky, Mikuláš Orebský, Veta z Chlumčan, Litobor z Trubče, Linhart z Sleze, Beneš z Horošovic, Jan Baštín, Mařík Velek Šeňk, Jíra Roh, Mikuláš Brada, hejtmané, páni, rytíři, panoše, purgmistři, konšelé i všecky obce panské, rytířské, panošské, městské, žádných nevyměňující ani vymlouvající; my všichni svrchupsaní ke všem i všech prosíme, řádně napomínající prikazujeme i chceme tomu, aby řádné poslušství bylo; nebo skrže neposlušství a neřádné vejtržky⁷ veliké škody i jsme brávali na bratřích i na statcích a hanbu často od nepřátel Božích a našich trpěli. Již s pomocí Boží a vaší i všech věrných míníce se toho vystřící⁸ těmito obyčejí:

Nejprvé, když bychom chtěli vytrhnúti⁹ z města kterého, neboli kde se hnutí chtěli z místa, kdež bychom polem leželi, aby nižádný napřed nejedil k městu ani šel, aniž se vezl, sobě místa aneb hospody zastávat, ani se kde polem klad bez dopuštění a rozkázání města jmenovaného od jmenovaných starších hejtmanuov, kteříž na to a k tomu vydání a jmenování budou. A jestliže by se kdo jinde položil a vytrhl neboli postavil bez rozkázání těch starších, chtěli bychom pomstiti a popravití nad ním i nad takovým, i k jeho statku i k jeho hrdlu, jakožto k neposlušným, buď kdož buď, kteréhožkoli řádu, žádných osob nevynímající.

A když by se chtěli hnouti z toho místa, kdež by polem leželi, s dopuštěním a rozkázáním těch starších jmenovaných aby vytrhli na pole, kdež by místo podobné a hodné bylo k tomu, a tu sebe zčekali, aby se všecko vojsko hnulo z stanoviště.

A žádný aby nezapaloval, buď ani kde jinde páčil, kdybychme táhli nebo leželi, jedno ti, ješto k tomu vydání a ustavení budou, a to pod velikou pokutou, aby toho žádní jiní nečinili.

Potom, než by se ihned z města hnuli, prvé než by které věci činili a rozkázali, aby se nejprv Pánu Bohu modlili, kleknouc a padnouc před tělem Božím a před tváří Boží, když vytržení bude z vojska anebo z města, aby Pán Buoh všemohoucí

ráčil svou pomoc dáti a tu svou při svátou provésti k své svaté chvále a k rozmnožení toho dobrého a věrným k spasení a ku pomoci.

Pak potom lidi aby šikovali nebo zřídili, každou rotu pod své korúhve¹⁰, heslo aby bylo pověděno, a potom aby se hned i hnuli a tak táhli, která napřed rota bude šikována ten den pod svejmi korúhvemi; a jiní aby se v ně nemísili, ani jim překázeli, ani se kam odtřhali. Jakož komu kde a jakž které roty nebo korúhve šikovány budou, aby tak táhli v svém šiku a pohromadě, jedni k druhejm se nemísejíce, a to opatrně, napřed i nazad i na stranách vojska ostříhajíce i sami sebe, jakož komu kde od starších poručeno bude.

A jestliže by Buoh neuchoval, že by kterou škodu vzeli skrže jich neopatrnosti a zmeškání které neb těch hejtmanův¹¹ u vojště, neboli na vartách¹² nebo na poli neb v strážech, kdež jim poručeno bude a svěřeno od starších a od obcí, žádných osob nevyměňující, míniet i chtie nad námi hejtmané i všecy obce k nim toho zřítí i jim hrdlóm popraviti, i k statkuom, a pomstiti, buď kníže, pán nebo ktožkolivěk, žádných osob nevyměňující, ani vymlouvající.

(7) Ale jestliže by kde Pán Buoh dal nepřátely přemoci a poraziti, města, tvrze, hradu dobytí, táhnuce polem nebo polem ležíce, kterých kořísti dobytí: aby ten vzatek¹³ a ty kořísti sneseny, svedeny, svezeny a na hromadu skladeny byly, kdež by bylo tomu místo ukázáno a jmenováno od starších, buďto mnoho nebo málo. A k tomu aby byli vydáni a voleni starší ze všech obcí, panských, rytířských, městčích i robotěncuov, aby věrně způsobili ty věci chudým i bohatým, a spravedlivě, jakž na koho sluší, rozdány a rozděleny byly, aby nižádný sám sobě nebral, ani co kdo zachoval. Jestli pak že by co kto vzal neboli zachoval, a to bylo usvědčeno dobrejm, svědomím, k tomu takovému chtěli by popraviti, k jeho hrdlu i k statku, buď kdož buď, žádných osob nevynímající, jakožto k zloději Božímu a obecnému, jakož se jest stalo Achanovi pro čepici dcer královských a pro plášť, neboli jinou smrtí, buďto kníže, pán, rytíř nebo panoše, měšťčín¹⁴, řemeslník nebo sedlák, i žádného nevymlouvající ani k vosobám hledíce a zříce, s pomocí Boží takovým činiti nad nimi pomstu.

(8) Dále sváruov, křikuov a potrhání aby žádných nebylo u vojště ani mezi námi.

(9) Jestliže by kdo koho bil, ranil, ochromil nebo zabil, buď nad ním pomštěno podlé zákona Božího, jako Pán Buoh dopustí, žádného nevyměňující ani k vosobám zříce.

(10) Dále vězte, že kdo by se kolivěk kradl nebo šel nebo jel aneb vezl od nás z vojsky, když bychom polem táhli nebo leželi, bez odpuštění starších jmenovaných svrchu, a znamení jistého nebude míti, buď kníže, pán, rytíř, panoše, měšťčín, řemeslník nebo robotěž nebo kterýžkolivěk člověk, a byl by popaden, že chtí k jeho hrdlu i k statku popraviti jakožto nad zlodějem nevěrným, jenž se krade od pře Boží a věrných bratří z vojsky, kdež vojsko bude nebo leží.

(11) Také nechcem trpěti mezi sebou nevěrných, neposlušných, lháruov, zlodějův, kostkářův, loupežníkův, plundréruov¹⁵, opilcuov, lajci¹⁶, smilníkuov, cizoložníkuov, smilnic a cizoložnic i všech zjevných hříšníkuov a hříšnic; ty všeckny z sebe chcme puditi a honiti, nad nimi popravovati s pomocí Trojice svaté vedlé zákona Božího.

Míníť také bratr Žižka i jiní páni, hejtmané, rytíři, panoše, měšťané, řemeslníci i robotěži svrchupsaní a jmenovaní, i všechny obce s pomocí Boží a obecní ze všech neřáduov trestati i biti, trestáním honiti, mrskati, biti i zabíjeti, stínati, věšeti, topiti, páliť i všemi pomstami mstíti, kteréž pomsty na zlé slušejí vedlé zákona Božího, nižádných osob nevynímajíce ze všech stavuov, mužského i ženského pohlaví.

(12) A tak budeme-li zachovávatí, činiti a plniti artikule svrchupsané a spasitedlné, Pán Buoh bude s námi svú svatú milostí a pomocí, neb to přísluší k boji Božímu tak činiti, dobře, křesťánsky, v lásce zřízení, v bázni Boží živu bejti, své žádosti, potřeby i naděje v Pánu Bohu setrvale bez pochybení položití, čekajíce od něho věčné odplaty.

I prosímeť vás, milé obce, ve všech a ze všech krajín, knížat, pánuov, rytířuov, panoší, měšťanuov, řemeslníkuov, robotěžuov, sedlákuov i lidí všech stavuov a zvláště napřed všech věrných Čechuov, abyšte se k tomu dobrému svolili a nám toho radni a pomocní byli. A my vám zase též držeti, plniti i mstíti (*chcme*), pro milého Pána Boha, pro jeho svaté umučení, pro vysvobození pravdy zákona Božího, svatých a jich zvelebení, ku pomoci věrným církvi svaté a zvláště jazyka českého i slovenského, i všeho křesťanství, ku pozdvižení věrným a ku potupě neústupným a zjevným kacířuom a pokrytým i zloškvrníkům¹⁷, aby to Pán Buoh všemohoucí nám i vám ráčil svou pomoc dáti a svítěziti nad nepřátely svými i našimi, a za nás i s vámi bojovati svou mocí a neodlučovati nás své svaté milosti. Amen.

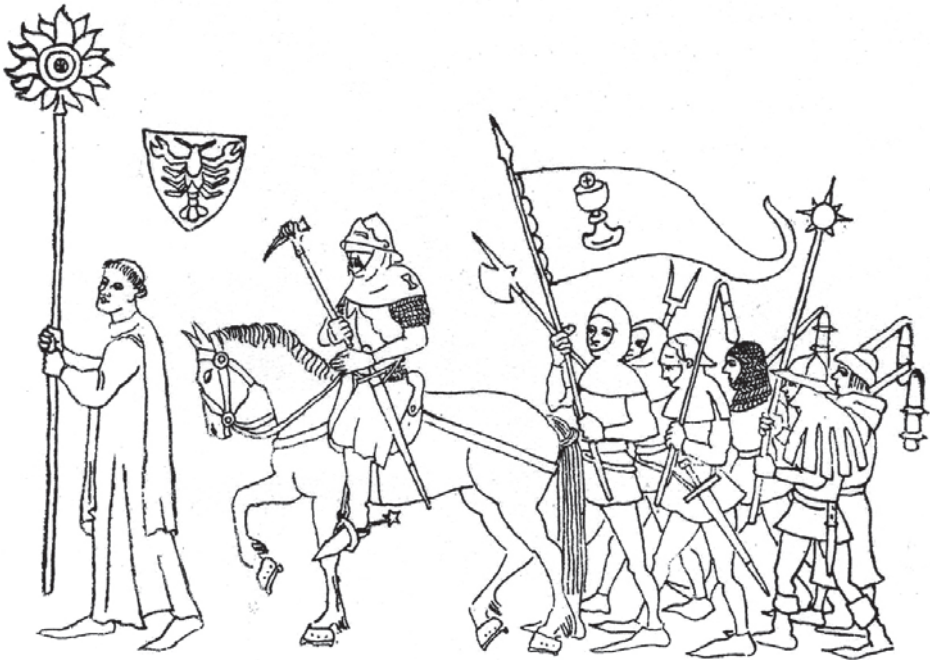
Budiž Pán Buoh s námi i s vámi, v nichž jste, a kdež se líbí Trojici svaté! A toho pro lepší svědomí a potvrzení a jistotu s větší pilností vedlé duchovenství nad bídný rozum světa tohoto, my svrchupsaní s dobrým rozmyslem vědomě, dobrou volí k tomuto zápisu a listu svolujeme, a svolujeme jej skutečně držeti a zachovati i ostříhati s pomocí nestvořené a na věky požehnané Trojice svaté. Amen.

Tak Pán Buoh dej!

Citované podľa *Staročeské vojenské řády*. K vyd. přípr.: Svejkovský, František. Praha : Orbis, 1952, s. 23-27.

Literatúra: DURDÍK, Jan: *Husitské vojenství*. 2. vyd. Praha 1954, s. 45-62; KEJŘ, Jiří: *Husité*. Praha : Panorama, 1984.

- 1 Robotěz, robotěnc – robotník, nádenník.
- 2 Kusy a artikuly – články, ustanovenia.
- 3 Vojště – vojsko.
- 4 Puditi – hnať, prenasledovať.
- 5 Purgmistr – mešťanosta.
- 6 Konšelé – radní páni.
- 7 Vejtržka, výtržka – výtržnosť.
- 8 Vystřieci – varovať, uchrániť.
- 9 Vytrhnúti – vytiahnuť, výjsť.
- 10 Korúhva – koruhva, zástavka, práporec.
- 11 Hejtman – hajtman, kapitán, veliteľ.
- 12 Varta – hliadka, stráž.
- 13 Vzatek – vzatá, odňatá vec.
- 14 Měštěnin – mešťan.
- 15 Plundrěj – lupič, lúpežník.
- 16 Lajk – nactiutřhač, čiže ten, kto uráža či nadáva.
- 17 Zložskvrník – zloduch, hanobiteľ.

Súveké zobrazenie husitských bojovníkov

20 Dekrét kráľa Žigmunda o regulovaní disciplíny a o zásobovaní vojska

17. marca 1427

Svedectvo o regulovaní správania sa a zásobovania príslušníkov kráľovského vojska poskytuje Dekrét kráľa Žigmunda vydaný 17. marca 1427 v Brašove. Možno ho označiť za prvý disciplinárny a sčasti aj logistický zákonný normatív uhorského vojska vydaný kráľom. Podľa neskoršieho edičného spracovania sa delí na deväť článkov. V arenge a narácii dekrétu kráľ uvádza, že dôvodom vydania sú predovšetkým početné sťažnosti tak cirkevných, ako aj svetských predstaviteľov na príkoria, násilia a škody, ktoré na kráľovských majetkoch počas vojenčenia páchajú príslušníci kráľovského vojska, vojaci v službách prelátov a barónov, ako aj šľachtici a familiári povolaní do vojenskej služby. V prvých piatich článkoch sa stanovuje pomerne komplikovaný postup pri vyšetrovaní krádeží a iných prečinov vojska. V uhorskej stredovekej legislatívnej praxi je vcelku ojedinelý a zaujímavý čl. 7, v ktorom sa stanovuje cenová limitácia rôznych potravín a krmiva pre vojsko.

My Žigmund, z Božej milosti rímsky kráľ, vždy rozmnožiteľ ríše, a kráľ Uhorska, Čiech, Dalmátska, Chorvátska atď., dávame na pamäť znením tejto listiny, oznamujúc všetkým, ktorých sa to týka, že ustavične pobádaní častými sťažnosťami našich obyvateľov, tak cirkevných, ako aj svetských, na násilnosti, škody a mnohé nepríjemné veci, ktorých sa dopúšťajú naši familiári a familiári prelátov, barónov, rytierov a šľachticov na našich aj ich majetkoch, keď idú do boja počas vojenských výprav, želajúc si postarať sa v tom o primeranú nápravu, po zrelej porade s našimi prelátmi a barónmi, na základe ich priania a rady sme rozhodli, určili a týmto dekrétom ustanovujeme:

(I.) Keď ktokoľvek z povolaných do boja násilne zoberie potraviny a nevyhnutné veci, bez ktorých sa nedá zaobísť, totiž chlieb, víno, obrok, seno, vajcia, syr, obilie, ryby, strukoviny, husi, kuratá, prasiatka, jahňatá, maslo, mäso a podobné menšie veci, alebo (*úplne*) bez zaplatenia, alebo bez zaplatenia celej ceny, či inak spôsobí v tomto škodu, a tí, ktorých za to volajú na zodpovednosť, nedajú odškodnenie, nech poškodení alebo ich páni povolajú proti týmto ľuďom dvoch slúžnych príslušnej stolice¹, v ktorej sa stala škoda, a poškodení nech pred nimi spoločne s richtárom zložia prísahu o veľkosti spôsobenej škody a sami slúžni rovnako na základe svojej prísahy, ktorú skladali v čase svojho zvolenia za slúžnych, nech sú spomínaným poškodeným povinní vydať svedeckú listinu spečatenú pečatou župana onej stolice a samých slúžnych. Poškodení sa dostavia s týmito listinami ku kráľovským sudcom na kráľovský dvor v čase, keď bude v niektorom dni oktáv² zasadať kráľovský súd, kde tí istí kráľovskí sudcovia dodajú spomínaným svedeckým listinám plnú hodnovernosť a poškodeným vydajú o pôvodných

škodách uvedených v svedeckých listinách a o všetkých výdavkoch, úsilí a námahe, ktoré spomínaní poškodení pri vyšetrowaní škôd mali a budú mať, po predchádzajúcom svedomitom uvážení s príkazom županovi tej stolice, v ktorej sa spomínaní povolaní do boja, ktorí spôsobili škodu, zdržiavajú, rozsudkové listiny spečatené oprávnenou autentickou pečatou, na základe ktorých spomínaný župan je povinný dať okamžité a úplné odškodnenie jednak za pôvodnú škodu, jednak za spomínané výdavky, úsilie a námahu podľa rozhodnutia spomínaných sudcov hnutelnými majetkami a hotovými peniazmi alebo zabavením majetkov bez odhadu ceny.

(II.) Taktiež ktokoľvek zoberie väčšie veci, totiž kone, dobytok, šaty, prasatá, slaninu a iné väčšie veci, bez ktorých by sa mohli obísť a môžu bez nich jestvovať alebo zničia domy, pivnice, skrine sedliakov, alebo zoberú víno, naložené vozy a spôsobia iné podobné väčšie škody, všetkých takých nech poškodení alebo ich páni poženú na kráľovský dvor v určené oktávy pred súd niektorého sudcu dvora. Tí, ktorí by si to však nepokladali za povinnosť alebo by odmietli prísť v stanovené oktávy a nedbali na to, nech sú už v tomto prvom termíne považovaní za vinných a odsúdení, nemajú však byť odsúdení za zločin násilenstva na zhabanie majetku, ale prostredníctvom kráľovských sudcov donútení zaplatiť poškodeným štvornásobok škody. Ak by v určené oktávy prišli alebo poslali legitímneho zástupcu, vtedy nech sú za priznanú škodu rovnako odsúdení a donútení k odškodneniu, ak však škodu popierajú, vtedy majú spomínaní sudcovia prostredníctvom svojej listiny vrátiť poškodených na vyšetrenie v tej stolici, v ktorej boli škody spôsobené, kde sa na základe svedeckých výpovedí pod prísahou stanovia (*vyjška*) spôsobenej škody, a tí, ktorí ju spôsobili, nech sú odsúdení na vyššie uvedený trest a dajú odškodnenie spomínaným spôsobom.

(III.) Všetci, ktorí sa dopustia väčších previnení a zločinov, ako zabitie, prepadnutie a únos žien a panien, vylúpenie kostolov, (*ulúpenie*) posvätných nádob, ďalej (*vylúpenie*) domov šľachticov, tí po troch vyšetrowaniach z podnetu tých, ktorým bola spôsobená škoda, budú v domoch svojich pánov predvolaní v stanovené oktávy na kráľovský dvor, aby sa zo spomínaných skutkov zodpovedali. Ak by sa dostavili a tvrdili, že sú v týchto spáchaných nepravostiach nevinní, vtedy sa má dokazovanie spôsobených nepravostí prenechať svedectvu šľachticov tej stolice, v ktorej boli spáchané. Ak by sa v spomínanej oktáve nedostavili, vtedy budú odsúdení na trest smrti. Ak by takíto odsúdení neboli alebo nemohli byť vypátraní, vtedy ich spomínaný pán zaplatí výkupné za ich hlavu³ a poškodeným dá zadostúčenie za spáchané škody a nepravosti.

(IV.) Takisto vo všetkých predchádzajúcich prípadoch, kdekoľvek pôvodcovia škôd a spomínaných zločinov nemôžu byť vyhladaní na predvolanie prostredníctvom tých, ktorí utrpeli nepravosť a škodu, pretože pôvodcovia škody sú nemajetní (*t. j. nešľachtici*) alebo neznámi a priveľmi vzdialení, postačí, ak sa predvolanie vykoná v obydlí baróna alebo pána, pod ktorého menom a zástavou išli do boja, a tento pán dá to isté predvolanie svojim služobníkom na známosť.

(V.) Takisto ak sa niektorý z barónov osobne zúčastňuje na výprave so svojím vojskom a niekto by sa mu sťažoval na jeho familiárov za spáchané škody, za ktoré by sa neusiloval dať odškodnenie, vtedy majú poškodení právo požadovať a získať (*náhradu*) škôd od toho baróna, ktorý sa nestaral o odškodnenie.

(VI.) Takisto povolaní do boja v lete a v čase, keď môžu zostať v poli, nech bývajú v táboroch, lež – či by ich bolo veľa, lebo málo – nemajú im odopierať trávu (*pre kone*) a lesné drevo vhodné na oheň a v zimnom čase aj prístrešie a v tom nech ich nikto neznepokojuje, nestavia im prekážky a neobťažuje ich. V prípade, že na niektorých miestach by povolaní do boja nenašli pastviny potrebné pre svoje zvieratá, ale len také lúky a pasienky, ktoré patria k domom sedliakov a sú (*preto*) strážené, vtedy sa tam môžu zvieratá vojakov napásť a nakrmiť len dovtedy, kým nie sú pokosené a (*seno*) nie je zvezené. Po pokosení ho však nemajú dostať násilím ani zadarmo, ale len po zaplatení príslušnej ceny.

(VII.) A to za ovos alebo jačmeň a pšenicu v čase drahoty sa má platiť 31 denárov⁴ za budínsky gbel⁵, v úrodných časoch 25 denárov,

- ďalej za seno pre jedného koňa na jeden deň a noc nech sa platí jeden denár, a to nielen tak, že sa mu predloží seno, ale má sa mu dať, koľko si kôň bude žiadať,

- ďalej za chlieb, ktorý stačí pre dve osoby na jeden pokrm, sa má platiť 1 denár,

- ďalej – – – (*chýba 12 písmen*) pred príchodom vojakov spoločne krčmári – – – (*chýba 14 písmen*),

- ďalej za jednu hus 5 denárov,

- ďalej za sliepku nech sa platia 3 denáre, za kura 2,

- za prasiatko sa má platiť 5 denárov a za jahniatko až 8 denárov,

- ryby, strukoviny, výsekové mäso, syr, maslo a podobné, ktoré nemožno jednotlivo vyrábať, nech sa kupujú a platia za primerané ceny s ohľadom na čas a miesto,

- ďalej 8 vajec za denár,

- ďalej, ak by niektorí chceli kúpiť dobytok, veľké prasatá, slaninu, nech nekupujú inak ako so súhlasom predávajúceho a zaplatia podľa toho, na akej cene sa dohodnú.

(VIII.) Takisto je ustanovené, aby na všetkých miestach, kde je dostatok kráľovskej soli, bolo zakázané kupovať alebo predávať cudziu soľ. Kto by konal proti tomuto nariadeniu, predavač prvý raz pristihnutý kráľovským komorníkom príde o všetku soľ, druhý raz stratí soľ s vozom a so zvieratami, ktoré ho ťahajú, tretí alebo ďalší raz nech je osobne zadržaný a potrestaný primeraným trestom, na akom sa dohodnú s komorníkom. Kupec nech stratí soľ a okrem toho nech zaplatí komorníkovi druhý raz sumu, ktorú dal za soľ.

(IX.) Takisto z kráľovskej soli dovtedy, kým sa dopravuje pod menom kráľa, nech sa nikto neopováži žiadať mýto na zemi ani na vode, okrem tých, ktorí môžu preukázať, že na to majú osobitné právo. Rovnako nech je to pri soli pre povolaných do boja dovtedy, kým sa prepravuje a predáva v ich mene. Potom však, ako sa takáto soľ dostane z krá-

ľovskej komory alebo od vojakov na trh, musia obchodníci pokladať za svoju povinnosť platiť mýto. Ak by totiž niektorý z vyberačov mýta vyberal mýto z takejto soli kráľa a vojakov a kráľovský komorník by to oznámil pánovi takéhoto vyberača mýta, je tento pán povinný prenechať tohto vyberača komorníkovi, aby mu stanovil výšku náhrady podľa svojej vôle na základe svedectva tejto našej privilegálnej listiny. Dané v Brašove v pondelok po nedeli Reminiscere roku Pána 1427, panovania nášho v Uhorsku 40., rímskeho 17. a v Čechách 7. roku.

Citované (s drobnými úpravami) podľa *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov V. Prvý cisár na uhorskom tróne*. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2001, s. 214-217, č. 97 (preklad Daniela Dvořáková).

Edícia: KOVACHICH, Martinus Georgius: *Supplementum ad Vestigia comitiorum apud Hungaros ab exordio regni eorum in Pannonia, usque ad hodiernum diem celebratorum I*. Budae 1789, s. 328-337; *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis XI/6*. Ed.: Fejér, Georgius. Budae 1844, s. 878-884; *Decreta regni Hungariae 1301 – 1457. I. Gesetze und Verordnungen Ungarns*. Budapest 1976, s. 244-247.

Literatúra: KÖSZEGHY, Sándor: Zsigmond király két honvédelmi szabályzata. In: *Hadtörténelmi Közlemények*, 5, 1892, s. 587-608; SEGEŠ, Vladimír: Vojensko-reformné úsilie Žigmunda Luxemburského. In: *Verbum historiae*. Ed.: Letz, R. – Kačírek, L. Bratislava 2008, s. 44-50.

* * *

- 1 Termín *comitatus* (podľa Dvořákovkej prekladu *župa*) upravujeme na stolica.
- 2 Ako oktáva (lat. *octava*) sa označoval ôsmy deň od istého sviatku alebo dňa. V uhorskej súdnej praxi sa na isté oktávy zvykol zvolávať súd kráľovskej kúrie. Roku 1447 sa zákonom stanovili štyri takéto oktávy, kráľ Matej Korvín ich zredukoval na dve – okolo sviatku Juraja (24. apríla) a sviatku Michala (29. septembra). Roku 1498 sa popri týchto dvoch, tzv. veľkých oktávach (*octavia integra et magna*) opätovne zaviedli dve tzv. krátke či menšie oktávy (*octavia brevis*). Súd veľkých oktáv trval spravidla 40 dní, krátkych zasa 20 dní.
- 3 Homagium – pokuta za zabitie človeka, čiže vlastne cena života, ktorú pozostalým platil ten, kto zabil. Stredoveké právo poskytovalo možnosť dohody medzi sporiacimi sa stránkami aj v prípade vraždy alebo zabitia. Výška homagia bola rôzna, závisela od spoločenského postavenia, za zabitie veľmoža či preláta bolo výkupné vyššie ako za zabitie šľachtica alebo meštana či poddaného. Bližšie pozri KADLEC, Karel: *Verböczyovo Tripartitum a soukromé právo uherské i chorvatské šlechty v něm obsažené*. Praha 1902, najmä s. 121-123, 278-280.
- 4 Sto denárov malo vtedy hodnotu 1 zlatého.
- 5 Gbel (lat. *cubulus*) – miera na sypaniny i tekutiny, budínsky gbel mal v stredoveku približne 13,43 litra.

21 Oslobodenie z účasti na vojenskej výprave

11. septembra 1427

Hedviga, manželka Mikuláša z Perína, oslobodzuje šľachtica Petra z Rigácsa z vojenskej výpravy, keďže patril medzi jej nepostrádateľných familiárov. Je pozoruhodné, že listinu vydala manželka Mikuláša Perínskeho, zemplínskeho župana, ktorá ju adresovala zemplínskemu podžupanovi Jánovi z Čeloviec.

Hedviga, manželka veľkomožného pána Mikuláša z Perína (*de Peren*)¹, kráľovského koniarnika² a zemplínskeho župana, všetkým a každému jednému, ktorí sa oboznámia so znením tejto listiny, dávame na vedomie, že urodzený muž (*šľachtic*) Peter, syn Ladislava z Rigácsa (*de Rigalcz*)³, sa teraz osobne zdržiava s nami na našom dvore a je tu ustanovený ako náš služobník a náš drahý osobitný člen domu, preto ho oslobodzujeme od účasti v terajšom vojsku a od všeobecného povolania v tomto roku a berieme na seba (*záväzok*) ochraňovať ho, brániť a zachovávať v pokoji svedectvom tejto listiny. Prikazujeme tiež vernému nášmu Jánovi, synovi Petra z Čeloviec (*de Cheley*), nášmu zemplínskemu podžupanovi, aby uvedeného Petra z Rigácsa, predkladateľa tejto listiny, nijako neznepokojoval a neprenasledoval nijakým spôsobom. Dané v Pataku (*Sárospatak*) vo štvrtok pred sviatkom Povýšenia sv. Kríža roku Pána 1427.

Citované (s drobnými úpravami a doplneniami) podľa *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov V. Prvý cisár na uhorskom tróne*. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2001, s. 220, č. 99 (preklad Daniela Dvořáková).

Edícia: *Codex diplomaticus domus senioris comitum Zichy de Zich et vásonkeö*. A zichi és vásonkeö gróf Zichy – család idősb-agának okmánytára VIII. Budapest 1895, s. 338.

* * *

- 1 Mikuláš z Perína – pochádzal z trebišovskej vetvy pánov z Perína, kariéru začal na kráľovskom dvore ako panoš (1409 – 1413) a rytier (1414 – 1419), neskôr župan Marmarošskej a Trenčianskej (od roku 1421) Zemplínskej (od roku 1423), Nitrianskej (od roku 1425) stolice, skonal v lete 1428 počas vojenskej výpravy k hradu Golubac.
- 2 Latinský termín *magister agazonum* označoval dvorského hodnostára, ktorý sa v slovenčine označuje ako hlavný povozník, stajník, koniarnik či štolba.
- 3 Rigács – obec v niekdajšej Vesprímskej stolici.

22 Donácia kráľa Žigmunda pre Cecíliu zo Svätého Jura za vojenské zásluhy

9. marca 1430

Roku 1428 uhorské vojsko vedené kráľom Žigmundom obliehalo a dobýjalo hrad Golubac, ktorý bol v osmanských rukách. Kráľ Žigmund v boji takmer zahynul, záchranu mu poskytlí lode kotviace na Dunaji. Raritou bitky pri Golubci bolo, že ako veliteľka kráľovskej galéry palbu riadila a vyznamenala sa Cecília (Grófová) zo Svätého Jura, manželka vojvodu a temešského župana Štefana (Rozgoňa) z Rozhanoviec. Kráľ v arenge pomerne podrobne opísal hrdinské správanie grófkyni v boji a za jej významné zásluhy v tejto bitke Cecílii udelil donáciu na tri obce aj s príslušenstvami.

My Žigmund, z Božej milosti rímsky kráľ, vždy rozmnožiteľ ríše, a kráľ Uhorska, Čiech, Dalmátska, Chorvátska atď., dávame na pamäť znením tejto listiny, oznamujúc všetkým, ktorých sa to týka, že uvažujúc a premýšľajúc o výnimočných zásluhách nám úprimne milej a nadmieru obľúbenej veľkomožnej pani Cecílie, manželky nášho verného milého veľkomožného Štefana z Rozhanoviec, totiž dcéry grófa Petra zo Svätého Jura, a o jej chvályhodných službách, odvahe a udatnej horlivosti, ktoré nám preukázala pod hradom Golubac, ktorý náš Majestát obliehal, aby ho dobyl, dali sme niektoré (*z jej skutkov*) opísať listinou v štýle dôstojného slávnostného vyrozprávania na pamäť a spomienku, aby bola príkladom iným ženám a podnietila ich odhodlanosť a odvalu. Totiž táto pani grófkynia sa zúčastnila spolu s nami a so spomínaným županom Štefanom, svojím pánom a manželom, na obliehaní a dobýjaní hradu Golubac našim vojskom v lete, od ktorého už prešli tri roky, a smelšia a udatnejšia ako ostatné ženy odvážila sa prísť na Hrad svätého Ladislava, ktorý sme postavili oproti spomínanému hradu Golubac na tejto strane Dunaja, nehovoriac o tom, že napriek krehkej, nepevnej a bojazlivej podstate ženského pohlavia s dušou a srdcom nanajvýš hrdinským odvážne nasadla na jednu z vyzbrojených galér, ktoré sme mali na Dunaji, a s ňou križovala hore-dolu po Dunaji, vyvolávala bojové potýčky a udatne sa do nich zapájala, pričom dosiahla mnohé úspechy, a nebála sa opakovane strieľať z diel a kameňometov z tejto galéry na samotný hrad Golubac, ktorý bol v rukách našich nepriateľov Turkov. Preto majúc v úmysle tejto pani grófkyni preukázať našu kráľovskú priazeň a odmeniť ju zaslúženou odmenou, na zabezpečenie výsadnejšieho, bohatšieho a výnosnejšieho postavenia dávame jej s pevným vedomím a rozvážnou myslou a po porade s prelátmi a barónmi, ktorí k tomu pristúpili, do trvalého a neodvolateľného vlastníctva, bez ujmy na práve cudzieho, majetky Szil

(Zyl)¹, Nebáncs (*Nebanch*)² a Szanács (*Zanas*)³ v Tolnianskej stolici⁴, kedysi patriace nebohému Ladislavovi z tohto Szilu, čo zomrel bez potešenia z dedičov, a ktoré vymretím rodu podľa zvyku nášho kráľovstva majú právoplatne pripadnúť do našich kráľovských rúk so všetkými úžitkami a príslušenstvami, oráčinami, obrábanými aj neobrábanými, poľami, pastvinami, lúkami, lesmi, hájmi, riekami, vodnými tokmi, mlynmi a miestami pre mlyny a vôbec s celkovými úžitkami a príslušenstvami, nech sa nazývajú akokoľvek, v ich pravých hraniciach a starých ohraničeniach, v ktorých ich až doteraz legitímne držal a vlastnil spomínaný nebohý Ladislav a ktokoľvek iný. Súčasne s príslubom povoľujeme tejto pani grófke, aby mala absolútnu a plnú moc disponovať počas života aj v prípade smrti týmito majetkami, ktoré sme jej darovali, v prospech kohokoľvek silou a svedectvom tejto našej listiny, ktorú dáme vystaviť vo forme nášho privilégia, keď nás o to osobitne požiadajú. Dané v Bratislave vo štvrtok pred sviatkom svätého Gregora, pápeža, roku Pána 1430, panovania nášho v Uhorsku 43., rímskeho 20. a v Čechách 10. roku.

Citované podľa *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov V. Prvý cisár na uhorskom tróne*. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2001, s. 229-230, č. 104 (preklad Daniela Dvořáková).

* * *

- 1 Szil – pravdepodobne ide o Somogyszil.
- 2 Nebáncs – zaniknutá dedina v blízkosti Somogyszilu.
- 3 Szanács – pusta neďaleko Somogyszilu.
- 4 Termín *comitatus* (podľa Dvořákovskej prekladu *župa*) upravujeme na stolica.

23 Nariadenie kráľa Žigmunda o stavbe mosta cez Dunaj v Bratislave

13. mája 1430

Súčasťou vojnových akcií bola aj starostlivosť o dopravné komunikácie, predovšetkým cesty, brody, mosty. Bratislava bola mimoriadne dôležitým strategickým uzlom na západnej hranici Uhorska, takže nielen mestská rada, ale aj panovník mali eminentný záujem na tom, aby tamojší cestný a riečny uzol bol čo najfunkčnejší. Svedčí o tom aj listina kráľa Žigmunda z roku 1430, v ktorej Bratislavčanom nariaďuje postaviť most cez Dunaj.

Žigmund, z Božej milosti rímsky kráľ, vždy rozmnožiteľ ríše, a kráľ Uhorska, Čiech, Dalmátska, Chorvátska atď. Rozvážni, milí verní! Pretože je výslovne zámerom a vôľou nášho Majestátu, aby onen most, ktorý sme rozkázali postaviť cez Dunaj, bol do nášho príchodu úplne dokončený, prísne nariaďujeme Vaším Vernostiam, aby ste pomáhali budovať a stavať spomínaný most podľa predstáv nášho verného Gutzela (*Gwthzwl*), ktoré sme mu v úplnosti poskytli, vo všetkých prácach mu pomáhajte podľa všetkých svojich možností a budovaniu venujte takú pozornosť, aby sme našli tento most do nášho príchodu úplne postavený a hotový. A inak sa pod (*brozbou straty*) našej milosti neopovážte konať. Dané v Šintave v sobotu po sviatku svätého Stanislava mučeníka roku Pána 1430.

(*Na dorze je adresa:*) Rozvážnym richtárovi, prísazným a ďalším mešťanom a celej obci nášho mesta Bratislava.

Uloženie: Originál listiny sa nachádza v Archíve mesta Bratislavy, Listiny, č. 1136.

Citované (s drobnými úpravami) podľa *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov V. Prvý cisár na uhorskom tróne*. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2001, s. 226, č. 102 (preklad Daniela Dvořáková).

Edícia: *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis XI/7*. Ed.: Fejér, Georgius. Budae 1843, č. 214.

24 Nariadenie kráľa Žigmunda o opatreniach na uhorsko-poľskej hranici

28. októbra 1430

Za Žigmundovej vlády sa Uhorské kráľovstvo viackrát dostalo do nepriateľského vzťahu s Poľským kráľovstvom (pozri napríklad dokument č. 13). Tieto konflikty sa takmer vždy podarilo urovnať mierovou cestou. Roku 1430 napätie vypuklo predovšetkým preto, že Žigmund ponúkol litovskému veľkokniežatovi Vitoldovi, že ho povýši na litovského kráľa, čím vniesol rozkol do poľsko-litovskej únie. Poľský kráľ Vladislav (Jagiello) Jagelovský dal uzavrieť hranice kráľovstva, aby Vitoldovi nemohli byť doručené kráľovské insígnie. Reakciou Žigmunda boli viaceré opatrenia, s ktorými oboznámil Košice a zaiste aj ostatné slobodné kráľovské mestá.

Žigmund, z Božej milosti rímsky kráľ, vždy rozmnožiteľ ríše, a kráľ Uhorska, Čiech, Dalmátska, Chorvátska atď. Verným našim, richtárovi, prísazným a ďalším mešťanom a celej obci nášho mesta Košice pozdrav a milosť. Oznamujeme Vaším Vernostiam znením tejto listiny, že najjasnejší pán kráľ Poľska a jeho Poliaci teraz nedávno zatarasili a každodenne uzatvárajú všetky cesty, aby nemohli prichádzať vyslanci a poslovia, tak naši, ako aj najjasnejšieho pána veľkokniežata Vitolda k nám, z oboch strán, veď už raz títo Poliaci na hraniciach Poľska olúpili ctihodného doktora posla a jedného význačného familiára tohto veľkokniežata vyslaných od nás k veľkokniežatovi Vitoldovi, úplne ich ozbíjali a niektorých ťažko zranili. Napokon títo Poliaci rozložili svoje ozbrojené sily na týchto hraniciach a očakávali našich vyjednávačov, kniežatá, prelátov, barónov, ktorých sme vyslali s korunou pre tohto pána veľkokniežata, aby ich mohli okradnúť a škodiť im, čo sa im vďaka Božej milosti nepodarilo, pretože sme to tak zariadili s prímorskými panovníkmi a našimi príbuznými, že ich dobre a bezpečne prevedú po vode aj po zemi, ako aj mnohých ďalších, tak našich, ako aj samého pána veľkokniežata. A (*onoho familiára*), ktorého sme pred časom vyslali zo Straubingu k samému jeho pánovi, zadržali a tomuto Bartkovi odobrali všetky majetky, ktoré mal v Poľsku. Okrem toho nariadil spomínaný pán kráľ Poľska kdekoľvek zajať a zadržat všetkých obyvateľov nášho kráľovstva a všetkých, ktorí prináležia k nám. Ďalej z odpisu listín Poliaka Petra Šafranca pre nášho verného veľkomožného Petra, syna Henricha (*z Brezovice*), taverníka, ktorý bol určený pre náš Majestát, sme sa dozvedeli, že tento Peter Šafranc sa od nás a všetkých, ktorí k nám prináležia, odvrátil a nám aj našim škodí a robí nepríjemnosti, kde sa dá, preto nemôžeme usudzovať inak, ako že so spomínaným pánom kráľom Poľska budeme musieť vstúpiť do vojny. Nuž teda,

pretože nás a našich tento pán kráľ Poľska a jeho Poliaci takto prenasledujú a usilujú sa znepokojovať a škodiť (*nám*), preto je nevyhnutné, aby sme sa im odplatili tým istým. Preto Vaším Vernostiam prísne nariaďujeme, aby ste po oboznámení sa so znením tejto listiny odvolali všetkých Vašich druhov, kupcov a obyvateľov spomínaného nášho mesta, ktorí cestujú po Poľskom kráľovstve a obchodujú, nazad z týchto krajov so všetkými tovarmi a s majetkami a nech sa nikto z Vás alebo iných kupcov a obyvateľov spomínaného nášho mesta neopováži pod (*brozbou*) trestu smrti konať a ďalej udržiavať nejaké obchodovanie a obchody v spomínanom Poľskom kráľovstve, ale naopak, celkom a úplne uzavrite a zneprístupnite všetkým obyvateľom, kupcom a obchodníkom Poľského kráľovstva prichádzajúcim z akéhokoľvek dôvodu do nášho kráľovstva všetky cesty, hradské a vstupy. Napokon tiež každého jedného z Poliakov, akéhokoľvek postavenia a hodnosti, ktorých nájdete na území nášho kráľovstva, kdekoľvek zadržte a zajmte a držte v zajatí pre náš Majestát. Prikazujeme jednako Vaším Vernostiam, aby ste boli pripravení pre každý prípad tak, aby ste mohli, ak by tento pán kráľ Poľska a ktoríkoľvek Poliaci alebo sám Peter Šafranec páchali voči nám alebo našim zlo a snažili by sa napádať a poškodzovať územia nášho kráľovstva, mocne povstať proti ich napadnutiu spolu s ďalšími našimi vernými, a tiež samo naše mesto tak opevnite a tak dobre a spoľahlivo strážte, aby nepriatelia doň nemohli vtrhnúť, či už tak, že ho niekto vydá, alebo iným spôsobom, a znepokojovať ho, a inak sa neopovážte konať. Dané v Norimbergu roku Pána 1430, panovania nášho v Uhorsku 44., rímskeho 31. a v Čechách 11. roku.

Uloženie: Originál listiny je v Archíve mesta Košice, fond Schwarzenbachiana, č. 170.

Citované (s drobnými úpravami) podľa *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov V. Prvý cisár na uhorskom tróne*. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2001, s. 227-228, č. 103 (preklad Daniela Dvořáková).

Edícia: *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis XI/7*. Ed.: Fejér, Georgius. Budae 1843, s. 215-217; WAGNER, Carolus.: *Diplomatarium Comitatus Sarosiensis, quod ex tabulariis et codicibus manuscriptis eruit Carolus Wagner*. Poonii – Cassoviae 1780, s. 105.

25 Kráľovná Barbora povoláva Košičanov do boja proti husitom

13. októbra 1431

Tretia husitská výprava na jar 1431 smerovala z Malopoľska na Spiš, kde husiti vyplienili kartuziánsky kláštor v Lechnici a ďalej časť ich vojska na čele s Dobeslavom Puchalom prenikla až k Levoči, ktorú husiti údajne vypálili. Ešte v septembri 1431 sa uskutočnila štvrtá husitská výprava. Husiti postupovali na Slovensko v dvoch prúdoch zo západu od Uherského Brodu a od severu zo Sliezska, spojili sa pri Žiline, odkiaľ prenikli do Liptovskej, Turčianskej a Nitrianskej stolice, kde zanechali stále posádky. V Liptove sa im podarilo obsadiť hrad Likavu, o čom kráľovná Barbora informovala 13. októbra 1431 Košičanov s príkazom, aby sa pridali k uhorskému vojsku, ktorému velil Štefan z Brezovice, zvaný Pohárnik¹.

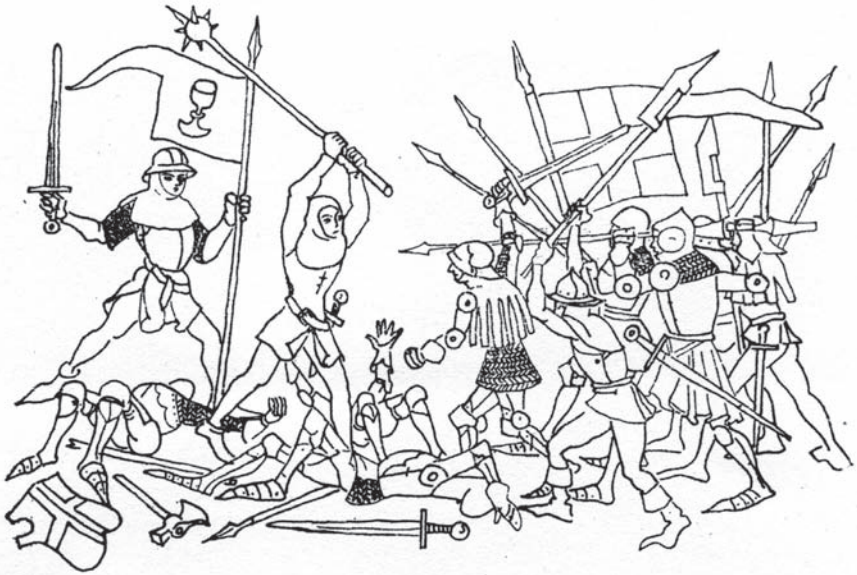
Barbora, z Božej milosti rímska a tiež uhorská atď. kráľovná. Rozvážni, obozretní muži, naši milí verní. Vedzte, že najvierolomnejší husiti, zjavní nepriatelia naši aj celej pravej viery, vo štvrtok pred sviatkom svätého Michala archanjela (26. septembra) ľstivo obsadili náš hrad Likava po tom, ako doň za nočného ticha tajne vstúpili. Na jeho znovuzískanie a vydobytie potrebujeme čo najväčšiu Vašu pomoc a podporu, ktorú teda nahliavo žiadame, a prísne nariaďujeme, aby ste po oboznámení sa s listinou so všetkými svojimi oddielmi a ktorýmkoľvek svojimi poddanými vybrali sa do boja s čo najväčším a najprimeranejším výstrojom, s akým môžete, podľa pokynu nášho verného a udatného Štefana Pohárnika, nášho kráľovského koniarnika, kapitána nášho vojska, spolu s ostatnými barónmi a pánmi vernými nášmu kráľovstvu, ktorých sme tam vyslali s cieľom vydobýť tento náš hrad. Inak, ako že si zvolíte preukázať osobitné služby našej Jasnosti a vernosť svätosvätej korune nášho kráľovstva, nezamýšľajte konať. Dané na našom hrade Víglaš v sobotu pred sviatkom svätého Havla vyznávača roku Pána 1431.

Citované podľa *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov V. Prvý cisár na uhorskom tróne*. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2001, s. 241, č. 107 (preklad Daniela Dvořáková).

Edícia: *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis XI/7*. Ed.: Fejér, Georgius. Budae 1843, s. 350-351.

Literatúra: ENGEL, Pál: *Magyarország világi archontológiája 1301 – 1457. II*. Budapest : MTA Történettudományi intézete, 1996, s. 34; SEGEŠ, Vladimír: *Od rytierstva po žoldnierstvo. Stredoveké vojenstvo v Uhorsku so zreteľom na Slovensko*. Bratislava : MO SR, 2004, s. 102.

- 1 Štefan Brezovický, zvaný Pohárnik, pochádzal zo Šarišskej Brezovice, bol familiárom a pohárnikom kráľovnej Barbory (pred rokom 1422), kastelánom hradu Hajnáčka v Gemeri a hradu Bene v Hevešskej stolici (1424 – 1425), rytier kráľovského dvora (1426 – 1435), v rokoch 1438 – 1439 bol familiárom a zároveň dverníkom (dvormajstrom) kráľovnej Alžbety, ako aj kastelánom viacerých hradov a kapitánom Zvolenského hradu (1439). Ďalej bol aj sudcom a županom Jásov (1438 – 1443), županom Kumánov (1442), županom Hevešskej stolice (1442 – 1445), v rokoch 1450 – 1451 sa spomína ako veľmož. Zomrel roku 1460.

Súveké zobrazenie husitských bojovníkov

26 Stážnosť Stibora zo Stiboríc na Jána z Vrbna

14. apríla 1432

Stibor zo Stiboríc mladší¹ píše Janovi z Opatovic, Stiborkovi z Pecky a ich vojenskej družine na Hodonínskom hrade o svojom nepriateľstve s Jánom z Vrbna. Vyzýva ich, aby Jána nepodporovali a zároveň ho označuje za zradcu, ktorý mu odcudzil hrad, pričom ho častuje hrubými nadávkami.

My Stibor z Stiboricz, odjinud z Beczkowa, priezeň svú vzkazujeme podlé běhu nynějšieho tobe, Jane z Opatowicz a z Dluhej Wsy, Stiborkowi z Peczky i jiným všem tovarišóm starším, kteříž jsú nynie na Hodonyne!

Slyšíme, kterak by Jan z Wrbna, ten zrádce, falešný, zrádný, bezectný, nešlechetný biedník a samorostlý s kurvy syn, služebníkuom našim psal, chcece našej cti utrhnúti, jakožto pes zlý, kterýž by rád člověka dobrého přes plot ukusil a nemůže, takéž on, zradiv nás falešně a nešlechetně o náš zámek, jakožto jest v království uherském, polském, v Rakusech i v Morawie mnohým dobrým lidem vědomo, jěšče hledá, kterak by kterého dobrého zraditi mohl, falešne a zrádne, chcece vás svú falší a zradú oklamati, vám listy falešně ukazujíc, kteréž jest všeckno falešne a zrádne jednal, kteréž my, buohdá, na krále uherského etc., pána našeho dvoře, na krále polského a na knieže rakúskeho dvoře chceme provésti, jakožto dobrý má na zlého provésti zrádce, že jest on nás o náš zámek z(*rad*)il falešne a zrádne, takéž jest falešné a zrádné listy zdělal.

Protož, dobrá družino, držte toho falešného, zrádného a bezectného biedníka na to, aťby on z těch tři pánov dvorov na jeden zjel a své falešné a lživé listy ukázal, kteréž jest falešne zkládal; a tuť, buohdá, bude dověděno, žeť jich falešne a zrádne zkládal.

Pak-li by toho neučinil, tehda což kolvěk jednal a jedná, to sami znamenáte, že činí jako falešný, zlý, samorostlý s kurvy syn, i o hrad náš i o ty listy. Neb jakož jest na jedněm faleš a zradu učinil, takéž jest ty listy falšoval, biedník nešlechetný, kterýž nie dobrého nemyslí, jedné faleš a zradu skládá den ode dne, noc od noci. Protož, dobrá družino, nepomáhejte a nefolgujte jemu jeho zradě, nebť vás samých také zradí. A také se jest prvé psal pán z Hodonyne; a již se píše sěděním na Hodonyne; i můžete to znamenati, žeť na všech kusech faleš a zradu vede a činí, ponevadž na tom seznán jest, tak dobře na listech, jako na řeči. A o tu zradu, kterýž jest nad námi učinil, podávali sme jemu právi býti na najjasnějšieho knieže, římskeho etc. krále, pána našeho dvoře, na krále polského i na knieže rakúskeho dvore, chcece jemu práva býti. A on, jako zlý zrádce, falešný, bezectný, nešlechetný biedník, zrádný a samorostlý s kurvy syn, nechtěl k tomu přizvoliti ani při to zůstati, bojuje se, že by jeho zrada a faleš

nepřešla; a my sme k tomu mezi těmi třemi dvory svrchupsanými i dnes hotovi, na kterémž by chtěl o tu zradu a faleš, kteréž jest nad námi učinil, s ním přijti.

Protož, dobrá družino, věříme vám, že jemu téj zrade a faleše pomohati nebudete, jakož jest nad námi učinil, jako zrádný, falešný, bezectný a samorostlý s kurvy syn.

A dále píše našim služebníkuom, že by se nešlechtný zrádce falešný chtěl s námi býti; když se nám z téj zrade a faleše vyvede mezi těmi třemi dvory svrchupsanými na jedném, kterúž jest nad námi učinil, chceme jemu řádnú odpověď na to dáti.

Datum v Skaliczi v pondělí po Květněj něděli (14. apríla) annorum etc. (14)32.

Citované podľa *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov V. Prvý cisár na uhorskom tróne*. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2001, s. 242-243, č. 108.

Edícia: CHALOUPECKÝ, Václav: *Středověké listy ze Slovenska I*. Bratislava – Praha : Melantrich, 1937, s. 6-7; KNIEZSA, Štefan, ed.: *Stredoveké české listiny*. Budapest 1952, s. 9-12.

* * *

- 1 Stibor zo Stiboríc mladší, syn Stibora zo Stiboríc, kapitán Považia (1428 – 1429), inak aj nitriansky (1422 – 1424), zároveň či potom taktiež trenčiansky, marmarošský a tekovský župan. Kronikár Richental Ulrich ho ako účastníka kostnického koncilu v rokoch 1414 – 1418 označuje ako *grauf Stieborcz von Stieboricz, herr am Wag*. Zomrel roku 1434.

Erb Stibora zo Stiboríc

27 Propozície plánu obrany Uhorska – Siensky register a jeho spresnenie

1432 – 1433 (pred 1435)

Začiatkom 30. rokov 15. storočia Uhorsko takmer trvalo ohrozovali z juhu Osmanmi, na severozápade husitské vojská a aktuálna bola aj vojna proti Benátskej republike. Konkrétnou reakciou na napätú zahraničnopolitickú situáciu bolo zostavenie smerníc (propozícií) z prelomu rokov 1432/1433, ktoré sa podľa miesta svojho vzniku nazývajú aj Siensky register.¹ O dôležitosti, akú Žigmund pripisoval pripravovanej vojensko-brannej reforme, svedčí aj to, že smernice boli zaslané každej stolici v Uhorsku s pokynom, aby sa na príslušných stoličných kongregáciách vyjadrili k navrhovaným opatreniam všetci šľachtici a zemepáni. Smernice nepočítali s postavením celouhorskej vojenskej pohotovosti v maximálnom počte. Predpisovali postavenie rámcovo nelimitovaného počtu vojska, dôraz sa však kládol na jeho dobré vyzbrojenie a vystrojenie. Akcentovalo sa, že nemajú narukovať tí, čo nie sú schopní vojenskej služby, alebo si nemôžu z finančných dôvodov zaobstarať primeranú výzbroj a výstroj, čiže išlo vlastne o odbremenenie najchudobnejších šľachticov. Ich početný úbytok sa mal nahradiť posilnením portálneho vojska. Podrobnejšie o tom mali rozhodnúť všetci šľachtici a stoličné vrchnosti po prerokovaní na generálnej kongregácii v každej stolici (čl. 2). Ďalej sa v propozíciách opakovalo, ako sa majú vojenčiaci správať, že nemajú spôsobovať škody domácomu obyvateľstvu (čl. 3, 7, 11, 12), zdôrazňovalo sa, že všetci bojovníci, či už kopijníci alebo lukostrelci, bez ohľadu na to, komu slúžia (kráľovi, kráľovnej, prelátom či barónom), majú dostávať počas vojnovnej výpravy rovnaký žold, a to nie podľa počtu dní, ale na celú výpravu vo výške jeden zlatý (čl. 8). Dĺžka ich služby sa nemala obmedzovať na 15 dní čakania na vpád nepriateľa, ale mala byť predĺžená podľa potreby (čl. 5). Strategickou prioritou a hlavnou úlohou najbližších ťažení bolo dobytie miest a oblastí vtedy obsadených husitmi, a to najmä Trnavy a Skalice (čl. 14), ako aj obrana južných oblastí ohrozovaných Osmanskou ríšou (čl. 15). V závere ďalšej časti smerníc (čl. 21, 22) je konkrétny a pomerne podrobný rozpis počtov poľných vojsk, ktoré mali byť nasadené proti Turkom a husitom. Z rozpisu vyplýva, že obrana proti Turkom sa mala organizovať v rámci piatich oblastí: Dalmátsko a Chorvátsko s prímorím (*A parte Dalmatie seu maris et Croatie*), oblasť rieky Una (*versus fluvium Wn*), oblasť Ozory (*ad Wzura*), oblasť Temeša vrátane Severinska (*versus Temeskeoz usque Zewrenium*), oblasť Sedmohradska (*versus partes Transsylvaniae*). Na obranu južných hraníc Uhorska malo byť nasadených takmer 50 000 mužov celokrajinskej vojenskej pohotovosti. Proti husitom (*contra Hwzitas*) sa počítalo s nasadením do 10 000 mužov, a to okrem tých, čo bránili v Hornom Uhorsku husitmi

neobsadené hrady a mestá a ich konkrétny počet sa v súpise neuvádza. Obrana proti husitom sa opierala o vojská z územia dnešného Slovenska a časti Zadunajska.

V samotných smerniciach z roku 1432/1433 sa kvantifikujú vojenské sily len v prípade kráľa, prelátov a väčšiny veľmožov, no konkrétne počty príslušných stoličných oddielov ani šľachtických kontingentov nie sú uvedené. Tie sú známe až z neskoršieho odpisu, v ktorom sa kvantitatívne konkretizujú sily, a to nepochybne na základe spresnenia vykonaného v stolicach či iných orgánoch na základe panovníkovho príkazu.²

Zo spresnenia vyplýva, že v rámci protihusitského obranného úseku dovedna 28 stolíc malo vystrojiť a dodať 3 475 (ťažkých) jazdcov, v kráľovskom bandériu sa počítalo so 400 (ťažkými) jazdcami, po dve bandériá mali postaviť ostrihomský arcibiskup a jágerský biskup, ako aj Stibor zo Stiboric ml., jedno bandérium vystrojovali grófi (Grófovci) zo Svätého Jura. Napokon to boli oddiely postavené príslušníkmi vysokej a strednej šľachty v celkovej sile 2 200 (ťažkých) jazdcov, a to v počtoch 50, 100 alebo 200 mužov. Najviac, teda po 200 jazdcov mali postaviť páni z Humenného, Ján z Perína a páni z Plešivca; po 100 mužov šiesti šľachtici. Po 50 ozbrojencov mali postaviť ďalší presne dvadsiati šľachtici. Významnú úlohu proti husitom mal Bratislavský hrad. Na jeho obranu mal byť určený aj kontingent 150, respektíve 225 kopijí. Rozdiel v počte spočíva v tom, že podľa zachovaného exemplára smerníc z roku 1432/1433 mal postaviť rábsky a vesprímsky biskup po 50, pannonhalmský opát a páni z Héderváru po 25 kopijí, kým spomínaný neskorší odpis určuje pánom z Héderváru až 100 kopijí. Obranu bratislavského úseku malo teda zabezpečovať dovedna 600 až 750 (resp. okolo tisíc) bojovníkov, pričom štvrtina z nich sa mala trvalo zdržiavať na Bratislavskom hrade.

Ak sa sily kontingentov konkretizovali či upravovali v odpise doplneného spresnenia Sienskeho registra, uvádzame ich vždy pri príslušnej položke za lomkou v zátvorke.

(II. čl.) – – Aký osov pre obranu a ochranu kráľovstva prináša všeobecná vojenská pohotovosť občanov, keď mnohí z nich buď pre chudobu, buď pre starobu alebo vzhľadom na inú nemohúcnosť prichádzajú vojenčiť s bakulami namiesto zbraní, takže sú súcejší na žobrotu, než na boj. Preto treba zariadiť a postarať sa, aby tí, čo idú obraňovať krajinu, neboli neozbrojení, a aby mali aspoň luky a ďalšie zbrane, ktorými dokážu pri obrane krajiny vzdorovať útočiacim nepriateľom. Osožnejším sa zdá, aby z každej stolice bol vyslaný istý počet jazdeckých tulconošov³, a to podľa možnosti tej-ktorej stolice, a nech sa žiaden šľachtic nevykrúca a neodťahuje od zodpovednosti za vystrojenie tulconošov, lebo každý šľachtic musí znášať ťarchy vedno s daným spoločenstvom v tej stolici, kde má majetky. – –

(XXI. čl.) **Takáto je dispozícia proti Turkom, ich spojencom a prívržencom:**

Zo strany Dalmácie, čiže od mora a Chorvátska:

chorvátsky bán – bandérium⁴;

Dubrovník – podľa svojich možností;

krbavský gróf – bandérium;
cetinjský gróf – bandérium;
senjský gróf – bandérium;
celé Chorvátske kráľovstvo a tam žijúci Valasi – so všetkými silami;
kráľ – bandérium / (tisíc jazdcov).

Ďalej zo strany rieky Una:

slavónsky bán – bandérium;
páni Blagajovci – bandérium;
vranjský prior – bandérium;
záhrebský biskup – bandérium;
Ladislav Tóth⁵ – sto jazdcov / (bandérium).

Ďalej zo strany Ozory:

(srbský) despota – so všetkými silami / (osemtisíc jazdcov);
dvormajster, župan Požegy – sto jazdcov;
bosniansky biskup – sto jazdcov;
Peter Čech z Levíc – 100 jazdcov / (bandérium);
mačvianski báni – 400 jazdcov;
Ján, Gregorov syn – bandérium;
Matko zo Srebrenice – tisíc jazdcov;
bán Ján z Marótu – tisíc jazdcov;
päťkostolský biskup – bandérium;
synovia Botha – 100 jazdcov;
Ján z Gorjan – 100 jazdcov / (bandérium);
Henrich, vojvodov syn – 100 jazdcov;
Juraj (Herkei), syn Loranda zo Šerku – 100 jazdcov;
Záhrebská stolica,
Križská stolica,
Varaždínska stolica,
Virovitická stolica / (200 jazdcov),
Požegská stolica / (300 jazdcov),
Sriemska stolica / (200 jazdcov),
Valkovská stolica / (200 jazdcov),
Báčska stolica / (500 jazdcov),
Bodrocká stolica / (300 jazdcov),
Baraňská stolica / (500 jazdcov),
Tolnianska stolica (200 jazdcov),
Šomodská stolica / (500 jazdcov),

Zalanská stolica / (600 jazdcov).

Bolo by ľahšie, keby sa títo (všetci) chceli vychystať proti Bosniakom, ak by však tieto stolice nechceli pomôcť, zostanú poruke sprvu uvedení (páni) so svojimi bandériami⁶.

Od Temeša po Severinsko vrátane:

kaločský arcibiskup – bandérium,

varadínsky biskup – bandérium,

čanádsky biskup – bandérium / (200 jazdcov),

kráľovská Výsosť – bandérium / (tisíc jazdcov),

Temešská stolica / (200 jazdcov),

Čanádska stolica / (300 jazdcov),

Aradská stolica / (200 jazdcov),

Zarándska stolica / (300 jazdcov),

Čongrádska stolica / (200 jazdcov),

Krašovská stolica / (100 jazdcov),

Kevecká stolica / (100 jazdcov),

Torontálska stolica / (100 jazdcov)

(srbský) despota – so všetkými silami⁷,

Valasi, Slovania a Ivančovia⁸, Kumáni a Jásovia / (Valasi, Jásovia a Kumáni – 200 jazdcov)⁹.

V oblasti Sedmohradska:

sedmohradský biskup – bandérium,

sedmohradský vojvoda – dve bandériá,

sikulský župan – dve bandériá,

moldavský vojvoda proti Turkom a zaalpským (valašským) častiam – so všetkými silami / (desaťtisíc obrnencov),

Sasi, Sikuli, valašský šľachtici v Sedmohradsku – s celou silou / (Sasi a Sikuli – 4 000 jazdcov; celá sedmohradská šľachta – 3 000¹⁰ jazdcov),

Biharská stolica / (600 jazdcov),

Békešská stolica / (200 jazdcov),

Satmárska stolica / (200 jazdcov),

Sabolčská stolica / (200 jazdcov),

Marmarošská stolica / (50 jazdcov),

Bérezská stolica / (100 jazdcov),

Ugočská stolica / (100 jazdcov),

Krasnanská stolica / (100 jazdcov),

Solnocká (vnútorná a vonkajšia) stolica / (400 jazdcov),

kráľ – bandérium / (tisíc jazdcov),

A tieto tri oblasti¹¹ sú určené na obranu od Temeša, ako aj proti Zaalpsku (Valašsku), takže tam majú, ak sa ukáže potreba, podľa svojich možností vždy bojovať proti Turkom.

(XXII. čl.) Na obranu Bratislavského hradu (sa určujú):

vesprímsky biskup – 50 kopijí¹²,

rábsky biskup – 50 kopijí,

svätomartinský (pannonhalmský) opát – 25 kopijí,

páni z Héderváru – 25 kopijí,

Na stráženie (hradu) počas celého roka nech je vyčlenená štvrtina (vojakov), a ostatok, ktorý bude k dispozícii bratislavským županom na obranu Bratislavského hradu a mesta Bratislava, nech sa financuje z kráľovských príjmov.

Proti husitom:

ostrihomský arcibiskup – bandérium,

jágerský biskup – bandérium,

Šopronská stolica / (100 jazdcov),

Železnohradská stolica / (spolu so Stoličnobelehradskou 100 jazdcov),

Vesprímska stolica / (100 jazdcov),

Stoličnobelehradská stolica / (spolu so Železnohradskou 100 jazdcov),

Rábska stolica / (100 jazdcov),

Ostrihomská stolica / (spolu s Komárňanskou 200 jazdcov),

Pilišská stolica / (50 jazdcov),

Komárňanská stolica / (spolu s Ostrihomskou 200 jazdcov),

Mošonská stolica / (25 jazdcov),

Bratislavská stolica / (spolu s Trenčianskou a Oravskou 300 jazdcov),

Nitrianska stolica / (spolu s Turčianskou 600 jazdcov),

Trenčianska stolica / (spolu s Bratislavskou a Oravskou 300 jazdcov),

Turčianska stolica / (spolu s Nitrianskou 600 jazdcov),

Oravská stolica / (spolu s Bratislavskou a Trenčianskou 300 jazdcov),

Liptovská stolica / (spolu so Spišskou 200 jazdcov),

Zvolenská stolica / (spolu so Šarišskou a s Abovskou 600 jazdcov),

Spišská stolica / (spolu s Liptovskou 200 jazdcov),

Šarišská stolica / (spolu s Abovskou a so Zvolenskou 600 jazdcov),

Zemplínska stolica / (spolu s Boršodskou 300 jazdcov),

Abovská stolica / (spolu so Zvolenskou a Šarišskou 600 jazdcov),

Boršodská stolica / (spolu so Zemplínskou 300 jazdcov),

Tolnianska stolica / (spolu s Novohradskou a Peštianskou spolu 100 jazdcov),

Gemerská stolica / (spolu s Hevešskou 400 jazdcov),

Novohradská stolica / (spolu s Peštianskou a Tolnianskou 100 jazdcov),
Hevešská stolica / (spolu s Gemerskou 400 jazdcov),
Peštianska stolica / (spolu s Tolnianskou a Novohradskou 100 jazdcov),
Solnocká (vonkajšia) stolica,
Hontianska stolica / (spolu s Tekovskou 300 jazdcov),
Tekovská stolica / (spolu s Hontianskou 300 jazdcov),
Užská stolica.

--_13

Oproti Nemecku proti husitom majú bojovať títo:

Kráľovské Veličenstvo osobne – 400 jazdcov,
ostrihomský arcibiskup (Juraj z Pavloviec) – 2 bandéria,
jágerský biskup (Peter z Rozhanoviec) – 2 bandéria,
gróf zo Svätého Jura (a Pezinka) – 1 bandérium,
župan Stibor (zo Stiboric ml.) – 2 bandéria¹⁴,
Ladislav zo Sečian – 100 jazdcov,
Imrich z Derenčena – 50 jazdcov,
Imrich z Pavloviec – 100 jazdcov,
Mikuláš z Kalma – 50 jazdcov,
Henrich a Demeter z Brezovice – 50 jazdcov,
Ján Cudar¹⁵ – 50 jazdcov,
Mikuláš a Juraj Šošovci – 50 jazdcov,
Juraj z Agárdu – 50 jazdcov,
Frank zo Sečian – 100 jazdcov,
Ladislav Pethő – 50 jazdcov,
Eustach (Herkei) zo Šerku – 50 jazdcov,
Mikuláš z Ďarmôt – 50 jazdcov,
Robert z Taru – 50 jazdcov,
Štefan z Aranu – 50 jazdcov,
Ján, syn Jakubov – 100 jazdcov,
Osvald zo Sečian – 50 jazdcov,
páni z Humenného – 200 jazdcov,
Pavol Kompolt – 100 jazdcov,
Ján, syn Imricha z Perína – 200 jazdcov,
páni z Plešivca – 200 jazdcov,
Sebastián z Dergu – 50 jazdcov,
hlavný taverník¹⁶ – 50 jazdcov,
Štefan Šafár – 50 jazdcov,
Michal Ernyei – 50 jazdcov,

synovia Noffryho¹⁷ – 50 jazdcov,
Cobor¹⁸ – 50 jazdcov,
Peter a Ján Forgáčovci – 50 jazdcov,
Mikuláš (Bánfi), syn bána z Hlohovca – 100 jazdcov.

Pri obrane Bratislavského hradu majú bojovať títo:

rábsky biskup – 50 kopijí,
vesprímsky biskup – 50 kopijí,
svätomartinský (pannonhalmský) opát – 25 kopijí,
páni z Héderváru – 100 kopijí.

Preložil Vladimír Segeš.

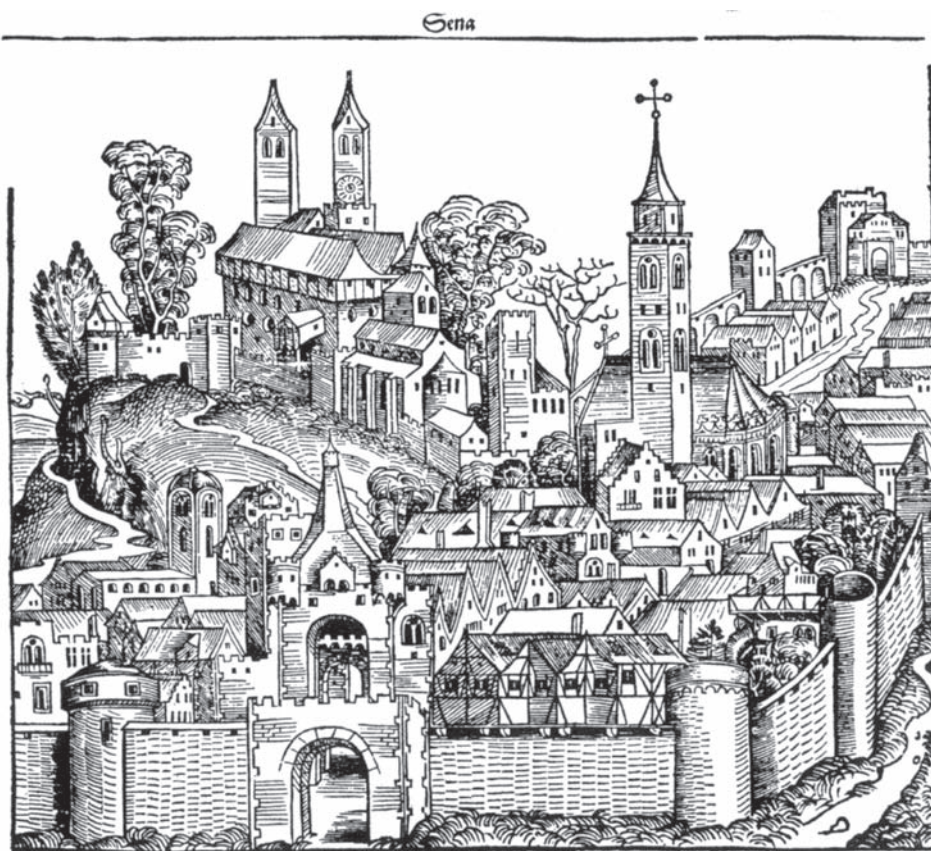
Edícia: DÖRY, Franciscus – BÓNIS, Georgius – BÁCSEKAI, Vera: *Decreta regni Hungariae. Gesetze und Verordnungen Ungarns. 1301 – 1457*. Budapest 1976, s. 405-430.

Literatúra: KÖSZEGHY, Sándor: Zsigmond király két honvédelmi szabályzata. In: *Hadtörténelmi Közlemények*, 5, 1892, s. 587-608; SEGEŠ, Vladimír: Vojensko-reformné úsilie Žigmunda Luxemburského. In: *Verbum historiae*. Ed.: Letz, R. – Kačírek, L. Bratislava 2008, s. 44-50.

* * *

- 1 Propozície vznikli v čase medzi novembrom 1432 až 20. januárom 1433.
- 2 Spresnenie sa zachovalo v niekoľkých neskorších odpisoch zo 16. storočia, no nepochybne vzniklo ešte za Žigmundovho panovania, a to zrejme ešte pred konaním snemu roku 1435 v Bratislave, na čo poukazuje špecifikácia protihusitských síl.
- 3 Pod jazdeckými tulconošmi (lat. *pharetrarii equestres*) sa myslia jazdeckí lukostrelci.
- 4 Bandérium – vo všeobecnosti bojová zástava (koruhva, praporec), ale aj jazdecký oddiel či sprievod. V uhorskom stredovekom brannom a vojenskom systéme ozbrojená jednotka bojujúca pod zástavou toho, kto ju postavil, vystrojil a viedol. Kráľovské bandérium malo spravidla tisíc jazdcov, bandériá veľmožov a prelátov, čiže panské bandériá mali zväčša od 50 do 400 mužov, respektíve v tomto prípade až 500 mužov.
- 5 V spresnení sa uvádza ako Vavrinec Tóth.
- 6 V spresnení sa v rámci Ozorskej obrannej oblasti navyše uvádza: Bulharsko – štyritisíc jazdcov; všetky stavy Dalmácie, Chorvátska, Slavónie, ďalej Bosna so svojimi časťami, ako aj kniežatstvo Svätého Sávu stavajú deväťtisíc ozbrojencov.
- 7 V spresnení sa už despota v rámci Temešskej oblasti neuvádza.
- 8 Etnonymun *Iuanchi*, čiže Ivančovia, sa nedá bližšie identifikovať.
- 9 V spresnení sa už neuvádzajú Slovania ani Ivančovia.
- 10 V edícii sa (mylne) uvádza iba počet 300 namiesto (nepochybne správneho) počtu 3 000 jazdcov.

- 11 Pod tromi oblasťami sa nepochybne myslí oblasť Ozory, Temeš vrátane Severinska a Sedmohradsko.
- 12 Kopija (lat. *lancea, gleve*) bola základnou vojenskou jednotkou; tvorili ju rytier či ťažkoodenec rytierskeho typu a ďalší 3 – 5 pomocníci, a to najmä zbrojnoš či štítonoš, panoš alebo páža, ľahkoodený jazdec alebo pešiak, ktorí plnili všestranné úlohy počnúc zásobovaním, cez výzvednú a strážnu službu, až po pomocné úlohy v boji.
- 13 V ďalšom vynechávame menoslov zo Sienskeho registra, keďže okrem mien nič neobsahuje. Namiesto toho publikujeme takmer identický menný zoznam zo spresnenia, v ktorom je uvedená aj kvantifikácia predpísaných kontingentov kráľa, prelátov, veľmožov a šľachticov.
- 14 Bandériá ostrihomského arcibiskupa, jágerského biskupa, grófa zo Svätého Jura a Stibora zo Stiboric mali po 500 jazdcov, čiže v prípade dvoch bandérií išlo spolu o tisíc mužov.
- 15 V Sienskom registri je okrem Jána uvedený aj Šimon Cudar.
- 16 Hlavným taverníkom v rokoch 1419 – 1433 bol Peter z Brezovice, po ňom až do roku 1438 Ján (Rozgoň) z Rozhanoviec.
- 17 Noffry – Onoffrio Bardi z Florencie, mal štyroch synov.
- 18 V Sienskom registri sa Cobor neuvádza.

Siena v Schedelovej kronike sveta z roku 1493

28 Žiadosť cisára Žigmunda pápežovi Eugenovi IV. o doplnenie stanov rádu Draka

21. – 24. júla 1433

Cisár Žigmund Luxemburský požiadal roku 1433 pápeža Eugena IV. o schválenie zmeny stanov uhorského rádu Draka v časti týkajúcej sa povinnej účasti na pohrebe zosnulého člena rádu, povinného nosenia čierneho odevu a insígnie tohto rádu. Pôvodné stanovы rádu z roku 1408 uvedené priestupky sankcionovali odslúžením omší, zatiaľ čo navrhované zmeny stanov odporúčali omše nahradiť finančnou pokutou vo výške 5 zlatých v prospech špitála svätej Alžbety na predmestí Budína. Panovník ďalej žiadal pápeža o poskytnutie odpustkov pre všetkých členov rádu podľa vzoru križiakov zo svätej Zeme z dôvodu zloženia ich prísahy, že budú bojovať proti Osmanom a iným schizmatikom. Žiadosť o úpravu stanov bola vydaná v súvislosti so Žigmundovou rímskou cisárskou korunováciou a ide iba o nepatrnú modifikáciu pôvodných stanov, ktorá nemenila charakter tohto uhorského čestného pseudorádu, založeného v roku 1408.

Svätý otče. V zastúpení a v mene Žigmunda, oddaného zástancu a syna rímskej cirkvi a Vašej svätosti, rímskeho cisára, ako aj kráľa uhorského, českého, dalmátskeho, chorvátskeho atď., sa Vašej svätosti predkladá správa o tom, že pred časom menovaný cisár Žigmund založil chvályhodnú spoločnosť so znamením draka, do ktorej prijal viaceré kniežatá, vojvodcov, markgrófov, grófov, barónov a šľachticov, pričom kvôli udržiavaniu rečenej spoločnosti vydal s hlavným zreteľom na slávu Božiu a spásu duší členov rečenej spoločnosti stanovы, určené pre členov tejto spoločnosti, ktoré medziiným predpisujú, že ak ktokoľvek z rečenej spoločnosti zomrie, ostatní, ktorí prežili, sú povinní osobne sa zúčastniť na jeho pohrebe, ak im je to len trochu možné.

Každý jeden z chýbajúcich členov spoločnosti, ktorý nemôže prísť na pohreb, je povinný pre spásu duše zosnulého spoludruha dať odslúžiť tridsať omší a takisto každý jeden z rečenej spoločnosti je povinný na pamäť ktoréhokoľvek zosnulého spolučlena rečenej spoločnosti dať ušiť jedno skvostné rúcho, nosiť ho jeden deň a potom ho darovať niektorému Kristovmu chudákovi.

Ďalej je ktorýkoľvek člen rečenej spoločnosti povinný nosiť vždy v piatok čierny odev na pamiatku utrpenia Ježiša Krista, a ak to opomenie, musí dať za každý taký prípad odslúžiť päť omší na pamiatku piatich rán Kristových.

Ďalej, koľkokrát ktorýkoľvek člen rečenej spoločnosti nebude mať pri sebe spomínané znamenie rečenej spoločnosti, bude povinný dať odslúžiť po päť omší, pričom za každú horeuvedenú omšu, ktorá sa má slúžiť v zmysle uvedenej úpravy, musí

dať ten, čo ju dal odslúžiť, celebrujúcemu kňazovi štyri denáre vo väčšej striebornej uhorskej minci, ako to podrobnejšie predpisujú spomínané stanovy.¹

A pretože samotný rečený cisár a kráľ Žigmund, ktorý bol pôvodcom a zakladateľom rečenej spoločnosti pripúšťa, že viacerí, ktorých prijal do rečenej spoločnosti, buď zo zúbydlivosti alebo kvôli prílišnej zaneprázdnenosti alebo z inej príčiny neplnia určité body stanov, hoci sa k tomu sľubom a prísahou zaviazali, v snahe ochrániť všetkých (*členov spoločnosti*) pred akýmkoľvek hriechom a aby im zabránil upadnúť do hriechu alebo dopustiť sa činu, ktorý by bol v rozpore s ich svedomím, tenže pán cisár a kráľ stanovil so súhlasom niektorých členov rečenej spoločnosti, aby sa záväzky, plynúce zo spomínaných bodov stanov, zmenili na iné zbožné a nábožné ciele, a to takým spôsobom, aby ktorýkoľvek člen rečenej spoločnosti, ktorý bol alebo bude prijatý do tejto spoločnosti ako poddaný z Uhorského kráľovstva, musí provízorovi špitála svätej Alžbety v budínskom predmestí pri horúcich kúpeľoch, ktorý patrí do Vesprímskej diecézy, každoročne odovzdať päť uhorských florénov v zlate v hotovosti na podporu Kristových chudobných, a to v dôsledku prísahy, zloženej pri prijatí do rečenej spoločnosti. Ostatní členovia z iných oblastí mimo Uhorska rovnako ako uhorskí rytieri každoročne odovzdajú rečenému špitálu päť rovnakých florénov a sú povinní každoročne odovzdať ďalších podobných päť florénov v prospech chudobných podľa svojho vlastného uváženia.

Tým sa menia predchádzajúce stanovy spoločnosti, ale keďže sa však môžu niektorí jej členovia obávať o to, či sa tak môže stať bez súhlasu rímskeho pontifika, prosí menovaný pán cisár a kráľ Žigmund Vašu svätosť, aby samotnému rečenému pánovi cisárovi a všetkým ostatným doteraz prijatým členom rečenej spoločnosti, ktorí zložili prísahu dodržiavania predchádzajúcich stanov, ktorí však zabudli alebo z dôvodov prílišnej zaneprázdnenosti alebo z iných dôvodov nedodržali alebo inak opomenuli zachovávať rečený sľub, udelila rozhrešenie od týchto prehreškov a viny a okrem toho, aby milostivo schválila a potvrdila horeuvedené zmeny v stanovách vykonané rečeným pánom cisárom, ktoré spočívajú v každoročnom zaplatení piatich uhorských florénov v zlate v prospech špitála svätej Alžbety v Budíne a aby tí členovia rečenej spoločnosti, ktorí boli prijatí v minulosti, ako aj teraz, alebo budú prijatí v budúcnosti, sa riadili iba uvedeným novším znením stanov a nekonali podľa pôvodných stanov.

Žiadosti sa vyhovuje. G. Dané v Ríme u svätého Petra 21. júla roku III.²

Ďalej, pretože ktorýkoľvek zo zmienenej devízy³ alebo dračej spoločnosti je podľa stanov a zloženej prísahy povinný osobne sa postaviť proti Turkom, schizmatikom, heretikom a akýmkoľvek neverníkom a podľa svojich možností má prispieť k ich vyhnaniu a zničeniu, rečený pán cisár žiada, aby náš pán (*pápež*) na večné časy ráčil milostivo dovoliť, aby rečený pán cisár a jeho následníci, uhorskí králi a členovia samotnej spoločnosti, tak ako všetci a každý jeden pochádzajúci z Uhorska, ako aj

z akýchkoľvek iných krajín, ktorí svojou osobnou účasťou prispejú na pomoc pánovi cisárovi a jeho nástupcom, ako aj členom rečenej spoločnosti pri obrane uhorského kráľovstva v boji proti spomínaným zradcom, schizmatikom a heretikom, dostali podobne ako križiaci pri dobíjaní svätej Zeme úplné rozhrešenie a odpustenie a boli oslobodení od viny a od trestov.

Schválené vo všetkých bodoch. B. Gradiensis. Dané v Ríme u svätého Petra 24. júla roku III.

Preložil Igor Graus.

Uloženie: Vatikánsky archív, registry podaní kancelárie pápeža Eugena IV. za rok III. (1433), kniha IV., fol. 159 a 190.

Edícia: FRANKNÓI, Vilmos: Genealogiai és heraldikai közlemények a vatikáni leveltárból. In: *Turul*, roč. 11, 1893, č. 1, s. 7-8; LUKCSICS, Pál (ed.): *XV. századi pápák oklevelei II. IV. Jenő pápa (1431 – 1447), V. Miklós pápa (1447 – 1455)*. Budapest : Magyar Tudományos Akadémia, 1938, s. 109, č. 269; BARTL, Július (ed.): *Prvý cisár na uhorskom tróne. Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov V*. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2001, s. 244, č. 109.

Literatúra: GRAUS, Igor: Laické rytierske rády v Uhorsku 14. – 20. storočia. (Stav a perspektívy výskumu.) In: *Vojenská história*, roč. 3, 1999, č. 2, s. 3-27; GRAUS, Igor: Rád Draka a jeho insígnie. In: *Vojenská história*, roč. 10, 2006, č. 4, s. 3-25.

* * *

- 1 Pozri Stanovy Dračieho rádu z roku 1408, dokument číslo 11.
- 2 V edícii z roku 1893 je dátum vydania prvého edovaného dokumentu (*nono kalendas Augusti anno tertio – t. j. 24. 7. 1433*) o tri dni vyšší než dátum nasledujúceho dokumentu (*duodecimo kalendas Augusti anno tertio – t. j. 21. 7. 1433*). Pretože však druhý dokument nasleduje až po vyše tridsiatich stranách textu registov za prvým dokumentom, doplnok k panovníkovej žiadosti o úpravu stanov rádu Draka začína slovom ďalej (*item*) a navyše obsahovo nadväzuje na prvý dokument (žiadosť o úpravu stanov rádu), nazdávame sa, že editor pri publikovaní obidva dátumy vzájomne zamenil.
- 3 Termín devíza označuje paraheraldický emblém, ktorý mal na rozdiel od znakov, čiže symbolov v podobe jednoduchých figúr bez textu, zložitejšiu kompozíciu doplnenú o motto. Devízy v podobe komplikovaných alegorických kompozícií sa označujú ako impresy. Stredoveké laické rytierske rády na označenie svojej insígnie veľmi často používali termín devíza – napríklad aj zakladajúce stanovy prestížneho burgundského rádu Zlatého rúna z roku 1430 uvedený termín použili pri popise svojej insígnie („*Ďalej kvôli identifikácii rečeneho rádu a rytierov, ktorí v ňom budú, dáme každému rytierovi tohto rádu jedenkrát jednu zlatú kolanu, predstavujúcu našu devízu.*“).

29 **Vojenský predpis Jana Hájka z Hodětína** po 1434

Predpis Jana Hájka z Hodětína je vojenským poriadkom pre nájomné, čiže žoldnierske vojsko. Okolnosti ani dátum jeho vzniku nie sú doposiaľ dostatočne osvetlené. Väčšina bádateľov sa však zhoduje v tom, že predpis nebol vydaný roku 1413, ako sa uvádza hneď v úvode, ale až po porážke husitského vojska pri Lipanoch. Nasvedčujú tomu články, ktoré zakazujú ničenie kostolov a ich zariadení. Predpis obsahuje viac než pol tucta ustanovení o udržiavaní vnútorného poriadku vo vojsku a opatreniach na udržanie vojenskej disciplíny. Viacero článkov sa venuje pochodovému poriadku, strážnej službe a poslušnosti voči veliteľom. Reguluje sa tu dokonca správanie sa vojska na priateľskom území a voči ženám, ako aj voči zajatcom. Oproti všetkým dovtedajším predpisom sú práve v Hájkovom predpise články o vojenských pisároch a ich úlohách. V rámci logistických ustanovení sa hovorí o zásobovaní vojska pivom a vínom a dva posledné články predpisujú akú výzbroj a výstroj majú mať bojové vozy.

Léta Božieho tisícieho čtyrstého trináctého¹ slavné paměti král Václav Český², když jest pro zprotivenie pana Puoty z Skály proti Jeho Milosti královské kázal obehnati hrad Skálu nadepsaného pána, tyto kusy podepsané a práva vojenská rozkázal jest slovutnému panoši Hájkovi z Hodětína, podkomoříemu království českého, popsati pro budúcie Čechy bojovné, aby se uměli u vojskách zprávovati i a přikázal jest je u vojště³ před nadepsaným hradem písaróm vojenským čisti, tak aby je všichni drželi pod pokutami dolepanými. A takto se ve jméno Božie počínají:

Najprvé, aby byly služby Božie všichni, hajtmané⁴ i jich poddací⁵ i jim poručení, pilní a neřáduov ižádných aby u vojště nedopúšťeli, aby skrze to Pán Buoh nebyl rozhněván.

Item. Všechny hry neslušné a neřádné aby byly stavovány, a zvláště kostky, karty, koule aby nebyly u vojště dopúštěny, neb z toho dopuštění mnoho zlého pochodí, jakožto zanetbánie na vartách⁶ a na ponuockách⁷ i jiné škodné věci vojskám a těm osobám, kteréž hrají. Pakli se kto přesto které hry dopustí, takový bude před vojskem v řetěze čtyři dni veden a úředníku k tomu od nás usazenému deset grošuov musí bez milosti dáti.

Item. Všechna lánie⁸ a nestydatá mluvenie aby stála a přestala. Pakli kto bude láti a usvědčen bude, takový čtyři dni před vojskem v řetěze choditi musí.

Item. Kurevstvie aby žádného nebylo dopúštěno u vojště, ani před vojskem, ani okolo vojska, ale aby takové zlé ženy bez milosti pryč hnány a puzeny byly od rych-

táře vojenského. A jestliže by toho rychtář zanetbal, tehdy buď k němu hleděno jako k neposlušnému. Pakli by se kto dopustil toho zlého, tomu šilink⁹ bude dán bez milosti skrze pračata¹⁰.

Item. Jestliže by násilí které panně neb panie učinil kdokoli a usvědčen byl, takový bude hrdla zbaven bez milosti.

Item. Kostelové a klášterové aby žádní vybíjeni nebyli ani vypalováni, leč by bylo rozkázáno hajtmany k tomu zřízenými. A proto vždy aby posvátnými věcmi, jakožto ornáty, kalichy, zvony, kniehami i jinými okrasami kostelními a zvláště pak tělem Božím nikakéž nebylo hýbáno ani bráno. Nebo ktož by který kostel vybil, takovému bude ruka uťata. Pakli by kto tělo Božie s pušku aneb kterou jinú svátost vzal a vysypal, takový bude bez milosti upálen.

Item. Jestliže by kto který oltář zbořil nebo obrazy v kostelích a v klášteřích zbil¹¹ nebo na cestách v slúpiech přibité ztrhal a zkazil, ten hodnú pomstu kázán bude vedlé práva vojenského.

Item. Na přátelském bude-li kto bráti jiné věci nežli pokrm sobě skrovný a koňóm obrok, takový bude kázán jako lúpežník.

Item. Koní, krav i jiného dobytka a šatuov na přátelském aby žádný nebral, ani jiných věcí, kteréž k hospodářství příslušejí; neb takový kázán bude jako lúpežník.

Item. Jestliže by kto kterou svádu¹² u vojště počal, takový bude kázán slušnú pomstú.

Item. Jestliže by kto svú braň¹³ na druhého obnažil, takovému bude ruka bez milosti uťata.

Item. Jestliže by kto koho u vojště neb před vojskem skrze svádu zabil, takový bude bez milosti stát.

Item. Pěší aby všickni v svých houfích¹⁴ řádem pod korúhvemi¹⁵ a pod praporci¹⁶ šli, jakž a kdež jim prikázáno hajtmany na to vydanými. Pakli by se kteří a čížkoli vytrhli z svých houfuov bez rozkázanie a vuole pánuov hajtmanuov, takoví budú kázáni¹⁷, jakož na takové slušeti bude.

Item. Jiezdni aby také nikam nejezdili, ale v svých houfích aby řádně táhli, tak jakž jim hajtmané rozkáží, kterýmž poručeno bude. Pakli by kto přesto, své vuole požívaje, vytrhl se na kterou stranu a v tom jat byl anebo kterou škodu vzal, o takového žádného nechcem státi, ani jim také škod platiti. A jiní šlechtici a věrní naši milí též k svým takovým služebníkóm se jmieti mají a budú, leč by hajtmané komu kam jeti kázali, takový bez viny bude.

Item. Ktož mají napřed v koněberkách¹⁸ jezdit, aby byli vydáni slušným během, aby z houfuov se nerozjiezděli. Pakli by kteří z houfuov se vytrhli, aby jim koněberky koně brali a nevracovali zase žádnému až u vojště; a od každého koně aby deset grošuov vzali, žádnému milosti nečiniece, ani odpúštějíce. Též i pěším aby samostřiely¹⁹ brali, jestliže by z houfuov kam bez odpúštění hajtmanuov cho-

dili, aby jim nevracovali až u vojště, když od každého samostřielada dadie po pěti groších.

Item. Kteří houfové mají a dostane se jim který den za vozy jeti neb pěším jíti, aby se žádní nikam nerozjiezděli ani rozcházeli, ale stáli nad vojskem, dokudž se všeko vojsko nepoloží. Pakli by kteří poslušenství toho nečinili, ti budou tak tresktáni, jakž hajtmanom vydaným bude rozkázáno a poručeno, nebo skrze takovou neposlušnost mohla by se hanba i škoda státi, ješto bychme se toho neřádi dopustili.

Item. Kterémuž vojsku dostane se napřed tažení, aby se druhé nehýbalo, až by prvnie své vozy zřiedilo. Pakli by se kto s svými vozy vytrhl a vtrhl v jiné šiky vozy z svého šiku, takový bude kázán obyčejem vojenského práva slušnú kázní.

Item. Jestliže by kto, buď jjezdny²⁰ neb pěší, vytrhna se i chtěl sobě zvláště holdovati²¹ přes naše prikázanie nebo tu překážeti, kdež naši hajtmané prvé holdovali, takoví budou kázáni s radů naše rady a šlechticuov, kteréž bychom s sebu měli nebo k tomu vydali.

Item. Pálenie žádného aby žádný nečinil, leč by bylo rozkázáno hajtmany našimi k tomu vydanými. A zvláště byl-li by který zámek dobyt, aby nebyl zapalován bez vuole a rozkázanie týchž hajtmanuov. Pakli by kto přesto zapálil, takový bez milosti upálen bude.

Item. Když bohda nepřítelé budou na poli v porážce neb na zámku zjímání²², ti všickni aby k naše ruce královské našim hajtmanom vydáni byli.

Item. Jestliže by kto s vědomím a dopuštěním hajtmanov, jedu stranú, vězně které zjímaje přivedl, s tiem podlé rady naše učiníme.

Item. Jestliže by kto zbdl²³ nepřítelá na harci²⁴, tomu má ten kuoň býti dán; a ktož by ten kuoň lapil, tomu jedna kopa grošuov dána býti má od toho, ktož onoho zbdl, ač chce a bude chtieti ten kuoň jmiati.

Item. Bude-li se na koho doptáno, že by jma vězně na koláči²⁵ pustil nebo holdy vybíral bez povolenie našich hajtmanov na to vydaných, takoví budou kázáni, jakož na to slušie, právem vojenským.

Item. K osazení ponuocek v noci okolo vozuov a v branách aby od každého vozu kromě komorních a špižierních²⁶ po jednom bylo vydáváno. Pakli by bylo pilné potřebie, aby bylo viece vydáno vedlé rozkázanie hajtmanuov. A ktož by zanetbal toho učiniti, ten každý aby dva groše dal pokuty tomu hajtmanu, kterýž ponuocky neb varty osazuje.

Item. Také, jakož jest rozkázáno, jakož vína, piva i jiné potřebné věci do vojsky mají voženy a nošeny býti, prikazujem všem, aby těm, ktož by vozili nebo nosili, nebylo na cestách ani u vojskách bráno, ani kterakžkoli překáženo. Pakli by ktokolivěk jim překazil nebo bral, takový bude kázán, jakož na lúpežníka slušie.

Item. Hajtmané, kteříž budou jmenováni nad jjezdny²⁷ i pěšími i k zpravování a kladení vozuov, těch aby všickni poslušní byli, nad kýmž budou ustaveni, a niktera-

kž se jim neprotivili, ani se s nimi potýkali řečí ani skutkem. Pakli by kto, svévolně z poslušensvie těch hajtmanuov vytrhna se, chtěl své vuole požívatí, nad takovým pomštěno bude tak, že se jím jiní kázati budú.

Item. Chcem tomu, aby žádný písaróm vojenským nepřekážel, ani na ně kto kterým právem sahal, leč by v čem nešlechethném shledán byl, to aby před se hajtmané vzeli a v to nahlédli.

Item. Kterýž by koli písar vojenský byl usazen od kteréhokoli pána neb hajtmana nebo od měst času vojenského neb bojovnieho, když by žoldněřóm žold vydáván byl, ten aby měl od kopy jeden groš, budto že by placeno bylo na poli neb na hradě nebo na městě nebo na kterékoli posádce neb při obležení zámku některého. V tom aby mu ižádný odporen nebyl, dokudž by ta válka stála, kromě když by placeny byly škody, od těch aby nic nebral, neb k tomu práva žádného nemá, což by se škod dotýkalo.

Item. Při bitunciech²⁷ kterýchkoli má písar vojenský seděti a s hajtmany to děliti a vedlé nich v tom má diel jmieti, točíšto od kopy každé po 1 gr.; a též i od holduov má jmieti po 1 gr.

Item. Když by který žoldněř, vezma řádné odpustenie z příčin hodných, postavil miesto sebe jiného pacholka hodného, ten, kterýž odjíti má, aby dal písari zápisného 1 gr. a nový žoldněř přistupuje aby dal puol groše.

Item. Každý setník neb padesátník nebo rotymajstr²⁸, kteréž by kolivěk pod sebu měl, ten aby před písare všechny přivedl, když by jim měl žold dáván býti; a tu všeliký neb každý desátník aby své dráby osobně před písarem okázal, i když by ponuocky neb varty osazovány měly býti. Pakli by kto písari toho odporen byl, má býti kázán od hajtmanuov jako neposlušný.

Item. Písar vojenský má zbroj a samostřiely ohledovati vždy jednu v měsieci, aby byli tak nalezeni, jakž sú vyšli. Pakli by kto tomu odpieral, k tomu má hleděno býti jako k neposlušnému.

Item. Na tažení, na picování nebo kdežkolivěk na potkání, kdežto silnější houf neb rota mdlejší rotu postihne nebo potká, aby silnější mdlejší nebrali a nikterakž nepřekáželi, ale u pokoji nechali. Pakli by přes toto rozkázanie kteříkoli silnější mdlejší co pobrali neb překazili, takoví budú kázáni jako lúpežníci.

Item. Kdež se již vojska položie, aby žádný doluov, jimž hebau²⁹ říekají, nekopal ani dělal, neb takový proto kázán bude.

Item. Včelám aby žádný nepřekážel ani vydieral, nebo takovým nebude odpuštěno.

Item. Když vojska lehnú, a že by v noci vzhuoru bylo trúbeno neb voláno, aby každý s svú braní na plac běžel a nikam jinam. Pakli by nepřietelé kde k vozóm přilnuli, tehdy se tam mají obrátiti.

Item. Mezi vozy aby opatrně a s pilností ohně nietili a pálili, tak aby se žádnému škoda nestala a nedála.

Item. Kdežkolivěk, buď to na přátelském neb ne na přátelském, kdež se ženy s uzly a šaty vynesú a na nich i při nich sednú, aby jimi žádný nehýbal, ani těm ženám co bral, ani jich přehleďoval. Pakli jim přesto kto bráti bude, takový bude kázán jako jiný lúpežník.

Item. Jestliže jsú mezi kterými pány, rytieři, zemany, šlechtici nebo městy neb kýmžkoli která zástie, kyselosti nebo nelibosti, kterakžkolivěk buďto prvé před tímto polem anebo nynie na poli vzniklé a povstalé, ty všecky aby přestaly a nebyly od žádného na tom poli zdvíhány a spomínány, aniž které pomsty o to činěny, až domou z pole vráćenie. Ale bylo-li by kde potrebie, buďto na harci neb u šturmu³⁰, aby sobě takový a všickni jiní vespolek pomáhali, takových kyselostí a záští zlým nikterakž nespomínájice. Pakli by kto přes toto naše prikázanie usvědčen byl, takový bude kázán právem vojenským.

Item. O mlýniech prikazujem, aby žádného nepálili, nebořili ani kazili, ani kterých mlýnských želez brali, tak aby tu ku potrebě všech našich vojsk mohlo mleno býti. Pakli by kto proti tomu učinil, buďet jemu bez milosti ruka utáta. Též také jinde ve dvořiech neb v chalupách, zvláště v přátelských, aby žádných zámkuov, řetězuov neb jiných želez kterýchžkolivěk, jakožto šínuov³¹ s kol neb hřebíkuov³² s bran nesbįjeli neb nevybįjeli a nebrali; a také na poli s pluhuov želez neboli s jiných příprav aby nebrali.

Item. Kdež se táhne po přátelském, aby takové nekřesťanské záhuby se chudým lidem nedály, ani překáženo bylo. Chalup aby nevybįjeli, dobytka ani koní aby jim nezajímali, ani ven z vojska nevodili. A žen ovšem aby na pokoji vždy nechali, jim nepřekážejíc. Také kdež se vojsko klade, aby chalup a dvoruov lidem netrhali, ani bořili³³, a takových nekřesťanských záhub aby nad lidmi nečinili.

Item. Komuž by který kuoň utekl jiezdný, buďto na poli neb kdežkoli, ten kuoň ktož bude moci lapiti, aby lapil, a ktož jej polapí, tomu buď jeden groš dán a od vozníka³⁴ puol groše.

Item. Rybníkuov malých, ani velikých, ani také haltěruov³⁵ žádný aby nekopal, ani také v nich lovil, ani jich spúšťel, leč by komu hajtmané rozkázali.

Item. Pitie před vojskem ať jsú šenkována³⁶ a osobami od hajtmanuov na to zřiezenými ať jsú sazena. A netoliko pitie, ale i chléb buď sazenu, i jiné potreby, jakožto obrok konský, tak aby se všem spravedlivé dálo.

Item. Jestliže by se kto toho dopustil, aneb přes to učinil, což se tuto nahoře vypisuje, a na těch chudým lidem překážel, aneb ty věci bral a sobě schoval aneb krčmářóm zastavoval, dával, prodával, aneb komu jinému, takový i ti, ktož by od nich co kupovali neb přijímali, pro to budú trestáni jakožto lúpežníci.

Item. U každého vozu aby byla dva vozataje a aby měli lebku³⁷ a pavězu³⁸; a pod vozem aby bylo prkno a řetěz. A při každém vozu aby byla jedna hákovnice³⁹ se vši přípravú a dvě sekyře, dvě lopatě, dvě kratcí⁴⁰, dvě motyce, dva rýče⁴¹ a taras s berlú⁴² a jedno kopie s hákem a s praporečkem.

Item. Aby před každým řádem vozuov, když se táhne, šli s motykami, kratcemi, rajči, lopatami a s sekýrami, bylo-li by kde cest potřebie opravovati; a odtud aby neodcházeli pod vsazením do řetězuov za tři dni.

Citované podľa *Staročeské vojenské řády*. K vyd. přípr.: Svejkovský, František. Praha : Orbis, 1952, s. 36-42.

Literatúra: DURDÍK, Jan: *Husitské vojenství*. 2. vyd. Praha 1954, s. 58-62.

* * *

- 1 Predpis nevznikol roku 1413, ale najskôr až po roku 1434.
- 2 Václav IV. Luxemburský bol českým kráľom v rokoch 1378 – 1419, v rokoch 1363 – 1400 bol aj rímsko-nemeckým kráľom.
- 3 Vojšťě – vojsko.
- 4 Hejtman – hajtman, kapitán, veliteľ.
- 5 Poddací – podriadení.
- 6 Varta – hliadka, stráž.
- 7 Ponuocka – nočná hliadka, stráž.
- 8 Lánie – nadávanie, rúhanie.
- 9 Šilink – úder palicou alebo korbáčom.
- 10 Pračata – chlapci strieľajúci prakom.
- 11 Zbil – zničil.
- 12 Sváda – zvada, hádka, spor.
- 13 Braň – zbraň, zbroj.
- 14 Houf – huf, množstvo, zástup, ale aj jednotka v predvoji vojska.
- 15 Korúhva – koruhva, zástavka, práporec.
- 16 Praporec – práporec, zástavka.
- 17 Kázati – trestať (kázáni – potrestaní).
- 18 Koněberka – jazdec, ktorý stíhal a prenasledoval zbehov a záškodníkov.
- 19 Samostřiel – kuša.
- 20 Jiezdny – jazdec.
- 21 Holdovati – vyberať hold čiže poplatky, „výpalné“, drancovať.
- 22 Zjímati – zajať.
- 23 Zbodnouti – zabiť, premôcť.
- 24 Harc – boj, bitka, šarvátko.
- 25 Koláč – odmena, dar (na koláči – za plat, za odmenu).
- 26 Špižierni – zásobovací (od spiež, špiež, špieže – zásoby potravy a krmiva).
- 27 Bitunky – výdobytky, koristi.
- 28 Rotymajstr – rotmajster, čiže veliteľ roty, ktorá však nebola počtom presne vymedzenou jednotkou.
- 29 Dol, hovorovo (nemecky) Hebauf – výkopová či ťažobná šachta.
- 30 Šturm – útok.

- 31 Šín, šina – obruč, kovanie na kolese.
- 32 Hřebík – klinec, nit.
- 33 Bořiti – ničiť, kynožiť.
- 34 Vozník – ťažný kôň.
- 35 Haltěř – nádobka na ryby, sádka.
- 36 Šenkovati – nalievať.
- 37 Lebka – prilba, prilbica.
- 38 Pavéza – rozmerovo väčší štít.
- 39 Hákovnice – hákovnica, ťažká puška, ktorá sa podopierala hákom.
- 40 Kratce – motyka na krátkom porisku.
- 41 Rýč, rajč – rýľ.
- 42 Taras s berlú – veľký stojatý štít podopieraný dreveným držadlom, (berla – žrd, držadlo).

Tábor vozovej hradby sa pod vplyvom husitov stal významným strategicko-taktickým prvkom všetkých stredovekých vojsk. Súveková rytina zo zbierky Hausbuch

30 Dekrét (zvaný Velký) krále Žigmunda

8. marca 1435

Po odchode z Bazilejského koncilu sa Žigmund na jeseň 1434 vrátil po štyroch rokoch do Uhorska. Rezidenciu si zriadil na Bratislavskom hrade, ktorý tesne predtým dal opraviť a prestavať. O konsolidácii krajiny rozvrátenej husitmi a o ďalšej podobe spoločenských a ekonomických pomerov sa rokovalo na sneme, ktorý kráľ po 38-ročnej pauze zvolal do Bratislavy v marci 1435. Výsledkom snemových rokovaní a konsenzu medzi kráľom, šľachtou a zaiste aj kráľovskou radou sa stal tzv. Veľký dekrét (*Decretum maius*) z 8. marca 1435. Z obsahového hľadiska boli jeho ustanovenia zamerané na reformu verejnej správy a súdnictva s cieľom posilniť pozície strednej a nižšej šľachty, uzákonilo sa právo šľachticov voliť si na stoličných generálnych kongregáciách sudcov (slúžnych), posilnila sa úloha stolíc a jej funkcionárov vo vyšetrovaní násilností a pri navracaní neprávom odcudzených majetkov. V dekréte sa presne vymedzili aj kompetencie hodnoverných miest a tzv. kráľovských ľudí pri štatúciach a introdukciách, delbe pozemkov a majetkových prevodoch s taxatívnym vymedzením príslušných poplatkov.

Žigmund, z Božej milosti rímsky cisár, vždy rozmnožiteľ ríše, a tiež kráľ Uhorska, Čiech, Dalmátska, Chorvátska, Ramy, Srbska, Haliče, Vladimírska, Kumánska a Bulharska, všetkým v Krista veriacim, súčasným a rovnako aj budúcim, ktorí dostanú na známosť túto listinu, pozdrav v Spasiteľovi všetkých. Pri všetkom, o čom uvažujeme, aby sme zachovali blaho našich poddaných, zvykneme sa odvracať od vrodenných sklonov povahy k starostiam nášho srdca, ktorými má byť potlačená bezuzdná opovážlivosť moci niekedy spojená s ľudskou nerozvážnosťou a obnovená neporušenosť práva narušená prehreškami zneužívajúcich, a to zreteľnejším objasnením starších zvyklostí, ako aj vhodným ustanovením nových zákonov prezieravosťou panovníka. Preto chceme dať na známosť všetkým, tak súčasným, ako aj budúcim, že keď sme po našej voľbe za rímskeho kráľa a prijatí prvej rímskej koruny v Aachene a po nedávnej porade s kurfirstmi Svätej rímskej ríše prišli kvôli konečnému získaniu cisárskej hodnosti do Lombardska, kde sme v Miláne prijali druhú rímsku kráľovskú korunu, a napokon odišli do Ríma a prijali s náležitým obradom z rúk najsvätejšieho pána nášho, pána pápeža Eugena IV. našu cisársku korunu, a keď sme sa potom po prejení niektorých krajov Talianska a Nemecka a po vyriešení záležitostí jednak svätej cirkvi rímskej, ako aj našich cisárskych, ktoré sa medzitým pred nami objavili, usporiadajúc ich podľa svojho želania, nakoniec vrátili do nášho vlastného Uhorského kráľovstva, ktoré bolo počas našej neprítomnosti rozvrátene v kráse svojho postavenia, pokoja a mieru neprávostami

a násilnými poškodzovaniami, zriadili sme si v našom meste Bratislave svoju prvú osobnú rezidenciu a spolu s vernými našimi prelátmi a barónmi tohto nášho kráľovstva, ktorí sa dostavili k nášmu Majestátu, dali sme zvolať zhromaždenie šľachticov z jednotlivých žúp tohto nášho kráľovstva. A po svojej porade, rozhodnutí a so súhlasom tohto zvolaného zhromaždenia (*zloženého*) z našich prelátov, barónov a tiež šľachticov nášho kráľovstva, ktorí zastupovali plnou mocou aj neprítomných a celé kráľovstvo, sme – kvôli povinnému, riadnemu a zhodnému vykonávaniu spravodlivosti, ktorá sa má dostávať rovnako všetkým obyvateľom tohto kráľovstva, a v neposlednom rade kvôli spokojnosti a pokoju týchto obyvateľov – určili a ustanovili a dali prikázať, vyhlásiť a potvrdiť doluuvedené nariadenia, ustanovenia a zákony, naveky platné a neporušiteľné.

I. A to po prvé, aby bolo z mysle kohokoľvek úplne odstránené a vykorenené každé konkrétne podozrenie voči sudcom tohto nášho kráľovstva z náklonnosti alebo zášti, alebo čohokoľvek iného, ustanovujeme, aby navždy v budúcnosti každý jeden zo sudcov a z vykonávateľov spravodlivosti tohto nášho kráľovstva, či už cirkevný alebo svetský, ktorý bude zvolený a určený za palatína, krajinského sudcu, kráľovského taverníka, kráľovského kancelára alebo vicekancelára, za protonotára alebo zástupcu spomínaných sudcov a prisázných na ich súdoch, za sedmohradského vojvodu, župana Sikulov a bána kráľovstva Dalmátska, Chorvátska, bána Slavónie, bána Mačvy a tiež za županov a slúžnych ktorejkoľvek stolice, a ich zástupcovia a prísediaci na súde v čase ich nástupu do týchto hodností a úradov a vykonávania súdov a spravodlivosti povinne zložil do našich kráľovských rúk alebo do rúk našich vyslancov prísahu doluuvedenými slovami takto: Ja T. prisahám v mene Boha a vznešenej Matky Božej Panny Márie, pri všetkých svätých a Božích vyvolených, že všetkým a každému jednému, ktorí budú stáť pred mojím súdom bez akéhokoľvek ohľadu na ich bohatstvo alebo chudobu, odložiť a oslobodiť sa od všetkého, (*či už*) príhovoru, osohu, nadŕžania, lásky a nenávisťi, budem podľa svojich schopností rozhodovať v zhode s Bohom a so spravodlivosťou a súdiť spravodlivo a pravdivo. Tak nech mi pomáha Boh a blahoslavená Panna Maria a toto drevo životodarného kríža Pána nášho Ježiša Krista.

II. Slúžni v ktorejkoľvek stolici nech sú volení a ustanovení z významnejších a zámožných (*šľachticov*) onej stolice, spoločne všetkými šľachticmi tej stolice po ich súhlasnom posúdení a zaslúženom akceptovaní. Títo zvolení nemajú odmieťať, ale prijať slúžnovský úrad pod trestom 25 hrivien, ktoré majú byť týmto spoločenstvom, ak by konali inak, nemilosrdne vymáhané, s výnimkou tých, ktorí zastávajú úrady a hodnosti v službách kráľa, kráľovnej, prelátov, barónov alebo iných, alebo sú žoldniermi, alebo z iných dôvodov nebývajú trvalé v príslušnej stolici; a (*zvolení*) nech vykonávajú tento úrad minimálne rok a nech majú rozoznateľnú pečať, aby mohli vydávať spolu s pečaťami ďalších slúžnych a župana alebo

podžupana hodnoverné listiny. Ak by po uplynutí roka chceli, majú mať možnosť odstúpiť. Ak odstúpia alebo budú miestnou šľachtickou komunitou odvolaní alebo vymenení, nech nie sú ďalších päť rokov proti svojej vôli nútení prijať tento úrad. Tú časť z pokút stoličných súdov, ktorá prislúcha súdu, sú župan a slúžni povinní deliť medzi sebou rovnako na dve časti.

III. Z častých sťažností našich obyvateľov a tiež rukolapnej skúsenosti sa naša Výsosť dozvedela, že títo obyvatelia, nižšie postavení od mocnejších, sú mnohokrát utláčaní a ujarmovaní novými zábormi majetkov a páchaním násilných skutkov. A pretože chceme vhodným opatrením zabrániť bezočivostiam a novým útokom, ustanovili a nariadili sme, že kedykoľvek a kdekoľvek budú (*spáchané*) nové násilné obsadenia majetkov a zeme, násilné zaberania do zálohu alebo lúpeže vecí a majetkov, vyrúbania lesov, vraždy, zranenia a zbitia, prepadnutia a plienenia domov a majetkov a iné podobné nové väčšie násilné skutky, poškodení, ktorí utrpeli škodu a krivdu, po zaobstaraní si kráľovských listín – sťažnostných a príkazových, majú s nimi prísť a vyhľadať županov a slúžnych tej stolice, v ktorej bol skutok spáchaný. Príslušní župani a slúžni majú na základe svedectva kapituly alebo konventu, obvykle vykonávajúcich tieto služby v onej stolici, vypátrať plnú a neodkladnú pravdu od susedov a miestnych šľachticov, ktorých spolu so spornými stranami zvolajú pod (*hrozbou*) trestu stanoveného v našej listine na mimoriadne zhromaždenie pred súdnu stolicu, kde majú pod prísahou na svoju vieru v Boha a zachovanie vernosti nám a svätej korune, dotknúc sa svätých relikvií, vypovedať o týchto nových obsadeniach majetkov a iných násilných skutkoch. Po vyšetrení a zistení pravdy nech z úradnej moci, ktorá im bola v tom udelená, vrátia obsadené majetky tým, ktorým boli nezaslúžene odňaté, a nech ich vo vlastníctve tých ochraňujú a zachovávajú a rovnako aj iné násilne odňaté a zálohované majetky nech odovzdajú naspäť a vrátia.

IV. A takéto prípady násilenstva nech postúpia obidve stránky na prerokovanie a konečný rozsudok v istom termíne prostredníctvom svojich listín, ako aj listín kapituly alebo konventu, v ktorých je opísaný celý priebeh majetkového sporu a uvedené ich mená (*sporných stránok*), ako aj mená svedkov, pred našu osobnú kráľovskú prítomnosť alebo prítomnosť palatína, alebo krajinského sudcu, kde bez ohľadu na konečný termín a dodržanie súdneho postupu, nepovažujúc za prekážku neprítomnosť spornej stránky, vynesieme my alebo iný sudca, ku ktorému bude prípad presunutý po hlavnej prísahe, konečný rozsudok. Sporné strany, kedykoľvek by chceli, majú slobodnú možnosť zmieriť sa bez vyšetrovania sudcu a tarchy platiť pokuty v súlade so starodávnym a chvályhodným zvykom nášho kráľovstva, ktorý povoľuje takéto zmierenie v akýchkoľvek skutkoch násilenstva a iných.

V. Aby baróni, sudcovia a iní, ktorí majú od nášho Majestátu kráľovské hodnosti a úrady, alebo župani nezaslúžene nezaťažovali tých, ktorí sú podriadení ich

hodnosti a sudcovskému úradu a ktorým majú sami zabezpečovať spravodlivosť zo strany iných, a aby ich, vedení akoukoľvek túžbou alebo svojvôľou, neutláčali a neškodili im pri nejakých príležitostiach a aby to nemohli robiť ani ich zástupcovia, ustanovili sme, aby tí, ktorí sú takými to (*ľuďmi*) poškodení a ukrivdení, si najskôr zaobstarali našu listinu obsahujúcu ich sťažnosť a príkaz (*na vyšetrovanie*), dali na mimoriadnom sneme pred slúžnymi a za svedectva kapituly alebo konventu vyšetriť pravdu spomínaným spôsobom a dokázali tam svoje škody a sťažnosti. Služni spolu s miestnymi šľachticmi príslušnej stolice nech konajú súd a spravodlivosť ohľadne týchto úradníkov a (*napokon*) nech prípad presunú na prerokovanie a bezodkladné ukončenie na určitý termín nášmu Majestátu alebo sudcom a vykonávateľom spravodlivosti nášho (*kráľovského*) dvora, a to vyššie uvedeným spôsobom, prostredníctvom listín slúžnych alebo kapituly a konventu, obsahujúcich celý priebeh sporu. Ak títo baróni alebo kráľovskí úradníci a tiež župani natoľko porušia spravovanie svojho úradu, že nastane všeobecné sťažovanie celej komunity podriadenej jeho úradu, vtedy my osobne alebo prostredníctvom vhodného človeka na to špeciálne vyslaného na základe dôveryhodnej a listinnej výpovede sudcov a miestnych šľachticov a kapituly alebo konventu chceme a budeme povinní vykonať v tomto všetko pre spravodlivosť.

VI. Ustanovili sme a na potlačenie bezuzdného zneužívania násilných skutkov ustanovujeme týmto nariadením, že ak niektorí z kastelánov alebo iných úradníkov, našich aj kráľovných, ako aj prelátov, barónov, šľachticov a obyvateľov nášho kráľovstva z hradov, úradov a s (*vojenskými*) silami svojich pánov, od ktorých držia tieto hrady, majetky a úrady, z titulu hodnosti spôsobia a spáchajú nejaké násilné skutky, poškodenia, neprávosti a akékoľvek zločiny, ich páni, ktorí im tieto hrady, úrady a hodnosti udelili, nech sú povinní a zaviazaní dať zo svojich majetkov za všetky škody a krivdy skutočne plné odškodnenie a nech sa očistia povinnou prísahou, že sú bezúhonní, nevinní a o násilných skutkoch, ktoré spáchali ich kasteláni a úradníci, nevedeli, a nech majú možnosť, ak budú chcieť, (*vymôcť*) svoju utrpenú škodu (*náhradu utrpenej škody*) spomínaným odškodnením od svojich familiárov, kastelánov alebo úradníkov, za ktorých museli uhradiť toto odškodnenie, zhabaním ich vecí a majetkov, ak by nestačili veci, obsadením dedín a (*iných*) majetkov, zadržaním ich osôb, uväznením a držaním v zajatí až dovtedy, kým nezískajú (*nazad*) svoju spomínanú škodu (*náhradu škody*), neprekračujúc jej výšku, a to bez ohľadu na šľachtictvo, slobodný stav a výsadu akéhokoľvek iného postavenia.

VII. Aby naši spomínaní úradníci a župani nemali príležitosť zatažovať šľachticov a obyvateľov nášho kráľovstva podliehajúcich ich úradom a právomoci vybraním nezaslúžených pokút, vyhlasujeme podľa starobylého zvyku nášho kráľovstva, že žiadny zo svetských sudcov nemôže vynucovať (*platenie*) súdnych po-

platkov a pokút inokedy ako v čase kongregácií – podľa oddávna zachovávaného zvyku – konaných palatínom alebo niekým iným, koho kráľovský Majestát vyšle konať generálne kongregácie¹ v jednotlivých stolicích, s výnimkou nižšie uvedených prípadov, keď sa môžu vyberať pokuty aj mimo spomínaných generálnych kongregácií:

Po prvé pre násilné zadržanie a poškodzovanie poddaných, ktorí po vyžiadaní povolenia, po zložení príslušnej dane a zaplatení iných svojich záväzkov sa chcú presťahovať na majetok iného, v tom prípade môže župan so svojimi slúžnymi, bez ktorých nesmie v takýchto (*prípadoch*) postupovať, bez obáv vyberať od tých, ktorí sa v takomto prípade zákonite ukázali vinnými, pokutu vo výške tri hrivny toľkokrát, koľkokrát a kedykoľvek im dokázali vinu, (*pričom*) zadržanému a poškodenému poddanému majú zabezpečiť slobodný odchod s celým majetkom a náhradu škody.

Ak niekto násilne odvedie cudzieho poddaného bez požiadania a získania povolenia alebo s požiadanim, ale bez povolenia pred uplynutím pätnástich dní od požiadania oň, ten nech zaplatí za násilné odvedenie poddaného pokutu tri hrivny a župan so slúžnymi nech ho prinúti vrátiť tohto poddaného spolu s ďalšími tromi hrivnami pokuty. Ak by však nejaký poddaný bez získania povolenia tajne odišiel na majetok niekoho iného a ten, na koho majetok by prišiel, by ho na požiadanie odmietol vrátiť, potom je župan povinný prinútiť ho vrátiť takéhoto poddaného s pokutou tri hrivny.

Takisto hanobiteľ súdnej stolice nech zaplatí pokutu 25 hrivien.

Takisto ak niekto zajme zlodēja, lúpežníka alebo iného verejného zločinca a zo svojej vôle ho zo zajatia prepustí, je povinný zaplatiť županovi za spomínaného zločinca pokutu.

Takisto kdekoľvek nebude zaplatený zisk komory² v stanovenom čase, župan spolu so slúžnymi je povinný vymôcť od každej neplatiacej dediny po vydaní pokutujúcej listiny slúžnymi tento komorský zisk spolu s pokutou tri hrivny.

Podobne, pretože si s istotou pamätáme na základe listín našich predchodcov aj častých listín nášho Majestátu, že podľa starobylej znamenitej obyčaje nášho kráľovstva bolo a je zvykom, že cirkevné desiatky z jednotlivých dedín, ktoré po cirkevnej kliatbe v určitom zvyčajnom čase odmietajú tieto desiatky platiť, majú vyberať župani alebo ich zástupcovia zakaždým spolu s tromi hrivnami. Preto silou tohto nariadenia a ustanovenia tento zvyk potvrdzujeme, obnovujeme a uznávame za nasledovaniashodný a (*zároveň*) prikazujeme, aby po cirkevnej kliatbe uloženej v istom čase v jednotlivých diecézach a na jednotlivých miestach desiatky z tých dedín, ktoré vzdorovito znášajú cirkevnú kliatbu a počas jedného mesiaca odmietajú alebo nestarajú sa (*o povinnosť*) zaplatiť desiatok, po uplynutí tohto jedného mesiaca vybrali župani alebo podžupani, požiadaní vyberačmi desiatkov,

spolu s tromi hrivnami pokuty pre seba a bezodkladne a bezozvyšku ich vyplatili tým, ktorým sa majú platiť.

Takisto kedykoľvek budú šľachtici niektorej stolice zvolaní silou kráľovskej listiny na mimoriadne zhromaždenie pod (*hrozbou*) trestom (*pokuty*) troch hrivien stanoveným v tejto kráľovskej listine, ktoríkolyvek by na také zhromaždenie neprišli, ak nebudú môcť rozumne ospravedlniť svoju neprítomnosť chorobou, starobou, vdovstvom, sirotstvom, chudobou, neprítomnosťou pre pobyt na vzdialenom mieste alebo neodkladnými povinnosťami, župan a slúžni môžu bezodkladne vbrať tri hrivny uvedené v našej listine.

Takisto palatín a krajinský sudca a ďalší riadni svetskí aj cirkevní sudcovia všetky pokuty zhromaždené v prípadoch prejednávanych pred nimi môžu vymáhať hneď na mieste pri ukončení a vynesení konečného rozsudku, (*pričom*) v prvom rade nech odovzdajú zo svojho podielu odškodnenie spornej strane.

— — —

XXII. Napokon potvrdzujúc týmto nariadením starobylý zvyk nášho kráľovstva, po dohode s prelátmi, barónmi a so šľachticmi nášho kráľovstva a s ich súhlasom ustanovujeme, aby sa nikto z prelátov, barónov, zo šľachticov a z obyvateľov nášho kráľovstva akéhokoľvek postavenia, hodnosti a služobného vzťahu neopovážil prijať, hostiť a prechovávať na svojich hradoch a vo svojich domoch či na majetkoch akýchkoľvek zjavných neverných nám, našej korune a nášmu kráľovstvu a tiež verejných zlodejov, lotrov a zločincov a predovšetkým tých, ktorí boli proskribovaní na snemoch, a nech sa neopovážia poskytovať im pomoc, pohostinnosť a priazeň pod (*hrozbou*) trestom, že budú obvinení z rovnakej nevery a prechovávanía zlodejov a lotrov, pričom však baróni a naši kasteláni, ktorí držia hrady a pevnosti a majú úrady a hodnosti v pohraničí, môžu kvôli obrane hraníc týchto zlodejov, lotrov a iných na sneme proskribovaných, s výnimkou neverných, k sebe prijať a u seba pozdržať, až kým tí nezískajú milosť.

Na večnú pamäť a pevnosť tejto veci dali sme túto našu privilegiálnu listinu potvrdiť silou našej privesenej novej obojstrannej autentickej pečate, ktorú používame ako kráľ Uhorska. Dané rukou ctihodného pána Mateja z Gatalóczu, päťkostolského³ prepošta, nášho najvyššieho dvorského kancelára, nášho drahého verného, roku Pána 1435, ôsmy deň pred marcovými Idami⁴, panovania nášho v Uhorsku atď. 48., rímskeho 25., v Čechách 15., cisárstva 2. roku. — — —⁵

Citované podľa *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov V. Prvý cisár na uhorskom tróne*. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2001, s. 252-264, č. 114 (preklad Daniela Dvořáková).

Edícia: *Decreta regni Hungariae 1301 – 1457. I. Gesetze und Verordnungen Ungarns*. Budapest 1976, s. 258-276.

Literatúra: KŐSZEGHY, Sándor: Zsigmond király két honvédelmi szabályzata. In: *Hadtörténelmi Közlemények*, 5, 1892, s. 587-608; SEGEŠ, Vladimír: Vojensko-reformné úsilie Žigmunda Luxemburského. In: *Verbum historiae*. Ed.: Letz, R. – Kačírek, L. Bratislava 2008, s. 44-50; MRVA, Ivan – SEGEŠ, Vladimír: *Dejiny Uhorska a Slováci*. Bratislava : Perfekt, 2012, s. 88-89.

* * *

- 1 Generálne kongregácie – zhromaždenia šľachty jednotlivých žúp zvolané na príkaz kráľa a vedené najčastejšie palatínom. Trvali rôzne dlho a konali sa na rozličných miestach, najčastejšie na otvorenom priestranstve v poli blízko nejakého mesta. Okrem zimných mesiacov sa mohli konať kedykoľvek. Kongregácie boli v prvom rade súdne fóra.
- 2 Komorský zisk (*lucrum camerae*) – v Žigmundovom období portálna daň. Platil ju každý poddaný, ktorý mal bránu na ulicu takú veľkú, že do nej mohol vojsť voz naložený senom alebo obilím. Šľachtici boli od platenia tejto dane oslobodení. Daň nezávisela od výnosnosti gazdovstva, jeho veľkosti ani počtu rodín bývajúcich v dome s jednou bránou. Platila sa ročne od jednej brány päťina zlatého (v akýchkoľvek peniazoch). Ročný príjem z komorskej dane predstavoval v tomto období asi 80-tisíc zlatých.
- 3 Päťkostolie – Pécs v Maďarsku.
- 4 8. marca 1435.
- 5 Nasleduje výpočet hodnostárov.

Bratislava sa roku 1435 stala miestom konania snemu, na ktorom prijali viacero dôležitých zákonov.

Rytina zo 16. storočia

31 Vojská reforma kráľa Žigmunda

12. marca 1435

O podobe a ďalšej realizácii Žigmundovej vojenskej reformy načrtnutej v Sienskom registri (pozri dokument číslo 27) sa rokovalo na sneme, ktorý kráľ po 38-ročnej pauze zvolal do Bratislavy v marci 1435. Výsledkom snemových rokovaní a konsenzu medzi kráľom, šľachtou a zaiste aj kráľovskou radou sa stal dekrét o úprave vojenského poriadku z 12. marca 1435. Je zaujímavé, že hoci tento dekrét bol vydaný po porážke táborského a sirotského poľného vojska v bitke pri Lipanoch, obrana Uhorska bola stále zameraná najmä proti husitom. V zák. čl. 1 tohto dekrétu sa hovorilo najmä o obrane severozápadného pohraničia, konkrétne hradu a mesta Bratislava, hradu Trenčín, miest Trnava a Skalica, ako aj ďalších pevností a opevnení na Považí a v pohraničí Moravy. Obranu krajiny prvorado zabezpečoval cisár (Žigmund) vlastnými silami, ak to nepostačovalo, alebo v prípade nepriateľského útoku nastupovali určení preláti z ohrozených oblastí so svojimi bandériami a oddielmi, zároveň však museli pod kráľovu zástavu narukovať aj oddiely županov vedno s barónmi, majetnými zemepánmi a šľachticmi z ohrozených stolíc. V prípade vyhlásenia generálnej mobilizácie sa v zák. čl. 2 nariaďovalo, aby všetci baróni, poprední a majetní šľachtici narukovali osobne a aby úmerne podľa svojho majetku vystrojili od každých 100 poddaných troch jazdcov, čiže za 33 poddaných sa staval jeden jazdec, ktorý mal byť vyzbrojený lukom, tulcom so šípami, mečom a zbraňou označenou ako *bicellus*, čo môže byť dýka alebo čakan. Zemaniam bez poddaných mali (podľa zák. čl. 3) narukovať osobne, a to buď so svojím seniorom, u ktorého boli v službe ako familiári, alebo pod vedením príslušného župana. Rukovalo sa na základe súpisu, ktorý zostavovali zvolení príslušníci strednej šľachty spolu so slúžnymi. Podľa zák. čl. 7 citovaného dekrétu sa stanovovalo, že kto sa vojenskej povinnosti vyhol alebo sa predčasne z výpravy vzdialil, tomu mal byť zhabaný majetok. V zák. čl. 8 citovaného dekrétu sa stanovovalo, aby sa zvolané vojsko zásobovalo z vlastných zdrojov a za vlastné prostriedky, pričom bolo zakázané zvyšovanie cien potravín. Pri uplatňovaní sťažností na spáchané škody sa postupovalo tak, že najskôr ich museli dosvedčiť svedkovia pred županmi, ktorí tieto sťažnosti postúpili na rozhodnutie kráľovskému súdu. Násilnosti spáchané príslušníkmi vojska mohol rozsudzovať príslušný župan a slúžni a po schválení palatínom alebo krajinským sudcom sa mohlo prikrôčiť až k skonfiškovaniu majetkov vinníkom (zák. čl. 9). Obsahové porovnanie smerníc z prelomu rokov 1432/1433 a uznesení v dekréte z 12. marca 1435 ukazuje, že Žigmundovi sa na sneme v Bratislave roku 1435 nepodarilo presadiť, aby stavy prijali všetky pôvodne navrhované opatrenia na reformu vojenstva. Zrealizovali sa síce opatrenia týkajúce sa portálneho vojska, no táčcha nákladov na obranu krajiny spočinula predovšetkým na Žigmundovi, ktorý – ako je známe – sa od začiatku do konca svojho panovania nedokázal vymaniť z finančnej núdze, a v nemalej miere aj na veľmožoch, ktorých ochota i materiálne či finančné možnosti neboli bez problémov. Bezprostredne po Žigmundovej smrti sa ukázalo, že po-

lovičaté riešenie vojenskej reformy sa v značnej miere minulo účinku a viedlo k oslabeniu vojenskej sily Uhorska. Nasledujúci úpadok trvajúci viac než dve desaťročia sa podarilo zastaviť až Matejovi Korvínovi.

My Žigmund, z Božej milosti rímsky cisár, vždy rozmnožiteľ ríše, a tiež kráľ Uhorska, Čiech, Dalmátska, Chorvátska atď., dávame na známosť znením tejto listiny všetkým, ktorým to prislúcha, že my, ktorého kráľovská Jasnosť sa cíti viazaná z povinnosti svojho úradu starať sa o svojich poddaných, neporušene zachovávať bohatstvo svojich krajín a kráľovstiev a brániť ho, menej pred domácimi, ale častejšie pred cudzími útočníkmi, chceme našou kráľovskou mocou urobiť hranice spomínaného nášho kráľovstva zo strany Čiech a Moravy, odkiaľ naše kráľovstvo už po niekoľko uplynulých rokov znáša časté a prudké nepriateľské útoky, bezpečnejšie, a preto sme ono bremeno z vlastnej vôle, ale aj z povinnosti kráľa vzali do svojej kráľovskej starostlivosti a výkonu:

I. Totiž že nižšie uvedené mestá a hrady: mesto a hrad Bratislava, mestá Trnava a Skalica, Trenčiansky hrad a iné hrady a pevnosti nachádzajúce sa v moravskom pohraničí a pri rieke Váh, tak v ňom samom zo strany Čiech, ako aj vo všetkých iných pohraničných oblastiach z ktorejkoľvek strany, ktoré sú v našich kráľovských rukách alebo sa v budúcnosti z nejakého dôvodu dostanú do našich rúk, budeme na naše kráľovské náklady chrániť a brániť dostatočným množstvom ľudí, zbraní, potravín a iných potrieb, jednak na zachovanie a obranu hradov a pevností samých, jednak aj na ovládanie polí a obranu okolo ležiacich rovín pred akýmikoľvek útokmi nepriateľov. Ak však prenikne (*do krajiny*) taká sila nepriateľov, ktorá bude väčšia ako sily našich cisárskych vojsk, a zdalo by sa, že tieto cisárske vojská pravdepodobne útoku na naše pohraničie nebudú môcť zabrániť ani ho odvrátiť, vtedy sú povinní prísť na pomoc na odvrátenie vyššie spomínaných nepriateľských útokov preláti určení na obranu týchto končín so svojimi bandériami¹ a silami podľa príslušného a zvyčajného nariadenia a podobne aj župani jednotlivých stolíc², vyslaní pod kráľovskou zástavou na obranu týchto krajov alebo iných zasiahnutých vojnou, spolu s barónmi, pánmi a šľachticmi príslušných stolíc a ich vojskami na spôsob všeobecnej vojenskej výpravy spojenými a zjednotenými silami.

II. Okrem toho sa náš Majestát s prelátmi, barónmi a so spomínanými obyvateľmi nášho kráľovstva uzniesol a ustanovil, že v čase všeobecného povolávania vojska majú jednotliví baróni, páni a majetní šľachtici osobne odvieť jazdeckých lukostrelcov³ k hocijakému všeobecne povolanému vojsku kráľovstva, a to podľa veľkosti svojho panstva, totiž z každých tridsiatich troch poddaných, ktorí majú, tak ako iní poddaní, vlastné usadlosti a pôdu na majetkoch, na ktorých bývajú, a ktorí poskytujú svojim pánom dane, poplatky, dávky a iné služby, jedného lukostrelca, zo sto troch a takto následne z ďalších, koľko by ich mali, z každej stovky troch lukostrelcov na

koni, ktorí budú mať prinajmenšom luky, tulce, meče a dýky a budú schopní bojovať. Tí, ktorí majú menej ako tridsaťtri poddaných, majú svojich poddaných spojiť a zrátať dokopy s inými tak, aby vždy z tridsiatich troch poddaných kohokoľvek bol vyslaný ku generálnemu vojsku jeden lukostrelec vyzbrojený a pripravený uvedeným spôsobom. Napokon ostatní šľachtici, ktorí nemajú poddaných, majú sa vydať do boja – podobne primerane vyzbrojení a pripravení – jednotlivo sami za seba, a to tak, že tí, čo majú pánov a zvyčajne idú do boja pod ich menom a na ich náklady, majú sa vypraviť so svojimi pánmi a ich vojskami alebo bandériami, a tí, ktorí nemajú pánov, nech sa vyberú z vlastných majetkov, domov a na vlastné náklady spolu so svojim županom, s výnimkou tých, ktorí môžu preukázať dôvody svojej neschopnosti (*vojenčít*): starobu, vdovstvo alebo sirotstvo a iné podobné dôvody. Tam, kde bývajú dvaja alebo viacerí bratia spoločne a spoločne si zaobstarávajú živobytie, jeden z nich musí ísť do všeobecne povolaneho vojska, ostatní môžu zostať doma. Takí, pravda, ktorí majú ísť za seba samých pod zástavou kráľa alebo barónov a za ich žold, majú okrem vojakov, ktorí s nimi slúžia a sú s nimi povinní bojovať z titulu svojho úradu alebo kráľovských a barónskych žoldov, ešte vystrojiť do boja a vyslať spomínaný počet vojakov zo svojich vlastných majetkov s ich županom alebo županmi tej alebo tých stolíc, v ktorej alebo v ktorých sa nachádzajú ich majetky, do tých končín a v tom čase, v ktorých títo župani jednotlivých stolíc budú mať ísť do boja.

III. Okrem toho preláti, baróni a šľachtici nášho kráľovstva vlastníaci hrady a pevnosti majú možnosť zanechať (*doma*) svojich kastelánov alebo iných šľachticov potrebných na stráženie týchto hradov a rovnako títo baróni, šľachtici a významnejšie svetské osoby môžu ustanoviť pred svojimi manželkami a členmi rodiny šľachtické osoby ako dvormajstrov a na udržanie vážnosti svojich dvorov a zanechať ich tam, ale s obmedzením, že len nevyhnutne potrebné osoby majú takto zamestnávať a ponechávať (*doma*).

IV. Takisto je nariadené, že v ktorejkoľvek stolici si na zhromaždení všetkej šľachty tejto stolice majú spomedzi seba zvoliť niekoľkých, ale iba zo strednej šľachty, nie vyššej, ktorí spolu so slúžnymi príslušnej stolice v čase všeobecného povolávania vojska zrátajú, zapíšu a zaregistrujú počet poddaných, kráľových, kráľovniných, barónov a šľachticov, ktorí majú v tejto stolici majetky, a kópiu tohto registra odovzdajú svojmu županovi.

V. Takisto každý, kto je povinný vypraviť sa do boja, či už vo všeobecnom vojsku obyvateľov kráľovstva alebo za žold, má sa so všetkými svojimi vojakmi, s ktorými chce ísť do boja, dostaviť bez akéhokoľvek odkladu v stanovenom čase na určené miesto. Ktokoľvek by z týchto osôb povinných vypraviť sa do všeobecného vojska v čase jeho zvolania a zhromaždenia vzdorovito odmietal ísť a vypraviť sa alebo by zámerne značne premeškal termín a miesto všeobecného zhromaždenia tohto vojska a prišiel oslabeným a rozptýleným bojovníkom na pomoc až uprostred bojov, alebo

by opovázливо odišiel pred koncom vojenskej výpravy z nejakého vymysleného dôvodu bez nášho povolenia alebo povolenia kapitánov tohto vojska, (*všetkým*) takým nech pre neúčast', meškание alebo opovázlivý odchod zabavia ich majetky a o tom, čo sa stane s týmito obsadenými majetkami, rozhodne náš Majestát.

VI. Takisto idúci do boja nesmú stavať v letnom čase tábory v dedinách a na zasiatych poliach, ale len na prázdnych poliach, aby ich kone nepošliapali a nezničili sejbu, a nesmú sa opovážiť spáchať nejaké škody a brať si niečo bez príslušnej náhrady s výnimkou tráv, ktoré sa nekosia, dreva a vody. Ceny potravín akéhokoľvek druhu, potrebných pre ľudí aj pre kone, nech v každej stolici stanoví pred príchodom vojska šľachtická obec príslušnej stolice podľa úrodnosti alebo neúrodnosti v tom roku a také ceny nech sú záväzné a nech pre týchto idúcich do boja ceny potravín nijako nezvyšujú nad skoršiu a všeobecne platnú trhovú úroveň, tak ako sa to zo žiadostivosti ľudí stáva.

VII. Ak sa niekto opováži v rozpore so spomenutými nariadeniami postaviť tábor v dedinách a na iných miestach z predchádzajúcich dôvodov zakázaných a bráním potravín bez zaplatenia stanovenej ceny spôsobí škodu, vtedy poškodení, či sú šľachtici alebo nešľachtici, nech sa dostavia k županovi a slúžnym tej stolice, v ktorej bol (*zriadený*) takýto tábor a kde (*boli*) spôsobené škody, a nech zložia prísahu o množstve škôd, ak sú šľachtici, sami za seba, ak sú nešľachtici, spolu so svojím richtárom a najbližšími susedmi z oboch strán svojho domu, a tento župan a slúžni vydajú sťažujúcim sa o škodách a ich prísahu svedeckú listinu, ktorej silou nech čo najskôr prídu na kráľovský dvor pred prítomnosť sudcov tohto kráľovského dvora a nech je týmto sťažujúcim sa a poškodeným na základe obsahu listín spomínaného župana a slúžnych tej stolice, v ktorej boli spôsobené škody idúcimi do boja, bez ďalšieho vyšetrovania hneď silou tohto ustanovenia priznaná plná vierohodnosť bez ďalšieho dokazovania a predlžovania sporu a nech sa rozsudkom určí, aby tí, ktorí sa dopustili škôd, poskytnú plné odškodnenie za spáchané škody aj za výdavky spojené so žiadaním náhrady a nech tento rozsudok, ktorý vynesie listinne palatín alebo krajinský sudca, ustanovený v tom čase, alebo ich zástupcovia a správcovia pečatí, konečne a účinne vykonajú hneď po prevzatí rozsudkovej listiny a vymôžu toto úplné a okamžité odškodnenie za spáchané škody zo strany páchatelov župani alebo podžupani a slúžni tých stolíc, o ktorých sa vie, že v nich majú títo idúci do boja, ktorým bolo dokázané spáchanie škôd, svoje majetky, zabavením ich vecí a (*hnutelných*) majetkov, alebo ak bude treba, obsadením (*nehnutelných*) majetkov potvrdené svedectvom kapituly alebo konventu za všetko, čo bude v príslušnej rozsudkovej listine uvedené.

VIII. Ktokoľvek z týchto idúcich do boja by sa opovážil spáchať násilie alebo úmyselne podpáliť a vypáliť a tiež vylúpiť dediny a majetky, zlodejsky sa vlámať do kostolov, prepadnúť a vylúpiť vlastné domy a kúrie šľachticov a duchovných, kraďnúť, unášať a zneucúvať ženy a panny, vraždiť, biť sa a zraňovať ľudí a (*dopustiť sa*)

iných podobných väčších a neobyčajných násilných činov, nech je rovnakým spôsobom ako v spomenutom nariadení v tých stolicách, v ktorých boli tieto násilné skutky spáchané, pravda o týchto násilných skutkoch dokázaná, zistená a overená, a na základe súdneho rozsudku palatína alebo krajinského sudcu nech je od delikventov a odsúdených za násilné skutky požadované bezodkladné zadostučinenie vyššie vyhláseným spôsobom prostredníctvom županov a slúžnych, ktorí majú obsadiť ich nehnuteľné majetky a zabaviť veci a hnutelné majetky a iné, ako je to v takýchto prípadoch zaužívané.

Na večnú pamäť a pevnosť tejto veci dali sme túto našu listinu potvrdiť silou našej privesenej novej obojstrannej autentickej pečate, ktorú používame ako kráľ Uhorska. Dané v Bratislave na sviatok svätého Gregora pápeža roku Pána 1435, panovania nášho v Uhorsku 48., rímskeho 25., v Čechách 15., cisárstva však 2. roku.

Citované (s úpravami) podľa *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov V. Prvý cisár na uhorskom tróne*. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2001, s. 265-268, č. 115 (preklad Daniela Dvořáková).

Edícia: *Decreta regni Hungariae 1301 – 1457. I. Gesetze und Verordnungen Ungarns*. Budapest 1976, s. 278-282.

Literatúra: KŐSZEGHY, Sándor: Zsigmond király két honvédelmi szabályzata. In: *Hadtörténelmi Közlemények*, 5, 1892, s. 587-608; SEGEŠ, Vladimír: Vojensko-reformné úsilie Žigmunda Luxemburského. In: *Verbum historiae*. Ed.: Letz, R. – Kačírek, L. Bratislava 2008, s. 44-50.

* * *

- 1 Kohorta, v prameňoch *banderium* alebo *vexillum* (zástava) – vojenský oddiel bojujúci pod jednou zástavou pána, stolice, mesta atď., veľkosť kohorty nebola presne stanovená. *Bandérium* – vo všeobecnosti bojová zástava (koruhva, prápor), ale aj jazdecký oddiel či sprievod. V uhorskom stredovekom brannom a vojenskom systéme ozbrojená jednotka bojujúca pod zástavou toho, kto ju postavil, vystrojil a viedol. (Daniela Dvořáková termín *bandérium* ne-náležite prekladá ako kohorta.)
- 2 Termín *comitatus* (podľa Dvořákovkej prekladu župa) upravujeme na stolica.
- 3 Termín *pharetrarius* (doslova tulconoš) upravujeme na lukostrelec (Daniela Dvořáková používa český výraz lučištník).

32 Kráľ Žigmund udeľuje Bratislave erb

8. (a 9.) júla 1436

Opevnenie vo funkcii erbového znamenia začala Bratislava používať na základe erbovej listiny, ktorú mestu udelil kráľ a cisár Žigmund Luxemburský. Bratislavský erb tvorí červený štít a na ňom strieborné trojvežové opevnenie s bránou, v ktorej sú do polovice povytiahnuté zlaté mreže; na červených strechách veží sú vždy dve zlaté gule. Tento symbol je zobrazený aj na najstaršej mestskej pečati, ktorú zhotovili už v 13. storočí. Je pozoruhodné a súčasne unikátne z celoeurópskeho hľadiska, že Žigmundova erbová listina pre Bratislavu bola vydaná v dvoch originálnych exemplároch, datovaných 8. a 9. júla 1436, ich text je identický. Predpokladá sa, že mesto si dalo vyhotoviť dva originály erbovej listiny zrejme z obavy pred stratou či zničením. Obidva armálesy vznikli vo viedenskej iluminátorskej dielni, líšia sa len v detailoch a vynikajú vysokou umeleckou úrovňou. V armálese panovník určuje, kedy a ako má mesto používať erb, a to pri označovaní mestského vojska, na plášťoch, stanoch, zástavách, praporech a pri rôznych slávnostných príležitostiach. Na listine datovanej 9. júla je jedna z týchto mestských zástav aj namaľovaná. Má tvar predĺženého trojuholníka, je červená a v jej strede je biele trojvežové opevnenie. Za raritu sa považuje, že zástavníkom je medveď.

My Žigmund, z Božej milosti vždy rímsky cisár a tiež kráľ Uhorska, Čiech, Dalmátska, Chorvátska, Ramy, Srbska, Haliče, Vladimírska, Kumánska a Bulharska. Dávame na známosť znením tejto listiny všetkým, ktorým to prislúcha, že – – – na ponížené a oddané prosby našich verných, mešťanostu Štefana Raneysa a mešťanov Henricha Áča (*Ach*) a Mikuláša Pacrada, ktoré predložili nášmu Majestátu v mene svojom aj ostatných mešťanov, všetkých aj každého jedného, hostí a obyvateľov tohto mesta, po starostlivom zvážení vernosti a nezištných verných služieb spomínaných mešťanov, hostí¹ a obyvateľov nášho mesta Bratislavy, ktoré nám preukázali v časoch nedávnych nepokojov, vďaka Bohu už prekonaných, keď niektorí Česi a Moravia napadli a vyplenili naše horné kraje a pokúšali sa potajomky nepriateľsky zmocniť nášho mesta Bratislavy,² odhodlane a pevne, bez akéhokoľvek náznaku nerozhodnosti dbali a vynakladali (*úsilie*) na udržanie a ochranu tohto nášho mesta pre náš Majestát, svätú korunu a Uhorské kráľovstvo, a keďže im chceme za to preukázať nejakú osobitnú a význačnú priazeň a dokázať im našu štedrú a láskavú blahosklonnosť, znovu a opäť sme im dali a udelili pečať, ktorú oni a ich predkovia z dovolenia Bohom ustanovených uhorských kráľov používali a používajú do súčasnosti. Pečať (*znamenie*)³ je oblého alebo okrúhleho tvaru, na červenom poli tejto okrúhlej pečate je štvorhranné biele mesto, v dolnej časti akoby od základu postavené, vyzdobené hradbami, kto-

ré má tri veže týčiace sa vysoko nad múrmi a pokryté červenými strechami, stavby týchto veží sú vyťahnuté do výšky, dve nižšie a tretia, prostredná, prevyšujúca obidve veže do výšky aj šírky, má v strede dolnej časti, vo vchode do nej aj do mesta otvorenú bránu s mrežami šafranovej farby, ktorú (*tvoria*) na dĺžku tri (*čiar*y) a na šírku päť čiar alebo päť ostrých želiez k nej pripojených. Na samom vrchu každej z týchto troch veží vidno dve gule, zdola pripevnené a hore vyčnievajúce, jedna na jednej strane, druhá na druhej strane. Kruh opis tejto pečate je takýto: SIGILLUM CIUITATIS POSONIENSIS⁴, tak ako je jasne a viditeľne namaľované na majstrovskom vyobrazení alebo umeleckom obrázku na začiatku tejto našej listiny. Zariadili sme, aby táto pečať, ktorú, ako sa hovorí, používali a v súčasnosti používajú oni sami a ich predkovia s dovoľením našich dvoch kráľovských predchodcov, bola spomínaným mešťanom, hosťom, obyvateľom a celej obci už spomenutého nášho mesta Bratislava znovu darovaná, a cisárskym a kráľovským nariadením ustanovujeme, aby všetci ich potomkovia používali takúto pečať vo všetkých záležitostiach, tak medzi nimi samými, ako aj v akýchkoľvek iných agendách a činnostiach, a nech sa tejto pečati, ako aj listinám, ktoré ňou budú správnym a náležitým spôsobom spečatené, plne priznáva nespochybniteľná hodnovernosť tak ako pečatiam a listinám iných našich slobodných miest. Okrem toho z hojnejšej plnosti našej moci dovoľujeme a touto listinou udeľujeme spomínaným mešťanom, hosťom, obyvateľom a celej obci nášho mesta Bratislava, aby oni a všetci ich dedičia a nasledovníci mohli v budúcnosti nosiť spomínané znamenie pečate na zbroji alebo ozdobách výstroja, na zástavách, závesoch, nástenných kobercoch, šiatroch alebo stanoch a iných vojenských (*príslušenstvách*), zodpovedajúcich im a ich postaveniu, a tie používať. — —

Na večnú pamäť a pevnosť tejto veci dali sme túto našu listinu spečatiť našou obojstrannou autentickou pečaťou, ktorú používame ako kráľ Uhorska. Dané rukou ctihodného pána Mateja z Gatalóczu, verného nášho päťkostolského biskupa, najvyššieho kancelára nášho dvora, verného a drahého, roku Pána 1436, ôsmy deň pred júlovými Idami (8. júla), panovania nášho v Uhorsku 50., rímskeho 26., v Čechách 17. a cisárstva 4. roku.

Uloženie: Originály armálesov sú uložené v Archíve mesta Bratislava, Listiny č. 1435, 1436.

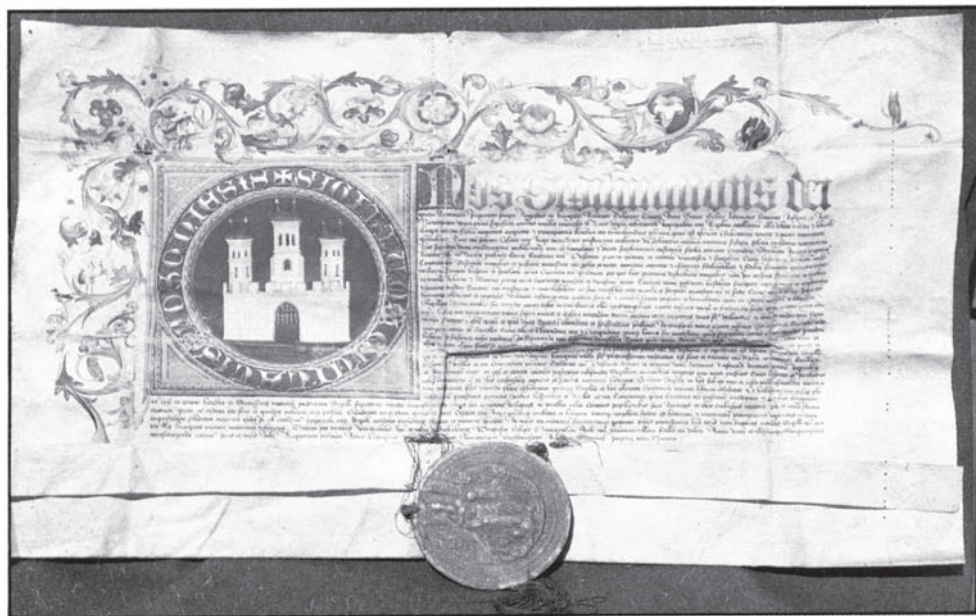
Citované (s menšími úpravami a doplnkami) podľa *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov V. Prvý cisár na uhorskom tróne*. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2001, s. 281-282, č. 120.

Edícia: *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis XI/7*. Ed.: Fejér, Georgius. Budae 1843, s. 778-781.

Literatúra: VRTEL, Ladislav: *Osem storočí slovenskej heraldiky*. Martin : Matica slovenská, 1999, s. 133-135; SEGEŠ, Vladimír: *Prešporský pitaval. Zločin a trest v stredovekej Bratislave*. Bratislava : Perfekt, 2005, s. 46-47, 153-155.

* * *

- 1 Hospes (lat. pl. *hospites*) – hosť, kolonista či prisťahovalec.
- 2 Pod Čechmi a Moravanmi sa myslia husiti, ktorí v rokoch 1428 – 1433 podnikli viacero výprav do Uhorska. Sprisahanie, ktorého cieľom bolo obsadenie Bratislavy husitmi, bolo odhalené roku 1432.
- 3 V texte sa hovorí o pečati (*sigillum*), v tomto prípade ide však terminologicky a významovo o znamenie, lebo panovník opisuje aj heraldické farby znaku, čo je pri opise voskovej pečate neprimerané. Na tento fakt upozornil VRTEL, Ladislav: *Osem storočí slovenskej heraldiky*. Martin : Matica slovenská, 1999, s. 133.
- 4 Pečať mesta Bratislavy.

Erbová listina, ktorú Bratislave udelil Žigmund Luxemburský.

33 Kráľ Vladislav I. sa zaručuje poľským bojovníkom vynahradiť prípadnú ujmu

10. augusta 1441

Po relatívne krátkom panovaní Albrechta Habsburského sa v Uhorsku rozpútal zápas o kráľovskú korunu. Hoci časť uhorských prelátov i veľmožov stála na strane Albrechtovho syna Ladislava Pohrobka, opozičná, tzv. národná strana sa rozhodla pre mladého poľského kráľa Vladislava III. Jagelovského. Táto mocensky významnejšia skupina šľachty dosiahla, že na sneme v Budíne 29. júna 1440 uznali stavy za uhorského kráľa Vladislava Jagelovského a korunováciu Ladislava V. vyhlásili za neplatnú. Vladislav I. potom 17. júla 1440 v Stoličnom Belehrade prijal od ostrihomského arcibiskupa Dionýza zo Seče kráľovskú korunu. S odstavením syna sa však kráľovná Alžbeta nezmierila a pustila sa do boja proti Vladislavovi I. Vojenské akcie sa rozšírili takmer v celom Uhorsku. Kráľ Vladislav I. povolal na pomoc aj vojenské oddiely poľských šľachticov, ktorým sa dekrétom z 10. augusta 1441 zaviazal vynahradiť prípadné škody.

Vladislav, z Božej milosti kráľ Uhorska, Poľska, Dalmátska, Chorvátska atď., ako aj najvyšší knieža Litvy a dedič Ruska atď. dávame na známosť všetkým prítomným, ktorých sa to týka, že keď na osobitné požiadanie nášho Majestátu skutoční šľachtici a verní zemaniam¹, nám úprimne drahí prišli z nášho Poľského kráľovstva sem do nášho Uhorského kráľovstva, a predovšetkým tí, ktorí pod vojenským velením a kapitanátom veľkomožného a urodzeného Vavrinca z Kalinowa, sie radzského kastelána a Petra z Gaja, poznaňského richtára, oboch nám úprimne drahých, dostavili sa, aby zapudili a potlačili vzburu a násilnosti našich nepriateľov; aby sa teda predišlo tomu, že kým oni bojujú za hranicami spomínaného nášho Poľského kráľovstva (*utrpeľi by škodu*), zaručujeme im práva vyplývajúce z ustanovení a akýchkoľvek odporúčaní dávnych a chvályhodných obyčajov, a to im všetkým a ich blízkym, v prípade zajatia či počas inej ujmy, ak by – čo nech Boh nedopustí – spomenutí šľachtici alebo ich spomínaní kapitáni utrpeli, chceme urobiť všetko a vynaložíme úsilie o ich slušné odškodnenie, za čo sa zaručujeme a sľubujeme našim kráľovským slovom. Na potvrdenie toho opatrujeme túto svedeckú listinu našou pečaťou.

Dané v Budíne na deň blahoslaveného mučeníka Vavrinca roku Pána 1441.

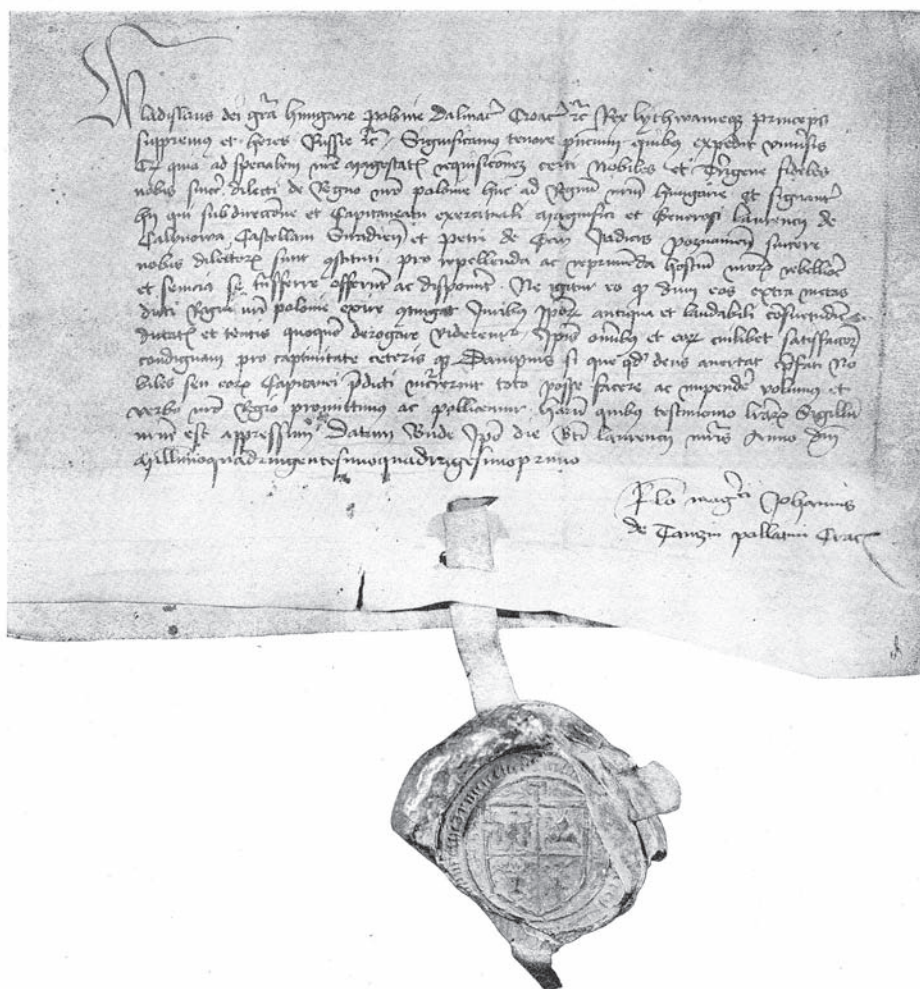
Na základe relácie veľkomožného Jána z Tančina, krakovského vojvodu.

Preložil Vladimír Segeš.

Prepis latinskej listiny a poľský preklad SZYMAŃSKI, Józef: *Nauki pomocnicze historii*. Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN, 2001, s. 708-709.

* * *

- 1 Termín *terrigenne fideles*, čiže verní zemanía bol v uhorskej stredovekej latinčine dosť neobvyklý.

Listina Vladislava I. Jagelovského z 10. augusta 1441

Objav pušného prachu radikálne ovplyvnil stredoveké vojenstvo, keď sa novým momentom stalo nasadenie palných strelných zbraní. Koncom 14. storočia sa palné zbrane rozšírili po celej Európe. V polovici 15. storočia pôsobili už puškárski majstri a delolejári ako samostatní remeselníci. Podstatnou časťou mestských výdavkov boli práve položky na budovanie fortifikácií a výrobu palných zbraní. Stav obranyschopnosti stredovekej Bratislavy dokumentuje nevšedný záznam z roku 1443. Ide o súpis zbraní umiestnených na mestských fortifikáciách, ktorý je inak aj najstaršou písomnou pamiatkou svojho druhu v rámci celého Uhorska. Je priam kuriózne, že inventár sa zachoval najmä preto, lebo členovia trojčlennej komisie – komorský pisár Juraj Zipser, mestský puškársky majster Juraj Scholl a prísazný Tomáš Lehner – zatažili mestskú pokladnicu sumou 40 denárov za víno a jedlo, ktoré počas úradnej obhliadky mestského opevnenia 2. augusta 1443 skonsumovali. Pisár zaznamenal do účtovnej knihy prvorado výdavok za občerstvenie a samotný súpis zbraní sa tam ocitol sekundárne. Súpis sa týkal zbraní rozmiestnených na 21 fortifikáciách a v dvoch prípadoch, aj v domoch mešťanov, ktorí boli veliteľmi pridelených objektov. Celkove je v inventári zachytených 125 kusov hlavní, väčšie množstvo pušného prachu, 870 šípov a 3 zápalné šípy, 13 medených a 52 olovených gulí, ako aj 22 libier olovených guliek. Takmer polovicu zbraní (62 kusov) tvoria pušky, čiže hákovnice a ručnice¹. Spolu 45 kusov pripadá na delá rôzneho kalibru označované ako tarasnice, húfnice, mažiare či delá na kamenné gule². Nachádzali sa tu aj dve viachlavňové palné zbrane na jednej lafete.

Malé a veľké palné zbrane v mestskom vlastníctve

Hajtman³ Hans Rigler.

Teda na Mäsiarskej veži jedno delo na kamenné gule a jedna tarasnica, v súdke okolo 20 libier pušného prachu, 60 šípov a 13 medených gulí k tarasnici.

Ďalej na veži Laurinskej brány má Ilja Stelczer dve veľké hákovnice, strecha veže si vyžaduje opravu.

Pán Michal Wolff, má inventárny zoznam.

Ďalej na cvingri⁴ hradieb medzi Michalskou bránou a Laurinskou bránou je jedna tarasnica a jedno delo na kamenné gule a 4 krátke železné hlavne⁵ a olovené gule s hmotnosťou 10 libier k štyrom delám a pušný prach vo vedierku s hmotnosťou 10 libier a 100 šípov.

Pán Peter Kraus.

Ďalej v bašte Laurinskej brány 2 tarasnice a 2 delá na kamenné gule a 3 malé hlavne na jednej lafete. Ďalej na malom cvingri vedľa Pekárskej veže 1 železná tarasnica. Ďalej na Pekárskej veži 1 delo na kamenné gule, 1 železná hlaveň a 1 hákovnica.

Hajtman Pavol Lang.

Ďalej na Rybárskej bráne 1 delo na kamenné gule a 1 tarasnica.

Pán Michal Grünbalt.

Ďalej na Novom tábore 3 hákovnice.

Pán Hans Feyrtag Goldsmid (zlatník), má inventárny zoznam.

Ďalej v bašte Starého tábora pri Dunaji 2 tarasnice, 2 krátke delá na kamenné gule, 1 železná hlaveň, 14 libier pušného prachu a 110 šípov.

Pán Erazmus Satler (sedlár), má inventárny zoznam.

Ďalej v cvingri hradieb za Krištofom Smidom na bašte 2 železné tarasnice a 2 hákovnice.

Pán Henrich Ach.

Ďalej na Obuvníckej veži 1 tarasnica, 1 malé delo na kamenné gule, 300 šípov, 1 nové vrece s 3 librami⁶ pušného prachu a 52 olovených gúlí.

Hajtman pán Štefan List.

Ďalej na Vydricekej bráne 1 veľké delo na kamenné gule, 1 veľká húfnica a 1 krátke delo na kamenné gule, 1 veľká tarasnica, 2 tarasnice na jednej lafete, 1 malá tarasnica, 1 malá železná tarasnica, 1 veľká železná hákovnica a 18 ručníc, 300 šípov v truhlici, 3 zápalné šípy, 6 libier pušného prachu a 12 libier olovených gúlí.

Pán Andrej von Frona.

Ďalej v tábore oproti Vydrici 2 delá na kamenné gule a 2 tarasnice, ako aj 4 hákovnice.

Pán Martin z Brna vo Vodnej veži.

Ďalej vo Vodnej veži 1 tarasnica, 1 malá hlaveň a spolu 12 ručníc a hákovníc.

Pán Bartolomej Scharach, má inventárny zoznam.

Ďalej na bašte Nepriateľ Uhrov 1 veľká tarasnica, 1 malá tarasnica a 1 delo s dvomi hlavňami, 1 medený mažiar, 1 malý mažiar, 2 železné mažiare, 2 hákovnice a 2 malé hlavne na jednej lafete, posledné 4 uvedené má vo svojom dome.

Hajtman Mikuláš Altmansdarffer vo Vtácej veži.

Pán Hanns Kromer.

Ďalej v prvej polbašte za Vtáčou vežou 1 delo na kamenné gule a 2 hákovnice a v druhej polbašte 2 hákovnice a 1 malé delo na kamenné gule.

Pán Gašpar Ventur.

Ďalej na cvingri hradieb za Gašparom Kúpeľníkom 1 malé delo na kamenné gule.

Pán Matúš Meindel.

Ďalej v bašte Michalskej brány 1 veľká tarasnica a 2 veľké delá na kamenné gule, 1 hákovnica, 3 ručnice a hore na veži 1 hákovnica. Vo svojom dome má ďalej 8 veľkých hákovníc, ktoré taktiež patria mestu.

Preložil Vladimír Segeš.

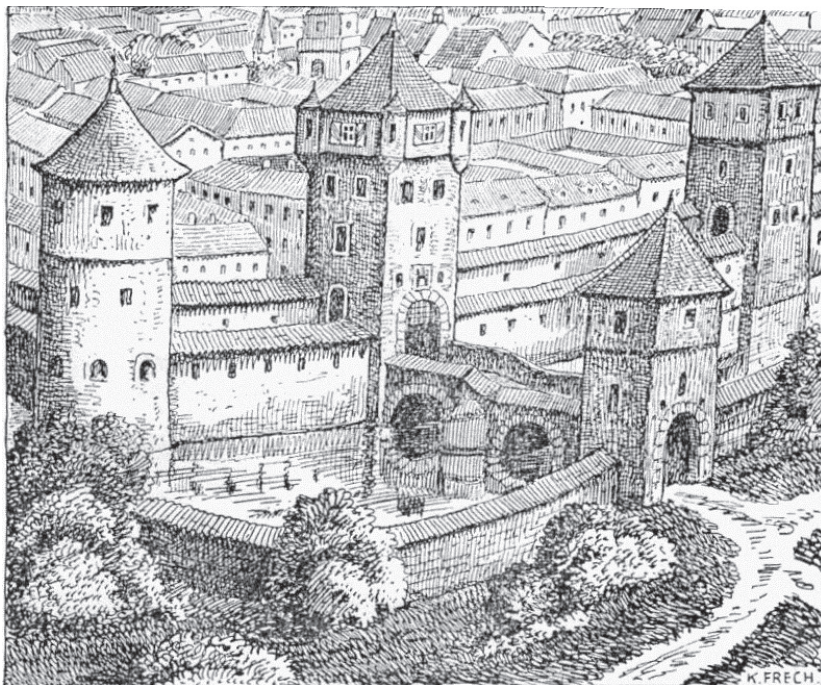
Uloženie: Archív mesta Bratislavy, Komorská kniha č. 6 (1443), s. 81.

Edícia: *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov VI. Pod osmanskou hrozbou*. Zost.: Lukačka, Ján. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2004, s. 30-32.

Literatúra: DURDÍK, Jan: Bratislavský inventár palných zbraní. In: *Historie a vojenství*, roč. 52, 1967, č. 4, s. 573-592; SEGEŠ, Vladimír: Hlavné črty zástoja miest na Slovensku v uhorskom stredovekom vojenstve. In: *Vojenská história*, roč. 2, 1998, č. 1, s. 16-17.

* * *

- 1 Ako ručnice prekladáme výrazy *hockenpuxen*, *hantpuxen*.
- 2 Tarasnice, húfnice, mažiare, delá na kamenné gule – podľa originálu *tarraspuxen*, *haufnitz*, *morser*, *stainpuxen*.
- 3 Hajtman – kapitán, veliteľ.
- 4 Cvinger – plocha medzi vonkajším a vnútorným hradobným múrom.
- 5 Ako hlaveň prekladáme výrazy *kleinpuxen*, *eysnmein(puxen)*.
- 6 Libra (*funt*) – jednotka hmotnosti, cca 0,56 kg.

Laurinská brána s predbráním (v strede), Mäsiarska bašta (vpravo) a nárožná Pekárska bašta (vľavo) boli v stredoveku dobre vyzbrojenými bratislavskými fortifikáciami.

Rekonštrukčná kresba Karla Frecha

Eberhard Windecke (okolo 1380 – asi 1441) pochádzal z mohučskej obchodníckej rodiny, podnikal viaceré obchodné cesty po celej Európe, roku 1406 prišiel do Budína. V roku 1410 sa zoznámil s kráľom Žigmundom Luxemburským, pre ktorého sprostredkoval viaceré finančné transakcie. V Žigmundových službách sa zúčastnil aj na Kostnickom koncile a potom ho sprevádzal na cestách po západnej Európe, vrátane Anglicka. Jeho hlavným dielom je kronika, neskôr nazvaná *Pamätihodnosti z čias vlády cisára Žigmunda*. Kroniku zrejme napísal po časovom odstupe, keďže sú v nej aj viaceré nepresnosti. Pôvodný rukopis diela sa nezachoval, známe sú iba odpisy z druhej polovice 15. a 16. storočia.

Keď sa písal rok 1399¹ uhorskí páni zajali svojho zákonitého kráľa Žigmunda aj s jeho sprievodom, a tých, ktorí tu žili ako hostia – Poliakov, Čechov, nemeckých Švábov, Frankov a Porýnčanov – vyhnali z krajiny. Lež jeden pán menom Valšo, ktorý bol Čech, sa pokúsil ukryť v Budíne pri Kostole blahoslavenej Panny Márie, kam sa utiahol so všetkým svojim služobníctvom. Aj toho však takisto objavili a vyhnali z krajiny. Kráľa Žigmunda teda zradili uhorskí páni a uväznili ho na určitý čas na Vyšehradskom hrade (*Visegrád*). Neskôr sa stal miestom jeho pobytu hrad Gorjanských, nazývaný aj Šikláš, kde bol väznený 18 týždňov.

Potom vstúpili do Uhorska markgróf Jošt a markgróf Prokop z Moravy so silným vojskom a zmocnili sa veľkého počtu miest a hradov v uhorskom pohraničí v susedstve Moravy: Čierneho Kameňa², Korlátky, Ostrého Kameňa, Šaštína, Červeného Kameňa, Dobrej Vody, Beckova, Trnavy, Skalice, Hlohovca, Svätého Jura, Pezinka, Bratislavy a územia až po Modru a Lošonec, ako aj ďalších hradov.

V tom istom čase sa gróf Fridrich z Celje³ dohodol s Mikulášom Gorjanským, ktorý bol vtedy palatínom a na ktorého majetkoch bol kráľ uväznený, že ho prepustia. Kráľ Žigmund potom odpustil všetkým pánom, ktorí niesli vinu na jeho uväznení. Po svojom prepustení postupoval cez Slavónsko okolo Blatenského jazera, až prišiel do Bratislavy, kde za ním prišli uhorskí páni. Tu im formou listiny potvrdil, že zločin, ktorý na ňom spáchali, im úplne odpúšťa. Kráľ však nezabudol na to, čo mu vykonali, a zodpovedných aj tak pripravil o život. Nie však zo zlomyseľnosti, ale pre boje s pohanmi a kacírmi, ktoré trvali veľmi dlho. Rozhodol, že zodpovední budú trpieť za svoje zločiny, a preto majú zomrieť.

V inom roku po týchto udalostiach sa kráľ Žigmund stretol v priateľskej atmosfére s Vitoldom, vojvodom z Litvy. Rokovali spolu v Kežmarku na Spiši. To sa stalo v roku 1389⁴ na sviatok Očisťovania Panny Márie a vo vzájomných rozhovoroch

strávili niekoľko dní. Počas ich schôdzky vypukol požiar a zhorela skoro polovica mesta. Vojvodu Vitolda nevráživí Kežmarčania takmer zabili. Kráľ Žigmund sa rozhodol tento prečin napraviť a aj vďaka tomuto nepríjemnému zážitku dospeli s vojvodom k vzájomnej dohode. Keď sa chceli rozísť, dostal kráľ od Vitolda do daru dvanásť útočných sokolov, 12 ručných sokolov, 12 myšiakov, 12 štítov, 12 dlhých kopijí, dvadsaťštyri vrhacích kopijí, dvanásť psov, ktorí pomáhajú pri love sokolom, dvanásť vzácnych koní so sedlami, ktoré boli vybíjané zlatom, a mnoho ďalších cieností. — — —

Mal by si vedieť, že keď sa písal rok 1403, vypravil sa Žigmund do Čiech s dvanásttisíc mužmi. Pred svojím odchodom zvolal zástupcov stavov a miest a prinútil ich prisahať vernosť Albrechtovi Rakúskemu, do ktorého rúk zveril správu Uhorského kráľovstva. Potom sa vydal na cestu cez krajinu až do Prahy k svojmu bratovi Václavovi, kde po krátkom čase prevzal vládu nad Českým kráľovstvom. Potom Žigmund v Prahe zajaľ svojho brata kráľa Václava, ako aj moravského markgrófa Prokopa, svojho bratanca, a oboch odviezol z krajiny.⁵ Václava zveril do opatery rakúskeho vojvodu Wilhelma a markgrófa Prokopa zobral so sebou do Uhorska, konkrétne do Bratislavy, kde bol v zajatí pol roka. Potom ho kráľ pod podmienkou, že už nebude páchať žiadnu škodu ani krivdu, prepustil. Českého kráľa Václava však držali vo Viedni dva roky. Potom sa pomocou ľsti oslobodil. To sa stalo večer pred sviatkom svätého Martina⁶, keď Václav ušiel z Viedne. — — —

XIX. Ako Uhri znovu povstali proti kráľovi Žigmundovi a ako vzdali hold kráľovi Karolovi⁷ Neapolskému, ktorého prepravili cez more do Zadaru a mesto mu potom odovzdali

Zatiaľ čo sa kráľ Žigmund zdržiaval v Čechách, uhorskí páni sa znovu pokúsili presadiť na trón iného kráľa. Týmto novým kráľom mal byť Karol (*Ladislav*) Neapolský, ktorý prišiel cez more do Zadaru. Toto mesto mu neposlušní uhorskí páni odovzdali. Karol však nemal o pôsobenie v Uhorsku veľký záujem a situáciu vyriešil odpredaním mesta Benátčanom za šesťdesiatšesťtisíc dukátov. Len čo dokončil tento pre seba výhodný obchod, pobral sa domov. Pretože jeho otca v Uhorsku zavraždili, aj on sa obával podobného útoku na svoju osobu. — — —

Keď sa Žigmund vrátil v predvečer sviatku svätého Jakuba⁸ z Čiech do Uhorska, všetci vzbúrenci sa vzdali a prosili o odpustenie. Kráľ všetkým odpustil a vzal ich na milosť, okrem biskupa z Ostrihomu⁹ a biskupa jágerského¹⁰ a pána, ktorý sa volal Benedikt Makra. Ten posledne menovaný Benedikt Makra sa zmocnil mesta Starý Budín, kde ho však s pomocou kráľovského vojska pod vedením pánov Stibora a Cudara zajali. Šesť dlhých rokov bol v reťaziach, až kým si kráľ nezobral za manželku Barboru, dcéru grófa z Celje, a po sobáši s ňou mu odpustil. Po prepustení na slobodu sa Benedikt stal oddaným kráľovým poddaným a sprevádzal ho na

viacerých cestách do zahraničia, ako napríklad do Katalánska, Francúzska a Anglicka.

CXCIII. Ako prišli páni z Čiech ku kráľovi Žigmundovi a chceli sa zmieriť

V tom istom čase niekedy okolo sviatku svätého Martina,¹¹ ako som aj ja prišiel za kráľom do Uhorska, prišli za ním i husiti z Čiech a tvrdili, že sa chcú znovu prikloniť ku kresťanskej viere a aby im kráľ milostivo odpustil ich kacírstvo a všetky skutky, ktoré napáchali voči jeho osobe. Rímsky kráľ sa rozhodol, že sa poradí so svojimi kniežatami a pánmi a s legátom Placentinom z Ríma. Tí mu poradili, aby tak urobil a zmieril sa s nimi. V tom istom čase, v deň svätej Alžbety¹² prišli za kráľom pán Puta z Častolovic a pán Ján z Opočna. Títo dvaja páni prišli do Stoličného Belehradu¹³ v Uhorsku, kde je pochovaný svätý Štefan a svätý Imrich. Kráľ bol ich žiadosti priaznivo naklonený a prisľúbil splniť ich požiadavky. Keď sa však spomínaní vyslanci vrátili do Prahy, ich posolstvo bolo prijaté s nevôľou a označili ho za klamstvo, pretože pražskí husiti sa znovu spojili s ostatnými kacírmi, menovite so Žižkom, ktorého sme už v našej kronike spomenuli. Touto dohodou potvrdili, že aj naďalej zotrávajú pri husitstve a kacírstve. — — —

CCXCV. Ako sa husiti pomocou zradcov zmocnili Trnavy nachádzajúcej sa pri meste Bratislave

V tom istom čase¹⁴ sa husitom podarilo pomocou zradcov získať mesto Trnavu, ktoré leží v Uhorsku pri Bratislave. Takisto sa v meste zmocnili veľkého bohatstva. Odtiaľ potom postupovali ďalej smerom na Šaľu, Trenčín, Beckov. — — —

CCCX. Ako bol cisár korunovaný pápežom Eugenom v Ríme v Bazilike svätého Petra¹⁵

Pápež a kráľ zaujali svoje miesta a malo sa čítať evanjelium a spievať chválospev na počesť Svätej Trojice. Keď sa toto všetko odohralo, prišiel ten, ktorý mal kráľovi nasadiť cisársku korunu podľa tradície tak, aby bola nakrivo, a to na pravú stranu. Potom cisár pred pápežom pokľakol, pápež sa postavil na pravú nohu a nasadil Žigmundovi cisársku korunu tak, aby bola rovno. Takto sa to odohrávalo podľa práva a tradície. Potom cisára pomazal. Meč, ktorý je pápež povinný odovzdať novému cisárovi, keď odspieva evanjelium, mu dal do ruky, keď sa Žigmund dostal k slovám „et dat sibi gladium“. Meč mu vložil do ruky ostrým, tak ako to vyžaduje tradícia. Cisárov dvormajster meč potom obrátil a vložil ho cisárovi správne do ruky. Potom odspieval cisár zvyšok evanjelia. Hneď ako sa akt korunovácie skončil, dali pápežovi pobožkať svätú relikviu. Potom pápež pobožkal cisára na pravé líce a ten jeho bozk opätovoľ. Následne vzal cisár do ruky svoj meč, pápež svoj kríž a dal cisárovi svoje požehnanie a priateľsky sa rozlúčili. Ja

dúfam, že všemohúci Boh, Panna Mária a všetci svätí muži a celé kresťanstvo má tým byť velebené a poctené. – – –

Citované podľa *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov V. Prvý cisár na uhorskom tróne*. Vedúci aut. kol.: Bartl, Július. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2001, s. 287-291 (preklad Tomáš Lukačka).

Edícia: ALTMANN, W: *Eberhart Windeckes Denkwürdichkeiten zur Geschichte des Zeitalters Kaiser Sigismunds*. Berlin 1893; maďarský preklad *Eberhard Windecke emlékirata Zsigmond királyról és koráról*. Ed.: Skorka, Renata. Budapest : História Alapítvány, 2008.

* * *

- 1 Datovanie je nesprávne, pretože udalosť sa odohrala v roku 1401.
- 2 Hrad s týmto názvom sa na juhozápadnom Slovensku nenachádza. Pravdepodobne ide o Plavecký hrad alebo o Pajštún.
- 3 Správne má byť Hermann z Celje.
- 4 Stretnutie sa uskutočnilo 2. februára 1410.
- 5 Časový sled udalostí je v tomto prípade nepresný. Žigmund zajal Václava v máji 1402 v Prahe a Prokopa o mesiac neskôr.
- 6 Stalo sa to 10. novembra 1403, Václav bol teda zajatý jeden a pol roka.
- 7 Správne má byť Ladislavovi Neapolskému, uhorský kráľ Karol II. Malý bol Ladislavov otec.
- 8 Žigmund sa vrátil teda 24. júla 1403.
- 9 Ostrihom bol sídlom arcibiskupstva, arcibiskupom bol Ján z Kaniže.
- 10 Ide o Tomáša Ludanického, biskupský úrad zastával v rokoch 1401 – 1403 a 1422 – 1424.
- 11 Sviatok svätého Martina pripadá na 11. novembra.
- 12 Deň svätej Alžbety pripadá na 19. novembra.
- 13 Stoličný Belehrad – Székesfehérvár v dnešnom Maďarsku, v stredoveku bol korunovačným mestom uhorských kráľov.
- 14 Trnavu husiti obsadili okolo 24. júna 1432.
- 15 Korunovácia Žigmunda za cisára sa konala 31. mája 1433 v Ríme.

36 Mier medzi Jánom Jiskrom a Pongrácom zo Svätého (Liptovského) Mikuláša

4. mája 1449

Po smrti uhorského kráľa Albrechta Habsburského roku 1439 časť uhorskej šľachty (vrátane Pongráca) podporovala kandidatúru poľského kráľa Vladislava Jagelovského na uhorský trón. Iná časť šľachty podporovala kráľovnú vdovu Alžbetu a jej syna Ladislava V. Pohrobka. Alžbeta roku 1440 povolala českého vojvodu, žoldniera Jána Jiskru z Brandýsa, aby bránil záujmy jej maloletého syna. Roku 1442 obidve strany uzavreli mier, ktorým si Alžbeta prostredníctvom Jiskru udržala niektoré slobodné kráľovské a banské mestá na Slovensku i prevažnú časť stolíc na severovýchode krajiny. Po jej smrti roku 1442 sa Jiskra stal najvyšším kapitánom Ladislava V. Roku 1446 uhorský snem zvolil za gubernátora (správcu) krajiny Jána Huňadyho. Medzi ním a Jiskrom, hoci roku 1446 uzavreli mier, vypukli prudké boje. Hlavným, niekoľkoročným bojiskom sa stalo územie dnešného Slovenska. Na stranu Huňadyho sa pridala Pongrác zo Svätého (dnes Liptovského) Mikuláša a ďalší magnáti. Obidve strany uzavreli roku 1447 nový mier, ktorý taktiež nedodržali a 4. mája 1449 Jiskra so svojimi prívržencami uzavrel osobitný, tzv. večný mier s Pongrácom a jeho prívržencami. Nasledovali ďalšie dohody, ktoré sa však nedodržiavali. Vojnové udalosti v krajine pokračovali až do konca života Ladislava V., ktorý nečakane zomrel roku 1457. Mier v Uhorsku sa podarilo nastoliť až kráľovi Matejovi I. Korvínovi.

Ja, Jan Giskra z Brandisa, najjasneyssieho knyžete a pana Ladislawa, crale vherskeho etc.¹ naywissy haitpman.² Wyznawam obecznye przedewssemi ktocz tento list wzrzy aneb cztucz slissaty budu, ze gsem wstupil a moczy listu tohoto wstupugi w prawy krzestiansky a weczny myr, y swymi se wssemi miesti hornyemy, yakozto s Crempniczy³, s Sscawniczy⁴, s Bistrziczzy⁵, s Nowu Banye, s Pukanczem, s Libetowem⁶ y s gynymi miesti yakozto s Kossiczemi, s Lewoczem, s Bardieyowem, s Epperiassem⁷, s Kezmarkem y s gynymi se wssemi miesti, hrady, kterychz gsem kolywiek w drzenye, a kterymyz se kolywek gynymi gimeny gmenugy y se wssemi sluzebnyky y lidmi poddanymi na tiech zamczych przebywayczymi a k nym przislussegyczymi swiedskymi y duchownyemi a zwlascze przigymagie k sobie w ten gisti, a wieczny myr, iakozto vrozenego pana Mikulasse Baliczkeho s gehu hrady Sklabyneu a Orawu, vrozene pana Mikulasse a pana Petra, bratrzy vlastnye z Komorowa y s gich hrady, miesty, yakozto s Podolynczem, s Likawu, s Ssupplarzem⁸, pana Jossta z Cossaw z hradem Wiglessem, pana Ladislawa a pana Janusse Rykolffy, bratrzy z Tarkw⁹ s hradem Hradkem, pana Petra Collara s Ssassowem a s Rewissczem y s gich wssemi sluzebnyky y lidmi poddanymi, swedskymi y duchownyemi na tiech zamczich przebywaygyczymi a k nym przislussegyczymi, s vrozenym panem Pangraczem od Swatgeho Mikulasse

a z Brancze y s geho se wssemi zamky, kterymiz se kolywiek gmeny gmenugy y se wssemi sluzebniki, pomocnyeky y s tiemi se wssemi, kterez on kolywiek k sobie przigme w ten gisty myr, a gie zegmena v swem listie myrnem gmenowaty bude, kterazto smluwa a swrchupsani prawy krzestiansky wieczny myr ma mezi mnu a swrchupsanym panem Pangraczem a nassymi wssemi sluzebniki y pomocnyky s uobu stranu wieczne trwaty. A paklibi sa czso przihodilo w tei myeze ode mne aneb mych sluzebnykuw, aneb mych pomocnykuw, wierziteli swrchupsanemu moim, aneb mysto sebe poslaty s swu plnu moczy we cztirech nedielech porzad zbiehlich przed pani Crempniczany yakozto przed naywissy a naymocnyeyssy vbrmany¹⁰, a czoz ony kolywek mezi namy rozeznagy a te przeczynyenye w tom krzestianskem a wiecznem myru tak mam a slibugy uprawity po gich wipowiedy w gednom mesiczi porzad zbiehlem. Paklibich toho neuczinił, tehdi gsem swu wieru a swu czest propadł a rukoymye mogy dole psanye, zaklad totizto desseth tiszcz zlattich. A proto wzdi ten swrchupsany wieczny myr ma mezi namy trwaty do czasu swrchupsanego neporusitedlne. Take toto gest znamenyte mezi namy wymluweno, ze Ja, swrchupsany Jan Giskra etc. slibugi a nemam zadnich roth proty swrchupsanemu panu Pangraczowu, a gemu ke sskodie na swich zamczich, any na swich zbozich przechowawaty, any zamkuow nowich gemu ke sskodie dielaty. lecz na swem vlastnym, a nebo przirzeczenem diediczstwy, alle to wzdi ma biti wierzitele memu y geho wssem bez sskody. A to wsseczkuo czoz se nahorze pisse y take ty wsseczky kusy, puncti¹¹ y articule¹², ktere gsu mezi namy wyrzkly a wipowiedieli a listi wipowiedne nam widali s uobu stranu slowuttney opatrnosti pany richtarz a rada miasta Crempniczkeho. Ja, swrchupsany Jan Giskra etc. slibugi swu wieru a swu czest sam za se y za wsseczky swe sluzebnyky y swrchupsane pomocnyeky, ze ma cztnye, wiernye, prawie krzestiansky zdrzano a w czelosty zachowano bity yako od dobrich lidy. A mi Mikulass Brczal z Dobre, haitpman kezmarsky, Mykulass z Komorowa, haitpman na Podolinczi, Jan Tallafus z Ostrowa, haitpman na Richnawie, Petr z Radkowa, haitpman na Brzezowiczich, rukoymye s mym swrchupsanym panem Janem Giskru etc., panem nassim a zan slubugem pod zakladem deseti tiszcz zlattymi dobrymi vherskymi¹³, razu a wahy crempnyczkei za tu swrchupsanu smluwa a prawy krzestianski wieczni myr a za kazdi kus, punct i artucul, zwlascze czoz se nahorze wipisugie y take za ti za wsseczky kusy, puncti a articule, kterez gsu mezi nymi pany Crempniczene wipowiedieli a listi wipowiedne gim s uobu stranu widali, ze magi zdrzani a w czelosti neporusitedlne zachowani biti pod zakladem swrchupsanym. A paklibichom toho neucziniłi a zaklad na nas seznan bil od swrchupsanich vbrmannow, tehdi mami a slubugem plnyti a poloziti po wipowiedi gich w mocz wierziteli nassemu na Crempnyczci, we cztirech nedielech porzad zbiehlich. A paklibichom toho wsseho neucziniłi, gehoz Boze nedai, tehda dawami plnu mocz wierziteli nassemu swrchupsanemu, aby nas mohl vpo-myenati, hanyeti, laty¹⁴, tak yakoz na penyeze slussy, tak dlugo dokudzbichom gemu

gistymi y se wssemi sskodami proto wzatymi vplnye a doczela nesplynli a nezaplatili a k tomu na swedomye a pro lepssy gistotu wieczy nahorze psanich. Ja gistecz y ru-koymye swe gsme vlastnye peczeti swim dobrim wiedzomym prziwiesiti kazali k to-muto listu. Dané v Kremnici, v nedelú po sviatku blahoslavených apoštolov Filipa a Jakuba, roku Pána 1449.

Citované podľa *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov VI. Pod osmanskou hrozbou*. Zost.: Lu-kačka, Ján. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2004, č. 10, s. 37-39. Text publikujeme v paleo-grafickom prepise, kde sa číta g ako j; c - c, k; cz - č, y - y, i, j; w - v; v- v, u; ss - š; z - z, ž.

Uloženie: Listina je uložená v Štátnom archíve v Banskej Bystrici, pobočka Kremnica, fond Ma-gistrát mesta Kremnica 1, 26, 1, 15c.

Edícia: CHALOUPECKÝ, Václav: *Středověké listy ze Slovenska*. Bratislava – Praha 1937, s. 32-34; *Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti I*. Bratislava : Národné literárne centrum, 1998, s. 163-165.

* * *

- 1 Etc.(lat.) – a tak ďalej.
- 2 Haitpman, hejtman – kapitán.
- 3 Crempnicza – Kremnica.
- 4 Sscawnicza – Banská Štiavnica.
- 5 Bistrzicza – Banská Bystrica.
- 6 Libetowa – Lubietová.
- 7 Epperiass – Prešov.
- 8 Ssuplarrz – Szaflary, hrad a dedina v Poľsku.
- 9 Tarkő – hrad Kamenica.
- 10 Vbrman (z nemeckého Obermann) – veľmož, magnát, ale aj mešťania slobodného kráľovského mesta.
- 11 Punct – bod.
- 12 Artikuly – články, ustanovenia.
- 13 Dobrý uhorský zlatý = dukát, zlatá minca s hmotnosťou 3,522 g.
- 14 Laty, čítaj, láti (od lánie) – nadávať.

37 **Memoriál Heleny Kottannerovej**

okolo 1450

Pamätný spis Heleny Kottannerovej je ojedinelým a svojráznym druhom naračného prameňa. Vznikol okolo roku 1450, resp. medzi rokmi 1445 – 1452, keď ho niekdajšia komorná kráľovnej Alžbety nadiktovala pisárovi pochádzajúcemu z rakúsko-bavorského jazykového prostredia. Dôvody vzniku spisu, ani to, komu bol určený, resp. kto si jeho napísanie objednal sa dnes už nedajú zistiť. Helena Kottannerová bola dcérou uhorského šľachtica Petra Wolframa a šopronskej meštianky, narodila sa pravdepodobne v Šoproni dakedy okolo roku 1410. (Presnejší dátum narodenia ani úmrtia nie je známy.) Bola dvakrát vydatá. Prvým manželom bol šopronský patricij a viacročný mešťanosta Peter Gelusch-Szekeles († 1431), druhým manželom bol viedenský mešťan Johann Kottanner, ktorý bol komorníkom prepošta viedenského Dómu. Roku 1436 sa Kottannerová dostala na panovnícky dvor rakúskeho vojvodu Albrechta (V.) Habsburského (neskôr uhorského i českého kráľa) a jeho manželky Alžbety Luxemburskej, kde pôsobila ako vychovávateľka ich dcéry Alžbety. V kráľovskom sprievode sa roku 1439 ako dvoranka dostala do Uhorska. Stala sa dôverníčkou kráľovnej Alžbety a opatrovníčkou Ladislava Pohrobka, ktorý sa narodil 22. februára 1440 v Komárne. Z poverenia kráľovnej odcudzila 21. februára 1440 uhorskú kráľovskú korunu, ktorá bola uložená v kráľovskom hrade vo Vyšehrade. Roku 1452 udelil gubernátor Ján Huňady manželom Kottannerovcom majetok Kisfalud, prislúchajúci pod panstvo Bratislavského hradu. Obsahom pamätného spisu sú udalosti v Uhorsku od apríla 1439 do júna 1440, a to predovšetkým úmrtie kráľa Albrechta, krádež uhorskej koruny, narodenie Ladislava Pohrobka, jeho krst a korunovácia. Kottannerovej spis má veľkú pramennú hodnotu, okrem iného aj preto, lebo prináša viaceré detaily ozrejmujúce politické zákulisie, dvorské intrigy, ale aj všedné a nevšedné zvyklosti každodenného života v stredovekom Uhorsku. Podanie faktov je hodnoverné, jedinou výnimkou je čiastočne účelovo tendenčná interpretácia detailov korunovácie Ladislava Pohrobka v Stoličnom Belehrade 15. mája 1440, čo vyplývalo zo skutočnosti, že jedinou korunovačnou insígniou bola odcudzená kráľovská koruna, lebo ostatné korunovačné súčasti – plášť, jablko a žezlo – ostali v úschove na Vyšehradskom hrade. Memoriál sa formou spracovania ponáša na súvekkú kronikársku spisbu, stylisticky však (napríklad častým používaním prítomného času) obsahuje aj prvky listinnej, čiže kancelárskej reči. Nevšednú autenticitu mu dodáva skutočnosť, že je napísaný v prvej osobe. Celkom osobité je aj napínavé dramatické podanie a kompozičné vystupňovanie deja. Literárni vedci považujú Kottannerovej memoriál za najstaršie ženské prozaické memoárové dielo písané po nemecky.

Keď od Kristovho narodenia uplynulo tisícštyristo a potom ešte tridsaťdeväť rokov, v čase Veľkej noci (*5. apríla 1439*) a Turíc (*24. mája 1439*), a potom čo bol vznešený knieža Albrecht zvolený za svätého rímskeho kráľa a predtým obdržal aj uhorskú

korunu, ktorú obdržala aj kráľovná,¹ vtedy jeho milosť (*kráľ*) zavítal do Bratislavy, ale dlho sa tam nezdržal. Vtedy prišla vznešená kráľovná, pani Alžbeta so svojím manželom z Budína do Bratislavy. Vtedy sa knieža rozlúčil s Rakúskom a tiež prišiel s dvorom do Bratislavy. Potom dala jeho milosť poslať opäť do Viedne po svoju najmladšiu dcéru, mladú paniu Alžbetu,² ktorú odtiaľ priviedli so sprievodom do Bratislavy. Keď sa to udialo, ja, Helena Kottannerová, som tam tiež bola a so sprievodom som prišla na dvor kráľa Albrechta a jeho manželky, vznešenej a najmilostivejšej pani. Zakrátko potom sme sa spolu s kráľovnou a s mladou vznešenou princeznou pohli a putovali odtiaľ až do Budína. Zanedlho potom, čo sme prišli do Budína, vyrabovali tamojších Nemcov.³ V tom čase zomrel ostrihomský arcibiskup, ktorý sa volal Juraj Pavlovský.⁴ Vtedy bola aj svätá koruna v Ostrihome,⁵ kam odišiel aj kráľ Albrecht za páni z Pavloviec, bratmi ostrihomského arcibiskupa, ktorí vtedy spravovali Ostrihom. Kráľ Albrecht tu našiel svätú korunu aj korunovačné klenoty. Vtedy sa páni z Pavloviec začali medzi sebou radiť, vyslali poslov na Ostrihomský hrad do kapituly a medzi nimi sa naďalej vo veľkom radili. Vtedy vysvitlo, že kráľovi Albrechtovi nepredložia svätú korunu, a že sú proti kráľovi.

Nuž teda, vedzte, že v tom istom čase, čo dovtedy uplynul, pani kráľovná Alžbeta otehotnela a potom kráľovi Albrechtovi porodila šľachetný plod, ktorý dostal meno Ladislav.⁶ Keď sa rokovania o svätej korune skončili, vtedy poslal šľachetný kráľ Albrecht svoju najmladšiu dcéru, vznešenú princeznú pannu Alžbetu na hrad vo Vyšehrade⁷ a ja, Helena Kottannerová som tam tiež s ňou išla. Ešte v ten istý deň sa vznešený kráľ Albrecht pohol spolu so svojou manželkou, vznešenou kráľovnou do Ostrihomu po svätú korunu, ktorú mu odovzdali. Potom sa jeho milosť (*kráľ*) chystal za svojím vojskom do Segedína.⁸ Keď sa jeho milosť (*kráľ*) pripravil, spolu s manželkou, vznešenou kráľovnou, sa vydal najprv do Vyšehradu k svojej najmladšej dcére, princeznej, (*pričom*) si zobral so sebou svätú korunu. A spolu s ním išli viacerí, a to aj uhorskí páni, a svätú korunu priniesli do päťbokej klenbovej miestnosti. A aj ja, Helena Kottannerová, som tam bola, v náručí som držala mladú princeznú a dobre som si všimla, ako a kam ukladajú svätú korunu. Potom klenbovú miestnosť uzamkli a dvere klenbovej miestnosti dobre zapečatili mnohými pečaťami. A Vyšehrad vtedy spravovali vznešení páni, gróf Mikuláš z Pezinka a gróf Juraj, jeho syn.⁹

Vznešený kráľ Albrecht sa potom spolu so svojou manželkou, vznešenou kráľovnou vydal do poľa do rákosín v okolí Segedína. Všetci dobre vedia, čo sa potom stalo; zanedlho vznešený kráľ ochorel na nemoc, čo sa nazýva úplavica. Jeho stolník¹⁰ ho takto chorého dal naložiť a dopraviť do Vyšehradu, kde ho uložili v dolnom paláci. Sem prišli k nemu lekári z Viedne. A keď sa jeho milosti trochu polepšilo, jeho malá dcéra, princezná, mu poslala svoju košielku, čo nosila na tele.¹¹ Jeho milosť (*kráľ*) prostredníctvom istého verného muža menom Vinstrel poslal košielku späť na (*horný*) hrad. Dcéra prišla háčik k vrecúšku, ktoré zhotovili z dvoch svätých obrázkov

a do ktorého dali amulet – hrachové výhonky. Potom vznesená kráľovná s veľkými obavami odcestovala za Budín na majetky bána Ladislava (*Gorjanského*),¹² lebo vznešený kráľ Albrecht by ju bol rád videl vedľa seba. Poslal jej veľa správ, obzvlášť keď k nemu kráľovná nemohla prísť, (*odkázal*) nech príde aspoň raz, kým sa on opäť vydá na cestu. Potom sa im zacnelo po sebe. Vtedy jeho milosť (*kráľ*) takto chorý odišiel z Vyšehradu. Keďže jeho milosť (*kráľ*) chcel ešte vidieť malú dcéru, pannu Alžbetu, vydal sa smerom na Ostrihom. Pri Nesmiloch¹³ sa mu však choroba zhoršila. Tu vznešený kráľ a knieža Albrecht v predvečer dňa svätých apoštolov Šimona a Júdu (27. októbra 1439) zomrel. – – –

Pán bán Ladislav z Gorjan prevzal hrad (*Vyšehrad*) a ustanovil tam kastelána. Keď vznešená kráľovná chcela opäť odísť do Budína spolu so svojim bratrancom bánom Ladislavom a s ostatnými uhorskými pánmi, vzala ma jej milosť bokom a dôverne mi povedala: „Milá a verná Kottannerová, dávam Vám na starosť moju dcéru, ako aj klenotnicu, nech dovnútra okrem Vás a mojej dcéry nik nevstúpi, nikoho do nej nepúšťajte.“ A do opatery mi dala aj svoju korunu, svoj náhrdelník a ostatné klenoty; to všetko som mala uložené v komore, cez ktorú sa prechádzalo (do miestnosti) k svätej korune. A keď sme sa spolu zhovárali, podišiel pán bán Ladislav so svojim kastelánom a povedal: „Milostivá pani, zariadte u tejto ženy, aby nikoho nepustila do komory (s klenotmi), iba môjho kastelána.“ Jej milosť dala na to láskavo súhlas a povedala mi: „Milá Helena Kottannerová, keď môj bratranec, pán bán Ladislav a jeho kastelán budú chcieť vstúpiť, pustite ich dnu.“ Potom kastelán podišiel k zapečateným dverám, vzal šatôčku, ovinul ňou pečate, zauznil a zapečatil svojou pečaťou. Keď sa to všetko udialo, šľachetná vdova a moja milostivá pani odišla so svojim bratrancom, pánom bánom Ladislavom a s ostatnými uhorskými pánmi do Budína. Bola obťažkaná neľahkým bremenom a naplnená mnohými starosťami, lebo uhorskí páni ju nútili, aby sa vydala, pričom jej odporúčali viacerých (*ženíchov*), jedným bol poľský kráľ menom Vladislav,¹⁴ druhým bol syn despotu zo Srbska.¹⁵ Vznesená kráľovná sa kvôli tomu veľmi trápila a po mnohých zdvorilostných odpovediach napokon povedala: „Milí páni, nevydávajte ma za pohana, radšej mi dajte obyčajného kresťanského sedliaka.“ A vtedy pán bán Ladislav, jej bratranec, chcel, aby sa vydala za Poliaka. Vtedy sa postavili aj všetci uhorskí páni za to, aby tak učinila; čo však ona odmietla a dala na známosť, že chce počkať, čím ju obdarí Boh, podľa toho sa zariadi. Lebo všetci lekári jej hovorili, že bude mať syna, a to ju naplňa nádejou. Nemôže však ešte poznať pravdu a nemôže sa ani podľa nej zariadiť. A vzápätí sa jej milosť pobrala z Budína a odcestovala opäť do Vyšehradu, do dolného paláca.

Potom k nej prišiel gróf Ulrich Celjský,¹⁶ čo sa dozvedeli uhorskí páni, a hneď prišli za ním k jej milosti (*kráľovnej*) a opätovne na ňu naliehali vo veci (*kráľa*) z Poľska. Radili jej, aby súhlasila s vydajom za Poliaka, a zatiaľ nech zväží, čo by bolo pre ňu najlepšie, veď potom sa nájde dáke riešenie aj východisko. Jej milosť tak aj učinila

a súhlasila vydať sa za Poliaka. Stanovila si však tri podmienky, ktoré sú všeobecne známe, a ak hudú dodržané, potom sa vydá za Poliaka. Keďže dobre vedela, že ani poľský kráľ, ani uhorskí páni nedodržia žiadnu z podmienok, chcela sa tak len vyvliecť zo záväzku, že si vezme Poliaka. To však páni nepostrehli a tešili sa, že sa jej milosť zaviazala zobrať si Poliaka. Hneď ako to múdra a vznešená kráľovná vyhútalala, všetky myšlienky a úsilie zamerala na svätú korunu, ktorú chcela od uhorských pánov získať do svojej moci. Urobila tak preto, lebo sa domnievala, že keď sa jej narodí syn, nik ho nebude môcť zbaviť vlády v krajine, ak však čaká dcéru, podarí sa jej o to ľahšie dohodnúť sa s uhorskými páni. A mňa sa zasa veľmi vypytovala, či budem ochotná pre ňu vyniesť (z *úschovy*) svätú korunu. Vtedy to však ešte neprichádzalo do úvahy. Lebo skutočnou prekážkou bolo, že ešte nenastala pravá chvíľa, aby všemohúci Boh uskutočnil zázračný skutok, ako sa o tom ešte dopočujete. — —

Keď napokon prišla pravá chvíľa, aby všemocný Boh vykonal svoj zázračný čin, vtedy nám Boh zaslal muža, ktorý sa podujal, že vynesie svätú korunu; bol to jeden Maďar a volal sa ...¹⁷. A ten išiel na vec verne, múdro a mužne. Pripravili sme si všetko, čo bolo potrebné, zaopatrili sme si niekoľko zámkov a dva pilníky. Ten, čo chcel spolu so mnou riskovať život, si obliekol čierny zamatový plášť a obul pár plstených topánok. A do každej topánky si zastrčil po jednom pilníku a zámok skryl pod plášť. Ja som vzala malé pečatidlo mojej milostivej panej a mala som aj kľúče k predným dverám, ktoré boli troje, lebo pri pántoch bola reťaz aj západka; tam sme tiež pripevnili zámok ešte vtedy, keď sme sem predtým prišli, aby tam nikto iný nemohol dať zámok. — —

Keď nastal čas (v noci z 21. na 22. februára 1440), prišiel môj spoločník cez kaplnku k mojim dverám a zaklopal. Otvorila som mu a potom zasa za ním zamkla. Zobral si so sebou svojho paholka, ktorý mu mal pomáhať a krstným menom sa volal rovnako ako on (*spoločník*), ktorý ho zaviazal prísahou. Podídem ta, aby som mu podala sviece, no kdesi sa stratili. Tak veľmi som sa zľakla, že som nevedela, čo mám robiť, takže záležitosť takmer stroskotala kvôli osvetleniu. Potom som sa však spamätala, vrátila som sa (*do komnaty dvorných dám*) a v tichosti som zobudila ženu, ktorá mi predtým dala sviece. Povedala som jej, že sviece sa mi stratili, ale ja sa ešte musím dlho modliť. Nato mi dala ďalšie, čomu som sa potešila; dala som ich jemu (*spoločníkovi*), odovzdala som mu aj zámky, ktoré bolo treba pripevniť a odovzdala som mu aj malé pečatidlo mojej vznešenej kráľovnej, ktoré bolo potrebné na opätovné spečatenie, odovzdala som mu aj tri kľúče, ktoré patrili k predným dverám. Potom sňal zo zámku zapečatenú šatôčku, ktorú tam umiestnil kastelán, odomkol dvere a spolu so svojím sluhom vošiel dnu. Tvrdo pracoval na ostatných zámkoch, takže sa odtiaľ rozliehal buchot a pílenie. Strážcovia a kastelánovi čeladníci boli tú noc mimoriadne bdieť kvôli povinnostiam, ktoré na nich spočívali, avšak všemocný Boh akoby im všetkým zapchal uši, takže nikto z nich nič nepočul. Lebo ja som všetko zreteľne po-

čula a s veľkým strachom a obavami som po celý čas strážila. S veľkou pokorou som pokľakla a prosila som milostivého Boha i našu milostivú Matku Božiu, aby stáli pri mne i pri mojich pomocníkoch. — —

Keď som ukončila svoje modlitby, povstala som a chcela som sa ísť pozrieť do klenbovej miestnosti, čo sa tam deje. Vtom mi prišiel v ústrety on (*spoločník*), potešil ma, že vec sa darí a že odpílili zámok na dverách, ale na futráli (*truhlice s korunou*) boli zámky tak natesno pripevnené, že sa nedali odpíliť, preto ich bolo treba odtiaľ vypáliť, čo spôsobilo veľký zápach, takže som sa obávala, či sa nebude dakto vypytovať na smrad. Boh nás však ochránil. Keď sme (*z truhlice*) vybrali svätú korunu, všade sme opäť zaistili dvere a namiesto odstránených zámkov sme privesili druhé, pritlačili sme nanovo pečať mojej vznešenej panej a uzavreli sme vonkajšie dvere. Šatôčku s pečaťou sme dali naspäť tak, ako sme ju našli a ako ju tam kastelán dal. Pilníky som zahodila do záchoda, ktorý sa nachádza v komnatách dvorných dám. Tam vnútri môžu pilníky nájsť, keď ho (*záchod*) rozbijú kvôli dôkazom. Svätú korunu sme vyniesli cez kaplnku, kde spočíva svätá Alžbeta,¹⁸ a kde ja, Helena Kottannerová, dlhujem dať jedno omšové rúcho a oltárnu prikrývku, čo však nech zaplatí môj milostivý pán kráľ Ladislav. Tu vzal môj pomocník červenú zamatovú podušku, vybral z nej časť peria, do vankúša vložil svätú korunu a opäť ho zašil. Keďže sa už takmer rozbrieždilo, dvorné dámy a všetci ostatní vstali a pripravili sme sa na cestu. — —

Potom sme prišli k Dunaju, ktorý bol úplne zamrznutý, no na niektorých miestach iba tenším ľadom. Keď sme vstúpili na ľad a boli sme uprostred Dunaja, ľad pod vozom dvorných dám sa prelomil, voz sa prevalil, dvorné dámy výskali, lebo nevideli jedna druhú. Vtedy som sa preľakla a myslela som, že sa ocitneme so svätou korunou v Dunaji. Boh nám bol však nápomocný, takže nikto nespadol pod ľad, no všetky ostatné veci, čo boli na voze, spadli pod ľad do vody. Sliezska kňažná¹⁹ a najvýznamnejšie dvorné dámy som zobrala k sebe na sane a s Božou pomocou sme prešli cez ľad spolu s ostatnými. Keď sme prišli do Komárna na hrad, vtedy ten, čo ma oslobodil od starostí, zobral vankúš so svätou korunou a odniesol ho na bezpečné miesto; ja som sa pobrala do ženských komnát za mojou milostivou paňou. Vznešená kráľovná ma prívetivo prijala, lebo dobre vedela, že som vykonala veľké poslanstvo. — —

Ráno na Turíce (*15. mája 1440*) som skoro vstala a okúpala vznešeného kráľa a pripravila ho, ako som najlepšie vedela. Potom ho odniesli do kostola, v ktorom zvyknú korunovať každého kráľa. Bolo tam veľa popredných ľudí, duchovných i svetských, ako ste už predtým počuli. Keď sme prišli do kostola, mladého kráľa priniesli k chóru. Dvere vedúce na chór boli zamknuté, vnútri sa nachádzali meštania, moja milostivá pani bola pred dverami spolu so svojím synom, vznešeným kráľom. A moja milostivá pani sa s nimi rozprávala po maďarsky a meštania odpovedali jej milosti taktiež po maďarsky. Potom jej milosť zložila prísahu namiesto svojho syna, vznešeného kráľa, keďže práve v tento deň mala jeho milosť práve (*iba*) dvanásť týždňov.

Keď sa to podľa ich dávnej obyčaje udialo, roztvorili dvere a svojho prirodzeného pána a pani vpustili dnu, a za nimi aj ďalších, čo sa tam zoradili, duchovných i svet-ských (*pánov*). Mladá princezná, panna Alžbeta, stála hore pri organe, aby sa jej mi-losti v tlačnici nič nestalo, veď mala iba štyri. Keď mali začať obrady, musela som mladého kráľa nadvihnúť, aby jeho milosť konfirmovali. Hneď nato (*pán*) z Fraštá-ku,²⁰ vojvoda Mikuláš (*Ilocký*)²¹ poverený, aby mladého kráľa pasoval za rytiera, a to preto, lebo bol skutočným (*uhorským*) rodákom. Vzápätí vznešený gróf Celjský vzal meč, ktorý bol vybijaný striebrom a pozlátený, naň vyryli aj heslo, čo znelo: neohro-zený. A práve tento meč daroval mladému kráľovi, aby ním jeho milosť pasovali za rytiera. Nato som ja, Helena Kottannerová, vzala kráľa do náručia, a potom zobral pán z Fraštáku meč do ruky a pasoval kráľa za rytiera a udel ho veru silno, čo som aj ja pocítila na ruke. Zbadala to aj kráľovná, ktorá stála vedľa mňa a pánovi z Fraš-táku povedala: „Istemere nem missertem.“²² Čo po nemecky znamená: „Pre Božiu vôľu, nespôsobuj mu bolesť.“ On jej odpovedal: „nem“, čo znamená nie, a zasmial sa. Potom vzal vysokodostojný prelát, ostrihomský arcibiskup svätý olej a pomazal vznešené kráľovské dieťa na kráľa. Nato mu obliekli zlaté rúcho, aké prináleží kráľovi. Potom arcibiskup zobral svätú korunu a položil ju na hlavu najvznešenejšieho kráľa, ako sa to teraz v posvätnom kresťanstve zaužívalo. Kráľ Ladislav, syn kráľa Albrechta a vnuk cisára Žigmunda bol v deň sviatku Turíc (*15. mája 1440*) v Stoličnom Belehrade ostrihomským arcibiskupom korunovaný svätou korunou. Lebo v Uhorskom kráľovstve majú tri zákony,²³ a keď sa čo len jeden poruší, vtedy platí mienka, že kráľ nie je právoplatný. Jeden zákon je ten, čo hovorí, že uhorský kráľ musí byť korunova-ný svätou korunou. Druhý, že ho musí korunovať ostrihomský arcibiskup. Tretí, že korunovácia sa má uskutočniť v Stoličnom Belehrade. Tri zákony sa pri vznešenom kráľovi Ladislavovi v plnej miere dodržali, a v ten istý deň, keď bola jeho milosť ko-runovaná, mal práve dvanásť týždňov. Avšak musíte sa taktiež dozvedieť, že keď mu ostrihomský arcibiskup položil na hlavu svätú korunu a pridržoval mu ju, (*kráľ*) na-toľko pevne držal hlavu, akoby bol jednoročný, čo možno len zriedka vidieť u detí, ktoré majú dvanásť týždňov. Keď bol teda vznešený kráľ Ladislav korunovaný pri ol-tári svätého Štefana, vzala som ho do náručia a vyniesla po malých schodíkoch na pie-destál, ako je to zvykom. Potom sa prečítala poriadková listina (*s korunovačnou prí-sahou*), ktorá k ceremóniálu patrí.²⁴ Chýbala však zlatá prikrývka, na ktorej mal kráľ sedieť, ako býva zvykom. Preto som vzala prikrývku z jeho kolísky, ktorá bola červe-ná a zlatá a obrúbená hermelínovou kožušinou, aby sa poriadok v úplnosti dodržal. Treba si všimnúť, že červená a biela farba sa nezosnúbili náhodou. Kým som vzneše-ného kráľa pridžala na zlatej prikrývke, gróf Celjský mu nad hlavou držal svätú ko-runu dovtedy, kým nedoznel spev obradov. Vznešený mladý kráľ mal však len malú radosť zo svojho korunovania, lebo plakal silným hlasom, čo bolo počuť široko ďale-ko po celom kostole. To udivilo aj pospolitý ľud, a vravelo sa, že akoby to ani nebol

hlas dvanásťročného²⁵ dieťaťa, lebo by bol dostatočný aj pre jednoročného, čo však on nebol. Potom pán z Fraštáku, vojvoda Mikuláš, namiesto kráľa Ladislava pasoval rytierov. A keď sa obrady skončili, odniesla som vznešeného kráľa a položila ho do kolísky, lebo obrad ho veľmi unavil. Potom ho odniesli do Kostola svätého Petra a tu som ho znova musela vybrať z kolísky, odniesť a posadiť ho na stolec, ako je to zvykom, lebo každý kráľ, ktorého korunujú, sa naň musí posadiť. Nato som jeho milosť opäť vzala a položila do kolísky. Potom vznešeného kráľa odniesli z Kostola svätého Petra a urodzení šľachtici nás pešo nasledovali do našej rezidencie. Jedine gróf Celjský išiel na koni, lebo musel niesť svätú korunu a držať ju nad hlavou vznešeného kráľa, aby každý videl, že to je svätá koruna, ktorú položili na hlavu kráľa svätého Štefana, ako aj ostatných uhorských kráľov. Gróf Bartolomej²⁶ niesol krajinské jablko a knieža z Lindbachu, menom Tomáš zo Seče²⁷ niesol žezlo.²⁸ Pred vznešeným kráľom niesli aj legátsku berlu na znak toho, že nikto nemá Uhorsko ako léno (*udelené*) od Svätej rímskej ríše. Niesli ju spolu s mečom, ktorým jeho milosť pasovali za rytiera. Medzi ľud rozhadzovali denáre a vznešená kráľovná si veľmi ctila syna a s pokorou znášala, že ja, jednoduchá žena som v tento deň mohla byť pred jej milosťou najbližšie ku kráľovi, lebo pri pomazaní a korunovaní som ho držala v náručí. Osvietený rakúsky knieža, vojvoda Albrecht,²⁹ sa ponáhlal do Stoličného Belehradu, aby bol k službám a nápomocný osvietenému kniežatú, kráľovi Ladislavovi, svojmu príbuznému. Vznesený knieža, vojvoda Albrecht tak poskytol dôkaz o prirodzenom práve, že totiž krv nenechá krv bez pomoci v prípade núdze. Keď napokon vznešený kráľ prišiel do rezidencie a dočkal sa pokoja, bola jeho milosť úplne vyčerpaná z dlhej chvíle. A keď teda páni i ostatní poodchádzali, šľachtetná kráľovná zostala sama pri svojom synovi. Vtedy som si pokľakla pred vznesenú kráľovnú a ponúkla som jej milosti svoje služby, ktoré som rada poskytla jej milosti i vznešenému kráľovi a aj ostatným deťom jej milosti a ušľachtilému kniežaciemu rodu. Potom mi kráľovná podala ruku a povedala: „Vstaňte, je Božím darom, že veci dobre dopadli. Chcem sa Vám a Vašej rodine za všetko odvdáčiť, lebo si to zasluhujete za to, čo ste pre mňa a moje deti urobili, čo by som ja sama nikdy nemohla a ani nedokázala urobiť.“ Potom som sa pokorne poklonila a poďakovala jej milosti za jej utešujúce slová. – – –

Preložil Vladimír Segeš

Citované podľa *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov VI. Pod osmanskou hrozbou*. Zost.: Lukačka, Ján. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2004, s. 184-206.

Edícia: MOLLAY, K.: *Die Denkwürdigkeiten der Helene Kottannerin (1439 – 1440)*. Wien 1971; slovenský preklad pozri aj DVOŘÁKOVÁ, Daniela – PAPSONOVÁ, Mária: *Spomienky Heleny Kottannerovej*. Budmerice : Rak, 2008.

- 1 Albrecht (V.) Habsburský (1397 – 1439), rakúsky vojvoda bol za rímsko-nemeckého kráľa zvolený 18. 3. 1438, roku 1422 sa zosobášil s Alžbetou Luxemburskou (1409 – 1442). Spoločne ich korunovali za uhorského kráľa a uhorskú kráľovnú 1. 1. 1438 v Stoličnom Belehrade (maď. *Székesfőváros*, nem. *Stuhlweissenburg*).
- 2 Alžbeta Habsburská (1436 – 1505), od roku 1454 manželka poľského kráľa Kazimíra IV. Jagelovského, matka uhorského kráľa Vladislava II. Jagelovského.
- 3 Násilný útok proti nemeckému patriciátu v Budíne, ktorý sa odohral 23. mája 1439, mal sociálne i etnické príčiny. V jeho dôsledku si Uhri (či presnejšie Maďari) vydobyli rovnoprávne zastúpenie v budínskej mestskej samospráve.
- 4 Juraj Pavlovský, de Palóc, Palóci, príslušník veľmožského rodu z Pavloviec, ostrihomský arcibiskup (1432 – 1439), ktorý korunoval Albrechta i Alžbetu v Stoličnom Belehrade.
- 5 Ostrihom, maď. *Esztergom*, nem. *Gran* – v stredoveku a aj neskôr (po skončení tureckej okupácie) sídlo uhorského primasa.
- 6 Ladislav Pohrobok sa narodil 22. februára 1440 v Komárne.
- 7 Vyšehrad, maď. *Visegrád*, nem. *Plintenburg* – sídelný hrad uhorských kráľov pri Dunaji neďaleko Ostrihomu.
- 8 Segedín, maď. *Szeged* – mesto na juhovýchode dnešného Maďarska.
- 9 Rod grófov (Grófovcov) z Pezinka a zo Svätého Jura pochádzal z rodu Huntovcov – Poznanovcov; otec i syn boli kapitánmi Vyšehradu do 9. 11. 1439, obaja Grófovci predtým i potom zastávali viaceré významné funkcie, napr. spomínaný Juraj (†1467) bol kráľovským pohárnikom, hontianskym i novohradským županom, práve on bol zakladateľom pezinskej vetvy rodu.
- 10 Hlavným kráľovským stolníkom vtedy bol Michal Orság z Gutu (†1482), neskorší palatín (1459 – 1482).
- 11 Podľa povery ho mala košielka dieťaťa uzdraviť.
- 12 Ladislav Gorjanský, z Gorjan, de Gara, Garai (†1460), bratranec kráľovnej Alžbety, mačviansky bán a neskôr palatín (1447 – 1458).
- 13 Nesmily, maď. *Neszemély*, nem. *Langendorf* – obec v niekdajšej Komárňanskej stolici, asi 30 km od Ostrihomu.
- 14 Vladislav III. Jagelovský (1424 – 1444), od roku roku 1434 poľský a neskôr (od júla 1440) aj uhorský kráľ (ako Vladislav I.), od kráľovnej Alžbety bol mladší o 15 rokov.
- 15 Lazar Brankovič (142 – 1458), mladší syn srbského despotu Juraja Brankoviča.
- 16 Ulrich Celjský, z Celje, von Zilly, de Cille, Cillei (1406 – 1456), bratranec kráľovnej Alžbety i Ladislava Gorjanského, jeden z najvýznamnejších uhorských veľmožov a neskôr tútor maloletého kráľa Ladislava Pohrobka.
- 17 V texte sa meno dotyčného nikde nespomína; Helena Kottannerová ho neuviedla a utajila pravdepodobne z bezpečnostných dôvodov, veď ani jej meno nebolo v rukopise pôvodne uvedené, dala ho dopísať až dodatočne.
- 18 Svätá Alžbeta (1207 – 1231), dcéra uhorského kráľa Ondreja II. a manželka durínskeho landgrófa Ľudovíta IV. bola svätorečená roku 1235, jej telesné pozostatky boli uložené v Marburgu, takže sa nemohli nachádzať v kaplnke Vyšehradského hradu, ako to uvádza H. Kottannerová.

- 19 Sliezsko bolo korunnou krajinou Českého kráľovstva, takže dotyčná kňažná zaiste patrila k panovníckemu dvoru, nevieme ju však identifikovať.
- 20 Frašták, dnes Hlohovec, nem. Freistadt, maď. Galgóc – mestečko v niekdajšej nitrianskej stolici, od roku 1349 bolo vo vlastníctve rodu pánov z Iloku.
- 21 Mikuláš Ilocký, z Iloku, de Ujlak, Ujlaky († 1477), uhorský veľmož, mačvjanský bán, sedmohradský vojvoda (1441 – 1442, 1449 – 1459), kráľ Bosny (1471 – 1477).
- 22 Skomolené maďarské slová „*Isternért meg ne sérts*“ – Preboha, nezraň ho.
- 23 V skutočnosti nešlo o zákony, ale o zaužívanú obyčaj.
- 24 Korunovačný poriadok (lat. *ordo*) s prísahou prečítali a namiesto kráľa ho slovo po slove zopakoval Ulrich Celjský.
- 25 Ide o očividný omyl, namiesto chybného slova dvanásťročný má byť správne dvanásťtýždenný.
- 26 Gróf Bartolomej Frangepan, Frankopan (1416 – 1458), uhorský veľmož chorvátskeho pôvodu.
- 27 Tomáš z Rimavskej Seče, de Szech, Széchy († 1448), kráľovský pokladník (1438 – 1442), komárňanský župan (1439 – 1448), bol bratom ostrihomského arcibiskupa Dionýza zo Seče.
- 28 Krajinské jablko i žezlo zostali na Vyšehrade, čiže Kottannerovej údaj je zámerne nepravdivý, resp. uvedení veľmoži mohli niesť na korunovácii iba repliky.
- 29 Rakúsky vojvoda Albrecht (VI.) Habsburský bol bratrancom kráľa Albrechta a druhostupňovým strýkom Ladislava Pohrobka.

Kráľ Albrecht Habsburský a jeho syn Ladislav V. Pohrobok v Uhorskej kronike Jána z Turca

List napísaný v národnom jazyku je výrečným svedectvom o dobe feudálnej anarchie a rozmachu bratrúckeho hnutia na Slovensku. Viacerí bratrúcki rotmajstri (velitelia rôt) verejne vyhlasujú nepriateľstvo mestu Bardejovu, jeho obyvateľom a služobníkom, ktorým sa vyhrážajú lúpením a podpaľačstvom. Listina je zároveň svedectvom o nerovnomernom počte a zložení vtedajších rôt.

Ruczka s padesati giezdnimy a s/tolikez pesimi, Michal se styrzidczeti giezdnimy a/ tolizek piessimi, Mikulass Bieli s padesat piessemi, Wladek z Tluczenycz se/stem s geznimy (!), Jakub Kopitko s ssestdesati pacholki y my wssiczkny sluzebniczy pyessi pana Weywodiczowi a/pana Czaykowi¹, wedle pana nassieho, wedle vrozeneho pana Jana z Olessnycze, pana lybowlskeho, podolinskeho a mussinskeho² protyw opatrnym panuom miesta Bardieyowa y wssie obczi y wssyem gegich sluzebnikuom poddanym y przislussiczim tiemto listem wsselikterakim obiczegem wistrziehamy sie bud gimanym/branym y palenym, donyz gsm y v/pana nasseho. Datum na/hradie Mussinie, w/den Swate Appolonie Anno etc. LIII-o.³

Uloženie: Originál listu sa nachádza v Maďarskom národnom archíve v Budapešti, sign. DL 44 660.

Citované podľa *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov VI. Pod osmanskou hrozbou*. Zost.: Lukačka, Ján. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2004, s. 55, č. 16. Text je publikovaný v paleografickom prepise, kde sa číta g ako j; c – c, k; cz – č, y – y, i, j; w – v; v – v, u; ss – š; z – z, ž.

Edícia: KNIEZSA, Štefan, ed.: *Stredoveké české listiny*. Budapest 1952, s. 12-13, č. 3.

* * *

- 1 Osobné údaje o uvedených bratrúckych veliteľoch nie sú známe.
- 2 Ján z Olešnice – poľský šľachtic, kapitán a správca Ľubovne, Podolínce a Mušiny, ako aj trinástich zálohovaných spišských miest.
- 3 Deň svätej Apolónie pripadal na 9. februára.

39 Anály či kroniky Jána Długosza

1455 – 1480

Ján Długosz (1415 – 1480) bol najvýznamnejším stredovekým poľským kronikárom. Jeho vrcholným dielom sú 13-zväzkové Anály alebo kroniky slávneho Poľského kráľovstva (*Annales seu cronici incliti regni Poloniae*). V tejto monumentálnej práci zaznamenal najdôležitejšie udalosti poľských dejín od najstarších čias až po svoju súčasnosť. Ako tajomník krakovského biskupa, neskôr krakovský kanonik bol viackrát v Ríme, v kráľovských službách pôsobil ako vyslanec predovšetkým v Čechách a Uhorsku, podieľal sa aj na rokovaniach s Rádóm nemeckých rytierov. Mimoriadnu autenticitu a hodnovernosť majú udalosti, ktoré aj sám zažil. Obdivuhodná je najmä jeho dobrá informovanosť o dianí v Uhorsku, pričom pri opisovaní rušných udalostí 15. storočia si zachoval nadhľad a kritický odstup. Do výberu sme zaradili najmä udalosti, ktoré sa odohrali v rokoch 1439 – 1444.

DVANÁSTA KNIHA ROKU PÁNA 1439.

Rímsky kráľ Albrecht a poľský kráľ Vladislav uzatvárajú mier. Zjavila sa kométa.

Na svätodušné sviatky¹ v tom istom roku sa rímsky a uhorský kráľ Albrecht mal stretnúť s poľským kráľom Vladislavom, aby uzavreli mier. Na stretnutie však obaja králi nemohli prísť osobne, tak sa stretli preláti a baróni oboch kráľovstiev. V mene Poľského kráľovstva prišiel krakovský biskup Zbigniev, vratislavský biskup Vladislav, krakovský dekan Mikuláš, krakovský palatín Ján z Tanczyna a kancelár poľského kráľovstva Ján z Koniecpole. Uhorské kráľovstvo zastupoval vesprémsky biskup Šimon², jágerský biskup Dionýz³, kancelár Gašpar Šlik⁴, Ján z Perína a iní. V mene pápeža Eugena tam prišiel arcibiskup Ján Tarentský, dodatočne povýšený na kardinála, ktorý chcel medzi oboma stranami robiť prostredníka. Zástupcovia oboch strán sa stretli v meste Lubovni a niekoľko dní rokovali o mieri. V neprítomnosti kráľov však nemohli uzavrieť nijakú primeranú a istú mierovú dohodu. Podľa predtým potvrdeného prímeria stanovili, že sa obaja králi osobne stretnú na deň Narodenia Panny Márie (8. septembra 1439), tak aby poľský kráľ do svojho mesta Biecz a uhorský kráľ do svojho mesta Bardejov prišli a na dodatočne dohodnutom mieste sa mohli stretnúť. Vtedy sa na juhovýchode objavila kométa. Jej hlava a chvost smerovali na juh a bolo ju vidieť asi mesiac. Svojím zjavením sa ohlásila výmenu rímskeho a uhorského a českého kráľa a blízku smrť rímskeho a uhorského kráľa Albrechta.

Turci napadli Srbsko. Cisár Albrecht zomrel.

Keď nastal sviatok Narodenia Panny Márie, poľský kráľ Vladislav podľa dohody prišiel do Bieca, aby osobne uzavrel mierovú zmluvu s rímskym a uhorským kráľom

Albrechtom. Však Albrecht nemohol prísť osobne. Turecký sultán pritiahol s veľkým a silným vojskom, okupoval a zmocnil sa celého Srbska a začal obliehať hrad Smederevo, čo despota⁵ nedávno nad Dunajom na veľké náklady postavil a opevnil dvadsiatimi piatimi vežami. Na odvrátenie tohto obliehania kráľ Albrecht znepokojený prosbami despota Srbska Štefana a pohnutý slzami, po zhromaždení vojska Uhrov a svojich Rakúšanov nečakal na posily a vydal sa proti Turkom, aby týchto zahnal od obliehania spomenutého hradu. Niekoľko dní sa zdržiaval na bojisku vidiac, že Uhri sú pred bojom bojzliví a malomyselní, a pretože jeho vojsko bolo slabšie ako vojsko barbarov, útok odkladal. Turci medzitým uzavreli dohodu s veliteľom hradu Smederevo a podplatili ho mnohými darmi. Zmocnili sa hradu dobre chráneného polohou a opevnením. Oslepili syna despota, ktorého sestru mal za manželku, a odtiahli domov. Také zlo a krutosť veľmi zarmútili kráľa Albrechta, také zbožné a katolícke knieža. Príliš sa potešil melónom, ktoré v ňom vyvolali prudkú nevoľnosť a dyzentériu. Sužovala ho neustála malátnosť a pri návrate z tejto výpravy v dedine ostrihomského arcibiskupa Neszmély, ktorá ležala pri Dunaji, v predvečer sviatku svätého Šimona a Júdu (27. októbra 1439) po zostavení poslednej vôle zomrel. Pochovali ho v Stoličnom Belehrade. Bolo to dobrotivé a skromné knieža, veľmi horlivý vyznávač kresťanskej viery.

ROKU PÁNA 1440.

Uhorskí vyslanci kráľovi Vladislavovi ponúkajú Uhorské kráľovstvo, ktoré tento za určitých podmienok prijíma.

Toho istého roku na Vianoce poľský kráľ Vladislav spolu so svojím bratom Kazimírom a matkou kráľovnou Žofiou sa vydali na cestu do Krakova a v nasledujúcich dňoch sa tam zdržiavali. Však v dňoch deviatnika⁶ prišli za jeho Výsosťou do Krakova slávnostní poslovia Uhorského kráľovstva a kráľovnej Alžbety Ján biskup zo Senje, slavónsky a dalmátsky bán Matko Talóci, kráľovský dvormajster Imrich Marcali, Ján starší z Perína a Ladislav z Pavloviec, ktorým Vladislav⁷ vyslal v ústrety pred mesto svojho brata Kazimíra s mnohými svojimi prelátmi a barónmi a prikázal, aby ich ubytovali vo veľmi primeraných hostincoch a vrchovato zaopatrili všetkým potrebným. So spomenutými poslami prišiel tiež Michal Orság, Rajnold (z Rozhanoviec) a mnohí rytieri a mladíci z Uhorska, tiež poslovia celjského grófa Ulricha a zástupcovia miest Košice, Bardejov, Levoča a radní a starší iných miest, ktorých kráľ Vladislav podobne láskavo prijal a uctil si. Poslovia kráľovnej a kráľovstva za niekoľko dní s kráľom Vladislavom a poľskými prelátmi a barónmi, ktorí sa vtedy vo veľkom počte zišli v Krakove, uzavreli súkromné dohody. Požadovali, aby sa Vladislav stal kráľom a pridali niekoľko podmienok. Poľskí preláti a baróni dlho nad tým uvažovali, pretože hoci sa na prvý pohľad zdalo, že je pre kráľa ťažké opustiť otcovo kráľovstvo a prijať panónske, nie veľmi príjemné bolo tiež získať kráľovstvo za cenu manželstva. Napriek

tomu celú vec predložil rade, s úmyslom prikloniť sa tomu, čo rozhodnú viacerí. Pri radení sa vynorili podivné rozpory. Niektorým sa totiž zdalo, zbytočné a pre Poľské kráľovstvo veľmi škodlivé vlastného kráľa a dediča dať inému kráľovstvu a že by pre jedného kráľa bolo ťažké a zlé starať sa o dve kráľovstvá. Ich želania a veľmi presvedčivé dôvody kráľ Vladislav sledoval a ťažko niesol, že opustí rodné kráľovstvo, aby prijal vládu nad iným. Najmä keď si uvedomoval, že kráľovná Alžbeta je staršia a má si vziať za manžela mladíka. Zdalo sa, že iní, väčšia a rozumnejšia časť, neupriamila svoju pozornosť na rôzne príčiny, a že ponúkané Uhorské kráľovstvo má prijať z jediného dôvodu, aby katolícku vieru a Uhorské kráľovstvo mohol ochrániť pred vpádom Turkov. Usudzovali, že je ľahšie brániť Uhorské kráľovstvo, ktoré okupujú Turci, ako s nimi bojovať o Poľské kráľovstvo. Nad súkromným teda zvíťazil verejný záujem a rozhodnutie väčšiny, ako to vždy býva zvykom, malo väčšiu váhu. Navyše poslali do Uhorska Pavla Wojniczského zo Siennice, aby preskúmal názory ľudu a tiež aby oznámil dohodnuté snahy vyslancov ľudu s prosbami, aby daním súhlasu rozmnožoval dôveru v posolstvo, pretože mnohé a takmer všetky podmienky mali byť obojstranne odsúhlasené. Rýchly posol z Uhorska prišiel s dôležitou správou k uhorským vyslancom a oznámil, že uhorská kráľovná Alžbeta na sviatok sv. Petra v okovách⁸ na hrade v Komárne⁹ priviedla na svet chlapca a dala mu meno Ladislav. Táto správa úplne zmenila názor kráľa a poľských radcov, aby prijal kráľovstvo a kráľ a radcovia sa rozhodli v celej záležitosti jednoducho nepokračovať.

Kráľovná Alžbeta nesúhlasí s voľbou Vladislava a dá pochytať uhorských vyslancov vracajúcich sa z Poľska.

Poslovia Uhorského kráľovstva dostali od poľského kráľa Vladislava veľa bohatých, kráľovských darov a žiadajúci získali dovolenie (*odísť*) a s radosťou sa traja vrátili do Uhorska. Totiž bán Matko, Imrich Marcali a Ján z Perína. Ďalší dvaja, Ján biskup zo Senje a Ladislav z Pavlovec zostali pri kráľovi Vladislavovi v Krakove, aby kráľa Vladislava čo najrýchlejšie priviedli do Budína. Bán Matko a Imrich Marcali sa ponáhľali ako najrýchlejšie mohli, ku kráľovnej Alžbete zdržujúcej sa v Komárne. Ján z Perína však zostal na svojich hradoch Šariš a Füzér¹⁰. Na prvú nedeľu po Veľkej noci¹¹ prišli do Komárna a všetky záležitosti jej vyložili a vysvetlili vo viere, že si u nej získajú veľké zásluhy. Však (*kráľovnú*) už zviedli rady Nemcov a predovšetkým Rakúšanov a celjského grófa Ulricha, aby zmenila svoje zmyšľanie, ale túto zmenu ešte udržiavala v tajnosti. Po vypočutí si poslov ich dala okamžite so všetkými vecami a rodinami zajať, ich služobníctvu nasadila putá a zhabané veci rozdelila. Sama kráľovná Alžbeta týmto zajatím a rozoslaním listov uhorskej šľachte a mestám oznámila, že nechce prijať dohodu uzavretú vyslancami Poľského a Uhorského kráľovstva a že jej chce zo všetkých síl vzdorovať. Tak nastal v Uhorskom kráľovstve veľký rozkol medzi tými, čo podporovali poľského kráľa Vladislava, zvoleného za kráľa, a ostatnými, čo stáli

na strane kráľovnej Alžbety a jej syna. Uhorské kráľovstvo sa nebezpečne rozdelilo a vôľa šľachty a ľudu bola rôzna. Záležitosť zachádzala až do takej hrôzy, že rozdelila príbuzných, bratov a priateľov a zdalo sa, že v Panónii všetci očakávajú vzburu a občiansku vojnu.

Prichádzajúceho kráľa Vladislava prijímajú v Budíne s veľkou poctou.

V sobotu, v predvečer sviatku Najsvätejšej Trojice¹² sa poľský kráľ Vladislav po hostíne v Pešti na lodiach preplavil cez Dunaj. Po usporiadaní oddielov vo veľmi peknom zástupe prelátov a barónov oboch kráľovstiev vstúpil do Budína bránou, ktorá sa vraj od pradávna volá Sikambrijská podľa blízkeho vrchu Sikan a ktorá vedie do mesta. Všetky farské a kláštorné kostoly s početnými relikviami a procesiami a s obyvateľmi mesta Budína oboch pohlaví prijali Jeho Veličenstvo, uvítali a uctili si ho. Kráľ zosadol z koňa, vzdal úctu ostatkom svätých a pokynul ľudu pravicou. Znova vysadol na koňa a vznešene vstúpil do Budína. Keď cez bránu vstúpil do Budína, uhorským a poľským rytierom a šľachte, ktorých na získanie mesta Budín preplavil, vyšli naproti pešiaci, ozbrojení a rozdelení do troch čiat. V jednej boli veľmi vyberaní rytieri a šľachtici, v druhej ich familiári s prilbami a kušami a v tretej mladíci tiež s prilbami, ozbrojení štítmami a kopijami. Pokľaknúc prijali kráľa Vladislava a vzdali mu úctu a Jeho Výsosti odovzdali mesto, ktoré nejaký čas verne strážili. Vladislava, obkoleseného zo všetkých strán, bolo teraz ľahšie rozoznať medzi pešiakmi od ostatného davu. Odprevadili ho až do hradu. Kráľa nasledoval krakovský biskup Zbigniev, jágerský biskup Šimon, Ján, biskup zo Senje, krakovský dekan Mikuláš Lasoczký, krakovský palatín Ján z Tanczyna, uhorský palatín Ladislav z Pavloviec, Šimon z Rozhanoviec a mnohí uhorskí a poľskí preláti a baróni. Mestský dav zaplnil všetko v uliciach a domoch, aby uvidel tvár a vzhľad tak urodzeného princa a jeho slávnostný sprievod jeho vojakov a manželky a slobodné devy pri prechode kráľa viseli v húfoch z okien a zo striech. Kráľ Vladislav vystúpil na Budínsky hrad, jedinečnej krásy a zručnosti, postavený z kameňa za čias rímskeho cisára a uhorského kráľa Žigmunda (1387 – 1457) a so svojím vojskom sa tam usadil. Prikázal zariadiť obydlie a zostal v ňom až do sviatku Božieho Tela¹³ a vo farskom Kostole blahoslavenej Márie si vypočul bohoslužbu a sledoval procesiu a v celej oktáve sviatku sa buď na hrade alebo v meste zúčastnil všetkých procesií a bohoslužieb.

Viacerí uhorskí baróni sa podrobia kráľovi Vladislavovi.

Rozrušení zvestou o príchode kráľa Vladislava do Budína jednotliví uhorskí preláti, kniežatá, baróni a šľachtici húfne prichádzali do Budína. Medzi prvými prišiel slavónsky bán Matko Talóci. Ten len nedávno ušiel za pomoci jedného barbiera zo Šopronu, z väzenia kráľovnej Alžbety, kde ho držali v putách. Potom sa tu objavili Mikuláš Frastaczky z Iloku a tiež Ján Maróti ml., kráľovský taverník Ján starší z Perí-

na, Ladislav, syn Petra Čecha, Ján z Lučenca, Ján Huňady, Imrich, syn vojvodu Imricha (Bubeka), Štefan z Rozhanoviec, Rajnold Frangepan, Pangrác zo Sv. Mikuláša, Michal Orság, Niffor,¹⁴ Šimon z Pavloviec, František Čáki, bratia Jakčovci a mnohí ďalší. Despota Srbska Štefan poslal významných poslov, aby tak ospravedlnil svoju neprítomnosť kvôli vpádu Turkov do Srbska, tešiac sa z príchodu kráľa, mu znovu prisľúbil vernosť, poslušnosť a oddanosť. To isté urobil aj bosnianský kráľ. Dodatočne prišiel aj kráľovský kancelár a vesprémsky biskup Matej, kaločský arcibiskup Ján a tiež biskupi z Päťkostolia, Sedmohradska, Záhrebu, Nitry, Sriemu, Vacova, Veľkého Varadína a Čanádu. Kardinál a ostrihomský arcibiskup Dionýz a slavónsky bán Ladislav z Gorjan sa obávali ošialu ľudu, prvý, pretože korunoval syna zosnulého Albrechta proti poriadku zaužívanom v kráľovstve, a druhý, pretože neustrážil korunu, ktorá mu bola zverená do opatery. Prišli až po vyžiadaní si a obdržaní bezpečného prechodu od kráľa Vladislava. Kráľ Vladislav s veľkým množstvom prelátov a barónov oboch kráľovstiev im prepáčil spáchané krivdy. Vyšiel im v ústrety a zaobchádzal s nimi nie ako s hosťami, ale ako s vernými a prikázal, aby boli dobrej mysli a tí žiadost' kráľa Vladislava pokojne prijali, vzdali mu úctu a prisahali mu poslušnosť a oddanosť. Niektorí však mali iné na srdci ako na jazyku. Neskoršie sa totiž zistilo, že na ukrytie svojej prefikčnosti používali nádherný pôvab slov.

Vladislava za súhlasu všetkých potvrdili ako uhorského kráľa a zložili mu prísahu vernosti.

„Aby Tvojej Výsosti bola naša vernosť a poslušnosť jasnejšia a známejšia, každý jednotlivu, počnúc prvými až po posledných, Ti zložíme prísahu vernosti, oddanosti a poslušnosti.“ Po tejto odpovedi im kráľ Vladislav za ich vernosť zaručil beztriestnosť a žiadal, aby boli neochvejní pri obrane a pre dobro Uhorského kráľovstva a aby sa nevzpierali žiadnej námahe. Potom priniesli relikviu z dreva Svätého kríža doprostred a najprv kardinál a ostrihomský arcibiskup Dionýz so všetkými ostatnými veľkňazmi, potom uhorský palatín Vavrinec z Héderváru, Ladislav z Gorjan, Matko, (Mikuláš) Fraštacký a všetci ostatní kráľovi Vladislavovi zložili prísahu vernosti. Po jej zložení voviedli kráľa Vladislava do stredu a uhorskí preláti a baróni ho rukami vyzdvihli do výšky a mohutnými výkrikmi ho spolu s ľuďom vyhlásili za uhorského kráľa. Potom ho odviedli do kaplnky, kde biskupi a duchovenstvo zaspievali *Te Deum* a kardinál a ostrihomský arcibiskup Dionýz pri oltári v prítomnosti kráľa a množstva ľudí ukončil obrad modlitbou za osobu kráľa Vladislava. Hoci dovtedy mnohí ním pohrdali a nenávideli ho, zázračné a tajomné nadšenie ku kráľovi Vladislavovi predchlo nielen srdcia Uhrov, ale aj Nemcov. Bolo vidieť, že keď upriamili pozornosť na mladíka v rozpuku života, dobrotivého spôsobom života a v milosti, s pôvabným hlasom, upravenou výrečnosťou, ktorý bol milosrdný a vlúdny ku všetkým nepriateľom aj neurodzeným, boli uchvátení jeho blahosklonnosťou.

Vladislava korunujú za uhorského kráľa.

V nedeľu na sviatok sv. Alexia (17. 7.) ráno, kráľ Vladislav zišiel k už plnému kostolu v Stoličnom Belehrade a tlak ľudí mu sťažoval vstup. Aby však akt korunovácie mohol prebehnúť voľnejšie, celý dav z kostola vylúčili a vo vnútri zostali iba preláti, kniežatá, baróni a významnejší rytieri z oboch kráľovstiev a dovolili zostať aj budínskym mešťanom, ktorí už podľa dávnej tradície mali právo zúčastniť sa korunovácie uhorských kráľov so zbraňou a niesť starú zástavu Uhorska, kým sa vykoná korunovácia. Keď kardinál a ostrihomský arcibiskup začal omšu k Duchu svätému, Vladislava vyzliekli z celého nádherného kráľovského odevu, v ktorom vstúpil do chrámu. Kanonici kostola v Stoličnom Belehrade odev poskladali, potom ho požehnali a pomazali. Obliekli mu pančuchy, obuli sandále alebo črievice, humeral, albu, opásali cingulom a na ramená mu položili štólu. Potom mu obliekli dve dalmatiky, s dvoma armarilami, na krk zavesili pektorál a zahalili ho do plášťa. Do rúk mu vložili legačný kríž, žezlo, zástavu a okrúhle jablko a vykonali zodpovedajúce modlitby a znamenia. Všetky tieto ozdoby moci boli už vekom opotrebované, lebo boli pripravené už na korunováciu prvého kráľa sv. Štefana a zachovali sa až do toho dňa a kvôli úcte a nábožnosti si ich cenili viac ako nové. Ku korunovačným atribútom pridali pre jednotlivých uhorských kráľov iba legačný kríž, lebo pápež dal tento dvojitý kríž z úcty prvému kráľovi sv. Štefanovi, ktorý uhorský ľud priviedol ku katolíckej viere, s tou podmienkou, že bude mať moc vo svojom kráľovstve uviesť biskupa do úradu v katedrálnych kostoloch. Na hlavu kráľa potom položili zlatú korunu zo schránky z hlavy sv. Štefana a kráľ zložil večnú prísahu o svedomitom spravovaní kráľovstva a sviatosťou eucharistie ju potvrdil. Na vyvýšenom mieste, pripravenom na túto korunováciu kráľa obklopili rytieri a kardinál ostrihomský arcibiskup Dionýz dokončil omšu za prisluhovania kardinála Zbignieva, vtedy krakovského biskupa, kaľočského arcibiskupa Jána, jágerského biskupa Šimona, vesprémskeho biskupa Matúša a biskupov z Veľkého Varadína, Päťkostolia, Senje, Sedmohradska, Nitry a Sriemu. Tým sa skončila korunovácia a Vladislav sa ako nový uhorský kráľ podľa uhorského zvyku so všetkými kráľovskými insígniami vydal do kostola sv. Petra a Pavla, ktorý stál na námestí, kde vraj pochovali otca sv. Štefana Gejzu a jeho manželku Adelajdu, dcéru poľského vojvodu Meška a matku sv. Štefana. Tam zasadol na pripravený kráľovský trón a vypočul si dva súdne spory o vykonanom veľkom bezprávi, prerokoval ich a rozsúdil a rozsudky prikázal vykonať. Toto sa traduje z toho dôvodu, aby každý kráľ uvažoval nad bremenom svojej práce a vykonával spravodlivosť. Žiadna iná povinnosť nie je kráľovi rovnako vlastná viac než zachovávanie a vykonávanie spravodlivosti. Svojou autoritou má brániť nižších pred vyššími pred akýmkoľvek bezprávím a krivdami. Potom vysadol na koňa, obišiel v okruhu mesto a prišiel do Kostola sv. Martina, nachádzajúceho sa mimo hradieb. Vystúpil na vežu pred očami zhromaždeného ľudu a vytaseným mečom v ruke ukázal na štyri svetové strany, na východ,

západ, juh a sever na znamenie, že chce Uhorské kráľovstvo zo všetkých strán chrániť pred napadnutím.

Uhorská kráľovná Alžbeta ušla do Rakúska.

Keď sa kráľovná, v tom čase (bývajúca) v Bratislave, dozvedela, že korunovácia kráľa Vladislava prebehla s úplným súhlasom všetkých, nemala silu zdržať slová a slzy, ktoré preliala na dôkaz bólu a utrpenia svojho srdca. Vraj odobrila postavenie Poliakov a robila výčitky Uhrom. Povedala: „Ó, ty zlorečené a zradné plemä! Vari si neuvedomuješ a nevidíš, aký neľudský zločin si vykonal? Ale ak nepoznáš svoju vinu, vedz, aká je veľká sám od seba z porovnania s ostatnými! Veď hľaď, tvoj susedný poľský ľud pána a syna tvojho kráľa, hoci veľmi mladého vekom, odstránil z otcovského stolca a s týmto majetkom ešte nespokojný, nedopustil, aby iné kráľovstvo nadobudol a zažiaril dvojitým diadémom, nebol zhovievavým k životu, pokoju, a majetkom! Ty konáš prevráteným spôsobom, dôstojnosť svojho kráľa nezveľbuješ, ale ho zrádzaš!“ Tak povedala a odišla z Bratislavy z obavy pred nebezpečenstvom a prišla do Rakúska. Svojho maličkého syna Ladislava a korunu Uhorského kráľovstva, ktorú odniesla z Vyšehradu, zverila rímskemu kráľovi a rakúskemu vojvodovi Fridrichovi III.¹⁵ a vyzvala ho, aby sa o neho postaral ako otcov brat a konal namiesto otca. Rímsky kráľ Fridrich III. súhlasil a chlapca a korunu prijal pod svoju ochranu.

Kráľovná Alžbeta vyvolala v Uhorsku nepokoje, ale jej vojsko kráľ Vladislav premohol.

Uhorský a poľský kráľ Vladislav usudzoval, že nemôže nechať v uhorskom kráľovstve vzplanúť občiansku vojnu pre svornosť uhorských prelátov a barónov, ktorú vyjadrili svojim postojom a slovami, a poslal späť do Poľska nielen krakovského biskupa a kardinála Zbignieva a krakovského palatína Jána z Tanczyna, ale aj iných barónov žiadajúcich odchod. Ich odchod podnietil kráľovnú Alžbetu a povzbudil mnohých uhorských prelátov a barónov k tomu, aby napadli Vladislava zo všetkých strán. Najskôr si kráľovná k sebe a svojim prívržencom pripútala prísahou vernosti ďalších spojencov – mestá Košice,¹⁶ Bardejov, Levoču a Kremnicu. Jána Jiskru z Čiech, ktorého kráľ Vladislav z nedávneho zajatia vyslobodil, keď ho v akejsi šarvátke chytili velitelia (*kráľovho*) vojska Pangrác a Michal Orság, kráľovná vymenovala za kapitána žoldnierov (*naverbovaných*) z Moravy, Čiech, Rakúska a Sliezska, aby sa pokúšali všetkých verných a poslušných kráľovi ohňom, plienením, lúpením a zajímaním odvracať od vernosti a poslušnosti voči Vladislavovi. Mesto Prešov, ktoré bolo pod kráľovskou správou, sa im podarilo odvrátiť a priviesť medzi kráľovniných nasledovníkov. Často dochádzalo k vzájomným zrážkam medzi kapitánom Mikulášom z Perína a jeho vojakmi a Čechmi. Raz zvíťazili jedni, inokedy druhí. Spiš zachvátil oheň a jedna časť od druhej požadovala majetky na zaplatenie vojska a poplatkov. Stíchli rokova-

nia a otvorila sa cesta k plieneniu a krádežiam. Ján Jiskra vždy zamýšľal niečo nové. Šarišský hrad, ktorý patrilo Jánovi z Perína, získal ľstou a podvodom. Začal obliehanie iného hradu, zvaného Kysak, čo patrilo Mikulášovi z Perína, kapitánovi Kežmarku, ktorý najviac ohrozoval mesto Košice. Po vyhlbení mnohých podzemných priekop sa jeho hradby úplne zrútili. Takto mnohé susedné hrady dobyl či ľstou a zručnosťou alebo silou a povznesený darmi šťasteny vymenoval sa županom Šariša a najvyšším veliteľom uhorského kráľa Ladislava. Spomenuté mestá jeho úsilie podporovali mnohými peniazmi, vyplácali si kráľovské príjmy a v mene kráľa Ladislava v Kremnici razili zlaté a strieborné mince. Ján Huňady sotva predtým známy si získal meno. Hoci to bol človek narodený na neznámom mieste, ale mal bystrého ducha a túžil po veľkých veciach. Jeho uhorský a poľský kráľ ho z tajomstva a nedostatku vyniesol na výslnie k bohatstvu.

Kráľ Vladislav si v Uhorskom kráľovstve podmanil mnohé mestá.

Kráľovi Vladislavovi prišli vojenské posily z Poľského kráľovstva a k nim ešte povolal jemu verné uhorské vojsko. V Budíne zanechal krakovského dekana Mikuláša, palatína Uhorského kráľovstva Vavrinca z Hederváru a Pavla Wojniczkého vo funkcii kapitánov a správcov a okolo sviatku Očistenia Panny Márie¹⁷ sa z Budína vydal do boja, aby vybojoval späť mestá a hrady, ktoré v uhorskom pohraničí obsadili Rakúšanania, a plienením, lúpením a vypalovaním urážali Uhorské kráľovstvo a verných kráľa Vladislava. Kráľa ani vojsko od bojovania nezdržovala ani nevlúdnosť zimy, závaly snehu a nedostatok potravín, hoci zima a obdobie veľkého pôstu pri dobýjaní hradov vyžadovalo, aby neodišiel z bojiska skôr, dokiaľ všetky okupované mestá a hrady sa nedostanú znova do kráľovskej moci a pod jeho správa či už silou alebo vzdaním sa. Keď sa rímsky kráľ Fridrich III. dozvedel o úspechoch kráľa, väčšmi sa obával o seba a o rakúske územie, aby kvôli uhorskej korune, ktorú mu do opatery zverila uhorská kráľovná Alžbeta, nenapadol jeho zem a panstvá. Preto sa tajne odhodlal, že v prípade, že by ho napadli, korunu radšej vráti, než by mal pripustiť spustošenie svojich dŕžav. Ale kráľ Vladislav zdržiaval útok na rímskeho kráľa a jeho zeme a obe vojská pripravoval na výpravu proti vzbúreným hradom a mestám Košice, Bardejov, Levoča, Kremnica a Prešov, ktoré mal v moci Ján Jiskra. Chcel ich priviesť späť k poslušnosti a podriadenosti a tým odstrániť pozostatky vzbury a Uhorskému kráľovstvu prinavrátiť úplný mier, aby sa mohlo slobodnejšie venovať vojne s Turkami. Takéto uvažovanie bolo rozvážne a pre kráľa Vladislava veľmi užitočné. Ale prelátov a barónov nemohol nijako naviesť, aby otdial ako vojsko napredovali, či už preto, že cítili odpor k vojenským útrapám, predchádzajúcimi bojmi unavení, alebo sa skôr obávali, aby kráľ Vladislav nevyužil blízkosť Poľského kráľovstva, neodišiel a už sa do Uhorského kráľovstva nemienil vrátiť. Preto kráľ Vladislav rozpustil obe vojská a vrátil sa do Budína a dobyté hrady zveril uhorským barónom. Vo vojne, ktorú Vladislav viedol

počas Veľkého pôstu¹⁸, kráľovi vojaci konali nerozvážne a hanebne, keď zjedli zajaca a náhle zomreli. Niektorí iní vykonali podobný poklesok a zhltoť dve vajcia, keď mal iných potravín dostatok a na mieste 20 čerstvých a celých vajec so škrupinou vyvrátil.¹⁹ Kráľov odchod z bojiska po toľkých šťastných víťazstvách a úspechoch bol pre mnohých uhorských a poľských šľachticov nešťastný. Títo ťažko niesli, že kráľ tak silné vojsko poslal domov, namiesto toho, aby ho priviedol k nepriateľom, zvlášť Čechom. Totiž obklopený silou toľkých národov mohol vzbúrené mestá priviesť k poslušnosti a všetkých svojich nepriateľov poraziť. Ale vypočul presvedčania niektorých radcov, ktorí navrhovali prijať kráľovnou Alžbetou ponúknutú ľstivú dohodu a odišiel z bojiska. Po tomto rozhodnutí bola kráľovná Alžbeta povznesená spupnosťou. Keď prišli do Bratislavy významní kráľovskí poslovia, uhorskí a poľskí baróni, aby uzavreli mier podľa danej ponuky, kráľovná im dala tvrdú odpoveď vyhlásiac, že ju nemôže obmäkčiť nijaký mier alebo vyrovnanie a nie je možné, aby ju priviedli k takémuto bláznovstvu, o ktorom by sa mohlo povedať, že by viac chcela prosperovať uhorskému a poľskému kráľovi Vladislavovi než vlastnému synovi.

Mor v Uhorsku.

Keď pohraničné hrady dobyli a získali späť z rúk Rakúšanov a tak ich opäť priviedli k poslušnosti Uhorskému kráľovstvu, kráľ Vladislav sa vrátil do Budína a zostal tam počas celého leta. Často chodieval na ostrov Čepel²⁰, aby si zalovil a odpočinul alebo preto, lebo chcel uniknúť morovej epidémii. Morová epidémia obzvlášť vtedy zasiahla Uhorské kráľovstvo, či kvôli polohe nebeských telies alebo z pokazeného vzduchu a kruto sa na obyvateľoch Uhorska vyzúrila. Pliaga zahubila mnoho chlapcov v rozpuku mladosti narodených v Poľskom kráľovstve, mnoho mužov, mnoho starcov, pretože choroba sa neprenášala len v určitom veku. Kráľ v tomto duchu nedbal na jej útoky, a aby neutekal pred stretnutím a rozhovormi s ľudom ani na odľahlých, ani verejných miestach, zdržiaval sa predovšetkým v Budíne, v ktorom sa mor viac šírila. Preto aj v jeho lôžku v spálni na svitaní nachádzali mnohých mŕtvych. Videl viacerých na bohoslužbách padnúť na zem a v kĺčoch vypustiť dušu. Mor sa šírila celé leto, jeseň, zimu a upokojil sa až keď prišla jar. Keď už mor nestál v ceste, na oboch stranách sa horlivo bojovalo. (*Protivníci sa*) nezmierili a nezložili zbrane.

V Uhorsku sa razia mince so znakom a titulom kráľa Vladislava.

Hoci v meste Kremnici a jeho baniach sa na znamenie vzbury na florény razili nie meno a erb uhorského kráľa Vladislava, ale Ladislava, syna Albrechta, vo všetkých ostatných baniach a dielnach razili erby a nápisy pravého kráľa Vladislava na strieborné a zlaté mince. Florén kráľa Vladislava mal na jednej strane erb rozložený v štyroch poliach. V prvom bol erb Uhorska so štyrmi pruhmi, v druhom erb Poľského kráľovstva – orlica s korunou a roziahnutými krídlami, v treťom erb Litovského veľkovej

vodstva – ozbrojený muž sediaci na koni s vytasenou zbraňou v ruke a vo štvrtom bol dvojramenný kríž. Nápís sa číta: Vladislav z Božej milosti kráľ Uhorska a na druhej strane sa nachádzal obraz sv. Ladislava.

Vojsko kráľa Vladislava márne obliehalo mesto Košice.

Kráľ Vladislav nechcel ďalej trpieť opovážlivosť košických mešťanov. Keď zhromaždil vojsko z uhorských verných, za jeho veliteľa vymenoval Čecha Jána Čapeka²¹ a poslal ich proti mestu Košice. Čapek zobral so sebou aj za peniaze naverbovaných žoldnierov Jána Hlušku a iných Čechov. Keď tam pritiahli, začal s tvrdým obliehaním mesta Košice. Po niekoľkých mesiacoch mnoho obyvateľov z mesta k nemu ušlo, utláčané veľkou núdzou a hladom, a tiež tí, čo v meste zostali, nechceli znášať hlad a súženie. Želali si, aby sa obliehanie skončilo a mali v úmysle vzdať sa. Uhorské vojsko oslabené odporom a námahou pri nočných hliadkach, sa potajomky vytratilo bez povolenia kapitána Jána Čapeka. Čapek, pretože mal na ďalšie obliehanie málo vojska, so zvyškom odtiahol od mesta, ktoré by sa zakrátko vzdalo, ak by boli Uhri vytrvali.

Česi zradou získali mesto Kežmarok na stranu kráľovnej Alžbety.

Kráľ Vladislav sa z mnohých správ dozvedel, že správca mesta Kežmarok Mikuláš z Perína je veľmi nečinný v boji proti vzbúreným mestám a Čechom zdržujúcich sa v nich. Poslal Jána Čapeka, spoliehajúc sa na jeho vernosť, aby mesto Kežmarok riadil a silnejšie ho proti Čechom opevnil. Keď sa Čapek so svojimi vojakmi blížil, aby sa ujal mesta, a už nebol ďaleko, lebo na druhý deň mal vstúpiť do mesta. Kežmarok však zradou jedného mešťana v noci obsadil Ján Jiskra a jeho Česi. Mnohí z Uhrov a Poliakov, keď sa dozvedeli o zrade, vyliezli na hradby. Kapitán Mikuláš z Perína sa s mnohými Uhrami zachránil útekem. Veľa Uhrov a Poliakov zajali. V tom istom čase sa baróni Veľkopolska márne nazdávali, že od nich často požadované vojenské posily kráľovi ani Vladislavovi nepošlú. Po naverbovaní vlastných mužov však poslali do Uhorska kráľovi Vladislavovi pozoruhodnú vojenskú pomoc. Velenie zverili Vavrincovi Zarambovi, wieluńskému kapitánovi a szieradskému kastelánovi, a poznanskému richtárovi Mikulášovi Skorovi. Na druhý deň po zaujatí mesta Kežmarok prišlo vojsko do Podolínca, aj keď Poliaci a Uhri ešte stále udatne bránili veže hradieb Kežmarku pred Čechmi. Vojsko mohlo ľahšie toto zlo odstrániť a stratu mesta nahraďiť a z veží, ktoré boli v moci Poliakov, mohli stratené znovu získať a prinavrátiť do rúk tých, čo boli na hradbách. Mnohí poslovia ich žiadali o pomoc. Vojsko však odkladalo snahu o znovuzískanie strateného mesta a nechcelo akokoľvek prispieť na pomoc. Kapitáni vyhlasovali, že neprišli preto, aby znovu získali nejaké mesto, ale že ich poslali ako podporu kráľovi Vladislavovi. Keď sa to dozvedeli obrancovia hradieb, pridali sa na stranu Jiskru a z veží sa stiahli. Česi sa úplne zmocnili mesta. Veľkopolské vojsko, keď nič nevykonalo proti Čechom, odtiahol z Podolínca do Budína. Všetka

ťarcha vojny spočívala na Podolínci, ktorý v mene a v zastúpení kardinála a krakovského biskupa Zbigniewa spravoval Mikuláš Komorowský. A toto jediné mesto celé ťažké a vážne bremeno vojny v priebehu niekoľkých rokov znášalo a odolávalo mu.

Bratislavský hrad, obľahnutý kráľovnou Alžbetou, oslobodil Andrej z Tanczyna.

Kráľovná Alžbeta povzbudená dobytím Kežmarku začala obliehať Bratislavský hrad, ktorý bol poslušný kráľovi Vladislavovi a velil mu Štefan z Rozhanoviec. Veľmi sa usilovala o jeho dobytie. Keď by ho totiž získala do svojej moci, mala by v ňom bezpečné útočisko a spôsobovala by tým kráľovi Vladislavovi a jeho verným ďalšie protivtenstvá. Domnievala sa, že hrad ľahko získa silou alebo ho donúti vzdať sa, pretože jej vtedy mesto Bratislava bolo oddané a poslušné. Kráľovná Alžbeta spolu s vojskom v ňom bezpečne, s hojnosťou všetkého mohla zostať počas obliehania. Vedela, že hrad mal malú zásobu potravín. Týmto sa Štefan z Rozhanoviec veľmi trápil. Odišiel za kráľom Vladislavom do Budína, pre seba a Bratislavský hrad požadoval zásoby, a oznámil, v akom sa ocitnú nebezpečenstve, keď im urýchlene neprídu na pomoc. Kráľ Vladislav znepokojený týmto nebezpečenstvom, okamžite vyslal Andreja z Tanczyna s vojskom do Trnavy s rozkazom, aby zabránil obliehajúcemu kráľovninmu vojsku v obrovských plieneniach a sám jednotlivé usadlosti v okolí Bratislavy vyplienil a spustošil, čím najprv zabezpečil Bratislavskému hradu a obliehaným zásoby potravín. Pritiahnuť s vojskom do Trnavy, páchal mestu Bratislava mnohé škody a straty plienením, rozohňal mestské stáda a dobytok, predmestia ničil ohňom a hradu trpiacemu hladom zabezpečoval veľké množstvo potravín. Každé nebezpečenstvo, čo ohrozovalo hrad odstraňoval a (*nepriateľov*) zaháňal na útek a bol nablízku, aby v niektorú noc mohol dobyť mesto. Keď boli obliehajúci rovnako či viac vyčerpaní ako obliehaní, pokusy kráľovnej Alžbety o obliehanie boli zmarené.

Poľskí vojaci, čo prišli ako posila z vôle kráľa Vladislava dobyli hrad Rožňava.

Pozoruhodne početní vojaci z krakovského a ruského územia, nemajúc žiadnu verejnú podporu, pritiahli do Uhorska ku kráľovi Vladislavovi na vlastné náklady. Bolo ich tak veľa, že (*kráľ*) vytvoril veľmi veľké a obdivuhodné vojsko. Palatín a ľvovský kapitán Peter Odrowan²² s veľkým sprievodom s nimi tiahol, kvôli obavám z nepriateľov a aby akékoľvek hroziace nebezpečenstvo vzájomnou pomocou ľahšie prekonali. Však Česi im odrezávali cesty na úzkych miestach uzavretých horami, pretože sa domnievali, že im môžu uškodiť len na nevýhodnom mieste. Však dobrou Prozretnosťou a odvahou (*vedení*) všetky nepriateľské vojenské oddiely a šíky ničili a z obsadených miest vyhánali a neohrozene vydržali a prekonávali všetky nebezpečenstvá. Preto keď baróni s týmito vybranými a vynikajúco ozbrojenými vojakmi prišli do Budína, kráľ Vladislav ich milostivo prijal a Uhri ich veľmi obdivovali, vážiac si ich vernosť, náklonnosť a stálosť voči vlastnému kráľovi a že ich vojenské posily priniesli

tolľko sily kráľovi Vladislavovi. Na kráľov príkaz sa všetci vybrali dobýjať Rožňavský hrad. Česi vytlačili z neho mnohých Uhrov a zaberali ich majetky. Za pár dní ho dobyli a všetkých Čechov tam chytených rozsekali a pozabíjali.

ROKU PÁNA 1442.

Kráľ Vladislav oslobodil Bratislavský hrad od obliehania.

Uhorská kráľovná Alžbeta sa s veľkým zápalom a horlivosťou pokúsila dobyť Bratislavský hrad, keď ju nádej a nutnosť povzbudzovali. Po viacerých pokusoch sa strelami z bombárd a iných zbraní snažila hrad buď dobyť alebo donútiť ho vzdať sa. Keď kráľovi Vladislavovi oznámili toto nebezpečenstvo, po sviatku Očisťovania Panny Márie²³ vytiahol s vojskom zloženým z Uhrov a Poliakov v krutej, príliš mrazivej a zasneženej zime, vôbec neberúc do úvahy nevhodnosť obdobia a aj okolnosť, že v sýpkach bol už nedostatok. Pritiahol do Bratislavy a oslobodil obliehaný hrad, ktorý už dlhým obliehaním veľmi trpel a sužoval sa a znova ho obnovil a opravil. Rozhodol sa podmaniť si aj vzbúrené mesto Bratislavu, z ktorého kráľovná Alžbeta, keď sa dozvedela o príchode kráľa Vladislava, ušla do Viedne. (*Kráľ*) začal vyčerpávať (*mesto*) takým istým obliehaním a strelami z bombárd a z hradu poškodil a zničil v ňom mnohé domy. A nebolo pochýb, že mesto donútia vzdať sa, ak vydržia dlhšie. V skutočnosti (*kráľ*) spolucítil s mnohými stratami svojich barónov a rytierov, kvôli nedostatku koní, ktoré trápiac sa hladom zdochýnali, pretože nemohli nikde, ani na vzdialených miestach, nájsť krmivo a slamu pre ne. Počas niekoľkých dní bolo lístie stromov pre kone hlavnou potravou. A keď nemali dostatok kone, ľudí nemenej trápil hlad. Kráľ uvoľnil obliehanie a prišiel do Trnavy, odkiaľ sa vrátil do Budína, kde oslávil Veľkú noc.

Po vyplienení mesta Jágru Poliaci premohli Čecha Talafúza.

Po slávení Veľkej noci mnohí vojaci a baróni Poľského kráľovstva prijali od kráľa Vladislava nielen primerané ale aj štedré vyrovnanie za svoje činy a námahu, ktorým spísal a zaviazal nielen všetky príjmy Poľského kráľovstva, ale aj najvýznamnejšie zeme proti právu a zvyku a proti výsadám a sláve Poľského kráľovstva. Po prijatí povolenia sa vrátili do Poľského kráľovstva. Jágerský biskup Šimon ich až do Jágru sprevádzal a v Jágru privedených prijal s primeranými poctami a všetkým potrebným, čím mohol, ich zaopatril. Čech Talafúz²⁴ s nemalým vojskom Čechov a Nemcov bojujúcich na strane kráľovnej vytiahol z Košíc a neočakávane pri východe slnka vpadol do mesta Jáger a Poliakov a Uhrov ešte spiacich hlbokým spánkom a v pokoji trúbením na trúby a rinčaním zbraní a mečom prestrašil. Mesto potom vyplienil, vozy Poliakov ukoristil a odviedol mnoho koní. Zajal ľvovského palatína Petra Odrowanža vychádzajúceho so svojho príbytku, aby pri neprehľadnej bitke podal pomocnú ruku. Talafúz obťažovaný veľkou korisťou dal osedlať kone, a vlastné unavené po celonočnej jazde tam zanechal.

Pobili Poliakov plieniach mesto Prešov²⁵.

Takmer v tom istom čase, keď sa toto dialo v Jágri, na sviatok Povýšenia Svätého kríža²⁶ Mikuláš Čajka z Jawor, držiteľ dvoch hradov v Brezovici²⁷ a Mikuláš Komorovský držiteľ hradu v Podolínci v predchádzajúcich dňoch dosiahli čiastočné úspechy proti mnohým Čechom, zdržujúcim sa vo vzbúrených mestách a hradoch. Boli veľkým postrachom Čechov. Keď sa od vyzvedačov dozvedeli, že mesto Prešov nemá obrancov, zhromaždili najväčšie vojsko aké mohli, obaja dychtiví po sláve, riziku a dobrej povesti, netušiac, že takéto činy podliehajú náhode a že nikde to menej (*neplati*) než vo vojne pri predpovedaní výsledkov, v noci tajne prišli z Brezovice do mesta Prešov, pomocou priložených rebríkov sa vyšplhali po hradbách mesta, oklamali strážu a zmocnili sa mesta. Štyridsať Čechov, ktorí do mesta predchádzajúceho dňa vstúpili, keď volaní Jánom Jiskrom smerovali do Košíc, sa dopočuli o vpáde nepriateľov a vyšli na hradby. Preto keď Mikuláš Čajka a Mikuláš Komorovský videli, že sa úplne nemôžu zmocniť mesta, mesto o všetky významnejšie veci olúpili, vylúpené mesto zapálili a vrátili sa. Keď rýchly posol oznámil Jánovi Jiskrovi túto správu, vysadol na kone s celým svojím vojskom, ktoré zhromaždil z viacerých miest na obliehanie hradu Richnava a spoločne sa vydali prenasledovať Čajku a Komorovského. Aby sa mohli v pravý čas vrátiť k svojim hradom a opevneniam, vedení veľkou nerozvážnosťou nevenovali pozornosť tomu, že celé ich vojsko so sebou ťahalo plné batohy veľkej a pozoruhodnej koristi a zásob ulúpených v Prešove. Hoci taký náklad nebol veľmi vhodný pri boji, boli pripravení stretnúť sa s Jiskrom v boji. Ale predný predvoj, ktorý Jiskra poslal napred vo veľkom počte, ich pred príchodom hlavného vojska porazil. Čajku a Komorovského s malým počtom zajali. Totiž takmer všetci ostatní, aby nestratili vynikajúcu korisť, sa ešte pred bitkou dali na útek. Rozprchli sa, jedni do Brezovice a ďalší do Podolíncu. Týmto víťazstvom posilnený Ján Jiskra, po boji a zajatí dvoch svojich najsilnejších nepriateľov, hrady v Brezovici obľahol, ale obrancovia hradov sa ho vôbec nezľakli a toto obliehanie si ako zbytočné nevšímali. Ale aj sám Jiskra na druhý deň obliehanie uvoľnil a vrátil sa do Košíc, pretože zamýšľal pustiť sa do obliehania Richnavského hradu. Na jednom z hradov sa však neočakávane, snáď zradou, zapálil pušný prach a s mnohými koňmi celý zhorel. Všetci ľudia, ktorí boli v ňom, sa uchýlili do druhého neporušeného hradu a obávali sa, aby sa podobný prípad ako na prvom hrade nestal znova. Po takých nešťastných udalostiach nemali silu udržať predchádzajúce nepriateľstvo a potom, čo uzavreli dohodu s Jiskrom, opustili aj zostávajúci hrad. Tak krutosť vojny zmenšila a očiernila nadšenie, ktoré mali z triumfu v Jágri. V tom istom čase obom stranám šťastena nadelila zmiešané dary. Kardinál a krakovský biskup Zbigniev v Ľubovni a v Podolínci umiestnil nové jednotky vojakov narýchlo poslaných z Poľska a všetok strach a tiež nebezpečenstvo, ako mohol, zmenšil a týmto opatrením odvrátil.

Ján Jiskra dobyl hrad Richnavu.

Po dosiahnutí takéhoto víťazstva a získaním oboch hradov Ján Jiskra začal s obliehaním hradu Richnava, ktorý patril Mikulášovi z Perína. Robil to s pomocou všetkých vzbúrených miest, ktoré mu o to slobodnejšie poskytovali podporu, keď videli jeho vzrastajúce úspechy. Na dobytie a získanie hradu potreboval niekoľko mesiacov, neprestajne tlačil na hrad, hoci videl, že mnohých z jeho vojska každodenne obrancovia hradu zabíjajú alebo zraňujú strelami z bombárd a v boji. Sám nahrádzal unavených bojovníkov čerstvými. Pre obrancov hradu to bolo oveľa ťažšie, pretože zranených alebo zabitých nemohli nahradiť novými posilami. Okrem toho strelami z bombárd a baranidlami tak narušil hradbu, že nezostalo žiadne miesto, kde by sa mohli obrancovia kryť alebo zdržiavať. Jágerský biskup Šimon (z *Rozhanoviec*) povolal uhorské vojsko a ponáhlal sa pomôcť sužovanému hradu a ukončiť obliehanie. Však zbieranie pomoci trvalo dlhšie ako mohli obrancovia hradu vydržať. Keď totiž narušené múry neposkytovali ochranu a mnohí po spotrebovaní zásob chradli hladom, obávali sa, že v najväčšom ohrození útoku sa stanú korisťou nepriateľa. Po uzavretí dohody s Jánom Jiskrom bez ujmy na živote a majetku opustili hrad. Jiskra sa zmocnil hradu, jeho rozvaliny opravil a znovu ho obnovil. Medzitým jágerský biskup Šimon s uhorským vojskom oneskorene prišiel k hradu, ktorému prichádzal na pomoc. Ten už bol stratený, lebo sa vzdal. Jiskra sa mu chcel postaviť na odpor a so svojimi jednotkami sa mu vydal naproti na bojisko, kde sa s ním chcel stretnúť v boji. A keď sa o niekoľko týždňov obaja utáborili, stretali sa iba v malých bojových potýčkach. Nikdy sa však v boji nestretli, pretože obe vojská nemali chuť bojovať. Šimon svojim nedôveroval a Ján Jiskra sa obával, že keby v boji podľahol, všetky jeho úspechy, ktoré dosiahol v ostatných rokoch, by za jeden deň zničil a preto odídúc z bojiska sa so svojimi jednotkami vrátil do Košíc. Sprostredkovalo sa niekoľko mierových zmlúv a po mnohých námahách sa jágerský biskup Šimon zmieril s Jánom Jiskrom a nielen za svojho priateľa ale aj za zaťa a príbuzného ho prijal a svoju neter, dcéru Juraja z Vranova²⁸, mu dal za manželku, domnievajúc sa, že týmto zabezpečí v Uhorskom kráľovstve úplný mier. Ešte nepoznajúc povahu Čechov, Talafúza a všetkých Čechov a Rakúšanov, zajatých pred Jágrom prepustil, tiež Jiskra všetkých Uhrov z tejto oblasti prepustil. Všetkých Poliakov, zvlášť Čajku a Komorovského zadržal a týchto Ján Jiskra zamýšľal prepustiť iba vtedy, ak jágerský biskup dokáže, že nezamýšľa byť jeho protivníkom. Tak títo dvaja udatní bojovníci za Uhorské kráľovstvo, ktorých biskup Šimon jediným slovom mohol prepustiť, uviazli uprostred a prepustili ich po veľkých ťažkostiach a vyčerpaní tela po niekoľkých rokoch, keď si vytrpeli krutosti zajatia. Však vznikli pochybnosti, aký to bol vlastne mier a aké boli jeho podmienky, na ktorých sa dohodol biskup Šimon s Jánom Jiskrom. Pretože Jiskra aj naďalej vyvíjal nepriateľskú činnosť proti kráľovi a jemu podriadeným. Neprestal s plienením a koristením v kráľovstve, dokonca aj Spišský hrad,²⁹ ktorý vtedy vlastnil otec jeho manželky, podvodom skrze svojich (získal), porušil mier a nebol schopný zabrániť vojne.

Alžbeta a kráľ Vladislav uzavreli mier za určitých podmienok, ktoré zrušila náhla smrť kráľovnej Alžbety.

Keď sa legát, kardinál Julián³⁰ zdržiaval u rímskeho kráľa Fridricha III., v júni prišiel z Viedne do Budína ku kráľovi Vladislavovi a kráľ, jeho poprední šľachtici, cirkev a ľud mu preukázali všetky počty ako pápežskému legátovi. Však dôvody, pre ktoré prišiel, tajne kráľovi Vladislavovi odhalil, podľa zvyku veľmi opatrného radcu začal kráľovu myseľ vyzývať k mieru a nielen kráľovskú, ale aj mysle uhorských prelátov a barónov. No kráľ Vladislav odpovedal, že on vždy ľahko a priaznivo bol naklonený mieru a na jeho dosiahnutie niekoľko ráz prelátov a barónov oboch svojich kráľovstiev unúval ku kráľovnej Alžbete už do Bratislavy, potom do Jágra. Ponúkol viaceré mierové návrhy, ale kráľovná Alžbeta ich zamietala. Vysvetľoval, že ani vtedy sa nezdráhal prijať mier aj na úkor obmedzenia niektorého svojho práva. Keď sa kardinál Julián dozvedel o jeho veľkej ochote k mieru, vydal sa ku kráľovnej Alžbete a jej tiež s veľkým úsilím radil, aby mier schválila a požadovala. Aj kráľovná Alžbeta si pre veľký nedostatok, ktorý ju sužoval, tiež veľmi priala prijať mier. Totiž všetko, čo mala pripravené v klenotoch a peniazoch, vynaložila na vojnu a narobila veľa dlhov. Keď sa strany dohodli vyhlásiť mier, zostavili niekoľko mierových zmlúv, v ktorých stanovili podmienky mieru. Kráľovná Alžbeta v prvom rade požadovala, aby kráľ Vladislav odmietol a vzdal sa práva a titulu Uhorského kráľovstva. Keďže si mal vziať za manželku jej staršiu dcéru, až do pätnásteho roku života jej syna Ladislava mal vládnuť a mať plnú moc udeľovať donácie, scudzovať a vykonávať všetky kráľovské práva rovnako ako kráľ a pán kráľovstva. Ďalej navrhovala, že mu spôsobené straty, ktoré utrpel pri voľbe za uhorského kráľa, nahradí večným pripojením územia Spiša so všetkými hradmi, mestami, mestečkami a dedinami k Poľskému kráľovstvu. Tiež, aby Sliezske ako veno v hodnote 200 000 zlatých bolo kráľovi Vladislavovi pripísané. Aby o práve a titule ruských a valašských zemí, ktoré Poľské kráľovstvo má zvrchovaným právom, v budúcnosti nevznikla žiadna pochybnosť, Uhorské kráľovstvo sa ich na veky vzdá a zriekne. Naostatok navrhovala, aby sa kráľ Vladislav stal v Uhorskom kráľovstve následníkom trónu v prípade, ak Albrechtov syn Ladislav zomrie pred dosiahnutím plnoletosti alebo bez potomstva. Navyše si želala, aby si litovský vojvoda Kazimír, brat kráľa Vladislava zobral za manželku druhú Alžbetinu dcéru a ako veno aby prijal 120 000 zlatých. Tieto podmienky sa kráľovi Vladislavovi zdali pre jeho osobu a Poľské kráľovstvo výhodné a neváhal ich prijať. Avšak uhorskí preláti a baróni, ktorí vykonali v jeho prospech mnohé skutky, pokladali za hanebné a trpké zriecť sa korunovácie a tým na seba priviesť veľkú pohanu. Vôbec nechceli súhlasiť s mierom uzavretým za takýchto podmienok. Preto bolo potrebné, aby kardinál Julián niekoľko ráz cestoval z Budína do Jágra a späť, aby zjednotil mysle kráľa a kráľovnej, aby ich prinútil navrhnúť iné podmienky mieru. Takto kardinál svojím konaním dosiahol, že kráľ Vladislav odišiel do Jágra, aby s kráľovnou Alžbetou osobne uzavrel dohodu

o uzavretí mierovej zmluvy. V Jágri na sviatok sv. Kataríny (25. novembra 1442) kráľ Vladislav, ktorý prišiel s veľkým počtom prelátov a barónov z oboch svojich kráľovstiev a kráľovná Alžbeta uzavreli dohodu vo väčšej hradnej sieni Jágerského hradu, ktorý kráľovná Alžbeta obávajúca sa útoku mnohých Čechov a Rakúšanov opevnila. Po podaní si pravíc ich navzájom predstavili, pretože sa nikdy osobne nestretli. Rokovalo sa o mieri, pričom kardinál Julián robil prostredníka medzi stranami. Milostivý bol Boh, keď z nebeských výšin priniesol svornosť a zmieril ich, keď s mierom súhlasili obaja kráľ aj kráľovná a uzavreli ho za spravodlivých podmienok. V katedrálnom chráme v Jágri ho zverejnili po maďarsky, poľsky a nemecky za veľkej radosti všetkých. Kráľ Vladislav dal kráľovnej Alžbete do daru niekoľko vzácnych kožuchoch zo sobolej kožušiny a ona dala kráľovi Vladislavovi niekoľko kožušín z perziánu. Aby sa však mohla udržiavať väčšia láska medzi kráľom a kráľovnou, kráľ pozval kráľovnú na prvú pôstnu nedeľu³¹ do Budína. Už totiž kráľovná nádheru jeho cnosti a rozvážnosti obdivovala a dala mu tajne najavo, že jedine jemu chce byť priaznivo naklonená. A keď mu dá svoju staršiu dcéru za manželku, nie menej ako vlastného syna ho bude zahrňovať priazňou, láskou a všetku starostlivosť, zámery a snahy vynaloží na zabezpečenie vážnosti a cti jeho postavenia. Preto sa kráľovná veľmi prihovárala a prosila, aby jej syna a korunu Uhorského kráľovstva z rúk rímskeho kráľa Fridricha III. oslobodil buď po dobrom alebo vojenskými útokom. Pretože kráľ Fridrich III. okupoval Rakúske vojvodstvo, dedičstvo jej syna a všetky jeho príjmy si nárokoval pre seba. Kráľ neodoprel poníženú žiadosť kráľovnej. Preto sa na žiadosť kráľovnej rozhodol pri nej ponechať krakovského dekana Mikuláša Lasoczkého, tajného a verného radcu, aby jej bol nápomocný vo všetkom a v jednotlivých veciach s ním mohla tajnejšie a slobodnejšie urobiť poriadok a dokončiť všetko, čo bolo treba vykonať. Ale s Božím súhlasom sa zo zmierenia a uzavretia takého dôležitého mieru dlho netešili. Kým totiž krakovský dekan za tri dni do Jágra prišiel, kráľovná Alžbeta nákazou dyzentérie a z dlhotrvajúcich bolestí v lone, nepripustiac k sebe lekárov, aby jej uľavili, natoľko zoslabla, že ju žiaden ľudský liek nemohol vyliečiť. Tri dni po uzavretí mieru zomrela a pochovali ju v Stoličnom Belehrade do hrobu jej manžela kráľa Albrechta. Niektorí, až chorobne podozrievaví, čo majú sklony vidieť viac zlé než to dobré, si mysleli, že ju otrávil. Kráľ strávil niekoľko dní v neprestajnom smútku nad jej smrťou, pretože veril kráľovnej, že jeho postavenie sa vďaka náklonnosti, ktorú od nej prijímal, zväčší a že sa Uhorské kráľovstvo upokojí. Nestalo sa tak bez veľkého tajného Božieho rozhodnutia, že po úsilí o mier a znovuobnovení vzájomnej lásky medzi nepriateľmi, nebolo kráľovnej súdené splatiť dlh, aby bolo zjavné, že toto kráľovstvo si nezaslúži mier a že hriechy ľudí ešte nie sú očistené primeraným zadostučinením, lebo po smrti kráľovnej znova vypukla vojna. Česi boli zvyknutí žiť z lúpenia, nikdy nedodržiavali mier. Od toho času tak Jiskra, ako aj iní kapitáni a správcovia hradov na strane kráľovnej hľadali útočisko u rímskeho kráľa Fridricha III.

ROKU PÁNA 1443.

Kráľ Vladislav rozhoduje o vojenskej výprave proti Turkom.

Po smrti kráľovnej Alžbety sa uhorskí preláti a baróni dobrovoľne podriadili kráľovi Vladislavovi. Nebol nikto, kto by neuznával Jeho Výsosť za uhorského kráľa, okrem vzbúrených miest a hradov, ktoré mal Jiskra v moci. Kráľ Vladislav usúdiac, že si jeho Uhorské kráľovstvo už oddýchlo od občianskej vojny, odhodlal sa vyplniť posvätný sľub, ktorý dal, keď prevzal jeho žezlo do svojich rúk. Sľúbil totiž, že bude brániť Uhorské kráľovstvo a oslobodí ho od barbarského útlaku, ktorým ho ukrutní Turci po mnoho rokov sužovali. Kardinál a legát Julián bol potešený, keďže bol muž rozvážny a príčinnivý a kráľa Vladislava a jeho radcov mnohými slovami a presvedčaním povzbudzoval, aby sa ujali obrany viery a Uhorského kráľovstva a urýchlili vojenskú výpravu proti Turkom.

Kráľ Vladislav, zhromažďiac vojsko, vytiahol proti Turkom a keď dobyl niekoľko miest, vrátil sa do Budína s vavrínom víťazstva.

Vojsko zotrvalo na bojisku do prostriedku zimy, chýbali mu kone, zásoby a dovoz potravín. Časť ľudí sužoval hlad, časť chorela a zomierala. Keďže by neboli schopní zvíťaziť nad novým a čerstvým tureckým vojskom, nikto rozvážny neschvaľoval, aby víťazstvá, ktoré ťažko získali vytrvalosťou bojovníkov, očiernila porážka. Už veľké množstvo kráľovského vojska sužované hladom hynulo. Niektorí vojaci sa celí triasli, len padnúť na zem. Viacerí boli takí vyčerpaní, že sa viac podobali na príznaky bez tela, popolavej farby, s hlboko vpadnutými očami než na ľudí a v tomto prichádzajúcom zle jeden druhému neboli schopní prísť na pomoc. Despota (Srbska) ponúkal na prvý pohľad veľké množstvo zlata. Keď sa však rozdelilo pre všetkých, mohlo len veľmi málo zabezpečiť potreby jednotlivcov. Kráľ však, hľadajúci možnosť ľahšieho návratu, prikázal zbaviť sa vojenskej výstroje. Oheň pohltil mŕtve kone umorené hladom a takmer všetky vozy so šiatrami, brnenie a iné druhy zbraní, čo boli viac na ťarchu ako na úžitok, aby sa Turek nimi neozbrojil, keby ich získal. V ohni zhoreli aj stany šľachticov, vozy, sedlá, oblečenie a iné predmety, ktoré pre nedostatok koní nemohli niesť, aby sa ich nepriatelia nezmocnili. Vladislav sa s malým počtom vybratých prívržencov vrátil zo spomínanej výpravy bez zranení a zdravý prišiel do Alba Julie. Tam niekoľko dní zotrval, aby jeho vojsko mohlo načerpať sily. Potom sa obvyklou cestou vrátil do Uhorského kráľovstva. Nesúc odznaky nepriateľa a vojnovú korisť, ktoré získal v bitkách, vstúpil s bosými nohami do Budína. Duchovenstvo a ľud a tiež všetky stavy mu v procesii vyšli naproti. Prijali ho s veľkou radosťou a s oslavnými piesňami ako slávneho a vytúženého triumfátora. Odznaky nepriateľa uložil do farského Kostola Sv. Márie v Budíne na večnú pamiatku svojich činov. Okrem toho kráľ prikázal namaľovať erby dvanástich popredných veľmožov z Poľska a dvanástich z Uhorska, ktorí s ním na vojenskej výprave bojovali, a uložiť ich do farského Kostola Sv. Márie

v Budíne na znak ich statočnosti a odmeny ich hrdinskej chrabrosti. — — Z uhorskej strany medzi najpoprednejších patrili: sedmohradskí vojvodovia Mikuláš Fraštacký z Iloku a Ján Huňady, Šimon z Pavloviec, Šimon z Cudaru a Ján syn vojvodu Imricha z Plavča. Medzi zástavami a erbmi Uhrov veľmi popredné miesto zaujal aj erb kardinála Juliána, tiež Juraja³² despota Srbska a tiež cudzincov rozličných jazykov, čo dobrovoľne bojovali pod križiackou zástavou.

Závistlivé súdy o kráľovej výprave.

Hoci sa správa o víťazstve kráľa Vladislava nad Turkami rýchlo a hlasno rozniesla a celý kresťanský svet naplnila nesmiernou radosťou, nechýbali nepriatelia a závistlivci, najmä medzi Rakúšanmi a Nemcami, ktorí slávu jeho víťazstva zmenšovali a snažili sa ho očierniť. Pridali sa tak k vojvodovi Jánovi Huňadymu, skúsenému vojakovi, (ktorý tvrdil), že kráľ Vladislav vojnu len dokončil a nič iné sa ho okrem úspechu jediného víťazstva netýkalo. Ale nenávistná závisť sa nemohla nijako dotknúť jasnosti jeho víťazstiev, keď celý kresťanský svet a najmä tí, ktorí spolu bojovali, priznávali slávu víťazstva kráľovi Vladislavovi. Ale aj Talian Aeneas z Corsignana³³, ovenčený básnik, ktorý v tom čase u rímskeho kráľa Fridricha III. vykonával úrad notára, aby vyjadril vďačnosť Nemcom, mnohými pohanami kráľa hanil a patriaceho do neba ponížil a vrchol jeho triumfov a slávu sa snažil zmenšovať. Mnohé si pribásnil a popreplietal rozličnými svojimi príbehmi, ktoré kráľovskú dôstojnosť a jeho hrdinskú cnosť prznili.

Nesmierne zemetrasenie v Poľsku, Uhorsku a v Čechách.

Piateho júna (1443) otriaslo Poľskom, Uhorskom, Čechami a susednými krajinami také silné zemetrasenie, že veže a stavby hradieb sa zosunuli a jednotlivé domy akoľkoľvek boli mohutné či pevné sa pod veľkým otrasom zrútili. Voda sa rozliala tak, že sa korytá zdali byť prázdne. Vytryskli podzemné pramene a ľudia schvátení náhlým strachom prichádzali o rozum a pomiatli sa.

ROKU PÁNA 1444.

Ján Jiskra mal byť na stretnutí v Budíne so všetkými vzbúrencami Uhrami zabitý. Vyslobodil ho však poľský kráľ.

Na deň sv. Juraja (24. apríla 1444) prišli na všeobecné zhromaždenie zvolané kráľom Vladislavom, do Budína všetci uhorskí preláti, kniežatá, baróni a šľachta, aby sa postarali nielen o vystrojenie vojenskej výpravy proti Turkom, ale aj o mier a pokoj v kráľovstve, bez ktorého by vedenie vojny proti Turkom bolo príliš nákladné. Bol prítomný aj despota Srbska Juraj, pretože chcel, aby sa konalo v jeho záujme. Prišiel aj Ján Jiskra so svojimi kapitánmi, prišli aj jednotliví (zástupcovia) vzbúrených miest. Vopred im však bola od kráľa zabezpečená bezpečnosť, aby sa strany, ktoré sa

mali stretnúť, mohli ľahšie dohovoriť na blahu a pokoji kráľovstva. Táto dohoda sa veľmi nepáčila rímskemu kráľovi Fridrichovi III. a jeho strane, jednak pre nedávne úspechy kráľa Vladislava, tak pre mesto Budín, v ktorom nemohol nič vykonať, iba ak z rozhodnutia kráľa Vladislava a jeho prívržencov. Po zvolaní tohto zhromaždenia chcel kráľ Vladislav a jeho radcovia dosiahnuť, aby sa Uhorské kráľovstvo rozštiepené a sužované občianskou vojnou upokojilo a tak sa mohli ľahšie venovať vojne s vonkajším nepriateľom. Potom, ako ostatní Uhri akéhokoľvek postavenia už prešli na stranu kráľa Vladislava, bol Jiskra jediný, kto hájil záujmy mladého kráľa Ladislava. Povedal, že neprijme nijakú dohodu, ktorá by poškodila Ladislavove práva. A tak bol kráľ rozhodnutý, že sa nepustí do občianskej vojny a zachová mier, s čím Jiskra a všetky vzbúrené mestá sami od seba súhlasili. Bola aj iná veľká úľava v občianskej vojne. Pangrác zo Sv. Mikuláša, ktorý hoci stál na strane kráľa Vladislava, bol zvyknutý žiť z lúpenia a celé územie, ktoré podľa rieky Váh nazývali Považie³⁴, sužoval veľkým lúpením. Pretože bol v Budíne so všetkými svojimi prívržencami, vo vyššom krajiniskom záujme bol zadržaný a takmer všetci jeho familiári skončili svoj život obesením na šibenici, okrem tých, ktorých súcit Poliakov vytrhol z pazúrov smrti. Rozhodlo sa, že Pangráca budú strážiť v okovách. Hnev ľudu, ktorý šľachta nijako nehatila, pripravil Uhrov o trpezlivosť. Uvažovali, že budú pokračovať ďalej, zajmú Jána Jiskru a všetkých jeho prívržencov a zabijú ich. Pretože len ich zahubením v Uhorskom kráľovstve utíchnu všetky boje. Rozhodnutie, hoci bolo prijaté tajne, sa nepodarilo pred kráľom Vladislavom skryť. Jeho zajatie by totiž pokladal za porušenie sľubu ochrany, ktorý dal Jiskrovi. Podľa neho by si tým hanebne poškvrnil meno, a preto poslal Poliakov, aby Jiskru potajomky odviekli z Budína a bez ujmy ho priviedli do Rábu. Keď sa o jeho úteku dozvedeli Uhri, nevztiahli ruku na ostatných Jiskrových familiárov a zdržali sa násilia. Jiskra, hoci stál na strane Ladislava, musel byť kráľovi Vladislavovi veľmi vďačný všade vyhlasujúc, že mu zachránil život. Potom kráľ a Uhri venovali pozornosť tomu, aby získali prostriedky na budúcu vojnu. Kráľovská pokladnica bola prázdna. Totiž v prospech všetkých sa užívalo s takou rozhadzovačnosťou, že sa z nej vyplácalo viac, ako prijímalo. A tak po niekoľkých poradách o tejto záležitosti sa rozhodlo, že jednotlivé mestá a dediny, kráľovské aj zemepanské, prispedia určitou sumou peňazí na túto vojnu a všetci obyvatelia miest a dedín zaplatia dane. Mnohí uhorskí baróni, ako aj varadínsky biskup Ján a jágerský biskup Šimon sa prihlásili viesť vojnu. Isté územia boli určené kráľovskému Majestátu, ďalšie veľkňazom a barónom prihláseným do vojenskej služby, a do nich poslali vyberačov daní. Jánovi Huňadymu (*kráľ*) prikázal zabezpečiť vozy, bombardy, ručnice, pušný prach, kone a všetko ostatné, čo je treba na vyzbrojenie vojska.

Kráľ Vladislav na radu popredných veľmožov z oboch kráľovstiev uzavrel s vyslancami tureckého sultána mier na desať rokov a potvrdil ho prisahou.

Táto správa potešila kráľa Vladislava aj všetkých Uhrov. Totiž prešli veky, počas ktorých Uhri žiadali od Turkov mier a zvykli si, že ho nedostali, a preto sa podobná správa pokladala za nadprirodzené znamenie. Legát kardinál Julián mal iný názor. Táto správa ho rozrušila a veľmi znepokojila. Obával sa, aby rokovania o mieri nezmarili takmer istú nádej na oslobodenie Európy. Navyše by kardinála, ktorý pápeža Eugena (IV.), burgundského vojvodu, Benátčanov a Janovčanov povzbudzoval k vyslaniu loďstva, aby strážili morské úžiny³⁵, podozrievali z klamstva a vyčítali mu, že by toľká námaha a výdavky vyšli nazmar. Išli do Segedína³⁶, aby sa stretli (*s vyslancami tureckého sultána*). Predsa sa však zhromaždilo celé vojsko, aby v prípade porušenia mieru mohlo odtiaľ čo najrýchlejšie vytiahnuť proti nepriateľom. Mysleli si ešte, že jeho prítomnosť prispeje k výhodnejšiemu uzavretiu mieru a že (*pohľad*) na také početné a pripravené vojsko ovplyvní prichádzajúcich tureckých vyslancov. Keď už boli kráľ Vladislav a kardinál Julián v Segedíne, prišli vyslanci tureckého sultána. Posolstvo viedol sultánov kancelár, pôvodom Grék, čo odpadol od katolíckej viery a prestúpil na vieru Mohameda a s ním ostatní Turci na sto koňoch. Priviedli ich do kráľovskej rady, kde po predložení množstva zlatých a strieborných misiek a váz, dar sultána kráľovi Vladislavovi, v krátkosti predniesli posolstvo. Povedali: „Náš pán turecký sultán Murad nás poslal s plnou mocou, aby sme s Tebou, a Tvojím Uhorským kráľovstvom uzavreli dlhotrvajúci alebo dočasný mier, ako sa Tvojej Výsosti zapáči.“

Veliteľ pápežovho loďstva kardinál František, kresťanskí vládcovia a konštantínopolský cisár povzbudzovali kráľa Vladislava, aby viedol proti Turkom vojnu, i keď s nimi potvrdil mier prísahou.

Keď po uzavretí mieru vyslanci tureckého sultána odchádzali zo Segedína, prišli listy od kardinála s titulom sv. Klementa a kapitána pápežského loďstva Františka, tiež od burgundského vojvodu, veliteľov benátskeho a janovského vojska, že budujú dostatočne silné vojsko a loďstvo, aby zabránilo Turkom prepraviť sa z Anatólie do Rumélie. V týchto listoch žiadajú kráľa, aby uprednostnil cnosť pred sľubom a rýchlo pritiahol do Rumélie s pozemným vojskom. Lahko tak môže znovu získať celú Európu, ak sa trochu pousiluje, najmä keď je neobsadená, pretože turecký sultán so všetkými jednotkami v Anatólii vedie vojnu s Tatármi. Medzitým konštantínopolský cisár Ján Paleologos po zvláštnom poslovi poslal list, v ktorom znova vyjadril obrovskú nádej na víťazstvo a oslobodenie Európy a varoval ho pred Turkami, čo žiadajú uzavrieť falošné a vymyslené mierové dohody. Presviedčal ho a žiadal, aby dovolil odložiť svoju poctu a večnú slávu na zmazanie starej škvrny celého kresťanského sveta.

Vladislav sa s menším vojskom, než s akým počítal, vydal proti Turkom.

Kráľ Vladislav tak všetku svoju horlivosť zameral na prípravu vojny proti Turkom a nové vojsko, ktoré malo byť silnejšie a početnejšie, ako to predchádzajúce, zovšadiaľ

zhromaždil. Okolo 20. septembra sa vydal zo Segedína, keď sa v predchádzajúcich dňoch prelialo veľa slz kvôli tomu, že napriek zmluve a prísaha, v ktorej vtedy stálo, že hrady Smederevo a Golubac a všetky iné opevnenia a miesta v Srbsku, ako aj dvoch synov despotu vrátia a vzdajú sa, musí s Turkami viesť vojnu. Božia moc, o ktorej si myslel, že mu je tak ako v predchádzajúcej vojne priaznivo naklonená, ho opustila a v tichých vzdychoch a hlasných nárekoch už cítil Božiu odplatu ako narušiteľ prísahy. Ale aj jeho vojenské zbory boli omnoho menšie ako tie, s ktorými v predchádzajúcom roku viedol vojnu. Veril, že sa zvýšia na dvojnásobok. Uvedomoval si, že pre nádej na uzavretie mieru s Turkami sa vojenské oddiely nepripravili na vojnu a ani v stanovený deň neprekročili Dunaj. Mnohí poľskí vojaci, domáhajúci sa vyššieho žoldu, boli prepustení pre nedostatok peňazí. Navyše kráľovi akýsi ľahkomyselný radca poradil, že ich aj tak nepotrebuje. Mal smutno na duši, kváriac sa v pochybách, že jemu verných Poliakov na základe zlej rady prepustil, keď ich veľmi potreboval a nemal peniaze zaplatiť ďalšie oddiely. Prechod kráľa a vojska sa neuskutočnil cez územie Srbska ako rok predtým, ale popri Dunaji 3. novembra všetky oddiely prešli cez Bulharské kráľovstvo. Na krakovského dekana Mikuláša Lasoczkého, ktorý bol v tom čase najvyšší správca kráľovskej pokladnice, pripadla všetka vina, že vyrazili proti Turkom, porušiac zmluvu a prísahu, a že nevyplatili poľských vojakov, ktorí počítali s panónskym zlatom.

Citované podľa *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov VI. Pod osmanskou hrozbou*. Zost.: Lukačka, Ján. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2004, s. 184-206 (preklad Daniela Hrnčiarová).

Edícia: Dielo vyšlo vo viacerých edíciách, poslednou kritickou edíciou je paralelné vydanie poľské *Roczniki, czyli kroniki słynnego Królestwa Polskiego* a latinské *Annales seu cronicae incliti Regni Poloniae*, vydávané vo Varšave v rokoch 1961 – 2010.

* * *

- 1 Svätodušné sviatky vtedy pripadli na 24. 5. 1439.
- 2 Vesprímskym biskupom bol Šimon z Rozhanoviec.
- 3 Jágerským biskupom bol Dionýz zo Seče.
- 4 Gašpar Schlik – majiteľ panstva Holíč. Pochádzal z meštianskej nemeckej rodiny z Chebu.
- 5 Išlo o srbského despotu Štefana Brankovića.
- 6 Deviatnik – 9. nedeľa pred Veľkou nocou, 23. januára 1440.
- 7 Kráľ Vladislav mal vtedy 15 rokov.
- 8 Ide tu o zámenu sviatkov – Ladislav sa nenarodil na sviatok sv. Petra v okovách, ale na sviatok Nastolenia sv. Petra, čiže 22. februára 1440.
- 9 V pôvodnom prameni je uvedená podoba *Comarno*.
- 10 Füzér – hrad v maďarskej časti Zemplína.

- 11 Prvá nedeľa po Veľkej noci pripadla vtedy na 3. apríla 1440.
- 12 Sviatok Najsvätejšej Trojice bol vtedy 21. mája 1440.
- 13 Sviatok Božieho Tela bol 26. mája 1440.
- 14 Pravdepodobne Noffry z Bojníc.
- 15 Fridrich III. Habsburský – rakúsky vojvoda (ako Fridrich V.) 1457 – 1493, rímsko-nemecký kráľ 1440 – 1493, od 1452 cisár.
- 16 V origináli je uvedené *Koschicze*.
- 17 Sviatok Očistovania Panny Márie pripadol na 2. februára 1441.
- 18 Veľký pôst trval od Popolcovej stredy do veľkonočnej soboty, 28. 12. – 15. 4. 1441.
- 19 Išlo o trest za nedodržanie pôstu.
- 20 Čepel' – Csepel, dunajský ostrov na území dnešnej Budapešti.
- 21 Ján Čapek – husitský hajtman, ktorý vstúpil do služieb kráľa Vladislava I.
- 22 Peter Odrowanż – poľský veľmož.
- 23 Sviatok Očistovania Panny Márie bol vtedy 2. februára 1442.
- 24 Ján Talafúz z Ostrova – jeden z najznámejších Jiskrových veliteľov.
- 25 V origináli je uvedené *Aperiasch*.
- 26 Sviatok Povýšenia Svätého kríža pripadol na 14. septembra 1442.
- 27 Pravdepodobne sa myslí hrad a hrádok *castellum* v Brezovici.
- 28 Juraj z rodu Drugetovcov z Vranova nad Topľou.
- 29 V origináli hrad Spišské Podhradie – *Sczepusiense Podgrodze*.
- 30 Julián Cesarini – kardinál, zahynul v bitke pri Varne roku 1444.
- 31 Prvá pôstna nedeľa pripadla v roku 1443 na 10. marca.
- 32 Ide o srbského despota Juraja Brankovića.
- 33 Eneas Silvio Piccolomini – neskorší pápež Pius II.
- 34 V origináli je uvedené *Powasse*.
- 35 Jedná sa o prieliv medzi Malou Áziou a Európou.
- 36 Segedín – mesto Szeged v Maďarsku.

Kráľ Vladislav I. Jagelovský bol v skutočnosti mladší než ho zobrazili v Uhorskej kronike Jána z Turca, vydanej roku 1488 v Brne.

40 Kráľ Matej Korvín žiada Bardejovčanov o podporu pre kapitána Sebastiána Rozhanovského

16. apríla 1458

Konsolidačné snahy nového kráľa Mateja Korvína sa sústredili na porážku bratříkov, ktorí sa koncentrovali predovšetkým na severovýchode krajiny. Popri verných šľachticoch sa kráľovou oporou stali slobodné kráľovské mestá, ktoré sa chceli zbaviť neustálych hrozieb bratříckych veliteľov kontrolujúcich všetky tunajšie významnejšie cesty. Kráľ v tomto boji využíval mestá ako svoje pevné základne poskytujúce kráľovskému vojsku nielen potrebné ubytovanie a stravu, ale často aj najpotrebnejšiu vojenskú výzbroj, najmä palné zbrane. V mandáte zo 16. apríla 1458 vyzval všetky hornouhorské mestá, aby všestranne podporovali hornouhorského kapitána Sebastiána (Rozgoňa) z Rozhanoviec a pomáhali mu v boji proti bratříkom.

Matej, z Božej milosti kráľ Uhorska, Dalmátska, Chorvátska atď. Tak, ako sme vám oznámili už predtým, chceme poslať ozbrojencov na vašu obranu, ako aj na obranu tých častí nášho kráľovstva, ktoré ohrozujú zbojníci. Ba už sme aj vyslali (*vojsko*) pod vedením nášho verného kapitána, veľkomožného Sebastiána z Rozhanoviec¹, správcu kráľovských stajní, na ktorého vernosť a obozretnosť sa plne spoliehame, že bude pracovať vo váš prospech, ako aj celého okolia. Preto žiadame, aby ste mu venovali vašu oddanosť a keď uvidíte túto (*listinu*), nečakajte v tejto veci už na naše ďalšie príkazy, ale buďte spolu so všetkou vojenskou zbrojou tak pripravení, že keď vás náš kapitán Sebastián z Rozhanoviec požiada, vyrazíte pod jeho vedením, ak to prikáže, proti spomínaným zbojníkom. Okrem toho vpustíte tohto nášho kapitána spolu s jeho vojskom do vášho mesta, kedykoľvek to bude chcieť urobiť a požiada vás o to. Rovnako zaobstarajte preňho potraviny za primeranú cenu. To všetko bude pre vaše blaho a blaho celého okolia. Potom budete oslobodení od lúpeží spomínaných zbojníkov a získate väčšiu bezpečnosť pri cestovaní po kráľovstve a pri zaobstarávaní potrebného živobytia. Inak sa neopovázte konať. Dané v Budíne, v nedeľu Milosrdenstva Pána, roku Pána 1458.

(*Na dorze*) Obozretným richtárovi, prísažným a ostatným mešťanom nášho mesta Bardejova, nám verným a zvlášť milým.

Uloženie: Listina je uložená v Štátnom archíve v Prešove, pobočka Bardejov, Listiny č. 1010.

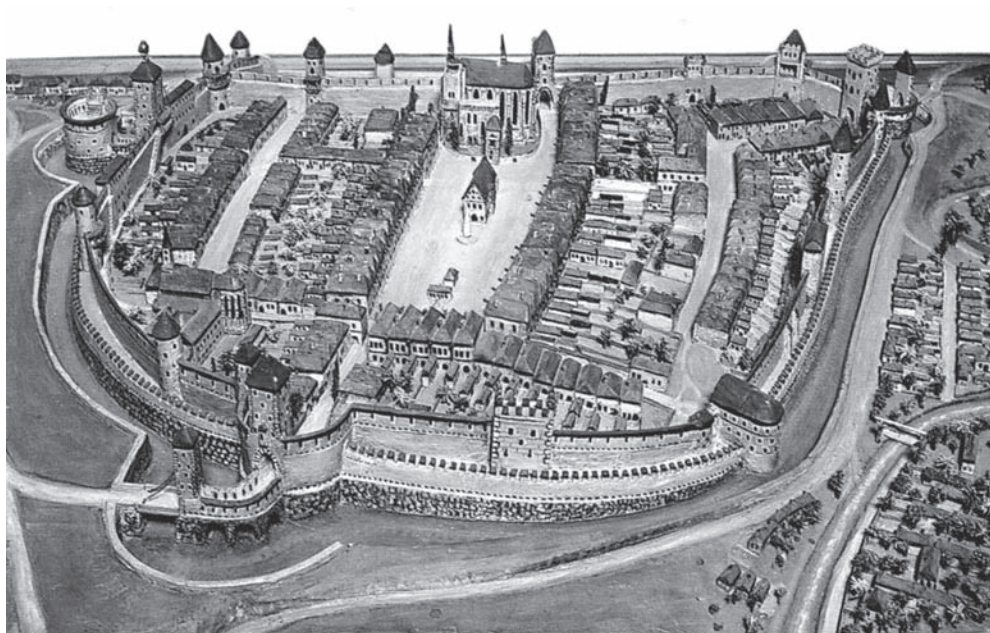
Citované podľa *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov VI. Pod osmanskou hrozbou*. Zost.: Lukačka, Ján. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2004, s. 60, č. 19 (preklad Ján Lukačka).

Edícia: Historia critica regum Hungariae stirpis mixtae. Tom VII/14. Ed.: Katona, Stephanus. Colotzae – Budae, 1793, s. 110-111.

Literatúra: GÁCSOVÁ, Alžbeta: Boje Mateja I. proti Jánovi Jiskrovi z Brandýsa a bratříkom v rokoch 1458 – 1467. In: *Historický časopis*, roč. 25, 1977, č. 2, s. 157-216.

* * *

- 1 Sebastián z Rozhanoviec – jeden z najvplyvnejších hornouhorských barónov, ktorého Matej Korvín roku 1458 vymenoval za kapitána Horného Uhorska, bol aj sedmohradský vojvoda (1458 – 1460).

Model stredovekého Bardejova

41 Dekrét kráľa Mateja

5. januára 1459

V priebehu októbra 1458 kráľ Matej dosiahol isté úspechy na bojisku v Srbsku proti Osmanom a na 6. decembra 1458 zvolal do Segedína snem. Pozvanie naň dostali aj mestá, ktoré si mali doniesť so sebou pečate, a z každej stolice sa mali dostaviť aspoň štyria význační šľachtici. Výsledky rokovania segedínskeho snemu sa premietli do dekrétu z 5. januára 1459, ktorý je najobširnejším i najkomplexnejším vojenským normatívom vydaným za vlády kráľa Mateja. Z 32 zákonných článkov sa až 28 článkov zaoberá vojenstvom. Dekrét sa síce v mnohom opieral o dovtedajšie vojenské zvyklosti a právne úpravy (pozri dokument číslo 31), no zároveň aj nanovo podstatne obohatil prax o ustanovenia, ktorých cieľom bolo zvýšiť vojenský potenciál a bojovú i údernú silu Uhorského kráľovstva. Z tohto hľadiska sa v dekréte špecifikovali fázy postavenia vojska, postupy a kľúče pre vymedzenie kategórií a počtu vojnopovinných, čím sa vlastne zároveň determinovala aj štruktúra a skladba uhorských branných síl.

(1. článok) Ustanovuje sa, že najjasnejší panovník, pán Matej, z Božej milosti kráľ Uhorska, má podľa svojich možností postaviť a vystrojiť bandérium, ktoré má jednak strážiť a chrániť jeho osobne a jednak brániť krajinu; ďalej, že všetky mestecká, usadlosti a provincie, ktoré patria do kráľovho vlastníctva je taktiež potrebné zahrnúť do súpisu povinných vojenčením, vyjmúc však z toho (*tie*) kráľovské mestá a mestecká, ktoré (*namiesto toho*) dodávajú výzbroj a vojnový materiál. – – – Spomedzi spísaných na kráľovských majetkoch sa má za každých 20 poddaných postaviť jeden ozbrojenec, takto postavení bojujú pod jeho (*kráľovou*) zástavou¹, a to kdekoľvek, teda aj za hranicami krajiny. Priami poddaní prelátov sú povinní bojovať pod ich zástavami (*čiže v ich bandériách*), avšak cirkevní šľachtici², majú vojenčiť podľa dávneho zvyku, a nie podľa nastávajúcej konskripcie.

(2. článok) Ďalej, slavónski šľachtici majú vojenčiť podľa dávnejšie stanoveného spôsobu.

(3. článok) Ďalej, všetci preláti, čiže arcibiskupi, biskupi a väčší opáti a prepošti sú povinní vojenčiť ako za čias niekdajšieho pána kráľa Žigmunda, stavajú teda bandériá a stanovený počet kopijí³. Menší opáti a prepošti, kapituly a konventy, ako aj ostatní klerici, vlastníaci majetky, sú povinní vystrojiť vojakov spomedzi svojich poddaných podľa stanovenej konskripcie. – – –

(4. článok) Avšak svetskí baróni, ktorým kráľ na bandériá poskytuje príspevok (*salarium*) z kráľovských príjmov, nesmú do svojich bandérií zaraďovať spomedzi svojich podda-

ných takých, ktorých sú povinní postaviť na základe svojich majetkov, lebo títo vojaci majú byť zaradení do (*portálneho*) vojska pod vojenských veliteľov v rámci príslušných stolíc.

(5. článok) Ďalej, všetci baróni a šľachtici, ako aj zemepáni sú povinní – – – za každých 20 poddaných, ktorí im ako svojim pánom platia pozemkovú daň (*census*), vystrojiť jedného obrneného jazdca dobre vyzbrojeného, a to mečom, štítom, tulcom a lukom alebo kopijou. Avšak inkvilíni, ľudovo nazývaní želiari⁴ sa do tejto konskripcie (*vojnopovinných*) nezaraďujú.

(7. článok) Iba pán kráľ menuje šľachtických zostavovateľov súpisov z tej stolice, kde sa má konskripcia (*vojnopovinných*) vykonať. Poverenie sú povinní prijať, a ak by to odmietli, musia bezodkladne zaplatiť pokutu 50 hrivien⁵. Ďalej pán kráľ osobne ustanovuje aj kapitána, čiže vojenského veliteľa každej stolice, alebo iného verného, ktorého si želá, a ktorý potvrdzuje konskripcný register.

(8. článok) – – – Ak pán kráľ rozkáže všetkým stoliciam vojenčiť tri mesiace, nech sa tak stane podľa jeho vôle a rozhodnutia, nemá to byť však viac než tri mesiace v príslušnom roku.

(9. článok) – – – Ak by pán kráľ chcel osobne viesť vojsko za hranice tohto kráľovstva, šľachtická pospolitosť podľa zvykov krajiny nemá povinnosť ísť s ním bojovať za hranice krajiny, ale ich oddiely zaradené do (*portálneho*) vojska stolíc na čele so stoličným kapitánom majú podľa vôle kráľovského majestátu ísť bojovať (*za hranice*) a to v dĺžke troch mesiacov, nie však dlhšie.

(11. článok) Ďalej, šľachtici bez poddaných nech majú úľavy, a to na základe možností či dovoľenia a uváženia revízorov konskripcných súpisov (*vojnopovinných*). Prostí a chudobní (*zemanía*), ktorí na základe dovoľenia nemajú osobnú ani vecnú povinnosť vojenčiť, majú však vždy desiaty postaviť jedného súceho a dobre stavaného lukostrelca s náležitým vybavením na dobu troch mesiacov. Šľachtici nízkeho postavenia, ktorí sú chudobní a nemajú ani desať poddaných, sú spisovaní v rámci šľachticov, ktorí nemajú žiadnych poddaných. – – – Ak však ktorýkoľvek šľachtic má desať poddaných, musí osobne narukovať do vojska.⁶

(23. článok) Ďalej, služobníci či sluhovia, totiž roľníci, remeselníci (*tesári, kováci, stolári*), paholkovia a krajčíri, ktorí dostávajú živobytie a zaodetie na šľachtických dvoroch, nepodliehali konskripcii, ak nie sú šľachticmi.

(25. článok) Ďalej, z viacerých bratov žijúcich v spoločnej domácnosti musí jeden z nich za ostatných ísť vojenčiť, a ak jeden z nich slúži za žold, jeho ostatní bratia nie sú vyňatí z vojenskej povinnosti, takže aspoň jeden z nich musí vojenčiť.

(27. článok) Ďalej, ak ktorýkoľvek občan akéhokoľvek stavu a pôvodu, šľachtic či nešľachtic, svojvoľne odíde z vojska, taký stratí celý majetok a hlavu.

(28. článok) Ďalej, siroty, chorí, telesne postihnutí, starí, biedni a ostatní, ktorým podľa konskripcie postihnutie osobne bráni vojenčiť, nemajú povinnosť narukovať, musia však za seba podľa konskripcie a podľa počtu svojich poddaných vyslať vojenčiacich.

(31. článok) Ďalej, ak by na krajinu zaútočili nepriatelia v takej veľkej sile, že kráľ so svojimi silami, a ani preláci a baróni so svojimi vojskami by nedokázali vzdorovať nepriateľom, vtedy musí pospolitosť obyvateľov⁷ osobne do jedného narukovať aj so svojimi jazdcami a pešiakmi a na strane pána kráľa musia ísť vojenčiť dovtedy, dokedy to bude potrebné.

Preložil Vladimír Segeš

Edícia: DÖRY, F. – BÓNIS, G. – ÉRSZEGI, G. – TEKE, S.: *Decreta regni Hungariae. Gesetze und Verordnungen Ungarns. 1458 – 1490.* Budapest 1989, s. 107-120.

Literatúra: ERDÉLYI, László: *Magyarország törvényei Szent Istvántól Mohácsig.* Budapest 1942; KUBINYI, András: Mozgósítási és hadseregellátási problémák Mátyás alatt. In: *Hadtörténelmi Közlemények*, roč. 103, 1990, č. 1, s. 66-73; SEGEŠ, Vladimír: Legislatívno-právny rámec uhorského vojenstva za kráľa Mateja Korvína In: *Vojenská história*, roč. 5, 2001, č. 2, s. 3-19.

* * *

- 1 Spojenie pod kráľovou zástavou (*sub banderio*) znamená vlastne kráľovo bandérium.
- 2 Cirkevní šľachtici (*nobiles vero ecclesiarum*) – predialisti, čiže výsadná vrstva žijúca na cirkevných majetkoch., ich šľachtictvo však bolo sporné.
- 3 Kopija (lat. *lancea, gleve*) bola základnou jednotkou; tvorili ju rytier či ťažkoodenec rytierskeho typu a ďalší 3 – 5 pomocníci, a to najmä zbrojnoš či štítonoš, panoš alebo páža, ľahkoodený jazdec alebo pešiak, ktorí plnili všestranné úlohy počnúc zásobovaním, cez výzvednú a strážnu službu, až po pomocné úlohy v boji.
- 4 Želiar - príslušník najchudobnejšej vrstvy poddaného roľníckeho obyvateľstva, nevlastnil pôdu a spravidla ani dom, bol nádenníkom.
- 5 Hrivna, resp. marka (z lat. *marca*) – v 12. a 13. storočí mala hmotnosť 233,35 g, v 14. storočí mala budínska hrivna ako celokrajinská miera hmotnosť 245,5377 g. V 15. storočí plnila hrivna úlohu prepočtovej menovej jednotky v pomere 1 hrivna = 4 zlaté.
- 6 Na rozdiel od predchádzajúcich dekrétov upravujúcich vojenskú službu sa v tomto zákonnom článku po prvýkrát zohľadnili skutočné možnosti najchudobnejších zemanov.
- 7 Ako pospolitosť obyvateľov (*universitas regnicolarum*) sa na tomto mieste myslia šľachtici.

42 Glejt grófa Jána zo Svätého Jura a z Pezinka pre Ladislava Erdőhátymu a Jána Benku

2. decembra 1459

Gróf Ján zo Svätého Jura a z Pezinka v mene vlastnom a v mene svojho brata a svojich prívržencov vydáva glejt¹ zaručujúci Ladislavovi Erdőhátymu a Jánovi Benkovi a ich sprievodu bezpečnú cestu k nemu do Trnavy a odtiaľ naspäť.

My Hanus hrabie od Swateho Girzie a z/Pezinku², wyznawamy tiemto listem obecnie przedewssemi, ktoz gey wzrze a vslyssie, ze gsmy gleitowali a moczi listu tohoto vbezpečugem naiprw sami przed/sebu, przed panem bratrem nassim, panem groff Zigmundem³, panem Eldrbachem⁴, panem groff Laczladczlawem, panem groff Nikarem, panem Kyrcharem⁵, przed/nassimi/ (!) sluzebnikiy, lidmi poddanymi y przedewssemi, ktoz k/nassemv rozkazanie przyslussegi, slowutne pannossa Erdahata⁶ a/Benky Janusse⁷ od dessiti do dwatsyti koni s/tolikez osobami lidskymi tak, ze mohu bezpecznie k/nam na Trnawu przygeti, snami rozmluwiti o/wieczy potrzebne teez y zasse bezpecznie magi sie na/swa obydle nawratiti bez/vrazu osob gegich y statkuow. To my Hanus hrabie etc. gizpsanemv Erdahatowi y ktoz snim budu, slibugem nassi dobru wieru y czti zdrzeti a zachowati beze/lsti yako dobry czlowiek. A/ten gleit a/to bezpeczenstwie ma gim w/swe moczi stati od/dnesska do vtereho, to gest do/trzetiho dne y posledni den az do zapadu sluncze. Tomu na/swiedomie nassi vlastni peczet przydawiti kazalismy k/tomuto listu. Ex Trnauia Dominica ante Conceptionem Beate Marie Anno etc. LIX-o.

Uloženie: Originál listiny sa nachádza v Maďarskom národnom archíve v Budapešti, sign. DL 24 543.

Citované podľa *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov VI. Pod osmanskou brozbou*. Zost.: Lukačka, Ján. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2004, s. 64, č. 21. Text publikujeme v paleografickom prepise, kde sa číta g ako j; c – c, k; cz – č, y – y, i, j; w – v; v – v, u; ss – š; z – z, ž.

Edícia: CHALOUPECKÝ, Václav: *Středověké listy ze Slovenska I*. Bratislava – Praha : Melantrich, 1937, s. 101, č. 111; KNIEZSA, Štefan, ed.: *Stredoveké české listiny*. Budapest 1952, s. 13-14.

* * *

- 1 Glejt (lat. *salvus conductus*) – sprievodný list zaručujúci bezpečnosť.
- 2 Gróf Ján zo Svätého Jura a z Pezinka († 1492), uhorský veľmož, trnavský a skalický kapitán, sedmohradský vojvoda (1466 – 1467).
- 3 Gróf Žigmund zo Svätého Jura a z Pezinka, brat grófa Jána, taktiež sedmohradský vojvoda.
- 4 Berchtold Elderbach (Ellerbach) z Monyorókeréku, kráľovský stajník, virovitický hlavný župan, sedmohradský vojvoda, prívrženec cisára Fridricha III., 10. februára 1462 v Ostrihome spolu s grófmi zo Svätého Jura a z Pezinka prisahal vernosť kráľovi Matejovi.
- 5 Osobné údaje o menovaných nie sú známe.
- 6 Ladislav Erdőháty – zeman v Trenčianskej stolici, patrilo k spojencom grófov zo Svätého Jura a z Pezinka a Berchtolda Elderbacha; roku 1462 sa pridalo na stranu kráľa Mateja. Pozoruhodný je jeho titul slovutný panoš, vyjadrujúci, že patrilo do stredného stupňa rytierskeho stavu.
- 7 Ján Benka – zeman v Trenčianskej stolici.

Hlavný kráľovský stajník, koniarnik či štolba je na hracej karte z polovice 15. storočia označený ako maršal.

43 Prímerie medzi bratríckymi veliteľmi a sedmohradským vojvodom Sebastíanom Rozhanovským

13. januára 1460

Henrich Šmikovský zo Ždiaru (Žďáru) a jeho spolubojovníci Mikuláš z Camberka a Ján Kerka, bratrícki hajtmani vo Svätom Petri a v Kostolnoch uzatvorili na čas od doručenia listu do sviatku Svätého Jána Krstiteľa prímerie so sedmohradským vojvodom Sebastíanom Rozhanovským a ďalšími predstaviteľmi kráľovskej moci. V rámci tohto prímeria bolo taktiež dohodnuté, že obidve strany prepustia zajatcov. Uvedené prímerie potvrdil svojou pečaťou aj Ján (Gróf) zo Svätého Jura a z Pezinka.

My Gindrzych Ssmikowsky ze Zdiaru¹, Mikulass z Camberku, Jan Kerka z Brzezan², haitmane na Swatem Petrze a na Kostelanech³, wyznawamy tiemto listem wsem wobecz, ktoz gey wzrze a slyseti budu, ze gsmy wstupil i a moczi listu tohoto wstupugem se wssemi nassimi bratrzymi w prawo krzestanske przemierze s wysocze wrozenym panem Sebestyanem z Rozgan, waywodu sedmihradskym⁴ a s/urozenymi a slowutnymi Janem Pangracem od Swateho Mikulasse⁵, Janem Kerskym⁶, Casparem z Slopnan⁷, s Ladislawem Erdahatem z/Drzynowehe⁸ y se/wssemi gegich sluzebniky lidmi poddanymi, swietskymi y duchownimi, od danie listu tohoto az do Swateho Jana Krzтитеle Bozieho (24. júna), nayprw przysszczieho tak, ze w tom czasie a w/tom przemierze nizadnym obyczegem na zbozie swrchupsanego pana Sebestyanowo ani Jana Pangraczowo, Jana Kerskeho, Caspara Slopnanskeho, Erdahatowo, ani na/lidy gich sluzebnikuow wicz sehati nemamy, a gestli zeby sie ktore stranie do/giz/gmenowaneho czasu w/tom przemierze stati nezdalo, tehda gedna strana druhey gitym poslem a/listom trzy nediele ma naprzed dati wiedieti. Take wssichni wieznowe, kterymzkoli obyczegem zgimani su, kdz listowe przimierzni mezy/nimi dokonany a wydany budu, hned wssichni obapolnie magi prazdni a propusszeni byti. Kterezto przemierze my, gizpsanie Ssmikowsky, Cambersky, Jan Kerka slibugem nassi dobru krzestansku wieru y czti sami za/se, za/wssiczky bratrzie nassie y poddane, to przemierze giz/psanemu panu Sebastianowi y tiem wssem dobrym lidem giz/psanym wiernie, prawie a neporussitedlnie zdrzeti a zachowati beze/wssie zle lsti a zmatkuow wsselikakych. tomu na swiedomie a pro/lepsie zdrzenie nasse peczeti przydawili gsmy k/tomuto listu a pro/lepsie swiedomie przyprosyli smy wysocze wrozenego pana, pana pana (!) Hanuse hraby od Swateho Girzie a z Pezinku. Genz swu peczet wedle nassich raczil gest przydawiti a my Hanus hrabie etc. k/zadosti a ku/prozbie slowutnych panossie gizpsanych pro lepsie gistotu tiech swrchupsanych wieczy na swiedomie nassi vlastnie peczet podle gegich kazali smy przytisknuti ktomuto listu

nam a nassim erbom bez/sskody. Dan na Trnauie w Nedieli na Ochtab Swiczek⁹, leta od Narozenie Syna Bozieho tisyecz cztyrsteho ssedessateho,

Na tergu: quedam litterae Bohemico scripte.

Uloženie: Listina sa nachádza v Maďarskom národnom archíve v Budapešti, sign. DL 15 430.

Citované podľa *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov VI. Pod osmanskou hrozbou*. Zost.: Lukačka, Ján. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2004, s. 65-66, č. 22. Text publikujeme v paleografickom prepise, kde sa číta g ako j; c - c, k; cz - č, y - y, i, j; w - v; v- v, u; ss - š; z- z, ž.

Edícia: KNIEZSA, Štefan: *Stredoveké české listiny*. Budapest 1952, s. 14-15.

* * *

- 1 Henrich Šmikovský zo Ždiaru (Žďáru) – bratrický kapitán.
- 2 Osobné údaje o menovaných nie sú známe.
- 3 Pevnosť Svätý Peter (dnes súčasť Hlohovca) a (Veľké) Kostolany boli významnými bratríckymi posádkami.
- 4 Sebastián (Rozgoň) z Rozhanoviec – sedmohradský vojvoda (1458 – 1460) a kapitán Horného Uhorska.
- 5 Ján Pongrác zo Svätého (dnes Liptovského) Mikuláša – prívrženec Huňadyovcov, vojvodca, bol členom liptovskej rodiny Pongrácovcov zo Svätého Mikuláša a Starého Hradu.
- 6 Ján Kerský – uhorský kapitán českého pôvodu.
- 7 Gašpar zo Slopnej – člen trenčianskej zemianskej rodiny Szlopnai, inak Oroszlánkevi, použíajúcej aj slovenský tvar priezviska – Vršatecký.
- 8 Ladislav Erdóhaty z Drieňovej – zeman v Trenčianskej stolici.
- 9 Nedela na oktávu Sviečok pripadla na 13. januára 1460. (V doterajších edíciách sa uvádzal chybný dátum 10. februára 1460.)

44 Dohoda medzi bratríckymi veliteľmi v Chmeľove a uhorskými veľmožmi

15. apríla 1460

Hlavnou operačnou oblasťou bratríkov bolo predovšetkým územie na severovýchode krajiny. Bratríci si dokázali v krátkom čase vybudovať opevnených táborov a tvrdzí, z ktorých kontrolovali široké okolie. Kráľovi Matejovi Korvínovi a uhorským veľmožom sa napriek prevahe nedarilo eliminovať ich moc. Čiastkovým riešením normalizácie pomerov bolo uzatváranie dočasných prímerí (porovnaj dokument číslo 43), ktoré umožňovali obyvateľstvu slobodný pohyb. Súčasťou dohôd sa pravidelne stával aj záväzok vyplatenia vysokého odškodného. Hoci ho zvyčajne vyplácali miestni šľachtici, potrebné peniaze sa získavali výberom mimoriadnej dane od sedliakov a mešťanov.

My, Jakub z Pozova¹, kapitán, Ondruško z Pozieval, Ján z Chráste² a ostatní starší pevnosti v Chmeľove dávame na pamäť, že sme sa dohodli s veľkomožnými páňmi, županom Ladislavom z Pavloviec (*nad Uhom*), krajinským sudcom, Štefanom a Bartolomejom z Humenného,³ ako aj so Štefanom z Perína, zemplínskym županom, na zbúraní a zničení spomínanej pevnosti v Chmeľove, ktorú sme nedávno postavili pri dedine Ján⁴, ako aj na dodržiavaní prímeria, že ho budeme dodržiavať od nižšie spomenutého času. Po viacerých dňoch vyjednávania sme dospeli k zmieru a uzavretiu dohody. A to takej, že spomínaní páni Ladislav z Pavloviec, Štefan a Bartolomej z Humenného a Štefan z Perína nám a našim spolubojovníkom do štyroch týždňov od tohto dátumu postupne zložia a vyplatia v meste Košice, vždy pred richtárom spomínaného mesta, sumu 4 250 zlatých v nižšie spresnených termínoch. Spomínané peniaze prevezmeme my, alebo naši ľudia, ktorých na to určíme, ak by sme boli z nejakej príčiny vzdialení. Po prvé, dnes, v utorok po Veľkej noci (15. 4.) nám vyplatia 250 zlatých. Ďalej, na desiaty deň, počítajúc odo dnes, budú povinní zložiť tisíc zlatých (24. 4.). My však budeme povinní dať dosvedčovacíu listinu vydanú znamenitými páňmi Martinom Brcálom, Bartošom z Hertvíkovic a Václavom Žaludom, kapitánmi v Gelnici⁵ a Kuvatom bývajúcim na hrade Plaveč,⁶ podľa ktorej budeme povinní na tretí deň po splatení 4 250 zlatých zboriť a rozváľať spomínanú pevnosť v Chmeľove pod hrozbou pokuty, čiže vrátenia spomínanej sumy 4 250 zlatých našimi splnomocnencami, zmieneným páňom Ladislavovi z Pavloviec, Štefanovi a Bartolomejovi z Humenného a Štefanovi z Perína. Ak by k tomu došlo, budeme povinní vrátiť zmienenú sumu do desiatich dní do rúk (*košického*) richtára. Ďalej, spomínaní veľkomožní páni v posledný deň dohodnutej lehoty štyroch týždňov zložia sumu 3 000 zlatých a my si ju vyzdvihneme. Potom budeme na tretí deň, po vyzdvihnutí

zmienených peňazí, povinní pod hrozbou pokút, ku ktorým sa zaviazali naši splnomocnenci, pevnosť v Chmeľove zboriť a rozvárať a zničiť a z tohto miesta slobodne a bezpečne odísť. Rovnako (sa zaväzujeme) nespôsobíť pri našom odchode žiadne škody a krivdy. Ďalej budeme povinní a zaviazaní dodržiavať prímerie s piatimi stolícami, teda so Spišskou, Šarišskou, Abovskou, Zemplínskou a Užskou, ako aj s mestami Košice, Levoča a Bardejov a rovnako aj s hradmi, pevnosťami, mestečkami a všetkými dedinami nachádzajúcimi sa na území týchto žúp, a tento mier až do najbližších Vianočných sviatkov pevne a neotrasiteľne zachovávať. Sľubujeme tiež, že na území zmienených piatich žúp nepostavíme teraz ani v budúcnosti žiadne nové pevnosti. Pre väčšiu záväznosť tohto všetkého sme dali pritlačiť na túto listinu naše pečate, ktoré používame. Dané v Košiciach, v utorok (po) sviatku Veľkej noci, roku Pána 1460.

Citované podľa *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov VI. Pod osmanskou hrozbou*. Zost.: Lukačka, Ján. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2004, s. 67-68, č. 23 (preklad Ján Lukačka).

Edícia: Historia critica regum Hungariae stirpis mixtae. Tom VII/14. Ed.: Katona, Stephanus. Colotzae – Budae, 1793, s. 362-365.

* * *

- 1 Pozov pri Benešove v Čechách.
- 2 V Čechách je viac ako 10 lokalít s týmto názvom, preto ju nemožno bližšie identifikovať.
- 3 Štefan a Bartolomej z Humenného – predstavitelia významného hornouhorského šľachtického rodu Drugetovcov.
- 4 Ján – ide zrejme o osadu Lovagov v susedstve Chmeľova.
- 5 Martin Brcál, Bartoš z Hertvíkovic a Václav Žalud (*Czalud*) – gelnickí kapitáni, ktorí patrili k najvýznamnejším veliteľom Jána Jiskru z Brandýsa.
- 6 Kuvat – menej známy Jiskrov veliteľ, ktorý získal hrad Plaveč po smrti Petra Aksamita.

45 Štefan Zápoľský píše Bardejovčanom o osude ich žoldnierov

7. januára 1465

Nadmerná konzumácia alkoholických nápojov bola aj v stredoveku vážnym neduhom, ktorý ohrozoval disciplínu a bojaschopnosť jednotlivca i celku. Takýmto príkladom je list hornouhorskeho kapitána Štefana Zápoľského zo 7. januára 1465 adresovaný Bardejovčanom, v ktorom píše, že bardejovský mestský žoldnieri vyslaný proti bratríkom sa opili v krčme v Mníšku nad Hnilcom, kde ich potom nepriateľ v noci prepadol, mnohých z nich zajal či pozabíjal, a len malej časti zranených žoldnierov sa podarilo uniknúť.

Slovutným mužom, richtárovi a ostatným prísazným mesta Bardejova, milým priateľom.

Slovutní muži, naši milí priatelia! Písali ste nám vo veci vašich žoldnierov, aby sme vám ich poslali naspäť. Vedzte teda, že sme ich spolu s ďalšími našimi oddielmi a mužmi umiestnili v Smolníku; oni však – nevedno na koho radu či popud – odíduc do dediny Remete¹ obsadili tamojšiu krčmu, privodili si opitost', a naliati odkázali nepriateľom do Purgpergu², že sa dostali k dobrému vínu, a že ich pozývajú na pitku. Keď sa o tom nepriatelia dozvedeli, v nočnom tichu ich počas spánku napadli v krčme aj v *(okolitých)* domoch. Mnohých z týchto *(žoldnierov)* zajali, iných zabili, a niekoľkým zraneným sa podarilo utiecť. Takto sa udiala táto – tak pre nás, ako aj pre vás – pohroma, ktorá – vie Najvyšší *(Boh)* – nás značne mrzí, a to viac v prípade vašich než našich mužov. Aj napriek tomu však, podľa našich možností, sa vynasnažíme urobiť všetko, aby sme ich vykúpili či vyslobodili, a to skôr vašich než našich *(žoldnierov)*. Z Kežmarku, v pondelok po Zjavení *(Pána)*³, roku *(14)65*.

Štefan Zápoľský, kapitán horných častí *(Uhorska)*.

Preložil Vladimír Segeš.

Edícia: NEUMANN, Tibor: *A Szapolyai család oklevéltára I. Levelek és oklevelek (1458 – 1526)*. Budapest : MTA, 2012, s. 104.

Literatúra: SEGEŠ, Vladimír: *Od rytierstva po žoldnierstvo. Stredoveké vojenstvo v Uhorsku so zretelom na Slovensko*. Bratislava : MO SR, 2004, s. 159.

* * *

- 1 Remete – Mníšek nad Hnilcom.
- 2 Purgperg – azda Burgberg (čiže Hradný vrch), dnes neidentifikovateľná lokalita.
- 3 Pondelok po Zjavení Pána pripadol na 7. januára 1465.

Rôzne rozptýlené bratřícke skupiny, posilnené bratříkmi z Moravy a Rakúska si dakedy na prelome 50. a 60. rokov 15. storočia vybudovali opevnený tábor pri Veľkých Kostolňanoch. Velil im Ján Švehla, niekdajší žoldniersky kapitán a potom zbeh z vojska kráľa Mateja. Posádka v sile údajne až okolo 3 000 mužov trvalo výpadmi znepokojovala celé Považie a kraje po Bratislavu a Tekov. Na likvidácii tohto tábora sa podieľalo kráľovské vojsko, oddiely niektorých veľmožov a kontingenty postavené slobodnými kráľovskými mestami. Na boji proti bratříkom sa – podľa svedectva komorných kníh mesta Bratislavy – zúčastnila aj rota žoldnierov z Bratislavy. Už koncom mája 1466 mesto najalo 34 žoldnierov na čele s rotmajstrom Krištofom Langom, ktorí 2. júna vyrazili do poľa do okolia Vrbového, a to ako posila ťaženia na základe príkazu kráľa Mateja a ostrihomského arcibiskupa. Pri Vrbovom bolo buď zhromaždisko uhorského vojska, alebo tam mohol byť taktiež bratřícky tábor, ktorý sa podarilo v priebehu júna zlikvidovať, keďže 26. júna sa odtiaľ vrátilo do Bratislavy až 41 žoldnierov. Mesto im vyplátilo náhrady za utrpené škody aj žold na nasledujúcu oktávu, hoci ich už prepustili zo služby. V súvislosti s kontingentom a mestskými vozatajmi vyslanými do poľa koncom novembra 1466 sa v komornej knihe ako cieľ už výslovne spomínajú Kostolňany.

Výdavky na žoldnierov, ktorých najali moji páni na poľnú výpravu do okolia Vrbového v roku (14)66. A stalo sa tak, ako bolo a stojí predznačené, a bolo im prisľúbené dať na každý týždeň: strelcovi (z kuše) 5 solidov denárov a pavéznikovi 10 solidov denárov.

Dané vo štvrtok na Turíce (29. mája).

Teda, rotmajster Kristoff Lang – 1 pavéza, 1 (*pár*) chráničov lakťa, 1 prilba, 2 plechové rukavice, 1 kôň – všetko v hodnote 8 zl(atých).

Ďalej, Thoman Graffenpucher – 1 pavéza, 1 (*pár*) chráničov lakťa, 1 prilba.¹

Ďalej, Rumppler – 1 pavéza, 1 (*pár*) chráničov lakťa, 1 prilba – v hodnote 1,5 zl.

Ďalej, Jorig Margenstainer – 1 pavéza, 1 (*pár*) chráničov lakťa, 1 prilba – v hodnote 1,5 zl.

Ďalej, Prosch Steffel – 1 pavéza, 1 (*pár*) chráničov lakťa, 1 prilba – v hodnote 1,5 zl.

Ďalej, Gebiczzer – jedna kuša a 1 tarčový štít – v hodnote 1,5 zl.

Ďalej, Tanschaden – jedna kuša, 1 tarčový štít – v hodnote 1 zl a 1 ort².

Ďalej, Klain Hanns – jedna kuša v hodnote 1 zl a 1 ort.

Ďalej, Mert Hirberg – jedna kuša v hodnote 1 zl a 1 ort.

Ďalej, Peter Pachfuertter – jedna kuša v hodnote 1 zl a 1 ort.

Ďalej, Wenczel Koller – jedna kuša v hodnote 1 zl.

Ďalej, Schoppenhawer – jedna kuša v hodnote 1 zl.

Ďalej, Hanns Klainer – jedna kuša v hodnote 1 zl.

Ďalej, Petter Soldner – jedna kuša v hodnote 1 zl.
 Ďalej, Ulrich Koch – jedna ručnica v hodnote 0,5 zl.
 Ďalej, Wanko – jedna kuša v hodnote 1 zl.
 Ďalej, Waczla – jedna kuša v hodnote 1 zl.
 Ďalej, jeho knecht (pomocník) – jedna kuša v hodnote 1 zl.
 Ďalej, Peter Moser – jedna kuša v hodnote 1 zl.
 Ďalej, Hanns Seydel – jedna kuša v hodnote 1 zl.
 Ďalej, Prosch Philipp – jedna kuša v hodnote 0,5 zl.
 Ďalej, Kayser – jedna kuša a 1 tarčový štít v hodnote 1 zl.
 Ďalej, Andre Unger – jedna kuša v hodnote 0,5 zl.
 Ďalej, Jorig Walseer – jedna kuša v hodnote 0,5 zl.
 Ďalej, Andre Pogner – jedna kuša v hodnote 1 zl a 1 ort.
 Ďalej, Valentin Grill – jedna kuša v hodnote 1 zl.
 Ďalej, Stancel – jedna kuša v hodnote 1 zl.
 Ďalej, Lienhart z Passau/Pressaw – jedna kuša v hodnote 1 zl.
 Ďalej, Michel Weiss – jedna kuša v hodnote 3 orty.
 Ďalej, Hensel Francz zo Soll³ – jedna kuša v hodnote 1 zl.
 Ďalej, Cirfos Leiner dostal žold v pondelok pred sviatkom Božieho tela⁴, jeho zbraň (*kuša*) má hodnotu 1 zl.
 Ďalej, Hanns Frey (*dostal žold*) v ten istý deň ako je vyššie zaznačené, jeho zbraň (*kuša*) má hodnotu 1 zl.
 Ďalej, Simon Mulldorfer.⁵
 Ďalej, Thoman Schrotter – jedna kuša v hodnote 1 zl.

Preložil Vladimír Segeš.

Uloženie: Archív mesta Bratislavy (AMB), Komorné knihy, K-33 (1466), s. 193-221, 243-246, 287. Fotokópie Maďarský národný archív Budapešť, DF 277090/243-244.

Literatúra: SEGEŠ, Vladimír: *Od rytierstva po žoldnierstvo. Stredoveké vojenstvo v Uhorsku so zreteľom na Slovensko*. Bratislava : MO SR, 2004, s. 206; NÓGRÁDY, Árpád: Pozsonyi gyalogosok Mátyás seregében. In: *Rex invictissimus. Hadsereg és hadszervezet a Mátyás kori Magyarországon*. Budapest : Zrínyi Kiadó, 2008, s. 193-200.

* * *

- 1 Suma nie je uvedená.
- 2 Ort – štvrtina zlatého.
- 3 Soll – azda Zvolen alebo Banská Bystrica.
- 4 Pondelok pred sviatkom Božieho tela vtedy pripadal na 2. júna 1466.
- 5 Výzbroj ani suma nie sú uvedené.

47 Kráľ Matej Korvín vystríha Trenčanov pred útokom českého vojska

3. mája 1468

V dôsledku vojny kráľa Mateja Korvína proti českému kráľovi Jurajovi Poděbradskému sa dalo predpokladať, že české vojsko podnikne protiútok do pohraničných oblastí Uhorska. Kráľ Matej sa preto listami obrátil na mestá i kastelánov hradov v tejto oblasti, aby prijali zvýšené bezpečnostné opatrenia. Nepriateľovi sa nemalo nechať napospas nič cennejšie a aj ľudia z ohrozených území sa mali uchýliť za kamenné hradby opevnených miest a hradov. V prípade rýchleho a nečakaného vojenského útoku sa však máločo z týchto opatrení podarilo realizovať. To sa napokon potvrdilo počas útoku českého vojska, ktorému sa podarilo dobyť a vyplieniť aj opevnenú Trnavu.

My Matej, z Božej milosti kráľ Uhorska, Dalmátska, Chorvátska atď. Pretože sa v týchto dňoch Juraj z Poděbrad, vojvoda Čechov,¹ stretol s nami a naším veľkým vojskom na území svojho kráľovstva, a keďže videl, že nič proti nám nezmôže a ani nám nebude môcť zabrániť v invázii do jeho krajín, ustúpil späť. Aby nás však hneď na začiatku prinútil obrátiť sa domov, či usilujúc sa poškodiť nás a či preto, aby sa nám na odplatu pomstil, nariadil, ako sme sa to dozvedeli od špehov, aby jeho vojsko vtrhlo do nášho Uhorského kráľovstva. My, chcjúc zabrániť týmto pokusom obozretnými protiopatreniami vašej vernosti týmto najprísnejšie nariaďujeme, aby ste pevnosti a mestecká nachádzajúce sa na území vašej župy, koľkokoľvek ich tam je, buď opevnili tak, aby boli bezpečné pred nepriateľmi, alebo, ak by ste to z akejkoľvek príčiny neboli schopní vykonať, ich zbúrali. Postarajte sa tiež, aby sa obyvatelia celého okolia bez meškania mohli uchýliť do nášho mesta Trenčína a na bezpečných miestach nech si môžu uložiť svoje hnutelné veci. Čo si však nebudú môcť bezpečne uschovať, to všetko spálte alebo akýmkoľvek spôsobom zničte, aby to nemohlo poslúžiť nepriateľom. Okrem toho postŕhajte aj strechy domov, aby nemohli byť spálené ohňom. Rovnako aj plavidlá, ktoré sa nachádzajú pri brodoch cez vodné toky, prikážte presunúť do bezpečných prístavov, najlepšie pod múry hradov. Okrem toho vy sami so svojimi vojenskými oddielmi i s pomocou ostatných dávajte pozor na cesty a cestujúcich ľudí. Strážte tiež brody na riekach, priesmyky v horách a lesoch a kde to bude možné a nevyhnutné urobiť, zataraste v prípade potreby tieto priechody zásekmi zo stromov. Vo všetkých týchto záležitostiach v prospech nás a nášho kráľovstva svedomite preukážte svoju príčinnivosť a statočnosť. Buďte si istí, že ak by sa v dôsledku vašej nedbanlivosti prihodilo, že vaše mesto padne do rúk nepriateľov, potom vášho pána ako aj vás samých a tiež všetkých, čo boli s vami, budeme považovať za

tých, čo sa dopustili nevernosti voči nášmu Majestátu. Naostatok vám prajeme, aby ste z tohto nebezpečenstva vyviazli a aby vás postretlo všetko dobré. Inak sa neodvážte konať! Dané vo vojenskom tábore na Morave pri mestečku Laa², na sviatok nájdenia svätého Kríža, roku Pána 1468.³

Citované podľa *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov VI. Pod osmanskou hrozbou*. Zost.: Lukačka, Ján. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2004, s. 76-77, č. 28 (preklad Ján Lukačka).

Edícia: Historia critica regum Hungariae stirpis mixtae. Tom VIII/15. Ed.: Katona, Stephanus. Colotzae – Budaë, 1793, s. 320-322.

* * *

- 1 Matej Korvín v listine zámerné ignoruje kráľovský titul Juraja Poděbradského, pretože si sám robil nárok na český trón.
- 2 Laa – dnes Laa an der Thaya v Rakúsku.
- 3 Listinu s podobným obsahom adresoval kráľ Matej aj ďalším mestám, okrem iných aj Bratislave.

Matej Korvín v Uhorskej kronike Jána z Turca, vydanej roku 1488 v Augsburgu

48 Velitelia kráľovského vojska žiadajú o výplatu žoldu

z rokov 1468 – 1472

Častým a pretrvávajúcim problémom v žoldnierskom vojsku kráľa Mateja bola výplata žoldu. Výrečné svedectvo o tejto skutočnosti podáva aj tento list, v ktorom sa menom neznámi rotmajstri sťažujú na drahotu a požadujú pomoc od kráľovských vojvodcov Mikuláša Čupora a Blažej Maďara.

Welmoznym panom panv panv Mikulassowi czuprowy weyde Sedmihraczkemv¹ a panv Magier Balasowy² panuom a haytmanuom nagwissim kralowskim/nam milostiwe przeznawim.

Welmozni pani pani nam milostiwie przezniwie. Sluzbu swu sewssi vcztivosti wassie milosti wzkazugiem. Jakoz nam kralewska milost jasnost, pan nass nagmilostiwiegssy psal y vstnie prikazla, aabichom pana Zdenka³ poslussi byli. To/gsmie vczinili y wzdy czinime y take wasse milost prikazugete : a pissete a my to vzdi dielame k moznosti, przikazame y tudiz y wassiey milosty; dale wassie milost prosime, jakzto panow swich a haytmanuow nassich na kralowie milosti miestie, abiste nass raczili nawcziti, czo mame dielati a czeho sie drzeti ; neb gsmie gys toto cztwurth leta dosluzili a na/to cztwurth leta, czo gsmie wysluzili, zadny peniez nam dan nenie, y prosime wassiey milosti, jakzto panuow a haytmanuow nassich, abiste sie k/tomu raczili prziczinity, abi nassa wierna sluzba byla zaplaczena, nebt gsmie polozeny wielmi w drahem kragi a peniez nemame, y wzdyt wassie milosti prosime, abiste nass w/tom (?) raczili wopatrziti, nebt gest nam przewelmy tiesko w/tomto kragi lezeti, neb kralowa jasnost rozkazal, abichom gsie wsseczky wieczy k wassie milosti vtekly a na to zadamie od/wassieg milosti odpowiedzi listem wassim, abichom wiedeli czeho gsie mamie drzeti. Datum in Coena Domini.

Uloženie: Opis listiny sa nachádza v Maďarskom národnom archíve v Budapešti, sign. DL 50 404.

Citované podľa *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov VI. Pod osmanskou hrozbou*. Zost.: Lukačka, Ján. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2004, s. 78, č. 29. Text publikujeme v paleografickom prepise, kde sa číta g ako j; c – c, k; cz – č, ie – ie, í; y – y, i, j; w – v; v – v, u; ss – š; rz – r, ř; z – z, ž.

* * *

- 1 Mikuláš Čupor († 1472) – vojvodca v kráľovskom vojsku, dedičný župan Virovitice, sedmohradský vojvoda (1467 – 1472).
- 2 Blažej Maďar († 1492) – vojvodca v kráľovskom vojsku, chorvátsko-slavónsky bán (1470 – 1473), sedmohradský vojvoda (1473 – 1475).
- 3 Zdenko zo Šternberka – český veľmož.

49 Svedectvo Bartoša z Hertvíkovic vo veci Jána zo Svätého Jána a Gregora Štiavnického

17. marca 1471

Bartoš z Hertvíkovic sľubuje pomoc Jánovi zo Svätého Jána a Gregorovi Štiavnickému. Listina je zaujímavá ako svedectvo kariéry niekdajšieho českého žoldniera, ktorý sa vďaka vojenskej službe usadil v Uhorsku, kde získal nielen majetky, ale aj významné spoločenské postavenie.

Ja Bartoss z Hertwikowicz¹, sedienym na Suczanech², a haitman na Brzeznic³, wyznawam tietmo listem przede/wssemy, ktocz gey vzrzi anebo cztucze slissety budu, kdz sem przigel do Ostrzehomawa⁴ se/panem Steffanem z Stareho Hradu⁵, a/tu przissly przed/nas slowutny muzy, pan Steffan od Swateho Jana, a/pan Gregor Szcawniczky⁶ z wideku liptowskeho⁷, magicze mezy sebu nieaku przyczinity a nas w tom zadaly a prosily obapolnye, abichom gim w tom pomoczny a/radny bily a/w/tom nam slibyly obie strainje, zeby to ohledal mezy nymy wielmozny pan Petr z Komorowa⁸ a/zemene w/hrabstwie liptowskem, bud duchowny nebo swietssczy, a/kohozby ony sobie wolyly ; a/na/tom o/tu przy dosty myti magi, czozby gim od/tiech dobrich lidy wrczeno bilo. Ex Suczano Dominico Oculi Anno Domini Millesimo CCCC-o LXXI.

Uloženie: Originál listiny je uložený v Maďarskom národnom archíve v Budapešti, sign. DL 65 334.

Citované podľa *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov VI. Pod osmanskou hrozbou*. Zost.: Lukačka, Ján. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2004, s. 86, č. 34. Text publikujeme v paleografickom prepise, kde sa číta g ako j; c – c, k; cz – č, y – y, i, j; w – v; v – v, u; ss – š; rz – r, ř; z – z, ž.

Edícia: KNIEZSA, Štefan, ed.: *Stredoveké české listiny*. Budapest 1952, s. 23, č. 10.

* * *

- 1 Bartoš z Hertvíkovic – český žoldnier, dlhší čas Jiskrov kapitán, neskôr vstúpil do služby kráľa Mateja.
- 2 Sučany – hrad v Turčianskej stolici.
- 3 Breznica – hrad na strednom Slovensku.
- 4 Ostrihom (Esztergom) – mesto a hrad pri Dunaji.
- 5 Štefan Óvári – brat Jána Pongráca zo Svätého Mikuláša.
- 6 Gregor Štiavnický bol členom liptovskej rodiny, ktorá neskoršie používala meno Tholt.
- 7 Z terminologického hľadiska je zaujímavé označenie Liptovskej stolice ako vidiek liptovský či nižšie uvedené hrabstvo liptovské.
- 8 Peter Komorovský – poľský šľachtic, začas patril k prívržencom Jána Jiskru z Brandýsa i bratříkov, vďaka čomu získal viacero hradov, po roku 1458 sa dal do služieb Mateja Korvína a až do roku 1474 bol liptovským i oravským županom, potom sa vrátil do Poľska.

50 Český král Vladislav II. potvrzuje dohodu uzavretú s uhorským kráľom Matejom

19. októbra 1478

Niekoľkoročná rivalita sprevádzaná ozbrojeným bojom o českú korunu medzi Matejom Korvínom a Vladislavom II. sa skončila vzájomným prímerím a následnou mierovou dohodou. V procese mierových rokovaní, konaných v marci 1478 v Brne a v lete 1478 v Budíne, vydal Vladislav II. 19. októbra 1478 odobrujúcu listinu s textom mierovej dohody, ktorú zaslal na vedomie kráľovi Matejovi. Mierovú dohodu potom obaja panovníci slávnostne ratifikovali 21. júla 1479 v Olomouci. V zmysle dohody mali obidvaja právo používať titul českého kráľa s tým, že Vladislavovi pripadla vláda iba v Čechách a Matej získal vedľajšie krajiny českej koruny, čiže Moravu, Sliezsko a obe Lužice. Tento stav potom platil až do Matejovej smrti v roku 1490. Listina zaslaná uhorskému kráľovi v češtine je svedectvom toho, že v kancelárii kráľa Mateja sa bežne úradovalo nielen po latinsky, ale aj po česky.

My, Wladislaw z Božie milosti kral czesky, markrabie morawsky, luczemburske a slezske knieze a luziczsky markrabie etc. oznamugiem tiemto listem wssem, ze my zadostiwi pokogie gsucze, kterehoz se wssemi kniezaty krzestianskymi, pokudz na nas bylo gest, wzdyczky zachowati mieli sme snaznost, nynie pak giz po mnohych ruoznicziech a nesnaziech, kterez gsme s nayiasnieissim kniezetem panem Mathiassem vherskym, czeskym, dalmackym, charwatskym etc. kralem, markrabi morawskym, luczemburskym a slezskym, wewodu a markrabi luziczskym etc., bratrem a przietelem nassim milým mieli o kralowstwie czeske, przissli sme k gednany pokogie skrze rady nasse a rady gehu milosti, krale Mathiasse. Po kterychzto mnohych a znamenitych gednanich na posledy, yakoz nepochibugiem w przitomnosti Ducha Swateho niektere articule a prostrzedky vpokogenie s gehu milosti kralem Mathiassem skrze swrchu przimieniene rady nasse a gehu milosti zespolka namluwiwsse zawrzelisme. Gichzto znienie slowo od slowa takowe gest, yakoz sie tuto dole pisse:

Nayprwe zawrzieno gest, aby oba krale gich milosti przy prawieswem kterehoz dosahli gsu, zuostali kazdy jako pan diediczny. A kazdy z nich poziwaly titule kralowstwie czeskeho czeleho, jako giny kralowe czessty zwykli su, tak aby kral Mathias gehu milost krale Wladislawa gehu milost kralem czeskym gmenowal a psal; a zase kral Wladislaw tehoz krale Mathiasse teez aby gmenowal a psal kralem czeskym. Teez poddany obu dwu krali obiema/z/nich cziniti powinni budte.

Item zawrzieno gest, aby kral Mathiass postupil králi Wladislawowi panuow rytierzstwa y zemy, miest a kragni, kterezkoli drzy w Czechach. Teez kral Wladislaw

wssech miest, zemy, kragni, kniežat, panuow, a rytierzstwa, kteraz a kterezkoli drzy w Morawie, w Obogy Slezy¹, w Luziczske zemi² a w ssesti miestech³, prwerczenemu krali Mathiassowi, aby postupil.

Item zawrzieno gest, ze kdyz kral Wladislaw zemy, miest, zamkuow, miesteczek a krugin, kniežat, panuow, rytierzstwa w swrchupsanych w Morawie, w Obogy Slezi, w Luziczske zemi a w ssesti miestech, kteriz pod gehu poslussenstwim gsu, swrchupsanemu krali Mathiassowi postupil/by, tehdy y hned bez prodlenie wsseczy z Morawy a z Obogie Slezie, z Luziczske zemie a z ssesti miest powinni budte zespolka vcziniti hold a prisahu krali Mathiassowi yako prawemu panu gich a diedicznemu krali czeskemu a pani, rytierzstwo podle obyczgie, kteriz przy paniech swych a kralech czeskych od staradawna zachowawali gsu, gehu milost za takoweho krale przigmiete a drzte gehu milosti, a zadnemu ginemu yako prawemu swemu a diedicznemu krali poslussni budte. A kdyz kral Mathiass gehu milost panuow, rytierzstwa, miest, zemy a kragni, kterez w Czechach drzy, swrchupsanemu krali Wladislawowi gehu milosti postupi, ti w zemi czeske tehoz krale Wladislawa gehu milost teez przigmiete, gehu milosti slibte a podle obyczgie kralowstwie od staradawna zachowaneho cziniti budte powinni gehu milosti, a zadnemu ginemu yako gich prawemu a diedicznemu krali poslussni budte. A zase krali gich milosti rzecene poddane swe zachowati przy prawech kralowstwie a tiech zemy a swobodach starodawnich slibie, pokudz zgednany tomuto nynieysiemu bez sskody gest.

Item zawrzieno gest, aby swrchupsany kral Mathiass dokudz ziw gest, zemie a kruginy totiz Morawu, obogy Slezy, Luziczske zemi a ssest miest se wssemi gich przislussnostmi swobodnie, pokoynie a beze wssie prikazky a odporu swrchurzczeneho krale Wladislawa a kralowstwie czeskeho y poddanych te Coruny⁴ držal, gimi wladl, a gich poziwal yako gich prawy kral a pan diediczny. Teez kral Wladislaw kruginy, pany, rytierzstwo a miasta w Czechach swobodnie, pokoynie a bez wsseliakeho prikazu swrchurzczeneho krale Mathiasse aby držal, gimi wladl a gich poziwal yako gich prawy kral a pan diediczny.

Item zawrzieno gest k zachowany pokogie a priezni mezy obogim kralowstwim a aby pro rozlicznost potomkuow rozliczne zle wiczy a nowe nesnaze newznikly, aby kdyzkoli po smrti krale Mathiasse gehu milosti kral Wladislaw gehu milost, aneb gehu milosti poto(m)zczy, aneb kralowstwie czeske zemie a kruginy, totiz Morawu, obogy Slezy, Luziczske zemi a ssest miest wzieti a nawratiti k Corunie Czeske chtieliby to, aby vcziniti mohli swobodnie a bez wsselike prikazky krale vherskeho, kterizby ty czasy byl anebo tehoz kralowstwie a to obyczgi a pod wymienkami dolepzanymi.

Prwnie wymienka⁵, ze kdyzkoli po smrti krale Mathiasse kral Wladislaw aneb gehu milosti potomczy chtiel/by swrchurzczeno zemie a kruginy k Corunie Czeske wzieti a pripogiti, dati magy nayprw krali vherskemu, kteriz w ty czasy bude, aneb

kralowstwy vherskemu, dukatuow aneb zlatych vherskych dobrych cztirzikrat sto tisicz zlatych, a to za prava gehu vstupenie.

Druha wymienka aneb zawazek gest: poniewadz w/tiech zemiech Morawie, w obo-gy Slezy, w Luziczske zemi a w ssesti miestech mnoha sbozie⁶ k Corunie przislussegicie gsu rozlicznie zastawowana, zawazowana a rozlicznymi obyczegi odrzena gsu a odes-la, gestliby sie vdalo krali Mathiassowi gehu milosti, aneb gehu milosti potomkom przed zaplacenim swrchurzczenych cztirzikrat sto tisicz zlatych w swrchurzczenych zemiech Morawie, obogy Slezy, Luziczske zemi a w ssesti miestech aneb w niektere z nich zemie, miasta, zamky, miesteczka kraginy neb vrzady, myta, platy a ktereколи du-ochody k swrchu(*rzeczen*)ym panstwim gehu a ziem od staradawna a sprawedliwie przislussegicie, komuzbykoli zastawena neb zapsana byla, odrzena a neb ginak odes-la, wyplatiti, wyswoboditi, dosieczy a k swrchupsanym pantswim nawratiti a pripogiti, tehdy wsseczka summa na takowu wyplatu a wykupenie wyswobozenie a dosazenie wydana nad summu przedepsanu swrchurzczenych cztirzikrat sto tisicz zlatych ma pocztena a przy placzeny tychz cztirzikrat sto tisicz zlatych potomkom swrchupsaneho krale Mathiase gehu milosti a neb kralowstwy vherskemu vplnie do czela a spol(e)cznie zaplaczena byti. Pakliby sie vdalo, zeby niektere kterizby takowych panstwy, miest, kragin, zamkuow, vrzaduow neb yakychkoli pozitkuow postupiti nechcieli a dosti za swe podle zapisuow gich wzieti odpierali, moczy a obyczegiem walecznym swrchurzczeny kral Mathiass, aneb niekterzy z potomkuow gehu k postupyeny priprawil, aneb ginym kterymkoli obyczegem takowych sbozy dosahl, zawrzieno gest, gestli zeby takowy odporny drzali sbozie zastawena k komorze kralowske przislussegicie, kterakymkoli obyczegem kral Mathiass gehu milost, neb niekterzy z gehu *milosti* potomkuow takowa sbozie wykupi a k rukam swym kralowskym prziwede budto walku neb kterymkoli ginym obyczegiem; proto przy placzeny hlawnie summy nebude dana wietssie summa za ta sbozie, nez yakoz prwe zapsana a zastawena byla, by pak y wietssim nakladeni byla dobyta. Ale ta sbozie aczktera nalezena budu, kteraz take k komorze kralowske przislus-selaby a zastawena nebyla, ale ginym obyczegiem odrzena, kterakkoli kral Mathiass gehu *milost* a neb gehu *milosti* potomczy ta sbozie k rukama swyma prziwedu przy placzeny hlawnie summy. Budeli racziti kral Wladislaw gehu *milost* a neb gehu *milosti* potomczy takowa sbozie k rukam swym mieti, tehdy powinni budu zaplatiti naklady na dobywanie tiech sbozy vczyniene, aneb zac ta sbozie stogie. Pakliby obogiego toho vczyniti nechcieli, tehdy takowa sbozie zuostanu a neb swrchupsanym gehu *milosti* krale Mathiase potomkom, aneb tiem, komuzby gehu *milost* kral Mathiass, aneb gehu *mi-losti* potomczy dali, poruczili, aneb obdarzili. A takowi ta sbozie pokoynie a swobodnie drzeti budu s czelu sprawedlnosti podie prava tiech sbozy, w kteremz od staradawna zalozena gsu pod Corunu Czesku. Ale o sbozich, kterazby k komorze kralowske neprislussela, kterychby kral Mathiass gehu *milost*, aneb gehu *milosti* potomczy, kterakkoli dobyli; zawrzieno gest, aby beze wssie priekazky krale Wladislawa gehu *milos-*

ti, a geho *milosti* poto(*m*)kuom, aneb kralowstwie czeskeho, swobodnie zuostala gim, aneb komuzby gich *milosti* kral Mathiass, aneb geho *milosti* potomczy dali, poruczili, aneb obdarzili w tiech prawiech a swobodach, w kterych od staradawna zalozena gsu pod Corunu Czesku.

Trzecie wymienka gest, aby przedepsane zemie a kraginy, totiž Morawa, obogie Slezy, Luziczska zemie a ssest miest w/czelosti se wssim gich przislussentswim po smrti rzeczeneho krale Mathiasse geho *milosti* w poddanosti zuostali geho *milosti* potomkom kralom aneb kralowstwy vherskemu a w gich poslussenstwy, yakozto prawych panuow swych. A oni krali potomczy, aneb kralowstwie vherske plne vprzieme y poziteczne na nich panstwie mieti magy dotud, a tak dluho, dokudzby swrchupsana summa hlawnie, totiz czterzikrat sto tisz zlatych y wyplatnie a, yakoz swrchurzczeno gest, sbozie dobyta vplnie a doczela zaplaczena nebyla, a dokudz swrchupsanym articulom a wymienkam z vplna dosti vczinieno nebude, Kterymzto, kdyz sie dosti stane, tehdy yhned swrchupsane zemie zase k Corunie Czeske nawraczeny a przypogieny budu, yakoz od starad(*a*)wna su byly; ale potomczy krali vherssty swrchupsany pro takowe panowanie nebudu sie mieti psati krali czeskymi, nez tiech zemi pani dokawadz rzeczena zaplata⁷ sie nestane. A kdyz rzeczene zemie krali Mathiassowi geho *milosti*, jako prawemu a diedicznemu krali czeskemu, hold a prisahu vczinie, tehdy y prwrzczenym potomkuom geho, kralom a kralowstwi vherskym, take/hold a prisahu vczinie, ne jako kralom diedicznym, ale jako prawym a vprziernym gich panuom, az do koneczne zaplaty swrchupsane summy hlawnie a wykupenych sbozy, aneb kteraz gesstie wykupena budu. A na ty wsseczky wieczy swrchupsane zemie listy swe s wisutymi peczetmi obiema kraluom dati budu powinni przy sgezdu kraluow gich *milosti* podle przepisuow, kteriz giz vdielani gsu.

Item zawrzieno gest, ze kdyzkoli kral Wladislaw, aneb geho potomczy swrchupsane summy peniez zaplatiti by chtieli, tehdy takowy swuoy vmysl ma oznamiti czely rok prwe, nez peniezy budu polozeny, a to skrze cztyrzi znamenite osoby a listy otwrczene na hrad Budinsky, aneb na Bielehrad kralowsky⁸, kdez obyczey gest krale vherske corunowati a takowe osoby magi gleythy dostatecznymi opatrzeni byti, aby tiem bezpeczniegy swe poselstwie dieti mohli.

Item zawrzieno gest, aby puol leta prwe nezliby swrchupsani peniezy polozeny byli, ssest prelatuow a panow znamenitieyssich⁹ z kralowstwie vherskeho od/krale a kralowstwie, aneb od sameho kralowstwie, gestli zeby ty chwile krale nebylo, wolenych s obu stranu, totiz z kralowstwie vherskeho a czeskeho sgieli sie w miescie Brnienskem¹⁰. A gestliby ktera nesnaz, aneb ruoznicze przy placzeny swrchupsanyich sum byla, srownali, aby potom zadny zmatek przy takowem placzeny peniez przyhoditi se nemohl.

Item zawrzieno gest, aby miesto k kladeny rzeczenych peniez bylo odewrczene pole mezy Skaliczy a Strazniczy na hraniczich Vherske a Morawske zemy. Na kterez-

to miesto k/tomu woleny prelati a pani s obogie strany w rownem/pocztu za swymi gleythy sgetti se magy, a ti prelati a pani nayprwe gedni druhym s obu stran podle czti a pod wiewu slibte, ze ty wieczy beze lsti a vprziemie gednati budu podle tiechto nyneiyssich zapisuow, a tu pocztiwie gedni k druhym se magicze prelati a pani vherssty penieze a pani czechowe listy swe wezmiete. Pakliby gedna strana pro wietssie bezpeczenstwie od druhé pruwodu zadala, tehdy strana gedna druhu prowaditi ma, a gedna druge wssiczku pocztiwost a ochotnost wiernie a vprzieme okazati, jako na cztne dobre lidy slussie gednati.

Item zawrzieno gest, gestliby se vdalo krali Wladislawowi, aneb niekomu z potomkuow gehu napomenutie vcziniti slawnie, yakoz sie swrchupisse, o kladeny peniez, a potom na vrczity czas, totizto w gednom rocze, nepolozili/by tolikrat, kolikrat/by to vczinil. Proto ma propadnuti sto tisz zlatych vherskych, kterziz spolu s hlawny summu a s wyplatni magy zaplaczeni byti. Teez gestliby ktery z krale Mathiasse potomkuow a neb kralowstwie vherske slawnie, yakoz sie swrchupisse, napomenut gsu w giz/rzecenem času, totizto w gednom rocze peniez nezdwihl a listuow newratil, tolikrat kolikratz to vczynyv proto ma propadnuti tez sto tisz zlatych z swrchupsane summy hlawnie, kterziz magi srazeni byti.

Item zawrzieno gest, gestli/by czo kral Mathias, aneb gehu milosti potomczy od tohoto času zastawili z sbozy kralowskych w swrchurzczenych kraginach, takowa summa ma srazena byti na hlawny summie, tomu wssak bez sskody; gestli/by ktera sbozie, zamczy neb miesteczka prwe zastawena, aneb dana opiet na gehu *kralowsku* milost, neb gehu milosti potomky od vmrti, aneb kterymkoli ginym obyczegiem spadla, ta aby gehu kralowska *milost* neb gehu milosti potomczy mocz mieli zastawiti zase w/teez summie, yakoz prwe byla su, a prwe dana dati, komuz/by raczili a proto na summie hlawny nic srazeno nebud. Ale kterazby sbozie na gich milosti kterakkoli przissla, aneb spadla, aneb od gich milosti dosazena byla, gesstoby k komorze kralowske neslusselselo, o takowych gehu milost y gehu milosti potomczy vcziniti, zgednati a dati swobodnie moczy budu, yakz budu racziti, yakoz sie swrchupisse, a ta sbozie drzena byti magi w tom prawie, yakoz od staradawna byla gsu pod Corunu Czesku.

Item zawrzieno gest, gestliby za ziwnosti¹¹ krale Mathiasse krali Wladislawowi bez erbow¹² z swieta sgetti se vdalo a pani a obec kralowstwie czeskeho z swobodne gich wuole tehoz krale Mathiasse gehu milost do czeske zemie przigiali za krale, aneb zwolili, aneb niektereho z potomkuow gehu *milosti* krale vherskeho za krale sobie zwolili, a gehu milost, aneb gehu milosti potomek niektery teez dobrowolnie takowe wolenie przigieti by raczil, tehdy y hned po corunowany wsseczky ty zemie totiz Morawa a obogie Slezy, Luziczska zemie a ssest miest k Corunie Czeske y s zapisy nawraczeny budte beze wsseho vplaczowanie swrchupsanych peniez.

Item zawrzieno gest, aby biskup olomuczky a marssalek kralowstwie czeskeho¹³ czinili do Czech krali Wladislawowi gehu milosti a tiem komuz powinni gsu to, czoz

z powinnosti vrzaduow swych od staradawna sprawedliwie cziniti su zwykli, wssakz bez sskody poddanosti a poslussenstwie, kterez krali Mathiassowi geho milosti a geho milosti potomkuom cziniti magi.

Item zawrzieno gest, gestliby kterzy swewolnie krali panu swemu, kteremuz sie dostanu, protiwiti sie chtieli, gemu poslussenstwie yakozby powinni byli, nechtiacz vcziniti, takowe ten kral, kteremuz poslussni byti powinni su, tresktati (!) moczy bude bez priekazky krale druheho a gie pripraviti k poslussenstwi swemu. A zwlastie ty, kterizby panu swemu, kteremuz sie dostanu, poddanosti vcziniti nechtili podle zgednanie tohoto, takowa poddanost aby sie stala: gestli zeby kterzy toho vcziniti odporni byli, tehdy krali gich milosti przatelsky a bratrsky geden druhemv pomoczni magi byti, aby takowy k poddanosti a poslussenstwi toho, komuz sie dostanu, pripraveni byli.

Item zawrzieno gest, gestliby kto z przisedicznych kniezat neb panov proti kralowstwy czeskemv czo poczal, aneb proti kteremukoli krali nesprawedliwie swewolnie a bez wi(*edo*)my tehoz krale czo gednal, tehdy druhy kral tomu krali proti takowemu pomoczen byti powinien bude skutecznie, podle powahy a potrzebosti te wieczy, totiz v welike wieczy wiecze a v menssy menie.

Item zawrzieno gest, poniewadz gsu niekterzy obywatele kralowstwie czeskeho, kteriz pod obiema kraloma sbozie magy, aby obiema kraloma czinili czoz s sbozie sweho, kterez pod kterym magy powinni gsu podie obyczegie zemie tee, w kterez takowa sbozie lezie, takowyz zpuosob bud, czoz sie tkne poddanosti osob gich vlastnich.

Item zawrzieno gest, aby zloczincze nikdiez przechowawani nebyli, ale kazdy kral swym haythmanuom¹⁴ a vrzednikom prikaz, aby sie proti takowym mieli podle obyczegie zemskeho, kterizto obyczegieowe w kazde zemi dobrze znami gsu. Toto przidaducz, gestli/by ktery zloczinecz z zemie gednoho krale do druheho krale zemie vtekl, tehdy takowy zhubcze¹⁵ k napomenuty haythmana tee zemie z kterezby vtekl, skrze krale tee zemie, aneb skrze samu zemi, do kterezby vtekl, ma wydan byti, aby k/niemu sprawedliwe sie stalo podie obyczegie tee zemie, kdez gest zle vczinił.

Item zawrzieno gest, gestliby z zemy przedepsanych z gedne do druhe totiz z Czech do Morawy, aneb zase, anebo do Slezy z niekterych prwnich dwu, anebo zase yaka nesnaz, anebo burzka powstala, tehdy haytmane neb giny vrzedniczy obogie strany na miestech slussnych, totiz na hraniczich se sgedte a opatrzte, aby niczemuz takowemu wzniknuti nedali, nez kazdemu bez odtahu sprawedliwosti do pomocy powinni budu s strany czeske w Czechach, s morawske w Morawie a tak y o ginych zemiech, aby kazda zemie swych praw a obyczegiw poziwati mohla, yakoz od staradawna zwykla gest.

Item zawrzieno gest, aby na den Swate Panny Katherziny¹⁶ nayprw przisctie drzan byl sgezd znamenity w Olomuczy, na kteryzto oba krale poslati magy rady a posly swe

znamenite s plnu a czelu moczy k wyhlasseny slawnie tiechto articuluow a smluw, a k znowu gmenem a na miestie kraluow gich milosti y kralowstwie tychz articuluow k vtwrzeny y take k rziezeny a puosobeny ginych wieczy, kterez potom by mely gednany byti, a zwlasstie k sepsany przepisuow gleytownich na sgezdu osobný kraluow gich milosti.

Item zawrzieno gest, aby na swrchupsanem sgezdu Olomuczkiem zwoleni byli skrze tech posly kralow gich milosti cztyrzie sselechetni muzie s kazde strany, ti aby rozeznali a rozdzielili meze kralowstwy vherskeho a czeskeho, a zwlasstie meze morawske a aby miesteczka, zamczy, wesnicze a sbozie gednoho kralowstwie nebyla tazena w prawa druheho kralowstwie, ale budte zachowana w swych prawiech a obyczegich, yakoz od staradawna zalozena su.

Item zawrzieno gest, aby pro wietssy gistotu; spoleczne dobre wuole a prziezni oba krale gich milosti sgieli sie na den Matky Bozie Hromnicz¹⁷ nayprw prisstie. Kral Mathiass geho milost, aby przigieti raczil do Olomucze, a kral Wladislaw geho milost do Vniczowa, a kdyz giz na tiech miestech budu, tehdy zgednostayne, gich milosti wuole na vrczity den naprostrzed czesty mezy tymiz miesty osobnie se sgieti magy, a o wieczy obiema potrebne rozmluwiti. Potom kazdy do sweho miasta sie wraty a na zaytrzie, aneb iakz gich milosti zuostanu a mezy sebu zgednagi, kral Wladislaw geho milost przigieti raczi na miesto od gich milosti vlozene.

Item zawrzieno gest, aby/gleytowe obu dwu krali k gich sgezdu podle przepisuow, kteriz na sgezdu olomuczkiem magi zdielani byti, polozeni byli na den Trzi Swatych Kraluow¹⁸. Gleyth krale Mathiasse prelatuow a panuow geho milosti y haytmana morawskeho na Towaczowie, a gleyth krale Wladislawa kniezat a panuow geho milosti w Brnie na Rathuze¹⁹.

Item zawrzieno gest, aby na ten den, kdyz sie krali sgedu, take sie sgieli poddany znameniteissy obogie strany ze wssech zemy a panstwy obu stran pod Corunu kralowstwie Czeskeho a w slussnem pocztu a wssiczni s plnu moczy a nauczenim wlasti swych.

A toto nynieissie zgednanie a articule zawrzene za pewne, aby mely, a stale, a gie peczetmi swymi, aby vpevnili a vtwrdili.

Item zawrzieno gest, aby na tom sgezdu kazdy kral poddanym swym listy otewrzene dati raczil, a giny sie zapsati, ze kazdy mu, ktere hokoli stawu, aneb powahy byl/by, gess/to/by snad w tiechto nesnazkach proti geho milosti nietczo neprzatelскеho vczinil, wsseczko milostiwie prominuti a odpustiti raczi; a ze gim toho nikda wicz zpomenuti neraczi k nizadne pomstie, ani kdy obnowy vprziemie, neb pobocznie. A wssakz przes to o vbezpeczeny dostatecznem, *kterez* ma vczinieno byti na zachowanie a nemsstienie (!) miest Plznie a Budiegiowicz w Czechach, Hradisstie a Vniczowa w Morawie.

Zawrzieno gest, aby sie to stalo podle zdanie kraluow gich milosti na gich milosti sgezdu, a podle toho, yakoz ta miasta zadati budu.

Item zawrzieno gest, kdyz krali sie sgiedu, tehdy poddany obogie strany tyto namluwy, articule a neb zgednanie, aby przigiali a gich potwrdili, yakoz smluwno bude.

Item zawrzieno gest, aby tu w Olomuczy na sgezdu gich milosti mezy gich milostmi sprziejnie, zawazek a bratstwie vtwrzeno bylo tak, aby sie gich milosti we spolek milowali, a geden druheho pocziwie a dobre gednal. A gestli/by kdy potom mezy gich milostmi yaka nesnaz powstala, nemagy toho dle proti sobie zadne wal-ky zaczinati, ale na miesto slussne a den vrczity kazdy z kraluow gich milosti cztir-zi pany swe pos(*la*)li a tiech osm osob takowu nesnaz mezy gich milostmi srownati plnu mocz mieyte. Pakli/by tiech osm pro/niekteru neswornost takowych nesnazy mezy sebu, srownati nemohli, proto sie nerozgiezdieyte, ale gednoho naywysšieho vbrmana²⁰ duchownieho neb swietskeho zwolte, kteryzto we dwu miesieczich porzad zbiehlych odtud, kdyz gemu wiedieti, dano bude plnu mocz, aby miel wyrok vcziniti a czozby takowym vbrmanem wvrzeno bylo, obogie strana przigieti neporussitedl-nie a doczela zachowati powinna bude.

Item zawrzieno gest, ze o nesnaze a nechuti, aczby ktore byly mezy kralem Mathiassem a Kazimirem kralem polskym²¹ gich milostmi o/kterekoli wieczy, kral Wladislaw gehu *milost* za gleytem swym rady krale polskeho gehu milosti s sebu przywesti moczy bude, kdyz sie s kralem Mathiassem gehu milosti sgede, kdezto take takowe neprziejnie mezy gich milostmi budu moczy srownany byti tak, aby ws-sech trzy wuole we wssem srownany byly. Pakli/by rady krale polskeho gehu milo-sti zwlasstnieho gleytu od krale Mathiasse zadali, ten gim gehu milost dati a zdrzeti ma. Gestli/by pak kral polsky gehu milost sam osobnie na tom sgezdu kraluow byti raczil, gehu milosti gleyth od krale Mathiasse dan ma byti, aby skrze przitomnost wssech trzy tiem pewnieyssie prizen a dobra wuole mezy gich milostmi vtwrzena byla. Bude take moczy swrchupsany kral polsky gehu *milost* na sniem Olomuczky nayprwnieissy mezy rady obu krali gich *milosti* poslati rady swe acz gehu milosti li-biti se bude.

Item zawrzieno gest o zawazek mezy gich milostmi, aby sobie pomahali proti tiem, ktoz od Coruny Czeske nietczo drzie, aby to odlozeno bylo, az se gich milo-sti osobnie sgedu, kdezto gich milosti o te wieczy mezy sebu yasniegy budu moczy rozmluwiti.

Item zawrzieno gest, aby o sprziejnie a wieczny zawazek, kteryz by miel byti mezy dwiema corunama, totizto vhersku a czesku, gednano a koniecznie dokonano bylo, take tu na sgezdu kraluow gich milosti.

Item zawrzieno gest o ruoznicze mezy Stoliczy Aposstolsku a Czechy, ze kdyz se gich milosti sgedu o/tu wiecz spolu mluwiti, a gednati magy a pohledati czesty, kudy/ by takowe ruoznicze pominuti mohly. A take pilnost vcziniti a starati sie, aby arczi-biskup w Czechach zrizen byl, kteryz ode wssech slussnie a pocziwie przigiat bude

mieti byti a drzan, a aby kletba skrze Pawla papeze²² swate pamieti wydana s ziwych y mrtwych smata byla, v Otcze Swateho ma praczowano byti.

Item zawrzieno gest, ze przy/temz sgezdu kraluow, kazdy z gich milosti dwa z poddanych swych wydati ma. A ti cztirzie plnu mocz mieyte rok sloziti, den a miesto gmenowati k gednany o sskody obogi stranie, gedne od druhe vczyniene w przymierzich y po zgednani wratislawskem. A czozkoli ti cztyrzie komu o takowe sskody wyrzknu, to kazdy przigieti a bez przerussenie drzeti powinien bud. A oba králi gich milosti kazdy poddane swe, kterzizby takóweho wyroku drzeti nechcieli, przmutiti ma, aby tak vczynili.

Item zawrzieno gest o nawraczowany zamkuow dobytych a nahrazowanie sskod, kterez kto pro wiernu swu sluzbu wzal gest, aby przy sgezdu obu kraluow gich milosti wložena byla bernie²³ obecnie tak, aby kral Mathiass gehu *milost* w zemiech swych, a kral Wladislaw gehu *milost* w Czechach polozil. A kazdy z gich milosti dwa nebo wieczy wybierzich miey, yakz potrzeba kaze, kterziz tu Berni wybierayte, potom wywoleni budte cztyrzie pani dobrzi, s kazde strany dwa. A ti mocz mieyte ohledati sprawedlnosti a przycziny sskod takowych, a gie podle sprawedliwosti czeniti. Potom pak krali gich milosti, kazdy z bernie swe dosti vczyni tiem, ktoz pro gehu *milost* czo ztracili neb sskody wzali su, sprawedliwie a rzadnie toto wymienugicz, gestli kto z nich zamky swe radiegy, nez penieze wzieti chtiel, bud gemu wyplaczeno tuz summa, w kterez zapsano gest; aneb yakzby sie smluwiti mohli stranu druhu, a w tiech wieczech ti cztirzie woleny, tak sie mieti magi, yakoby kazdy sweho wlasnieho pana wieczy gednal. Pakli/by kterzy radiegy penieze, nezli zamky wzieti chtieli, budte powinni sprawedlnosti swe a listy dati tiem, ktoz nynie takowa sbozie drzie, a tito zadnemu o takowa sbozie przed zadnym prawem odpowiedati powinni nebudu. Ale kterzizby tomuto zgednani dosti vczyniti nechcieli, budto z tiech, kterzizby sskody podgiali, aneb z tiech, kterziz zapisy magi, proto yhned ztratte (!) prawo swe a wiecz nizadneho o/to ani prawem, ani skutkem narzekati moczy nemieyte.

Item zawrzieno gest, yakoz y na sniemie benessowskem bylo zgednано, aby wsseczka sbozie odgiata a ne/meczem dobytá, prostie beze/wsseho vplaczowanie wraczowana byla.

Item zawrzieno gest, aby wssiczni wiezniowe s obu stranu beze wsseho vplaczowanie na prwniem sniemu, kteryz ma byti mezy radami kraluow gich milosti po dokonany a wtwrzeny wssech wieczy prazny a propusstienibyli. Ale kterziz su sie ssaczowali, ti aby ssaczunk²⁴ zaplatili.

Item zawrzieno gest, ze na sgezdu kraluow gich milosti kral Wladislaw gehu *milost* nayprwe z slibu propustiti ma wsseczky a každého, zwlasstie ktereколи powahy a stawu lidi, a miasta, kterziz w mezech Morawske Zemie, obogie Slezы, Luziczke zemie a ssesti miest gehu milosti kterakkoli zawazani gsu, a gie prazny byti wyznati, a ze yhned takowy budu przislusseti a poddani mieti byti krali Mathiassowi gehu milosti

prve wssakz rukogemstwie przigma od prelatuow a panuow, kterziz s gehu milosti kralem Mathiassem budu, ze y gehu milost hned sobie zawazane w zemi czeske teez z slibu propusti. A to yhned, kdyz sie propuszenie stane od krale Wladislawa gehu milosti take naplniti, ma, a gie prazny byti wyzna a od te chwile, ze takowy budu przisluseti a poddani mieti byti krali Wladislawowi gehu milosti. My pak kral Wladislaw swrchupsany widiewsse a s pilnosti rozwaziwsse articule swrchupsane a zgednanie znamenagicze, ze ne toliko k vpokogeny kralowstwie nasseho potrzebne su, ale take k wzitku wsseho krzestianstwa prospiesne takowe articule wez (!) wssech gich kusiech a rozumiech oblibugiem, schwalugiem a przigimame moczy listu tohoto slibugicze slowem nassim kralowskym, ze gie pokudz k nam przislussegy, pewnie zachowame a gim dosti vczynime, zachowati a gim dosti vczyniti, wssem, ktocz k nam przislussegy, rozkazem beze wssie zelsti a vkladu²⁵.

Tomu na swiedomie peczet nassi kralowsku kazali/sme przywiessyti k tomuto listu.

Dan w Praze, w pondieli po Swatem Lukassi Ewangelistu (*19. oktobra*) Bozny Leta od Narozenie Syna Bozieho tiscieho cztyrzsteho sedmdesateho osmeho, kralowstwie nasseho leta osmeho.²⁶

Uloženie: originál listiny sa nachádza v Maďarskom národnom archíve v Budapešti, sign. DL 39314.

Citované podľa KNIEZSA, Štefan, ed.: *Stredoveké české listiny*. Budapest 1952, s. 123-135, č. 77. Text publikujeme v paleografickom prepise, kde sa číta g ako j; c – c, k; cz – č, ee – é; y – y, i, j; w – v; v – v, u; ss – š; rz – r, ř; z – z, ž.

Literatúra: MACEK, Josef: *Jagellonský věk v českých zemích (1471–1526)*. 1. *Hospodářská základna a královská moc*. 2. *Šlechta*. 3. *Města*. Praha 1992, 1994, 1998; KÖBLÖS, József – SÜTTÖ, Szilárd – SZENDE, Katalin: *Magyar békeszerződések. 1000 – 1526*. Pápa 2000, s. 223-237; SEGEŠ, Vladimír a kol.: *Knihy králův. Panovníci v dějinách Slovenska a Slovákův*. 4. vyd. Bratislava : SPN – Mladé letá, 2010, s. 173-188.

* * *

- 1 Obogy Slezy – Obidve Sliezka, myslia sa pôvodne dve sliezske kniežatstvá, Vratislavské a Opolské, čiže Dolné a Horné, ktoré sa v dôsledku dedenia postupne delili na menšie celky, začiatkom 14. storočia bolo na historickom území Sliezka 17 takýchto kniežatstiev.
- 2 Luziczka zem – Lužice, historicky sa delili na Horné Lužice (Zhořelecko a Budišínsko) a Dolné Lužice (s centrom v Chotebuzi, dnes Cottbus).
- 3 Ssest miest – Šesťmestie, spolok šiestich miest na území Lužíc: Budišín (Bautzen), Zhořelec (Görlitz), Žitava (Zittau), Kamenec (Kamenz), Lubij (Löbau), Lubáň (Lubau).
- 4 Coruna (Czeska), latinsky Corona regni Bohemiae – Koruna českého kráľovstva, ide o pojem, ktorý na rozdiel od pojmu české krajiny alebo České kráľovstvo, vyjadroval politicko-

-teritoriálny útvar zahrňujúci všetky územia, ktoré boli do jedného celku spojené osobou českého kráľa. Za vlády Karola IV. sa vyprofiloval pojem *Země koruny české*, ktorý sa teritoriálne čiastočne menil, no jeho jadrom vždy boli České kráľovstvo a Moravské markgrófstvo.

- 5 Wymienka – podmienka.
- 6 Sbozie – majetky a úžitky.
- 7 Zaplata – zaplatenie, výplata, úhrada.
- 8 Bielehrad kralowsky – Stoličný Belehrad (Székésfehérvár v Maďarsku), korunovačné mesto uhorských kráľov.
- 9 Pani znamenitieyssi – veľkomožní páni, veľmoži, magnáti.
- 10 Brno – hlavné mesto Moravského markgrófstva.
- 11 Za ziwnosti – za života.
- 12 Bez erbow – bez potomkov.
- 13 Marssalek kralowstwie czeskeho – hlavný kráľovský štolba (koniarnik), tretí najvyšší hodnosťár (po purkrabím a hofmistrovi, čže dvormajstrovi) českého kráľovského dvora.
- 14 Haythman – kapitán, vojenský veliteľ.
- 15 Zhubcze – zločinec.
- 16 Deň svätej Kataríny pripadá na 25. novembra.
- 17 Hromnice pripadajú na 2. februára.
- 18 Deň Troch kráľov pripadá na 6. januára.
- 19 Rathuz – ratuš (z nem. Rathaus), radnica.
- 20 Vbrman (z nem. Obermann) – vysokopostavený muž, veľmož, funkcionár.
- 21 Kazimír IV. Jagelovský – poľský kráľ (1445 – 1492), otec Vladislava II.
- 22 Pápež Pavol II. (1464 – 1471).
- 23 Bernie – daň odvádzaná panovníkovi ako súčasť pozemkovej renty.
- 24 Ssaczunk (šacuňk) – korisť, násilím či neprávom získaná vec.
- 25 Beze wssie zlelsti a vkladu – bez akýchkoľvek lstí a úkladov.
- 26 Na plike je záznam *Ad mandatum Domini Regis in consilio*, čiže na rokovanie kráľovskej rady na príkaz kráľa, na dorze *Registrata*, čiže zaregistrované.

Český a uhorský kráľ na hracích kartách z polovice 15. storočia

Spišské kázňové modlitby sú najstaršou súvislou slovenskou jazykovou pamiatkou. Sú zachytené ako koncept v kódexe, ktorý vznikol v katedrálnom kostole v Spišskej Kapitule, neskôr patrilo kartuziánskemu kláštoru na Spiši a od 16. storočia sa nachádza v Olomouci. Za najpravdepodobnejšieho autora sa pokladá Gašpar Bak, ktorý bol v rokoch 1464 – 1493 spišským prepoštom. Funkciu získal za zásluhy vo vojsku kráľa Mateja. Vo výročný deň svojej kňazskej vysviacky 25. 10. 1479 posvätil dokončenú katedrálu v Spišskej Kapitule, celebroidal omšu a predniesol kázeň. Obsahuje krátke modlitby prednášané pred evanjeliom i po evanjeliu, pred kázňou i po kázni a základné kresťanské modlitby, ako Otčenáš, Zdravas a Verím v Boha. Modlitby sú za vrchnosť, kráľa Mateja Korvína, pokoj, počasie, pútnikov, zosnulých, osamelých, nevoľných a darcov chrámu.

In nomine patris et filii et spiritus sancti amen.

Otecz syn duch swaty vse geden hospodyn racz s namy biti a raczy nam dati swe swate pozehnane, mne ku wimolweny¹ a wam ku posluchany. Bratrzy mily nebo sesztry, kterzi ste sie wtekly² k tey to swatey msy, slusno wam zwedeti dnessnye swathe cztene, kterez popsal g(es)t swaty J.³ wpatym polozeny swich knech, a tak sie wiklada slowenskym jazykam wedle tekstu: w ten czasz etc.⁴ .

Post evang.

Naymileyssi ted mate sprostný wiklath dneseyseho swathe(h)o czetna,⁵ na keresz bich wam rad malo czo powedel, czo bi bilo kwassem dussam polepsszeny a waszym hrzechom odpuszczenu, ale ja sam thoho hrzeny nemozem mety bez daru ducha swatheho, p(ro)toz naymileyssy wteczmy sie k mylostiwey Pane Marie,⁶ a/za by ona raczela wprosty⁷ dar ducha swatheho mne k/molweny a wam ku vslysseny, p(ro)toz posdrowmy ju pozdrowenym angelskym rkucz: zdrowa maria yz dokoncza.

Naymileyssy (*Chrzeństie*)ne znamenugte sie znamenem swatheho krzuza⁸ ze bi wam dyabel neprzekazil posluchaty slowa bozeho.

Kazdy s wasz klaknete na swa kolena wczinte obecznu prosbu k milemu spawitely, aby nasz raczil wsslyssety wnassych p(ro)sbach. Naperwe pop(ro)ste pana Buoha zamír, za pokoy zadobre powtrze,⁹ aby nam raczil mily pan Buoh daczy mír, pokoy, w tey zemy y w ginich y w ginich¹⁰ wsech zemech chrzenstienskich.

Take kazdy swasz naboznym serczem poproste milého pana Buoha za dwa stawy, za swethsky y duchowny; nayperwe za otcza swathe(h)o papesse Sixtussa y za geho cardinaly, patriarchy, legaty, za yarssyky, biskupy, zap(re)laty, za plebany y za wsechny

kneze y za saky sweczene, keryssz za wassz verne pana Buoha p(ro)su wswich modli-
dbach. P(ro)ste take za Staw swethsky, zanasseho krala mathyassa vuhuerskyeho y za
geho wladky teg to korony, kerissz se odobre pospolne praczugi, a/stym poruczam
wsechny gynsse pany krale chrestienskie (w) w(a)ssu modlydbu, poruczam, p(ro)ste
za ne pana Buoha, zet by gich mily pan Buoh raczyl possility, p(ro)ste mileho pana
Buoha za werne puthnyky, gesto puthugy k Buozemv hrobu k sswa(tem)v Petru gdez
koliwek w/meno Buoze, ze bi¹¹ gich mily pan Buoh raczyl wezdrawy ...

Post sermonem.

Mate swedety dny¹² swate tochtu tehodne, a/tak nayperwe budete mety etc. Gns-
sich swathkow nemate tochtu tydna, nez su swatky na/kozdy den, ty my odbywamy
wswich godzinach a zawassz pana Buoha prosicze. Kazdy s/wassz poklalnite na/swa
kolena vczinte obecnu...

Kazdy s/wassz poklalnite na/swa kolena a vczynmy obecnu prosbu k/mylem
spasitely, aby nassz raczil vsslysety w/nassych prosbach. Nayperwe pop(ro)ste mileho
pana Buoha za mir a za pokoy y za dobre powetrze, aby nam raczil mily pan Buoh
daty mir a pokoy w tey to zemy y w ginssich chresstienskych zemach. A thake kazdy
ss/wassz naboznym a skrusenym serczem proste pana Buoha za dwa stawy, to g(es)t
duchowny a swethsky, zanasseho swathe(h)o otcze papessa y za gehu cardinaly, pat-
riarchy, legaty, yarssiky¹³, biskupy, za/plebany, za/kneze, za zaky, gesto rano wstavagy
a za wassz werne/pana Buoha prosu, a swlacze¹⁴ za/pastirze duss¹⁵ wassich, gesto sie
o wasse spasene praczugi, a take zastaw swethsky, zaczissara, za nasseho krala mathias-
sa huerskeho y zawseczky gy(n)sse krale chrestienske, za/wladky, za panosse, keriz to
obecne dobre si praczugi, aby gich milostiwy pan Boh raczil w/tym possility a gym
rosum dobry daty. Pop(ro)ste mileho pana Buoh za werne puthnyky, ktery puthugy
k Buoze(m) v hrobu k/sswetthe(m)v Petru nebo gdez kolywek w/meno Boze, ze by
gich pan Buoh raczyl we/sdrawy nossity a ku domv przywesty s/menssomy hrechy a/
zwathu radosczu, kazdy sam za sie pop(ro)ste mileho Buoh(a) za swe tezke hrechy,
zda-ly by bil kery mezy wamy gesto by mel zgity ten to den nebo tochtu messicza
nebo tochtu roku, aby gemv mily pan Buoh neraczil daty vedle gehu vyny, ale p(ro)
swe swathe miloserdenstwe raczil gemv daty hrzecham, odpuszcene.

Post sermonem. Mate swedety ut supra.

Giz smy za ziwe prosily take mertw(i)ch nezapomynaymy. Kazdy s/wassz poprosy
mileho pana Buoha za dussu otcza nebo mathky y ginich veschnych¹⁶ (sic) dobredegy
swich. Poproste mileho Buoha zaty wssechny dussicze czo su zesly odbozeho wstu-
pena az do dnessneho dna, azdaby sie bily thy dussicze (w) kterich hrzessech zde na/
tomto swete smeskaly. Ale mily Jhu¹⁷ neracz gym daty wedle gegich winy, ale raczy
gym daty nehezke kralesthwe.

Poproste pana Buoha zaty dusse, kerez zesly na/czestach nebo na/wodach puthu-
giczny nebo bogugicz¹⁸ podle swatheg korony, aby mily pan nebezky raczil nassz vs-

lissety w/nassich prosbach, acz by bily w/kterich mukach, racz ge mili Xe wiweczy a raczy gym daty przibitek w/kralestwy nebenskym. A take kazdy s/wasz pop(ro)ste pana Buoh za ty dusse wssechny, gesto odpocziwagy gegich tela w tomtu Bozym domu nebo okolo tochtu Bozeho domv, gdez kolwek w/meno Boze odpocziwagy azda by sie ty dussicze bily na tomtu swete w/hrezeh zmaskaly,¹⁹ ale mily Jesu Xe neracz gich sudyty podle gegych zasluhy, ale racz gym daty p(ro)/tewe²⁰ swate miloserdienstwe kralestwe nebezke. Pop(ro)ste mileho Buho²¹ za ty wssechny dusse gesto sie poruczily wmodlidby moge nebo phararzewy a/take kerziz pomahaly y almuznamy od meho zakowstwa, zdalybich ya gych nemohl menowaty kazdeho swllacze, ale mily pane Jesu Xe²² raczi tym keriz gesu na/tym swete milost swu daty,²³ keriz su zesly z tochtu sweta, racz gym daty kralestwe nebeske.

O intemerata virgo Maria.

Kazdy pop(ro)ste mileho Buoha za sweho otcza, za swu matku y za wsczky przyetele swe, zdaby sie take ty dusse na/tomto swete byly w hrzesseh zamesskaly. Ale mily Jesu Xe p(ro)twe swate miloserdienstwe racz gym daty przibitek w/kralestwy nebenskym.

Pop(ro)ste mileho Buoha za wssechne sire²⁴ dusse nebo nevolne gesto zde na/tomto swete nemagy zadneg pomoczy, nez nasseg modlidby pospoleg zadagy a oczekawagy. A take Xe nebesky zdaby bily w nekerich mukach, raczy ge wywesty zmuk a raczy gym daty p(ro) twu swatu lassku przibitek w/kralestwy nebenskym. Pop(ro)ste mileho Buoha za/ty wssechny, keriz tonto (*sic*) swaty dom nadaly ruchem, kelichy, knehamy, swethnyky, ktherimíssz kolwek grussymy kleynoty, kterzy su smerly, Buoze gym day/kralestwe nebezke, a kerzi jsu zywe a/menu²⁵ nadaty,²⁶ pane Jesu Xe racz ge natom possilyty a zboza gym prispriority agych hrzechy odpuszcziczy na/tom swete a potom kralestwe nebezke gym racz daty.

Protoz my Xe p(ro) nasse prosby racz nasz wslissety a racz nam daty milost swu, hrechom odpuszczone a mertwym kralestwe nebezke.

Naymileyssy dla oderzena odpuskom klaknite nasswa kolena mowte za/mnv obeczu²⁷ (*sic*) spowet: Ja hrzeny²⁸ nebo ya hrzena Spowedam sie pan Buohu, milostiwey pane Marie, swathemv Petru, swathemu Pawlu, swathemv Martinowy, patronowy tochtu kostola, y wsczkym Bozym swathym y tobe otcze duch(o)wny nabozyym mezczy mogych wsech hrzechow.²⁹

Otcze nasz genz sy wnebesich oswetsye meno twe przyd kralewstwe twe budwuola twa jako wnebe tekessz na/zemy. Chleb nasz wezdayssy day nam dnesz y odpust nam nasse winy jako y/my odpuszczamy nassym winowatym. A/newed nasz w/pokussenie, ale zbaw nasz od zleho amen.

Zdrowa Maria, milosty plna, Buoh s/tebu, pozehnanasz ty mezy zenamy, pozehnany plod ziwotha tweho Ghesus.³⁰

Werzím wboha Otcza wssemohuczeho stworzitelu neba y zeme y w gesu crista syna gehu gedyneho pana nasseho. Genz sye poczal z ducha swatheho,

Narodyl sye z/Marie Pany terpyel pod Ponskym Pylatem, Vkrzizowan vmerl y pohrzeben. Stupyl do pekla trzety den wstal z mertwich. Stupyl na/nebessa, sedy na/ prawyczy Buoha Otcza Wsemohuczeho. Odtud przide sudyt ziwe y mertwe. Verzim w ducha swatheho, swathu cirkew obecnu, swatich obczowane hrzechom odpuszczenie tela wzkrzissenie, ziwoth weczny Amen.

Naymilejssy³¹ kazdy z wassz pokleknete na/swa kolena a/vczinmy obecnu prosbu k mylemv panv Spassitely, Aby nassz raczil wslyssety w nassych prosbach.

Prospa³².

Nayperwey pup(ro)ste mileho pana Buoha za/mír a za/pockoy y za/dobre powetrze, aby nam raczil pan Buoh daty mir a pokoy w/teyto zemy y wgín(i)ch zemech powsssem chrzestianstwem.

Rege. Vtroque statatu.

Kazdy z wassz naboznym a skruzenym serczem pop(ro)ste pana Buoha za³³ dwa stawy, za swethsky y za/dochowny.³⁴

Citované podľa *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov VI. Pod osmanskou hrozbou*. Zost.: Lukačka, Ján. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2004, s. 223-227.

Edícia: STANISLAV, Ján: *Dejiny slovenského jazyka III. Texty*. Bratislava 1957, s. 173-178.

Literatúra: STANISLAV, Ján: *Modlitby pri kázni zo Spišskej Kapituly*. Jazykovedný zborník Slovenskej akadémie vied a umení 4. Bratislava 1950, s. 141-155; PAULINY, Eugen: *Dejiny spisovnej slovenčiny od začiatkov po súčasnosť*. Bratislava 1983, s. 91-95; *Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti I*. Bratislava : Národné literárne centrum, 1998, s. 176-177, kde sú modlitby datované medzi 25. 10. 1479 až 25. 2. 1480.

* * *

1 Ku wimolveny – ku kázni.

2 Wtekly – utiekali sa.

3 Swaty J. – Svätý Ján.

4 Etc. – skratka za et cetera, čiže a tak ďalej.

5 Czetna – správne má byť cztena, čiže čítania.

6 Nasleduje prečiarknuté a pozdrowmy ya miesto yu.

7 Vprosty – uprositi.

8 V rukopise krzuza, čiže kríža.

9 Powtrze – namiesto powetrze, čiže powietrie, ovzdušie.

10 Uvedené omylom dva razy.

- 11 Pôvodne bich, ch je prečiarknuté.
- 12 Nasledovalo a swa, čo je prečiarknuté.
- 13 Yarssiky – arcibiskupi.
- 14 Swlacze – zvlášče, čiže obzvlášť.
- 15 Nadpísané je k, teda správne má znieť dušiček.
- 16 Veschnych – všetkých.
- 17 Jhu – skratka slova Ježišu.
- 18 V rukopise je bogucz a nad cz nadpísané gicz, čiže bojujúc.
- 19 Má byť zameskaly.
- 20 Tewe – správne twe.
- 21 Buho – správne Buoha.
- 22 Xe – skratka slova Kriste.
- 23 Daty je nadpísané medzi slovami swu a keriz.
- 24 Sire – osirelé.
- 25 A/menu – a mienia.
- 26 Nadaty – v zmysle *mienia nadát*, čiže obdarovať.
- 27 Obeczu, čiže obecnú.
- 28 Hrzeny – hriešny.
- 29 Nasleduje prázdna strana.
- 30 Zdravas sa stal obvyklým iba v 13. storočí, a to len jeho prvá časť po slová *ventris tui* alebo *Jesus Christus. Amen*.
- 31 Odtiaľto je text pripísaný drobnejším písmom a azda iným perom.
- 32 Prospa – azda prosba.
- 33 Nasleduje preškrtnuté slovo oba.
- 34 Správne má byť duchowny.

Život stredovekého človeka determinovala predovšetkým viera v Boha, ako sa to zračí aj z alegorickej rytiny v Schedelovej kronike sveta z roku 1493.

V stredoveku oslobodzovala cirkev odpustkovými listinami vinníkov od všetkých olutovaných hriechov, z ktorých sa vyspovedali. Odpustkovú akciu po prvýkrát vyhlásil pápež Urban II. v roku 1095, aby podporil prvú križiacku výpravu. Odpustkový inštitút zanikol po Tridentskom koncile v roku 1563. Odpustky sa zvyčajne vyhotovovali rukopisne alebo tlačou. Bratislavskú odpustkovú listinu vytlačil istý maliar a tlačiar Andrej z Viedne, ktorý sa do Bratislavy prísťahoval roku 1477. V Archíve mesta Bratislavy sa zachovali ďalšie dva exempláre rukopisnej odpustkovej listiny, a to z rokov 1476 a 1481. Listina z roku 1481 je presným odpisom tlačenej listiny z 11. mája 1480

Ján¹, kanonik a farár Dómu sv. Martina v Bratislave, povereník v posvätných záležitostiach počas jubilejného roka, ktorého pre toto mesto určil najdôstojnejší a najvznešenejší pán Ján z Aragónie², kňaz Najsvätejšej rímskej cirkvi pomenovanej podľa sv. Hadriána, ako aj kardinál a pápežský legát pre Uhorské, České a Poľské kráľovstvo ustanovený do tejto funkcie naším najsvätejším pánom, pápežom Sixtom IV.³

Osvedčujeme sa týmto, že vznešená Agneša z Bratislavy⁴ sa zaviazala, že peniazmi prispeje do zbierky na uskutočnenie výpravy proti bezbožným Turkom nepriateľským voči kresťanskému národu, ktorá sa pripravuje na podnet spomínaného pána legáta.

Vyhlasujeme, že sa môže skrze vhodného ľubovoľne vybraného spovedníka oslobodiť od vyobcovania z cirkvi a od všetkých vykonaných a vyznaných hriechov. Zároveň môže dosiahnuť vo svätom jubilejnom roku odpustenie dávnych hriechov počas života a v hodine smrti úplné omilostenie.

Dané v deň Nanebovstúpenia Pána, roku 1480.

Spôsob rozhršenia:

Nech sa nad tebou zľutuje všemohúci Boh a tak ďalej, nech ťa oslobodí náš Pán Ježiš Kristus. A ja ťa vďaka oprávneniu blahoslavených apoštolov Petra a Pavla a Svätej rímskej cirkvi, ktorú tu z poverenia v tomto kraji spravujem, oslobodzujem od každej hrozby exkomunikácie a zatratenia, od vyhláseného výroku a tiež odsúdenia rozširovaného na príkaz alebo vo všeobecnosti medzi ľuďmi. Uvádžam ťa do pôvodného stavu na základe toho istého spoločenstva veriacich, účasti duchovných a ich právomoci a oslobodzujem ťa od všetkých vykonaných a vyznaných hriechov, tiež od tých, na ktoré si pozabudla. Udeľujem ti úplné odpustenie tvojich dávnych hriechov a upúšťam od každého trestu a pokuty, ktoré by si mala splatiť v tomto storočí alebo v očistci. V mene Otca i Syna a Ducha Svätého. Amen.

Uloženie: MV SR – Archív mesta Bratislavy, listy a listiny č. 1832.

Citované podľa *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov VI. Pod osmanskou hrozbou*. Zost.: Lukačka, Ján. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2004, s. 94-95, č. 39 (preklad Eva Frimmová).

Edícia: KOTVAN, Imrich: *Inkunábuly na Slovensku*. Martin : Matica slovenská, 1979, č. 599.

Literatúra: SEGEŠ, Vladimír: *Remeslá a cechy v starom Prešporku*. Bratislava : Marenčin PT, 2010, s. 160-161.

* * *

- 1 Ján Han de Wep – kanonik Dómu sv. Martina v Bratislave viedol odpustkovú akciu na podporu protitureckej výpravy vyhlásenej v roku 1480 pápežom Sixtom IV.
- 2 Ján z Aragónska – kardinál a pápežský legát v Uhorsku, Čechách a Poľsku, brat kráľovnej Beatrice Aragónskej, manželky kráľa Mateja Korvína.
- 3 Sixtus IV. bol pápežom v rokoch 1471 – 1484, vlastným menom František Albescola dela Rovere.
- 4 Jej meno v podobe *Honesta Agnes de Posonio* je dopísané rukou.

Johannes Canonicus et plebanus ecclesie sancti Martini posonio Commissarius in sancto negotio
Jubilei in eodemq; loco deputatus per Reverendissimum et Illustrissimum dominum don Jobanem de
Aragonis tituli sancti adriani Sacrosancte Romane ecclesie pbrim Cardinalem apostolicum
de latere legatum ad hungarie Bohemie et polonie Regna et Sanctissimo domino nro Sixto
Papa quarto destinatum fidem facimus per presentes q; quia in vestra Agnes de posonio
debitum fecit ponendo et contribuendo ad Cippum pro expeditione facienda contra
impiissimos Turcos Christianis hominibus atrocissimos hostes iuxta ordinacionem prefati domini legati
Ideo declaramus q; possit ab Idoneo Confessore et se eligendo ab excois sententiis et peccis
omnibus contritis et confessis absolvi et assequi sancti Jubilei omnium peccatorum remissionem in vita
et in mortis articulo plenaria indulgenciam Datum ipsa Die et festo die dni Anno eiusdem Quadringentesimo
Octuagesimo

Forma Absolutiois

Misereatur tui oipotens deus et cetera Dns nri ihus xpus te absolvat et Ego auctoritate beatorum
petri et pauli apostolorum et Ecclie Romane ecclesie tibi in hac parte commissa et tibi concessa absolvo
te ab omni vinculo et excois et suspensiois et In dictis aliisq; sibi a Jure vel ab hoc
generalit' aut spali' te prolati et restituo te Communioni fidelium et participacioni ecclesiarum
Sacramentorum Et eadem auctoritate ego absolvo te ab oib; peccis tuis et d'nis et d'fessis ecclie de
oblitis et ccedo tibi oim peccatorum tuorum plenaria remissionem et remitto tibi omnes penas in p'fili
seculo aut in purgatorio faciendas In nomine pris et filii et spiritus sancti Amen

G. Han de Wep

Bratislavská odpustková listina z 11. mája 1480

Kráľ Matej Korvín začal žoldniersku armádu budovať hneď v prvých rokoch panovania, jej základom boli príslušníci huňadyovského bandéria. Po uzavretí dohody s Jánom Jiskrom (na jar 1462) a po bitke pri Veľkých Kostolanoch (30. 1. 1467) prijal do žoldu viacerých bývalých jiskrovcov a bratříkov, ktorí mali bohaté bojové skúsenosti. V historickom povedomí je žoldnierske vojsko kráľa Mateja známe pod označením Čierne vojsko, ktoré však bolo iba jadrom stáleho žoldnierskeho vojska. Pomenovanie – v podobe *acies negri, nigri, exercitus nigrorum* – vzniklo až po Matejovej smrti a dodnes nie je uspokojivo vysvetlené.¹ O zložení a taktike uhorského žoldnierskeho vojska sa najvýrečnejšie zmienil sám kráľ Matej v liste datovanom v Záhrebe 10. marca 1481. Zaslal ho jágerskému biskupovi kardinálovi Gabrielovi Rangonovi², ktorý bol vtedy uhorským vyslancom na dvore Matejovho testá, neapolského a sicílskeho kráľa Ferdinanda Aragónskeho. V liste ho informuje o vyslaní vojenského kontingentu, ktorý sa neskôr podieľal na oslobodení juhotalianskeho mesta Otranta od Turkov. Kým opis jazdectva, ktoré bolo najdôležitejšou zložkou, je pomerne stručný a vecný, pešiakom venuje kráľ omnoho väčšiu pozornosť, zmieňuje sa aj o delostrelectve, ktorého účinnosť bola vtedy skutočne pomerne malá, a to jednak pre malý dostrel (100 – 300 metrov) a pomalú strelbu (15 až 20 výstrelov za deň). Súčasťou Matejovho vojska bola aj riečna flotila, ktorá pôsobila na Dunaji a jeho väčších prítokoch. Tvorilo ju okolo 300 plavidiel, z nich približne 50 galér (podľa dlhej provy nazývaných *nasad*) bolo vyzbrojených delami.

Z Neapola sa k nám vrátil Ján Leontius, takže sme sa dozvedeli všetko, čo sa počas vašej otcovskej prítomnosti udialo u nášho otca, presláveného kráľa Ferdinanda. – – – Predsa však, rovnako ako inokedy, keď sme videli, že je potrebné zaslať nášmu otcovi (*kráľovi Ferdinandovi*) vojenskú pomoc, tak mu i teraz posielame vojsko, o ktoré prosil, a to napriek nemalým ťažkostiam, lebo nikto sa tam nechcel ochotne vypraviť. Teraz teda posielame predbežne 400 pešiakov a 150 jazdcov na čele s našim veliteľom Blažejom Maďarom³. Ďalší husári v počte 150 ich budú zakrátko nasledovať, aby tak jazdcov bolo spolu 300, z nich 100 ťažkoodených a 200 husárov. Pôvodne sme chceli všetkých poslať naraz, no nezohnali sme dostatok lodí na ich prepravu – – – Zabezpečte ďalej u nášho otca, aby im naproti poslal dostatok ťažkých vozov na ďalšiu prepravu oddielov, zbraní, štítov, brnení a diel, ako aj bojových strojov, šípov a gulí, ktoré mu všetky posielame, lebo bez týchto prostriedkov by oddiely veľa nezmohli. – – – Aby Vaša otcovská osvietenosť mohla oboznámiť nášho vznešeného pána, kráľa a otca Ferdinanda s pomermi v našom vojsku, usúdili sme, že opíšeme jednotlivé druhy vojska, aby Jeho výsosť spoznala všetko a aby sa vedela rozhodnúť, koľkých

a z ktorého druhu si ešte želá. Aj Vaša osvietenosť môže vedieť, keďže aj na vlastné oči videla, že vojsko sa u nás delí na tri druhy. Prvý druh predstavujú ťažkí jazdci, ktorí požadujú štvrtročne 15 zlatých od koňa, lebo inak ani nenastúpia. Druhým druhom je ľahké jazdectvo, ktoré nazývame husármi; požadujú štvrtročne 10 zlatých od koňa, lebo inak by nebojovali. — — — Tretím druhom sú pešiáci, ktorí sa delia na viaceré skupiny; jedni sú obyčajní pešiáci, iní obrnení, podaktorí sú zasa štítonosi. Radoví vojaci, čiže pešiáci, požadujú na osobu 8 zlatých štvrtročne. Obrnenci i štítonosi požadujú za zbroj a štít dvojnásobný žold, keďže sa pri nosení zbroje a pavéz nezaobídu bez pomoci pážat a služobníkov, ktorých si musia vydržiavať. Ďalšími sú potom majstri palných zbraní, ktorí vedia narábať puškami i strieľať z podobných menších zbraní, lenže tí nie sú až natoľko účinní a užitoční ako ostatní pešiáci. No na začiatku bitky, čiže pred zrážkou v otvorenom boji, ako aj pri dobýjaní či obrane hradov a táborov sú po štítonošoch najosožnejší. Preto aj oni požadujú toľko, čo radoví pešiáci. Podľa našich zvyklostí staviame strelcov z pušiek tak, aby tvorili päťtinu z celkového počtu pešakov. — — — Obrnencov používame ako múr, nepohnú sa z miesta ani vtedy, ak by do posledného padli tam, kde stoja. Pešiáci s ľahkou zbrojou podľa okolností vyrážajú spoza nich, a ak sú vyčerpaní alebo ak vytušia vážnejšie nebezpečenstvo, stiahnu sa späť za obrnencov, kde po načerpaní nových síl a prinavrátení odvahy vyčkávajú, aby sa v príhodnej chvíli opäť vrhli do boja. Celú ľahkú pechotu a strelcov z pušiek obkolesujú obrnení pešiáci a štítonosi priam tak, akoby išlo o pevnosť, lebo do kruhu postavené a k sebe priliehajúce pavézy sú stáby hradobným múrom chrániacim pešakov a všetkých ostatných. A tí, akoby bojujúci pod záštitou hradieb a šancí, potom vo vhodnom okamihu odtiaľ vyrážajú do útoku. — — — Obliehacie stroje sú podľa nás pri útoku užitočnejšie než akékoľvek bombardy⁴, najmä ak je toto mesto (*Otranto*) vybudované z kameňa, veď kusy skál či kameňa metané dovnútra pevnosti zahlušia viac ľudí než gule z dela. A navyše, je to i lacnejšie, keďže výroba pušného prachu je nákladná. Pri používaní metacích strojov sú potrebné len kamene a z ktoréhokoľvek stroja sa dá vrhnúť viac kameňov ako vystreliť z troch bombárd. — — —

Preložil Vladimír Segeš.

Citované podľa *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov VI. Pod osmanskou hrozbou*. Zost.: Lukačka, Ján. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2004, s. 228-230.

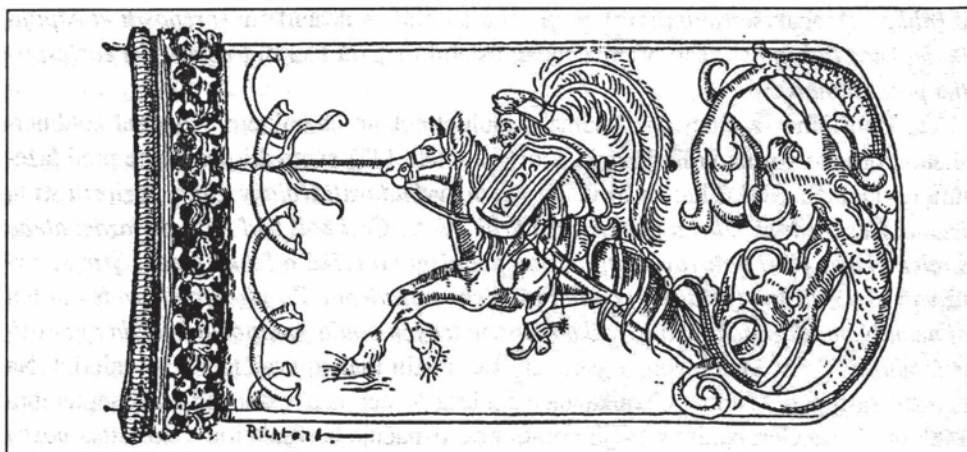
Edícia: FRAKNÓI, Vilmos, ed.: *Matyás király levelei II*. Budapest 1895, s. 104-107;

Literatúra: ÓVÁRY, László: Mátyás király szarazföldi és vizi haderejének leírása az 1479-ki hadjáratból. In: *Történelmi Tár*, 1885, s. 762-764; TÓTH, Zoltán: *Mátyás király idegen zsoldosserege. A fekete sereg*. Budapest 1925; SEGEŠ, Vladimír: Legislatívno-právny rámec uhorského vojen-

stva za kráľa Mateja Korvína In: *Vojenská história*, roč. 5, 2001, č. 2, s. 3-19; SEGEŠ, Vladimír: Organizácia, výzbroj a taktika vojska kráľa Mateja Korvína. In: *Vojenská história*, roč. 11, 2007, č. 3, s. 55-69.

* * *

- 1 Pomenovanie Čierne vojsko sa prvýkrát vyskytuje v Bonfiniho dekadách pri opise udalostí v období jún – júl 1490, čiže tesne po Matejovej smrti. Bonfini inak synonymicky používa aj termín veteráni, vojsko veteránov (*exercitum veteranorum*), pozri dokument číslo 59).
- 2 Gabriel Rangone z Verony – františkán, sedmohradský (1472 – 1486), jágerský (1475 – 1486) biskup a od roku 1477 kardinál. Zomrel v Ríme 27. 9. 1486.
- 3 Blažej Maďar († 1492) – vojvodca v kráľovskom vojsku, chorvátsko-slavónsky bán (1470 – 1473), sedmohradský vojvoda (1473 – 1475).
- 4 Bombardy – ťažké delá.

Zobrazenie husára s kopijou zo začiatku 16. storočia

54 Král' Matej vyhovuje žiadosti Ladislava Podmanického vo veci testamentu

13. decembra 1481

Ladislav Podmanický pochádzal zo šľachtickej rodiny z Podmanina (pozri dokument číslo 6). Patril medzi najvýznamnejších vojvodcov kráľa Mateja. Slúžil už jeho otcovi Jánovi Huňadymu. Král Matej českou listinou z 13. decembra 1481 vyhovel jeho žiadosti o zrušenie starého a vystavenie nového testamentu.

My Mathiass z Bozie milosti Vhersky, Czesky, Dalmatsky, Charwatsky etc. kral a margkrabie Morawsky etc. znamo cziniem wssem wuobec, ktocz tento list vzrzie aneboli cztucze slyseti bude, ze gest przistupil przed nas stateczny Ladislaw s Podmaniena¹, wierny nass mily, sprawuge nas kterakby tiechto pomitulich czasich niegiakie poruczenstwie synom swym a dczeram swym vdielal tak a tiemto obyczegem, ze czozkoliwiek statku sweho na diedicztwie neboli na margkrabstwie ma, ze to poruczi nayprwe manzelcze swe, pani Alenie z Guthu² a synom swym Janowi³, Michalowi a Steffanowi y take dczeram swym Kristynie, Annie⁴, Marketie y ginym dietom swym, kterezby gmiel, aneboli gmieti mohl, aby se z nich kazdemv budto pani manzelcze, gehu synom a dczeram gehu, statku gehu dostalo zadnemv wiecze ani menie, nez gednostaynie gedomu y kazdemu, yakoz se pak w/temz poruczenstwie ssirze a swietlegi wyslowuge a wypisuge, prosicze nas zato swrchupsany Ladislaw s Podmanina, abychme toto poruczenstwie, kterez se swrchu wypisuge s gehu dobru wuoli mrtwe vczinili a ge w/nicz obratili. Protoz my k gehu slussne prosbie naklonieni gsucze pro sluzby gehu, kterez nam wod mnohla czasuow czinie a cziniti neprzestawa, to swrchupsane poruczenstwie mrtwe czinieme a w/nicz obraczugem tak, aby zadne moczi w/sobie ne gmilo, nez gestli ze/by ten swrchupsany Ladislaw na potomne czasy giakie poruczenstwie vdielal, to gemu potwrczugem we wssem gehu znienie polozene w punktich, w klausulich y w artykulych, tak, yakoby tuto slovo wod slowa wypsano a wyslowieno bylo etc. A k/tomu na swiedomie a pro lepssie gistotu peczet nassy kralowsku k/tomuto listu przitysknuti gsme kazali. Genz gest dan a psan na Budinie w strzedu na den Swate Lucie Letha Bozieho tisycziego cztyrsteho osmdesateho prwnieho, a kralowstwie nassich Vherskeho dwadzateho prwnieho a Czeskeho trzetieho.

Uloženie: Originál listiny je uložený v Maďarskom národnom archíve v Budapešti, sign. DL 18 582.

Citované podľa *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov VI. Pod osmanskou hrozbou*. Zost.: Lukačka, Ján. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2004, s. 99, č. 41.

Edícia: KNIEZSA, Štefan, ed.: *Stredoveké české listiny*. Budapešť 1952, s. 42-44, č. 23.

* * *

- 1 Ladislav Podmanický († 1488/1489) – prívrženec Mateja Korvína a vojvodca v jeho vojsku, istý čas bol aj kapitánom Moravy.
- 2 Alena z Gutu († 1510), neter palatína Michala Orsága z Gutu, druhá manželka Ladislava Podmanického, s ktorým mala syna Michala, Štefana a dcéru Margarétu.
- 3 Ján Podmanický († 1514), syn Ladislava z prvého manželstva, hlavný komorník a bratislavský župan.
- 4 Kristína († 1501) a Anna († 1533), dcéry Ladislava z prvého manželstva.

Budín bol sídlom kráľa a jeho dvora, kde bola napísaná aj česká listina z 13. decembra 1481 vo veci testamentu Ladislava Podmanického. Schedelova kronika sveta z roku 1493

Ulrich z Richentalu (okolo 1360 – 1437) bol synom mestského pisára, takže pochádzal z bohatej meštianskej rodiny v Kostnici. Z vlastnej iniciatívy vyhotovil ilustrovanú kroniku Kostnického koncilu, ktorý sa konal v rokoch 1414 – 1418 z podnetu kráľa Žigmunda Luxemburského. Ulrich Richental ako očítý svedok tohto veľkolepého podujatia zaznamenal mnohé pozoruhodné podrobnosti týkajúce sa aj jeho zákulisia. Z hľadiska slovenských dejín je mimoriadne závažný údaj o majetkovej držbe Stibora zo Stiboric mladšieho, ktorá sa lokalizuje do slovenskej krajiny na Považie medzi Moravou a Poľskom (*in Windesben landen zwuschen Merhern und Boland an dem Wasser, das nempt Vag*). Vybrané ukážky približujú atmosféru Kostnického koncilu s dôrazom na uhorské súvislosti či reálie.

Rok 1414

— — — Na prvý sviatok vianočný, skoro ráno, dve hodiny po polnoci dorazili do Kostnice kráľ Žigmund v sprievode kráľovnej Barbory, rodenej grófký z Celje, kurfirsta Ľudovíta Saského a kňažnej Alžbety, kráľovnej Bosny. Z lodí sa premiestnili do radnice, kde sa zohrievali celú hodinu. O tretej hodine ráno darovali obyvatelia Kostnice kráľovi a kráľovnej dva zlaté baldachýny. Potom sa pod baldachýnmi, z ktorých každý, upevnený na štyroch tyčiach, niesla štvorica mužov, vydali na cestu do kostola, kde sa konala sviatočná omša. Po prvej ranej modlitbe pápež odslúžil prvú omšu *Dominus dixit ad me (Prehovril ku mne Pán)* v nádhernej biskupskej tiare, zdobenej zlatom a drahými kameňmi. Po omši sa spievalo *Laudes (Chvály)* a to trvalo až do svitania. Potom pápež odslúžil ďalšiu omšu *Lux fulgebit (Svetlo bude žiariť)*. Aj po tejto omši sa spievalo a to trvalo do deviatej hodiny. Nato odslúžil pápež tretiu omšu *Puer natus est nobis (Chlapček sa nám narodil)* a tá sa skončila o jedenástej hodine. Deväť hodín teda strávili prítomní v biskupskej katedrále. Potom pápež udelil požehnanie ľudu a vrátil sa naspäť do svojho sídla.

Hneď nato sa kráľ spolu s kráľovnou a Annou Württemberskou, ktorá prišla v ich sprievode, premiestnil do domu pri svätom Štefanovi, kde ostali tri dni a tri noci. Potom sa panovník na nejaký čas presťahoval do kláštora v Petershausene, pretože nemohol Uhrov pre ich nespútanosť ponechať v meste. Po troch týždňoch sa kráľ vrátil naspäť do mesta, Uhrov však aj naďalej nechal v Petershausene, ktorí aj tam spôsobovali veľké nepokoje. Necítili sa tam však veľmi dobre, pretože ak nastal hurháj, obyvatelia Petershausenu sa proti nim spojili a rýchlo ich upokojili. Kráľ býval na Freiburgerovom dvore blízko Kostolnej uličky, jeho pani spolu s kráľovnou Bosny sa nastahovali do Bundrichovho dvora a Anna Württemberská prebývala v dome pána biskupa Jána, kde aj ostali. — — —

Rok 1417

Popoludní v deň svätého Blažej¹ prišiel do Kostnice z Uhorska ostrihonský arcibiskup. Mnoho z prítomných biskupov, svetských pánov a kniežat mu vycvávalo naproti. Pricestoval k Rýnskej bráne s ôsmimi krytými vozmi a štyristo jazdcami. Dokonca aj sám kráľ mu vyšiel naproti. Arcibiskup spolu so svojim sprievodom prechádzal cez mesto do kláštora v Petershausene. Aj dvaja prítomní kardináli ho išli uvítať ešte skôr, ako prišiel do Petershausenu. Takejto úcty sa dovedty žiadnemu arcibiskupovi nedostalo. — — —

V utorok, deň pred svätým Valentínom,² dostal kráľ do daru od poľského kráľa obrovské zviera³, ktoré bolo chytené v Litve. Poľskému kráľovi sa takýchto živých tvorov dostali do rúk rovné tri kusy. Kým tieto zvery prepravili z Litvy do Krakova, v dôsledku spútania a divosti tak zoslabli, že ich nebolo možné prepraviť až do Kostnice. Preto kráľ rozhodol, že všetky tri zvieraťá treba usmrtiť. Dve z nich rozkázal nasoliť a rozposlať svojim biskupom a pánom, ktorí sa v tom čase nachádzali v Kostnici. Aj ja som z nich v mojom dome a aj v iných krajinách jedol. Tretie a zároveň najväčšie zviera prikázal kráľ aj s kožou nasoliť a za pomoci rozličného korenia uchrániť pred hnilobou. To sa podobalo veľkému čiernemu volovi, ibaže malo väčšiu hlavu, hrubší krk, mohutnejšiu hrud', krátky chvost a na hlave, vo vzdialenosti asi jednej stopy od seba, dva malé špicaté rohy. Podobalo sa na vola, ktorého nazývajú aj zubor. Vnútorosti boli zvieraťu odobraté. Keď ho doviezli, naplnili ho novými koreniami a odoslali dolu Rýnom kráľovi Anglicka. Spôsob, akým bolo zviera prepravené z Kostnice do Anglicka, dal panovník dopredu vytrúbiť, aby sa o tom vedelo a aby ho každý videl. Okrem toho kráľ poslal spolu s touto zásielkou tri súdky z tej istej diviny. Povožník, ktorý zvery doviezol z Litvy do Kostnice, mienil, že ich preprava stála viac ako štyristo uhorských zlatých. — — —

Kráľ (*Žigmund*) v Uhorsku takisto udeľoval majetky do léna aj obyvateľstvu nešľachtického pôvodu. Tí mu museli odvádzať sliepky, vajcia, kapúny, vosk, korenie alebo rozličné iné veci. A takisto aj v Uhorsku boli majetky udeľované do léna len na čas, kým žije kráľ, ako aj obdarovaný. — — —

(*Do Kostnice*) prišiel so 120 jazdcami a tromi povozmi aj veľmož pán Stibor⁴, pôvodcom Poliak. Jeho majetky sa nachádzajú v slovenskej krajine⁵ medzi Moravou a Poľskom na rieke, ktorá sa nazýva Váh, a patrí mu tu päť miest: Trenčín, Beckov, Uherský Brod, Holíč so Skalickou a Hlohovec.⁶ — — —

Citované podľa *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov V. Prvý cisár na uhorskom tróne*. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2001, s. 293-294 (preklad Tomáš Lukačka).

Edícia: Kronika Kostnického koncilu Ulricha Richentalu bola vydaná viackrát. Už roku 1483 vyšla ako inkunábula v Augsburgu (vo faksimilovom vydaní v roku 1923) a potom viackrát v 16. storočí.

- 1 Deň svätého Blažejja pripadol na 3. februára 1417.
- 2 Utorok, deň pred svätým Valentínom pripadol na 9. februára 1417.
- 3 Týmto zvieraťom bol zubor.
- 4 Stibor zo Stiboríc mladší (syn Stibora zo Stiboríc) bol v rokoch 1414 – 1419 rytierom kráľovského dvora, kapitánom Považia (1428 – 1429), inak aj nitrianskym (1422 – 1424), zároveň či potom taktiež trenčianskym, marmarošským a tekovským županom. Zomrel v roku 1434.
- 5 V kronike sa príslušná pasáž uvedená nasledovne: ...gross herr Strobor usser Boland und her in Windeshen landen zwuschen Merhern und Boland an dem Wasser, das nempt Vag. V inom vydaní Richentalovej kroniky je Stibor označený ako grauf Stieborcz von Stieboricz am Wag.
- 6 Nie všetky Richentalove informácie sú presné. Napríklad Trenčín a Hlohovec Stiborovi nikdy trvalo nepatrili.

Erby uhorských veľmožov v rukopisnej kronike Ulricha z Richentalu, v hornom rade (zľava): Herman z Celje, Fridrich z Celje, Mikuláš z Gorjan, spodný rad (zľava): Stibor zo Stiboríc, Pipa z Ozory, Fridrich z Gorjan.

56 Zmluva medzi sporiacimi sa Ladislavom Podmanickým a Viliamom Tettauerom

2. februára 1483

Po zvolení Mateja Korvína za českého kráľa roku 1469 sa zintenzívnili kontakty medzi Horným Uhorskom a Moravou. Mnohí uhorskí šľachtici získali majetky na Morave a naopak moravskí sa zasa uchytili v severozápadných uhorských stolicích. Medzi novými vlastníkmi zväčša dochádzalo k sporom o hranice ich majetkov. Tak to bolo aj v prípade Ladislava Podmanického a Viliama Tettauera, ktorí patrili k významným vojenským veliteľom kráľa Mateja. Vážnemu konfliktu medzi nimi zabránili predstavitelia Trenčianskej stolice, keďže vybrali sponedzi seba sprostredkovateľov, ktorí sporiacich sa vojvodcov zmierili. Svedectvo o tom podáva listina z 2. februára 1483. Zároveň je cenným jazykovým svedectvom písaným slovakizovanou češtinou.

Letha bozieho tisíczeho cztyrsteho osmdesateho trzetieho w/nedieły w hod slawny Panny Marie genz slowe Hromnycz, stala se dobrowolna a przatelaska smluwa zkrze wrozoneho pana pana Jana s Zerotyňa a/s Ffulneka¹ a skrze pana Petra z Rohody² a pana Mykulassez Nozdrkowecz³ s/wicze Isspany stolicze. Trenczanskey a skrze pana Menhartha Slopney a z/Wrssatcze⁴ a skrze pana Mikulasse Ffrancze z/Hage a z/Hluku⁵ a skrze pana Ondreasse z Horowecz⁶ mezy panem Laczlawem z/Podmanyna⁷ a s Bistrzicze⁸, z gedne strany, a mezy panem Wylemem Tetaurem z Tetowa⁹ a z Hryczowa¹⁰ strany z druhey, o wsseczky prze a zassczy, czo se tycze w stoliczy Trenczanskey¹¹ y take w Zemy Morawskey, w drzeny gegich ze gsmye o/wsseczky wieczy na miesto zrownaly a przatelasky zmierzily. Nez tyto kusy duole psane, kterak mezy nymy bity magy, z gegich obapolny dobru wuoly tak gsme zgednaly.

Czoz pan Podmanynsky pana Tetaura wynyl o wes pustu Rymanowicze gmenowanu a o/luky, kteruz pan Podmanynsky w zaloze drzy, zeby gemv pan Tetaur moczy sahal a sekl o tu wes a luky, tak wyrziekamy, aby na den Swateho Gyrzi nyny nayprw przisszczieho k panom ysspanom kazda strana cztyr wydala do Trenczyna a sprawedlywosty swe przed tiemy desyti wkazaly a polozily. Buduly ge ty moczi przatelasky smluwyty, aby na tom dosti mely, paklyby nemohly, dwuor kralowsky przed/sebu magi.

A druhy artikul takto nalezame : mezi gich lidmy gmenem Czabalu, czlowekem pana Tetaurowym, a Benkem¹², pana Podmanynskeho czlowekem, ze ma pan Podmanynsky prawo osadyt na/tey dieayne a z czisteho (?) panstwy tolikez konsseluow k/swym przisadyt, a prowede ly Benek hodnym swedomym, ze czo

za rukogemstwie za Czabalu dal, to gemv ma Czabala Benkowy nawratity a swe penize ostatek Czabala swobodne brati ma.

Trzeti artikul : yakoz Petra, Barwyruow syn Makowczowy wynu dawa, zeby gemv kone pobral, Makowecz ma prowesty, ze v Ssworcze buducz, bral w/odpowedney walcze.

Item o Wah ; o seze, neb o sly, ktomv magy z obu stranu lidy daty chotarnyky, aby ti ohledaly, diela/ly pan Tetaur na swem toho poziw, pakly na/pana Podmanynskeho ma pustiti to.

Item o Vrbanowskeho ; Vrbanowsky¹³ ma osaditi czlowekem hodnym, aby richtarzstwy spravowal panv Tetaurowy a toho czloweka panv Tetaurowy nebly vrednykom gehu, ma vkazaty a do roka ma poziwaty, a potom chczely sediety, toho gehu dobra wuole, pakly nechcze, ma prodaty, nebo swemv prziteli nekteremu wzdaty, a pan Tetaur k/prozbie nassy ma gemv wratiti wsseczko, krome sena czu gemv wzal.

Item o myto : samy przed/namy zwolily se obapolnie, ze z Bistriczkeho zbozy, aby w Hriczowe, a z Hryczowskecho w Bistriczy myta nedawaly.

Item o lidy, przigimany, aby do toho czasu, yakoz kralowu Jasnosty prelati a pany zgednano gest, aby neprzigimaly mezi sebu, a tak zachowaly. A k tomv na swedomie my swrchupsany gednatele swe peczeti k/tomuto listu dalisme prizdawiti a gedne strane geden a druhey druhy dali/sme. Genz gest dan w Trenczyne leta y dne na huorze psaneho.

(Na tergu pismom zo XVI. storočia: *Littera in lingua Bohemica super sigillis sex nobilium scripta*, čiže listina vydaná v českom jazyku spečatená šiestimi šľachticmi.)

Uloženie: Originál listiny so šiestimi pečatami sa nachádza v Maďarskom národnom archíve v Budapešti, sign. DL 18 757.

Citované podľa *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov VI. Pod osmanskou brozbuou*. Zost.: Lukačka, Ján. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2004, s. 100-101, č. 42.

Edícia: KNIEZSA, Štefan, ed.: *Stredoveké české listiny*. Budapest 1952, s. 44-46, č. 24.

* * *

- 1 Ján zo Žerotína a Fulneka – žoldniersky kapitán česko-moravského pôvodu.
- 2 Peter z Rohody – trenčiansky kastelán.
- 3 Mikuláš z Nozdrkovic – trenčiansky kastelán, neskôr podžupan Trenčianskej stolice.
- 4 Melichar zo Slopnej – zeman zo Slopnej.
- 5 Mikuláš František z Háje a z Hluku – žoldnier českého pôvodu vo vojsku Mateja Korví-

- na, získal majetky v Trenčianskej stolici.
- 6 Ondrej Horovecký – zeman z Horoviec v Trenčianskej stolici.
 - 7 Ladislav Podmanický – príslušník rodu Podmanických, významný vojvodca kráľa Mateja (pozri dokumenty číslo 6 a 54).
 - 8 Považská Bystrica, hrad a mesto v Trenčianskej stolici.
 - 9 Viliam Tettauier – kráľovský žoldniersky kapitán, ktorý sa usadil v Trenčianskej stolici a preslávil sa na vojenských výpravách kráľa Mateja.
 - 10 Hričov – hrad v Trenčianskej stolici.
 - 11 Výraz *stolicza Trenczanska* je pozoruhodným svedectvom o slovenskej územno-správnej terminológii.
 - 12 Osobné údaje o menovaných nie sú známe.
 - 13 Urbanovský – člen zemianskej rodiny v Trenčianskej stolici.

V decembri 1485 sa zišiel v Budíne snem, ktorý rokoval až do 25. januára 1486, keď kráľ vydal rozsiahly dekrét, v staršej literatúre označovaný ako *Decretum maius*, čiže Väčší dekrét. Patrí medzi najzaujímavejšie právne dokumenty 15. storočia. Matej Korvín chcel touto kodifikáciou obmedziť vplyv obyčajového práva v mnohých oblastiach, a preto k dekrétu pripojil klauzulu o jeho večnej platnosti. Dekrét obsahoval až 78 zákonných článkov, vojenstvu je však venovaných len niekoľko z nich (30, 31, 32, 33, 61, 62, 65, 66, 67), z hľadiska výstavby a organizácie uhorských branných síl či obrany krajiny neprinášajú veľa nového. Z formálneho rozboru dekrétu vyplýva, že až 20 % textu je doslovným prevzatím ustanovení dovtedajších dekrétov a aj v ostatných 80 % textu badať podstatné vplyvy dovtedajšej uhorskej legislatívy. Osobitosťou dekrétu však bolo, že ako jeden z mála uhorských stredovekých zákonov bol roku 1488 a 1490 vydaný tlačou v Lipsku.

(30. článok) **Idúci na vojnu či kdekôľvek inde nech nepáchajú škody**

Ďalej sa ustanovuje, že ak preláti, baróni alebo akýkoľvek iní šľachtici či už ku kráľovskému majestátu, alebo na kráľovský dvor, alebo na vojenskú výpravu či hoci-kde inde, a či cestujú vo svojom osobnom, alebo vo verejnom záujme, vždy a všade sa musia správať tak, aby nespôsobovali škody, neprávosti ani ujmy ostatným obyvateľom krajiny.

(31. článok) **Vojaci nesmú páchať škody, a o treste vinníkov**

Ďalej, keďže výpravy a ubytovanie sa vojakov doposiaľ – ako sa hovorí – spôsobujú obyvateľom krajiny veľkú ťarchu a škody, ustanovuje a nariaďuje sa:

Oddiely kráľa alebo iných obyvateľov, či sú to jazdci alebo pešiaci, ktorí musia prechádzať krajinou, sú odteraz povinní všetko, čiže krmivo pre kone a potraviny pre ľudí, uhradiť, a nech sa neopovážia spôsobovať škody.

Ak niektorí, a to nie kráľovskí, ale vojaci iných, konajú proti tomuto ustanoveniu, potom tí, ktorí utrpeli škodu za spôsobenú ujmu, nech žiadajú súdnou cestou odškodnenie od ich pánov. Ak by sa to týkalo kráľovských oddielov, nech kráľovský majestát určí čestného a náležité majetného človeka, ktorý ich (*vojakov*) má sprevádzať a nedovoliť im, aby kdekôľvek spôsobovali škody. – – –

Ďalej, keďže niektoré oddiely, a to najmä ľahkí jazdci, čiže husári¹ zvykli po skončení výpravy alebo vypršaní kontraktu alebo po ukončení vyplácania žoldu obsadiť a oddychovať na cudzích majetkoch, kde spôsobujú veľké škody. – – –

(61. článok) **Tresty pre vojenčiacich, ktorí obsadzujú a rabujú kostoly**

Ďalej sa rozmohlo, že vojaci na pochode, zabudnúc na strach pred Bohom a ľuďmi, kradmo vnikajú do kostolov, kde si sedliaci zvykli kvôli bezpečnosti uschovávať potraviny a iné cennosti, tam (*v kostoloch*) si vojaci prisvojujú nielen veci sedliakov, ale páchajú beztrestne také strašné veci, o ktorých je hrozné čo i len hovoriť. Preto sa ďalej prísne zakazuje či už jazdcom alebo pešiakom násilne vnikáť do kostolov, zne-
sväcovať ich či kradnúť tam. – – –

Ak by konali proti tomu, tak kapitán tohto oddielu, ak je šľachticom, má stratiť majetkové práva a nech sa mu skonfiškujú celý jeho hnutelný majetok, ktorý prepadne v prospech kráľovského fisku². Ak sú previnilci nešľachtického pôvodu, nech sú potrestaní upálením. – – –

(66. článok) **Nech odložia zbrane všetci, ktorí chcú ísť do krčmy**

Ďalej, keďže na jarmokoch a týždenných trhoch, ako aj v krčmách dochádza k mnohým vraždám, zraneniam, bitkám a tiež sa zvyklo vyskytovať mnoho zvád, hádok a nespočetné množstvo iného zla, lebo zúrivosti vždy slúžia zbrane. Takže, aby sa skoncovalo s týmito nekalými činmi, nariaďuje sa, že všetci a každý jeden akéhokoľvek stavu, čo ide na jarmok, trh, alebo do krčmy, nech odloží všetky zbrane v svojom príbytku a pod vyššie spomenutým trestom³, nech neozbrojený ide predávať, kupovať či piť a len takto nech sa tam zdržiava a zabáva.

Preložil Vladimír Segeš.

Edícia: *Corpus Juris Hungarici. Magyar Törvénytar. 1000 – 1526. évi törvénycikkek*. Ed.: MÁRKUS, Dezső. Budapest 1899, s. 402-469; DÖRY, F. – BÓNIS, G. – ÉRSZEGI, G. – TEKE, S.: *Decreta regni Hungariae. Gesetze und Verordnungen Ungarns. 1458 – 1490*. Budapest 1989, s. 265-310.

Literatúra: SEGEŠ, Vladimír: Legislatívno-právny rámec uhorského vojenstva za kráľa Mateja Korvína. In: *Vojenská história*, roč. 5, 2001, č. 2, s. 3-19; KUBINYI, András: *Mátyás király*. Budapest 2001, s. 57-95.

* * *

- 1 V tomto zákonnom článku sa prvýkrát v legislatívno-právnych normatívoch spomínajú huzári – *huzarones*.
- 2 Kráľovský fiskus – kráľovská pokladnica, ktorá spravovala financie i majetok kráľa a kráľovstva.
- 3 Trest sa spomína v predchádzajúcom zákonnom článku (65/1486), predstavuje jednu hrivnu, čiže štyri zlaté.

Ján z Turca (Johannes de Thurocz, Thuróczy, Thuroczius) sa narodil okolo roku 1435 v Pýre (dnes časť obce Šípice v okrese Zvolen). Pochádzal z turčianskeho zemianskeho rodu. Základné vzdelanie získal pravdepodobne v škole pôsobiacej pri premonštrátskom konvente v Šahách. Nejestvuje hodnoverný doklad o jeho univerzitnom štúdiu, takže označenie magister pred menom neoznačovalo jeho univerzitnú hodnosť, ale titul, ktorý prislúchal úradne činným osobám. V roku 1475 sa stal protonotárom krajinského sudcu Štefana z Bátoru pri kráľovskej kúrii, a roku 1486 hlavným notárom a sudcom kráľovského osobníka (personála) Tomáša Drághiho. Priame doklady o jeho smrti sa nezachovali. Zomrel pomerne mladý koncom roku 1488, respektíve začiatkom roku 1489. Bol vlastne prvým laickým uhorským kronikárom a tvorcom najrozsiahlejšej tlačou vydananej uhorskej kroniky, ktorú začal písať dakedy pred rokom 1485 a ukončil roku 1488. Ešte v tom istom roku kronika vyšla tlačou v Brne (20. marca) a v Augsburgu (3. júna). Dielo sa skladá z troch základných častí, začínajúcich najstarším obdobím a končiacich výkladom dejov, ktoré autor aj sám zažil. Obdobie kráľa Žigmunda spracoval aj na základe dokumentov, privilegálnych a darovacích listín zaznamenaných v skrátenej verzii v kráľovskej kancelárii do osobitných kníh – registrov. Využíval aj naračnú časť kráľovských listín. Za významný prameň historického výkladu považoval živú tradíciu, ústne podanie, ľudové piesne a anekdoty. V jeho výklade historických udalostí majú miesto aj zázračné a nezvyčajné prírodné úkazy predznamenávajúce spravidla dejinné zvraty so zlými následkami. Tento prvok sa využíval aj v historiografickej tvorbe talianskych humanistov. Ján z Turca šírkou záberu historických udalostí predstihol všetkých predchádzajúcich uhorských kronikárov.

(204) Sprisahanie proti kráľovi Žigmundovi a jeho zajatie

Ach, aké macošské šťastie udeľuje ľudský osud, keď ho vedie po nežiaducich chodníkoch, aké rozličné nepriateľstvá prináša, koľko nenávisti plodí! Veď časom sa stávajú nepriatelia aj z priateľov najvyššieho uhorského rodu. Ľud doteraz kráľa Žigmunda mal rád, no po spomínanej ťažkej porážke ho znenávidel. Keďže bol zlým veliteľom, obával sa, že za jeho nedbalosť ho ľud potrestá ako kedysi perzského kráľa Xerxa po nešťastnej vojne v Grécku¹. Preto po bitke vesloval vo vysokých vlnách Dunaja a mora do mesta Konštantínopolu, odtiaľ na Rodos a potom k brehom Dalmátska a Chorvátska. Sprevádzať ho významné osobnosti krajiny, ako ostrihomský arcibiskup pán Ján,² jeho brat Štefan z Kaniže,³ ktorí boli vyslaní ako sprostredkovatelia, aby pôsobili v záujme kráľa. Spomínaný vojvoda Štefan Lackfi a Štefan zo Šimontorne, ktorých ťažil starý hriech, boli s viacerými spoločníkmi zajedno v tom, že kráľ Žigmund už nemá vládnuť. Vyslali preto poslov k synovi nedávno zavraždeného kráľa Karola, k urodzenému mladému

Ladislavovi,⁴ ktorý vtedy po otcovi panoval v Apulii. Prislúbili mu, že mu bez ťažkostí odovzdajú žezlo uhorskej krajiny. On však mal pred očami a na mysli biedny osud svojho rodiča na uhorskom tróne, a hoci slúbili, že odstránia kráľa Žigmunda a pokojne mu odovzdajú vládu, o to väčšmi sa zdráhal prevziať v Uhorsku moc. Zistili, že iba ťažko ho možno na to nahovoriť. Jednako nedali sa odradiť. Aby ľahšie dosiahli svoj cieľ, obaja Štefanovia si vymohli prostredníctvom svojich poslov od kráľa Ladislava list s príslubom, že ak získa kráľovské žezlo, odobrí im to, čo vykonali v krajine v jeho mene. Takýto vierolomný postup priviedol veľkú časť šľachty na scestie a na mnohých zostal biľag tohto zločinu. Odvtedy ich rod až do našich čias neprestajne plače nad svojím sedliackym osudom, ktorý ho stihol.

Hoci sa prípravy konali potajme, kráľ sa to aj tak dozvedel. Medzitým ubehlo mnoho dní. Žigmund sa v prímorských oblastiach zdržiaval pol druhu roka⁵ a zásluhou niektorých magnátov, predovšetkým ostrihomského arcibiskupa, pánov z Kaniže, ako aj bána Jána Marótiho⁶ bol opäť uvedený na kráľovský trón. A hoci vedel, že obaja Štefanovia stroja a snujú proti nemu úklady, neposlal proti nim vojenský oddiel a nepomstil sa, ako by sa to bolo patrilo. Od návratu kráľa uplynulo tri a pol roka a medzitým počet jeho odporcov a sprisahancov sa rozrástol a navádzanie nakazilo takmer celý uhorský ľud, ktorý naňho hľadel zlovestným okom. Nenávisť Uhrov voči nemu vyvolala jednak smrť tridsiatich dvoch šľachticov a jednak nešťastný koniec nikopolskej výpravy a nie menšie výčitky mu Uhri adresovali, pretože ako vdovec žil nezriadeným životom a znásilňoval panny. Okrem toho malo na ľud veľký vplyv prehováranie obidvoma spomínanými Štefanmi. A tak všetci, čo takto zmýšľali, rozhodli sa vo vhodnom čase zajať kráľa.⁷ V roku Vtelenia Pána 1401, v ročnom období, keď vrcholiaca jar pod vedením býka poskytovala rovnako teplé dni, stromy sa po mrazivej zime odeli zeleným lístím a kvitnúcimi ratolesťami, čiže na deň, keď matka cirkev slávi víťazstvo sv. Vitala (28. 4.), vošli baróni podvodne pod zámienkou rozhovoru do kráľovského paláca a želali si stretnúť sa s kráľom. Keď sa pred nimi objavil, vmietli mu do očí všetky dôvody svojho zločinného postupu, ktorý zosnovali, a s veľkým krikom sa oborili naňho. Ak by sa neboli dali prehovoriť tými, čo ho mali radi, bol by kráľ prebodnutý mnohými ranami vylial krv a vypustil dušu ako Iulius Caesar. V tých dňoch boli v Gorjanského dome dvaja milí mládenci. Ich otca, niekdajšieho palatína Mikuláša Gorjanského zavraždili ako prívrženca kráľovien. Jeden mal otcovo meno, druhý sa nazýval Ján⁸. Pretože sa nazdávali, že títo mladíci za bolestnú vraždu svojho otca číhajú na kráľov život (*za jeho vlády si obzvlášť vytrpeli*), zverili im dohľad nad ním v ich hrade nazvanom Šiklós⁹.

(205) Vyslobodenie kráľa Žigmunda

Kým kráľ Žigmund znášal útrapy zajatia, tí, čo mali naňho ťažké srdce, otvorene vystúpili s tajne spriadanými úkladmi. Nazdávali sa, že už im nestojí v ceste nijaká prekážka na dosiahnutie vytýčených cieľov. Zoradili sa do šikov a pyšne vykračovali, vztyč-

čili zástavu kráľa Ladislava (*Neapolského*) a niesli ju po celej krajine. Do ktoréhokolvek mesta s ňou vstúpili, prinútili duchovenstvo, aby im išlo v ústrety s úctou v sprievode. Medzitým vyrozumeli samého kráľa Ladislava, aby sa poponáhľal, lebo všetko sa zariaďovalo podľa jeho želania. Keď sa kráľ Ladislav dozvedel o Žigmundovom zajatí a že jeho strana zosilnela, čím sa mu otvárajú dvere na dosiahnutie moci, vyhovel žiadosti a pozvaníu, urýchlene sa vystrojil a nastúpil cestu do Uhorska.¹⁰ – – –

(206) **Návrat kráľa Žigmunda do Uhorska**

Chýr o oslobodení kráľa vyvolal v radoch jeho nepriateľov veľké zdesenie a priaznivo ovplyvnil jeho situáciu. Lebo keď získal slobodu, tí, čo boli proti jeho zajatiu, akoby prebudení z ťažkého sna žiadali pre jeho nepriateľov pomstu a všemožne sa usilovali uviesť kráľa na vznešený trón uhorskej krajiny. Tí, čo inakšie zmýšľali, nemilosrdne ničili a plienili dediny a polia. Medzi nimi bol veľmi neúprosný a krutý bán Ján Maróti. Na jeho pustošenie nezabudli ešte ani starci žijúci v našom období. Naopak, aj druhá strana podnikala kroky buď na svoju ochranu alebo sústreďovala sily na útok. Všade vznikali rozbroje, šíri sa rabovanie a veľké besnenie. Kráľ Žigmund mohutne podporovaný jednak vojskom ľudu svojej krajiny a jednak silnými šíkmi šľachty horných častí uhorskej krajiny (horné oblasti uhorskej krajiny mu totiž zostali verné) prišiel znovu do Uhorska. Pretože Budínsky hrad i všetky pevnosti v krajine mali v rukách jeho prívrženci, nemal veľké prekážky pri znovunadobudnutí kráľovského žezla. V tých dňoch prišiel aj kráľ z Apulie zlákaný početnými sľubmi tých, čo ho pozvali, aby prevzal vládu v krajine. Dostal sa na hranice Dalmátska, kde sa dozvedel, že kráľ Žigmund je v plnom zdraví v Budíne¹¹ a že pomery v Uhorsku sa uberajú podľa jeho želania. Okamžite preto zmenil svoj pôvodný úmysel, nepokračoval ďalej v ceste, lež sa vydal naspäť, ponáhľajúc sa do otcovej krajiny. Vracia, že rozhorčený krivdou spôsobenou otcovi i jemu napísal kráľovi Žigmundovi list¹², v ktorom ho prosil, aby sa náležite odplatil tým, ktorí teraz stoja pri ňom, no zvyčajne sa vždy tešia z (*nástupu*) nového kráľa.

(209) **O pôvode husitov**

Nielen záležitosti smrteľníkov sa vymknú nečakane z pravidelného chodu, ale z Božieho dopustenia aj viera voči Bohu občas trpí temnotou. V spomínanom období vlády kráľa Žigmunda vznikol v kresťanskom náboženstve veľký rozkol. Morová nákaza herectickej zvrátenosti šírená Jánom Viklefom v Anglicku¹³ a v Čechách pod vedením Jána Husa¹⁴ otravovala ľudskú myseľ a pozvoľna zmohutnela. Stúpencom tejto sekty v Čechách i na územiach s nami susediacich nazývame husitmi. Okrem toho hrozného protivníka katolíckej viery vynorila sa v tých časoch istá zlorečená rehoľa (ak na ňu možno vôbec vzťahovať názov rehoľa) pomenovaná adamiti. Nevie, kto ju založil. Táto sekta, vraví sa, úspešne lákala na ohavné činy ľudí obojakého pohlavia, rovnako starých, ako aj mladých, nazdávam sa, (*že*) predovšetkým preto, lebo im dovoľovala voľne holdovať

telesnej rozkoši. Prívrženci sekty vraveli, že tento rád založil sám najvyšší Stvoriteľ a od vzniku sveta prikázal, aby sa všetko stalo spoločným: „Nech sa rozrastajú a rozmnožujú.“ Chodievali nahí a bývali v skrýšach jaskýň. Bohoslužby – ak sa smie nazvať bohoslužbou to, čo konali – mali pri zhasnutých pochodniach, ponorení do tmy. Svojho predstaveného nazývali českým jazykom otec, to jest páter. Prevolávali heslo Rozrastajte a rozmnožujte sa a bez ohľadu na vek sa vrhali do objímania a ukojenia túžby po telesnej rozkoši. Šíreniu a rozhojneniu tohto bludného učenia pomáha akiste diabol. On rozprestrel nad ľudským rodom svoje siete. Preto predstavený (*sekty*) môže konať rôzne divy. Okrem iného rozkázal vtákom brázdiacim vysoký vzdušný priestor a zveri skrývajúcej sa v tmavých lesoch, aby sa k nemu dostavili; tie čoskoro prišli a so skloneňou šijou mu preukazovali úctu. Prefikáný čarodejník chcel konaním divov chytiť do siete tých, ktorých sa nezmocnila slasť rozkoše. A to sa aj stalo. Lebo táto skazonosná zvrátenosť vo svätom náboženstve sa v priebehu niekoľkých dní natolko rozšírila, že ju neskôr aj spomínaní husiti takmer nevedeli premôcť a zničiť, hoci vystúpili s nemalým vojskom a s ozbrojenou silou.¹⁵

(210) Boje kráľa Žigmunda proti husitom a upálenie Jána Husa

Kráľ Žigmund vzhľadom na prijatú hodnosť rímskeho kráľa bol dozaista povinný brániť katolícku vieru; avšak v prvom rade preto, lebo spomínaní husiti zhromaždili veľkú vojenskú silu, pustošili jeho rodnú krajinu a ohňom a mečom nemilosrdne bojovali proti tým, čo nepatrili do ich sekty. Neraz vyzval do zbrane proti nim uhorskú i nemeckú vojenskú moc, nešetril pritom zdedenú krajinu a jej ľud a v Českom kráľovstve spôsobil veľkú skazu.¹⁶ Husiti sa však nepoddali a zavše v mene Kristovej krvi boli odhodlaní bojovať a ako znak si dali namaľovať na zástavy, štíty i na iný bojový výstroj obraz kalicha. Do šíkov sa zoraďovali pod vedením statného a jednookého muža menom Žižka¹⁷ a proti tým, čo s nimi zaobchádzali kruto, postupovali ešte krutejšie. A tak nielen vo viere, ale aj svetských veciach bol v tomto kráľovstve obrovský zmätok. Preto nastal medzi oboma znepriatelenými stranami často boj, v ktorom dochádzalo k veľkým stratám na ľuďoch. Najväčšie bojové stretnutie sa odohralo, keď sa obe nepriateľské strany zrazili na bojisku neďaleko banského mesta Kutnej Hory. Ani jedna z bojujúcich strán neustupovala, hoci utrpeli obrovské straty.¹⁸ Dlhو zúrili ľúty boj bez jednoznačného vyústenia, pričom na oboch stranách padlo mnoho bojovníkov; napokon bol silnejší Žižka. Kráľ zanechal bojisko a so zvyškami svojho vojska sa dal na útek. Jeho výzbroj padla rúk nepriateľa, čím sa jeho odhodlanie a bojová sila ešte zvýšili. Kráľ Žigmund usúdil, že sa tento jed vierolomnosti nedá potlačiť silou. Usiloval sa preto urobiť koniec pohrome uznesením všeobecného koncilu a zvolal onen preslávny kostnický snem celého kresťanského náboženstva. Na zasadaní koncilu bol spomínaný Ján Hus i jeho žiak Hieronym ako hlavní pôvodcovia bludu spolu s ich učením zavrh-

nutí, odsúdení a trestom smrti na hranici odstránení. Avšak v Českom kráľovstve práchno náказы, ktoré splodili, nevymizlo ani do našich čias.¹⁹

(212) O ťažení bána Štefana z Lučenca do Valašska

V období vlády tohto kráľa sa viackrát bojovalo aj v zakarpatských oblastiach (*vo Valašsku*), pretože si to vyžadovali stále vzbury tamojšieho ľudu. Jednako najväčšia vojna v týchto oblastiach sa odohrala pod velením skvelého muža, bána Štefana z Lučenca²⁰. Hoci mala smutný koniec, zaslúži si, aby jej pamiatka zostala živá.

Na tomto území boli v tom čase dvaja vladári: Dan a Mirče. Obaja pochádzali z tej istej krvi. Porušili rovnaké postavenie v panovaní a každý z nich chcel vládnuť sám. Keď Dan zistil, že jeho postavenie zoslablo, požiadal o pomoc tureckého sultána. A keď ju získal, prinútil druhú stranu na útek. Naopak, keď Mirče videl, že jeho sily sú slabé na zadržanie vonkajšieho nepriateľa, poprosil o pomoc kráľa Žigmunda. A kráľ mu poslal na čele mnohých ozbrojených oddielov bána Štefana z Lučenca, ktorý podstúpil krvavú bitku. No bol slabší ako nepriateľ. Obe strany utrpeli veľké straty, napokon padol aj bán Štefan a vojna sa skončila. Vojaci sa totiž po strate veliteľa rozprchli a nepriateľovi zanechali veľkú korisť a zajatcov.²¹

Po skončení vojny sa stal veľký zázrak. Keď po dvoch rokoch od porážky prišli niektorí ľudia pozrieť si na bojisko pozostatky padlých a s hrôzou si prezerali nespočetné kosti zabitých mužov a zvierat, zrazu začuli slabý, sotva počuteľný hlas. Preľaknutí hľadeli sem a tam, nikoho však nevideli. Nazdávali sa preto, že sa s nimi zahráva nejaké strašidlo, a zo strachu dlho stáli nepohnute. No keď aj naďalej počuli hlas a v nezreťelnom volaní si všimli vyslovovať častejšie meno nášho Pána Ježiša Krista i jeho preslávnej Rodičky Márie, precitli; skúmali, čo je to za div, a postúpili bližšie k nemu. Medzi ľudskými kosťami zbavenými hniloby, ktoré ležali v zelenej tráve, našli neporušenú hlavu. Ó, preslávná nebeská Kráľovná, ako máme velebiť Tvoje sväté meno, aké vďaky Ti vzdáme, akou oslavou Ťa uctíme, keď všetky mocnosti nestačia Ti vzdávať chválu! Nech prestane Ti vzdávať chválu ten, kto nepocíti pri vzývaní Tvojho mena Tvoju láskavosť! Lebo Ty neopustiš nikoho, kto prosí o Tvoju pomoc a utieka sa pod Tvoju svätú ochranu. Pre nás je to veľký príklad, svätá Panna, na tomto človeku si nám ukázala úžasný zázrak! Totiž keď zbadali, že ostatné jeho telo nežije, podľahlo rozkladu a že iba hlava je živá a jazyk hovorí, zachvátil ich nesmierny úžas. Po toľkých dňoch v letnej páľave a v krutej zime, o hlade a smäde sa celé telo rozložilo a iba hlava zostala neporušená. A k prekvapeným ľuďom takto prehovorila: „Čo sa čudujete? Som Božím stvorením a kresťanom, a ak ste kresťania, vyhľadajte mi v mene Toho, ktorý zomrel za vás na kríži, kňaza, aby som sa mohol vyspovedať.“ Keď sa ho na to opýtali, ako mohol až do týchto dní žiť, odpovedal: „Preslávná Panna Mária ma opatrovala a až do vášho príchodu zachovala pri živote, aby som neumrel bez prijatia cirkevných sviatostí; a dovedty nezemriem, kým sa nevyspovedám.“ A znova sa ho spýtali: „Z akého dôvodu ťa sama

preslávná Panna sprevádzala toľkým dobrodením?“ Odpovedal: „Na vigílie jej siedmich sviatkov som sa vždy postil o chlebe a vode a jej sviatky som slávil v najväčšej zbožnosti, ona mi bola všetkou nádejou v živote i v smrti.“ Ihneď privolali kňaza, ktorý vykonal spoveď a všetko ostatné, čo sa žiadalo, a rozhrešený spočinul v pokoji.

(214) **Korunovácia kráľa Žigmunda za českého kráľa**

Kráľ Žigmund slávne panoval v Uhorsku tridsaťštyri rokov a za kráľa Českého kráľovstva bol korunovaný v roku Vtelenia Pána (28. júla) 1420. Pred uvedeným rokom nevládol v tejto krajine z titulu kráľa, ale ako gubernátor.²² Kráľ zabezpečil vysoké postavenie nielen mnohým malým šľachticom nízkeho pôvodu, ale aj bežným ľuďom a v krajine sa stali mocnými. Páni z Pavloviec a Rozhanoviec, ako aj niekdajší pán palatín Michal Orságh²³ dostali k svojim sídlam značné majetky zásluhou samého kráľa. Ich potomkovia sa teraz tešia v krajine z titulu vznešenej veľkomožnosti. Komes²⁴ Pípo z Ozory²⁵ zomrel bez potomka vlastnej krvi a bán Matko so svojimi bratmi Frankom, Petkom i Zowanom (*Jovanom*) boli z Dubrovníka²⁶ a ich potomkom sa neušla veľká časť z otcovho dedičstva. Tí totiž pochádzali z meštianskeho stavu, no kráľ im bol veľmi priaznivo naklonený, a kým žili, mali hojne zlata, pozemkov a v krajine mali veľkú moc. Nechcem vymenúvať šľachticov stredného postavenia, ktorých kráľ povýšil zo sedliaka na dedine alebo človeka zo zastrčenej chatrče na šľachtica. Čitateľov by to unavilo a z tohto hľadiska to nie je ani dôležité.

(216) **O Blažkovom pustošení**

Kráľ Žigmund svätú matku cirkev, ktorej zbrane spôsobili zármutok alebo otriasolňou cirkevný rozkol i obrovské búrky a krútnavy herézy, pri viacerých príležitostiach povzbudil a rozpadávajúcu sa pozdvihol. Často pre ňu obetoval svoje poklady a nechal za ňu vyliť krv svojich verných a položiť život. Keď bolo zrejmé, že mu pokročilý vek už nedožičí dlhý život, aby ho smrť nepredišla a nezmarila mu poctu cisárskej hodnosti, snažil sa získať korunu Rímskeho kráľovstva, na celom svete najslávnejšiu, ako aj diadém cisárskeho majestátu. Ochranu krajiny zveril najpoprednejším mužom a opraty koní obrátil smerom k mestu Rímu. Určení ochrancovia neochraňovali dobre Uhorské kráľovstvo počas neprítomnosti panovníka.²⁷ Lebo v roku Spasenia 1431, keď kráľ odišiel do cudzích krajín vybavovať svoje záležitosti, istý Blažek, muž s nepatrným majetkom a menom, dal dovedna z uhorských a českých vojakov bažiacich po koristi veľkú armádu. Keď mešťania usnuli v nočnom pokoji, vtiahol nebadane najprv do Trnavy, do mestečka s vysokými vežami, ktoré sú spojené tehlovými hradbami. Zmocnil sa tejto pevnosti a jeho ozbrojená sila vzrástla. Ako prudká víchrica vrátil sa do severných oblastí krajiny, ktoré my nazývame Matúšovou krajinou, nešetiac ani cirkevné imanie, ani pohlavie, ani vek a všetko až po Dunaj ohňom a mečom spustošil a ukojil nenásytnú túžbu po koristi. A bol by prenikol ešte ďalej, keby spomínaní ochrancovia neboli zhro-

maždili v celom Uhorsku početné vojsko a neskrotili jeho chůtky. Donútili ho prestať s útokmi a s vidinou mieru zachovať pokoj zbraní.²⁸

(217) Povstanie sedliackych kráľov v krajine

Pred rokmi v uhorskej krajine prehrmeli v rozličných obdobiach dve sedliacke vojny.²⁹ Jednu viedol sedliak Anton a druhú Martin (Anton sústredil veľké množstvo sedliakov v sedmohradských oblastiach, Martin v okolí Nyírségu a Szamosközu). Pomenovali sa kráľmi a vztyčili zástavy. Vrútili sa s obrovskými silami ako príval a chceli obsadiť krajinu. Hnali sa sem a tam a zavraždili všetkých šľachticov, ktorí sa im postavili na odpor. Do dedín a miest vyslali poslov so zakrvavenými mečmi so žiadosťou, aby sa k nim pridali, a tým, čo sa nechceli podriaďiť, vyhrožovali sa vyrabovaním a zabíjaním. Moc sedliakov sa zvýšila natoľko, že sa ich báli napadnúť aj ozbrojené sily. Jednako ich napokon početné výpravy pánov rozprášili a premohli a zaslúžene potrestali. Ich kráľov potrestali smrťou a ostatným, ktorým sa nepodarilo utiecť, vypichli oči, odrezali nos, pery alebo aj ruky.

(218) Ako kráľa Žigmunda najprv šťastne korunovali za rímskeho kráľa a potom za cisára

Medzitým kráľ Žigmund prešiel územím Toskánska a Lombardska a v meste Miláne ho korunovali rímskou korunou (*hodnosť rímskeho kráľa prijal predtým od kniežat a kurfirstvov v Aachene*).³⁰ Odtiaľ pokračoval v ceste a prišiel do mesta Ríma, kde Svätý Otec v Kristu pán pápež Eugen IV. počas veľkolepej slávnosti ozdobil hlavu veľkého panovníka (*diadémom*) svätej cisárskej koruny. Preto ho právom mohli jeho ľudia nazývať nielen kráľom, ale kráľom cisárom. Potom sa vrátil cez Taliansko a Nemecko do Uhorska.³¹ Predtým však vybavil záležitosti rímskej cirkvi, ako aj ďalšie úlohy, ktoré čakali na jeho rozhodnutie. Krajinu počas jeho neprítomnosti sužovali mnohé bezprávia a pokojnú situáciu narúšali hlboké rozbroje panstva. Za sídlo si určil Bratislavu. Všetci uhorskí hodnostári a páni sa k nemu hrnuli, aby ho mohli vidieť (*a pozdraviť*) v novej hodnosti. Múdro vyriešil všetok príval a búrku nepokojov, ktoré počas jeho neprítomnosti zmietali krajinou. A aby navyše vytrhol aj korene rozsiahlych rozbrojov a upevnil pokoj, vydal a potvrdil nové nariadenia a zákony.³² A aby sa navždy dodržiavali, zabezpečil to privilegijnými listinami.

(221) Výprava kráľa Albrechta proti husitom

Po cisárovej smrti nastúpil kráľ Albrecht nielen na uhorský trón, lež po získaní uhorskej koruny bol čoskoro zvolený za rímskeho a českého kráľa. Keď sa dozvedel, že sa husiti po cisárovej smrti správajú voči katolíkom ešte zúrivejšie, vypravil proti nim obrovskú armádu, zloženú z uhorského a nemeckého ľudu. Husiti zistili, že kráľova výprava ich prevyšuje počtom vojakov i silou, a hoci im poskytli pomoc poľské jednotky,

stiahli sa medzi hradby mesta zvaného Tábor. Toto české mesto je totiž pôvodcom a kólskou husitov a svojou prirodzenou polohou je priam určené na pevnosť. Po vzniku nového bludu jeho poľný tábor prebudovali a obohnali novými hradbami. Pri ňom kráľ rozložil svoj tábor. Husiti často vyrážali z mesta a kráľovské vojsko z tábora, pričom dochádzalo k neobyčajne krutému zabíjaniu. Takéto menšie potýčky trvali tri mesiace. Počas nich boli na oboch stranách v bojovom stretnutí alebo strelami z diel mnohí zabíjani. Keď kráľ Albrecht zistil, že nepriateľovi môže ublížiť iba zákerným vyhladovaním, pričom mu bolo zrejmé, že nie je schopný uzavrieť cesty, ktorými sa im privádzali potraviny, (*svojich*) rozpustil. Chýrna výprava kniežat, grófov i iných mocných šľachticov s obrovským množstvom bojovníkov zorganizovaná na zničenie moci a kacírstva husitov sa rozpadla. Odišla spod hradných múrov, prenechala miesto husitom, čo im dodalo ešte väčšiu nádej a odvahu, než mali predtým.³³

(222) Výprava kráľa Albrechta k Titelu a jeho smrť

V druhom roku panovania kráľa Albrechta sa všade rozšírila zvesť, že turecký sultán Murad³⁴ naverboval zo svojho ľudu veľké vojsko a chce napadnúť uhorskú krajinu. Preto kráľ Albrecht zvolal krajinský snem a s panstvom rozhodol, že nedovolí nepriateľovi vniknúť do krajiny a že treba proti nemu vyraziť so silnou vojenskou mocou.³⁵ Zverboval teda všetku vojenskú moc Uhorského kráľovstva, zhromaždil veľké vojsko a rozložil tábor na mieste ľudovo nazývané Titel³⁶. Keď sa turecký sultán do počul, že kráľ má na obranu krajiny dostatok vojakov i výzbroje, dobyl hrad Smederevo,³⁷ zmocnil sa takmer celého srbského územia a despota, pána tejto krajiny, vyhnal z Uhorska.³⁸ — —

Uhrov omrzelo dlhé táborenie, najmä preto, že viacerí trpeli na červienku. Podľa svojho starého zvyku zakričali „vlk“ a proti vôli kráľa zanechali tábor, nedbajsky a bez akéhokoľvek poriadku vyrazili preč. Kráľ Albrecht potom odišiel do Budína a ochorel. Mal v úmysle ísť do Viedne, a preto nedbajúc o svoje slabé zdravie, pokračoval v ceste do Rakúska. Keď prišiel na sviatok Šimona a Judu apoštolov (28. 10.) do dediny Nesmel³⁹, choroba naňho ešte väčšmi doľahla a v roku Pána 1439 po panovaní dlhom jeden rok, deväť mesiacov a dvadsaťosem dní v Uhorsku sa skončil jeho život a rovnako ako jeho predchodcovia bol s kráľovskou pompou pochovaný v stoličnobelehradskom chráme.⁴⁰

(224) Narodenie a korunovácia dieťaťa Ladislava a odcudzenie koruny

Plynul rok vtelenia Pána 1440 a blížil sa slávny sviatok Turíc, keď kráľa Vladislava voviedli do Budínskeho hradu.⁴¹ Po pôrode syna kráľovná Alžbeta začala všetko podnikáť vo svojom záujme. Mnohí magnáti, ktorým ešte nebola v srdci ľahostajná spomienka na dobrodenie cisára Žigmunda, stali sa stúpenkami kráľovnej a panovanie nového kráľa sa im vôbec nepáčilo. Kráľovná Alžbeta odišla s barónmi, ktorí boli na jej strane, do Stoličného Belehradu a svojho synčeka Ladislava dala pomazať a súčasne korunovať za

kráľa.⁴² Ladislav nezavšíl ani štyri mesiace svojho života a pri korunovácii veľmi plakal. Kňazi spievali obvyklé chválospevy, kráľovná neprestajne plakala a aj zástup barónov obklopujúci kráľovnú prejavil hlbokú účasť na jej nárekoch a ronil slzy. Na tejto predčasnej korunovácii dieťaťa sa zúčastnil aj významný muž – ostrihomský arcibiskup pán kardinál Dionýz zo Seče,⁴³ ktorý pomazal chlapčeka, ako to vyžadovala pocta Jeho Veličenstvu, a položil mu na hlavu svätú korunu. Prítomný bol ďalej vesprímsky biskup Matej,⁴⁴ ráb-sky biskup Benedikt⁴⁵ a príbuzný kráľovnej gróf Ulrich Celjský⁴⁶. On zložil počas korunovácie namiesto chlapca na spôsob ostatných uhorských kráľov svätú prísahu, aby zachovával slobodu svojho ľudu. Na tejto veľkolepej slávnosti sa zúčastnili na ochranu kráľovnej a na vyjadrenie vernosti kráľovskému dieťaťu mačvianski báni Mikuláš z Ujlaku a Ladislav z Gorjan, ďalej Ondrej Botos z Gorjan⁴⁷, synovia niekdajšieho vojvodu Jána Ladislav a Henrik⁴⁸, ako aj Tomáš zo Seče⁴⁹ s viacerými ďalšími šľachticmi krajiny.⁵⁰ – – –

(225) O niektorých pánoch, prívržencoch nového kráľa, ako aj o dvore zriadenom preňho v Budíne

Keď kráľovná Alžbeta tieto záležitosti zariadila, vrátila sa od rímskeho kráľa (*Fridricha IV.*) a pod ochranou svojich svätých pochodila mestá a hrady, ktoré k nej prechovávali vrúcny vzťah.⁵¹ Vytrpela však mnoho príkoria nielen od cudzieho kráľa a jeho ľudu, ale skôr od vlastných rodákov. Viacerí magnáti totiž podporovali kráľa Vladislava a usilovali sa uplatniť jeho záujmy. Spomedzi všetkých bol na prvom mieste Šimon z Rozhanoviec⁵², jágerský biskup aj so svojimi bratmi, ktorý sa usiloval presadzovať požiadavky nového kráľa, ale aj všetci baróni a šľachtici hornej časti Uhorského kráľovstva.⁵³ Keď bán Mikuláš z Ujlaku videl, že sa rozrastajú zástupy prívržencov kráľa Vladislava a kráľovná strana stráca podporu, usúdil, že nemôže dbať o to, či je alebo nie je kráľom dieťa, a zanechal kráľovnú, pridal sa k novému kráľovi a v podpore jeho strany bol horlivejší než ostatní.

V tom čase bol v krajine chrabrý rytier pochádzajúci zo šľachtického a chýrneho valašského rodu Ján Huňady, muž bojachtivý, priam zrodený na zaobchádzanie so zbraňou a na vedenie vojen. Ako je pre ryby voda a pre jelene sú tónisté lesy, tak preňho bola životom zbraň a vojenská výprava. Tohto muža si, ako sa vravieva, osud na výsostiach vyvolil na nasledujúcu obranu krajiny, o čom svedčia jeho činy, a priviedol ho z cudzích končín do uhorskej krajiny. Vraví sa totiž, že kráľa Žigmunda upútala rytierska chrabrosť jeho otca, presídlil ho z Valaška do svojej krajiny, aby sa tak stal jej obyvateľom. Jemu pridelil zaslúžene natrvalo majetok s pevnosťou Huňad, kde sa dnes pôvabne vypína šľachtický hrad.⁵⁴ Ján Huňady sa pridržiaval vyššie postavených hodnostárov a jeho moc stále rástla. Predtým mu boli zverené menšie hodnosti, postupne sa stával čoraz slávnejším a dosiahol hodnosť vojvodu sedmohradských častí krajiny. Aj tento mocný muž sa primkol ku kráľovi Vladislavovi. V záujme strany kráľa Vladislava zvolali zhromaždenie všetkej šľachty krajiny a Budín sa hmýril zástupmi šľachticov.⁵⁵ – – –

(229) Čo vystrájali cudzie národy v krajine

Po smrti kráľa Albrechta darovala kráľovná Alžbeta hrad Zvolen, ako aj ostatné pevnosti, ktoré k nemu patrili,⁵⁶ istému Jánovi Jiskrovi z Brandýsa. Bol to Čech zbehlý v narábaní so zbraňou a dychtiaci po koristi. Zverila mu úlohu ochrancu všetkých banských miest, Košíc i ďalších, ktoré sa ešte nevzdali vernosti kráľovnej a jej synovi. Keď Ján Jiskra zistil, že sa baróni správajú k sebe navzájom nevraživo, vydal sa ihneď za korisťou a napadol celú Matúšovu krajinu, ako aj všetky oblasti a stolice susediace s mestom Košicami i takmer celé územie horného Uhorska. Škodil každému, komu mohol, no predovšetkým tým, o ktorých vedel, že prechovávajú zlý úmysel voči kráľovnej a jej synovi. Naverboval teda mnoho cudzích žoldnierov⁵⁷ a otvorene vystúpil s udatnými šíkmami. Prechádzal uhorskou krajinou, založil tábory a všetko, čo mu prišlo do cesty, nelútostne plienil a pustošil ohňom. Ďalej tiež Pongráč z Liptovskej stolice⁵⁸, ktorý bol krutejší než zahraničný nepriateľ, Peter Komorovský⁵⁹, ako aj Aksamit, Talafúz, Ribald, Kerzký, Uřyk a Slovačko⁶⁰ i niektorí ďalší Česi, Poliaci a Slováci⁶¹, ktorí mali potešenie z koristi, verbovali do vojska a všetky svoje sily zamerali na lúpenie krajiny. Zriadili viaceré pevnosti a drevené poľné tábory a boli postrachom celým okolitým oblastiam. A tak čo nezavřšili vnútorné rozbroje, veľmi dravo rozvrátila cudzia vojenská moc. Za obeť padlo imanie, jednoduchý ľud gniavila neznesiteľná daň a mier si nevykúpil, hoci veľmi často platil vojnovú daň. Na záchranu holého života bol nútený obývať osamelé jaskyne a ostatné lesné skrýše. Horeli mestá i dediny, znova a znova ich podpaľovali a plamene chrliace do výšok dym znečisťovali vzduch v okolí. Celé Uhorsko prežívalo hrozné roky železných čias a na ladom ležiacich poliach bola krv zabitých pánov i sluhov. Koľko nevinných ľudí stratilo život a vylialo krv! Koľkí boli zbavení majetkov, koľko žien stratou svojich mužov ovdovelo! Koľko dievčieniec s prekvitajúcim panenstvom bolo v týchto časoch násilne zbavených ľaliovej čistoty. Každému stačilo, ak si v tolkom nebezpečenstve, ktoré ho pripravilo o všetky veci, zachoval holý život. Na to, a ako sa v týchto dňoch usiloval pomstiť kráľovnú jej ujec gróf Ulrich Celjský⁶², spomínajú ešte starci v Slavónsku a s hlbokým dojatím o tom rozprávajú svojim synom. A nebolo ani jedného suseda, ktorý by nebol vystúpil proti krajine zmietajúcej sa vnútornými rozbrojmi. Tieto nepokoje otriasajúce krajinou trápili nemilosrdne Panóniu ako veľké ničivé búrky vyše dvadsaťosem rokov.⁶³ A víchrice vnútorných bojov nevedel nik skrotiť, hoci sa o to pokúšali viacerí. A keby súčasný náš panovník, slávny kráľ Matej, nebol asi roku Pána 1462 energickým ramenom spútal túto hroznú búrku, mohli by sme povedať, že tieto rozbroje by boli s obrovskou prudkosťou pokračovali až do našich dní.⁶⁴

(235) Odplata pána vojvodu Jána za turecké príkoria a jeho šesť víťazných bitiek

Počas týchto udalostí sa vláda kráľa Vladislava zo dňa na deň upevňovala a zveľadovovala. Kým kráľ pokojne sídlil na budínskom dvore pod vysokými strechami kráľovské-

ho paláca, pán vojvoda Ján ho burcoval a prehováral, aby viedol vojnu proti Turkom a odplatil im tak príkoria spôsobené často Uhorsku. Preto v treťom roku svojho panovania zverboval kráľ Vladislav za veľké náklady vynikajúcich vojakov a spolu s pánom vojvodom Jánom, s mnohými barónmi krajiny, ako aj s despotom a či kráľom srbskej krajiny Jurajom (*Brankovičom*) – vtedy ho z krajiny vyhnali – prekročil Dunaj a došiel do Srbska.⁶⁵

Kráľ Vladislav sa rozhodol zriadiť tam stály tábor a poslať hlavného kapitána svojho vojska, pána vojvodu Jána Huňadyho do oblastí, ktoré boli pod panstvom Turkov. Vojsko rozčlenil na dve časti. Časť, ktorá vynikala zaobchádzaním so zbraňou i vojenskou chrabrosťou, pridelil pánovi vojvodovi. Pán vojvoda okrem toho viedol do boja aj svoje početné šíky, ktoré mali bojové skúsenosti, viackrát zvíťazili nad nepriateľom a prinútili ho na útek. S tými pán vojvoda postupoval Rasciou čiže Srbskom, prešiel celým Bulharským kráľovstvom, ktoré už od dávnych čias ovláda turecká moc, a dorazil k hraniciam Rumunska. Všetko živé, čo mu prišlo do cesty, či to bol človek alebo dobytok, dostalo sa do zajatia alebo bolo zabité. Turecké mestá, tábory i obydlia boli obsadené, zborené a stali sa obeťou plameňov. Medzi nimi bolo bohaté mesto, ktoré malo veľa obyvateľov, chýrne svojimi kúpeľmi, nazvané Sofia. Aj to obsadili, vyrabovali a vypálené ľahlo popolom. Množstvo požiarov v dedinách a v mestách chrliacich do výšky dym vzbudilo hrôzu v celom Rumunsku i na všetkých panstvách tureckého sultána, ktoré nemohli počítať s morskou vodou. Medzitým sa postavil na odpor pánovi vojvodovi mnohotisícový nepriateľ, ktorého proti nemu poslal turecký sultán.

Tak sa pán vojvoda zúčastnil na piatich urputných bitkách proti nepriateľovi, ktorý ho zavše prevyšoval počtom, a jednodaj vyšiel z boja víťazne. Keď sa však vracal s veľkou slávou a triumfom a znovu vstúpil na pôdu Srbska a rozložil tam svoj tábor, oznámili mu, že sa naňho hrnie nespočetné množstvo Turkov.

Spomínaný sultán Murad totiž nahnevaný na tolké spustošenie svojej ríše a rozhodnutý pomstiť sa, nariadil zhromaždiť všetko najlepšie vojsko svojho dvora i vybrané oddiely krajiny s veľkou vojenskou výzbrojou. Velenie tejto vojenskej výpravy zveril svojmu príbuznému, anatolskému pašovi. Ten postupoval proti pánovi vojvodovi Jánovi po tej istej ceste, po ktorej on vyrazil z Bulharska. Keď potom našiel niekoľkých Uhrov, ktorí zranení alebo vyčerpaní chorobou zostali v tábore zanechanom v predchádzajúci deň pánom vojvodom, prikázal ich spútať a predviesť pred svojho sultána s poznámkou: „Nech vidí, aké úbohé osoby mu v jeho krajine naháňajú strach!“ Sultán mu údajne na to odpovedal: „Vráť sa šťastne; želám si to; keď sa vrátiš, presnejšie mi povieš, čo sú to za tvory, pred ktorými utekám.“ Keď však už nadišla chvíľa, že obe znepriatelené strany počuli na úsvite po nočnom pokoji ozveny bubnov, pán vojvoda Ján sa obával, či sa mu nepriateľ nevyhne a nevtrhne do kráľovského tábora. Radšej na seba chcel obrátiť jeho útok a s vojskom vyčerpaným tolkými útrapami vyrazil proti nepriateľovi. Keď však zočil, aké obrovské množstvo pohanov sa proti nemu postavilo,

premkol ho strach a aj všetkých oddielov jeho vojska sa zmocnila hrôza. Pán vojvoda však necúvol, lež vylakané oddiely viedol proti nepriateľovi, povzbudzoval ich a vrel: „Budte odhodlaní, radšej stratíme život, než našu známu víťaznú povesť. Čo sa trasiete pred nepriateľom, ktorý sa vystatuje množstvom bojovníkov? Vari ste už tak často neskúšali jeho odvahu? Už toľkokrát ušiel a aj teraz ho možno s Božou pomocou zahnať. Ak sa niekomu zdá smrť krutá, nech o to nedbá, pretože so mnou a so svojimi spolubojovníkmi sa naobedoval a večerať bude s Kristom.“ Po týchto slovách sa pohol s väčším šíkom, ktorému velil, a vrhol sa na nepriateľa. Keď to videli ostatné oddiely, nasledovali veliteľa. Rozpútala sa bitka (*vyznačujúca sa*) na oboch stranách nesmiernou túžbou po víťazstve, no nie s rovnakým šťastím. Lebo paša i jeho veleniu zverené početné turecké vojsko sa už pri prvej zrážke otočilo a dalo sa ozlomkrky na útek. Keď to Uhri zbadali, začali ich nemilosrdne prenasledovať, a koho cválenie koňa nevytrhlo z hroziacej smrti, utrížil krvavú skúšku a stratil život. Padli tam tisíce pohanov. Uhrom zakázali zajať ich a preto tých, ktorých na úteku chytili, bodnými ranami usmrtili. Toto prenasledovanie trvalo od večernej hodiny až do polnoci. Paša si zvolil bojové stretnutie v dennom čase, aby mohol, ak bude v bitke porazený, v nočnej tme uniknúť nepriateľovi. Avšak toto rozhodnutie mu neprospeľo. Mesačný spln totiž v túto noc ožiaril (*všetko*) svojim svetlom, paša bol zajatý a za silného hlaholu poľníc ho okolo polnoci odviekli do uhorského tábora k stanu pána vojvodu Jána. Takto teda pán vojvoda v jednej výprave počas piatich mesiacov po odchode z Uhorska vybojoval za sebou šesť víťazných bitiek a do kráľovského tábora priviezol bez ujmy obrovskú korisť i ľudí. Na znak víťazstva priniesol kráľovi mnoho nepriateľských zástav, čiže bandérií. Tie potom venovali preblahoslavenej Panne Márii, patrónke Uhorska. Až do našich čias viseli v jej kostole postavenom v meste Budíne na pamiatku budúcim pokoleniam, na chválu preslávnjej Panny, ako aj dôkaz toľkých víťazstiev, ktoré dalo nebo pánovi vojvodovi. A keby ich jemnú látku nebol zničil prach či čas, boli by tam viseli až do dnešného dňa.

(241) Bitka pána gubernátora na Kosovom poli

Pán gubernátor Ján Huňady s vynikajúcou múdrosťou spravoval všetky záležitosti, kdekoľvek sa vynorili a ktoré ťažili jeho plecía, a chránil kráľovstvo pred nepriateľským vpádom. V týchto rokoch Turci nemali možnosť zdvihnúť meč do útoku proti uhorskej krajine. V štvrtom roku svojho správcovstva⁶⁶ sa gubernátor, vedomý si vždy úspešných pokusov v udatnom boji rozhodol, že s novou vojenskou výpravou napadne tureckého sultána. Zoskupil teda veľké oddiely a pre vojenskú výpravu dal dovedna všetko, čo bolo v Uhorsku schopné sa chopiť zbrane. Zriadil vojenský tábor a vystrojený delami, puškami i inými strelnými zariadeniami zasahujúcimi nepriateľa prekročil v prvom jesennom mesiaci povyš hradu Smedereva Dunaj a prudko sa prehnal srbskou krajinou, pretože jej vládca sa nepripojil k výprave, hoci bol na to vyzvaný. Pokladal preto toto územie za nepriateľské, ohňom a mečom ho pustošil, a to nielen pre získanie koristi,

ale predovšetkým v snahe obsadiť ho. Pána gubernátora sprevádzali veľmi mocní páni krajiny preslávaní svojím pôvodom i vlastníctvom majetkov: sedmohradský vojvoda pán Imrich z Plešivca, jeho brat Ladislav, syn vojvodu Marczaliho Imrich, hlavný kráľovský dverník, Raynold z Rozhanoviec, Tomáš zo Seče, Franko Talóci, bán Dalmátska a Chorvátska, Ján Sékel, príbuzný pána gubernátora, Benedikt z Lučenca, syn Bánfiho z Lindvy Štefan i veľa ďalších hrdinov v boji, ktorí velili mnohým vojenským oddielom. Aj turecký sultán Murad, keď sa dozvedel, aké obrovské nepriateľské vojsko sa chystá proti nemu, horlivo sa pripravoval na obranu. Zverboval všetkých mužov schopných zaobchádzať so zbraňou, vyzbrojil každého bojovníka svojho ľudu a vypravil sa do vojny. Dal sa s obrovskými šíkmami na pochod a išiel v ústrety nepriateľovi. Blížil sa deň polovice mesiaca októbra, keď uhorský tábor sa premiestnil cez územie Srbska a prišiel na hranice Bulharska, ktoré bolo podrobené tureckým sultánom; opevnil sa na Merulskom poli, ktoré sa v maďarskom jazyku nazýva Rigómező⁶⁷, a čakal na nepriateľa. Konečne vo štvrtok, ktorý pripadol medzi sviatok sv. Gala vyznávača (*streda 16. 10.*) a sv. Lukáša evanjelistu (*piatok 18. 10.*), dorazil turecký sultán a utáboril sa neďaleko tábora pána gubernátora. Z oboch strán tu a tam vyrazili na bojisko vojaci s ľahkou výzbrojou, ktorých hnala do boja neskrotná mladosť a odvaha, vzájomne sa zrazili v potýčke, čo nebolo bez smrteľných následkov, a potom sa rozišli. Keď svitol onen na večné časy pamätný deň, sviatok sv. Lukáša evanjelistu, a slnko kráčajúce po nebeskej klenbe dosiahlo poludňajší čas, na pláň spomínaného bojiska vychrlili obe nepriateľské strany všetku svoju ozbrojenú moc i celé vojsko výpravy.⁶⁸ Na oboch stranách nebolo nikoho, kto by nebol pri pohľade na toľké množstvo nepriateľov podľahol smrteľnému strachu. Pán gubernátor zoradil všetko vojsko, ktoré viedol, do tridsaťosem šíkov; v ich strede sa niesli nádherné pozlátené insígnie alebo zástavy. Čelný rad každého bojového šíku stál v ligotajúcej sa zbrani a velitelia ich (*všetky*) obchádzali a výzvami i presvedčaním burcovali vojakov do boja. Turecký sultán na protiláhlej strane zoskupil všetku silu svojho vojska do mohutných oddielov so zástavami, ktoré sa z pohľadu Uhrov tiahli do šírky ako akási súvislá hradba, a pozvoľna sa približoval.

Keď sa priblížil na vzdialenosť vystreleného šípu, na oboch stranách zaduneli hrôzostrašné bubny, tu i tam sa ozýval hláhol poľníc, z jednej i z druhej strany mierili na seba kopije a vojaci sa s plnou silou vrhli do útoku. Pri bojovom stretnutí sa po celom poli rozliehal nárek a začalo sa krviprelievanie. Nastal veľký praskot kopijí a mnoho bojovníkov na oboch stranách padá z koní medzi ich nohy. Vzduch roznáša hrozné výkriky umierajúcich. Rady oboch bojujúcich strán sa zovreli a nevedeli sa jeden od druhého odpútať, došlo k tlačnici, takže viaceré oddiely nemohli dlhší čas zasiahnuť blízko stojaceho nepriateľa. Napokon po hrdinskom útoku Uhrov sa Turci rozpadli na viaceré voje, ktoré na veľkej časti bojového poľa zatlačali a neprestajne zabíjali. Turci však získali zo sultánovho tábora nové posily a vražednou rukou tlačili Uhrov až do ich tábora. Medzitým tureckí pešiacy spustili hustý dážď šíпов, ktoré zahalili slnko na nebi

a kruto pozabíjali Uhrov. A hoci pre Uhrov bolo v nerovnom a ťažkom boji vysilujúce zadržiavať nepriateľa s dvadsaťštyritisíc či o niečo viac bojovníkmi, ktorý sa vystatoval viac ako dvestotisíc ozbrojencami⁶⁹, jednako ani takéto množstvo nepriateľa, rinčanie zbraní, ani mnoho utŕžených rán im nemohlo vnútiť rozhodnutie, aby sa dali v ten deň na útek. V duchu sa nedali premôcť a až do západu slnka (*bojovali a*) čím krutejšie ich zabíjali, tým menej si uvedomovali zabíjanie. Veľmi hrdinsky a húževnato bojovali až do nastávajúcej nočnej tmy a nepriateľovi spôsobili väčšiu stratu, než utrpeli sami. Celý deň ušiel v neúprosnom boji, na oboch stranách bolo zabitých nespočetné množstvo (*vojakov*) a celé bojové pole bolo preplnené mŕtvolami. Nastávajúca nočná tma ukončila besnenie a boj muža proti mužovi. Avšak hoci v tejto noci premožla bojové šíky únava a oddychovali, celú noc sa predsa bojovalo delami a obliehacími strojmi. Len čo v nasledujúci deň v sobotu vychádzajúce slnko vyslalo žiarivé lúče, znepriatelené strany opäť prekypovali bojovým zápalom; zoradili sa do šíkov a vyrazili do boja. Znovu sa zrazili a obe strany urputne bojujú a vo veľkej trme-vrme pokračuje boj až do šiestej hodiny. Turecký sultán medzitým postrehol, že šíky málopočetného a unaveného uhorského vojska sú v rozklade, a preto nasadil celý veľký počet svojho mužstva, jazdcov i pešiakov. S veľkou zúrivosťou sa vrhol na uhorské oddiely a šíky a zaplavil ich ako príval mnohých riek; rozvrátil aj ich tábor a prinútil na útek tých, čo neboli schopní bežať. Utekal každý, no pri úteku sa nedodržiaval nijaký poriadok. Turci ich veľmi kruto prenasledovali, až kým slnko nezašlo za západný obzor. Nemenej surové prenasledovanie Uhrov trvalo aj potom. Počas celodenného úteku postavili sa im do cesty Srbi (*ktorých predtým napadli*) a vysilených a bezbranných ich ako vlci vydesené ovce vydrancovali a pozabíjali.

(243) Boje pána gubernátora vnútri hraníc krajiny

Potom mal pán gubernátor (*Ján Huňady*) vnútri hraníc krajiny viacero rozličných bitiek s Čechmi, pretože sa usilovali o rozvrat krajiny. Obsadil početné pevnosti, ktoré postavili Česi na rozličných miestach, aby pustošili uhorské územie, pričom jedny sa mu vzdali a druhé premožol silou.⁷⁰ A výpravu proti Čechom by bol dovedol do šťastného konca, nebyť uhorských pánov, ktorí proti pánovi gubernátorovi zosnovali zradu a Čechom poskytli pomoc. Totiž čím priaznivejšie zariadoval pán gubernátor svoje záležitosti, tým väčšmi rástla v tajnosti voči nemu nenávisť mnohých pánov. Stalo sa to roku vtelenia Pána 1451, keď pán gubernátor so žoldnieri i s vojskom zverbovaným z pospolitého ľudu zovrel obliehaním pevnosť, ktorú Ján Jiskra postavil v blízkosti mestčka Lučenca pri múre Kláštora sv. Štefana kráľa.⁷¹ Zo dňa na deň stupňoval obliehanie a obrancov gniavil smäd i zbrane natoľko, že už-už sa mohlo dúfať v želaný koniec obsadením pevnosti. Vtom prišiel spomínaný Jiskra posmelený priazňou kráľovských miest v horných častiach krajiny a prehovorili ho aj zradcovia. Prišiel so svojím vojskom i s mnohými pomocnými oddielmi na pomoc tým, ktorí boli zovretí v spomí-

nanej pevnosti, a v blízkosti tábora samého pána gubernátora zaujal zoradenými šíkmi bojové postavenie.⁷² Čo zmôže v bojovom stretnutí hanebná zrada, sa ukázalo potom, keď sa oddiely bojovníkov ešte nezrazili v bitke a voje zradcov pána gubernátora vyrazili z tábora na bezhlavý útek. Preto aj pán gubernátor bol nútený opustiť bojisko i tábor. Túto zradu priznal vlastnými ústami pred svojou smrťou veľkomožný Štefan z Plešivca⁷³, ktorého smrteľne zranil náhodný zásah náboja z ručnice. Spomedzi popredných šľachticov a magnátov tam padol Ján Kompolthi⁷⁴. Krívajúci jágerský biskup Ladislav Hédervári⁷⁵ nemohol utiecť a padol do zajatia. Takto Ján Jiskra dosiahol na bojisku víťazstvo a zmocnil sa zároveň uhorského tábora. Tvrdým obliehaním potom vystavil skúške hrad Hodejov⁷⁶, ktorý patril Lorandovým synom. Obrancovia hradu mu však kládli udatne odpor, a tak s nesplnenou nádejou prišiel pod Jágerský hrad. Spomínaný biskup Ladislav bol ochotný za svoje oslobodenie zo zajatia odovzdať ho do rúk Jána Jiskru,⁷⁷ no kapitáni hradu pochádzajúci z tamojšieho vidieka dali prednosť nešťastiu jedného človeka pred pohromou, ktorá by mohla nastať odovzdaním hradu, a žiadali Jána Jiskru, aby sa úmyslu obsadiť hrad vzdal a vzdialil sa. Pán gubernátor potom zverboval bojovníkov z ľudu, ktorí bránili dolné časti krajiny. Ich vojenská udatnosť i neoblomná vernosť sa ukázala v skúškach predchádzajúcich bitiek. Prišiel teda s nimi a prudko napadol pevnosti samého Jána Jiskru, ktoré postavil pri šahanskom kláštore povedľa rieky Ipel, na vrchu Halič, ako aj v mestečku Rožňave⁷⁸ a v Moldave nad Bodvou. Zovrel ich mohutným obliehaním a donútil vzdať sa. Obsadil aj Jiskrovu pevnosť v Drienčanoch⁷⁹, ktorú pevne bránil v jeho mene istý Čech menom Valgata⁸⁰. Pretože ležala v údolí, vymyslel nový spôsob obliehania. Údolie pod pevnosťou uzavrel vysokým násypom a úroveň toku rieky tečúcej údolím sa náramne zvýšila. Keď záplava prenikala už cez múry pevnosti a obrancom hrozila smrť utopením, brániaci sa Česi sa vzdali, odovzdali (*pevnosť*) do rúk pána gubernátora a dali sa zajať. Napokon prišiel k mestu Zvolen, k hniezdu a zdroju tolkej skazy. V obrovskom ohni ho vypálil, oproti Zvolenskému hradu postavil veľkú pevnosť, vyzbrojil a vystrojil ju vojskom a odtiahol. Jána Jiskru znepokojoval rinčaním zbraní dovtedy, kým ho nedonútil viesť rokovanie o mieri.⁸¹

(244) O Čechoch pustošiacich uhorskú krajinu, ktorí sa nazývali bratříkmi

Okrem Jána Jiskru bolo v tom čase v krajine mnoho (*príslušníkov*) cudzích národov, ktorí všetky svoje sily použili na záhubu krajiny. Peter Komorovský dostal pod svoje panstvo celú Liptovskú stolicu,⁸² muž menom Pongráč⁸³, ako sme uviedli, uhorského pôvodu, ovládol celú Turčiansku stolicu, zmocnil sa Starhradu, hradov Branč a Strečno a v neľútostnom plienení krajiny nezaostal za ostatnými. Neobyčajne sa nenávideli a navzájom sa prenasledovali a nemilosrdne plienili spomínané stolice i všetko, čo im bolo nablízku. Bol aj iný druh zbojníkov, ktorí pustošili Hornú zem. Verbovali sa z bývalých žoldnierov. Ich bojové oddiely sa dopúšťali násilia a mnohé sídla si získali zradou,

zbraňou alebo novou výstavbou. Osvojili si pomenovanie brat na spôsob kláštorných mníchov, čo vo svojej reči nazývali „bratřík“. Spomedzi seba si určili kapitánov a pustošením, zabíjaním a požiarmi ničili všetky s nimi susediace oblasti a boli horší než ostatní. V krajine sa ich opovážlivosť rozrástla natoľko, že verejne uzavierali manželstvá s úmyslom zostať tu natrvalo. A tak keď pán gubernátor zistil, že magnáti Hornej zeme stroja proti nemu úklady a prechovávajú voči nemu skôr nenávisť než úprimné srdce, stal sa v obrane týchto oblastí vlašnejším.⁸⁴

(246) Návrat kráľa Ladislava a vymenovanie gubernátora za dedičného župana

Medzitým obyvatelia krajiny žiadali rímskeho kráľa Fridricha⁸⁵, aby pokojnou cestou umožnil návrat kráľa Ladislava.⁸⁶ Fridrich ho však odoprel prepustiť. Nato viaceré popredné osoby v krajine kráľa Ladislava a s nimi aj gróf Ulrich Celjský sa vyhrážali zbraňami i vojskom a boli pripravení pomstiť sa za bezprávie. Sústredili veľké vojsko, zovreli nebezpečným obliehaním Viedenskej Nové Mesto a v ňom aj rímskeho kráľa.⁸⁷ Preto bol rímsky cisár, či už zo strachu alebo pre nedostatok potravín, nútený vrátiť kráľa Ladislava hlavným veľmožom krajiny.⁸⁸ Potom priviedli chlapca – panovníka a ten sa zdržiaval v paláci Viedenského hradu. Zbiehali sa k nemu mnohí šľachtici tak z vlastnej krajiny, ako aj z iných oblastí. Pretože pochádzal z takých znamenitých a mocných rodičov, nádejali sa, že z neho bude veľký človek. Uzhodli sa, že má tam ísť aj pán gubernátor, páni krajiny i všetci magnáti, aby prejavili chlapcovi – kráľovi náležitú poctu a zložili mu prísahu vernosti. A ani to neodďaľovali, a tak celá honorácia uhorských pánov sa zišla vo Viedni. Kráľovský palác zaplnil zástup ctihodných mužov. Medzi pánmi ostatných krajín dal kráľ Ladislav významné miesto spomínaným predstaviteľom Uhorska a pri pohľade na nich svojimi detskými očami sa potešil priazni toľkých magnátov. Vzdávaním pocty na kráľovskom dvore uplynulo mnoho dní. Pán gubernátor tam dobrovoľne zložil bremeno svojho úradu, ktoré šťastne niesol už osem rokov, a začiatkom roku 1452 opäť odovzdal Uhorské kráľovstvo, ktoré jeho ľudia i on sám krvopotne, so všetkým úsilím, starostlivosťou i vojenskými činmi chránili, kráľovi Ladislavovi. Vzhľadom na to, že pán gubernátor si svojimi víťazstvami v rozličných častiach krajiny získal vynikajúci chýr a jeho znamenité činy zožali zaslúžené uznanie, kráľ Ladislav, sediac na posvätenom vyvýšenom kráľovskom tróne Jeho Veličenstva v kráľovskom rúchu, obklopený početnými kniežatami, markgrófmi, prelátmi a barónmi krajiny, povýšil pána gubernátora slávnostne na dedičného bistríťského grófa.⁸⁹ A rovnako zmenil aj jeho dočasnú hodnosť gubernátora, ktorú dosiaľ úspešne zastával na ošoh krajiny, na stálu. Erb na štíte zlatožltej farby, čiže havrana držiaceho prsteň, ktorý gróf dosiaľ nosil, doplnil inými peknými znakmi, predovšetkým červeným levom na bielom poli, ktorý sa pazúrmí usiluje ulúpiť korunu. Takýmito znakmi vyzdobil teda erb bistríťského pána grófa ako ocenenie jeho vyššieho postavenia a hodnosti. Po veľmi radostnom ukončení obradu tohto povýšenia dal kráľ Ladislav v kráľovskej štedrosti pánovi grófovi mnohé

dary a po niekoľkých dňoch ho poslal spolu s ostatnými pánmi prelátmi a barónmi späť do Uhorska.

(258) Volba grófa Mateja za kráľa

Keď sa zásluhou cudzincov dostala do Uhorského kráľovstva správa o smrti kráľa Ladislava, mnohých to zarmútilo, najmä však tých, čo ho nahovorili na vraždu grófa Ladislava. Pomstiteľia preliatej krvi o to dychtivejšie a odvážnejšie vystúpili a túžili doviest' svoju pomstu do konca. Bolo by sa to aj stalo, keby ich veľkú túžbu po pomste nebolo skrotilo zvolanie všeobecného snemu šľachticov z celého Uhorského kráľovstva. Snem mal riešiť záležitosti krajiny a zvoliť kráľa. Všeobecný snem sa konal v dňoch, keď rýchle a vrtké pero notárov začalo písať rok Pána 1458. Na všetkých uliciach mesta Pešti sa to len tak hmýrilo a všade bolo počuť prenikavú vravu šľachticov. Na snem prišiel Michal Siládi, ako sme vraveli, ujec grófa Mateja a brat jeho matky, a s ním aj značné množstvo ozbrojených mužov. Spreádzali ho mocní muži krajiny, ktorým zo srdca nevymizla živá spomienka na dobrodenie niekdajšieho grófa Jána, a to vranjský prior Tomáš Sékel, Sebastián z Rozhanoviec, Ladislav z Kaniže a Pongrác zo Svätého Mikuláša,⁹⁰ i celý zástup šľachticov tak zo sedmohradských, ako aj z dolných častí krajiny.⁹¹

Po príchode do mesta Pešti sa vhodne ubytovali a nasledujúcu noc mali hviezdy na nebi pre ľudské oči jasnosť denného svetla. Všemohúci z výsosti pokryl tej noci hlbokú riekou Dunaj takým hrubým a pevným ľadom, že od rána na druhý deň mohli všetci prechádzať po Dunaji bez plavidla po ľadovej pokrývke ako po rovnom poli bez vodnej prekážky. Pán palatín Ladislav z Gorjan, vojvoda Mikuláš z Ujlaku, Pavol Bánfi z Lindvy, ktorý, ako sme vraveli, stál na čele kráľovských dverníkov, ako aj ostatní menej významní muži, ktorí spôsobili nešťastie grófovi Ladislavovi a Matejovi, boli na Budínskom hrade. S obavami sledovali, čo sa chystá proti ujcovi grófa Mateja. Veru každý si myslel, že sa ich zmocnil veľký strach, pretože pomstiteľov za svoj zločin videli stáť vo svojej blízkosti so zbraňou i s množstvom bojovníkov. A ak videli nejakú záchranu v rieke Dunaji, sklamali sa, lebo bola pokrytá hrubou vrstvou ľadu. A spoliehať sa na voľby všeobecného snemu i na záruky, ktoré im dal Michal Siládi, im veru odvahy nedodávalo. Môžeme povedať, že nedôverovali ani pevnosti vysokých múrov Budínského hradu.⁹² Keby sa boli za tmavej noci rozpáchli, boli by sa azda dostali na bezpečnejšie miesto. Napokon získali záruku, zišli do mesta Pešti, pripojili sa k tým, čo tam boli, rokovali o voľbe kráľa a mnoho dní trávil v ustavičnom radení sa. Michal Siládi trval na tom a k nemu sa pridala celá obec a takmer celé spoločenstvo uhorských šľachticov, aby bol za kráľa zvolený gróf Matej. Spomínaný palatín Ladislav z Gorjan, vojvoda Mikuláš z Ujlaku⁹³, Pavol Bánfi z Lindvy, ako aj všetci ich prívrženci boli tej mienky, že ak gróf Matej získa kráľovskú hodnosť, môže sa im za ich zločin dostať krutejšia odplata. Jednako celkom odmietnuť ho nemohli, lebo zovšadiaľ ich obstúpili zástupy, dožadujúce sa pomsty za smrť grófa Ladislava. Napokon triezvo uvážili, že v budúcich pomeroch

im hrozí strata života a majetku; a keď im Michal Siládi vierohodne prisahal, že sa im tento zločin v budúcnosti nebude vyčítať a nebudú ani oni, ani ich potomkovia žiadať pomstu za vraždu grófa Ladislava,⁹⁴ súhlasili, aby grófa Mateja povýšili na kráľovský trón. Čo mohli napokon robiť než súhlasiť, keď celý uhorský ľud prechádzal širokými ulicami mesta a deti sa zovšadiaľ v húfoch zbíhali a mocným hlasom prevolávali a kričali: „Chceme za kráľa Mateja, zvolil ho Boh na našu ochranu, voľme ho aj my.“⁹⁵ Všetok zhromaždený ľud s výnimkou tých, ktorí sa triasli od strachu za spáchaný zločin, prejavoval voči nemu oddanú lásku a nad všetky potešenia si želal vidieť vystupovať ho na kráľovský trón. Zhodla sa na tom slávna rada pánov prelátov, barónov, ako aj vysokých hodnostárov krajiny. Všetok uhorský ľud uznal za dobré, aby gróf Matej vystrojený kráľovskou hodnosťou vládol v uhorskej krajine. Zároveň v slávnostnej prísahe sa zaviazali ctíť ho a podrobiť sa jeho kráľovskému žezlu. A pretože sa nazdávali, že detské plecia by nevedeli zniesť obrovskú ťarchu úloh a pomerov takej rozsiahlej krajiny, postavili na čelo kráľovstva ku kráľovi ako gubernátora spomínaného ujca dovedy, kým Faetonov⁹⁶ voz neprejde svoju päťročnú cestu. Aká však podivná vec! V budove sa ešte konala slávnostná voľba a chýr o tom zatiaľ neprenikol medzi ľud, no v Pešti v chráme zaznel slávnostný chválospev, vďakyvzdávanie Bohu za želanú voľbu. Keď sa potom správa o nej dostala k ľudu, celé Uhorsko plesalo vo veľkej radosť. Vo všetkých kostoloch zaznel hlahol zvonov, rozliehal sa zvuk poľníc, rozmanité tóny píšťal, ako aj spevy na Božiu slávu a piesne naplňali obrovskou ozvenou okolitý priestor. Všade sa rozbehli poslovia, prinášali radosť o zvolení všetkým, čo boli vzdialení, a vracali sa oťaženi mnohými darmi. Keď nastal súmrak, noc ožiarili mnohé ohne a drevené vatry ju zmenili akoby na skutočný deň. Možno vari povedať, že od začiatku uhorských dejín sa ešte ani raz neoslavovala voľba kráľa s takou radosťou a slávou.

(259) Vyslobodenie pána kráľa Mateja zo zajatia a jeho návrat do Uhorska

Keď šťastná voľba dospela k vytúženému koncu, spomínaný Michal Siládi hrdý na priazeň ľudu neobišiel budínsky kráľovský palác, ale s radosťou tam vstúpil v sprievode mnohých uhorských pánov a zaujal miesto pri novom panovníkovi. Palatín Ladislav Gorjanský, ktorý podľa starého zvyku krajiny stál na čele hradu, ho tam naoko ochotne, no v skutočnosti so smutným srdcom pustil a sám sa utiahol na bezpečnejšie miesto.⁹⁷ Michal Siládi potom odišiel k hrobu grófa Ladislava, dal z neho vyňať jeho telesné pozostatky, so všetkými prítomnými ho oplakal, previezol do sedmohradskej Alby (*Iulie*) a pochoval vedľa hrobu jeho otca. V týchto dňoch mal v moci zvoleného kráľa spomínaný Juraj z Poděbrad. V Českom kráľovstve vlastnil mnoho miest, mal veľa príbuzných a medzi všetkými šľachticmi krajiny bol najbohatší. V detskom veku niekdajšieho kráľa Ladislava zastával hodnosť správcu Českého kráľovstva a po jeho smrti mu všemohúci osud umožnil posadiť sa na trón. Hovorí sa, že zvolený kráľ sa dostal do rúk Juraja týmto spôsobom: Keď bol ešte činný iba z titulu grófa, v posledných dňoch

svojho slávneho panovania prikázal kráľ Ladislav, aby ho previezli z Viedenského hradu k nemu do mesta Prahy. Medzi múry mesta Prahy ho priviezli v deň smrti kráľa Ladislava. Smrťou kráľa Ladislava sa všetka moc v Čechách, a tým aj Matej, dostali do rúk Juraja z Poděbrad.

Iní ma ubezpečovali o takomto oslobodení nového kráľa: Keď sa v posledných vzdychoch skončil život kráľa Ladislava, Juraj z Poděbrad správu o jeho úmrtí starostlivo tajil a odcudzil z prsta mŕtveho kráľa prsteň s pečaťou; potom dal napísať listinu, ktorú potvrdil touto pečaťou. Stráži grófa Mateja uložil, aby po nahliadnutí odovzdali listinu príslušným ľuďom a prišli spolu s Matejom do mesta Prahy. Vraví sa, že kráľ Ladislav pri odchode z Budínskeho hradu zanechal túto pečať, ktorá mala byť v záležitosti grófa Mateja hodnoverným znakom, strážcom. Strážcovia teda vraj verili príkazom v listine a neodkladne ich splnili.⁹⁸ Gróf Matej sa v sprievode poslov ešte nedostal k hraniciam Českého kráľovstva, keď mu prišli v ústrety početné ozbrojené strážne oddiely, ktoré vyslal Juraj z Poděbrad. V ich strede prišiel gróf Matej bezpečne na koni až do Prahy. Keď ho Juraj z Poděbrad uvidel, veľmi sa zaradoval. Myslel si totiž, že za jeho prepustenie dostane poriadnu hrúbu zlata. Po tom, čo sa dopyčul o zvolení grófa Mateja za uhorského kráľa, správval sa pyšne a v mnohých rečiach napadol nového kráľa uhorskej krajiny a prehovárval ho dovtedy, kým sa nepodvolil zasnúbiť sa s jeho dcérou. A neskôr, keď sa vracal do vlasti, nenechal ho odísť bez zapltenia veľkého množstva zlata.⁹⁹ Nového kráľa priviedli (*do Uhorska*) v prvom roku jeho zvolenia, a to v čase, keď mierny zefyr ovanul tuhú mrazivú zimu a roztopený sneh stiekol z vysokých horských končiarov do hlbokých údolí a očakávaná mierne teplá jar otvorila vtákom zobáky na lúbezný spev. Priviedli ho s veľkou radosťou v sprievode ozbrojených Čechov najprv do mestečka Strážnice, ktoré leží na Morave vedľa toku rieky Moravy. Tu ho obklopil s nesmiernou radosťou zástup jeho šľachticov a uprostred rozradostených šíkov pokračoval natešený na svojom koni do vytúženej vlasti. Keď došiel k Budínskemu hradu, nahrnulo sa tam mnoho šľachticov, ktorí očakávali kýženého kráľa, a s veľkou slávou vošiel do kráľovského paláca.

(260) Malé zhrnutie o niektorých výpravách pána kráľa Mateja

Príroda obdarila kráľa Mateja schopnosťami na vládnutie, lebo on jediný medzi kresťanskými panovníkmi plní svoje kráľovské poslanie slávnymi skutkami. Aj turecký sultán Mehmed žijúci v našich časoch, ktorý desil celý svet, bol vzhľadom na svoje veľké činy právom pomenovaný Mehmed Veľký. Údajne takto hovoril o tomto kráľovi: „Medzi všetkými panovníkmi sveta sme iba ja a on, ktorí sa zaslúžene honosíme pomenovaním panovník. Či sa nepatrí, aby bol kráľ svojimi radami múdry, voči previnilcom láskavý a milosrdný, v riadení krajiny zbehlý a prezieravý, silného ducha, odvážneho dať sa na veľké a obťažné podujatia, aby bol vytrvalý v znášaní príkorie, rozvážny pri posudzovaní budúcich udalostí, obozretný pri obchádzaní nebezpečenstiev, obratný pri odhaľovaní a marení úkladov a zámerov nepriateľa, obdivuhodným spôsobom vycvičený

vo vojenských záležitostiach a vo velení vojsk, majster v pretvarovaní sa, neohraničene slávybažný, prosto zrodený vládnuť?“ Prvé obdobie vlády tohto kráľa narúšali obyvatelia, keď však dospel a vzrástla jeho moc a múdrosť, akoby sa bol vynoril z obrovskej povodne a všetko urovnal tým najlepším spôsobom. V prvých rokoch svojej vlády rozdrvil s mohutnou vojenskou silou obrovské turecké vojsko, ktoré vtrhlo do Srianskej stolice, plienilo a obsadilo na brehu rieky Sávy hrad Kupinovo a Mitrovicu.¹⁰⁰ V týchto rokoch kráľ Matej silou i svojím umom skrotil a uhasil túžbu rímskeho cisára Fridricha po žezle Uhorského kráľovstva, ktorý ho chcel pozbaviť kráľovského kresla pomocou niektorých priaznivo mu naklonených barónov.¹⁰¹ Ako sme už uviedli, aj Česi a Poliaci gniavili krajinu, plienili a vypaľovali majetky. Aj proti nim vytasil meč a po veľkom krviprelievaní ich obdivuhodne rýchlo potlačil.¹⁰² Iba s malým vojskom vyvrátil ich opevnené sídla a hrady a tých, čo prežili porážku, prinútil blúdiť po neschodných cestách, schovávať sa v lesných skrýšach alebo utiecť mimo krajiny. Takisto premyslene utíšil a potlačil búrky rozbrojov, ktoré od čias kráľa Vladislava zmietali krajinou a vnútri hraníc krajiny zabezpečil na toľké roky želaný prešťastný mier. Potom sa so silnými vojenskými oddielmi prehnal prevažnou časťou Srbska, spustošil ohňom i mečom jeho územie a šťastne sa vrátil. Ešte neuschol znoj na jeho koňoch z tejto výpravy a napadol Bosnianske kráľovstvo, ktoré nazývame aj Ramou. V tom čase bolo pod tureckým panstvom. Obsadil veľmi silne opevnený a prirodzenou polohou ťažko prístupný hrad Jajce (mal vysoké múry)¹⁰³ a ostatné hrady na tomto území sa mu vzdali. Vyslal z dvora vojakov na obranu týchto hradov proti tureckému sultánovi. Všetkých tých, ktorých nezahubil meč Uhrov, prijal na milosť a dali sa do jeho služieb. Oblečený do purpurových šiat priviedol ich so sebou a dosiahol naozaj vynikajúce a dovtedy nevídané víťazstvo.

(261) Šťastná korunovácia pána kráľa Mateja a niektoré jeho vojenské výpravy

Medzitým sa vrátila za veľkých ťažkostí z rúk rímskeho cisára Fridricha svätá koruna Uhorského kráľovstva. Kráľa Mateja s veľkou slávou šťastne korunovali v šiestom roku panovania, v roku vtelenia Pána 1464 na deň Večere Pána (*Zelený štvrtok 29. 3.*) za prítomnosti celej duchovnej i svetskej vrchnosti krajiny. Najvyšší hodnostári prejavili radosť z korunovácie, ktorá prebehla zvyčajným spôsobom.¹⁰⁴ Potom spomínaný turecký sultán obliehal s hrozivým vojenským zariadením hrad Jajce. Matej mu nahnal strach vojenským hrmotom a donútil ho, aby tam pod hradom zanechal po porážke všetky druhy obliehacích strojov a diel.¹⁰⁵ Po týchto slávnych činoch obklúčil a dobyl so silným oddielom pevnosť pri Kostoľanoch a či Zentvid a zajal istého Čecha Švehlu, vynikajúceho bojovníka, ktorý so značným pozháňaným vojskom veľmi plienil uhorskú krajinu. Obesili ho spolu s viacerými jeho spolupáchateľmi a vystavili hre vetrov. Aj mnohí jeho ďalší chytení prívrženci zahynuli v hnilobnom zápachu žalára. Potom povstali všetci šľachtici zo sedmohradských oblastí krajiny proti Kráľovskému Veličenstvu a všetok ľud sa prestal riadiť rozumom. Prv, než by si boli zvolili nového vládcu, zriadili

vojenské oddiely, zoradili sa do šikov a chceli prekaziť vstup Kráľovskému Veličenstvu. Čoskoro sa však pán kráľ vrhol na nich s menšími obrnenými oddielmi ako mohutná smršť. K bojovému stretnutiu ani nedošlo, ale ušli prestrašení ako divoká zver, keď zočí leva. Pán kráľ ich potom rozhodným spôsobom skrotil. Niektorí z nich až do dnešného dňa žialia pre svoj sedliacky stav, do ktorého sa dostali.¹⁰⁶

Vojsko si však zasa neodpočinulo, lež uzdu svojich koní nasmerovalo do Moldavska, teda proti povstaleckej oblasti podriadenej svätej korune Uhorského kráľovstva. Prešiel (*kráľ*) vrchmi, prebrázdil so silným oddielom veľkú časť tohto územia a napokon sa s celým vojskom utáboril v istom mestečku zvanom Bania¹⁰⁷. Vojvoda Štefan, pán týchto častí, dal zo svojho ľudu dovedna veľkú vojenskú silu a v nočnom tichu zaútočil na kráľovské vojsko, mestečko podpálil a Uhrov pohrúžených do spánku alebo holdujúcich vínu tým zburcoval do zbrane. Zvolil si napadnutie kráľovského vojska v nočnej tme, pretože ak by neobstál v bitke, aspoň noc by ho chránila. No sklamal sa vo svojej nádeji. Lebo kráľ za dunenia bubnov a zvukov poľníc zhromaždil všetko svoje vojsko a pri svite mesiaca a plameňov horiaceho mesta sa vrhol na jeho šíky. Po dlhom vzájomnom boji utrpeli Valasi veľmi veľkú porážku a vojvoda Štefan bol nútený dať sa na útek. Kráľ tým dosiahol preslávne a pamätihodné víťazstvo. Na znak tohto veľkolepého víťazstva priviezol až do Budína mnoho zástav, ktoré slávnostne uložili vo farskom kostole preblahoslavenej Panny Márie, kde ich možno vidieť aj dnes.¹⁰⁸ Po tomto slávnom víťazstve pokračoval pán kráľ na naliehanie svätej matky cirkvi i na prosby rímskeho cisára Fridricha v sedemročnej vojne na Morave a v Čechách proti heretickým husitom.¹⁰⁹ Z boja vyšiel vždy ako víťaz, svojej moci podrobil celé Moravské markgrófstvo, Sliezsko a Lužicu. Vzhľadom na jeho panstvo a nadvládu nad týmito územiami bol hodný toho, aby bol zvolený za českého kráľa. — — —

(262) O vierolomnosti niektorých uhorských pánov voči pánovi kráľovi Matejovi a o niektorých jeho víťazstvách

V tom čase (*roku 1471*), keď si pán kráľ šťastne počínal vo veciach Českého kráľovstva, niektorí uhorskí páni, predovšetkým tí, ktorých vďaka svojej láskavosti povýšil, a to v prvom rade obidvaja Jánovia, čiže ostrihomský arcibiskup a pätkostolský biskup¹¹⁰, ktorí sa narodili pod strechou malého šľachtica v Slavónsku, sa za kráľovské dobrodenia zachovali nevďačne. V snahe prekaziť mu riešenie záležitostí v Čechách, ba zbaviť ho žezla uhorskej krajiny priviedli na kráľovu potupu do krajiny cez spišské územie s poľským ľudom a vojskom Kazimíra, syna urodzeného poľského kráľa Kazimíra, a odovzdali mu Nitriansky hrad.¹¹¹ Pán kráľ Matej ho v tomto hrade stráženom nespoľahlivým vojskom obľahol, pričom padol značný počet Poliakov. Tak ho sužoval zbraňou i hladom, že sa Kazimír napokon so svojimi ľuďmi vzdal akejkoľvek nádeje a väčšmi sa musel obávať o svoju vlastnú hlavu než o stratu moci. Pán kráľ by ho bol aj ďalej obťažoval, keby nezapochyboval o svojom vojsku. V jednej tmavej noci ušiel Kazi-

mír cez tábor obliehajúceho vojska. Takto teda bojoval Kazimír so svojimi prívržencami v Uhorsku. Nezáskal uhorské žezlo a ledva sa vrátil k svojmu otcovi s holým životom. Po tomto nádhernom víťazstve vrhol sa pán kráľ na pevnosti Poliakov v Zemplínskej a Šarišskej stolici, ktoré tam postavili, aby obťažovali toto územie.¹¹² Oblahol ich, dobyl a do základov vyvrátil. Brániacich sa Poliakov po ťažkých stratách zajal a na znak svojho triumfálneho víťazstva poslal do Budína. Ako odplatu za spáchané bezprávie vyslal do Poľska početné vojsko a za veľkého hrmotu zbraní potrestal túto krajinu vypálením a plienením majetkov (*roku 1473*).

Potom sa dopyčul, že spomínaný poľský kráľ zamýšľa zasiahnuť do sliezskeho územia. Sústredil teda svoje bandériá vedno so žoldnierskym vojskom, čo sa počtom vyrovnalo tomu, ktoré viedol proti nemu poľský kráľ, prenikol do Sliezska a pod hradbami mesta Vroclavu rozložil stály tábor. Proti nemu išiel poľský kráľ s celým bojaschopným vojskom svojej krajiny, a to s Poliakmi, Rusínmi, Litovcami a Tatármi, ktorí boli tiež zaradení do výpravy, a utáboril sa vo vzdialenosti jednej míle alebo o niečo ďalej od tábora Uhrov. Také obrovské množstvo (*vojakov*) nahnalo pánovi kráľovi Matejovi i jeho mužstvu strach, jednako nezavelil na útek, ale ustavične premýšľal, ako by dostal nepriateľa. Prešlo niekoľko dní a poľský kráľ so svojimi bojovníkmi sa neodvážil napadnúť uhorský tábor ani obzrieť si ho. Pán kráľ však inakšie postupoval vo vojenskej výprave. Len čo si všimol, že poľský kráľ nemá odvahu na boj, vyrazil na bojisko a spôsobil v nepriateľskom vojsku zmätok. Jeho vojaci sa vyrútili z tábora ako osy, zabíjali hodujúcich Poliakov a odvádzali ich do zajatia. V húfoch ich hnali do kráľovského tábora v takom množstve, že strážcom boli na obtiaž. Pán kráľ preto vydal rozkaz, aby brali do zajatia iba veliteľov, ktorých je výhodné zajať. Ak by sa pritrafili v zajatí aj ostatní, mali im poraniť tvár a prepustiť ich, aby po návrate k svojim bola jazva svedectvom, že videli Uhrov. Okrem toho pán kráľ prepadol dvakrát vozy so zásielkami potravín, ktoré viezli do tábora poľského kráľa, a rozprášil ich. Medzitým vyslal s časťou svojho vojska do Poľska veľkomožného Štefana Zápoľského¹¹³, dedičného spišského grófa, župana a hlavného veliteľa. Bez dozoru ponechal vojsko, ktoré ohňom a mečom spôsobovalo obrovské pustošenie. Vpádmi na spôsob smršte pán kráľ Matej sužoval poľského kráľa, takže aj on sám, jeho ľud a kone trpeli hladom. Kazimír sa preto väčšmi dožadovoval mieru než vojny. Obaja králi sa potom neskôr zišli s vojenským sprievodom v rovnakom počte v stanoch, ktoré na tento účel postavili, a čo sa nemohlo dosiahnuť zbraňami, dosiahli obaja králi dohodou a uzavreli naskutku dobrý mier (*8. 12. 1474*). Pán kráľ Matej viedol poľského kráľa do svojho stanu so všetkými jeho grófmi, s Poliakmi i Rusínmi, s Litovcami i Tatármi a vystupoval pohostinne, takže obdivovali jeho vznešenú veľkomyselnosť a spôsob správania. Odtiaľ sa potom vrátil a počas treskúcej zimy oblahol a dobyl turecký hrad zvaný Šabac ležiaci na brehu rieky Sávy.¹¹⁴ Turci ho postavili z dreva a hliny a vynaložili veľké úsilie pri jeho opevnení vežami, priekopami a baštami; pritom mal nemalú strážnu posádku. Z rozumných dôvodov sa potom vypravil s vy-

braným vojskom proti rímskemu cisárovi Fridrichovi a napadol s veľkou vojenskou silou jeho dŕžavu.¹¹⁵ Stretli sa vo viacerých bitkách, ktoré sa vždy končili slávnym víťazstvom pána kráľa. Zmocnil sa takmer všetkých miest rakúskeho kniežatstva a vojensky obsadil aj so strážnymi posádkami a zbraňami mnohé mestá, ktoré mali silné hradby, početné bašty a veže a boli pekné a bohaté. Dobil silno opevnené hrady a podmanil si zem i vodstvo na tomto území. Medzi nimi boli preslávne a chýrne mestá, ako Viedeň a Viedenské Nové Mesto, ktoré prevyšujú ostatné mestá šírkou a výškou hradieb, vážnymi a múdrymi mešťanmi, veľkým bohatstvom majetkov, pôvabnou polohou, ako aj nádherami vnútri mesta i mimo neho. Od vekov sa ich ešte nikto spomedzi kráľov ani cisárov nezmocnil. Vybral sa do nich so skvele vyzbrojeným vojskom a po ich obsadení s vrodenuou zhovievavosťou a súcitom neublížil ani ľuďom, ani majetku. Preto po obsadení mesta Viedne zložili na chválu pána kráľa Mateja tieto metrické verše:

Poučte sa ľudia a nespoliehajte sa príliš na hradby!
Akú majú cenu múry, svedčí obsadená Viedeň.
Čo zmôže silná pravica a zdatnosť kráľa,
svojím príkladom ukazuje slávna Viedeň.
Obdivuhodná láskavosť zhovievavého kráľa.
Všetkých premôže, no nedokáže uškodiť.

Skvelý chýr o kráľovi letí celým svetom, jeho meč naháňa strach všetkým susedným krajinám. Ani Mehmed Veľký, ktorého šabľa neušetřila nikoho, neodvážil sa zmerať si sily s kráľom v otvorenom boji.

Vskutku rýchlo ušiel pred jeho mečom spod hradu Jajce, ako sme vraveli, a bez splnenia svojho sľubu sa vrátil z Moldavska do svojej vlasti. Osud bol priaznivo naklonený tomuto víťazoslávnemu mužovi. Preto zložili na oslavu jeho činov tieto verše:

Osud doprial nové preslávne víťazstvo kráľovi,
aké dosiahol kedysi hunský Attila.

Tavernikálne obydlie a stôl tohto kráľa sa skvie toľkými ozdobami a klenotmi, toľkými skvostmi, zlatými a striebornými vázami a čašami, že údajne ani jeden z uhorských kráľov sa nimi natoľko nepreslávil. Svedčí o tom povestná hostina, ktorú vystrojil v meste Olomouci urodzenému synovi poľského kráľa Vladislavovi.¹¹⁶ Tam pán kráľ vystavil v mestských palácoch a na uliciach ľudskému oku toľko nových obdivuhodných a nevidaných predmetov s drahokamami, ako aj v zlate a striebre, ďalej nádoby, poháre i ostatné zdobené drahocennosti z kráľovských stolov a domov, že aj niekdajší perzský a babylonský kráľ Ahasverus¹¹⁷ sotva mohol na svojej pamätnej hostine ukázať kniežatám svojho kráľovstva také jedinečné umelecké predmety. Kto by mohol zrútať veľké množstvo vojenských strojov, mašiarov i ostatných diel, ktoré pán kráľ vozieval pri svojej výprave na zborenie nepriateľských opevnení a hradov? Na jednom mieste (*sústredené*) to všetko nikto nevidel, jednako môžeme povedať, že týmito vecami pred-

stihuje všetkých kresťanských kráľov. Mnoho a rozličného by bolo možné ešte rozprávať o tomto kráľovi, o nových a veľkých veciach, ktoré si zasluhujú spomenúť. Ale oslava týchto nesmiernych činov si vyžaduje osobitejší štýl a spôsob podania histórie, ako aj väčší rozprávačský talent, než mám ja. Prosím o prepáčenie, že ma opovážlivosť primála vyzroprávať všetko, čo som tu aj urobil. To, čo by sa o tomto kráľovi dalo napísať obsírnejšie, prenechávam autorom, ktorí vyšším a primeranejším štýlom si budú podrobne všímať, ako udalosti prebehli, a úplnejšie vyzroprávajú aj o nepriateľstve, ktoré podnecovalo kráľa proti rímskemu cisárovi. Bohu vďaka!

Citované podľa SOPKO, Július: *Kroniky stredovekého Uhorska. Stredoveké Slovensko očami kráľovských a mestských kronikárov*. Budmerice : Rak, 1995, s. 147-151, 153-157, 159-161, 164-221.

Edícia: *Johannes de Thurocz: Chronica Hungarorum. I. Textus*. Eds.: Galántai, E. – Kristó, J. Budapest 1985; *Johannes de Thurocz: Chronica Hungarorum. II. Commentarii 1, 2. Comp.*: Mályusz, E. – Kristó, J. Budapest 1988; SOPKO, Július: *Kroniky stredovekého Uhorska. Stredoveké Slovensko očami kráľovských a mestských kronikárov*. Budmerice : Rak, 1995, s. 121-221, 322-347.

Literatúra: *Dejiny Slovenska I. (do roku 1526)*. Bratislava : Veda, 1986, passim; VARSÍK, Branislav: *Husitské revolučné hnutie a Slovensko*. Bratislava 1965, s. 74, 87, 150-151; KARTOUS, Peter: Habsbursko-jagelovské dvojvládie v Uhorsku v rokoch 1440 – 1444. In: *Historické štúdie 24*, 1980, s. 236-246.

* * *

- 1 Perzský kráľ Xerxes podnikol vojenskú výpravu do Grécka a pri Salamíne bol v roku 480 p. n. l. porazený. Neskôr padol za obeť sprisahaniu.
- 2 Ján z Kaniže – jágerský biskup (1384 – 1387), ostrihomský arcibiskup (1387 – 1418), uhorský hlavný kancelár (1387 – 1403), hlavný kancelár Svätej rímskej ríše (1411 – 1417).
- 3 Štefan z Kaniže – sikulský špán (1391 – 1395), dvormajster (1395 – 1401), šopronský župan (1411 – 1427).
- 4 Ladislav Anjouovský (1375 – 1414) – neapolský kráľ, ktorého v Uhorska roku 1402 korunoval ostrihomský arcibiskup osobitnou korunou. Podporoval ho pápež Bonifác IX. a pridali sa k nemu nespokojní veľmoži z južných častí Uhorska. Vzbúrencov porazil palatín Mikuláš Gorjanský.
- 5 Žigmund sa v prímorských oblastiach zdržiaval len pol druhu mesiaca.
- 6 Ján Maróti (z Marótu, dnes Morovič) – mačviansky bán v rokoch 1398 – 1409.
- 7 Sprisahanci zajali Žigmunda na hrade Gorjanských 28. 4. 1401. Išlo o odvetu za zlikvidovanie Lackfiovcov a Horvátiovcov. Jedným z hlavných sprisahancov bol jágerský biskup Tomáš z Ludanic. Sprisahanci ponúkli na zasadnutí v Topolčanoch uhorský trón poľskému kráľovi Vladislavovi II.
- 8 Ján Gorjanský – starší syn palatína Mikuláša Gorjanského, ktorého Horvátiovcí v roku 1386 zavraždili.

- 9 Hrad Šiklůš v stolici Baraňa.
- 10 Ladislav sa nevydal do Uhorska v roku 1401, ale 1403. Prišiel iba do Dalmátska, kde ho očakával ostrihomský arcibiskup Ján z Kaniže, preláti a baróni, ktorí boli v roku 1397 vernými prívržencami Žigmunda.
- 11 Žigmund prišiel do Budína z Bratislavy. Vydal 25. augusta listinu a zostal tam do 9. septembra.
- 12 O napísaní listu sa nezachoval nijaký dôkaz.
- 13 John Wýckliff (Ján Viklef, 1330 – 1384) – anglický filozof a teológ, polemizoval s cirkevnou doktrínou a v roku 1382 odsúdila arcibiskupská komisia v Londýne jeho 29 článkov ako kacírskych. Jeho učenie sa stretlo so súhlasom viacerých pražských magistrov a obhajoval ho aj Ján Hus.
- 14 Ján Hus (asi 1371 – 1415) – v rokoch 1409 – 1410 rektor Karlovej univerzity, od 1942 kazateľ v pražskej Betlehemskej kaplnke, z ktorej urobil tribúnu reformačného hnutia.
- 15 Extrémne učenie husitského hnutia sa rozšírilo najmä v Táboch. Jeho hlásateľov nazývali pikardi asi preto, lebo nadviazali na niektoré zásady učenia utečencov z Pikardie. Pikardské predstavy poburovali aj táborskú husitskú väčšinu.
- 16 Prvú križiacku výpravu viedol Žigmund proti husitom v Prahe roku 1420 a na hore Vítkov bol porazený 14. júla, jeho vojsko utrpelo porážku pod Vyšehradom 1. novembra a v lete 1421 pri Kutnej Hore. Križiaci sa pred husitmi rozpáchli roku 1427 pri Tachove. Najväčšia – piata križiacka výprava v lete 1431 pri Domažliciach sa skončila taktiež úplnou porážkou križiackych vojsk.
- 17 Ján Žižka z Trocnova – najvýznamnejší husitský vojvodca. Roku 1410 sa zúčastnil na víťaznej bitke pri Grünwalde proti rádu nemeckých rytierov, roku 1419 sa zaslúžil o dobytie Vyšehradu, odišiel do Plzne a Táboch, kde sa stal jedným zo štyroch hlavných hajtmanov. V roku 1423 po nezhodách v táborskom bratstve prešiel do východných Čiech, kde vytvoril nový bojový zväz. Vybudoval stále poľné vojsko, vypracoval systém obrany vo vozovej hradbe a nasadenie delostrelectva (pozri dokument číslo 19).
- 18 Bitka pri Kutnej Hore sa odohrala roku 1421.
- 19 Autor kroniky opisuje udalosti v opačnom poradí – husitské boje vypukli až po Kostnickom koncile. Jána Husa upálili 6. 7. 1415 a jeho žiaka Hieronyma pražského 30. 5. 1416.
- 20 Štefan z Lučenca bol bánom Dalmátska a Chorvátska (1387 – 1388) a potom mačvianskym bánom (1390 – 1392).
- 21 Kronikár tu uvádza udalosti, ktoré sa odohrali v rozličných obdobiach. Na pomoc Mirčemu sa Žigmund vydal na jeseň 1394. Vo výprave bol aj Štefan z Lučenca. Vojvoda Dan bol Žigmundovým spojencom. Kráľ sa podujal vydobýť toto územie v rokoch 1425 – 1426, uhorské vojsko bojovalo vo Valašsku aj roku 1430.
- 22 Václav IV. ustanovil Žigmunda za gubernátora Čiech 4. februára 1402.
- 23 Z pánov z Rozhanoviec bol v tomto období Ján krajinským sudcom, tiež Ladislav z Pavloviec, Michal Orság mal hodnosť palatína v rokoch 1458 – 1484.
- 24 Komes – slovakizovaná podoba latinského výrazu *comes*. Išlo o viacvýznamový termín označujúci vo všeobecnosti kráľom menovaného špána, župana či grófa.
- 25 Pipo z Ozory pochádzal z Florencie a bol žoldnierskym kapitánom. Vyznamenal sa v bojoch proti Benátkam a Osmanom.
- 26 Bratia Talóciovci pochádzali z ostrova Korčuľa.
- 27 Žigmund sa vydal na cestu do Ríma v lete 1430. Počas jeho neprítomnosti spravovala krajinu kráľovská rada, no v skutočnosti kráľovná Barbora, Herman Celjský a palatín Mikuláš Gorjanský.

- 28 Hovorí sa tu o tretej a štvrtej husitskej výprave na Slovensko v rokoch 1431 – 1434, počas ktorej vznikli husitské posádky. Blažek z Borotína bol veliteľom trnavskej posádky, v rokoch 1432 – 1434 podnikol výpravu na juhozápadnom Slovensku. Trnavu obsadil v roku 1432 a nie 1431 ako uvádza Ján z Turca. Blažka z Borotína ani husitské posádky vojská uhorskej šľachty nedonútili odísť, ako tvrdí kronikár. Ich postupný odchod sa začal koncom roka 1434 po dohode, na základe ktorej im musel Žigmund poskytnúť výkupné. Blažek z Borotína odišiel, keď mu udelil panstvo Veselí nad Moravou.
- 29 Obe sedliacke povstania vypukli roku 1437.
- 30 Žigmunda zvolili za cisára vo Frankurte nad Mohanom v roku 1411 a korunovácia bola 8. 11. 1414 v Aachene.
- 31 Z Ríma odišiel 13. 8. 1433 a pri Bratislave prekročil uhorské hranice koncom októbra 1434.
- 32 Pozri dokumenty číslo 30 a 31.
- 33 Husiti v Čechách nesúhlasili s voľbou Albrechta a zvolili si protikráľa poľské knieža Kazimíra, mladšieho Vladislavovho brata. Albrecht aj napriek protestom odporcov sa dal 29. 6. 1438 v Prahe korunovať a s početným vojskom obliehal Tábor, ktorý sa však vďaka pomoci poľskej expedície ubránil. Ďalšie Albrechtovo vojsko porazilo 22. 9. 1438 odporcov a Kazimírova strana odťahla s poľským vojskom do Sliezska.
- 34 Sultán Murad II. – syn Mehmeda I., vládol v r. 1421 – 1451.
- 35 Všeobecný snem nerozhodol o tom, že sa treba vypraviť proti Turkom. Stavy na ňom žiadali kráľa o potvrdenie svojich privilégií a odmietli povinnosť brániť vlasť.
- 36 Titel – miesto nachádzajúce sa juhovýchodne od Nového Sadu.
- 37 Smederevo – hrad nachádzajúci sa medzi Belehradom a Golubacom.
- 38 Smederevo dobyli Turci po dlhom obliehaní v auguste 1439.
- 39 Nesmel – dnes obec Neszmély pri Komárome v Maďarsku.
- 40 Albrecht II. zomrel 27. októbra 1439.
- 41 Roku 1440 pripadli Turíce na 15. mája.
- 42 Korunovácia Ladislava Pohrobka sa uskutočnila 15. mája 1440.
- 43 Dionýz zo Seče – roku 1438 sa stal nitrianskym, roku 1439 jágerským biskupom a od roku 1440 ostrihomským arcibiskupom.
- 44 Biskup Matej – pochádzal zo Slavónska, v rokoch 1433 – 1439 bol kancelárom, od roku 1436 vacovským a od roku 1440 pätkostolským biskupom.
- 45 Biskup Benedikt bol osobitným Žigmundovým poradcom (napr. aj v Kostnici), györským biskupom sa stal roku 1439.
- 46 Ulrich Celjský – syn Fridricha Celjského, jeho manželka Katarína bola dcérou srbského despota Juraja Brankoviča.
- 47 Rod Mikuláša z Ujlaku, ktorý bol v r. 1438 – 1471 mačvianskym bánom, mal majetky aj v Hlohovci. Syn palatína Mikuláša Gorjanského Ladislav mal hodnosť bána od roku 1431 a palatína od roku 1447. Na korunovácií Ladislava V. sa však nezúčastnil. Botos pochádzal z ktorejosi bočnej vetvy Gorjanskovcov a v roku 1440 bol temešským županom.
- 48 Ján z Héderváru, príslušník rodu Héderovcov, bol v rokoch 1403 – 1409 sedmohradským vojvodom a v rokoch 1409 – 1416 hlavným dverníkom. Jeho syn Ladislav mal tú istú hodnosť v rokoch 1419 – 1434 a ďalší syn Henrik bol sikulským grófom.
- 49 Tomáš zo Seče (Séči) – brat ostrihomskeho arcibiskupa Dionýza zo Seče.
- 50 Kráľovná Alžbeta dala Ladislava V. proklamovať za kráľa a 15. 5. sa v Stoličnom Belehrade konala korunovácia. Budínsky snem však už začiatkom marca zvolil za uhorského kráľa Vladislava

- I. Jagelovského, vyhlásil korunováciu Ladislava V. za neplatnú a 17. 7. korunoval Vladislava I. inou korunou (pozri dokument číslo 37).
- 51 V rokoch 1440 – 1442 sídlila Alžbeta prevažne v Bratislave, Komárne a v Győri.
 - 52 Šimon – syn krajinského sudcu Šimona (1409 – 1414), vďaka ktorému získal roku 1409 miesto lektora v Spišskej kapitule a neskôr sa stal jágerským biskupom a kancelárom Vladislava I. Jeho bratia Štefan a Juraj boli v rokoch 1421 – 1444 bratislavskými županmi.
 - 53 Boli to najmä páni z Perína (Peréniovci) a Cudarovci.
 - 54 Otec Jána Huňadyho pochádzal z Valaška a volal sa Vajk. Za rytierske služby mu Žigmund daroval veľké panstvo v Sedmohradsku Huňad (*Hunedoara*) v stolici Alba.
 - 55 Generálny snem zvolali do Budína na koniec júna 1440.
 - 56 K Zvolenskému hradu patrilo panstvo Dobrá Niva, Slovenská Lupča a Viglaš.
 - 57 Na rozdiel od A. S. Piccolominiho, ktorý aj u nepriateľov vyzdvihuje určité pozitívne črty (dokonca aj u tureckého Mehmeda II.), Ján z Turca jednostranne vyzdvihuje činnosť Huňadyovcov a ich protivníkom implikuje tie najhoršie vlastnosti. Je to očividné najmä pri hodnotení pôsobenia Jána Jiskru, jeho veliteľov, prívržencov i bratříkov na území Slovenska. Ján Jiskra z Brandýsa prišiel ako žoldniersky kapitán brániť záujmy vdovy kráľovnej Alžbety, čím sa stalo Slovensko (ako vraví Ján z Turca, „Matúšova krajina“) hlavnou bázou habsburských nárokov na uhorský trón.
 - 58 Pongrác (II.) zo Svätého Mikuláša bol v službách kráľovnej Barbory, kráľa Žigmunda, Albrechta, kráľovnej Alžbety i Vladislava Jagelovského. Ako Vladislavov stúpenec získal roku 1441 Branč a potom Strečno a Starý hrad. Proti J. Jiskrovi vystupoval až do roku 1452 a bol najaktívnejším exponentom protihabsburskej šľachty na území severného a západného Slovenska.
 - 59 Mikuláš a Peter Komorovskovci zohrali významnú úlohu počas zápasu o uhorský trón medzi prívržencami Ladislava Pohrobka a Vladislava I. Zo začiatku bojovali bratia proti Jiskrovi a po smrti Vladislava I. prešli na stranu J. Huňadyho. Peter dostal hrad a panstvo Oravu a bol už majiteľom Starého hradu, Likavy a Liptovského Hrádku. Za prestup k bratříkom ho uhorský snem zbavil roku 1453 hodností. Po smrti P. Aksamita vstúpil do služieb Mateja Korvína a stal sa opäť liptovským a oravským županom. Počas Matejovej vojny proti Čechám od neho odstúpil, a preto mu kráľ odňal Oravu i Liptov. Roku 1474 odišiel do Poľska.
 - 60 Peter Aksamit z Košova a Lidčovic – žoldniersky veliteľ vo vojsku Jána Jiskru, roku 1443 bol veliteľom na Spišskom hrade, roku 1451 od Jiskru odišiel a stal sa vodcom (hlavným kapitánom) bratříkov. Roku 1458 padol v bitke pri Blatnom Potoku. Ján Talafúz z Ostrova bol jedným z hajtmanov Jána Jiskru, roku 1441 bránil Košice, roku 1442 prepadol a vypálil Jáger, od roku 1453 bojoval v radoch bratříkov, roku 1460 bránil hrad Šariš a Richnavu a roku 1462 sa vrátil do Čiech. Ján Kerzký vystupuje aj v službách Mateja Korvína. O veliteľoch menom Ribald, Uřyk a Slovačko (Zlowachko) nemáme bližšie správy a údaje.
 - 61 Do Jiskrovho vojska vstupovali okrem Čechov a Poliakov aj Slováci, čo Ján z Turca jednoznačne uviedol pri vymenúvaní etník. Skupiny búriacich sa alebo nezamestnaných žoldnierov sa nazývali bratřími.
 - 62 Ulrich Celjský bol bratrancom kráľovnej Alžbety Luxemburskej.
 - 63 Nie je známe, akým spôsobom prišiel kronikár k uvedeným dvadsiatim ôsmim rokom.
 - 64 Kráľ Matej, hoci bol v zúfalej situácii, nedonútil roku 1462 silou Jána Jiskru ani jeho kapitánov na ústup, ako to napísal Ján z Turca. Hoci sa rozpútali veľké boje, bratříci ešte mali veľký vplyv na Spiši, na východnom Slovensku, v Novohrade a v Gemeri. Prostredníctvom Juraja z Podébrad však v Trenčíne bolo uzavreté prímerie a napokon došlo k vyrovnaní medzi Matejom

- a Fridrichom III., ktorým uznal Mateja za zákonného uhorského kráľa. Matej Korvín prijal Jiskru do svojich služieb a za vrátenie hradov prisľúbil zaplatiť 40 000 zlatých. Uzatvárali sa osobitné dohody s kapitánmi hradov, ktoré sa odovzdávali za odstupné. Ján Jiskra sa po vyše dvadsaťročnom ovládaní Slovenska stal roku 1462 uhorským barónom s majetkami v juhovýchodných stoliciach Uhorska.
- 65 Táto mimoriadne úspešná výprava vojska na čele s Jánom Huňadym a kráľom Ladislavom I. sa uskutočnila koncom roka 1443 a začiatkom roka 1444. Uhorské vojsko v polovici októbra 1443 prešlo Dunaj a cestou na juh vybojovalo niekoľko víťazstiev, dobylo Niš a obsadilo Sofiu. Nepriaznivé počasie a húževnato sa brániace osmanské jednotky prinútili uhorské vojsko vrátiť sa domov takmer tou istou trasou. Koncom januára 1444 dorazilo do Belehradu a začiatkom februára 1444 boli na znak oslavy v Budíne vystavené štíty zaslúžilých uhorských a poľských veliteľov.
 - 66 Nešlo o štvrtý, ale tretí rok Huňadyho gubernátorstva, čiže o rok 1448.
 - 67 Rigómező – ide o obec Kosovo pole, ktorú kronikár mylne lokalizuje do Bulharska.
 - 68 Druhá bitka na Kosovom poli sa uskutočnila 16. – 19. 10. 1448.
 - 69 Uvádzaný počet osmanského vojska je nadsadený, v prípade uhorského vojska pravdepodobný.
 - 70 Ján Huňady napadol Jána Jiskru v jeseni 1449, obsadil hrad Moldavu, kde zmrzačil zajatcov, obliehal aj Kremnicu, nedosiahol však významnejšie úspechy. Mierom v Mezökövesde roku 1450 súhlasil s vtedajším stavom a Jiskra ovládal ešte Košice, Levoču, Prešov, Bardejov, Kremnicu, Banskú Štiavnicu, Banskú Bystricu, Novú Baňu, Pukanec, Ľubietovú a Banskú Belú.
 - 71 Ján Jiskra tu dosiahol svoje najväčšie víťazstvo nad Jánom Huňadym.
 - 72 Ján Jiskra prišiel so svojím vojskom na pomoc obrancom k Lučencu 7. septembra 1451.
 - 73 Štefan z Plešivca – člen rodiny Bubekovcov z Plešivca a syn taverníka Jána Veľkého.
 - 74 Ján Kompolthi – pochádzal z rodu Abovcov, v rokoch 1419 – 1438 bol hlavným kráľovským pohárnikom a v rokoch 1450 – 1451 hlavným dverníkom.
 - 75 Ladislav Hédervári – pochádzal z rodu Héderovcov, roku 1439 bol opäť v Pannonhalme a od roku 1447 jágerským biskupom.
 - 76 Hrad Hodejov sa nachádzal východne od Filákova.
 - 77 Začiatkom roka 1452 získal slobodu za dvetisíc zlatých s tým, že celú sumu (10 000 zlatých) vyplatí Jiskrovi dodatočne.
 - 78 Ján z Turca tu použil slovenské pomenovanie mesta Rožňavy – Rosnawa.
 - 79 Pevnosť Drienčany sa nachádzala v údolí rieky Blh v Gemeri, dobýjali ju od 27. 4. do 12. 5.
 - 80 Martin Valgata – kapitán Jiskrovho žoldnierskeho vojska, prenikol zo Spiša k Muráňu a odtiaľ dobýjal Hontiansku a Gemerskú stolicu. Po rozpade Jiskrovho vojska bol jedným z hlavných veliteľov bratříkov. Zúčastnil sa roku 1458 na bitke pri Blatnom Potoku.
 - 81 Mier uzavreli v auguste 1452 a Jiskrova moc sa značne zmenšila (ovládal Levoču, Spišský hrad a mal príjmy z tridsiatkov v Kežmarku a v Starej Ľubovni). Ján Huňady zamýšľal získať ho za spojenca proti Ulrichovi Celjskému, ktorý veľmi vplýval na budúceho kráľa Ladislava Pohrobka.
 - 82 Krakovský biskup Zbigniew Oleśnicki dal hrad Starú Ľubovňu a Podolíneček do správy Petrovi a Mikulášovi Komorovskovcom, ktorí roku 1447 vypovedali biskupovi poslušnosť. Upevňovali si panstvo, bojovali proti Jiskrovi a uzavierali s ním mier. Jiskra im roku 1449 daroval hrad Likavu. Peter sa vyhlásil za župana Liptovskej a Oravskej stolice a bol držiteľom liptovského Starhradu, Likavy a Liptovského Hrádku. Roku 1453 sa pridol na stranu bratříkov, roku 1462 vstúpil do služieb Mateja Korvína, no potom sa ho zriekol a pridol sa na stranu Poľska, a preto

- mu Matej odňal Oravu i Liptov a roku 1474 odišiel do Poľska.
- 83 Pongráč II. zo Svätého Mikuláša bol v posledných rokoch Žigmundovej vlády kastelánom hradu Blatnica. Ako stúpenec kráľa Vladislava Jagelovského získal roku 1441 Branč, potom Strečno a Starý hrad, ktorý mal predtým v moci žoldniersky hajtmán Ján Čapek zo Sán.
 - 84 V apríli a v auguste 1452 chcel Huňady zaútočiť proti Jiskrovi, no uzavrel s ním mier.
 - 85 Fridrich (1416 – 1493) – ako rakúske knieža Fridrich V., ako rímsky kráľ Fridrich IV. a od roku 1452 ako cisár Fridrich III.
 - 86 Úsilie o prepustenie Ladislava Pohrobka, ktorého jeho matka Alžbeta zverila do ochrany cisárovi Fridrichovi III., nemalo úspech.
 - 87 Výklad Jána z Turca je nesprávny. Fridrich odišiel roku 1451 do Talianska, aby sa dal korunovať za cisára. Počas jeho neprítomnosti zorganizovali rakúske stavy proti nemu odboj. Vo februári 1452 rozhodol uhorský snem o spolupráci s nimi, no vojenská podpora zo strany Uhorska sa napokon neuskutočnila.
 - 88 Cisár sa odvolával na príbuzenstvo a v októbri 1452 odovzdal Ladislava Ulrichovi Celjskému, a nie veľmožom, ako to opisuje kronikár.
 - 89 O vymenovaní Jána Huňadyho za dedičného grófa (župana) sedmohradskej Bistriže hovorí listina Ladislava Pohrobka vydaná 30. 1. 1453 v Bratislave.
 - 90 Pongráca zajaľ Ján Huňady roku 1454, keď mu však prenechal hrady Branč, Strečno, Starý Hrad a mesto Žilinu, tak ho prepustil. Keď sa vdova po Jánovi Huňadym s Ulrichom Celjským zaviazali majetky Pongrácovi vrátiť, stal sa ich prívržencom.
 - 91 Na krajinský snem do Pešti, zvolaný na Nový rok 1458, prišiel Siládi s 15 000 ozbrojencami. Ešte predtým 12. 1. uzavrel v Segedíne dohodu s Gorjanským o voľbe Mateja, ktorej podmienkou bol sobáš s Annou Gorjanskou.
 - 92 Na Budínskom hrade rokovali všetky stavy, vrátane Gorjanských, ktoré sa dohodli so Siládim.
 - 93 Mikuláš z Ujlaku (dnes Ilok), Ilocký, inak aj z Fraštáku (1418 – 1477) – mačviansky bán (1438 – 1458) a župan viacerých stolíc, slavónsky bán (1457 – 1458), sedmohradský vojvoda (1441 – 1442, 1449 – 1459), kráľ Bosny (1471 – 1477).
 - 94 Vdova po Jánovi Huňadym s bratom Michalom Siládim sa zaviazali pod prísahou 12. 1. 1458, že nebudú za vraždu Ladislava Huňadyho žiadať trest. Výklad Jána z Turca je zhodný s vydanými listinami.
 - 95 Voľba Mateja Korvína za kráľa sa uskutočnila 24. januára 1458 v Budíne.
 - 96 Faeton – syn boha Slnka Hélie.
 - 97 Výklad kronikára sa nezhoduje so svedectvom dobových listín. Huňadyovci uzavreli dohodu s palatínom Ladislavom Gorjanským už pred voľbou Mateja Huňadyho.
 - 98 Výklad Jána z Turca nepotvrďuje žiadny súdobý prameň.
 - 99 Juraj z Poděbrad sa usiloval získať Mateja Huňadyho ešte pred jeho zvolením za uhorského kráľa a na slobodu ho prepustil bez výkupného.
 - 100 Hrad Kupinovo (*Kewplen*) vlastnil v polovici 15. storočia Ján Huňady. Mitrovica – Zentdeme-ter je dnešná Sremska Mitrovica nachádzajúca sa západne od Belehradu pri rieke Sáve.
 - 101 Proti Matejovi sa sprisahal niekdajší palatín Ladislav Gorjanský a Mikuláš z Ujlaku.
 - 102 Nešlo o rýchle potlačenie. Matejove úspešné výpravy proti bratříkom sa roku 1458 iba začali a Ján Jiskra sa vzdal Matejovi až roku 1462.
 - 103 Turecká stráž sa vzdala hradu na Vianoce 1463.
 - 104 Fridrich III. odovzdal korunu uhorským vyslancom v Grazi 24. 7. 1463. Korunovácia Mateja sa vzhľadom na vojnu proti Osmanom uskutočnila až 29. 3. 1464. Fridrich dostal obrovské výkupné.

- 105 Obrancovia hradu Jajce kládli Mehmedovi hrdinský odpor. Sultána na ústup ho primäli aj blížiaci sa Matejove oddiely.
- 106 Matej pri realizácii svojich mocenských plánov potreboval stále vojsko, čo si však vyžadovalo nemalé finančné prostriedky. Jeho rozhodnutia o finančných požiadavkách vyvolali vzbury. Najväčšia vzbúrkla v lete 1467 v Sedmohradsku. Proti Matejovi vystúpil sedmohradský vojvoda Ján a podporoval ho český i poľský kráľ a tiež moldavský vojvoda. Matej oddiely povstalcov porazil.
- 107 Dnes Baia v Rumunsku, kedysi sídlo moldavských vojvodov.
- 108 Bitka sa odohrala 14. 12. 1467.
- 109 Matej vtrhol na Moravu v marci 1468 a v nasledujúcom roku ho v Olomouci zvolila časť šľachty za českého kráľa.
- 110 Ján Pannonius z Čazmy (1432 – 1472) – humanistický básnik a cirkevný hodnostár, bol synovcom Jána Viteza zo Sredny, v rokoch 1459 – 1471 päťkostolským biskupom. Roku 1471 sa aktívne zúčastnil na sprisahaní proti Matejovi Korvínovi a ako spojenec poľského kráľoviča Kazimíra Jagelovského velil nitrianskej posádke. Po porážke sprisahancov sa ukrýval v Záhrebe.
- 111 Ostrihomský arcibiskup Ján Vitez zo Sredny a jeho synovec päťkostolský biskup Ján Pannonius z Čazmy nesúhlasili s politikou Mateja a postavili sa na čelo sprisahania, ktoré malo za cieľ dosadiť na uhorský trón poľského kráľoviča Kazimíra, ktorý v októbri 1471 vtrhol na Spiš a cez Šariš smeroval do Budína. Poľská výprava bola neúspešná.
- 112 Pri vpáde do Uhorska sa Poliaci zmocnili hradov v Zemplínskej a Šarišskej stolici, lebo niektorí baróni sa pridali k povstaniu (napr. Mikuláš Peréni, Šimon z Rozhanoviec) a prijali poľské posádky. Hrady s výnimkou Stropkovského sa roku 1472 dostali opäť do rúk uhorského vojska (zásluhou kapitána Štefana Zápoľského). Poľský kastelán Ján Biely opustil Stropkov po dohode medzi Matejom a Kazimírom roku 1473.
- 113 Štefan Zápoľský († 1499), príslušník magnátskeho rodu pochádzajúceho z chorvátskej osady Zapolje, ktorý získal panstvo Spiš, Kežmarok a neskôr ďalšie hrady a panstvá najmä v Nitrianskej, Trenčianskej, Oravskej, Liptovskej, Spišskej a Šarišskej stolici. V rokoch 1474 – 1481 bol gubernátorom Sliezska a Lužíc, 1487 – 1499 županom Spišskej stolice. Po dobytí roku 1485 Viedne bol správcom obsadeného územia Rakúska. Bol najbohatším magnátom Uhorska a ku koncu života vlastnil 72 hradov a panstiev.
- 114 Zimná výprava sa uskutočnila v rokoch 1475 – 1476. Pri dobýjaní Šabacu padol veliteľ Matejovho vojska český kapitán František z Háje.
- 115 Vojna proti Rakúsku sa začala roku 1478 a vyvrcholila obsadením Viedne uhorským vojskom roku 1485. Viedenské Nové Mesto bolo obsadené roku 1487.
- 116 V lete roku 1479 sa Matej dohodol s českým kráľom Vladislavom o rozdelení Českého kráľovstva. Matejovi pripadlo do doživotnej držby Sliezsko, Lužice a Morava (pozri dokument číslo 50).
- 117 Ahasverus (Sueverus) je meno perzského kráľa Xerxa I. (486 – 465 p. n. l.), ako sa uvádza v Starom zákone. O skvelej hostine sa píše v Biblii (Est. I,1-8).

Antonio Bonfini, v latinskej podobe Antonius Bonfinius či Antonius de Bonfinis, (1427/1434 – 1502) patrí k často spomínaným či citovaným stredovekým humanistickým autorom. Preslávil sa najmä monumentálnym dielom *Rerum Ungaricarum decades*, čiže Dekády uhorských dejín,¹ no ani žiadne iné dielo (či aspoň ucelenejšiu časť) doposiaľ nikto do slovenčiny nepreložil. Po získaní magisterského titulu Bonfini pôsobil ako vychovávateľ a učiteľ v rodinách bohatých mešťanov vo Florencii, v Padove, vo Ferrare a v Ríme. Roku 1473 ho pozvali do mestečka Recanati za profesora na tamojšiu akadémiu, kde vyučoval latinčinu, gréčtinu, gramatiku, poetiku a rétoriku. Vďaka učenosti sa Bonfini zapísal aj do povedomia neapolského kráľovského dvora, čo mu následne umožnilo dostať sa do služieb uhorského kráľa Mateja a jeho manželky Beatrice Aragónskej. Osobné prijatie a prvá audiencia u kráľa Mateja sa uskutočnila v októbri 1486 v rakúskom mestečku Retz. Bonfini získal miesto lektora kráľovnej Beatrice a roku 1488 sa stal dvorným dejepiscom kráľa Mateja. Do Matejovej smrti stihol Bonfini napísať pravdepodobne spolu 16 kníh (čiže od 1. knihy 1. dekády po 6. knihu 2. dekády vrátane). Bonfini zostal v Uhorsku a zúčastnil sa na korunovácii Matejovho nástupcu – Vladislava II., ktorý ho prijal do služieb a umožnil mu pokračovať v písaní začatého diela. Roku 1492 mu kráľ udelil uhorské šľachtictvo a súčasne čestný titul *poeta laureatus* (vavrínom ovenčený básnik). Na základe práce *Epithoma rerum Hungararum* (Rukoväť uhorských dejín), ktoré Petrus Ransanus dokončil roku 1490 (pozri dokument číslo 60), Bonfini prepracoval prvé dve knihy 1. dekády a postupne sa v rámci 9. knihy 4. dekády venoval spracovaniu udalostí, ktoré sám zažil, a to v rámci 9. knihy 4. dekády až po 5. knihu 5. dekády. Táto posledná – celkove 45. kniha – zostala vlastne neuzavretá, pričom chronologicky sa posledné opisované udalosti viažu na snem konaný v júli 1496 v Budíne, resp. na epizódu z októbra 1496, týkajúcu sa potrestania kráľovského pokladníka Žigmunda Ernusta.²

Príčinou náhleho ukončenia Dekád uhorských dejín bolo zhoršenie zdravotného stavu autora, ktorého koncom roku 1496 ranila mozgová mŕtvica a ktorý roku 1502 zomrel. Súvéké rukopisné exempláre dekád sa nezachovali, s výnimkou jedného, ktorý bol nedávno nájdený v Krakove. Až roku 1543 vydal tlačou v Bazileji Martin Brenner prvé tri dekády. Bonfiniho dielo o uhorských dejinách pozostáva – ako už bolo uvedené – spolu zo 45 kníh. Vždy 10 kníh tvorí jednu dekádu, takže celé dielo má vlastne štyri kompletne dekády (prvé štyri) a jednu polovičnú dekádu (poslednú, čiže piatu). Číslovanie odsekov má pomocný charakter, nie je pôvodné, bolo zavedené v duchu moderných edičných zásad z prehľadných dôvodov. Bonfini pri písaní svojho monumentálneho diela čerpal z rozmanitých literárnych diel historického, geografického a encyklopedického charakteru; prameňov úradného a epigrafického charakteru, teda listov, listín, zákonníkov a nápisov; ústnej tradície, čiže osobných spomienok zachytených súčasníkmi; ako aj autopsie, čiže vlastných zážitkov a skúseností. Takmer všetky literárne diela citovaných i necitovaných

autorov mal Bonfini zaiste k dispozícii priamo na uhorskom kráľovskom dvore. Napokon, všeobecne sa takmer ako fakt uznáva predpoklad, že povestná Matejova knižnica (*Bibliotheca Corviniana*) mala 2 000 – 2 500 zväzkov. Medzi Bonfiniho ústnych informátorov patrili viacerí predstavitelia uhorskej šľachty, resp. ľudia z ich bezprostredného okolia. Išlo predovšetkým o rod pánov z Rozhanoviec, čiže Rozhanovských, známych aj pod menom Rozgoňovci, pánov z Kaniže (Kanižaiovcov), pánov zo zemplínskeho Sokola (Sokolskovcov či Sokoliovcov). Sám Bonfini mnohé informácie zaiste získal z rodinného archívu Rozhanovských, ktorý sa vtedy spolu s písomnosťami Zemplínskej stolice nachádzal na hrade Čičava. Fakt, že v nebývanej miere sa v dekadách venuje pozornosť udalostiam súvisiacim s Varadínskym biskupstvom a často sa menovite spomínajú aj jeho dvaja predstavení – Ján Filipec a Valentín Farkaš – nasvedčuje, že Bonfini poznal archív tejto diecézy, resp. mal odtiaľ pomerne spoľahlivého informátora.

Sám Bonfini v dekadách uvádza, že informácie mu osobne poskytol napríklad Ján Bornemisa,³ vtedajší kráľovský podpokladník a neskôr významný veľmož, Peter More, uhorský vyslanec (diplomat) kráľa Mateja v Osmanskej ríši, Antonius di Salona (Salonensis), opát benediktínskeho kláštora v Siniobe (vtedy Szentjobb).

Spravidla mechanické pretlmočenie informácií z rôznych literárno-naračných, úradných a ústne tradovaných zdrojov sa u Bonfiniho celkom zákonite prejavilo v neraz skreslenej interpretácii istých udalostí a v početných dátumových i faktografických chybách. Bonfini totiž pramene nekonfrontuje, ale len preberá, a to aj vtedy, keď si neraz protirečia. Snaha o kompozičnú vyváženosť a o čo najobsažnejšiu výpoveď – inak typický rys pre elokvenčné diela humanistických vzdelancov – sa naplno prejavila aj v Bonfiniho dekadách. V záujme dosiahnutia formálnej harmónie a proporčnosti autor raz uberá, inokedy zasa navrhuje text oproti prameňom, ktoré mal k dispozícii a z ktorých čerpal. V prípade nedostatku konkrétnych faktov si Bonfini vždy dokázal vypomôcť naštylizovaním kvetnatej a navonok pôsobiwej orácie, ktorá nepostrádala racionálne jadro a ktorá navyše dodávala textu punc autenticity. Najmä pred rozhodujúcimi historickými udalosťami, akými boli práve vojny či bitky, panovníci, králi, veľmoži či vojvodcovia oslovujú výzvami bezprostredné okolie, aby dosiahli a zdôvodnili naplnenie svojich cieľov a zámerov. Bonfini sa v oráciách prejavil ako skutočný majster epickej štylizácie a stupňovania napätia. V záujme navodenia autenticity často používa historický prezent. Opis udalostí a faktov v Dekadách uhorských dejín najmä z obdobia vlády Mateja Korvína i Vladislava II. je (až na malé výnimky) vcelku hodnoverný, uvádzané a citované listiny sú tiež zväčša autentické, výpovede a priame reči jednotlivých aktérov sa síce veľmi nevzdalujú od skutočnosti, no takmer v plnej miere sú výplodom Bonfiniho spisovateľskej fantázie. Monumentálne Bonfiniho dielo patrí medzi prvoradé pramene uhorských stredovekých dejín.

(3.7.177 – 206, *Bitka pri Lučenci*)

Roku tisíc a ešte štyristopäťdesiatjeden Ján (*Huňady*) narýchlo postavil vojsko a odšadiaľ zvolal aj pešiakov a húfy sedliakov a neďaleko mestečka Lučenec najprv napadol Jána Jiskru, vodcu všetkých zločincov, ktorý pri svätostánku kráľa Štefana Svätého

predčasom postavil pevnosť, obohnal ju šancami a valmi a zaplnil množstvom vojakov a rozmanitou výzbrojou. Jiskra bol práve náhodou mimo, keď sa dopyčul, že gubernátor rázne obľahol jeho pevnosť; prostredníctvom poslov tajne pobádal spolubojovníkov, aby čo najstatočnejšie bránili dané miesto, kým sám rýchlo nedorazí s posilami. Korvín⁴ natoľko dôrazne útokom napádal posádku, že sa každý deň očakávala jej kapitulácia; vtedy však náhle pritiahol Jiskra s pomocnými silami a početným vojskom, ktoré zhromaždil v Hornom Uhorsku. Mnohí poprední šľachtici totiž, aby zlomili gubernátorovu hrdosť, dobrovoľne poslali oddiely a spriahli sa s druhými význačnými šľachticmi, ktorí boli v Korvínovom tábore, že sa budú vyhýbať boju a nechajú sa poraziť, aby tak ľahšie zlomili jeho pyšného ducha. Chrabrosť totiž nikdy nebola bez závesti. Plán sprisahancov sa vydaril. Lebo keď sa šíky postavia proti sebe a ešte ani nebol daný povel na boj, vtedy sa podľa dohovoru niekoľko oddielov sprisahancov obráti na útek, pričom predstierajú strach, aby ich sprenevera voči Korvínovi navonok vyzerala počestnejšie. Česi využijúc príležitosť vyrazia a napadnú osamotené gubernátorovo vojsko. Korvín postrehne zradnú vierolomnosť vlastných a keď zistí, že sám nedokáže čeliť nepriateľovi, ktorý naňho prudko dolieha, obráti sa na ústup a bez pohromy sa stiahne do neďalekého mestečka. Štefan z Plešivca,⁵ ktorého počas obliehania pevnosti smrteľne zranil metací sírový stroj, deň pred smrťou vypovedal o zradnom sprisahaní. Mnohí z veľmožov padli v boji, predovšetkým Ján Kompolt, ktorý má prímenie z Nány;⁶ ďalej jágerský biskup Ladislav z Hederváru,⁷ ktorý kulhal, takže ho nepriatelia chytili a vzali do zajatia. Jiskra sa zmocnil tábora a celého trénu, zdanlivo tu dosiahol významné víťazstvo, pritiahol k mestečku Hodejov,⁸ kde mali panstvo synovia Loranda; keďže sa však jeho obyvatelia udatne bránili, sklamaný v nádeji, tiahol k Jágru, lebo si myslel, že vzhľadom na zajatého biskupa sa veliteľ hradu hneď vzdá. No stalo sa inak, než sa nádejal, lebo kmásaný biskup síce prikázal veliteľovi, aby jeho hrad odovzdal Jiskrovi, najprv orodoval, potom sa vyhrážal; ten (*veliteľ*) však a ostatní obrancovia posádky, keďže všetci pochádzali z uhorských šľachtických rodín, nechceli poškvrniť svoje šľachtictvo večným bilagom a spôsobiť krajine ťažkú ujmu, preto uprednostnili všeobecný úžitok pred nešťastím jednotlivca, čím znemožnili vykonať Jiskrov úmysel.⁹

(3.7.215 – 222, *Bratříci v Hornom Uhorsku*)

Zároveň so zdĺhavými útrapami spôsobovanými Jiskrom, rozrástli sa aj vojny, ktorými iní Česi sužovali Uhorsko; združili sa navzájom, čo potvrdili bratskou spolupatričnosťou a vzájomne sa nazývali bratmi; aby mohli vo veľkom drancovať, postavili si v Uhorsku pevnosti, v ktorých sústredili vojakov a muníciu, a široko-ďaleko potulujúc sa žili z rabovania a lúpeží. Odlahlé Uhorsko,¹⁰ ktoré je rozložené oproti Čechám a Poľsku, natoľko vyvrátili a zneistili, že nikto nemohol v týchto končinách pokojne žiť, ani tadiaľ cestovať; ba keď vzrástla ich moc, podmanili si mnohé dediny a mestá či mestečká. Okrem nich však nehanebné násilnosti páchali aj ďalší, ako napríklad Peter

Komorovský,¹¹ ktorý pre seba uchvátil Liptovskú stolicu; ďalej Pongrác,¹² pôvodom z uhorského rodu, uzurpoval turčianske panstvo, okrem toho vlastnil Starhrad, Branč a mestečko Strečno; vraždením a nivočením znepokojoval celý kraj. Vedení nenávisťou sa vzájomne hrýzli a napádali, navzájom drancovali jeden druhého. Vráťme sa však k bratrikom. Toto pokolenie pozostávalo zo zločincov a ľudí neurodzeného pôvodu, boli to iba radoví peší vojaci, ktorí získali tvrdze buď násilným obsadením, alebo tak, že si ich sami nedávno postavili. Podľa zvyku reholníkov sa oslovovali bratmi, zachovali si však zverské obyčaje, keďže zo všetkého najradšej sa živili lúpežami, s obľubou pustošili okolie a vo veľkom škodili ľudu, vraždili, znevažovali právo i sviatosti. Veliteľov si volili, na lúpežných akciách im zachovávali poslušnosť a najväčšiu úctu medzi nimi požívali tí, čo vynikali v páchaní väčších zločinov. Okolité kraje teda znepokojovali vraždením, podpaľačstvom a pustošením. Všade vyčínali a roľníkov nútili, aby im platili dane, alebo sa vystaňovali.¹³

(3.10.1 – 4, Situácia na začiatku vlády kráľa Mateja)

Od začiatku panovania osud postavil pred kráľa Mateja tri obrovské vojny, a to aby ukázal, že je zrodený sta Herkules na ohromné činy. Išlo o také (*vojny*), ktoré by si žiadali nie mladíka, lež druhého Hanibala či Alexandra (*Veľkého*). Jedna prebiehala proti rímskemu, druhá proti tureckému cisárovi, tretia proti Čechom, ktorí sa navzájom spojili a ktorých nazývali bratrikmi; vedení Jiskrom, celé územie odľahlého Uhorska – ako sme už vyššie spomenuli – znepokojovali neprestajnými lúpežami a pustošením, takže nikto si nemohol byť istý ani doma ani vonku; ba aj predmestia Pešti denno denne napádali a plienili. Dym a české vojenské oddiely bolo možné vidieť aj od Nového Budína. Keď totiž kráľovná Alžbeta dovedla do Uhorska Čechov s Jiskrom a Talafúzom, vystavila ho rabovaniu, vraždeniu, podpaľačstvu, takže žiadna krajina na svete nebola zúboženejšia.

(3.10.25, Bandérium Mikuláša z Iloku)

Podľa dohovoru sa tam z Dolnej Panónie ponáhľala Mikuláš¹⁴ s 3 000 jazdcami, z ktorých 1000 je obrnených, ostatní sú ľahkoodení, ďalej privedol aj štyri stotiny pešiakov.

(4.2.24, Štruktúra uhorskej spoločnosti)

Uhorsko sa celé rozdeľuje na tri časti ľudí; jedna časť, uctievaťca Boha, sa zapodieva vierou, druhá sa venuje vojenstvu, tretia obrába pôdu.¹⁵

(4.2.8. Úcta voči kráľovi a koruně)

„Kohokoľvek vidíš korunovaného svätou korunou, nech by to bol aj vôl, uctievať ho, považuj ho za svätého kráľa a váž si ho.“¹⁶

(4.3.261 – 274, *Boje proti Poliakom na severovýchode krajiny*)

Nasledujúci rok¹⁷ kráľ, vracajúci sa domov, v žiadnom prípade nechcel odložiť zbraň, kým nezbaví zadunajskú časť krajiny od lotrovstiev páchaných Poliakmi, ktorí sa tam ešte zdržiavali. Títo (*Poliaci*) si totiž na pomedzí Uhorska a Poľska postavili dve pevnosti, odkiaľ vo veľkom podnikali lúpeže; hovorí sa, že jedna bola pri Michalovciach a druhá pri Humennom. Velenie nad vojskom vtedy mal (*sedmohradský*) vojvoda Čupor.¹⁸ Keďže títo (*Poliaci*) neochvejne bránili tvrdze, ktoré si opevnili, kráľ (*Matej*) sa ich rozhodol zmocniť leťou. Povolal Jakšiča,¹⁹ veliteľa práporu ľahkej jazdy, aby mu vysvetlil svoj zámer. Ten si privolať spolubojovníka a s päťsto jazdcami pod rúškom tmy bystro vyrazili z tábora; ešte pred svitaním dorazili k Michalovciam, kde sa podľa predpokladu mala nachádzať hlavná časť poľskej posádky. Dvoch (*z posádky*), ktorí vyšli z tvrdze, chytili a hneď obesili, aby títo zvedovia nič neprezradili strážim. Potom v susednom lese nastavili pascu. Keď svital deň, dvestopäťdesiat jazdcov vyšlo z tvrdze, bez toho, aby tušili čokoľvek zlé; presne toľkí zostali v pevnosti. Vošli do blízkeho lesa, a keď prekonali vzdialenosť okolo štyroch stadií,²⁰ zbadali za sebou niekoľkých ľahkých jazdcov (*husárov*). Niektorí z nich (*Poliakov*) sa preľakli; no keďže počet (*husárov*) nebol povážlivý, pokračovali ďalej. Sotva prešli do stredu lesa, dostali sa do nepreniknuteľnej rokliny a zistili, že sa ocitli v pasci. Zovšadiaľ sa ozýval veľký hurhaj, nastal neľútostný boj.

Poliaci, aby sa vyhlí zhubnému zajatiu, by radšej padli v boji; proti nim však (*Uhri*) odhodlane bojujú, obkľučujú ich, aby ani jeden z lotrov nemohol uniknúť. Napokon takmer polovica nepriateľov zahynula v boji, ostatných pochytili, a po kráľovom príchode ich oproti pevnosti poviesili a v potupnej slučke sa skončil ich život.

Na druhý deň sa začal útok na tvrdzu, kde sa onedlho odohral nešťastný prípad. Kým totiž z dotiahnutých bronzových diel mocne ostreľovali pevnosť, Čupor na opačnej strane vyliezol na palisády, kde ho trafila a rozmliaždila kamenná guľa vystrelená zo stroja. Keď sa to kráľ a ostatní veľmoži dozvedeli, oplakali smutný osud statočného vojvodu, lebo si uvedomili, že mu väčšmi záležalo na víťazstve než na vlastnom živote. Bojovníci si navždy uchovali jeho pamiatku. Tvrdzu napokon vydobyli, dvestopäťdesiat Poliakov, ktorých tam zajali, poslali do budínskej veže, ktorá sa nazýva Okyptená; časť z nich (*zajatcov*) teda uväznili a časť zahubili v Dunaji. Potom ešte tú zimu sa vojsko pohlo k Humennému, ktoré obraňovala obzvlášť silná poľská posádka. Po krátkom obľahnutí (*pevnosť*) obsadili; koho tu našli, toho buď zahlušili, alebo zajali a odpravili do Budína. To boli teda Matejove skutky za onej zimy. Vo vojne ho stále sprevádzal sedmohradský biskup Gabriel, keďže bol kráľovským tajomníkom, a užitočne slúžil pri písaní listov.²¹

(4.5.14 – 15, *Zloženie vojska kráľa Mateja*)

Ako všade [aj tu] vybudovali trojaký tábor, rozložili sa tu jednak Česi, jednak Uhri a jednak zasa Srbi. Všetci Česi boli buď obrnení jazdci alebo strelci z kuší; Uhri boli

rovnakou časťou podelení na ťažkú a ľahkú jazdu; Srbi sa využívali ako rýchle prepadové jazdectvo. Zo všetkých národov tu bol aj nemalý počet pešiakov; a to ťažko aj ľahko-odených podľa predpokladu azda aj desaťtisíc mužov.²²

(4.7.155–157, *Výprava do Dolného Rakúska*)

Po obsadení Laa²³ (*Matej*) tiahol s vojskom ďalej. Keď dorazil na hranice svojej moravskej krajiny odišiel do Znojma, kde zanechal kráľovnú a vyslancov, on sám sa s kniežaťom Korvínom ponáhlal, aby obľahol Retz. Jeho vojsko na tejto výprave bolo trojaké, ako vždy bývalo zvykom počas vážnejších vojen; prvou (*časťou*) boli Uhri, druhou Česi a tretou Srbi sformovaní výlučne do rýchlych (*husárskych*) a ľahkoode-ných jazdeckých oddielov. Troma tábormi obkľúčil mesto, aby rýchlo porazil jeho silnú posádku.

(4.7.161, *Multietničnosť Matejovho vojska*)

Istý Valach (*Rumun*), ktorého si kráľ obľúbil a ktorý po vypuknutí bojového stre- tu prvý vbehol dnu, ..., na druhý deň vypustil dušu, a kráľ ho veľmi oplakal.

(4.8.86–106, *Prehliadka vojska kráľa Mateja*)

Pred Viedenským Novým Mestom na veľmi širokom poli (*kráľ Matej*) zhromaždil všetky légie, dal ich nastúpiť do bojového šíku; vtedy sa mi v mysli premietlo všetko čo som v starých dielach čítal o vojenskom umení a poriadku. Skutočne sa tu (*Matej*) prejavil nielen ako najmúdrejší kráľ a najmocnejší panovník, ale aj ako najdokonalejší vojvodca. Jazdectvo zoradil do štyroch vojov, prepadoových (husárov) a ľahkoodených jazdcov umiestnil po obidvoch krídlach, aby sa vyhol akémukoľvek zmätku, lebo množstvo rozdelené do menej početných oddielov sa ľahšie usmerňuje. Vojsko, ktoré vyšlo z tábora do poľa, aby zoradené v bojových húfoch zaujalo norické priesmyky, pozostávalo z osem tisíc pešiakov a dvadsať tisíc jazdcov – bez pážat, pohoničov a markytánov – a taktiež z približ- ne deväť tisíc vozov. Kráľ chcel sám zoradiť všetky voje a rozdeliť vojenské počty a odmeny podľa preukázaných zásluh. Každý voj mal vlastné zástavy, ktoré zná- zornovali znaky predovšetkým kresťanskej viery, potom korvínskeho rodu, ďalej neporaziteľného uhorského národa, napokon Dalmátskeho i Českého kráľovstva a Rakúska. Zástavy mali však aj velitelia jazdectva a pechoty, ba každý jeden jaz- dec mal na kopiji zástavku, čo obzvlášť skrášľovalo nastúpené vojsko. Keď (*kráľ*) predstúpil pred oddiely, najprv nariadil ticho, čo prísne zachovali nielen muži, ale aj kone. V strede zaujala miesto zástava prvého voja, ktorú kráľ vlastnoručne so vznešenými a povzbudivými slovami odovzdal najosvedčenejšiemu veteránovi. Na môj veľký údiv som spozoroval, že nemá ostrohy. Zaiste preto, aby sa v bo- jovej vrave ostrohami popchnutý kôň nevyplašil a aby útekom nenarušil bojové

odhodlanie ostatných. Potom (*kráľ*) odovzdal dvanásť mečov, toľko isto bojových sekier (halapartní) a budzogáňov. Bojovníci ozbrojení halapartňami, mečmi a budzogáňmi obstali zástavníka. Potom sa jazdecké turmy zoradili pred zástavou, každú turmu tvorilo 25 jazdcov, takže počet jazdcov sa zhodoval s počtom jazdeckých oddielov. Inak približne 80-členný oddiel jazdcov postupoval pred zástavou a taký istý počet za ňou; ostatné bojové voje sa zoradili rovnakým spôsobom. Každý jeden zachovával idúcky líniu, lebo keby sa čo len na palec dostal pred ostatných, právom sa mohol obávať hnevu vševidiaceho panovníka. Všade panovala naprostá disciplína, natoľko sa spájala obava a úcta k panovníkovi, že jeho rozkaz sa usiloval každý splniť veľmi rýchlo, a to nehľadiac na vlastný život. Všade sa rozhostilo také ticho, že okrem vojvodcových povelov nebolo počuť ľudský hlas, ba ani konské zaerdžanie. Potom čo sa jednotlivé voje pohli vpred, na daný signál predviedli pred panovníkom bojové cvičenie, v rámci ktorého jednotlivé rady nadobúdali podobu klina, kruhu, trojuholníka či štvoruholníka, tvaru nožníc alebo píly. Keď s mimoriadnou obratnosťou a šikovnosťou docvičili, pričom si každý dobre zastal miesto, (*kráľ*) aby mohol názorne ukázať svojej (*manželke*) Beatrici, ako bojuje nastúpený bojový šík, dal narýchlo zoradiť voje. Na obidva boky postavil dva húfy silného a ťažkoodeného jazdectva, a to rozdelené po čatách, ďalej do stredu taktiež dva jazdecké húfy; medzi ne zoradil pešie voje. V prvom rade stáli ťažkoodení pešiaci, za nimi kopijníci, lukostrelci, halapartníci a ostatní ľahkoodení pešiaci. V treťom rade sa nachádzali veteráni dávajúci pozor na veľkú zástavu. Ďalej dal (*kráľ*) pred obidva krídla nastúpiť po jednom oddiele ľahkého jazdectva, títo (*jazdci*) – zachovávajúc poriadok – sa pohybovali natoľko rýchlo, že sa zdalo, akoby leteli vtáky. Ako člen Beatricinho sprievodu som s úžasom sledoval prehliadku nastúpeného vojska, ktoré s rozvinutými zástavami akoby sa už-už išlo zraziť s nepriateľom, takže pripomínalo ozajstného škorpióna. Potom, čo sa Beatrica už dostatočne napozerala, začali sa voje disciplinovane rozchádzať. Zároveň sa po bokoch pohybovali bojové vozy, ktoré Uhri podľa Korvínovho usmernenia využívajú namiesto priekopy a valu nielen na obranu tábora, ale aj v boji, keď k vozom pripevnia kosy, a takto ich využívajú pri obkľučovaní nepriateľa. Je skutočne obdivuhodné, čo sme vylíčili, lebo v Itálii čosi podobné nemožno vidieť.²⁴

(5.3.19 – 20, Likvidácia tzv. Čierneho vojska)

V nasledujúcom mesiaci auguste (1492) vojsko Čechov, ktoré sa nazývalo veteránskym či čiernym a ktoré poslali do dolného Uhorska na ochranu hraníc, aby čelilo vpádom Turkov, za neznesiteľné výčiny, svojvoľnosť a nenásytnosť zaslúžene potrestal veliteľ Pavol Kiniži. Pamätal si ešte totiž, koľko lotrovstva, znesvätenia a bezprávia popáchali kedysi v hornouhorských krajoch.

(5.4.1 – 9, *Stretnutie Jagelovcov v Levoči*)²⁵

Keď kráľ (*Vladislav II.*) cestoval do Levoče, kam zvolal snem veľmožov a princov a kam pozval poľského kráľa Albrechta, ako aj ostatných súrodencov,²⁶ putujúc cez Jáger, prijal ho s veľkou úctou a tak, ako sa na nositeľa dvoch hodností patrí, prelát Tomáš.²⁷ Odtiaľ sa dostal do Košíc, kde sa zišli takmer všetci veľmoži s výnimkou kniežata Vavrince,²⁸ ktorý so sprostou drzosťou a nadutosťou opovrhol kráľovým príkazom. Tu (*v Košiciach kráľ*) zistil, že jeho bratia nedorazia včas, lebo museli prekonávať dlhú a náročnú cestu, preto sa rozhodol počkať na nich. Na žiadosť poslov ostrihomského arcibiskupa Hypolita,²⁹ ktorý sa nedávno stal kardinálom, síce nevolky, no predsa súhlasil, aby Hypolit odcestoval na osem mesiacov do Itálie navštíviť pápeža a apoštolskú stolicu. Dozvediac sa, že jeho bratia sa blížia k Uhorsku, cez Prešov, Sabinov, Šariš putoval do Levoče; cestou ho palatín³⁰ s pompéznym sprievodom za účasti biskupov a veľmožov prijal na Šarišskom hrade, ktorý sa nachádza medzi Sabinovom a Prešovom na vysokej hore, s rovnakou štedrosťou ho opäť hostil aj na Spišskom hrade, päť míľ od Levoče.

Keď teda (*kráľ Vladislav II.*) prišiel do Levoče, celé úsilie zameral na čo najhonosnejšie prijatie svojich bratov (*Jána Albrechta, Fridricha, Alexandra, Žigmunda*) a sestrinho manžela, brandenburského grófa, ktorých dlhé roky nevidel. Nemalou mierou pomoci veľkoryso prispel aj palatín, keď dobré služby, ktoré poskytoval kráľovi už cestou v mestečkách, nanovo zavŕšil tým, že kráľovi poslal darom 200 sudov vína, biskupom a veľmožom 100 sudov, ako aj nespočetné množstvo rozličných druhov rýb, množstvo volov, oviec, jačmeňa, obilia; z láskavosti či zo slušnosti obdaroval rovnako Čechov i Uhrov, preto potom, keď sa dostavil na stretnutie, každý mu vzdával veľkú úctu. Na kráľov príkaz sa Ján Ernest³¹ postaral Poliakom o prepychovo zariadené ubytovanie, ktoré pozostávalo z hodnotných a krásnych poťahov, postelí a stolov; kuchyne postavili na námestí a každú mal na starosti osobitný šafár, zo strany kráľa sa nezabudlo na nijaký výraz úcty, aby sa čo naj dôstojnejšie zabezpečil príchod ctihodných Nemcov. Palatín, len čo sa dozvedel, že čochvíľa príde (*poľský kráľ Ján*) Albrecht, zahorel zášťou, ktorú pociťoval kvôli nedávnej vojne proti Poliakom,³² a obával sa aj hnevu kráľa (*Vladislava II.*) za to, že obsadil Korvínove³³ hrady, preto, požiadajúc kráľa o súhlas, odišiel zo stretnutia. Poliáci sa na ceste dlho zdržiavali, lebo kvôli stálym dažďom sa rozvodnili rieky, napokon po ich poklesnutí, oznámili, že sú na tri dni cesty, takže kráľ oznámil otcom (*prelátom*) ich príchod.

(5.4.32 – 39, *Rokovania a slávnosti v Levoči*)

Potom prišli k prerokovaniu a posúdeniu sporných otázok, z ktorých niektoré obaja králi postúpili na rokovanie päťčlenným výborom, niektoré si zasa sami nechali na rozhodnutie. Lenže často rozdielne stanoviská a dohadovania päťčlenných výborov viedli k tomu, že všetky otázky bolo potrebné prerokovať v prítomnosti kráľov, kardinála (*Fridricha*), jágerského biskupa a palatína. Králi medzi sebou často rokovali aj päť

dlhých hodín bez svedkov a v tajnosti, takže nik nemohol vedieť, o čom sa spolu radi-
li. Všeobecne sa však predpokladalo, že hovoria o dohode a vzájomnej pomoci, ktorá
by posilňovala ich krajiny pred ničivým nepriateľom. Bolo známe, že brandenburský
gróf, ktorý mal za manželku ich sestru, oboch nielen nabádal na mier a svornosť, ale aj
verejne vyhlásil, že bude za svojho nepriateľa považovať toho, kto zapríčiní, že dohoda
nebude večná. — — — Po skončení týchto záležitostí kardinál Fridrich na prosbu svojich
bratov s veľkou pompéznosťou a ceremóniou slúžil omšu a modlil sa k Bohu za obidve
krajiny, oboch kráľov a spásu ich ľudu.

Potom za všeobecného veselia usporadúvali veľké hostiny, pompézne hry, v rámci
ktorých, okrem iného, Uhri a Česi bojovali kopijami proti Poliakom stáby v ozajst-
nej bitke. Viacerých urodzených Uhrov, ktorí vynikli hrdinstvom, ako napríklad Juraj
z Bátoru a Gabriel, syn pána z Perína, kráľ odmenil honosným darom.

(5.4.64—73, Pogrom na Židov v Trnave)

V týchto mesiacoch niekoľkí trnavskí Židia, ktorí sa spojili, aby spáchali krutý
a hrozný zločin, boli po práve potrestaní. Dvanásť mužov spolu s dvoma ženami potajme
chytily a do neďalekého domu odviekli kresťanského chlapca slobodného (*meštianske-
ho*) pôvodu, nešťastníka rýchlo pridusili a jeho krv z narezaných žíl, kým pomaly a po
kúskoch vypúšťal dušu, jednak vypili a jednak odložili pre iných, telo rozkúskovali a po
častiach zahrabali. Rodičia dlho hľadali chlapca, no nikde ho nenašli, vysvitlo však, že
predošlý deň ho videli na Židovskej ulici, preto sa proti Židom začalo zákonné vyšetro-
vanie. Do ich príbytku vyslali drábov, ktorí po tom, čo objavili čerstvé stopy krvi zatkli
majiteľa domu s celou rodinou; počas výsluchu ženy zo strachu pred mučením vypo-
vedali všetko o priebehu tohto hrozného činu; na základe ich priznania palatín, ktorý
bol zároveň prefektom mesta³⁴ nariadil, aby viacerých upálili na hranici postavenej na
rínku a ostatných, ktorí sa nejavili natoľko vinní, odsúdili na veľkú peňažnú pokutu.

Keď od starcov mučením vymámili príčinu spáchania tohto hrozného činu, dozve-
dali sa štyri dôvody, ktoré Židov tak v Trnave, ako aj v iných končinách opätovne zavä-
zujú páchať túto ohavnosť; po prvé, lebo podľa vierouky predkov je krv kresťanského
človeka výborným prostriedkom na zastavenie krvácania pri obriezke; po druhé, lebo
veria, že (*krv*) po pridaní do jedla výdatne pomáha vzbudzovať lásku; po tretie, lebo ich
mužov i ženy rovnako sužuje menštruácia, a práve ako liek na tento neduh sa im osved-
čilo pitie kresťanskej krvi; po štvrté, lebo ich zaväzuje starý, no tajný zákon, aby v rám-
ci každodenných bohoslužieb vždy v iných končinách obetovali bohu kresťanskú krv,
a hovorí sa, že tento rok uvedený údel postihol trnavských Židov. Celá táto ohavnosť sa
stala roku spasenia štyristodevätdesiatštyri a ešte tisíc.³⁵

Preložil Vladimír Segeš.

Citované podľa *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov VI. Pod osmanskou hrozbou*. Zost.: Lukačka, Ján. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2004, s. 237-249.

Edícia: BONFINI, Antonius de: *Rerum Ungaricarum decades*. I.– IV. tom. Eds.: FÓGEL, I. – IVÁNYI, B. – JUHÁSZ, L. – KULCSÁR, M. – KULCSÁR, P. Lipsiae – Budapestini 1936 – 1941, 1976. Komplettný preklad Bonfiniho dekad v maďarčine pod titulom Antonio Bonfini: *A magyar történelem tizedei*. Budapest 1995 (preložil Péter Kulcsár).

Literatúra: KULCSÁR, Péter: *Bonfini Magyar történetének forrásai és keletkezése*. Budapest : MTA, 1973, s. 203; SOPKO, Július: *Humanistic Historiography from the End of the 15th till the 17th Century and the History of Slovakia*. In: *Studia Historica Slovaca, XIII*. Bratislava 1984, s. 55. SOPKO, J.: *Kroniky stredovekého Slovenska. Stredoveké Slovensko očami kráľovských a mestských kronikárov*. Budmerice : Rak, 1995; SEGEŠ, Vladimír: *Reflexia vojenstva v Dekádach uhorských dejín Antonia Bonfiniho*. In: *Vojenská história*, roč. 4, 2000, č. 2, s. 76-89.

* * *

- 1 Skráteno ďalej odkazujeme či citujeme príslušnú časť alebo pasáž dekad len arabskými číslicami, pričom najprv sa uvádza príslušná dekáda, potom kniha a napokon odsek, teda napríklad 3.5.10 znamená odvolávku na 3. dekádu, 5. knihu, 10. odsek, resp. 5.4.125 – 135 na 5. dekadu, 4. knihu, 125. až 135 odsek.
- 2 Žigmund Ernest, päťkostolský biskup (1470 – 1504), ako hlavný kráľovský pokladník Vladislava II. bol roku 1496 obvinený zo sprenevery a uväznený. Z väzenia ho prepustili po vyplatení pokuty vo výške 400 000 zlatých.
- 3 Ján Bornemisa († 1527) je eklatantným príkladom kariéry a spoločenského vzostupu daného možnosťami mobility v rámci ustanovizne familiarity. Pochádzal zo zemianskej rodiny a veľmožom sa stal vďaka tomu, že bol familiárom kráľovského pokladníka Urbana Dóciho z Veľkej Lúče. Neskôr zastával funkciu kráľovského pokladníka (1500 – 1504), budínskeho kastelána (1504 – 1526) a bratislavského župana (1514 – 1526).
- 4 Menom Korvín Bonfini označuje Jána Huňadyho.
- 5 Štefan Bebek (Bubek), z Plešivca († 1451), veľmož, hlavný veliteľ uhorského vojska (1443), mačviansky bán (1447 – 1448), gemerský župan (1447 – 1451).
- 6 Ján Kompolt (Kompolthy) z Nány († 1451), veľmož, kráľovský pohárnik (1432 – 1438), kráľovský dverník (1449 – 1451).
- 7 Ladislav z Hederváru, Hédervári († 1468), panonhalmský opát (1439 – 1447), jágerský biskup (1447 – 1468), zo zajatia ho jiskrovci prepustili po zaplatení vysokého výkupného, ďalej bojoval proti bratříkom, napr. aj vo víťaznej bitke pri Blatnom Potoku (Sárospatak) roku 1458.
- 8 Hodejov bol hradom (a nie mestečkom ako uvádza Bonfini) v Gemerskej stolici, od roku 1439 ho vlastnil Juraj Lorántfi.
- 9 Bitka pri Lučenci 7. septembra 1451 bola čo do rozsahu i počtu bojujúcich (Huňady mal okolo 12-tisíc mužov, Jiskra okolo 5-tisíc) najväčším bojovým stretom v stredovekých dejinách Slovenska. Nestala sa však konečným medzníkom v zápase dvoch vojvodcov ani rozhodujúcim zvratom v ďalšom vývoji. V tejto bitke o výsledku rozhodovala nie viacnásobná početná pre-

vaha, ale individuálna osobná bojová vyspelosť i disciplína a v neposlednom rade aj moment prekvapenia zo strany podceňovaného protivníka. Bola triumfom progresívnejšieho žoldnierskeho vojenstva tvorivo uplatňujúceho zásady husitského vojenského umenia nad uhorským vojenstvom založeným na nepružnom banderíalno-insurekčnom systéme. Hoci Jiskra vyšiel z priamej konfrontácie na bojisku víťazne, nedokázal naplno zužitkovať svoj úspech. Huňady sa z porážky v bitke, inak v jeho prípade vôbec jedinej v boji proti početne slabšiemu protivníkovi rýchlo spamätali.

- 10 Bonfini často používa termín odlahlé (či zadné) Uhorsko (*Ungaria ulterioris*) ako synonymum výrazu horné (či vyšné) Uhorsko (*Ungaria superioris*), ktoré zhruba zodpovedá územiu dnešného Slovenska.
- 11 Peter Komorovský († 1476), poľský šľachtic, z poverenia krakovského biskupa bol spolu s bratom Mikulášom Komorovským správcom a kastelánom Ľubovnianskeho hradu a Podolíncu, v čase anarchie a interregna získal viacero hradov (Orava, liptovský Starhrad, Likava, Liptovský Hrádok), po Aksamitovej smrti sa odvrátil od bratříkov a pridal sa na stranu kráľa Mateja, do roku 1474 liptovský i oravský župan, potom odišiel do Poľska.
- 12 Pongrác zo Svätého (dnes Liptovského) Mikuláša († okolo 1467), veľmož, familiár kráľovnej Barbory, za podporu Vladislava I. získal roku 1441 Branč, potom Strečno i Starhrad, jeden zo siedmich kapitánov (1445 – 1447) ustanovených uhorským snemom na spravovanie krajiny.
- 13 Bonfiniho hodnotenie bratříkov sa nápadne zhoduje s hodnotením Jána z Turca v Uhorskej kronike, ktorá mu nepochybne slúžila ako podklad pri písaní tejto pasáže či iných udalostí odohrávajúcich sa na území dnešného Slovenska (pozri dokument číslo 58).
- 14 Mikuláš z Iloku, de Ujlak, Ujlaky († 1477), veľmož, mačviansky bán (1438 – 1458, 1460 – 1472), sedmohradský vojvoda (1441 – 1445, 1449 – 1459), kráľ Bosny (1471 – 1477).
- 15 Konštatovanie, ktoré Bonfini vložil do orácie kráľa Mateja, nezodpovedá celkom skutočnosti, lebo vo vtedajšom Uhorsku boli štyri výsadné stavy: preláti, veľmoži, ostatná šľachta a slobodné kráľovské mestá.
- 16 Výrok, ktorý povedal palatín Michal Orság († 1484), keď ho sprisahanci roku 1471 vyzvali, aby sa postavil proti kráľovi Matejovi.
- 17 Bonfini opisované udalosti priamo nedatuje, z predchádzajúceho kontextu by vyplývalo, že pod uvedeným nasledujúcim rokom sa myslí rok 1474, čo by však vylučovalo veliteľskú účasť Mikuláša Čupora, sedmohradského vojvodu (1468 – 1472), ktorý tu podľa Bonfiniho padol v boji roku 1472. Pravdepodobnejšie teda je, že likvidácia dvoch poľských posádok sa udiala roku 1472, keď sa po vyhnaní poľského princa Kazimíra Jagelovského všetky hrady v Zemplínskej a Šarišskej stolici s výnimkou Stropkova dostali opäť do rúk uhorského vojska.
- 18 Mikuláš Čupor, dedičný župan stolice Virovica (vo vtedajšom Slavónsku) a sedmohradský vojvoda (1467 – 1472), jeden z najvýznamnejších vojvodcov kráľa Mateja.
- 19 Demeter Jakšič († 1510), pôvodom zo Srbska; veliteľ husárov a vojvodca v Matejevom a potom Vladislavovom vojsku.
- 20 Stadium – dĺžková miera, okolo 200 metrov.
- 21 Na protipolskom sliezskom ťažení (od septembra 1474 do marca 1475) kráľa Mateja sprevádzal Gabriel Rangone z Verony – františkán, sedmohradský (1472 – 1475), jágerský (1475 – 1486) biskup a od roku 1477 kardinál. Zomrel v Ríme 27. 9. 1486.
- 22 Táto výprava proti Fridrichovi III. do Rakúska sa začala v júni 1477 z nástupného zhromaždiska vojska pri Rábe (Győr). Bonfini tu síce výslovne poukazuje na tri etnické zložky (tábory) vojska kráľa Mateja, no ide skôr o špecializované druhy vojska.

- 23 Laa – rieka v Dolnom Rakúsku.
- 24 Posledné uhorské vojenské ťaženie v Rakúsku trvalo od januára do augusta 1487, keď sa Matejovi podarilo dobyť a obsadiť Viedenské Nové Mesto (Wiener Neustadt). Bonfini sa osobne zúčastnil na prehliadke Matejovho vojska v lete 1487 pred útokom na Viedenské Nové Mesto, takže jeho opis Matejovho poľného vojska je hodnoverný a mimoriadne cenný.
- 25 Dňa 19. apríla 1494 sa v Levoči zišli mužskí príslušníci jagelovskej dynastie. Rokovali tu do polovice mája 1494 a hoci stretnutie nemalo závažný vplyv na ďalšie medzinárodné politické dianie, súčasníci vrátane Bonfiniho mu venovali veľkú pozornosť.
- 26 Kráľ Vladislav II. mal 7 súrodencov, 5 bratov – Kazimír (Svätý), Ján Albrecht, poľský kráľ (1492 – 1501), Alexander, poľský kráľ (1501 – 1506), Žigmund (Stary), poľský kráľ (1506 – 1548), Fridrich, kardinál a 2 sestry – Žofia, vydatá za brandenburského markgrófa a Anna, vydatá za pomoranského vojvodu.
- 27 Tomáš Bakoc († 1521), rábsky (1486 – 1491) a jágerský (1491 – 1498) biskup, ostrihomský arcibiskup (1498 – 1521), kardinál.
- 28 Vavrinec z Iloku, de Ujlak, Ujlaky († 1524), syn Mikuláša, mačviansky bán (1489 – 1492), krajinský sudca (1518 – 1524).
- 29 Hypolit z Este (1479 – 1520), synovec kráľovnej Beatrice, ostrihomský arcibiskup (1487 – 1497), ktorým sa stal ako osemročný, potom jágerský biskup (1497 – 1520), kardinál.
- 30 Štefan Zápoľský († 1499), veľmož, dedičný spišský župan, palatín (1491 – 1499).
- 31 Ján Ernest, veľmož, kráľovský pohárnik (1486), kráľovský stajník a povozník (1493 – 1505), chorvátsky a slavónsky bán (1508 – 1509), syn Jána Ernusta († 1486), hlavného kráľovského pokladníka a slavónskeho bána, a brat Žigmunda Ernusta, hlavného kráľovského pokladníka a päťkostolského biskupa (1470 – 1504).
- 32 Myslia sa vojnové udalosti na severovýchode krajiny v súvislosti s bojom o uhorský trón roku 1490 a 1491 medzi Vladislavom II. a jeho bratom Jánom Albrechtom. Veliteľom uhorských vojsk, ktorý definitívne Jána Albrechta porazil, bol vtedy práve Štefan Zápoľský.
- 33 Ako Korvín sa tu označuje Ján Korvín, nemanželský syn kráľa Mateja.
- 34 Súdnu právomoc nad trnavskými Židmi mal budínsky kastelán, a nie palatín ako uvádza Bonfini.
- 35 Prenasledovanie Židov v stredovekej Európe bolo pomerne častým javom. Zvyčajnou zámienkou pogromov či útokov na Židov boli najmä vykonštruované prípady tzv. rituálnych vrážd. Udalosť v Trnave potvrdzuje aj súdobý židovský žal, v ktorom sa uvádza, že obvinených uvrhli do žalára 5. augusta 1494 a po vynútenom priznaní popravili 22. augusta 1494. Zaiste prvoradým zámerom tohto vykonštruovaného procesu bola najmä veľká finančná pokuta, ktorú museli trnavskí Židia zaplatiť.

Roku 1488 vyšla tlačou ilustrovaná Uhorská kronika (*Chronica Hungarorum*) magistra Jána z Turca (pozri dokument č. 58). Toto dielo sa stalo prvým domácim reprezentatívnym výkladom uhorských dejín v modernejšom, renesančnom duchu, zároveň však aj literárnym oslavným holdom kráľa Mateja a huňadyovského rodu. V uhorských dvorských kruhoch sa však kronika nestretla s bezvýhradným ocenením ani nadšením. Jánovi z Turca sa vyčítal miestami nedokonalý štýl a jazyk zaostávajúci za talianskymi renesančnými vzormi. Vzápätí po vydaní Uhorskej kroniky dostali objednávku na spracovanie uhorských dejín hneď dvaja talianski učenci. Prvým bol Petrus Ransanus či Pietro Ransano (1428 – 1492), ktorý sa vtedy ako vyslanec neapolského kráľa Ferdinanda I. zdržiaval na uhorskom dvore a ktorého na napísanie angažovala kráľovná Beatrice. Kráľ Matej Korvín zasa touto úlohou poveril Antonia Bonfiniho (pozri dokument číslo 59). Palermský rodák Petrus Ransanus prežil väčšinu života na Sicílii a v Neapole. V mladom veku vstúpil do dominikánskeho rádu, roku 1476 ho pápež Sixtus IV. vymenoval za biskupa v Lucere. Asi od roku 1468 Ransanus, vtedy už uznávaný humanistický autor, pôsobil v službách neapolského kráľa Ferdinanda I. Aragónskeho. Plnil dôležité diplomatické úlohy, no bol aj vychovávateľom kráľoviča Jána Aragónskeho, ktorý sa neskôr stal kardinálom a ostrihomským arcibiskupom (1480 – 1485). V rokoch 1488 – 1490 Ransanus pôsobil ako vyslanec kráľa Ferdinanda I. na uhorskom dvore, kde presadzoval najmä záujmy kráľovnej Beatrice, dcéry neapolského kráľa a manželky Mateja Korvína. Dielo Rukoväť uhorských dejín (*Epithoma rerum Hungararum*) začal Ransanus písať hneď začiatkom roka 1489 a jeho prvú verziu dokončil ešte pred Matejovou smrťou. Táto prvá rukopisná verzia (dnes nezvestná) neskôr poslúžila Bonfinimu pri definitívnom spracovaní Dekád uhorských dejín. Po korunovácii Vladislava II. Jagelovského (18. septembra 1490) Ransanus odišiel z Uhorska a po návrate do vlasti rukoväť doplnil a zaradil ako 61. knihu do svojho rozsiahleho diela Anály všetkých čias (*Annales omnium temporum*). Ransanus pri spracovaní uhorských dejín čerpal predovšetkým z dvoch súvekých uhorských prác; jednak zo spomínanej kroniky Jána z Turca a jednak z prvej tlačenej uhorskej kroniky, ktorú roku 1473 v Budíne vydal Andreas Hess. Nepochybne mal aj ústnych informátorov z radov uhorských dvoranov. Ransanova rukoväť sa skladá z 37 kapitol. Jej jasným zámerom je najmä oslava huňadyovského rodu, čo dokumentuje aj skutočnosť, že popri dedikácii a 1. kapitole sa posledných 14 kapitol (24. – 37.) venuje udalostiam z obdobia Jána Huňadyho a kráľa Mateja Korvína. V duchu výkladových postupov a štruktúry humanistických diel sa Ransanus v 2. kapitole, z ktorej sú aj nasledujúce pasáže, koncentruje na historicko-geografický opis Uhorska. Popri niekedy mylných (najmä etymologických) tvrdeniach, prináša však aj viaceré cenné informácie o rôznych pozoruhodnostiach či o vtedajšej spoločnosti, keď napríklad ako jediný zo súčasníkov správne postrehol, že vo vtedajšom Uhorsku boli štyri výsadné stavy. Ransanova rukoväť sa zachovala vo viacerých po latinsky písaných rukopisoch a bola aj viackrát vydaná tlačou.

2. kapitola (*O polohe Uhorska, o jeho obyvateľoch, regiónoch a pozoruhodnostiach*)

Tá oblasť Európy, ktorú dnes nazývame Uhorskom, sa kedysi volala Panónia.¹ To, prečo sa zmenilo toto dávne a vznešené pomenovanie, ktoré kedysi používali tak gréci, ako aj naši dávno známi básnici a rečníci, no aj preslávení dejepisci a zemepisci, bude celkom jasné z toho, čo bude ďalej povedané. Predtým než sa však pustím do rozprávania, budem používať názov Panónia, a nie Uhorsko. Má nasledovné hranice: Noricum,² ktorého veľká časť sa v súčasnosti nazýva Rakúsko, Magna Germania, ktorá sa ľudovo volá Alemania;³ Jazygovia, ktorí taktiež sú národom Germánie, no skomolene sa sami ľudovo nazývajú Jási,⁴ Dácia, ktorej jedna časť sa nazýva Transylvánia, druhá Valašsko;⁵ okrem toho hraničí s Hornou Moesiou,⁶ ktorej pomenovanie sa taktiež zmenilo a jej obyvatelia nazývajú jednu jej časť Srbskom, druhú zasa Raškou, napokon ju ohraničujú Alpy, ktoré sa tiahnu plynule od Carvantisu⁷ čiastočne na západ a čiastočne na juh až po hranice Ilýrie.⁸ – – –

Po tom, čo som predstavil hranice Panónie, ktoré zistili dávni zemepisci, a oboznámim s názvom a polohou jej dávnych miest, vymenujúc okrem toho jej ľudí, ktorí ju oddávna obývali, teraz ma čaká, aby som opísal uvedené územie podľa polohy jej súčasných miest; o jej hraniciach však nemusím hovoriť, sú totiž rovnaké ako boli za čias Ptolemaia,⁹ hoci nemožno pochybovať, že panónski králi prekračiac hranice ovládli aj iné národy, ako to ešte bude patrične spomenuté. Keďže teda jednotlivé národy pochádzajúce z európskej Sarmácie, ako Huni, čo si podmanili Panónov potom keď zahnali rímske posádky, ktoré vtedy ovládali krajinu, neskôr Uhri, potom ako Karol Veľký porazil Hunov,¹⁰ ako to neskôr s Božou pomocou predstavím, široko-ďaleko ovládli Panóniu, tak, že zmenili mnohé názvy starých miest, ale založili aj mnohé ďalšie; teraz sa musíme oboznámiť s pomenovaním jej nových obyvateľov, ako aj miest, ktoré založili. Priznám sa, že som neprešiel Panóniu natoľko starostlivo a usilovne, aby som podľa môjho prísľubu mohol podať presné informácie ohľadom toho, o čom budem na tomto mieste písať, ale pomohol som si tak, že mi boli po ruke niekoľkí ľudia uhorského pôvodu, ktorí dobre poznajú tieto miesta a od nich som sa mohol dozvedieť a naučiť názvy a polohu miest, o ktorých sa mi prichodí zmieniť. Uhorský ľud je rozdelený do štyroch stavov, jednu časť tvoria muži predurčení Bohu, čiže kňazi, ktorých predstavení sa tešia veľkej autorite medzi ľudom, ďalší sa venujú vojenstvu a tí z nich, ktorí sa preslávili významnými činmi, sú vojvodcami vojska, pod ich velením slúži početný oddiel vybraný z ľudu, mnohí z nich sa vzhľadom na urodzený pôvod ľudovo nazývajú baróni a vďaka dedičstvu vládnu nad svojimi dedinami, hradmi, pevnosťami alebo mestami; ostatní sa živia obrábaním pôdy; remeselníkov, čiže tých, čo sa zaoberajú remeselnou výrobou, možno nájsť len veľmi málo, najmä ak vezmeme do úvahy počet obyvateľstva a rozlohu územia. Treba vedieť, že dĺžka a šírka územia ovládaného uhorskými kráľmi je taká veľká, že kamkoľvek človek cestuje, môže prekonať nie menej ako 800 rímskych míľ.¹¹ Inak tí, ktorí sa živia obchodovaním alebo už spomenutými remeslami, sú zväčša

ľudia nemeckého, a nie uhorského pôvodu. Veď vzhľadom na blízkosť obidvoch krajín sa mnoho Nemcov, prejdúc cez Dunaj, už dávno usídlilo v Uhorsku kvôli úrodnosti pôdy; tým je dané, že Nemci a Uhri žijúc spolu sa vo veľkej miere zhodnú vo zvykoch a mravoch a obidvaja hovoria jazykom toho druhého. Celé Uhorsko je rozdelené na oblasti a kraje, ktoré sa volajú stolice, takže celé kráľovstvo je rozdelené na stolice, ktoré dostali názov podľa príslušných miest, stolíc je približne päťdesiatsedem,¹² niektoré sa nachádzajú napravo, iné zasa naľavo od Dunaja. – – –

Asi sto rímskych míľ nad Peštianskou stolicou sa nachádza Prešporok,¹³ majúci pomenovanie podľa dávneho mesta Pisonium, ktoré kedysi nazvali – ako sa domnievam – podľa jedného z rímskych Pisovcov, ale ľud neskôr zmeniac „i“ na „o“, ho vyslovoval Posonium¹⁴; je to prekrásne mesto a vzhľadom na blízkosť Dunaja sa vyznačuje úrodnou pôdou; na vrchu, ktorý sa vypína nad mestom sa nachádza veľmi pevný hrad, v ktorom možno nájsť studňu výnimočnú svojou veľkosťou a hĺbkou. Nad Prešporkom sa nachádza Nitrianska (*stolica*), preslávená biskupským sídlom, potom nasleduje Tekovská (*stolica*), kde sa nachádza mestečko Revište,¹⁵ s ňou hraničí Trenčianska (*stolica*), ktorá je pomenovaná podľa mesta, ktoré sa tam nachádza, tam sa nachádza aj mesto, čo sa volá Trnava. Odtiaľ sa dostaneme do Hontianskej (*stolice*), kde ležia Šahy, slávne mesto; potom nasleduje Novohradská (*stolica*), ktorú Uhri obzvlášť chvália kvôli úrodnej pôde; tu sa nachádza Vacov, ktorý bol oddávna slávnym mestom, najmä preto, že bol pomenovaný podľa Batona, niekdajšieho chýrneho muža, ktorý kedysi vládol Panónom. S niekdajšou oblasťou Marmatia, teraz nazývanou Marmaroš, susedí Gemerská (*stolica*), kde sa ťaží meď, železo a striebro. Tamtiež sa nachádza aj Turnianska (*stolica*), ktorú pomenovali podľa istej dediny, na jej území sa nachádzajú preslávené železné bane, v tomto regióne sa nachádza aj Zvolenská (*stolica*), ktorá dostala pomenovanie podľa mesta, ktoré je známe množstvom striebra a zlata. Šariš, ktorý sa nachádza neďaleko hraníc Sarmatska bol pomenovaný podľa tamojšieho hradu; Spišská (*stolica*), pomenovaná podľa mesta Spiš, hraničí s Poľskom. V horách neďaleko Marmaroša sa nachádza Užská (*stolica*), o ktorej sa niektorí domnievajú, že dostala pomenovanie od Hunov,¹⁶ no ľud skomolene vyslovoval namiesto Hun Ung, čo však nemôžem potvrdiť ani poprieť. – – –

V susedstve Moravy, ktorej územie bolo pomenované podľa rieky Moravy, a Poľska sa nachádza Liptovská (*stolica*) pomenovaná podľa mesta Liptov, ako aj Oravská a Turčianska (*stolica*), s ktorou hraničí územie Abovskej (*stolice*), kde sa nachádzajú Košice a Prešov, to prvé (*mesto*) je známejšie ako druhé, keďže je veľmi významným obchodným centrom krajiny. Tu sa nachádzajú aj hranice Zemplínskej (*stolice*), na ktorej území sa podľa tradície po prvýkrát usídlili Uhri prichádzajúci do Panónie. – – –

V Uhorsku sú nasledovné obdivuhodnosti: neďaleko Košíc je potok, v ktorom sa železo po ponorení premení na meď; neďaleko odtiaľ je voda, v ktorej sa nachádza druh nerastu zvaný liadok; niekoľko míľ powyše Košíc sa ťaží krištál a topas; neďaleko Zvole-

na, podľa tohto mesta sa nazýva už spomínaná stolica, za riekou Tisa je jaskyňa,¹⁷ kde vyviera para nebezpečná pre všetky živé tvory, lebo z nej sa otráviac, ihneď tam umrú; v blízkosti Spiša sú skaly, kde v lete zamrzajú kvapky vody. Sú (*aj*) miesta, kde zem vypúšťa síru, jestvujú solné vrchy, ktoré vytvorila príroda, a jestvujú vodstvá s takými rybami, ktoré sa pri varení premenia na dym. — —

Preložil Vladimír Segeš.

Citované podľa *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov VI. Pod osmanskou hrozbou*. Zost.: Lukačka, Ján. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2004, s. 250-254.

Edícia: *Petrus Ransanus Epithoma Hungararum*. Curam gerebat Petrus Kulcsár. Budapest 1977.

* * *

- 1 Panónia – starorímska provincia Pannonia, ktorá sa rozprestierala na území zadunajskej časti dnešného Maďarska.
- 2 Noricum – starorímska provincia zhruba na území dnešného Horného a Dolného Rakúska, Štajerska, časti Korutánska, okolia Innu a Salzburgu.
- 3 Alemania – oblasť rozprestierajúca sa medzi horným Rýnom, Mohanom a Dunajom.
- 4 Ransanus mylne považuje sarmatských Jazygov za germánsky kmeň, ani ich stotožnenie s Jásmi nie je správne.
- 5 Lokalizácia starorímskej provincie Dácia do vtedajšieho Sedmohradska a Valaška je správna.
- 6 Horná Moesia – starorímska provincia Moesia Superioris na Balkáne v oblasti dolného Dunaja.
- 7 Carvantis – Karvanka, časť korutánskych Álp.
- 8 Ilýria – starorímska provincia Illyricum na území dnešného Dalmátska, Bosny a Albánska.
- 9 Klaudios Ptolemaios (okolo 90 – 160) – antický astronóm a zemepisec.
- 10 Karol I. Veľký (747 – 814) – franský aj longobardský kráľ, od roku 800 rímsky cisár, si podmanil roku 796 Avarov, ktorých Ransanus mylne stotožňuje s Hunmi.
- 11 Rímska míľa – dĺžková miera, cca 1,48 km.
- 12 Ransanus ďalej vypočítava celkove 56 administratívnych regiónov (teda nie 57), no ozajstných stolíc (komitátov) uvádza iba 51.
- 13 Prešporok (lat. *Posonium*, nem. *Pressburg*, maď. *Pozsony*) – dnešná Bratislava.
- 14 Ransanov výklad pomenovania mesta je pomýlený, vychádza však z vtedajšej humanistickej tendencie hľadať pôvod v starorímskych tradíciách.
- 15 Revište nebolo mestečkom, ale hradom na pravom brehu Hrona, dnes ruina.
- 16 Pomenovanie Užskej stolice podľa Hunov je nenáležité a chybné.
- 17 V okolí Zvolena je viacero jaskýň, no lokalizácia podľa rieky Tisy je nesprávna.

61 Opovedný list Václava z Kišne a Jána Jurčického

3. septembra 1491

Nepriateľské – v súvekej terminológii *opovedné* či *vystríhacie* – listy boli vždy otvorené, aby sa adresát aj verejnosť dozvedeli dôvody vojny či zášte. Takýmto listom je aj opoved, čiže vyhlásenie nepriateľstva Václava z Kišne Ráca a Jána Jurčického a nemenovaných členov ich vojenských družín kráľovi Vladislavovi II. Jagelovskému. Dôvodom bola skutočnosť, že boli v službách Jána Albrechta (Olbrachta), ktorý bojoval o uhorský trón so svojím starším bratom Vladislavom II. Boje medzi vojskami oboch kráľovských bratov sa odohrávali na území severovýchodných stolíc Uhorska v rokoch 1490 – 1492. Tento list datovaný v Krosne, rovnako ako aj dokumenty číslo 62, 63, 64, 65, 66 napísal ten istý pisár. V jazyku týchto listín sa mieša poľština s češtinou.

Vedle nayasnyeyscheho knyeczacza pana a pana knyeza Jana Olbrachtha z bozey mylosczy krala vherskyeho na/rakosche¹ voleneho, dokad/schem v/geho mylosczy ws(l) usbe ja, Waczlaw de Kyschnya Ratz, Jan Jurczyczsky z/iurczycz vystrzepam sye thym tho lysthem nynyeschym i moy poddany a thakye ja Jurcziczsky i moy s(l)uszebnyczy, jasneho krala Wladzyslawa krala Czeskyeho, yeho mylosczy y yeho mylosczy slusebnykow y takye stadla oboyeho² tak swyeczkym³ jako dochownym⁴ dothad dokad schem vyeho mylosczy w/s(l)usbe s thymtho lysthem sw⁵ czescz ohraszvyeme i kthomv dla lypsscheho svyedomy tomv lysthv swe peczethy przyczyskame.

Dan a psan w/Krosne v/sobothv przed narozenyem panny swathey Mariey 1491.

Citované podľa CHALOUPECKÝ, Václav: *Středověké listy ze Slovenska I*. Bratislava – Praha : Melantrich, 1937, s. 161, č. 195. Text publikujeme v paleografickom prepise, kde sa číta g ako j; c – c, k; cz – č, ie – ie, í; y – y, i, j; w – v; v – v, u; ss – š; rz – r, ř; z – z, ž.

* * *

- 1 Rákoš, čiže Rákošské pole pri Pešti bolo miestom snemovania uhorskej šľachty. V tomto prípade sa myslí na volebný snem v lete 1490.
- 2 Sthadla oboyeho – obojakého stavu.
- 3 Pisár preškrtol pôvodné slovo swyeczkyeho a napísal swyeczkym.
- 4 Pisár preškrtol pôvodné slovo duchowneho a napísal dochownym.
- 5 Sw – svu, čiže svoju.

62 Opovedný list Mikuláša Ľachetu

Opovedný list Mikuláša Ľachetu

Po smrti kráľa Mateja sa do zápasu o uhorský trón zapojilo viacero pretendentov. Okrem Jána Korvína a Maximiliána Habsburského to boli český kráľ Vladislav II. Jagelovský a jeho mladší brat poľský kráľovič Ján Albrecht (Olbracht) Jagelovský. Poľský šľachtic Mikuláš Ľacheta, ktorý bol v službách kráľoviča Jána Albrechta, vypovedá nepriateľstvo kráľovi Vladislavovi II. Opoved' je zaujímavá tým, že sa v nej kvantifikuje vojenská jednotka Mikuláša Ľachetu, v ktorej bolo 300 pešiakov.

Vedie nayasnyeyscheho knyeczacza pana a pana Jena Olbrachtha krala vherskyeho zwoleneho na/rakoschy¹, ja Mykvlasch Lyachetha s/swymy trzemysthy thowarzynschy pyeschymy wystreham sya lysthem themtho naprzeczyw jasnemv kraly Wladzyslawowy, kraly czeskyemv, ze/wschemy swymy thowarzynschy pyeschymy naprzeczyw yeho mylosczy poddanym sthadla oboyeho² thak swyczekym jako dvchownym ywsythkym yeho mylosczy slusebnykom dothead dokad yeho mylosczy slusebnykem budem a thymtho lysthem swczesth ohrazvgeme a kthomv swe pyeczeczy przydlawysme dla lepscheho swyedomye.

Dan w/Krosne w/svbothv przed panny Mariey narozenyem letho bozego 1491.

Citované podľa CHALOUPECKÝ, Václav: *Středověké listy ze Slovenska I*. Bratislava – Praha : Melantrich, 1937, s. 163, č. 198. Text publikujeme v paleografickom prepise, kde sa číta g ako j; c – c, k; cz – č, ie – ie, í; y – y, i, j; w – v; v – v, u; ss – š; rz – r, ř; z – z, ž.

* * *

- 1 Rákoš, čiže Rákošské pole pri Pešti bolo miestom snemovania uhorskej šľachty.
- 2 Stheadla oboyeho – obojakého stavu.

63 Opovedný list Jána Zálieského

3. septembra 1491

Ján Zálieský spolu so svojimi tristo pešími spolubojovníkmi, ktorí boli v službách pretendenta na uhorský trón poľského kráľoviča Jána Albrechta (Olbrachta), v opovednom liste napísanom v Krosne vyhlasuje nepriateľstvo kráľovi Vladislavovi II. Jagelovskému.

Vedie nayasnyeyscheho knyeczacza pana a pana knyeza Jana Olbrachtha krala vher-skyho swoleneho na/rakoschy¹, ja Jan Zalyesky swymy trzystha thowarzyszmy pyesc-zymy wystrzepam sya lysthem nyneyschym na przeczyw jasne(m)v kraly Wlodzys-lawowy kraly czeskyemv zewschemy swymy thowarzyschy pyeschymy naprzeczyw yeho mylosczy poddanym sthadla oboyeho, thak swyeczkym jako dvchownym y swythkym² yeho mylosczy slvzebnykom dothad dokad yeho mylosczy slusebnykyem budv swymy thowarzysmy a thymtho lysthem sw³ czesth ohrazvyem a k/thomv swe peczeczy przyczyskame pro lepse swe darsthwo.

Dan w/Krosne w/sobothv przeth narozenem pany Maryey letho bozeho 1491.

Citované podľa CHALOUPECKÝ, Václav: *Středověké listy ze Slovenska I*. Bratislava – Praha : Melantrich, 1937, s. 164, č. 199. Text publikujeme v paleografickom prepise, kde sa číta g ako j; c – c, k; cz – č, ie – ie, í; y – y, i, j; w – v; v – v, u; ss – š; rz – r, ř; z – z, ž.

* * *

- 1 Rákoš, čiže Rákošské pole pri Pešti bolo miestom snemovania uhorskej šľachty.
- 2 Swythkym – všetkým.
- 3 Sw – svu, čiže svoju.

64 Opovedný list Mateja Jankovského

9. septembra 1491

Matej Jankovský spolu so svojou jednotkou v sile päťsto pešiakov sa opovedá kráľovi Vladislavovi II. Jagelovskému. Dôvodom bola skutočnosť, že bol v službách Jána Albrechta (Olbrachta), ktorý bojoval o uhorský trón so svojim starším bratom Vladislavom II. Boje medzi vojskami oboch kráľovských bratov sa odohrávali na území severovýchodných stolíc Uhorska v rokoch 1490 – 1492.

Vedle nayasnyeyscheho knyeczacya pana a pana knyeza pana Olbrachtha krala vher-skyeho szwoleneho na/rakoschy¹, ja Maczey Jankowsky swymy pyethseth pyeschych thowarzyschmy swymy wystrzepam sya lysthem nyneyschym naprzeczyw jasnemv kraly Wladzyslawowy kraly czeskye(m)v zwewschemy swymy pyetzseth thowarzyschmy pyeschymy naprzeczywko yeho mylosczy poddaným sthadla oboyeho², thak swyczskym jako dvchowynym y wsythkym yeho mylosczy slusebnykom do thad dokad yeho mylosczy slusebnykyem budv y swymy thowarzysmy a thymtho lysthem sw czesth³ ohrazvy y swymy thowarzysmy a k/thomv swe pyeczathy przyczyskamy dla lepscheho swadome.

Dan w/Krosne v/svbothv ponarozeny panny Mariey latha bozeho 1491.

Citované podľa CHALOUPECKÝ, Václav: *Středověké listy ze Slovenska I*. Bratislava – Praha : Melantrich, 1937, s. 165, č. 200. Text publikujeme v paleografickom prepise, kde sa číta g ako j; c – c, k; cz – č, ie – ie, í; y – y, i, j; w – v; v – v, u; ss – š; rz – r, ř; z – z, ž.

* * *

- 1 Rákoš, čiže Rákošské pole pri Pešti bolo miestom snemovania uhorskej šľachty.
- 2 Stheadla oboyeho – obojakého stavu.
- 3 Sw czesth – svoju česť.

65 Opovedný list Stanislava Šafranca

14. septembra 1491

Stanislav Šafanec z Pieskovej Skaly, rotmajster v službách poľského kráľoviča a pretendenta uhorského trónu Jána Albrecha (Olbrachta) Jagelovského, spolu s ďalšími 45 menovite uvedenými príslušníkmi svojej rotty, v opovednom liste napísanom na poli pred Stropkovom vyhlasuje nepriateľstvo prelátom, veľmožom a zemanom, ktorí nechcú akceptovať za uhorského kráľa spomínaného poľského kráľoviča.

Vedie nayasznyensseho knyvezeta pana a pana Jana Olbrachtha z/bozey milosti vherskye(h) o krala sprawiedlywye na/poli Racoss¹ zwoleneho, ja Stanislaw Ssafraniecz z Pyesskowsy Skaly, rotmister nawrchu napsane(h)o krala gehu milosti wespulek z thowarzyssmy rothi szwey Janem Grabowskym, Andrzejem Grabowskym, Jacubem Czayewskym, Stanyslawem Czayewskym, Stanyslawem Czubyńskym, Mikulassem Zahorskym, Janem Szulesowskym, Petrem Pywkyem, Jacubem Chlewiczekym, Janem Chlewiczkym, Symonem Chlyewiczkym, Hrzehorzem Bronysowskym, Andreem Przybyslawskym, Janem Trzenskym, Jacubem Szuchodolskym, Benassem Szuchodolskym, Jacubem Domarathim, Gyn-drzych Waszvsy, Mikulassem Ozarewsky, Mikulassem Brzezowczem, Andreem Walczkyem, Sygmu(n)them Czartkowskym, Mathussem Malek, Lukassem Mekrskym, Gyrik Barut, Janem Wysznyowskym, Janem Byrzwyenskym, Ssymonem Byrzwyenskym, Stanislawem Mithoray, Plawlem Przywyeczerskym, Boguphalem Przywieczerskym, Petrem Mlossowskym, Janem Mlossowskym, Janem Radwansky, Hrzehorzem Porabsky, Janem Sklarskym, Janem Vmyestowskym, Mykolassem Zaborowskym, Olbrachtem Szvkowskym, Krzysstoffem Przemaczky, Mykolassem Granowskym, Andrzejem Szwyrskym, Hrzehorzem Szczemynskym, Sscesnym Czechonowskym, Ffoytek Petrczky gy s/smymy a giegich wsseczkymy szluzebnyky wystrzeham gse prothyw wssem pralathom stadla duchowne(h)o, wyelmoznym panom gy zemyanom gy yeyich wssem poddanym kyerzy neygsu poszluszny nayasznyeyssseho krala pana a pana vgerskye(h)o etc., odpowiedam wedle beyhv czey/zemie nynyeyssse(h)o poczessnost mogij gy wssech thowarzyssow szwogich, napřed opravugicz a dosti dzielagicz, na/tho pyeczatij nasse zawiessugymy.

Psano na/poly przed Stropkowem den szwatheho leta narozenye bozeho 149 primo.

Citované podľa CHALOUPECKÝ, Václav: *Středověké listy ze Slovenska I*. Bratislava – Praha : Melantrich, 1937, s. 166, č. 201. Text publikujeme v paleografickom prepise, kde sa číta g ako j; c – c, k; cz – č, ie – ie, í; y – y, i, j; w – v; v – v, u; ss – š; rz – r, ř; z – z, ž.

1 Rákoš, čiže Rákošské pole pri Pešti bolo miestom snemovania uhorskej šľachty. V tomto prípade sa myslí na volebný snem v lete 1490.

66 Opovedný list Petra Šafranca

14. septembra 1491

Peter Šafranc, rotmajster v službách poľského kráľoviča a pretendenta uhorského trónu Jána Albrecha (Olbrachta) Jagelovského, spolu s ďalšími 52 menovite uvedenými príslušníkmi svojej rotu, v opovednom liste napísanom na poli pred Stropkovom vyhlasuje nepriateľstvo prelátom a veľmožom, ktorí nechcú akceptovať za uhorského kráľa spomínaného poľského kráľoviča.

Vedle nayaszneysseho knyvezetha pana a pana Jana Olbrachta z bozey mlylosti vherskyeho krala, sprawyedlywie napoly Racoss¹ z_woleneho, ja Piotr Ssafranyecz S/pyes-skowskey zkaly, Rotmystr nawrchu napsaneho krale gehu mlylosty wespulek z thowarzyssmy rothi sswey Janem Roznawskym, Andrzejem Rzessowskym, Janem Psarsky, Gynsewassem Psarsky, Janem Drzel, Mykolassem Psarsky, Stanyslawem Myssskorzewskym, Andrzej Waznyrzky, Janem Baszowszkym, Przeborowskym, Pywkyem, Czykowskym, Osowskym, Marzynowsky, Roszskym, Sselenskym, Gyemyzhynskym, Nicolav Gyemyelynsky, Jacobo Gyemyelynsky, Bozemydimczky, Lyvbyssowskym, Wyszoczky, Jene Stachlensky, Zyrynyczky, Szyrpowsky, Ramyzewsky, Sczyborowsky, Dambrowsky, Radolthowsky, Koszaczky, Zarzanowsky, Starzynsky, Otho Barusz, Borczynsky, Ostryewsky, Szadeczky, Slazak, Woyczeslaw Gutkowsky, Wazlynsky, Zakrzewsky, Bvkowyeczky, Petrem Bvkowyeczky, Bvkowyeczky, Rudkym, Ruskowskym, Wyglansky, Czyrnkowsky, Dlugos, Skalsky, Czabanka, Zolnyerz, Peczenyeshkym gy swymy gy szluhamy zstowarzynszow mogych wystrzham gse protyw nassem pralatom stadla duchowneho, mnohouroznyh panom stadla szwyeczkyeho, gy gyegich poddanym, kyerzy neygsu poszlussny nayasznyeysseho knyvezetha panna a pana krale vherskyeho, sprawyedlywie wybrane(h)o, odpowyedam wedle byehv czeyzemye nynyeysseho poczessnosc mogy gy wssech thowarzynszow sswogych, opravugicz a dosti dzelagicz, proto pyeczaty nasse zawyessugymy.

Psano na/poly przed Strobkowem den sswatheho krzyza leta narozenya bozeho 149 primo.

Citované podľa CHALOUPECKÝ, Václav: Středověké listy ze Slovenska I. Bratislava – Praha : Melantrich, 1937, s. 168, č. 202. Text publikujeme v paleografickom prepise, kde sa číta g ako j; c – c, k; cz – č, ie – ie, í; y – y, i, j; w – v; v – v, u; ss – š; rz – r, ř; z – z, ž.

* * *

1 Rákoš, čiže Rákošské pole pri Pešti bolo miestom snemovania uhorskej šľachty. V tomto prípade sa myslí na volebný snem v lete 1490.

67 Výhražný list zbojníkov Bardejovčanom

25. júla 1493

Výhražný list zbojníkov Bardejovčanom je unikátny nielen textom a jazykom, ale i celkovým vyhotovením. Pod samotným textom je nakreslená šabľa, oheň, ručnica, ďalej sú pod textom mená lokalít, kde zbojníci zaiste pôsobili. V liste je vypálených šesť dier a v ľavom rohu nakreslený štátý človek, s menom Vaska, vedľa neho je zobrazenie šibenice s tromi obesencami. V strede dolného okraja listu je priviazaná metla, ktorá mala plniť úlohu pečate. List bol napísaný neškolenou pisárskou rukou, no aj tak má nadpriemernú úroveň. O jeho datovanie sa zaslúžil Alexander Húščava.

Vy zli a nespravedlivi lude Bardiovci!

Vy ste našich bratov dali zvešaťi, ludi dobrych a nevinných ako mordere necnotlivi¹, ktorí ani vam ani žadnomu nic nebyli vinni. A pretoš, jestli nam priateľom a rodovi² ich za nich nepoložite četeri sta zolotých ve zolote do troch nedeli v klaštore u Mogyly u Krakova alebo u kartusov³ v Lechnici, tedy na vašich hordlech i na vašim imaniu i na vašich podanych se buď duluho buď kratko takto se mstiti budemy, pokud našeho rodu stava. Tot list pisan s hor dzen svateho Jakuba⁴.

Vasko neviny. Krov nevina. Timko neviny.

ORAWA / MVRAN / DVNAGECZ / SENOK⁵ / RIMANOW⁶ / PREMISL⁷

Citované podľa GÁCISOVÁ, Alžbeta (ed.): *Dokumenty k protifeudálnym bojom slovenského ľudu (1113 – 1848)*. Bratislava : Vyd. SAV, 1955, s. 67-68. Dokument je prepísaný v diplomatickom prepise podľa konvenčných edičných pravidiel.

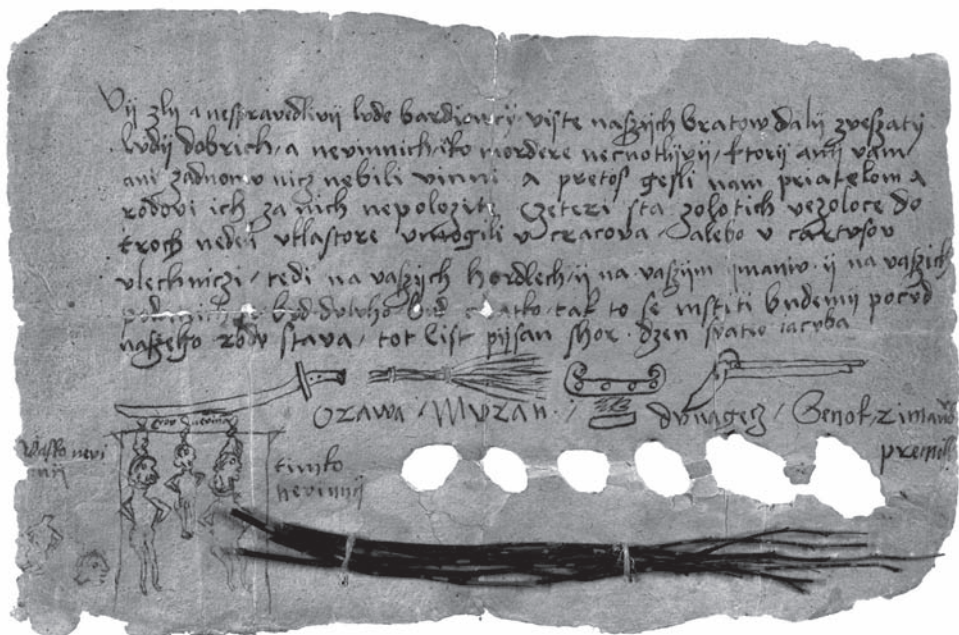
Edícia: CHALOUPECKÝ, Václav: *Středověké listy ze Slovenska I*. Bratislava – Praha : Melantrich, 1937, s. 170-171, č. 206.

Literatúra: HÚŠČAVA, Alexander: O činnosti zbojníckych družín na severovýchodnom Slovensku na konci 15. storočia. (Bardejovský výhražný list vo svetle histórie) In: *Historické štúdie*, roč. 2, 1956, s. 181-215; SEGEŠ, Vladimír: Bardejovský výhražný list. In: *História. Revue o dejinách spoločnosti*, roč. 3, 2003, č. 3, s. 35.

* * *

- 1 Mordere necnotlivi – vrahovia bez cti.
- 2 Termín *rodovi* neoznačuje pokrvné príbuzenstvo, ale sa ním myslí frazeologizmus z nášho rodu.

- 3 Kartusovia – kartuziáni, čiže príslušníci kartuziánskej rehole (v dnešnom Červenom Kláštore).
- 4 Deň svätého Jakuba pripadá na 25. júla.
- 5 Senok – Sanok v Poľsku.
- 6 Rimanow – Rymanow v Poľsku.
- 7 Premisl – Przemysł.

Výhražný list zbojníkov Bardejovčanom z 23. júla 1493

68 Súpis vybavenia mestských hradieb a bášt v Prešove

okolo 1495

Niekdajší prešovský archivár Béla Iványi uviedol, že prešovský mestský notár Krištof okolo roku 1495 zaznamenal do účtovnej mestskej knihy pod názvom *Registrum portarum et muri et contenta in eisdem* súpis vojenského vybavenia mestských hradieb a veží. Súpis je písaný zmiešane, a to prevažne po nemecky a v menšej miere po latinsky, respektíve výnimočne i po slovensky. V závere súpisu sa nachádza latinsko-nemecký slovníček pomenovaní predmetov, ktorý je významným prameňom pre poznanie dobovej vojenskej terminológie. V súpise zbraní sa celkovo uvádza 9 diel (húfnic), 2 polohúfnice, 1 tarasnica, 46 hákovníc a 29 ručníc (píšťal), ktoré boli umiestnené na dvoch bránach a 11 vežiach, čiže baštách. Okrem toho sa spomínajú 4 prilby, 4 štíty, 4 ošpey, 2 kopije, viac než 2 000 šípov vrátane 22 zápalných, viac ako 12 centnárov¹ pušného prachu, 2 centnára síry, sud smoly a 1 600 kusov kovových ostnatých hviezdíc². V kontexte mestského vojenstva a mestských fortifikácií ide o významný dokument, ktorý je zaujímavý aj v súvislosti s porovnaním s obdobným dokumentom z Bratislavy z roku 1443 (pozri dokument číslo 34).

Horná brána:

2 ocelové čierne prilby (šišaky), 2 delá, 1 polotarasnica, 3 hákovnice, 1 píšťala, 4 ošpey, 2 štíty.

Dolná brána:

2 štíty, 2 kopije, 2 prilby, 3 bojové cepy, 2 hákovnice, 2 píšťaly, 1 delo, 1 tarasnica.

Horná bašta:

2 centnára pušného prachu, 400 šípov, 300 kovových ostnatých hviezdíc, 1 delo, 1 polotarasnica, 11 hákovníc, 1 hever čiže zdvihák.

Nová bašta Fillachova:

3 hákovnice, 1 píšťala, osminka centnára pušného prachu.

Nová bašta Brengesenova:

4 hákovnice, osminka centnára pušného prachu.

Bašta Gašpara Schustera (Šveca):

1 delo, 1 polohúfnica, osem hákovníc, 3 polotarasnice, 3 píšťaly, 5 centárov pušného prachu, 2 centnára síry, 300 šípov, 22 zápalných šípov, 1 sud smoly.

Mosterova bašta:

100 kovových ostnatých hviezdíc, centnár pušného prachu, polohúfnica, 2 hákovnice, 4 píšťaly.

Nová bašta kewlichte:

2 hákovnice, 2 píšťaly, osminka centnára pušného prachu.

Nová bašta gemolthe:

2 hákovnice, šestnástinka centnára pušného prachu.

Dolná bašta:

poldruha centnára pušného prachu, 300 šípov, 2 delá, 2 hákovnice, 8 píšťal, 200 kovových ostnatých hviezdíc.

Biela bašta:

1 hákovnica, 4 píšťaly, štvrtinka centnára pušného prachu.

Červená bašta:

2 hákovnice, 2 píšťaly, pol centnára pušného prachu.

Stredná bašta:

1 000 šípov, 1 000 kovových ostnatých hviezdíc, pol centnára pušného prachu, 4 hákovnice, 2 delá, 1 polotarasnica, 1 píšťala.

(Sumár)

Attractoria = *leyer* – lýra, kľuka, natáhovák

Distractoria = *croppen* – zdvihák, hever

Paweszn = *scuta* – pavéza (veľký štít)

Flegel = *tribula* – krídlový štít

Zecz tharczen = *clipeos* – tarča (malý štít)

Galee cassides = *lipken* – prilba

Pectoralia = *Brostplech* – náprsný pancier

Submenta = *Barth* – plechový nákrčník

Pancir = *lorice* – pancier, brnenie

Torques = *Cregel* – nákrčník

Clunitegia = *alias Schurcz* – zástera, rúška

(Latinsko-nemecký slovníček so slovenskými ekvivalentami)

Galeas = *Lipken, Bartte* – prilbica
Cuspides = *Spisse* – oštep
Lanceas = *breytte spisz* – kopija
Spatas = *breyt swert* – spata, dlhý meč
Pugiones = *degen* – meč
Trusilia = *stechmesser* – dýka, tesák
Cluniculus = *thelec*³
Pharetras, pharetrale = kewcher – tulec na šípy
Clipeos = schilt – štít
Scuta = pawesz – pavéza
Umbones = pockler – puklica, vypuklina na štíte
Loricas = panczer – brnenie, pancier
Arnesium = Brostplech – náprsný pancier
Bombarde = Trubicza⁴, Huffnicze, Halbe huwnicz – bombardy, čiže väčšie delá (trubica, čiže delo, húfnica, polohúfnica)
Pixides = Schlangen puchsen, Tharresze, Halbe Tarres, Hakawnicze, Halbe Hakow, et manuales seu piscallen – pušky (úzke hlavne, tarasnica, polotarasnica, hákovnica, polhákovnica a ručnice, čiže píšťaly).

Preložil Vladimír Segeš.

Proveniencia: Podľa citácie Bélu Iványiho v jeho štúdiu z roku 1910 bol dokument uložený v prešovskom mestskom archíve. V Štátnom archíve v Prešove, pobočka Prešov, v ktorom sa nachádzajú fondy niekdajšieho mestského archívu, sa však uvedený dokument v súčasnosti nenachádza.

Literatúra: IVÁNYI, Béla: Eperjes város tornyai, kapui és azoknak hadi felszerelése 1495 körül. In: *Hadtörténelmi Közlemények*, 1910, s. 253-256; SEGEŠ, Vladimír: Hlavné črty zástoja miest na Slovensku v uhorskom stredovekom vojenstve. In: *Vojenská história*, 2, 1998, č. 1, s. 16-17.

* * *

- 1 Centnár (lat. *centenarius*) – jednotka hmotnosti, cca 56 – 60 kilogramov.
- 2 Kovová ostnatá hviezdica – podľa súpisu *phuszeyszen alias ferripedia* – bol predmet vyrobený zo štyroch alebo viacerých ostrých železných ostňov. Rozhadzovali sa v teréne s cieľom zraníť kone alebo pešiakov. V češtine sa pre tento typ nástrahy používajú výrazy kotva či kotvička, hviezdica, rozsocháč, vraní noha či vlčí udice.
- 3 Uvedené termíny sa nám nepodarilo identifikovať.
- 4 Termín trubicza má nepochybne slovenský pôvod.

Za takmer štvrtstoročie trvajúcej vlády Vladislava II. sa pri úpravách vojenskej povinnosti opäť presadili záujmy šľachty. V legislatívnej tvorbe na začiatku jeho vlády sa jasne zračí tendencia k obnoveniu vojenského systému, ktorý bol príznačný pre obdobie od Žigmundovej vlády do polovice vlády Mateja Korvína, keď ťažiskom branných síl boli banderiá a portálne vojsko. Vojenská daň sa síce stala pravidelnou, no jej skutočné zaplatenie sa spravidla podarilo realizovať len sčasti. V dekréte z roku 1492 sa zdôrazňovalo, že stále vojsko má platiť panovník zo svojich prostriedkov, aby sa vojaci nedopúšťali krádeží ani rabovania. Celokrajinská vojenská pohotovosť sa smela vyhlásiť len pri vpáde nepriateľa (od 20 port jazdec) a povinnosť bojovať aj za hranicami krajiny mali len platení žoldnieri. Veľkosť bandéria sa podľa zák. čl. 20/1492 stanovila na 400 mužov. Polovicu z nich mali tvoriť ťažkoodetí jazdci a polovicu ľahká jazda, čiže husári. Desiati jednousadlostní zemaní, ktorí nemali poddaných, mali postaviť jazdca vyzbrojeného minimálne kopijou, štítom a lukom a podľa možnosti aj náprsným pancierom. Menovite sa v zák. čl. 21/1492 uvádzali majitelia najväčších banderií, medzi ktorých patrili Ján Korvín, Vavrinec Ilocký (Ujlaky), spišský župan Štefan Zápoľský, Ján a Žigmund (Grófovci) z Pezinka a Svätého Jura, ako aj grófi Frankopanovci a Korbavskí. Ďalšie spresnenie banderiálnych pánov obsahoval dekrét kráľa Vladislava II. vydaný roku 1498, kde sa okrem iného nariaďovalo v južných stoliciach postavenie jazdca len od 36 port, no na tureckom pohraničí už od 24 port. Zároveň sa zdôrazňovalo, že polovičné banderiá sa majú skladať len z ťažkoodených jazdcov. Povinnosť bojovať aj za hranicami mali len žoldnieri. Obranu krajiny mal prvorado zabezpečovať kráľ zo svojich prostriedkov, na druhom mieste preláti, potom baróni a len v prípade ďalšej potreby sily celokrajinskej vojenskej pohotovosti.

(20. článok) **Banderiá arcibiskupov, biskupov, opátov, prepoštov, kapitúl a počet ich jazdcov**

Cirkevní muži, ktorí sú povinní vystrojiť banderiá a ísť s nimi bojovať, sú títo: ostrihomský arcibiskup – 2 banderiá, kaločský arcibiskup – 1 bandérium, jágerský biskup – 1 bandérium, varadínsky biskup – 1 bandérium, päťkostolý biskup – 1 bandérium, sedmohradský biskup – 1 bandérium, záhrebský biskup – 1 bandérium, rábsky biskup – 200 jazdcov, vesprímsky biskup – 200 jazdcov, vacovský biskup – 200 jazdcov, čanádsy biskup – 100 jazdcov, sriemsky biskup – 50 jazdcov, nitriansky biskup – 50 jazdcov, pécsváradský opát – 200 jazdcov, petrovaradínsky opát – 200 jazdcov, szekszárdsky opát – 100 jazdcov, svätomartinský (pannonhalmský) opát – 200 jazdcov, opát kartuziánov v Lövelde – 200 jazdcov, vranjský prior – 1 bandérium, zoborský opát – 50 jazdcov, ostrihomska kapitula – 200 jazdcov, jágerska ka-

pitula – 200 jazdcov, sedmohradská kapitula – 200 jazdcov, pätkostolská kapitula – 200 jazdcov, báčska kapitula – 50 jazdcov, stoličnobelehradský prepošt so svojou kapitulou a s jej malým prepoštom – 100 jazdcov, titelské prepošstvo – 50 jazdcov.

(21. článok) **O bandériu kráľa a kráľovských hodnostárov**

Okrem bandéria kráľovského Majestátu, v ktorom je zvykom držať tisíc ozbrojených jazdcov¹, a okrem posádok pohraničných hradov, je potrebné, aby z kráľovských príjmov vydržovali banderiálnych pánov², ktorých tu vyznačujeme: kráľovské bandérium – tisíc jazdcov, sedmohradský vojvoda – 1 bandérium, sikulský župan – 1 bandérium, chorvátsky bán – 1 bandérium, temešský župan – 1 bandérium.

(22. článok) **O pánoch barónoch, ktorí sú povinní vojenčiť spolu s cirkevnými mužmi**

Ďalej sú v tomto kráľovstve páni baróni, a to: knieža Vavrinec z Ujlaku (Iloku), ako aj veľkomožní dediční a slobodní páni župani: Štefan Zápoľský, dedičný župan spišský, uhorský palatín a sudca Kumánov;

ďalej grófi (Grófovci) z Pezinka a zo Svätého Jura a grófi Frangepanovci z Krbavy,

ďalej pán župan Peter Gereb z Vingartu, sudca kráľovského dvora a ďalší páni baróni, ktorí sú spolu so spomenutými banderiálnymi pánmi prelátmi a kráľovskými hodnostármi, majúcimi povinnosť postaviť banderiá podľa počtu svojich poddaných.

Taktiež: despota je povinný dodať tisíc jazdcov, knieža Vavrinec (z Ujlaku, Iloku), pán spišský gróf (Zápoľský), pán župan Peter Gereb, sedmohradský vojvoda Bartolomej Drágffy z Belthöku, temešský župan Joša zo Šomu, Mikuláš Bánffi z Dolnej Lindvy, Juraj z Báthoru (Báthory), Ján Ernust z Čakovca, Matej Pongráč z Dengelegu, Imrich z Perína, Gabriel z Perína, Ján Bebek (Bubek) z Plešivca, Štefan (Rozgoň) z Rozhanoviec, Anton z Pavloviec, Ján z Humenného, Ladislav (Kanizsai) z Kaniže, Ján (Kanizsai) z Kaniže, Juraj (Kanizsai) z tejže Kaniže, pezinský gróf Tomáš Gróf, pezinský gróf Peter Gróf, pezinský gróf František Gróf, Mikuláš zo Seče, Juraj Paukircher zo Salonoku (Schleiningu), Ján Elerbach z Monyorókeréku, Žigmund Ország z Návy, Žigmund Kompolt z Gutu, Žigmund z Lučenca, Žigmund z Levíc, Blažej (Ráskai) z Rašky, Andrej Both z Bajny, Ján Ongor z Nádaždu, Ján Bánffi z Beckova, František (Hédervári) z Hederváru, Štefan Jakšič z Nadľaku, František Berizlo z Grabarie, Ján Berizlo z Grabarie, Albert (Szokolí) zo Szakolya, despota teda s tisíc husármi, Belmušovič so všetkými svojimi tisíc husármi.³

Preložil Vladimír Segeš.

Edícia: *Corpus Juris Hungarici. Magyar Törvénytar. 1000 – 1526. évi törvénycikkek*. Ed.: Márkus, Dezső. Budapest 1899, s. 606-609.

Literatúra: KUBINYI, András: Politika és honvédelem a Jagellók Magyarorszáგában. In: *Had-történelmi Közlemények*, roč. 113, 2000, č. 3, s. 397-413; SEGEŠ, Vladimír: *Od rytierstva po žoldnierstvo. Sredoveké vojenstvo v Uhorsku so zreteľom na Slovensko*. Bratislava : MO SR, 2004, s. 78-81.

* * *

- 1 Dekrétom z roku 1507 sa v zák. čl. 6 opäť stanovovalo, že kráľ má aj naďalej vydržiavať 1000 jazdcov, výlučne Uhrov, z čoho 600 má slúžiť v pohraničných pevnostiach proti Osmanom a len 400 má byť na kráľovskom dvore.
- 2 Banderiálni páni sa súveko označovali po slovensky či česky koruhelní, koruhevní páni, a to podľa termínu koruhva, ktorý bol synonymom pojmu bandérium, čiže zástava.
- 3 O dva roky neskôr, podľa zák. čl. 21/1500, k banderiálnym pánom, majúcim majetky v Hornom Uhorsku, čiže na území dnešného Slovenska, pribudli ešte Ján Podmanický z Podmanína, Marek Horváth, Imrich a Martin Cobor, František Balaša z Ďarmot a Osvald z Korlátky (dnes Cerová-Lieskové).

Uhorskí veľmoži – banderiálni páni na rytine Hansa Burgkmaira (okolo 1515)

70 Výzva kráľa Vladislava II. šľachticom Šarišskej stolice do boja proti vzbúreným križiakom

4. júna 1514

Na prelome apríla a mája 1514 v Uhorsku vypuklo dovtedy najväčšie protifeudálne povstanie, ktoré bolo neskôr nazvané podľa svojho vodcu Juraja Dóžu, inak je známe aj ako roľnícka či sedliacka vojna. Dóžovo povstanie vzniklo z neúspešnej krížovej výpravy, ktorú z iniciatívy ostrihomského arcibiskupa Tomáša Bakóca vyhlásili 9. apríla 1514 v Budíne. Pápežská bula sľubovala účastníkom rozsiahle odpustky, odporcom krížovej vojny dokonca hrozila exkomunikáciou. Do radov križiackeho vojska, ktoré sa zhromaždilo v máji 1514 pri Budíne, sa masovo zapojili roľníci, mestská chudoba, remeselníci, študenti, ale aj drobní zemanovia a radoví kňazi. Veliteľom národnostne pestrého, asi 40-tisícového vojska sa stal sedmohradský zeman Juraj Dóža Sikul (Székely). Arcibiskupovo nariadenie z 15. mája 1514 o odvelení nedostatočne vyzbrojených križiakov na juh krajiny a zákaz ďalšieho náboru do vojska narazili na rozhodný odpor. Križiaci, presvedčení o zrade šľachty, rozkaz neuposlúchli a postavili sa proti pánom, prelátom i šľachte. Uhorský panovník Vladislav II. Jagelovský sa preto obrátil s výzvou na uhorských šľachticov, okrem iných aj v Šariši, aby sa bezodkladne ustanovili do spoločného tábora na Rákošské pole v Pešti, odkiaľ vytychnu proti vzbúreným križiakom. Nariaďovalo sa, aby tak urobili aj v prípade, ak by sedliacke nepokoje vypukli priamo v Šarišskej stolici.

Vladislav, z Božej milosti kráľ Uhorska, Čiech atď. Naším verným županom, podžupanom a všetkým zemanom Šarišskej stolice, vlastníkom väčšieho majetku, ako i jednej usadlosti posielame pozdrav a milosť. Nie je potrebné v liste vám opisovať, aké nezvyčajné výstrednosti a hrozné zločiny pácha sedliacky ľud, ktorý povstal pod menom križiakov. Jeho zločiny sú také veľké a také hrozné, že ich nikto nevie dostatočne opísať. Preto je nevyhnutné čo najskôr sa postaviť proti takému veľkému nebezpečenstvu. Ako sme vám už písali v predošliých listoch, tak i v dnešnom vám pod trestom večnej zrady a pod trestom straty všetkých vašich majetkov prikazujeme a nariaďujeme, že ihneď po prečítaní tohto listu v každom prípade ste povinní a zaviazaní pod vedením jednotlivých kapitánov s čo najväčším počtom ľudí, ktorých budete môcť zozbierať, spoločne s ostatnými našimi vernými, ktorým sme už napísali, vo dne v noci sa zhromažďovať na Peštianskom poli. Dávame totiž rozkaz, aby sa sem sústredila aj všetka naša branná moc vnútorná a vonkajšia, aby sme takto do jedného zjednotení mohli tam, kde sa to ukáže najpotrebnejšie, vytychnúť proti týmto zločincovi, rozohnať ich a vyhubiť. Ak by však medzitým náš verný veľkomožný Štefan Bátor, temešský župan a hlavný kapitán južných oblastí našej krajiny, ktorému sme už napísali, zriadil tábor a vás by s týmto cieľom vyzval, ste povinní do tohto

tábora sa zhromaždiť. Ak by však tábor nemohol napochytre zriadiť a ak by ste náš list nedostali, jednako musíte, ako sme vám už oznámili, urýchliť sformovanie vojska a svoj odchod a čo najskôr sa zhromaždiť na určenom mieste. Musíte sem určite prísť bez ohľadu na to, v akom veľkom počte by sedliaci v Šarišskej stolici povstali. Pokladáme totiž za rozvážnejšie postaviť sa proti týmto zločincom vtedy, keď sa spoja do mohutnejšieho prúdu. Keď ich s Božou pomocou porazíme a rozprášime, potom ich zvyšky ľahšie budeme môcť vykoreniť. Preto v tejto veci nečakajte od nás ďalšie rozkazy, lebo naši i vaši nepriatelia začínajú rôznymi násilnými spôsobmi zbierať vojská. Dbajte teda, aby ste nezameškali svoju vlastnú záchranu, ale ako sme už povedali, vo dne v noci sa sem urýchlene zhromažďujte. Na žiaden prípad sa neopovážte pod uvedeným trestom konať inak! Dané v Budíne, na Turíce (4. 6.), roku Pána 1514.

Citované podľa *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov VI. Pod osmanskou hrozbou*. Zost.: Lukačka, Ján. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2004, s. 140-141, č. 56 (preklad Ján Lukačka).

Edícia: Diplomatarium comitatus Sarosiensis. Ed.: Wagner, Carolus. Posonii et Cassoviae 1780, s. 22-24; GÁCSOVÁ, Alžbeta (ed.): *Dokumenty k protifeudálnym bojom slovenského ľudu (1113 – 1848)*. Bratislava : Vyd. SAV, 1955, s. 68.

Literatúra: RATKOŠ, Peter: Ohlas uhorskej roľníckej vojny r. 1514 na území Slovenska. In: *Nové obzory*, roč. 17, 1975, s. 125-134 *Dejiny Slovenska I. (do roku 1526)*. Bratislava : Veda, 1986, s. 418-421; MRVA, Ivan – SEGEŠ, Vladimír: *Dejiny Uhorska a Slováci*. Bratislava : Perfekt, 2012, s. 130-132.

Križiak z vojska Juraja Dóžu podľa rytiny na súvekom letáku

71 Dekrét kráľa Vladislava II. po potlačení sedliackeho povstania

19. novembra 1514

Križiacka výprava vyhlásená 9. apríla 1514 kardinálom Tomášom Bakócom prerástla do mohutnej vzbury, ktorá sa v historiografii označuje roľnícke či sedliacke povstanie (pozri dokument číslo 70). Povstalecké vojsko vedené Jurajom Dóžom začiatkom júla 1514 ovládlo uhorskú nížinu a časť Sedmohradska. Nejednotnosť vo velení a zrada meštianskej časti povstanie oslabili. Dobře vyzbrojené šľachtické jednotky temeškého župana Štefana z Bátoru (Báthoryho) a početné bandérium Jána Zápoľského porazili hlavné sily povstalcov 15. júla v bitke pri Temešvári¹. Povstanie bolo zakrátko v celej krajine krvavo potlačené a jeho vodcovia kruto potrestaní. Juraja Dóžu popravili mimoriadne krutým spôsobom, posadili ho na rozžeravený železný trón, na hlavu mu položili rozpalenú železnú korunu, pričom jeho najbližší spolubojovníci museli z neho zaživa zubami trhať mäso. Niekoľko desiatok tisíc povstalcov повеšali a pozabýjali. Dôsledkom povstania bolo znevoľnenie poddaných, ich pripútanie k pôde „na večné časy“, uzákonené na uhorskom sneme a kodifikované aj v zákonníku uhorského zvykového práva, skrátene nazývaného Tripartitum (pozri dokument číslo 72), ktorého autorom bol Štefan z Vrbovca (Verbőci). Kráľ v zmysle rozhodnutia snemu nariadil prísne potrestanie vzbúrencov, odbúral mnohé staršie zvyklosti a sprísnil feudálne záväzky sedliactva voči svojej vrchnosti, čo dokladajú aj vybrané zákonné články.

My Vladislav, z Božej milosti kráľ Uhorska, Čiech, Dalmátska, Chorvátska, Ramy, Srbska, Haliče, Vladimírskaja, Kumánska a Bulharska, ako aj vojvoda Sliezska a Luxemburska a markgróf Moravy a Lužice, dávame na pamäť znením tejto listiny, oznamujúc všetkým, ktorých sa to týka.

(1.) Vo svojej mysli sa často vraciame a zvažujeme všetky nebezpečenstvá, ktoré spôsobili tomuto nášmu Uhorskému kráľovstvu neverní nepriatelia. Majúc na zreteli neutešený stav a spustošenosť pohraničných hradov, ako aj onú najbezbožnejšiu vzburu, keď sedliacky ľud v minulom lete v lone tohto nášho kráľovstva povstal proti veľmožom a celej šľachte s najvyššou a doteraz neslýchanou surovosťou spôsobil smrť mnohých význačných mužov a preliat množstvo krvi. Všetky nepokoje, v ktorých sa zmietalo naše Uhorské kráľovstvo, bez nemalej ujmy silne naň doľahli. Okrem toho dodržiavanie poriadku, bez ktorého nemôže byť žiaden štát dobre spravovaný, bolo všetkými tak v jednotlivých veciach, ako aj v úradoch zanedbávané. Preto po rozšírení sa takejto nedisciplinovanosti všetko s najväčším potláčaním celého kráľovstva sa zvrátilo a zmietalo sa akoby v krútnave.

(2.) Po takomto zbedačení ťažkými pohromami, ako aj trpkými porážkami nášho Uhorského kráľovstva rozhodli sme sa zvolať a uskutočniť všeobecné zhromaždenie či

snem za účasti všetkých pánov prelátov a barónov, ako aj ostatných našich obyvateľov na najbližší sviatok svätého Lukáša evanjelistu.²

(3.) Na tomto sneme so všetkými zhromaždenými sme si vysvetlili spomínané príčiny a naše návrhy, ktoré, ako sa zdalo, by mohli prispieť k blahu nášho kráľovstva, sme prítomným predložili a vyzvali sme ich, nech sa o nich najskôr poradia, najprv vzdajúc vďaka milostivému Bohu, a potom všetko uzavru na všeobecný prospech nášho Uhorského kráľovstva.

(4.) A tak spomínaní páni preláti a baróni, ako aj ostatní naši obyvatelia, prijímú našu mienku, radiac sa veľa a dlho o spomínaných záležitostiach a porovnávajú jednotlivé názory, túto vec uzavreli. Tieto články boli na základe spoločného želania a zhodného hlasovania zostavené a uzavreté (okrem článkov týkajúcich sa trestných činov a dôstojnosti duchovenstva, s ktorými páni preláti nemohli súhlasiť) a predložené nášmu majestátu.

(5.) (*Zhromaždení*) nás s patričnou naliehavosťou prosili, aby sme (*tieto články*) prijali a odobrili a aby sme ich ráčili spísať a potvrdiť našou listinou.

(6.) Vyhlasujúc (*spomínané články*) si želáme, nech sa ich prostredníctvom, zachovávajú staré zvyky, obnoví poriadok vo všetkých záležitostiach a postavenie celého kráľovstva v plnom lesku. Rovnako nech pomôžu odvrátiť všetky možné hroziace nástrahy a naopak prinavrátiať našim časom pokoj a bezpečnosť. Jednotlivé články nasledujú týmto spôsobom a znejú takto:

Článok 1. Všetky kráľovské majetky, kýmkoľvek odcudzené, majú byť hneď vrátené.

Článok 2. Kráľovské príjmy nemôže panovník nikomu dať do zálohu. Okrem iného ale kráľovský majestát nemôže dať nikomu do zálohu svoje kráľovské príjmy bez súhlasu a rozhodnutia kráľovskej rady, aj keby si to vyžadovala akákoľvek potreba.

§ 1. Lebo keby aj niektorý z pánov či šľachticov prijal tieto príjmy do zálohu, záložná suma v skutočnosti prepadne.

§ 2. A navyše, pri odhade výšky takýchto príjmov, alebo kráľovského mesta, takýto veriteľ nech je stíhaný.

Článok 3. Majetky a príjmy patriace kráľovskej korune nech sa preveria. Aby nemohla vzniknúť žiadna pochybnosť o príjmoch a kráľovských majetkových právach, uznáva sa za vhodné tu ich zaznamenať.

§ 1. Ponajprv je teda 8 slobodných miest, menovite Budín, Pešť, Košice, Bratislava, Trnava, Bardejov, Prešov a Šopron³.

§ 2. Okrem toho aj Starý Budín, Ostrihom, Stoličný Belehrad, Levoča, Skalica, Sibiň⁴ a Segedín⁵.

§ 3. Ďalej všetci Kumáni a Jásovia.⁶

§ 4. Ako aj Vyšehrad spolu s dvoma (*dunajskými*) ostrovmi Čepelom a Kosom, ktoré ležia nižšie pod Vyšehradom a siahajú až k Mederu.⁷

§ 5. Okrem toho aj Kremnica, (*Banská*) Bystrica, Zvolen spolu s ostatnými banskými mestami.

§ 6. Rovnako mesto, ktoré sa nazýva „Rivulus dominarum“⁸ a hrad Hust⁹ spolu s 5 mestami a soľnými baňami (*v Sedmohradsku*).

§ 7. Okrem toho všetky tridsiatkové stanice v kráľovstvách Uhorska a Slavónska a aj všetky soľné komory nachádzajúce sa na ich území. 8. K tomu aj hrady Mukačevo a Diósgyőr.

§ 9. Ďalej v Sedmohradsku kráľovskí Sasi, všetky bane a soľné komory spolu s mestom Kluž¹⁰.

§ 10. A rovnako aj dvadsiatiny, stotiny a päťdesiatiny, ktoré sa zvyknú vyberať v Sedmohradsku.

§ 11. Naostatok aj hrady Görgény¹¹, Törcs¹² a Déva¹³ so všetkými ich pertineniami.

Článok 14. O treste pre kapitánov, stotníkov a ostatných križiakov ako aj o bremenách na nich uvalených. Všetci sedliaci, ktorí povstali proti svojim prirodzeným pánom, mali byť ako zradcovia potrestaní stratou hlavy. Aby však nenasledovalo také prelievanie krvi a všetko sedliactvo nebolo vyhubené, bez ktorého si šľachta málo pomôže, nariaďuje sa:

§ 1. Všetci kapitáni, stotníci, desiatnici a podnecovatelia ostatných sedliakov, ako aj verejne známi vrahovia šľachticov a prznitelia panien a žien, majú byť bez milosti popravení a všade vyhubení.

§ 2. Ostatní sedliaci, ktorí nahradili spáchané krivdy a vyplatili odškodné, nech sú ušetrení.

§ 3. Jednako však, aby pamiatka na túto zradu a v tento čas udelený trest sa preniesol aj na ich potomkov a aby sa naveky poznalo, aký zločin je povstať proti pánom (*sa nariaďuje*): odteraz všetci sedliaci bývajúci v tomto kráľovstve okrem obyvateľov slobodných a opevnených miest, ktorí zostali verní kráľovskému majestátu a vyjmúc aj tých sedliakov, ktorí zotrvali v pravej vernosti voči svojim pánom a svätej korune tohto kráľovstva a nezúčastnili sa na tejto bezbožnej vzbure pre túto svoju nevernosť nech stratia slobodu sťahovať sa z miesta na miesto a nech sú naveky daní svojim zemepánom do večného poddanstva.

§ 4. Okrem toho v budúcnosti nech sa nemôžu bez vôle a súhlasu svojich pánov sťahovať z miesta na miesto a natrvalo sa usadzovať.

Článok 15. O dávkach vyberaných od sedliakov. Všetci jednotliví ženatí sedliaci, či už bývajú vo vlastných domoch, alebo sú želiari, každoročne svojim zemepánom sú povinní vyplatiť po 100 denárov, čo činí 1 zlatý. (Z tejto sumy) 50 denárov nech zložia na sv. Juraja a zvyšných 50 denárov na sv. Michala.

§ 1. Ak je však niekde inde zvykom platiť vyšší cenzus, nesmie sa chápať, že sa týmto zákonom znižuje.

Článok 16. Riadne služobnosti sedliakov. Ďalej jeden deň v každom týždni nech je (*sedliak*) povinný slúžiť svojim pánom.

Článok 17. Dary sedliakov. Ďalej každý mesiac nech odovzdajú svojim pánom jedno kurča.

Článok 18. Sedliaci sú povinní odvádzať deviatok a desiatok zo všetkého, čo sa im urodí zo zeme. Ďalej zo všetkého, čo sa im urodí zo zeme, či sa to kosí alebo žne a okrem toho aj z vína, sú povinní odvádzať svojim pánom deviatok, t. j. deviatu časť a ešte k tomu desiatok, patriaci prelátom.

§ 1. Takže z desiatich snopov obilia, alebo desiatich gbelov¹⁴ vína zostane sedliakovi osem.

§ 2. Čo sa však týka desiatkov, majú sa odvádzať len z tých siatin, ako bolo doteraz zaužívané a obvyklé.

Článok 19. Príjem husí od sedliakov. Ďalej každoročne sú povinní odovzdať svojim pánom dve husi. Jednu mladú na Turíce a na sv. Martina biskupa starú hus.

Článok 20. Príjem z bravov od sedliakov. Ďalej z každej dediny, ktorá má 10 poddanských usadlostí, alebo aj menej, sú povinní odovzdať každoročne na Vianoce jedného vykrmeneho brava. Ak je v dedine viac ako desať usadlostí, každých desať ďalších má rovnako odovzdať vykrmeneho brava.

§ 1. Ak však bolo zvykom zemepánom a šľachticom odovzdávať ešte ďalšie dávky, tieto majú zostať zachované.

Článok 21. O vdovách alebo dievčatách zaslobujúcich sa sedliakovi iného šľachtica. Ďalej ovdovené ženy, ktoré vedú sedliacke hospodárstva, ak sa chcú vydať za iného, nemôžu sa presťahovať bez dovolenia svojich pánov.

§ 1. (*Slobodné*) dievčatá alebo iné ovdovené ženy, ktoré bývajú u iných (*sedliakov*) a nevedú sedliacke hospodárstva, sa môžu slobodne vydať a odsťahovať.

§ 2. Ak však majú synov súcich na ženenie, nemôžu ich odvieť so sebou.

§ 3. Často sa však stane, že matka odvedie svojho maloletého syna. Ak však tento chlapec dosiahne vhodný vek na ženbu, má sa vrátiť do svojho pôvodného bydliska.

Článok 22. O zdaňovaní želiarov a o ich povinnosti postaviť si domy. Ďalej všetci želiari si majú do troch rokov, počas ktorých budú vyňatí z povinnosti platiť dane, postaviť pre seba domy a majú byť usadení, zaradení a počítaní medzi ostatných sedliakov.

§ 1. Alebo inak, ak si nebudú chcieť postaviť domy a zostanú žiť u iných, budú povinní platiť daň vo výške jedného zlatého svojim zemepánom.

§ 2. Ak ale niektorí z nich, čo bývajú vo vlastných domoch a vlastnia veci presahujúce hodnotu troch zlatých (s výnimkou dedičstva), takí majú byť prinútení, tak ako to bolo doteraz, platiť dane ako ostatní poddaní.

Článok 24. Nikto sedliackeho pôvodu nesmie byť vyvolený za biskupa. Nikto sedliackeho pôvodu nemôže byť kráľovským majestátom povýšený za biskupa alebo arcibiskupa (*vzhľadom na večnú pamäť spomínanej sedliackej zrady*).

§ 1. Ak by však bol niekým povýšený, takému nikto nie je povinný odovzdávať desiatky.

Článok 25. Aký spôsob sťahovania sedliakov sa zakazuje? Napriek tomu všetkému sa vyhlasuje, že uvedený článok o zamedzení sťahovania poddaných (*pretože doteraz vznikali vážne neprijemnosti a takmer každodenné rozpory pre odvliekanie a zadržovanie sedliakov*), rozumie sa a vzťahuje rovnako na všetky kraje a na všetkých poddaných a sedliakov usadených kdekoľvek v hraniciach nášho kráľovstva a častiach k nemu pripojených.

§ 1. Okrem iného sa navždy ruší prepúšťanie či odvliekanie sedliakov, a nech to takto zostane naveky.

§ 2. Avšak sťahovanie zo slobodných kráľovských miest i zemepanských do iných rovnako slobodných miest sa týmto ustanovením neobmedzuje.

Článok 30. Zbehnutý sedliak, nájdený mimo dediny, môže byť bez prekážok chytený a so všetkými vecami privedený k pôvodnému pánovi. Ak sedliak ušiel, alebo ho odvliekli, môže ho jeho pôvodný zemepán zadržať či už na poli alebo kdekoľvek inde. Nech ho zadrží bez prekážok a so všetkými vecami, čo sa dostanú do rúk jeho pána a nech je privedený do svojho pôvodného obydľia.

Článok 47. O trestoch pre sedliakov, ktorí znásilnili dievčatá alebo ženy. A aby sa nestalo, že voľakto zo sedliakov, ktorí podnecovali ľud k nepokojom a hlavne tí, čo sa opovážili znásilniť šľachtické dievčatá a ženy, nech za ich previnenie pocíti trest aj ich

potomstvo. Nech sa naveky vie a pripomína, za aký opovrhnutia hodný a ohyzdný hriech sa považuje medzi Uhrami zbavenie diev panenstva a znásilnenie žien.

§ 1. Všetci takíto zlorečení, Bohom i ľuďmi preklínaní zločinci nech podstúpia hroznú smrť a ich potomstvo, teda synovia, dcéry, ako aj ich bratia nech sú potrestaní tak, že z ich pokolenia nemôže byť nik zvolený za richtára, či člena mestskej rady, ani za dedinského richtára. Rovnako nikto z takýchto ľudí nemôže slúžiť na dvoroch panovníka, veľmožov a šľachticov a nikto z nich nemá zastávať nijakú hodnosť. Ale takto prekliate rodové spoločenstvo nech nesie jarmo večného nevoľníctva a poddanstva, nech trúchliac nezabúdajú na svoj trest.

§ 2. Ak boli pri takýchto činoch prichytení neženatí (*sedliaci*), ich otcovia by nemali byť odsúdení za túto poškvrnu.

Článok 48. Zločinom poškvrnení kňazi nech sa vyšetrí a preláti nech ich vsadia do väzenia. Páni preláti nech prostredníctvom svojich vizitátorov dajú vyšetriť kňazov, ktorí sa zúčastnili na vzbure a nech ich uvrhnú do večného žalára.

§ 1. Taktiež ak niektorí šľachtici, alebo ich sluhovia majú možnosť takýchto zločinov, nech ich bez prekážok uväznia a odovzdajú do rúk svojho preláta, alebo jeho zástupcu, aby boli rovnako potrestaní.

Článok 70. Nech sa do susedných krajín napíše, aby v takomto prípade nik neprijal zbehnutých sedliakov. Veľa sedliakov bývajúcich pri hraniciach krajiny sa kvôli bremenám, službám a trestom, ktoré na nich boli uvalené, sťahuje do cudzích krajín a to do Poľska, Moldavska, na Moravu a do Rakúska, aby sa tam usadili.

§ 1. Aby sa to nemohlo ďalej diať, nech sväté kráľovské veličenstvo ráči napísať do týchto kráľovstiev, aby sedliakov a poddaných, ktorí tam ušli a chcú sa tam usadiť, vždy vracali späť do ich pôvodných bydlísk, alebo aby im tam vôbec nedovolili prísť.

Dané v Budíne, na sviatok svätej Alžbety vdovy (*19. novembra*), v tridsiaty tretí deň zasadania spomínaného snemu. Roku Pána 1514, roku panovania v Uhorsku dvadsiatom piatom, v Čechách však štyridsiatom piatom.

Citované (s drobnými úpravami) podľa *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov VI. Pod osmanskou hrozbou*. Zost.: Lukačka, Ján. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2004, s. 142-147, č. 57 (preklad Ján Lukačka).

Edícia: Corpus Juris Hungarici. Magyar Törvénytár. 1000 – 1526. évi törvénycikkek. Ed.: Márkus, Dezső. Budapest 1899, s. 704-741; GÁCSOVÁ, Alžbeta (ed.): *Dokumenty k protifeudálnym bojom slovenského ľudu (1113 – 1848)*. Bratislava : Vyd. SAV, 1955, s. 72-75.

Literatúra: RATKOŠ, Peter: Ohlas uhorskej roľníckej vojny r. 1514 na území Slovenska. In: *Nové obzory*, roč. 17, 1975, s. 125-134; *Dejiny Slovenska I. (do roku 1526)*. Bratislava : Veda, 1986, s. 420-423; MRVA, Ivan – SEGEŠ, Vladimír: *Dejiny Uhorska a Slováci*. Bratislava : Perfekt, 2012, s. 130-132.

* * *

- 1 Temešvár – dnes Timișoara v Rumunsku.
- 2 Sviatok svätého Lukáša pripadal na 18. októbra 1514.
- 3 Šoproň – Sopron v Maďarsku.
- 4 Sibiň (maď. Szeben) – dnes Sibiu v Rumunsku.
- 5 Segedín – Szeged v Maďarsku.
- 6 Kumáni a Jásovia patrili medzi výsadné etniká a podliehali priamo kráľovi.
- 7 Všetky spomínané lokality sa nachádzajú na území Maďarska. Ide o Visegrád, ostrovy Csepel a Kos a dedinu Megyer, ktorá dnes tvorí súčasť Budapešti.
- 8 Rivulus dominarum – dnes Baia Mare v Rumunsku.
- 9 Hrad Hust sa nachádza v Marmarošskej stolici, dnes na území Ukrajiny.
- 10 Kluž, historicky Koložvár – dnes Cluj-Napoca v Rumunsku.
- 11 Görgény – dnes Gurghiu v Rumunsku.
- 12 Törcs – dnes Bran v Rumunsku.
- 13 Déva – dnes Deva v Rumunsku.
- 14 Gbel (*lat. cubulus*) – miera na sypaniny i tekutiny.

Krutá poprava Juraja Dóžu na žeravom tróne roku 1514 podľa súvekej rytiny

Tripartitum je skráteneý názov po latinsky písanej právnej knihy *Tripartitum opus iuris consuetudinarii inclyti Regni Hungariae partiumque adnexarum* (Trojdielna kniha obyčajového práva slávneho Uhorského kráľovstva a pripojených krajín), ktorú zostavil a roku 1514 dokončil Štefan z Vrbovca.¹ Ide o zbierku stredovekého platného uhorského súkromného a čiastočne aj verejného obyčajového a zákonného práva s dôrazom na šľachtické právo. Tripartitum však obsahuje aj teoretický výklad základných legislatívno-právnych zásad a pojmov. Dielo sa člení na úvod a tri časti. Úvod má 16 článkov obsahujúcich všeobecné ustanovenia o pojme práva, o druhoch práva, o zákonoch a spravodlivosti; prvá časť má 134 článkov (titulov) a obsahuje šľachtické súkromné právo (donačné, obligáčné, dedičské, vecné a iné); druhá časť s 84 článkami hovorí najmä o prameňoch práva a o procesnom práve; tretia časť sa v 36 článkoch zaoberá partikulárnym právom chorvátskym, sedmohradským, mestským, poddanským a obsahuje aj trestnoprávne predpisy. Verbóciho dielo preskúmala osobitná kráľovská komisia, ktorá uznala, že verne zobrazuje platné obyčajové právo. Uhorský snem schválil Tripartitum zákonným článkom 13/1514. Dňa 19. novembra 1514 ho odobril aj kráľ Vladislav II., keďže však nebolo opatrené kráľovskou pečaťou, nenadobudlo formálnu platnosť zákona. Aj napriek tomu sa používalo ako právna príručka, uznávalo a aplikovalo sa v súdnej praxi, zákonodarstve a v právnej vede až do polovice 19. storočia, resp. rozpadu monarchie roku 1918, ba niektoré jeho ustanovenia platili na Slovensku až do roku 1950. Tripartitum vyšlo tlačou roku 1517 vo Viedni a čoskoro sa stalo jedným z najvydávanějších uhorských diel. Ešte v 16. storočí vyšlo aj v maďarskom (1565 v Debrecíne), chorvátskom (1574 v Nedelišči) a nemeckom preklade (1599 vo Viedni). Neskôr vychádzalo aj vo viacerých paralelných latinsko-maďarských vydaniach. Širokú používanosť Tripartita v súdnej praxi stolíc dokladá aj množstvo jeho súvekých rukopisných odpisov.

Úvod, 2. článok – Právo a jeho rozdelenie.

Právo, z hľadiska nášho účelu, je teda: jednak prospešné a jednak spravodlivé, čo vyplýva zo spravodlivosti. A z hľadiska účelu sa pod ním rozumejú naše zvyklosti, či už písané alebo nepísané.

§ 1. Odtiaľ pramení všeobecné pomenovanie práva; a zákon je prejavom práva. Lebo každé právo pozostáva zo zákonov a zvykov, čiže z písaného a nepísaného práva. Čo Tullius² definuje takto: Je umením či vedou dobra a spravodlivosti, podľa čoho nás nazývajú kňazmi, čiže služobníkmi svätých zákonov a práv, ktoré komusi prislúchajú.

§ 2. Inak sa však za právo označuje súbor zákonných nariadení, ktoré nás predurčujú dbať na dobro a spravodlivosť, čiže užitočnosť a slušnosť alebo pravdivosť vyznačujúcu sa spravodlivosťou.

§ 3. Právo je teda dvojaké. Jedno je totiž právo verejné, druhé zasa súkromné. Verejným je, ktoré sa týka najmä vlády a spravovania krajín a verejného blaha a zahŕňa predpisy o posvätnostiach, kňazoch a úradoch. Ten, kto spôsobuje ujmu kňazom alebo posvätnostiam alebo úradom, čiže vodcom národa, môže byť všetkými obžalovaný za verejný zločin. Súkromné však je osobitné právo, ktoré sa týka blaha jednotlivých ľudí. A toto je trojaké: totiž prirodzené právo, právo národov a občianske právo.

§ 4. Prirodzené právo je spoločné pre všetky národy, pretože všade sa riadi podľa prírody a nie podľa nejakého nariadenia, ktorému príroda učí a učila všetky živočíchy. A toto je vlastné nielen ľudskému pokoleniu, ale aj všetkým živočíchom. Odtiaľ pochádza spojenie muža a ženy, plodenie a výchova detí, jedna sloboda pre všetkých a získanie toho, čo obsahujú nebesia, zem a more. Ďalej vrátenie založených vecí alebo zapožičaných peňazí, násilné odvrátenie urážky blížneho. Lebo toto, alebo niečo tomuto podobné, sa nikdy nepokladá za nespravodlivé, ale prirodzené a spravodlivé.

§ 5. Inak sa ďalej ako prirodzené právo rozumie to, čo obsahuje Mojžišov zákon a evanjelium, ktoré káže druhému robiť to, čo chce, aby sa jemu robilo

a zakazuje inému robiť to, čo nechce, aby sa jemu robilo. Odtiaľ je verš: Čo chceš, aby sa ti robilo, čiň mne, čo nechceš, aby sa tebe nerobilo, nečíň ani ty; tak sa bude môcť žiť na zemi podľa práva nebies.

§ 6. Prirodzené právo možno teda chápať dvojakou; po prvé, ak berieme do úvahy rozumnú prirodzenosť človeka, ktorá je spoločná s bytosťami božskými, tak prirodzené právo, ktoré patrí človeku, nazýva sa božským právom. Po druhé sa prirodzené právo chápe u človeka, ak berieme do úvahy prirodzené zmysly, ktoré užíva spolu s ostatnými živočíchmi, ako cit, pohyb a pud. A podľa tohto práva patriace človeku nazýva sa prirodzeným právom.

§ 7. Právo národov je dvojaké, totiž pôvodné a odvodené. Právo národov pôvodné, ktoré užívali od počiatku všetky národy, bolo zavedené prirodzeným spôsobom bez akéhokoľvek ustanovenia národov, teda napríklad nikomu neškodiť a pod. A toto sa ničím nelíši od prirodzeného práva, len ak rozdielnosťou hľadísk. Lebo právo prirodzené i národov má rovnaké pomenovanie, ale z rozdielneho hľadiska; prirodzené je totiž vtedy, ak má pôvod v prirodzenej podstate; a právo národov zasa, ak ho národy od počiatku sveta bez akéhokoľvek iného ustanovenia užívali. A podľa tohto práva je stav otroka slobodný, lebo podľa prirodzeného práva všetci sa narodili slobodnými.

§ 8. Odvodené právo národov je právo, ktoré národy ustanovili nie z prirodzenej príčiny, ale z príčiny verejného dobra a na spoločné užívanie. A toto sa často odlišuje od prirodzeného práva, lebo podľa prirodzeného práva bolo všetko spoločné a všetci boli slobodní; právo národov však rozdelilo majetky a vynašlo oddelenie vecí; boli zavedené vojny, zajatie, otroctvo a iné takéto veci, ktoré sa protivia prirodzenému právu. A prostredníctvom práva národov boli zavedené aj skoro všetky zmluvy, ako kúpa, predaj, nájom a im podobné.

§ 9. Občianske právo však je (*to*), ktoré si ustanovil každý národ alebo každá občianska pospolitosť z božskej a ľudskej príčiny; a nazýva sa občianskym právom, akoby vlastným právom občianskej pospolitosti. Možno ho chápať trojako. Po prvé všeobecne, to jest, ktoré sa v každej pospolitosti všeobecne zachováva. Po druhé osobitne, to jest, ktoré si ustanovil každý národ alebo každá občianska pospolitosť ako vlastné z božskej a ľudskej príčiny. Po tretie výnimočne, totiž podľa významnosti rímskeho práva, ktoré sa nazýva tiež ríšskym právom. Keď totiž neoznačíme meno tej či onej pospolitosti, vtedy sa vzhľadom na významnosť hovorí o rímskom práve; rovnako ako sa pod básnikom rozumie u Grékov Homér, u Latínov zasa Vergílius. A v Svätom písme sa za apoštola, ak nie je uvedené iné meno, považuje svätý Pavol.

Úvod, 3. článok – Ako sa rozlišujú prirodzené právo, právo národov a občianske právo.

Treba vedieť, že prirodzené právo sa odlišuje od ostatných práv trojako. Po prvé pôvodom, lebo vzniklo od počiatku prírodného tvorstva. Po druhé dôstojnosťou, lebo prirodzené právo dané samým Bohom a zostávajúc pevné a nezmeniteľné – sa u všetkých národov zachováva rovnako; iné práva však, ktoré si ustanovil ľud alebo občianska pospolitosť sa často menia buď protichodnou obyčajou alebo iným odlišným a lepším zákonom, ustanoveným a zavedeným neskôr. Po tretie rozsahom, lebo podľa prirodzeného práva je všetko spoločné, ale podľa práva národov alebo občianskeho je toto moje, ono tvoje.

§ 1. Inak, všetky národy, ktoré užívajú zákony alebo obyčaje a spravujú sa nimi, užívajú jednak svoje vlastné právo, jednak však aj právo spoločné všetkým ľuďom. Tí totiž, ktorí majú iba svoje právo, a nie spoločné, a ak si niečo ustanovia za vlastné právo, to sa nazýva občianskym právom. To, čo sa u všetkých národov spoločne zachováva, nazýva sa právom národov.

Úvod, 4. článok – O vojnovom práve a právnej vede.

Vojenské právo tvorí zvyklosť začatia vojny, uzatváranie spojeneckých záväzkov, útok na nepriateľa na dané znamenie. Ďalej uvedenie si vojenských hanebností, to jest ich potrestanie, ak niekto dezertuje z miesta. Ďalej spôsob vojenčenia za žold, stupeň vojenských hodností, poctenie odmenami, keď je napríklad udelený ozdobný veniec alebo reťazový náhrdelník. Ďalej rozhodovanie o koristi, o jej spravodlivom rozdelení podľa miery hodnoty a pričinenia sa osôb, ako aj o panovníkovom podiele.

§ 1. Právna veda však zahŕňa poznatky božských a ľudských vecí, poznanie spravodlivého, ako aj nespravodlivého. Spravodlivé je totiž to, čo sa má robiť, nespravodlivé to, čoho sa treba vyvarovať.

§ 2. Keďže nepostačuje vedieť, čo je spravodlivé alebo nespravodlivé, veď nie každý má poznatky o navzájom protichodných alebo prospešných veciach, podľa toho sú z hľadiska rôznorodých podmienok stanovené rôzne práva.

Úvod, 5. článok – Medzi spravodlivosťou, právom a jurisdikciou je rozdiel.

Spravodlivosť, právo a jurisdikcia³ sa medzi sebou odlišujú.

§ 1. Lebo spravodlivosť je cnosť, totiž morálna. Právo je vykonávateľom tejto cnosti. Jurisdikcia je zasa múdrosťou práva.

§ 2. Ďalej, spravodlivosť je spomedzi cností najväčším dobrom; právo stredným; jurisdikcia najmenším.

§ 3. Ďalej, spravodlivosť dáva každému, čo mu patrí; právo tomu napomáha; jurisdikcia zasa učí, ako sa to má stať.

Úvod, 7. článok – Prečo sa ustanovujú zákony a o štvorakom poslaní zákona.

Takže všetky zákony sú jednak božské, jednak ľudské; veď božské pochádzajú z prirodzenosti, ľudské zasa z mravov a zvyklostí, a preto sa aj navzájom odlišujú, lebo každému národu vyhovuje niečo iné.

§ 1. Prirodzený spravodlivý osud či údel je Božím zákonom; právo je ľudským zákonom. Veď prejsť cez pole iného je prirodzené, keďže Pánovi patrí zem a jej hojnosť; nie je to však právo, lebo nariadenie alebo obyčaj to zakazuje.

§ 2. Z toho vyplýva otázka – prečo sa ustanovujú ľudské zákony? Treba odpovedať, že preto, aby odstrašovali a krotili ľudskú opovážlivosť, a aby aj u naničhodníkov bola istejšia neškodnosť, a aby obava z trestu u týchto naničhodníkov brzdila ich opovážlivosť a náchylnosť škodiť.

§ 3. Poslanie zákona je štvoraké; lebo každý zákon alebo dovoľuje, alebo zakazuje, alebo trestá, alebo prikazuje. Dovoľuje voľačo; (*napríklad*) aby udatný a hrdinský muž požadoval odmenu. Zakazuje; (*napríklad*) aby nikto nežiadal (*Bohu*) zasvätenú pannu (*mnišku*) za manželku. Trestá; (*napríklad*) aby ten, čo zabije, pykal stratou hlavy. Niekedy zasa prikazuje; aby si miloval Pána, svojho Boha. Toho sa týka verš: „Zmysel zákona zhrň do štyroch slov: dovoľuje, trestá, rozkazuje a zakazuje.“

1. časť, 2. článok – Že tak osoby duchovné, ako aj svetské užívajú jednu a tú istú slobodu.

Ponajprv treba vedieť, že osoby, o ktorých právach a obyčajach sa teraz pojednáva, sú jednak duchovné, čiže cirkevné, jednak zasa svetské.

§ 1. A hoci duchovné osoby (ustanovené naším Pánom a Stvoriteľom, aby slúžili ľudskej spáse) sa považujú za vznesenejšie než svetské osoby, aj tak však všetci páni preláti a predstavitelia cirkvi, ako aj baróni a ostatní veľmoži a aj šľachtici a poprední tohto Uhorského kráľovstva, vzhľadom na urodzenosť a majetkové vlastníctvo, požívajú jednu a tú istú slobodu, rovnaké práva výnimiek a imunít, a nikto z pánov nemá väčšiu a ani ktokoľvek zo šľachticov menšiu slobodu. Preto sa tiež riadia jedným a tým istým zákonom a obyčajam, ako aj jedným a tým istým procesným právom na súdoch, no ich homagium⁴ je rozdielne.

§ 2. Lebo pánom prelátom a barónom prináleží sto, šľachticom však päťdesiat hrievien ako homagium, o čom sa nižšie jasne hovorí. A to nie skrz ich slobody, ale vzhľadom na im prislúchajúce dôstojnosti a úrady; preláti totiž z dôvodu zastávanej cirkevnej hodnosti, baróni zasa kvôli úradu, ktorí vykonávajú a ktorým ich poctil panovník.

§ 3. Preto aj bližšie stoja či sedia pri kráľovi a majú prvý hlas v (*kráľovskej*) rade, sú prvými v zvelaďovaní verejných záležitostí a pri obrane vlasti predstihujú ostatných šľachticov, takže vzhľadom na svoje zásluhy, hodnosti a úrady sú právom uprednostňovaní.

1. časť, 3. článok – O pôvode našej šľachty a o tom, ako sa prenieslo panovanie na nášho panovníka.

Podujal som sa síce nie na výklad histórie, ale na objasnenie obyčají a svojrázností i osvedčených zákonov tohto kráľovstva; no keďže bolo povedané, že všetci páni preláti i baróni a aj šľachtici užívajú rovnaké práva výnimiek a slobôd, ale aj preto, lebo mnohí zvyknú pochybovať v otázke, odkiaľ sa vzala naša šľachta, z ktorej zvyknú pochádzať baróni a napokon všetci ostatní poprední; koho treba považovať za pravých šľachticov krajiny; preto som sa rozhodol aspoň krátko ozrejmiť pôvod tejto šľachty.

§ 1. Tu je potrebné vedieť, že podľa spoločnej mienky znalcov je šľachticom ten, koho zušľachtila jeho vlastná cnosť; čo sa však našej témy týka, uvádza sa, že šľachta, pod ktorej pomenovaním sa spravidla chápu taktiež slobodní, má prvotný pôvod už u Hunov či Uhrov, potom čo prišli zo Skýtska do Panónie, ktorá sa teraz pod zmeneným názvom, daným od tam žijúcich Uhrov, nazýva Uhorsko; takže:

§ 2. Keď totiž Huni, spoločne s manželkami, so synmi i s dcérami, ako aj s celou svojou čeladou odišli zo Skýtska a prechádzali a putovali cez mnohé krajiny, ustanovili si kapitánov a ďalej aj jednomyselne zvolili jedného vodcu, aby rozsudzoval roztržky a trestal zlodejov, lotrov⁵ a iných zločincov; na základe spoločnej mienky a rozhodnutia všetkých bolo ustanovené, že keď sa vyskytnú dôležité záležitosti, ktoré sa všestranne týkajú obce, alebo doľahne potreba všeobecnej vojenskej výpravy, vtedy nech sa po obydliach a táboroch Hunov nosením dýky či meča zmáčaného krvou zvestuje a vzápätí nech sa volajúcim hlasom rečie: Boží hlas (*chce*) a na príkaz celej obce, nech sa každý jeden dostaví na tamto miesto –pomenujúc ono miesto – ozbrojený alebo ako najlepšie môže, aby si vypočul radu obce a zároveň rozkaz.⁶

§ 3. Tento zvyk sa medzi Uhrami neporušene dodržiaval až do doby kniežaťa Geju, totiž otca nášho presláveného panovníka a apoštola, prvého uhorského kráľa svätého Štefana. Preto (*vzhľadom na tento zvyk*) mnoho Hunov upadlo do večného poddanstva.⁷

§ 4. Lebo bolo rozhodnuté, že narušitelia tohto príkazu, ak nepodajú rozumné vysvetlenie, majú byť dýkou rozpáraní napoly, alebo nech upadnú do úplného a večného otroctva.⁸

§ 5. Toto rozhodnutie – ako bolo povedané – dostalo mnohých Uhrov do plebejského stavu. Lebo inak by nebolo možné, aby sa stal jeden pánom a druhý sluhom, jeden šľachticom a iný zasa nešľachticom a sedliakom, keďže všetci sú z toho istého pokolenia, ktoré totiž svorne pochádza od Hunnora a Magora.⁹

§ 6. Potom však Uhri nadchnutí milosťou Svätého ducha vďaka prispeniu nášho svätého kráľa dospeli k spoznaniu pravdy a k vyznaniu katolíckej viery a jeho (*Štefana I.*) si dobrovoľne zvolili za kráľa a zároveň aj korunovali; právo komukoľvek udeľovať šľachtictvo a z toho plynúce obdarovanie majetkami, ktoré ozdobujú šľachticov a oddeľujú ich od nešľachticov, ako aj vykonávanie plnej moci bolo na základe rozhodnutia obce prenesené z obce zároveň s panovaním a kraľovaním pod jurisdikciu svätej koruny tohto kráľovstva a prostredníctvom nej na nášho panovníka a kráľa; od neho odvtedy pochádza akékoľvek nobilitovanie; prostredníctvom tohto vzájomného prenesenia a obojstranného puta sú navždy natoľko navzájom zviazané, že jedno od druhého nemožno oddeliť či odtrhnúť a ani jedno bez druhého nemôže jestvovať.

§ 7. Lebo len šľachtici volia panovníka, a panovník zasa ustanovuje šľachticov a ozdobuje šľachtickou poctou.

1. časť, 4. článok – Že pravé šľachtictvo sa získava vojenčením a ďalšími zásluhami a potvrdzuje udelením majetkov.

Teda pravé šľachtictvo sa dá nadobudnúť vojenským životom a disciplínou, ako aj ostatnými duchovnými a telesnými danosťami a cnosťami.

Lebo keď náš panovník dákeho človeka akéhokoľvek stavu za významné činy či služby obdaruje hradom alebo mestom či dedinou alebo iným majetkovým právom, potom dotýčny skrz túto dotáciu od panovníka (po následnej zákonnej štatúcii¹⁰) sa stáva pravým šľachticom a je oslobodený spod jarma sedliackej poddanosti.

§ 1. A táto udelená sloboda sa u nás nazýva šľachtictvo. Podľa toho synovia takýchto šľachticov sa zaslúžene označujú ako dediči a slobodní. A títo šľachtici vzhľadom na toto vlastníctvo a spomínané spojenie s ním sa považujú za členov svätej koruny; a nepodliehajú nikomu okrem moci riadne korunovaného panovníka.

1. časť, 5. článok – Že o majetkoch získaných vlastnou službou môže každý slobodne rozhodovať.

Také majetky a vlastnícke právo zasa, ktoré bolo získané za vojenskú službu, sa (*rímskymi*) právnikmi nazýva *peculium castrense*; také zasa ktoré sa nadobudlo za literárnu vedu alebo vedomosti, *peculium quasi castrense*. A za *peculium* – stáby osobný či súkromný majetok – sa považuje preto, lebo o ňom môže syn samostatne rozhodovať bez ohľadu na otcovu vôľu, no aj naopak.

1. časť, 6. článok – Že šľachticom sa možno stať aj bez majetkovej donácie a že erb pri dokazovaní šľachtictva na súde nie je nevyhnutný.

Ďalej je potrebné vedieť, že pravým šľachticom sa možno stať či dakoho zaň ustanoviť aj bez udelenia majetku a vlastníckych práv; ak totiž náš panovník akéhokoľvek človeka plebejského stavu, vyčleniac a vyjmúc ho zo sedliackej a nešľachtickej služby, zaradí a zapíše do zhromaždenia, spoločnosti a stavu pravých šľachticov krajiny. Títo sa aj bez udelenia majetku považujú za pravých šľachticov. A takýchto šľachticov, bez ohľadu na spôsob ich ustanovenia, ako aj ich všetkých zákonných potomkov v mužskej línii (aj keby nemali erb či šľachtický znak alebo armálesovú listinu opisujúcu a potvrdzujúcu jeho udelenie) treba vždy považovať za pravých šľachticov.

§ 1. Erb udelený panovníkom nie je však nevyhnutnosťou, ale iba prilepšením šľachtictva. Lebo udelenie erbu samo osebe nerobí nikoho šľachticom; veď aj mnohí mešťania a jednoduchí ľudia majú erb udelený panovníkom, no na základe toho sa nezarátavajú do počtu šľachticov. – – –

1. časť, 7. článok – Že šľachtickým otcom a nešľachtickou matkou splodené deti sa považujú za pravých šľachticov, avšak nie obrátene.

Ďalej, tí ktorí pochádzajú iba zo šľachtickej matky a sedliackeho otca, sa za šľachticov nepokladajú. Iba ak by bola dáka žena kráľom uznaná (*za syna*) a ustanovená za skutočnú dedičku otcovských práv (avšak bez ujmy zákonných dedičov).¹¹

§ 1. Takže týmto spôsobom aj synovia nešľachtického otca sa stávajú pravými šľachticmi (lebo uznanie za syna sa jednak svojou prirodzenosťou i silou vyrovná donácii či udeleniu majetkov a vlastníckych práv a jednak ho aj samo predstavuje).

§ 2. Naproti tomu sa však synovia splodení šľachtickým otcom a nešľachtickou matkou považujú za pravých a skutočných šľachticov.

§ 3. Otec totiž plodí, matka zasa dáva a predstavuje prostriedok splodenia.

§ 4. To, ako sa spomínané uznanie za syna má a musí uskutočniť, je napísané nižšie.¹²

1. časť, 8. článok – Že aj adopciou sa stávajú a ustanovujú šľachtici.

Ďalej sa možno stať šľachticom aj iným spôsobom, a to adopciou; keď totiž dáky pán alebo šľachtic nejakého sedliaka alebo nešľachtica adoptuje za syna a ustanoví ho za vlastníka a dediča svojich majetkov; a ak kráľ vysloví s touto adopciou súhlas, a nasleduje ju aj zákonné uvedenie do majetkovej držby, (lebo adopcia rovnako ako uznanie za syna má v prípade kráľovho súhlasu silu donácie), potom aj tento nešľachtic a jeho synovia sú považovaní za skutočných šľachticov.

1. časť, 14. článok – O prípadoch dokazujúcich bilag velezrady.

Sú teda také prípady a nazývajú sa bilagmi velezrady,¹³ v ktorých kráľovský majestát

má právo majetky patriace komukkoľvek, ešte za jeho života, darovať po práve a slobodne komukkoľvek inému.

§ 1. Prvým (*prípadosm*) je zločin urážky majestátu; ak totiž niekto kradmou rukou siahne na osobu nášho panovníka, alebo mečom či jedom úkladne usiluje o jeho hlavu, alebo násilím vtrhne medzi múry či do domu, kde sa kráľ zdržiava.

§ 2. Druhým prípadom je, keď sa niekto očividne postaví a vzoprie proti verejnému poriadku a stavu, kráľovi a korune; ak je však príčinou tohto odporu spravodlivá obrana, nepovažuje sa za biľag (*velezrady*).

§ 3. Ďalej, kto vyhotovuje falošné listiny alebo falošné listiny verejne používa na súde. Rovnako aj ten, kto ryje a používa falošné pečate.

§ 4. Ďalej, raziči falošných mincí, alebo tí, čo takého mince vedome a vo veľkom množstve používajú.

§ 5. Ďalej, vrahovia a tí, čo porania svojich bratov a príbuzných do štvrtého pokolenia vrátane. Ako aj vrahovia rodičov, manželiek či vrahyne manželov. Avšak za vraždu manželky či vraždu manžela považuj len skutok vykonaný mimo rámca právneho konania a (*výkonu*) spravodlivosti.

§ 6. Ďalej, prznitelia svojich príbuzných až do štvrtého pokolenia vrátane. Ako aj tí, čo sa dopúšťajú znásilnenia svojich macoch, alebo krvismilníci, ak boli zjavne usvedčení alebo proskribovaní.¹⁴

§ 7. Ďalej, verejní podpaľáči dedín a usadlostí.

§ 8. Ďalej, tí, čo privádzajú cudzích lúpežníkov alebo žoldnierov, aby rozvracali vnútorný poriadok a stav v krajine.

§ 9. Ďalej, ničitelia verejných vierohodných listín alebo (*glejtových*) sprievodných listín, ak boli zjavne usvedčení.

§ 10. Ďalej, zradcovia hradov svojich pánov. Ako aj tí, čo dobývajú, obsadzujú alebo si privlastňujú hrady alebo kaštiele či ostatné pevnosti patriace ktorýmkoľvek domácim obyvateľom, ak boli zjavne usvedčení.

§ 11. Ďalej, tí, čo zabijú, uväznia, zbijú alebo porania riadnych krajinských sudcov a ich námestníkov v sudcovských úradoch.

§ 12. Ďalej, vrahovia sporiacich či pravotiacich sa (*odporcov*), alebo uberajúcich sa ku kráľovskému majestátu, alebo na krátky či oktáválny súd,¹⁵ alebo k súdnej stolici ktorejkoľvek (*šľachtickej*) stolice, alebo na akékoľvek iné miesto, kde sa totiž idú zúčastniť na riešení sporu; alebo (*vrahovia*) tých, ktorí prichádzajú na krajinský snem či generálne zhromaždenie, čo sa schádza a koná na základe kráľovho nariadenia.

§ 13. Ďalej, vrahovia a tí, čo porania alebo zbijú kráľovských ľudí,¹⁶ osvedčovateľov kapitúl alebo konventov¹⁷ pri výkone ich poslania.

§ 14. Ďalej, verejní kacíri, pridržiavajúci sa totiž zavrhnutiahodnej kacírskej viery.

§ 15. Ďalej, tí, čo zmrzačujú údy, vykolú oči; okrem bánov, vojvodov a iných, čo zastávajú úrady v pohraničí.

§ 16. Ďalej, tí, čo zavinia stratu pohraničných hradov krajiny.

§ 17. Ďalej, tí, čo dodávajú zbrane a potraviny Turkom a ostatným neveriacim, totiž protivníkom a nepriateľom krajiny.

§ 18. Ďalej, tí, čo znepokojujú, zadržávajú a okrádajú tých, ktorí zanechajú zavrhnutiahodné sektárstvo, utekajú z Turecka do našej krajiny, aby sa tu usadili.

1. časť, 94. článok – Kto sú a sa chápu ako praví baróni z (*moci*) úradu.

Aby sa však predišlo pochybnostiam ohľadom úradov a vymenovania barónov, považujem za užitočné uviesť ich mená.

§ 1. Praví baróni teda sú tí, čo sa oddávna menovite zvyknú uvádzať v kráľovských dekrétach a konfirmačných listinách.

§ 2. Palatín Uhorského kráľovstva; sudca kráľovského dvora; bán Dalmátskeho, Chorvátskeho a Slavónskeho kráľovstva; sedmohradský vojvoda a župan Sikulov; severinský bán, lebo mačvianske bánstvo Turci v dnešnej dobe zrušili. Ďalej (*sú to títo*) magistri – taverníkov, dverníkov, pohárníkov, stolníkov a povozníkov kráľa i kráľovnej; ako aj temešký a bratislavský župani.

§ 3. Vdovám všetkých týchto (*barónov*), ako ich obvenenie¹⁸ a svadobný dar, sa zvykne či prináleží dať (ako bolo spomenuté) sto hrivien, zo strany tých, ktorým to prislúcha.

1. časť, 95. článok – Že vyplatenie obvenenia sa môže vykonať sčasti peniazmi, sčasti ľahko predajnými vecami.

Vyplatenie obvenenia sa však vždy zvyklo vykonať sčasti hotovými peniazmi, ba sčasti aj hnutelnými a ľahko predajnými vecami, ale vždy podľa ich skutočného ocenenia a hodnoty.

§ 1. Pri oceňovaní sú však vylúčené zaplátané šaty, zbroj, krívajúce kone, voly či ďalšie kusy dobytku, ktoré v rámci vyplatenia obvenenia nemožno uznať.

§ 2. Hnutelné a ľahko predajné veci musia byť pritom také, aby sa na každodennom trhu dali predat', čiže napríklad ovce, voly, kone, kozy, kravy, teľatá či prasce, ktoré sa ľahko môžu presúvať z jedného miesta na druhé.

1. časť, 104. článok – Že manželka nestráca obvenenie kvôli manželovmu zločinu.

Po ďalšie, ak manželove majetkové vlastníctvo vzhľadom na jeho zločin alebo na jeho dáky biľag nevernosti (či ak by manžel prišiel o hlavu) po práve (*zhabú a*) obsadia, jeho manželka môže kedykoľvek opäť získať svoje obvenenie od toho, kto získal vlastnícke právo na tieto majetky.

1. časť, 105. článok – Že manželka prichytená pri cudzoložstve stráca obvenenie, ale nie svadobný dar.

Okrem toho je povšimnutiahodné, že ak manželka zhanobiac vernosť, ktorou je viazaná manželovi, a keď v dôsledku jej prichytenia pri cudzoložstve nasleduje rozvod, stráca svoje obvenenie, ale nie svadobný dar, ktorý počas svadby dostala od rodičov či bratov alebo manžela či kohokoľvek iného; alebo ktorý jej dali prostredníctvom manžela.

§ 1. Ak však manžel po (*manželkinom*) cudzoložstve vedome odsúhlasí jej (*ne*)mravný čin tým, že s ňou naďalej spolu býva i obcuje, potom opäť získava svoje obvenenie a manžel ju kvôli cudzoložstvu – ak by aj druhýkrát zhrešila – nemôže zabiť; čo pri prvom raze, keď sa totiž dozvedel o jej cudzoložstve, slobodne a právom mal možnosť urobiť.

§ 2. Keď je však takáto manželka za spáchané cudzoložstvo právom potrestaná smrťou, jej bratia môžu získať späť jedine jej svadobný dar, no nie obvenenie. A to, ak nemala deti alebo neučinila závet, lebo vtedy nech (*svadobný dar*) pripadne deťom alebo má patriť závetným dedičom.

1. časť, 111. článok – O zákonom a nezákonom veku detí a ustanovení ich právnych zástupcov.

— — —

§ 1. Predtým však, než sa bude pojednávať o poručenstve, treba sa zmieniť o veku spomínaných detí.

§ 2. Tu treba vedieť, že niektoré deti sú plnoleté, iné zasa neplnoleté. Plnoletosť dosahujú muži vo veku dvadsaťštyri rokov. Ženy zasa podľa najnovšej zvyklosti vo veku šestnásť rokov.

§ 3. Neplnoletí sú zasa tí, ktorí prežívajú roky života pod touto plnoletosťou. A z nich niektorí sú v zákonom, iní zasa v nezákonom veku. Zákonný vek (ktorý sa nazýva puberta) sa v dnešnej dobe rovnako u mužského i ženského pohlavia dosahuje vo veku dvanásť rokov.

§ 4. Hoci podľa našej dávnej obyčaje sa za dospelých počítali muži ako štrnásťroční, ženy zasa ako dvanásťročné.

§ 5. Preto sa nazývajú alebo vyhlasujú (*za osoby*) v zákonom veku, lebo môžu proti iným viesť alebo začať spor. Všetci ostatní, ktorí sú pod touto vekovou hranicou, sa zaraďujú (*medzi osoby*) v nezákonom veku.

1. časť, 133. článok – Čo je a ako sa stanovuje cena hnutelných a nehnuteľných vecí.

Keďže z hľadiska niektorých konaní a obchodných záležitostí je veľmi potrebné poznať cenu vecí, patrí sa preto právom objasniť jej okolnosti a mieru.

§ 1. Preto je potrebné vedieť, že podľa dávneho a osvedčeného zvyku nášho kráľovstva sa cenou nazýva isté vymedzené a ustanovené ocenenie náležitej hodnoty hnutelných a nehnuteľných vecí.

§ 2. Alebo inak; cena je isté cenové určenie hnutelných a nehnuteľných vecí podľa ich ekvivalencie alebo hodnoty.

§ 3. A cena je dvojaká, totiž trvalá a všeobecná. Trvalá cena, ktorá sa vyskytuje iba v majetkovom vlastníctve, nie však pri hnutelnom imaní, činí desaťkrát toľko, čo všeobecná cena.

§ 4. Všeobecná cena jednej obývanej poddanskej usadlosti je totiž jedna hrivna, alebo štyri zlaté činiace jednu hrivnu; v trvalej cene to však predstavuje desať hrivien, čo činí štyridsať zlatých.¹⁹

§ 5. Avšak trvalá cena je dôležitá iba v málokterých prípadoch či záležitostiach, lebo takmer všetci páni preláti, baróni či veľmoži a šľachtici sa riadia základnou cenou. Lebo ak v dákom svedectve či záväzku nie je trvalá cena jasne a priamo spomenutá, alebo ak sa o nej výslovne nehovorí vo verejných zákonoch krajiny, jej používanie sa pripúšťa zriedkavo. Sled tejto (*všeobecnej*) ceny je nasledovný:

§ 6. Kamenný hrad sa oceňuje na sto hrivien.

§ 7. Ďalej kláštor s hrobkami pre patróna a iných význačných šľachticov sa oceňuje na 100 hrivien.

§ 8. Kostol s dvomi kupolami, ktorý je postavený na spôsob kláštora sa oceňuje na 50 hrivien.

§ 9. Kostol s dvomi vežami alebo s dvomi kupolami, ktorý nemá kláštor a ani nie je postavený na spôsob kláštora, na 25 hrivien.

§ 10. Všetky iné materské kostoly s jednou vežou a prislúchajúcim pohrebiskom sa oceňujú na 15 hrivien.

§ 11. (*Kostol*) postavený bez veže, avšak s pohrebiskom je za 10 hrivien.

§ 12. Drevená, nie kamenná kaplnka alebo modlitebňa, no s prislúchajúcim pohrebiskom je za 5 hrivien.

§ 13. Bez pohrebiska však za 3 hrivny.

§ 14. Kostoly či kaplnky postavené mimo materského kostola sa však nezaraďujú do oceňovania.

§ 15. Ďalej, obývaná šľachtická usadlosť či kúria je za 3 hrivny.

§ 16. Neobývaná (*kúria*) je zasa za jeden a pol hrivny.

§ 17. Avšak (*kúria*) naskrze bez akejkoľvek budovy je za 1 hrivnu.

§ 18. Ďalej, obývaná poddanská usadlosť je za 1 hrivnu.

§ 19. Opustená (*usadlosť*), ale majúca budovy je za pol hrivny.

§ 20. Avšak (*usadlosť*) bez akýchkoľvek budov, no nachádzajúca sa v rámci radu ostatných usadlostí je za štvrtinu jednej hrivny, čiže za 100 denárov. Ak sa však nachádza mimo radu ostatných usadlostí, považuje sa za pole a nezarátava sa do oceňovania.

§ 21. Ďalej, šľachtický sad so zasadenými dorastenými a rodiacimi ovocnými stromami, ktorý leží na rozlohe jedného jutra²⁰ pôdy kráľovskej miery, je za 3 hrivny.

§ 22. Na Žitnom ostrove sa však každý dorastený a rodiaci ovocný strom cení na

100 denárov, a to do počtu dvanásť stromov; nad tento počet, nech je stromov koľko-koľvek, cenia sa dovedna na 3 hrivny.

§ 23. Poddanský ovocný sad mimo dediny je za 1 hrivnu. Neoceňuje sa však, keď sa nachádza za usadlosťou alebo vedľa nej.

§ 24. Ďalej, obecný alebo orný pozemok dosahujúci rozlohu jedného poplužia²¹ kráľovskej miery je za 3 hrivny.

§ 25. Ďalej, obecný les, z ktorého sa nevyberá prasačí desiatok ani vôbec žiaden poplatok a ktorý ani neprináša žiaden výnos, sa oceňuje ako obecný pozemok majúci rozlohu jedného poplužia kráľovskej miery, totiž na 3 hrivny.

§ 26. To isté sa vzťahuje aj na ostružiny a kroviny.

§ 27. Ďalej, veľký les, ktorý sa inak nazýva slobodným, súci na obecné práce a využitie, nepresahujúci rozlohu troch popluzí kráľovskej miery, každé poplužie za 10 hrivien.

§ 28. Avšak (*les*) presahujúci rozlohou tri poplužia sa neoceňuje ale jeho cena sa zredukuje iba na samotné tri poplužia.

§ 29. Ďalej, väčší les, napríklad výrubový a žaluďový, čiže využívaný na výrub a lov, ba aj vhodný na akékoľvek práce a remeslá; ležiaci na rozlohe alebo veľkosti troch popluzí kráľovskej miery; každé poplužie sa oceňuje na 50 hrivien.

§ 30. Ak však možno dobre vypočítať jeho ročný výnos, najmä keď ide o žaluďový (*les*); potom sa oceňuje na desaťnásobok jeho ročného výnosu; ale to, čo presahuje tri poplužia (rovnako ako pri slobodnom (*lese*), sa neoceňuje.

§ 31. Ďalej, ak orná pôda nedosahuje rozlohu jedného či polovice kráľovského poplužia, totiž keď činí päť či šesť alebo desať atď. jutár, vtedy (podľa názoru niektorých) sa má každé jutro oceňovať na štyridsať denárov. A hovorí sa, že tak treba postupovať aj v prípade slobodného lesa i hája.

§ 32. Jednako sa však táto limitácia prijatá namiesto všeobecnej ceny s ohľadom na predchádzajúce, nemôže považovať za spravodlivú ani správnu, ba treba ju celkom odmietnuť; lebo keď obecnú pôdu alebo obecný les s rozlohou jedného poplužia oceňuješ na tri hrivny, a toto poplužie rozdeľuješ na stopäťdesiat jutár kráľovskej miery; potom ak dobre počítaš, pripadá na každé jutro pôdy nie viac ako dvanásť denárov, a zostanú neocenené štyri také jutrá, na ktoré by pripadalo päťdesiat denárov. Lež päťdesiat denárov sa nedá bezo zvyšku rozdeliť na 150 obulov²² alebo štvrtníkov; preto je potrebné, aby tieto štyri jutrá, so zreteľom na väčšiu časť, zostali bez ocenenia.

§ 34. Ďalej, lúka či obilné pole dostačujúce na jedného kosca²³, alebo inak s rozlohou jedného jutra kráľovskej miery; je za jednu štvrtinu (*hrivny*), čiže 100 denárov.

§ 35. Avšak poľná lúka, ktorá sa síce dá kosiť, no zriedka či nikdy sa nekosí, nie je oceňovaná.

§ 36. Ďalej, mlyn so spodným či s horným náhonom, ktorého voda neklesá ani v čase horúčav, je za 10 hrivien.

§ 37. Mlyn poháňaný zhora, ktorého voda v čase sucha neklesá, je za 5 hrivien.

Ak však voda vysychá, je za 3 hrivny.

§ 38. Objekt opusteného mlyna so spodným náhonom je za 3 hrivny.

S horným náhonom zasa za 1 a pol hrivny.

§ 39. Ďalej, vyvierajúci prameň alebo studňa s tečúcou vodou, čo nevysychá, z ktorej ľudia zvyknú piť, je v ktorejkoľvek usadlosti za dve a pol hrivny. Ak ich je však viac, tak sa neocneňujú, ale všetky dovedna rátajú za jednu, lebo pre potreby jednej dediny postačuje jedna studňa.

§ 40. Ďalej, rybník s tečúcou vodou, čo nevysychá, je za 10 hrivien. (*Rybník*) s vodou, čo netečie a v čase sucha vysychá, je však za 5 hrivien.

O (všeobecnej) cene dobytky

§ 50. Treba poznamenať, že nekrívajúci ani inak nepostihnutý vôl je za 1 hrivnu.

§ 51. Dve kravy bez teľaťa sú za 1 hrivnu.

§ 52. Jedna krava s teľaťom je za 1 hrivnu.

§ 53. Štyri ovce sú za 1 hrivnu.

§ 54. Štyri prasatá sú za 1 hrivnu.

§ 55. Kobyľa bez žriebäťa je za 1 hrivnu.

§ 56. (*Kobyľa*) so žriebäťom samčekom je za 2 hrivny²⁴.

§ 57. (*Kobyľa*) so žriebäťom samičkou je za 1 a pol hrivny.

§ 58. Jazdecký (osedlaný) kôň sa oceňuje podľa jeho hodnoty.

2. časť, 4. článok – Koho treba rozumieť pod pomenovaním ľud a koho pod pomenovaním plebs.

Pod pomenovaním či označením ľud sa však na tomto mieste rozumejú jedine páni preláti, baróni a ostatní veľmoži, ako aj všetci šľachtici, no nie nešľachtici.

§ 1. A hoci samotný výraz ľud označuje rovnako všetkých šľachticov aj nešľachticov, o nešľachticoch, ktorí sa pomenovávajú ako plebs, sa však v tejto časti nič nehovorí.

§ 2. Veď ľud sa od plebsu rozlišuje tak, ako rod od druhu. Pomenovanie ľud totiž označuje všetkých šľachticov, tak veľmožov ako aj nižších, a taktiež sa sem zarátavajú aj nešľachtici; no pod pomenovaním plebs sa rozumejú jedine nešľachtici.

3. časť, 8. článok – O slobodných mestách a ich postavení všeobecne.

Keďže sa musím aspoň krátko zmieniť o slobodných mestách, treba vedieť, že to, čo sa nazýva mestom, je akoby zjednotenie mešťanov, čiže množstvo tam navzájom zhromaždených ľudí.

§ 1. Mesto teda je množstvo domov a ulíc obklopené nevyhnutne potrebnými hradbami a baštami, ktoré je privilegované na dobré a dôstojné nazívanie.

§ 2. Keďže toto množstvo mešťanov síce vytvára a predstavuje jednu komunitu, no tieto združené komunity sa navzájom čo do polohy, ako aj vo svojich privilégiách a zvy-

koch líšia a rozchádzajú, z toho vyplýva, že niektoré tieto slobodné mestá sú podriadené pod jurisdikciu osobníka prítomnosti kráľovského majestátu, ako Stoličný Belehrad,²⁵ Ostrihom²⁶ a Levoča; iné zasa podľa dávneho krajinského zvyku pod jurisdikciu magistratú kráľovských taverníkov, ako Budín,²⁷ Pešť,²⁸ Košice, Bratislava,²⁹ Trnava, Šopron,³⁰ Bardejov a Prešov.³¹

3. časť, 9. článok – Že mešťania slobodných miest sú z hľadiska ich homagia rovnocenní so šľachticmi.

Mešťania a obyvatelia slobodných miest sú síce z hľadiska ich homagia rovnocenní so šľachticmi tohto kráľovstva; no čo sa iných slobôd týka, nie sú si so šľachticmi rovní, a ani neužívajú ich výsady.

§ 1. Lebo svedectvá týchto mešťanov (*v sporoch*) voči šľachticom sa mimo ich mesta a okruhu pôsobnosti neakceptujú; a ani pri vymáhaní škôd a dlžôb mimo mesta nemôžu byť jednotlivo prijaté ich prísahy (*v sporoch*) nad jeden zlatý.

3. časť, 20. článok – Ako môžu mešťania trestať verejných zločincov?

Teda, zlodeji, lotri, vrahovia, podpaľáči a ostatní podobní zločinci – dodržiak z hľadiska práva to, čo sa v tejto časti má dodržať – majú byť po zásluže potrestaní a pokutovaní, no nikoho nemožno okypťovať; šľachticov však, okrem miesta činu, nemožno ani zadržať a ani z dôvodu podozrenia podrobiť mučeniu.

§ 1. Ak teda dáke mesto, ako spoločenstvo, vydá bez dôvodnej príčiny akéhokoľvek šľachtica na smrť, potom pod hrdelný rozsudok spadajú nie všetci mešťania jednotlivo, ale výlučne iba richtár a prísazní mešťania, ktorí neodvratne stratia im prislúchajúce i patriace majetky a dedičstvo; z čoho treba dať dve časti kráľovskému majestátu, lebo je ich zemepánom, a tretiu časť treba dať a prideliť poškodenej strane.

§ 2. Všetky ostatné výsady, zákony, slobody a obyčaje týchto miest sú spísané v ich privilégiách. Čokoľvek nad rámec ich obsahu či mimo ich vymedzenia, je vo všetkých veciach a skutkoch podriadené zákonom a obyčajam nášho Uhorského kráľovstva.

3. časť, 25. článok – O postavení a zákonoch vidiečanov, ktorých nazývame poddanými.

Po ďalšie, keďže sa vysvetlili práva slobodných miest, ako aj (*otázky*) práva na obranu a útok, je potrebné zaoberať sa vidiečanmi, ktorých nazývame poddanými.

§ 1. Ich postavenie je rozličné. Lebo niektorí sú Maďari, iní Sasi a Nemci, iní zasa Česi a Slováci³², ktorí vyznávajú kresťanskú vieru. Okrem toho sú niektorí Valasi a Rusíni, niektorí Raškania³³ či Srbi a Bulhari, pridržiavajúci sa gréckeho bludu. Ďalej sú tu Jásovia a Kumáni, usadení a žijúci na kráľovských pozemkoch, ktorí taktiež vyznávajú kresťanskú vieru. Medzi Rusínmi a Bulharmi sú niektorí našej viery, niektorí sa však pridržiavajú gréckeho bludu.

§ 2. Všetky tieto národy – okrem kráľovských Jásov, Kumánov, Rusínov a Bulharov – dosiaľ požívali takú slobodu, podľa ktorej kedykoľvek sa chceli z miesta svojho bydliska presťahovať na iné miesta, ktoré sa im väčšmi páčili, keď si vyrovnali riadnu pozemkovú daň a splnili svoje povinnosti, mali možnosť slobodne ta odísť a tam sa usadiť; avšak toto leto pre svoju odbojnú vzburu a povstanie proti celej šľachte, ktoré viedli ako križiaci pod vodcovstvom istého najzločinnejšieho lotra Juraja Sikula,³⁴ čím na nich spočinul bilag večnej velezrady,³⁵ úplne stratili túto slobodu. A dostali sa do úplného a večného poddanstva svojich zemepánov.

§ 3. Títo (*poddani*) v zmysle zákona a podľa dávno schválenej krajinskej zvyklosti nemôžu byť v nijakej súdnej záležitosti – okrem tých, ktoré zjavne spadajú pod cirkevný súd – jednoducho a priamo predvolaní ani pred hlavných krajinských sudcov ani pred cirkevných vikárov alebo iných cirkevných sudcov, ba ani pred županov iných stolíc; každému z nich (*poddaných*), čo podáva sťažnosť alebo sa pravotí, sú povinní prísľuhovať právu a spravodlivosti najprv ich súčasní zemepáni, či už svetskí alebo cirkevní.

§ 4. Ak by však jedna či druhá strana nesúhlasila s takýmto rozsudkom, možno tento spor predložiť príslušnému nadriadenému sudcovi, ktorému súdne vyšetrowanie prislúcha, na podrobnejšie a uváženejšie prerokovanie a preskúmanie.

§ 5. A to takto; ak sa ukáže, že spor podľa svojej povahy patrí pred cirkevný súd, treba ho postúpiť biskupovi príslušnej diecézy a jeho vikárovi; ak sa však zistí, že patrí pred svetský súd, treba ho postúpiť hlavnému županovi a slúžnodvorským.

§ 6. Takéto je prísľuhovanie právu a spravodlivosti, či už bol spor predostretý alebo stanovený výzvou pred súd kráľovského dvora či predvolaním pred županov alebo cirkevných vikárov; keď ho vrátia príslušnému zemepánovi, má sa konať, riešiť a ukončiť vždy v prítomnosti jedného alebo dvoch slúžnodvorských.

3. časť, 36. článok – Vzor prisahy, ktorú musia zložiť Židia voči kresťanom.

§ 1. Aby sa kdekoľvek vedelo, že Žid, ktorý chce zložiť prisahu, oblečený v krátkom kabátci alebo plášti, majúci na hlave židovský klobúk, nech sa obráti voči slnku a nabo-so postaví; ruku má položiť na knihu zákonov (nazývanú Mojžišova tabuľa), a tú držiac, nech takto hovorí:

§ 2. „Ja, M. Žid, prisahám na živého Boha, na svätého Boha, na všemohúceho Boha, ktorý stvoril nebo i zem, more a všetko, čo na nich a v nich jestvuje, že v tejto veci, v ktorej ma tento kresťan viní, som celkom nevinný a čistý. A ak som vinný, nech ma pohltí zem, čo pohltila Dátána a Abiráma. A keď som vinný, nech ma zachváti obrna a malomocenstvo, ktoré sa na Elízeovo prianie zmocnilo sýrskeho Naamána a Gécházího, sluhu Elízea. A ak som vinný, nech ma postihne padúcnica, krvotok a náhla mŕtvica, nech ma uchváti neočakávaná smrť, nech zakapem telom, dušou i majetkom a nech sa nikdy neocitnem v Abrahámovej náruči. A keď som vinný, nech ma zahubí Mojžišov zákon, čo mu bol daný na vrchu Sinaj, nech ma zhanobí celé písmo,

čo stojí v piatich Mojžišových knihách. A ak táto moja prísaha nie je pravdivá a pravá, nech ma zahubí Adonai a jeho božia moc. Amen.“

Preložil Vladimír Segeš.

Citované podľa *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov VI. Pod osmanskou hrozbou*. Zost.: Lukačka, Ján. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2004, s. 255-272.

Edícia: MÁRKUS, D. – KOLOSVÁRI, S. – ÓVÁRI, K.: *Corpus Juris Hungarici*. Werbőczy István Hármaskönyve (latinské znenie a maďarský preklad). Budapest 1897; slovenský preklad (podľa maďarskej časti dvojjazyčného latinsko-maďarského vydania v Levoči v roku 1660) ŠTENPIEN, Erik: *Tripartitum*. Bratislava : Eurokodex, 2008.

Literatúra: KADLEC, Karel: *Verbőczyovo Tripartitum a soukromé právo uherské i chorvatské šlechty v něm obsažené*. Praha 1902.

* * *

- 1 Štefan z Vrbovca či inak Verbőci, de Werbőcz, Werboecius, Werbőczy (1458 – 1541), uhorský právnik a politik. Pochádzal z Verboviec (dnes Verbovcy na Ukrajine) v niekdajšej Ugočskej stolici. Študoval na univerzite v Krakove a pravdepodobne aj na Univerzite Istropolitana v Bratislave. Kariéru začal roku 1483 v kráľovskej kancelárii ako konzervátor, roku 1498 sa spomína ako notár, v rokoch 1502 – 1516 zastával funkciu protonotára v kancelárii krajinského sudcu. Roku 1516 sa stal kráľovským osobníkom (personálom), čiže jedným z najvyšších krajinských hodnostárov so súdnou právomocou; okrem iného mu podliehali tzv. personálske slobodné kráľovské mestá. Verbőci sa jednak ako vplyvný predstaviteľ kráľovskej kancelárie a jednak ako vzdelaný právnik, ktorý dobre ovládal uhorské obyčajové právo, priamo podieľal na formulovaní mnohých zákonov prijatých na viacerých uhorských snemoch (napríklad roku 1505, 1514, 1518, 1523, 1525). V júli 1525 bol na sneme v Hatvane ako predstaviteľ strednej a drobnej šľachty zvolený za palatína. Po necelom roku sa však veľmožskej klike na rákošskom sneme v apríli 1526 podarilo dosiahnuť jeho zosadenie, ba aj vyhlásenie za velezradcu. Medzičasom sa Verbőci ako predseda súdu podieľal na vyšetrovaní a potrestaní účastníkov banického povstania v Banskej Bystrici (pozri dokument číslo 76), pričom si zo skonfiškovanej banickej pokladnice Bratstva Božieho tela svojvoľne zaúčtoval a prisvojil 1070 zlatých. V dobe dvojvládia po Moháči sa pridal na stranu kráľa Jána Zápoľského, ktorý ho vymenoval za hlavného kancelára. Roku 1541 Osmaní ustanovili Verbőciho za hlavného sudcu uhorského obyvateľstva (na okupovanom území), no zakrátko ho budínsky paša Sülejman dal otráviť.
- 2 Marcus Tullius Cicero – storrímsky rečník a politik.
- 3 V Tripartite má pojem jurisdikcia pomerne široký význam; chápe sa pod ním súdnictvo, súdna právomoc, výklad a výkon práva, ako aj právna veda.
- 4 Homagium – pokuta za zabitie človeka, čiže vlastne cena života, ktorú pozostalým platil ten, kto zabil.
- 5 Pojem lotor (lat. *lator, latronis, latronculus*) sa síce dnes v prenesenom význame používa zväčša

- na označenie zloducha, pôvodne však označoval zbojníka, teda toho, čo sa dopúšťal zbojstva, čiže násilných prepadov a krádeží.
- 6 Autor v duchu stredovekej uhorskej idey o spoločnej hunsko-maďarskej etnogenéze síce chybné stotožňuje Hunov so starými Maďarmi, no vecne správne zaznamenáva starú obyčaj zvolávania vojska a vyhlasovania brannej pohotovosti nosením vztýčeného zakrvaveného meča či dýky.
 - 7 Výraz *rusticitas* doslova znamená sedliactvo, čím sa tu však jednoznačne myslí poddanstvo. Rovnako to platí aj v prípade uvedenom v 3. časti, 25. čl.
 - 8 Otroctvo (*servitute*) sa tu ekvivalentne vzťahuje aj na poddanstvo, čiže vlastne na všetkých osobne neslobodných, ako to vyplýva aj z nasledujúceho paragrafu 5, kde sa spomína plebejský stav a sedliak ako synonymum nešľachtica.
 - 9 Verbóciho zdôvodnenie príčin triedne rozdelenej uhorskej (či vlastne v striktno vzatej interpretácii staromaďarskej) spoločnosti vychádza z fikcie, ktorú načrtáva už Anonymus v *Skutkoch Uhrov (Gesta Hungarorum)* a ďalej precizuje kronikár Šimon z Kézy a ktorá má paralely v súvekom právnom myslení v Európe. V uhorskom obyčajovom práve sa ako idea aj napriek fiktívnosti hlboko a naddho zakorenila vo vedomí uhorskej feudálnej spoločnosti. Spolu s ideou o svätej korune sa stala základným pilierom a politickým argumentom uhorskej šľachty.
 - 10 Štatúcia – akt oficiálneho uvedenia (ustanovenia) a zapísania do udeleného majetku.
 - 11 Akt uznania za syna, čiže prefekcia (lat. *praefectio*) spočíval v tom, že majetky, ktoré podľa donácie prislúchali pôvodne iba mužským potomkom obdarovaného sa mohli v prípade vymretia po meči (čiže v mužskej línii) preniesť na dáku ženskú príslušníčku rodu, čím sa stávala akoby zakladateľkou nového, vlastného rodu.
 - 12 Myslí sa Tripartitum, 1. časť, 66. článok.
 - 13 Termín *nota infidelitatis* sa v slovenskej právnohistorickej spisbe označuje ako nevera, nevernosť, velezrada, ale aj znak či zločin nevernosti. Prekladáme ho ako biľag velezrady, lebo táto podoba dnes azda najadekvátnejšie vyjadruje skutkovú podstatu dávneho trestného činu, keď panovníkov verný prívrženec či poddaný (lat. *fidelis*) porušil sľub či záväzok vernosti, čiže panovníka zradil, spreneveril sa mu, takže sa stal neverným (lat. *infidelis*) a dopustil sa tak zločinu najťažšej či najväčšej zrady, čo sprievodne navonok dokumentoval biľag, ktorý bol spočiatku zväčša skutočný a neskôr symbolický.
 - 14 Pod proskribciou sa rozumie verejné a úradné vyhlásenie a označenie za delikventa.
 - 15 Ako oktáva (lat. *octava*) sa označoval ôsmy deň od istého sviatku. V uhorskej súdnej praxi sa na isté oktávy zvykol zvolávať súd kráľovskej kúrie. Roku 1447 sa zákonom stanovili štyri takéto oktávy, kráľ Matej Korvín ich zredukoval na dve – okolo sviatku Juraja (24. apríla) a sviatku Michala (29. septembra). Roku 1498 sa popri týchto dvoch tzv. veľkých oktávach (*octavia integra et magna*) opätovne zaviedli dve tzv. krátke či menšie oktávy (*octavia brevis*). Súd veľkých oktáv trval spravidla 40 dní, krátkych zasa 20 dní.
 - 16 Kráľovský človek (lat. *homo regius*) – úradná osoba (spravidla v istej stolici či regióne), ktorá (tam) na základe kráľovho poverenia zabezpečovala výkon istého súdneho úkonu či rozhodnutia. Obdobných povereníkov mal aj palatín a ďalší krajinskí hodnostári so sudcovskou právomocou.
 - 17 Určení členovia kapitúl a konventov sprevádzali kráľovských povereníkov, aby dosvedčili a spísomnili priebeh súdneho pojednávania alebo úkonu, takže sa na nich vzťahovala kráľovská imunita a ochrana.
 - 18 Obvenenie (*dos, dotalitium*) sa vyvinulo z kúpnej ceny manželky a pokladalo sa za protihodnotu straty panenstva. Nárok na obvenenie vznikol po uzavretí manželstva či presnejšie po svadobnej noci, ale splatnosť sa viazala až k termínu zániku manželstva.

- 19 Menový kurz uvádzaný v Tripartite je nasledovný: 1 hrivna = 4 zlaté, 1 zlatý = 100 denárov.
- 20 Jutro (lat. *jugerum, iuger*) – plošná miera v rozpätí 21,6 – 84,42 áru; kráľovské jutro – 84,42 áru. Vzťah plošných mier uvádzaných v Tripartite je nasledovný: 1 kráľovské poplužie = 150 kráľovských jutár, 1 kráľovské jutro = 846 švorcových siah.
- 21 Poplužie (lat. *aratrum*) – plošná miera v rozpätí 33,6 – 126,63 ha; kráľovské poplužie – 126,63 ha.
- 22 Obulos, obolus – drobná strieborná minca.
- 23 Kosec či lúka na kosca (lat. *falcastrum*) – plošná miera; rozloha, ktorú pokosil kosec za deň, podľa terénu od 10,8 – 63,3 áru.
- 24 Suma 2 hrivny je uvedená v pôvodnom vydaní z roku 1517, ako aj v súvekyých rukopisných odpisoch; vo vydaní z roku 1897, s. 220, sa chybné uvádza 1 hrivna.
- 25 Stoličný Belehrad (maď. Székesfehérvár, lat. Alba Regalis, nem. Stuhlweissenburg) – v stredoveku korunovačné mesto uhorských kráľov, dnes v Maďarsku.
- 26 Ostrihom (maď. Esztergom, lat. Strigonium, nem. Gran) – sídelné mesto ostrihomských arcibiskupov, dnes v Maďarsku.
- 27 Budín (maď. a lat. Buda, nem. Ofen) – dnes v Maďarsku.
- 28 Pešť (maď. a nem. Pest, lat. Pesth) – dnes Budapešť v Maďarsku.
- 29 Bratislava sa do roku 1919 po slovensky nazývala Prešporok (lat. Posonium) a krátko (za Mateja Korvína) aj Istropolis (maď. Pozsony, nem. Pressburg).
- 30 Šopron, (maď. Sopron, lat. Sopronium, nem. Ödenburg) – mesto v niekdajšej Šopronskej stolici, dnes v Maďarsku.
- 31 Podľa zákonného článku 3/1514 bola medzi tavernické slobodné kráľovské mestá zaradená aj Skalica; a na inom mieste Tripartita (3. časť, 19. článok, § 3) sa medzi týmito mestami menuje aj Záhreb.
- 32 Z kontextu vyplýva, že latinským termínom *Sclavi* sa v tomto prípade označujú zaiste Slováci, a nie všeobecne Slovania.
- 33 Raškania (lat. *Rasciani*) – Srbi žijúci v niekdajšej Raške, ktorú si v 15. storočí podmanili Osmanmi.
- 34 Juraj Zekel, čiže Sikul, inak Dóža (popravený roku 1514), sedmohradský šľachtic poverený velením križiackej výpravy, ktorá prerástla do protifeudálneho povstania (pozri dokumenty číslo 70 a 71).
- 35 Pozri vyššie, tu citované Tripartitum 1. časť, 14. článok.

Konrád Sperfogel pochádzal z nemeckej Kostnice a pravdepodobne na prelome 15. a 16. storočia sa usadil v Levoči, kde prenikol medzi miestny patriciát. Viackrát zastával funkciu richtára. V jeho kronike sú zaznamenané udalosti z rokov 1515 až 1537, kedy zomrel. Kroniku písal spočiatku v latinskom jazyku, no od roku 1527 začal uprednostňovať nemčinu. Ide o mimoriadne cenné svedectvo, pretože ako očitý svedok kronikársky zachytil udalosti a dianie takpovediac z prvej ruky. V politických či vojenských otázkach celokrajinského dosahu sa zavše opieral o mienku informátorov, na čo však aj sám upozornil. Často nebol presvedčený o hodnovernosti všetkých správ a pochyboval o niektorých informačných zdrojoch. Do výberu sme zaradili udalosti z roku 1526.

Prvý vpád Turkov do Uhorska so 600 000 žoldniermi a (*bitka*) pri Moháči r. 1526

V stredu na sviatok Svätia Jána Krstiteľa (29. 8.) stretol sa dvadsaťročný uhorský kráľ Ľudovít v bitke s tureckým sultánom. V nej bolo Jeho Kráľovské Veličenstvo s vojskom porazené, no niektorí vravia, že Jeho Kráľovskú Výsosť usmrtili na úteku jeho vlastní ľudia, a nie Turci. Je totiž očividné, že husári v uhorskom vojsku sa ako prví dali na útek a vyrabovaním tábora spôsobili obrovské škody. Usmrcovali a zabíjali, pritom však všade šírili hrôzu z Turkov. Treba uviesť, že mali s Turkami tajnú dohodu. V mene Turkov potom široko-ďaleko drancovali, pálili a pozabíjali množstvo ľudí. Každý si myslel, že Turci spôsobili toľké škody. Boli to však zradcovskí uhorskí a srbskí husári. Tí spôsobovali neprestajne také útrapy, že biedny ľud sa veľmi vydesil nielen na dedinách, ale aj v mestách a na trhoch, takže mnohí ich opúšťali, zanechali všetko svoje imanie a ušli. Nazdávali sa totiž, že to prichádza s celou svojou mocou Turek. Tento „omyl“ mali na svedomí zlí ľudia a na tomto utrpení a „omyle“ mali účasť aj mnohí šľachtici, ktorí rabovali, kde len mohli, takže napokon takmer nikto nevedel, kto je komu priateľom alebo nepriateľom. V Uhorsku nebolo počuť sto rokov o takom „omyle“, zármutku, rabovaní, vraždení, podvode, pálení a sprenevere, ako v týchto časoch. Všemohúci Bože, pomôž nám zveladiť naše duševné blaho. Amen. O tejto porážke sa k nám o niekoľko týždňov dostali všelijaké nové správy, no málo pravdivé. Podchvíľou sa vravelo, že kráľ žije, inokedy, že je mŕtvy a potom vraj príde poľský kráľ a zmocní sa krajiny, a to vojvoda (*Zápoľský*). Údajne gróf Christoph (vravelo sa to, ale nebola to pravda) dobyl od Turkov späť Stoličný Belehrad. Teda nikto nemohol vedieť, čo je pravda a čo klamstvo. A ľud žil v túžobnom očakávaní kráľa a správcu krajiny, ktorý by ju vedel doviest k pokoju a k jednote. Po niekoľkých týždňoch napísal vojvoda (*Zápoľský*), jágerský biskup,¹

ako aj päť a či šesť stolíc hornouhorským mestám list a prosili o pomoc pri prenasledovaní Turkov, ktorí boli na úteku. Vojvoda písal na všetky strany, pričom upozorňoval na svoj príchod. List prekvapil mestá, pretože (*Zápoľský*) chcel zahnať nepriateľa, pričom predtým vravel, že sa nemieni s ním stretnúť. S Božou pomocou ho však mohol poraziť a zachrániť krajinu pred všetkou pohromou. Štyri mestá, a to Levoča, Bardejov, Prešov a Sabinov sa najprv zišli a vyhlásili, že proti nepriateľovi by mala ísť celá krajina a potom by ani im nič nestálo v ceste, aby aj ony pomohli podľa svojich možností. Napokon došlo k dohode, že mestá vyzbroja 200 mužov, a to Levoča 80, Bardejov 50, Prešov 30 a Sabinov 20. So svojím vojskom boli ochotní ísť do boja, no nechceli nikoho nútiť dovedy, kým nepôjde celá krajina, a navyše ešte nikto nevedel, koho chce krajina za kráľa. Medzi uhorskými pánmi totiž bola značná nejednota a mnohí dokonca vojvodu (*Zápoľského*) nenávideli.

V nedeľu pred Michalom (23. 9.) bolo v Levoči verbovanie a vybrali 80 drábov. Jednotlivým vojakom dali po 3 zlatých v dobrých minciach², desiatnikovi a veliteľovi po 4 zlatých v dobrých minciach. V sobotu po sviatku sv. Františka (6. 10.) dali sa na pochod a išli s proviantným vozom, s jednou veľkou debnou a s dvoma ďalšími debnami nábojov až do Prešova. Tam sa malo zhromaždiť vojsko všetkých štyroch miest a čakať, kým nebude známe, kam ho poslať, aby nebodaj nešlo proti nám. Naše vojsko prišlo k Prešovu, no jednotky ostatných miest sa utáborili bez nášho súhlasu a vedomia pred Košicami. To nás veľmi mrzelo, lebo to nebolo dohodnuté medzi štyrmi mestami. Pretože ich vojsko zotrvalo v predmestí Košíc osem dní, osvojili sme si náhľad, že našich vojakov odvelíme domov. Nevideli sme nikoho, kto by chcel siahnúť na krajinu, a navyše sme sa obávali, že ak vojvoda alebo iní veľmoži spozorujú vojsko, budú sa ho od miest dožadovať, a to na celý rok. Bola by to pre mesto väčšia škoda, než akú sme utrpeli, lebo by bolo (*potom*) nemožné dostať vojsko tak skoro domov. Naše vojsko prišlo späť v nedeľu na sviatok sv. Uršuly (21. 10.) a v meste sme ho ponechali až do pondelka po sviatku Šimona a Judu (28. 10.), pretože muselo za mesačný žold doslúžiť. Potom sme vojakov prepustili a žold pozastavili.

Osemdesiati žoldníci stáli nás so stravou, výzbrojou i s ostatným potrebným za mesiac 400 zlatých v dobrých minciach. Nemuseli sme toľkých žoldnierov platiť, ak by sme neboli nič podnikali a nenasledovali ostatné mestá. Boli by sme sa vyhli značnej škode. Moja rada je preto: Mestá netreba vo všetkých veciach nasledovať. Svojím návrhom nám spôsobili škodu vo výške 400 zlatých dobrých mincí. Keby boli poslúchli Levočanov, boli by mali všetky štyri mestá k dobru 1 200 zlatých dobrých mincí, čo neskôr aj uznali. — — —

Na sviatok Narodenia P. Márie (8. 9.) roku Pána 1526 vtrhol turecký sultán s nespočetným vojskom do Budína a s výnimkou Budínskeho hradu, ktorý ušetril, všetko obsadil a vypálil. Nikto nevie, prečo sa to stalo. Celkom zničil a vypá-

lil ostatné budovy a kostoly v Budíne, Pešti, Ostrihome. – – – V meste Budíne a v Pešti bolo možné vidieť bedákanie. Škody, ktoré tam nastali, nedali sa odhadnúť. Ó, koľko ľudí, mladých i starých, bolo počas tohto tureckého vpádu zabitých! Údajne sa ľudí zmocnil taký veľký strach, že traja Turci stačili zahnať dvesto Uhrov. Turek zostal v Budíne 17 dní. Potom dobrovoľne a nenúteno odťahol so svojím vojskom. Nikto proti nemu nevystúpil. – – –

Volba kráľa Jána Zápoľského na Martina 1526

Po tom, čo kráľ Ľudovít zahynul 29. 8. 1526, ako sme spomínali, zvolala na Katarínu (25. 11.) kráľovná Mária³ s významným grófom Štefanom Bátorym⁴ i s ostatnými veľmožmi⁵ veľký krajinový snem do Komárna, na ktorom sa mal voliť za kráľa Ján Zápoľský, v tom čase spišský gróf a sedmohradský vojvoda. Do Stoličného Belehradu naproti tomu zvolali iné zhromaždenie na Martina (11. 11.), kde bol zvolený a korunovaný Ján Zápoľský za uhorského kráľa⁶ proti vôli najvyšších predstaviteľov krajiny. Veľmoži a tí, čo mali právo voliť kráľa, proti tomu vystúpili a zhromaždili sa v Bratislave a za uhorského kráľa zvolili jednomyselne Ferdinanda a rovnako to urobili aj Česi⁷. Tento stav nechal Ferdinand na pokoji od Martina až po Luciu (13. 12.). Bolo totiž zimné obdobie nevhodné na vojenské riešenie tohto sporu. Košičania boli čoskoro po Martinovi so svojím farárom kráľovi Jánovi (*Zápoľskému*) k dispozícii, preukazovali mu úctu, odovzdali dary a napokon sa zaviazali byť mu poslušní a verní. Podľa mojej mienky želali si jeho zvolenie. Tým však narobili ostatným štyrom mesiacom veľa starostí. Tie si totiž mysleli, že ak by sa nepridali ku kráľovi Jánovi, mohol by im spôsobiť veľa škody. Štyri mestá (*Levoča, Prešov, Bardejov, Sabinov*) sa potom zišli, predložili svoje dary, no nič neprisahali a boli tej mienky, že by bolo bývalo najlepšie, keby sa k nemu nebolo pridalo ani jedno mesto. Bolo by sa to aj stalo, nebyť Košičanov, ktorí dali prednosť Jánovi Zápoľskému⁸.

Citované podľa SOPKO, Július: *Kroniky stredovekého Uhorska. Stredoveké Slovensko očami kráľovských a mestských kronikárov*. Budmerice : Rak, 1995, s. 242-244.

* * *

- 1 Jágerským biskupom bol Pavol Literatus z Vardy, ktorý sa neskôr stal ostrihomským arcibiskupom.
- 2 Jeden zlatý v dobrých minciach sa rovnal sto denárom.
- 3 Kráľovná Mária – vdova po Ľudovítovi II. a sestra Ferdinanda Habsburského.
- 4 Štefan z Bátoru (Bátory) – vychovávateľ Ľudovíta II. spolu s Jánom Bornemisom, roku 1510 bol budínskym kapitánom a od roku 1519 palatínom. Zúčastnil sa na bitke pri Moháči, stal sa prívržencom Ferdinanda I., ktorý mu roku 1527 daroval panstvo a hrad Devín.
- 5 Okrem palatína Štefana Bátorého to bol najmä Tomáš Nádašdy, ktorý sa stal po bitke pri Mo-

háči prívržencom Ferdinanda Habsburského a predstaviteľ uhorskej Thuzrovsko-fuggerovskej spoločnosti Alex Thurzo.

- 6 Ján Zápoľský bol zvolený za uhorského kráľa 10. 11. 1526 a korunovaný 11. 11. 1526 nitrianskym biskupom Štefanom Podmanickým.
- 7 Arciknieža Ferdinand Habsburský sa stretol so svojimi prívržencami v Hainburgu, kde sa dohodli o jeho voľbe za uhorského kráľa, čo sa realizovalo na sneme v Bratislave 17. 12. 1526. Korunoval ho 3. 11. 1527 taktiež nitriansky biskup Štefan Podmanický. České stavy zvolili Ferdinanda za českého kráľa 23. 10. 1526.
- 8 Z piatich východoslovenských miest (Levoča, Prešov, Bardejov, Sabinov, Košice) prešli na stranu Jána Zápoľského Košice. Keď autor kroniky uvádza v texte spojenie *všetky mestá*, má na mysli týchto päť miest.

Bojový výjav z bitky uhorského vojska proti Osmanom. Rytina z diela Weisskunig (okolo 1515)

74 Disciplinárny a proviantný predpis pre bardejovských žoldnierov

1521

Stredoveké vojenské predpisy patria medzi vzácne a ojedinelé pramene. Platí to nielen v prípade Uhorska, ale aj v celoeurópskom meradle. Z tohto hľadiska má priam unikátnu hodnotu dokument, ktorý je v Inventári Štátneho archívu v Bardejove zaznamenaný ako Disciplinárne pravidlá bardejovských žoldnierov a zadelenie výplaty – žoldu. Je to zatiaľ najstarší známy mestský stredoveký doklad svojho druhu v rámci celého Uhorska. Vlastný, 6-listový dokument je písaný po nemecky, relatívne úhľadnou gotickou kurzívou. Samotný nadpis *Vormerck dy wyess der Zalung gemeine speyss unnd Straffung der ubertretter* (Predpis spôsobu úhrady základných potravín a potrestania previnilcov) naznačuje, že ide o disciplinárny a proviantný predpis. Nie je síce datovaný, no na základe diplomatického a obsahového rozboru ho možno zaradiť do polovice 15. storočia. V uhorskej stredovekej legislatívnej praxi je známy iba jediný obsahovo obdobný normatív. Je ním dekrét kráľa Žigmunda vydaný 17. marca 1427 v Brašove (pozri dokument číslo 20). V prvej časti bardejovského dokumentu sa uvádza vojenský trestný poriadok. Má desať ustanovení, ktoré sme z prehľadných dôvodov očíslovali a dali do zátvoriek. Z obsahového rozboru disciplinárneho poriadku vyplýva, že prvé dve ustanovenia sa venujú vnútorným vzťahom a poriadku priamo vo vojsku. Ďalších sedem ustanovení (3. – 9. bod) upravuje správanie sa vojakov voči civilnému obyvateľstvu a posledný (10.) bod má všeobecný charakter. Sankcie voči previnilcom sú stanovené pomerne prísne, zodpovedajú však dobovým zvyklostiam, a to tak zo všeobecne vojenského hľadiska, ako aj z hľadiska uhorskej legislatívnej praxe. Trest smrti štátim sa ukladal vo viacerých prípadoch – za odpor či ublíženie nadriadenému (1. bod), za úmyselný ozbrojený útok na spolubojovníka (2. bod), za vykrádanie fár, kostolov a obydlí kňazov či šľachticov (4. bod), za zneuctovanie osôb ženského pohlavia (5. bod). Zmrzačením, konkrétne odseknutím ruky sa meritórne stanovoval trest v prípade ohrozenia spolubojovníka zbraňou v afekte (2. bod). Fyzickým trestom – zbitím mal byť potrestaný vojak, ktorý zbil sedliaka, čiže poddaného (8. bod); ide tu o typický príklad tzv. zrkadlového trestu. Zaujímavou sankciou je uvrhnutie do jamy a verejné predvedenie pred vojsko v prípade, ak sa vojak dopustil krádeže dovážaných potravín (3. bod). Pomerne veľká právomoc sa v disciplinárnom poriadku ponechávala kapitánovi, ktorý podľa situácie a vlastného uváženia mohol potrestať viaceré delikty (6., 9., 10. bod). Nemenej zaujímavým je aj trest v prípade násilného odňatia jedla v mieste ubytovania, keď jazdec mal ako satisfakciu odovzdať poškodenému svojho koňa, pešiak inú zo svojich cenností (7. bod). Za priamu súčasť proviantného predpisu treba považovať aj beznadpisovú limitáciu cien, ktorá je stanovená relatívne nízko, a teda pre vojsko výhodne. Ďalšia časť predpisu stanovuje (v dvoch bodoch) spôsob úhrady za stravu vo vojsku (*Dy weisz bezalen dy speysz in dem herr*). Ide teda o vlastný proviantný predpis v užšom zmysle. Menoslov a výplatná

listina bardejovských žoldnierov (*Vormerkung der Soeldner vnnnd ires Szoldes auf 1 mon(a)t, der Statt Bartpha*) dáva odpoveď na otázku, pre koho bol bardejovský predpis vydaný, komu bol určený. Táto časť dokumentu umožňuje aj spoznať organizačnú a hierarchickú štruktúru jednotky bardejovských žoldnierov. Do služieb mesta, nepochybne na poľnú výpravu, bolo najatých spolu 33 mužov: 27 ozbrojených bojovníkov, 1 puškársky majster (*pixidarius*) a 4 furmani (*furknecht*), ktorých sprevádzal zväčša aj 1 predný jazdec – pohonič (*forreyter*). Veliteľom žoldnierov bol kapitán (*Hauptman Valtin Nigkysch*). Na poslednom liste bardejovského dokumentu nie je okrem nadpisu *Vormerkung der Zerung und auszgebung fur ander nottdurftige dinnge* (Záznam o úhradách a výdavkoch na ostatné potrebné veci) žiaden zápis. Dokument nie je datovaný, takže sme pôvodne predpokladali, že vznikol okolo polovice 15. storočia. Jeho presné datovanie umožnil až záznam v latinčine v účtovnej knihe mesta Bardejov k roku 1521, kde sa okrem iného uvádza, že mesto na základe kráľovho príkazu najalo žoldnierov na čele s kapitánom (*capitaneus Valentinus Nykisch*) a v nedeľu po Margaréte, čiže 13. júla 1521 ich vyslalo do kráľovského vojska na poľnú výpravu proti Osmanom.¹

(Disciplinárny poriadok)

(1.) Teda, ak niekto slovami alebo činmi uškodí svojmu kapitánovi alebo desiatnikovi, nech sa potrestá stratou hlavy.

(2.) Ďalej, keď niekto so zbraňou prepadne spolubojovníka vo vojsku, alebo mu uškodí, nech stratí hlavu; ak však zo zlosti ohrozí zbraňou druhého, nech stratí ruku.

(3.) Ďalej, ten, kto násilím vezme sedliakom potraviny, ktoré dovážajú, nech je bez akejkoľvek milosti uvrhnutý do vlhkej jamy a nech je verejne predvedený pomedzi vojsko.

(4.) Ďalej, nech sa nikto pri ubytovaní neopováži násilím alebo bez súhlasu zobrať čokoľvek z farských dvorov, kostolov a domov kňazov či šľachticov, a to pod trestom straty hlavy.

(5.) Ďalej, pod stratou hlavy nech si nikto nedovolí násilím alebo bezočivými slovami či činmi spôsobiť ujmu ženám, pannám či dievkam.

(6.) Ďalej, kto ukradne čosi sedliakom, má byť podľa miery previnenia potrestaný.

(7.) Ďalej, ak si niekto v mieste ubytovania násilím vezme jedlo, nech ho kapitán donúti zadosťučiniť alebo zaplatiť. Ak ide o jazdca, musí gazdovi odovzdať svojho koňa, ak je však dotyčný pešiakom, nech dá čosi iné zo svojich vecí.

(8.) Ďalej, ten, čo zbije gazdu, potrestá sa zbitím, aby sa gazdovi učinilo zadosť.

(9.) Ďalej, nikto nesmie loviť ryby v (*mestskom*) rybníku, a keď tak učiní, nech na príkaz kapitána uhradí škodu.

(10.) Ďalej, kto spôsobí škodu, musí ju buď odčiniť, alebo sa pokonať; na čo ho má kapitán prinútiť.

(Limitácia cien)

Teda, jatočný a vykrmený vôl	1 zlatý
ďalej dojná krava s teľaťom	3 zlaté
ďalej hus	1 denár
ďalej celý bok mäsa	50 denárov
ďalej prasiatko	2 denáre
ďalej sliepka	1 denár
ďalej denná dávka chleba na osobu	1 denár
ďalej pinta vína budínskej miery ²	4 denáre
ďalej pinta medoviny	2 denáre
ďalej pinta piva	1 denár
ďalej denná dávka sena na 1 koňa	1 denár
ďalej štvrtka ovsá	6 denárov
ďalej štvrtka jačmeňa	7 denárov.

Spôsob úhrady za stravu pri vojsku

(11.) Stravu pre vojsko možno kúpiť na základe úvahy a rozhodnutia trhového dozorcú, ktorý bude vo vojsku ustanovený.

(12.) Ďalej, ak kapitán zanedbá či začachruje stravné záležitosti, nech ho potrestá hlavný kapitán³, a to rovnakým spôsobom, akým trestá svojich (*vojakov*).

Záznam o žoldnierocho a ich žolde na jeden mesiac, mesto Bardejov

Teda, prvý žold im bol vyplatený v nedeľu po Margaréte⁴, druhý žold v piatok pred odchodom žoldnierov z Bardejova, čiže v piatok pred Máriou Magdalénou⁵.

Mesiac 1 2 3 4 5 6 7 8⁶

(Menoslov a žold)

Kapitán Valtin Nigkysch – 3 zl., 3 zl.

Pavéznik Valtin Mulnerknecht so svojim pomocníkom – 4 zl., 4 zl.

Zbrojár Simon Mulnerknecht – 3 zl., 3 zl.

Prvý desiatnik Caspar Edelman – 3 zl., 3 zl.

Žoldnieri prvého desiatnika:

Antoniuss Wolfhart – 2 zl., 2 zl.

Benedictus Blanck – 2 zl., 2 zl.

Valtin Kumaul – 2 zl., 2 zl.

Ambros Kindernenn – 2 zl., 2 zl.

Joerg Laszli – 2 zl., 2 zl.

Mathias Graf – 2 zl., 2 zl.

Michel Pazir – 2 zl., 2 zl.

Gilg Wolgerath – 2 zl., 2 zl.
Peter Kuntz – 2 zl., 2 zl.
Jan Polack-Parpirer – 2 zl., 2 zl.
druhý desiatnik Joerg Frimer – 3 zl., 3 zl.
Žoldnieri druhého desiatnika:
Simon Ber – 2 zl., 2 zl.
Petter Silg – 2 zl., 2 zl.
Mertin Koeppel – 2 zl., 2 zl.
Jacob Preusz – 2 zl., 2 zl.
Woytko Polack – 2 zl., 2 zl.
Mathasch Banck – 2 zl., 2 zl.
Stephan Sibnpurger – 2 zl., 2 zl.
Peter Laszli – 2 zl., 2 zl.
Mumhart⁷ – 2 zl., 2 zl.
Polner – 2 zl., 2 zl.
Šimon Polack – 2 zl., 2 zl.

Teda, tretia výplata (*žoldu*) na tretí mesiac služby bude vyplatená na sviatok narodenia Panny Márie (8. 9.) a štvrtá v nedeľu po Františkovi (4. 10.).⁸

Furmani:

Jancko – 1 zl. na 3 týždne
Staseck – 0,5 zl. na 2 týždne
Andres – 1 zl. na 4 týždne
Decka⁹ – 1 zl. na 3 týždne
pohonič – 40 denárov na dva týždne. – – –¹⁰

Preložil Vladimír Segeš.

Uloženie: Originál dokumentu sa nachádza v Štátnom archíve v Prešove, pobočka Bardejov, fond Magistrát mesta Bardejov, listiny č. 1987.

Edícia: *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov VI. Pod osmanskou hrozbou*. Zost.: Lukačka, Ján. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2004, s. 43-46, č. 13 (neúplný preklad Vladimír Segeš).

Literatúra: SEGEŠ, Vladimír: *Od rytierstva po žoldnierstvo. Stredoveké vojenstvo v Uhorsku so zreteľom na Slovensko*. Bratislava : MO SR, 2004, s. 159-162; SEGEŠ, V.: Regulácia disciplíny a zásobovania mestských žoldnierov v stredoveku. In: *Z Bardejova po Prešporok. Spoločnosť, súdnictvo a vzdelanosť v mestách v 13. – 17. storočí*. Eds.: Csukovits, E. – Lengyelová, T. Prešov – Bratislava 2005, s. 168-175.

- 1 Štátny archív v Prešove, pobočka Bardejov, fond Magistrát mesta Bardejov, Hlavná účtovná kniha mesta Bardejov z rokov 1509 – 1523, č. 1700, fol. 351.
Na tomto mieste sa chceme poďakovať Mgr. Jozefovi Petrovičovi, riaditeľovi bardejovskej pobočky Štátneho archívu v Prešove, ktorý nás na uvedený dokument upozornil a zaslal nám jeho kópiu.
- 2 Pinta (budínska) – objemová miera, cca 1,69 l.
- 3 Pod hlavným kapitánom sa zaiste rozumie hlavný kapitán kráľovského či stoličného vojska, v ktorom boli bardejovskí žoldnieri na výprave zaradení.
- 4 Sviatok Margaréty Panny pripadal na 13. júla.
- 5 Sviatok Márie Magdalény pripadal na 22. júla.
- 6 Bardejovskí žoldnieri boli pravdepodobne pôvodne najatí na obdobie 8 mesiacov. Naznačuje to písárom vopred vypísaný počet mesiacov (*Monat 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8*) nad menoslovom žoldnierov. Konkrétne vyplatená suma žoldu pri menách je však poznamenaná iba za prvé dva mesiace. V spomínanej účtovnej knihe z roku 1521 sa však doba ich účasti vytyčuje na päť mesiacov a ohraničuje od nedele po Margaréte (čiže 14. 7.) až do obdobia po sviatku Všetkých svätých.
- 7 Mumhart je napísaný namiesto škrtnutého mena Bunatzsch Pantzirmacher.
- 8 Či im žold na tretí a štvrtý mesiac, resp. do konca ôsmeho mesiaca služby naozaj vyplatili, nemožno z výplatnej listiny ani iných dostupných prameňov zistiť.
- 9 Furman Decka je napísaný namiesto škrtnutého mena Matthis.
- 10 V ďalšom odseku nasledujú termíny výplaty a sumáre pri jednotlivých furmanoch. Z nich vyplýva, že furmani neboli platení jednotne, ale od počtu vykonaných ciest. Na výplatnej listine sa medzi uvedenými členmi nebojovej zložky (vlastne vozatajstva) spomína aj puškársky marster (*pixidarius*), ktorému na trikrát vyplatili spolu 11 zlatých.

Uhorský pešiacky veliteľ s halapartňou, budzogáňom a mečom na rytine z roku 1511

Uhorsko predstavovalo pre Rím dôležitú kresťanskú krajinu, ktorá hraničila na východe so „schizmatikmi“ a na juhovýchode s oveľa nebezpečnejším nepriateľom, moslimskou Osmanskou ríšou. Rím preto štedro podporoval od čias Mateja Korvína Uhorsko pri budovaní obranného systému na juhu krajiny. Do Uhorska prichádzali pápežskí legáti a trvalo tam začali pôsobiť aj vyslanci (nunciovia). Jedným z nich bol aj Antonio Burgio. Do Budína na dvor kráľa Ľudovíta II. prišiel roku 1524 a zotrval tam až do septembra 1526, keď odišiel spolu s kráľovnou Máriou do Bratislavy. Burgio sa snažil pomáhať pri organizovaní protiosmanských výprav. Získaval finančnú pomoc na nákup zbraní a najímanie žoldnierov. Ako bystrý pozorovateľ vo svojich správach adresovaných pápežskému tajomníkovi Jacobovi Sadoletovi opisoval nelichotivé pomery, ktoré vládli na kráľovskom dvore a v celej krajine. Predvídavo sa vyjadroval aj o skorom zániku Uhorského kráľovstva.

Dôstojný monsignore a ctihodný pane!

List vašej dôstojnej urodzenosti z 21. marca som dostal a pochopil som z neho, ako veľmi si Jeho Svätosť želá byť informovaná o pôvode neporiadkov v tomto kráľovstve. Budem sa snažiť referovať to málo, čo som sa mohol dozvedieť. Po prvé sa mi vidí, že ak Jeho Svätosť budem informovať o tunajších neporiadkoch, nebude jej to prekážať, pretože ich sama dobre vidí tak ako ja. Daj Boh, aby ich mohla iba vidieť, ale je ich tak veľa, že treba, aby ich Jeho Svätosť nielen videla, ale o nich aj počula. Príčiny neporiadkov sú rôznorodé, a ja pomenujem niektoré z nich. Prvou je neschopnosť a neobľúbivosť kráľa, ktorý bol vychovávaný síce cnostne, ale medzi ženami a neschopnými ľuďmi nemohol skutočne uplatniť nadanie zdedené po otcovi. V kritických rokoch dospievania, keď aj tí najlepšie vychovávaní majú problémy s dodržiavaním správnych zásad, dostal za manželku kráľovnú, ktorá vyrastala v prostredí maximiliánovskej obmedzenosti a flámskej frivolnosti. V tom čase vládol v krajinách, kde si obyvateľstvo skôr prialo mať kráľa spomedzi dovtedajších gubernátorov a želalo si, aby tí začali vládnuť vo vlastnom mene. Keď kráľ dospel, podľa svojej ľahotárskej povahy sa domnieval, že môže zanedbávať dobré rady predošlých vychovávateľov: striedmo sa stravovať, dôstojne sa zúčastňovať na službách Božích a ďalšie dobré zásady.

Tieto správne zásady mal od Bornemisu,¹ ktorý dbal o to, aby sa to ani jeho otec nedozvedel, a ani páni nikdy nechceli, aby sa to dozvedel; a možno by sa to nikdy neboli dozvedeli, i keby boli chceli.

Preto Jeho Veličenstvo chcelo využiť to, čo mu dovoľoval jeho vek, manželka a stav kráľovstva a prijalo za svojho radcu a učiteľa markgrófa Juraja Brandenburské-

ho.² Nech Jeho Svätosť ani vaša urodzenosť neposudzujú Juraja podľa jeho bratov, ktorí sú v Ríme: medzi nimi totiž niet žiadneho porovnania. Tento markgróf má približne 50 rokov, jeho zvykom je dennodenne usporadúvať tance, ale nikdy nie pred obedom alebo pred večerou; niekedy chodí na lov, ale neloví ani jelene, ani zajace, ani vtáky, ale hanebné zvyklosti z miest vyhľadáva v lesných húštinách, kde sa nehanebne venuje jedeniu a pitiu a snáď ešte i horšiemu. Markgróf začal vychovávať Jeho Veličenstvo podľa svojho vzoru. Tým nechcem povedať, že by žiaden z uhorských pánov nepredvídal následky takéhoto správania; už skôr sa snažili odpútať Jeho Veličenstvo od markgrófa. Bolo to však ťažké, keďže markgróf bol ustanovený za vychovávateľa ešte otcom, navyše bol jeho príbuzným a k tomu všetkému aj príbuzným kráľovnej. Keď sa napokon markgrófovi podarilo stať sa kráľovým poručníkom, zaplnil kráľov aj kráľovnin dvor Nemcami, ktorí svojím nemectvom zaujali všetko: posteľ, jedáleň, komnaty, kráľovskú radu aj lesy.

Jeho Veličenstvo sa tomu ľahko poddalo a nedbalo o dovtedajšiu výchovu. Aby nezaostalo za svojím učiteľom, nestaralo sa o záležitosti kráľovstva, nedbalo o hlas vychovávateľov a všetko podriadilo markgrófovi a jeho spojencom. Markgrófovi spojenci boli viacerí a menili sa s časom: najprv to bol zosnulý ostrihomský kardinál, potom päťkostolský biskup, potom opäť ostrihomský, potom nový ostrihomský arcibiskup,³ potom cisárov vyslanec u kráľovnej Andrea del Burgo. Posledná menovaná známosť sa začala v dobe, keď sa kráľ vybral do Prahy, kde Svätá liga⁴ na slávu Boha a kráľa (*a kde sa podľa toho, čo sa hovorí, minuli tisíce dukátov na hlavu*) prevzala moc v krajine z rúk Pikardánov.⁵ Tak sa usporiadali veci v onom kráľovstve, kam zavolali kráľa jeho prívrženci, pretože chceli zachrániť zálohované kráľovské majetky.

Keď prišli z českých pustatín do Budína, začali sa spory medzi markgrófom a novým ostrihomským arcibiskupom. Vraví sa, že arcibiskup presvedčil Helenu Českú, aby sa pridala na jeho stranu, čím sa ich spojenectvo narušilo. Čoskoro nato Andrea del Burgo odcestoval a markgróf zostal bez bystrého radcu. Ostrihomský arcibiskup sa stal kancelárom, začal nachádzať podporu u svojich uhorských ľudí a ako videl, že sa luteránska sekta rozmáha u Nemcov, začal zastrášať markgrófa a potláčať jeho vplyv pod zámienkou náboženstva. Čo sa luteránskej herézy týka, ani markgróf nebol najčistejší, predsa sa však za života Juraja ostrihomského udržiaval v medziach. Po Jurajovej smrti začal postupne podliehať a vzdialil sa na niekoľko mesiacov. Za ten čas sa ostrihomský arcibiskup postavil na čelo dvora. Vytvoril sa akýsi triumvirát, i keď v skutočnosti vládol len on. Triumvirát bol zložený z troch osôb: ostrihomského arcibiskupa, baróna Ambróza Šarkana⁶ a jágerského biskupa. Kráľ naďalej žije svojím doterajším spôsobom a prenecháva vládu v krajine týmto trom mužom, čiže vlastne len ostrihomskému arcibiskupovi. Oni sami rozhodne nemajú záujem o to, aby sa kráľ zaoberal záležitosťami krajiny. Triumvirát vládne tak, že keď arcibiskup niečo chce, dá to navrhnúť ostatným, potom protirečí a všemožne od toho návrhu odrádza, pričom

Šarkan a jágerský biskup ho presvedčajú, až napokon arcibiskup ustúpi a záležitosť je vybavená. Kráľ ich buď nechá robiť ako chcú, a ak je aj prítomný, iba sa znameniami dohovára s niektorým z pobočníkov, ktorí mu zostali po markgrófovi. Títo traja, ktorí sú nadaní uhorským talentom, sú vo svojich trikoch takí rafinovaní a vedia ich tak dobre zakryť, že každý im to prijíma. Triumvirát kupčích s výsadami, predáva spravodlivosť, česť aj celé biskupstvá. Aby sa vyhli problémom z každej strany, prijali do svojej skupiny aj kráľovnú, pretože vedia, že ako spoľahlivý spoločník neopustí ostatných. Našli si mimoriadne vhodného prostredníka na to, aby si kráľovná stále želala byť v ich prítomnosti: cisársky vyslanec u Jeho Veličenstva dal povymieňať dobrých služobníkov kráľovnej za zlých. Spravovanie jej príjmov odobral dovtedajším vcelku spoľahlivým osobám a zveril ich do rúk akéhosi neschopného Nemca (*ktorého kvôli tomu zavolať z Innsbrucku a je to vyslanec človek*) a istého konvertovaného žida, ktorý je zas sprostredkovateľom všetkého zlého, čo má na svedomí ostrihomský arcibiskup. Títo dvaja priviedli kráľovnine financie do desivého úpadku. Jej Veličenstvo sa napriek svojmu stabilnému príjmu 40 000 dukátov plus všetko, čo si vypýta od kráľa a čo sa jej podarí získať, ocitá so svojím dvorom dva razy za rok v neslýchanej biede a je teda závislá od tých, ktorí v skutočnosti vládnu. Kráľovná raz potrebuje toho či onoho z nich a tento jej údel nemá konca. Zo spomenutých príčin vyplývajú neporiadky v kráľovstve. Ak by v dobe doručenia môjho listu bola Jeho Svätosť zaujatá inými dôležitejšími záležitosťami, nech jej vaša urodzenosť povie len v krátkosti: Neporiadky v kráľovstve pochádzajú v prvom rade od kráľa, v druhom od kráľovnej, ďalej od markgrófa (*brandenburského*) a ostrihomského arcibiskupa. Od arcibiskupa, pretože podľa svojej ľubovôle ovláda kráľa, a od markgrófa, pretože podľa svojej ľubovôle ovláda kráľovnú. Prosím a zapisahávam Jeho Svätosť, aby si vypočula o ťažkostiach, ktoré sú spojené s nápravou. Po prvé, arcibiskup, ktorý robí všetko možné a nechce nápravu, i keď vraví, že ju chce. Keby sa totiž usporiadali veci v kráľovstve, nastali by veľké ťažkosti s jeho príjmami. Nedá sa ho presvedčiť ani dôvodmi, ktoré sme mu spolu s jeho dôstojnosťou legátom uviedli vo veci hroziacich nebezpečenstiev: že ak kráľovstvo upadne, príde aj on o výhody svojho úradu. Domnievam sa, že si je tohto nebezpečenstva vedomý lepšie ako my a že sa cíti byť ohrozený: zrejme už ráta s tým, že príde o svoje postavenie a chce byť finančne zaistený za každých okolností. Nechápe, že takto zarobené peniaze ho robia najnenávidenejším človekom a že ho zničia. I keď navonok tvrdí, že si želá poriadok v kráľovstve, ja sa domnievam, že v skutočnosti si ho nepraje; ak sa navrhuje nejaké nariadenie, chytá sa len toho, z ktorého mu plynie ošoh a z nás ostatných si len robí štít; ktovie ako bude, ak kráľ obmedzí výdavky. Ostrihomský arcibiskup na to čaká, ale určite nie preto, aby usporené peniaze odstúpil na úžitok kráľovstva a kráľa. Čím viac kráľ mŕňa, tým menej mu z peňazí zostane, a tak sme v situácii, že vinou ostrihomského arcibiskupa sa nedá nastoliť poriadok, pretože on to nechce. Kráľ samotný nič nezmôže, pretože

toho nie je schopný. Ak by aj schopný bol a chcel by nastoliť poriadok, trvalo by mu to určite veľmi dlho. Keď Jeho Veličenstvo daruje biskupstvo, spolu s ním daruje aj patronátne právo a benefíciá prináležiace k biskupstvu. Keď príde sirota alebo vdova žiadať o ochranu podľa štatútov kráľovstva (*to v prípade, ak zomrie otec alebo manžel*), Jeho Veličenstvo odstúpi barónom poskytovanie ochrany, ktorá podľa práva prináleží jemu. Benefíciá sa udeľujú klerikom aj laikom; a keď Jeho Veličenstvo nemá vhodnú vernú a schopnú osobu k dispozícii, dostanú sa k nim tí, ktorí z nich ťažia na vlastný prospech. Čo už sa dá dúfať, a aké slovo už len môžeme u kráľa mať, ak je obklopený Nemcami. A vyslanec nemyslí na iné, než aby kráľovnú zavaloval novými správami, jednou horšou od druhej.

Čo sa týka barónov, prelátov a vojska, s nimi je ešte ťažšie nastoliť poriadok; mnohí by si aj želali poriadok, a zmätky ich poškodzujú, medzi barónmi však niet takého človeka, čo by za niečo stál. Ak by aj bol schopný človek medzi prelátmi, neodváži sa kritizovať súčasný stav, pretože buď bol povýšený vďaka priazni zhora, alebo je nútený privierať oči, lebo sám má maslo na hlave a jeho nadriadení zatvárajú oči nad ním. K tomu treba pridať nenávisť, ktorá vládne aj vzájomne medzi nimi. Nech som prekliaty, ak som za tie dva roky, čo prebývam na tomto dvore, spoznal jediného, ktorý by bol inému skutočným priateľom. Ďalej tu vládne nezmieriteľná nenávisť medzi svetským a duchovným stavom; bolo by nebezpečné, ak by sa vláda dostala do rúk svetského stavu, lebo s duchovným stavom by sa v takom prípade hneď vyrovnali; potom by sa určite našiel niekto z nich, kto by sa chcel stať kráľom. Ak by sa k moci dostali duchovní a potlačili by svetský stav (*čo ostatne ani nie je v úmysle Jeho Svätosti*), tiež by sa od toho nedalo sľubovať nič dobrého, pretože by im to dalo priveľa istoty. Niektorí sa domnievajú, že by sa dal nastoliť poriadok prostredníctvom šľachty. Nech vaša urodzenosť informuje Jeho Svätosť, že celé kráľovstvo je ovládané šľachtou rozdelenou na tri skupiny: prvou sú platení vojaci na hraniciach. Tí sú najchrabrejší a najodvážnejší, závisia však od svojich pánov a chlebodarcov a robia to, čo im je prikázané. Druhou skupinou sú usadlí šľachtici, ktorí žijú na svojich majetkoch a venujú sa obchodovaniu alebo poľnohospodárstvu. Nikdy nechodia do mesta ani na snem, ale hlasujú prostredníctvom svojich zástupcov, ktorých si volia vo svojich obvodoch (*župách*) a posielajú ich na kongregácie. Poslednou skupinou sú bohatí a urodzení, ktorí by si aj skutočne želali prosperitu kráľovstva: medzi nimi je 8 alebo 10 vedúcich osobností, ako Štefan Verbőci, Ján Paksi, Paulo Ártándi, Gregor Pösténi⁷ a viacerí iní, ktorí závisia od veľkých pánov.

Snemy sú neusporiadané, poslanci všetkých provincií a oblastí sa schádzajú pod holým nebom na poli zvanom Rákoš. Sem môže prísť okrem nich i každý šľachtic, aj keď nie je poslancom. Veľkí páni si dovedú nielen služobníctvo, ale so sebou privedú toľko drobnej šľachty, koľko môžu. Každý si hovorí, čo má na srdci, bez poriadku a poradia, podľa ľubovôle pánov, ako prikážu svojim prívržencom deň vopred. Snem

nesmie na základe svojich štatútov trvať viac ako 15 dní. Po 15 dňoch sa títo drobní šľachtici unavia a keďže sa nič nerozhodne, s Božou pomocou odídu domov. Nechajú tu len svojich povereníkov, čo je práve oných osem až desať vodcov. Tí disponujú dostatočnými právomocami, aby dospeli k nejakému záveru. Povereníci sa aj tak dohodnú s dvorom na tom, čo chcú. Za takýchto okolností je ťažko dúfať v akýkoľvek pozitívny vývoj v kráľovstve, ako to vaša urodzenosť sama dobre vidí: je nebezpečné dávať ľuďom priveľa slobody. Zostáva teda iba nádej v Boha, a v takejto situácii sa s ňou každý vyrovnáva, ako môže a ako sa len dá. Jeden s duchovnými a iný s barónmi, napomínajúc alebo spomínajúc, či už s kráľom alebo veľmožmi, povie pravdu a občas aj verejne. To je dobré na to, že sa za niektoré nečisté veci aspoň hanbia, čo by sa zaiste nestalo, pokiaľ by o nich nevedeli ostatní.

Milostivo sa u vašej urodzenosti odporúčam a bozkávam blahoslavené nohy Jeho Svätosti. V Budíne 13. apríla 1525. Oddaný služobník vašej urodzenosti barón Burgio.

Anton Burgio Jakubovi Sadoletovi.
Budín 30. júla 1525

— — — Uhorské záležitosti sú stále v rovnakom zmätku. Momentálne sa čaká na účty od Turza a Fuggerovcov, a myslím si, že nedošlo k podvodu, o ktorom sa predtým hovorilo. Z účtov vyplýva jedine to, že Fuggerovci trvalo zamestnávali tristo razičov mincí a ak tí dennodenne pracovali, mal by mať kráľ vyšší zárobok ako mu odviedli. Ďalšou otáznou položkou sú medené huty, ktoré Turzo a Fuggerovci vlastnia na základe zmluvy s otcom Jeho Veličenstva. Hovorí sa, že Fuggerovcov prenasledujú preto, lebo porušujú zákaz vývozu striebra z krajiny, keďže podľa kráľovského dekrétu všetko vyťažené zlato a striebro sa má odvádzat' kráľovskej komore. V medených hutách sa získava 15 000 hrivien⁸ striebra ročne, z ktorých neodviedli komore ani hrivnu, čiže dlhujú kráľovi nevyčísliteľnú sumu. Oni vravia, že majú privilégium od Jeho Veličenstva, podľa ktorého nemusia komore odvádzat' striebro. V konečnom dôsledku sa záležitosť zužuje na to, že niektorí hodnostári spolu s kráľovnou chcú zničiť Turza a žiadostivo upreli zrak na tri hrady, ktoré Turzo vlastní. Jeho Jasnosť princ poslal vyslanca menom Žigmund, aby sa za Fuggerovcov prihovril; bezpochyby sa im krivdí, i keď nechcem vynášať definitívny súd, pravda ešte vyjde najavo; ale skonfiškovať im všetok majetok ešte predtým, ako sa vec vyjasnila, je zaiste chyba. Jej Veličenstvo sa maximálne angažuje ako len môže, pretože sama chce huty aj Turzove hrady. Nech Boh dá, aby sa tie huty nestali skazou pre ňu a pre kráľovstvo a aby sa o nej nepovedalo, že ona je príčinou krachu baníctva. Množia sa konflikty medzi novými a starými hodnostármi. Na nasledujúcom sneme

by sa mohli zmierniť, ale neviem nakoľko to bude problematické. V kráľovstve sa dejú neslýchané zlodejstvá, bez najmenej známky o spravodlivosti. Každý si robí, čo chce. Človek si je istý len vo svojom dome, nikto nič nerešpektuje, žije sa bezmyšlienkovite a náhodne zo dňa na deň. Kráľ a kráľovná sa nestarajú o vládnutie; páni majú strach a stávajú sa sluhami sluhov. V Uhorskom kráľovstve niet spravodlivosti, niet nádeje, že by sa objavil niekto, kto by vedel situáciu riešiť. Jeho Svätosť posúdi, kam až veci dospeli. Keď sa na sneme v nedeľu Jubilate⁹ ozvali prvé hlasy protestu, väčšina pánov si bez vedomia kráľa založila konfederáciu.¹⁰ O nej sa vaša ctihodnosť dozvie z dokumentu, ktorý prikladám k listu. Hneď vzápätí založili ďalšiu, nedodržiavac vernosť ani dané prísahy. A založili ligu medzi sebou: vojvoda¹¹, arcibiskup ostrihomský, nový palatín¹², nový kráľovský pokladník a členovia kráľovskej rady. Na svojej strane majú aj kráľovnú, proti sú starý palatín¹³, Šarkan a Turzo. Na druhej strane si aj mnohí menší baróni a šľachtici v počte asi dvesto založili vlastnú ligu proti Vojvodovi a novému palatínovi; ostrihomský arcibiskup to vcelku schvaľuje. Všetky tieto ligy sa slávnostne a písomne spečatia prísahou a kráľ o tom nič viac nevie. Správajú sa tak, že sa domnievam, že čoskoro vypukne veľký poplach. Ťažko môžem proti tomu niečo urobiť, lebo okrem iného si tieto ligy určujú v stanovách, že žiaden cudzinec sa nesmie miešať do záležitostí kráľovstva a do kráľovskej rady, a vzájomne si sľubujú postupovať proti tomu, kto by sa chcel vmiešavať.

S kráľom sa nedá nič robiť, lebo o nič nedbá. Kráľovná nič nevidí a netuší o blížiacom sa konci seba a svojho manžela. Vojvoda, kráľov a kráľovnin oblúbenec, si každým dňom viac a viac namýšľa a zdá sa, že je v kontakte s Pernštejnom z Moravy a s Pernštejnom z Čiech.¹⁴ Nech Boh dá, aby sa tieto tri kráľovstvá spolu so Sliezkom nedožili veľkého šoku. Majú len tú nádej, že sa veci napravia na nasledujúcom sneme, ak Boh dá.

V týchto dňoch kaločský arcibiskup¹⁵ prenikol na turecké územie a dosiahol cenné víťazstvo s dobrou korisťou. Pešiaci Jeho Svätosti si vyslúžili pochvalu. Správu o tejto výprave si vaša urodzenosť môže prečítať v liste kaločského arcibiskupa pánovi Bornemisovi, ktorý prikladám.

Posielam tiež uznesenia posledného snemu, ktoré sú takmer rovnaké ako tie, čom už predtým bol poslal, iba v niektorých veciach pozmenené a skrátene. — — —

Odporúčam sa u vašej urodzenosti a bozkávam nohy Jeho Svätosti. V Budíne 30. júla 1525.

Oddaný služobník vašej dôstojnej urodzenosti vyslanec barón Burgio.

Citované podľa *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov VI. Pod osmanskou brozbuou*. Zost.: Lukačka, Ján. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2004, s. 167-173, č. 63 (preklad Martin Štefánik).

* * *

- 1 Ján Bornemisa (Bornemisza) – vplyvný kráľovský dvoran na dvore Vladislava II., vychovávateľ Ľudovíta II.
- 2 Juraj Brandenburský – príbuzný Ľudovíta II. a súčasne jeho vychovávateľ.
- 3 Pod ostrihomským kardinálom sa myslí Tomáš Bakóc, päťkostolný biskup bol Žigmund Ernst (Ernst), ďalším ostrihomským arcibiskupom bol Juraj Satmári (Szatmári) a jeho nástupcom Ladislav Zalkan (Szalkai).
- 4 Svätá liga bola založená roku 1508 v Cambrai.
- 5 Pravdepodobne ide o prívržencov kališnickej šľachty.
- 6 Ambróz Šarkan z Ákosházy – kráľovský hodnostár na dvore Ľudovíta II.
- 7 Uvedení šľachtici pôsobili ako hovorcovia šľachty na snemoch.
- 8 Hrivna, resp. marka (z lat. marca) – v 12. a 13. storočí mala hmotnosť 233,35 g, od 14. storočia mala budínska hrivna ako celokrajinská miera hmotnosť 245,5377 g. V 15. storočí plnila hrivna úlohu prepočtovej menovej jednotky v pomere 1 hrivna = 4 zlaté.
- 9 Snem sa konal 7. mája 1525.
- 10 Burgio naráža na zápas, ktorý sa rozpúta medzi šľachtickou opozíciou a starou aristokraciou.
- 11 Ide o sedmohradského vojvodu Jána Zápoľského.
- 12 Štefan z Vrbovca (Verbőci) bol za palatína zvolený roku 1525 na sneme v Hatvane.
- 13 Pod starým palatínom sa myslí Štefan z Bátoru (Báthory).
- 14 Ide o Viliama z Pernštejna a jeho syna Vojtecha.
- 15 Kaločským arcibiskupom bol Krištof Frangepan.

Rytina znázorňujúca dobytie Belehradu osmanským vojskom roku 1521

76 Rozsudok nad účastníkmi baníckeho povstania

13. apríla 1526

V čase vrcholiacej anarchie a rozporov medzi veľmožmi a ostatnou šľachtou snemujúcou na Rákošskom poli a v Budíne v máji 1525 vypukla ozbrojená vzbura baníkov v Banskej Bystrici. Jej predohrou bol spor banskobystrických baníkov s mestskou radou v rokoch 1517 – 1519 o správu finančných prostriedkov Bratstva Božieho tela, sociálno-podpornej organizácie baníkov, kde si baníci vydobyli rozhodujúci vplyv. Štrajk a prvú vzburu baníkov ukončila dohoda uzavretá 19. mája 1525, podľa ktorej sa ťažiar zaviazali vyplácať mzdy v hodnotnej (striebornej) minci. Nepokoje sa rozšírili aj do banskoštiavnického revíru. V septembri 1525 sa vytvoril zväz baníkov so strediskom v Španej doline, ktorý sa angažoval aj za prepustenie reformačných kazateľov. Vo februári 1526 vypukla v Banskej Bystrici ďalšia vzbura. Vyšetrovaním povstania, ktoré sa vzhľadom na ľudový reformačný náboženský charakter považovalo za kacírskе vystúpenie, poverili palatína Štefana z Vrbovca (Werbőczyho) a novohradského župana Gašpara z Rašky. V apríli 1526 vyniesli tvrdé rozsudky nad bystrickými i hodruškými baníkmi a skonfiškovali aj pokladnicu Bratstva Božieho tela, z ktorej si palatín zaučtoval 1 070 zlatých ako súdny poplatok. Represívne opatrenia a neriešenie sociálnych požiadaviek zradikalizovali baníkov do ďalšej ozbrojenej vzbury. Začiatkom augusta 1526 vtrhli do mesta, spustošili a podpálili viacero meštianskych domov a zdemolovali banské zariadenia. Z mesta ustúpili až pred presilou vojska, ktoré zorganizovala šľachta a mestá Zvolen, Krupina a Banská Štiavnica. Vodcovia povstania ušli do hôr a na Moravu, niektorých však chytili a v septembri 1526 popravili. Prenasledovanie a popravy odsúdených účastníkov povstania pokračovali aj v nasledujúcich rokoch.

My, Štefan Verbőci¹, palatín a služobník uhorskej krajiny, sudca Kumánov atď., do-svedčujeme a touto listinou oznamujeme všetkým, ktorých sa to týka, že v minulých dňoch ľudia nižšieho stavu a postavenia vyvolali vnútornú odbojnú a nebezpečnú vzburu proti vrchnosti v bankských mestách, t. j. v Kremnici, Banskej Štiavnici a Banskej Bystrici. Vzbura sa pod vedením niektorých haviarov rozrástla a rozšírila nie bez veľkej škody a straty pre mešťanov a obyvateľov samých miest, ale i obyvateľov ostatných krajov, keďže pôvodcovia a vodcovia týchto nepokojov nútili prostý a nevedomý ľud i ostatných baníkov a robotníkov niekedy lichotivými rečami, často však hrozbami a vyhrážkami, aby sa pridávali k ich povstaniu, a taktiež ich do jedného (*zaviazali*) prisahou, že sa s nimi spolčia. V dôsledku toho v klamlivom a márnom spoliehaní sa na svoju početnosť nielenže znevážili mešťanov a obyvateľov vyššie spomenutých miest, od ktorých vždy dostávali obvyklú mzdu, ale nerozvážne povstali aj proti komorským a kráľovským úradníkom, ozbrojení napadli budovu kráľovskej

komory, vzbúrili sa proti samým úradníkom a nútili ich, aby im vyplácali nie obvyklú spravodlivú a riadnu mzdu za ich prácu, ale takú, akú sami požadovali. Začali odmietaať aj kráľovské listy, v ktorých ich často vyzývali, aby upustili od takýchto činov.

Najjasnejší kráľ pán Ľudovít, z Božej milosti kráľ Uhorska a Čiech atď., náš najurodzenejší pán, na popud a pod dojmom častých sťažností a prosieb svojich verných, jednak vyššie spomenutých mešťanov a obyvateľov uvedených banských miest, jednak svojich komorníkov a úradníkov, vyslal nás spolu so vznešeným pánom Gašparom z Rašky,² temešským županom, aby sme potlačili túto vzburu, vykorenili prekliatu luteránsku sektu a skazonosné kacírstvo, ktoré sa ujalo a ihneď medzitým rozrástlo v samých mestách a na ich okolí, obzvlášť medzi uvedenými odbojníkmi v dôsledku ich vychýrenej svojvôle a úskočného zvädzania zo strany niektorých bludárskych kazateľov, nesprávne vysvetľujúcich dogmy. Keď sme prišli s plnomocenstvom a poverením jeho Veličenstva do tohto mesta Banskej Bystrice, ustanovili sa k nám, ako i k pánu Gašparovi z Rašky obe strany, t. j. richtári a prisazní príslušných banských miest na jednej strane, ako i veľmi mnohí haviari a baníci týchto miest a mestečka Hodruše na druhej strane a za prítomnosti komorníkov a úradníkov oboch Veličenstiev,³ ktorí boli ustanovení do komôr týchto miest, a prednášali sami od seba jedni na druhých svoje sťažnosti, návrhy, výčitky a námietky. O týchto sme my a ten istý pán Gašpar, ako i viacerí vážení a urodzení muži tejto Zvolenskej župy, ktorí spolu s nami zasadali pri riešení vyššie spomenutého sporu a nezhody, ako ustanovení členovia komisie uvažovali, zhodnotili sme ich a presne vymedzili. (*Zazdalo*) sa nám, že niektoré články, ktoré uviedli spomenutí haviari a robotníci, prispievajú niečím na vyriešenie otázky v ich prospech. Za žiadnych okolností však nemôžeme uznať, že by bolo treba pripustiť alebo trpieť na základe prirodzeného, občianskeho alebo cirkevného práva, aby títo z vlastnej opovážlivosti alebo sprisaháním povstávali proti svojim pánom, od ktorých vždy očakávali a dostávali mzdu za svoju prácu v určených lehotách, aby si mzdu vymáhali skôr buričským vynucovaním ako prosbou. Najpriťažujúcejšou okolnosťou pri tomto je skutočnosť, že sa vzbúrili proti úradníkom komory a úradníkom oboch Veličenstiev, vrátili sa ozbrojení a násilne do budovy, resp. komory oboch Veličenstiev a zneužívajúcim spôsobom nútili úradníkov komory, aby im vyplatili nezvyklú, ba neoprávnenú mzdu a taktiež zľahčovali a pohrdali kráľovskými listami. Teda i keď páchatelov takýchto činov a tých, čo sa s nimi spojili, treba potrestať rovnakým trestom, rozhodli sme odstupňovať vinníkov, aby nás neposudzovali, že sme nemiernili prísnosť spravodlivosti láskavosťou milosrdenstva. Vzali sme ostatne pritom do úvahy i tú všeobecne známu skutočnosť, že pôvodcovia a vodcovia vyššie opísaných nepokojov klamali a poburovali prostý a nevedomý ľud podvodným prehováraním, vyhrázaním smrťou a bitkou. Podľa zrejmeého a dostačujúceho svedectva je hodnoverne dokázané, že vyššie spomenutí kazatelia rozosiali v ľude luteránsky blud. Preto sme rozhodli po predchádzajúcom uvažovaní a schválení zo strany

vyššie spomenutých, a to Gašpara z Rašky, nášho spolupracovníka pri vyšetrowaní tohto prípadu, a ostatných šľachticov Zvolenskej župy, potrestať najvyšším trestom čiže trestom smrti vodcov, predákov a pôvodcov vyššie spomenutej vzbury, ktorých možno chytiť a zaistiť. Tých, čo utiekli, odsudzujeme ako zradcov na zhabanie celého ich hnutelného i nehnuteľného majetku. Ostatným však, jednotlivcom osobitne a všetkým ako celku, ktorí v čase vynesenia rozsudku neboli verejne vyhlásení za vyobcovaných, udeľujeme milosť na základe nám daného kráľovského plnomocenstva a slova v tejto veci a odpúšťame im za nižšie uvedených podmienok všetky násilné činy a zločiny akéhokoľvek druhu, ktorých sa až doposiaľ dopustili vo vyššie opísanom spolčení. Obe strany sme priviedli s ich súhlasom k nižšie opísanej jednote pokoja a svornosti, ktorá má večne trvať, a nariadili sme, že všetky podmienky a články dohody, ktoré treba podpísať, musia obe strany, ich dedičia a potomkovia na večné časy zachovávať.

Po prvé: nech sa všeobecne i jednotlivé všetky sprisahanecké spolčenia a prisahy považujú za úplne zrušené bez ohľadu na akékoľvek dosiaľ dané záruky. V budúcnosti nech sa nikto pod tárou obvinenia z velezrady nezasväčuje a nezaplieta do takýchto vzbúr, sprisahaní a spolčení a nech si nerobí nijaké plány vo veci svojho zapojenia do nich.

Po druhé: oni, ako aj ich potomkovia budú čo najdôslednejšie preukazovať vernosť kráľovským Veličenstvám a ich vyššie spomenutým komorníkom a úradníkom. Taktiež budú poslúchať richtára a prísazných banských miest v zmysle ich výsad a podľa starobylej a schválenej obyčaje.

Po tretie: naveky sa zrieknu vyššie spomenutého luteránskeho bludu a ako praví katolíci budú poslúchať napomenutia a cirkevné prikázania podľa úprav a vyhlásenia farárov týchže miest, ktorí sú v tom čase riadne podľa cirkevného práva ustanovení a do svojho úradu uvedení, uznávajú nadriadenosť rímskeho pápeža, poslúchajú ostrihomského arcibiskupa a nie sú poškrvení nijakým bludárstvom, a budú im preukazovať úctu. Pod prisahou sa zaviazali, že budú zachovávať vyššie uvedené články.

Ďalšou podmienkou je, že bez dovolenia a súhlasu richtára a prísazných mesta Banskej Bystrice nebudú brať so sebou do baní ševcov, kožiarov a ostatných majstrov alebo remeselníkov z Banskej Bystrice, aby s nimi rúbali. Ďalej vyšší spomenutí robotníci nebudú si vymáhať mzdu za svoju prácu podľa obyčaje nepriateľov puškami alebo inými druhmi zbraní, ale budú chodiť do vyššie uvedených miest neozbrojení, len so sekerkou.

Napokon pretože vyššie spomenutí haviari a robotníci oddávna majú v Banskej Bystrici isté bratstvo, ktoré nazývajú Bratstvom Božieho Tela a na udržanie ktorého každý z nich prispieva v jednotlivých týždňoch, nech tí, ktorí dolujú alebo do baní fárajú, dávajú a odkladajú jedno korýtko a jednu mierku dobrej rudy na podporu a zveladenie tohto bratstva. Tieto bane sa ináč menujú baňami Najsvätejšej Panny

Márie. Z týchto baní sa niekedy za rok získa 400 zlatých, ba častokrát i 500 zlatých. Okrem toho každý haviar nech každoročne na sviatok Božieho Tela ukladá obvyklých 25 denárov do pokladnice tohože bratstva, aby sa hmotne upevnilo. Ďalej sú povinní pri každej výplate, ktorú dostanú, prispievať od každého zlatého, t. j. 100 denárov, 2 denáre dobrej mince do pokladnice bratstva. Aby sa však s týmito príjmami a dôchodkami bratstva vo vyššie spomenutom meste zle nehospodáril a aby sa tieto peniaze nevydávali na svetské a neužitočné ciele, nech sa haviarom a robotníkom umožní vydávať zozbierané a nazhromaždené peniaze nie na iné než na nižšie opísané ciele.

Predovšetkým okrem nevyhnutnej kúpy ozdôb, sviec a iných potrieb pre kaplnky či kostoly, ktoré sú postavené pri baniach alebo domčekoch, nech dávaj 104 zlatých dvom kaplánom dobrých mravov, ktorí sú katolíkmi, poslúchajú rímskeho pápeža a nie sú preniknutí nijakou luteránskou poškrvnou alebo iným bludárstvom, nech vyplácajú ročne 15 zlatých kaplánovi kaplnky v domčeku zvanom „Theyaba“ a 12 zlatých kaplánovi kaplnky v domčeku „Lypzize“. Taktiež pri každej výplate sa rozdelí a bude sa vyplácať asi 40 zlatých chudobným ako almužna. Ďalej budú podporovať z vyššie označenej sumy starých robotníkov, invalidov, trpiacich na záduch, chorľavých, vdovy a siroty. Budú sa starať o pohreby chudobných haviarov. Taktiež na sviatok Božieho Tela sa každoročne dáva a odkladá 600, z času na čas i 500 zlatých z pokladnice v prospech bratstva. V nedeľu po sviatku Božieho Tela nech na účet vyššie označených peňazí krmia a napájajú chudobných za dvadsiatimi stolmi. Budú platiť 40 zlatých ročne rozdeľovačom urbury⁴, ktorá patrí kráľovnej a kráľovským Veličenstvám. Taktiež nech dávajú korýtka alebo mierky rudy, s ktorými sa zaväzujú vykupovať urburu. Okrem toho sú za rok ešte platby z prostriedkov vyššie spomenutého bratstva na nutné potreby haviarov a robotníkov. Nech si prostredníctvom richtára a prísazných mesta Banskej Bystrice, za súhlasu haviarov a robotníkov a na základe poskytnutia plnej možnosti na voľbu richtára a prísazných každoročne volia štyroch statočných a počestných mužov, a to dvoch z prísazných a ďalších dvoch spomedzi samých haviarov, aby sa vyššie spomenuté peniaze používali úsporne a aby sa spravodlivo rozdeľovali. Tí nech majú u seba štyri kľúče, z ktorých dva budú u prísazných a dva u vyššie uvedených haviarov alebo robotníkov. Tí nesmú za nijakých okolností bez vedomia a súhlasu samých haviarov a prísazných tieto peniaze vyplácať alebo používať na iné ciele. Spomenutí správcovia bratstva musia každý rok po sviatku Božieho Tela vyššie zmienenému mestskému richtárovi a prísazným predostrieť úplné, správne a dostatočné vyúčtovanie z povinných príspevkov, ktoré sa ukladajú počas roku do pokladnice pri vstúpení, ako i vystúpení z uvedeného bratstva. Keďže takto sa dáva možnosť starých správcov bratstva potvrdiť alebo nových zvoliť na ich miesto, tí nech sú oprávnení podľa voľnej úvahy a podľa svedomia zmeniť alebo znížiť vyššie určenú výšku príspevkov, ktoré treba ukladať opísaným spôsobom pre prípad,

ak by, nedajbože, vyššie uvedení haviari a robotníci časom upadli do chudoby a nedostatku. K tomu dodávame, že ak by na nich doľahli nejaké nutné výdavky a ak by ich zárobok ináč nestačil pokryť ich životné potreby, vtedy vyššie spomenutí správcovia bratstva sú povinní poskytnúť im príslušnú sumu do približnej výšky 200 alebo 300 zlatých podľa naliehavosti ich potrieb ako pôžičku za predpokladu, že sa bude môcť úspešne vymáhať. Za tieto peniaze si haviari môžu kúpiť pšenicu, ryby, chlieb a iné potrebné články na svoje živobytie a ošatenie. Vyššie uvedení haviari sú povinní vrátiť takto vypožičané peniaze do určenej lehoty opäť do rúk správcov bratstva a uložiť ich do pokladnice.

Konečne sme sa dozvedeli podľa hodnoverného svedectva, že v hore uvedenom meste Banskej Bystrici sa zahniezdil a rozšíril nešvár, ktorý sa prejavuje v tom, že sa zabráňuje cudzím mäsiarom prinášať na trh hovädzinu, bravčovinu a iné druhy mäsa v pondelok pred Vianocami, pred Veľkou nocou a Turícami, ako i v dňoch týždenného trhu v tomto meste. Taktiež sa robia prekážky cudzím ševcom pri vykladaní obuvi na predaj. V dôsledku toho uvedení haviari a robotníci sú nútení kupovať mäso a obuv za dvojnásobnú cenu od domácich mäsiarov a ševcov. Toto predražovanie je zjavne v rozpore s Božím i ľudským zákonom. Zdá sa, že nespôsobí nijakú škodu samému mestu ako celku, ak sa odstráni. Preto usúdiac, že treba odstrániť toto zneužívanie, rozhodli sme v snahe dokonale zabezpečiť prospech nielen samých haviarov, ale i obyvateľov tohože mesta na základe vyššie spomenutého plnomocenstva, ktoré nám udelilo kráľovské Veličenstvo, a za súhlasu richtára a prísažných, aby sa od dneška pre všetky budúce časy plne, skutočne a bezpečne umožnilo cudzím mäsiarom celkovo i jednotlivé vo vyššie uvedených trhových dňoch slobodne prinášať a na predaj vykladať akékoľvek druhy mäsa a obuvi, ktoré si budú môcť nakupovať ľudia zo všetkých stavov a vrstiev.

Napokon haviari a ostatní robotníci slúbili, že vždy budú zachovávať tieto články vo všetkých bodoch a odsekoch podľa starých práv a zvyklostí a že ich nikdy neporušia. Taktiež sa pred nami dobrovoľne (*zaviazali*), že ich budú zachovávať aj ich potomkovia. Na potvrdenie a dosvedčenie tohto sme vydali túto listinu. Dané vo vyššie spomenutom meste Banskej Bystrici v deň pred sviatkom blahoslavených mučeníkov Tiburcia a Valeriána (13. 4.), roku Pána 1526.

Citované podľa *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov VI. Pod osmanskou brozbuou*. Zost.: Lukačka, Ján. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2004, s. 174-178, č. 64.

Edícia: *GÁCSOVÁ, Alžbeta (ed.): Dokumenty k protifeudálnym bojom slovenského ľudu (1113 – 1848)*. Bratislava : Vyd. SAV, 1955, s. 80-85.

Literatúra: *RATKOŠ, Peter, ed.: Dokumenty k baníckemu povstaniu na Slovensku*. Bratislava

* * *

- 1 Štefan z Vrbovca či inak Verbőci, de Werbőcz, Werboecius, Werbőczy (1458 – 1541), uhorský právnik a politik. Roku 1516 sa stal kráľovským osobníkom (personálom), čiže jedným z najvyšších krajinských hodnostárov so súdnou právomocou; okrem iného mu podliehali tzv. personálne slobodné kráľovské mestá. V júli 1525 bol na sneme v Hatvane ako predstaviteľ strednej a drobnej šľachty zvolený za palatína. Po necelom roku sa však veľmožskej klike na rákošskom sneme v apríli 1526 podarilo dosiahnuť jeho zosadenie, ba aj vyhlásenie za velezradcu. V dobe dvojvládia po Moháči sa pridal na stranu kráľa Jána Zápoľského, ktorý ho vymenoval za hlavného kancelára. Roku 1541 Osmani ustanovili Verbőciho za hlavného sudcu uhorského obyvateľstva (na okupovanom území), no zakrátko ho budínsky paša Sülejman dal otráviť.
- 2 Gašpar z Rašky – kráľovský komorník a radca na dvore Ľudovíta II. Za Mateja Korvína bol kastelánom Budínskeho hradu.
- 3 Myslí sa kráľ Ľudovít II. a Mária Habsburská.
- 4 Urbura – banská daň z vyťaženého kovu.

Erb Štefana z Vrbovca, ktorý vyniesol rozsudok nad účastníkmi banického povstania.

Chronologický prehľad najdôležitejších udalostí

- 1387, 31. marec** – v Stoličnom Belehrade bol Žigmund Luxemburský korunovaný za uhorského kráľa.
- 1389, 15. jún** – v bitke na Kosovom poli Osmani na hlavu porazili koalíciu južnoslovanských kniežat, Srbsko sa stalo vazalom Osmanskej ríše, ktorá sa dostala do bezprostredného susedstva s Uhorskom.
- 1390, jar** – Osmani zaútočili na južné uhorské stolice Sriem, Krašov, Temeš; ich útoky pokračovali aj v nasledujúcich rokoch.
- 1396, koniec júla** – kráľ Žigmund na čele európskych rytierskych vojsk podnikol krížovú výpravu proti Osmanom; v septembri začal obliehať pevnosť Nikopol
- 1396, 28. september** – v bitke pri Nikopole sultán Bajazid porazil spojené krížiacke vojsko Žigmunda Luxemburského a západných rytierov.
- 1397, január** – moravský markgróf Prokop sa nakrátko zmocnil časti severného a stredného Slovenska.
- 1402, 22. január** – Žigmund udelil Bardejovu, Levoči, Trnave, Bratislave a Šopronu právo skladu, mešťanom týchto miest bolo zároveň povolené slobodné obchodovanie v celom Uhorsku.
- 1405, 15. apríl** – Žigmund vydal malý dekrét, ktorého cieľom bolo vytvoriť z miest na kráľovskej pôde jednotný mestský stav.
- Po roku 1405** vznikla nemecky písaná Budínska právna kniha.
- 1408, 12. december** – Žigmund založil Dračí rád, v ktorom okrem neho a jeho manželky bolo 22 najvýznamnejších uhorských šľachticov.
- 1411 – 1413** – prebiehala uhorsko-benátska vojna.
- 1412, 15. marec** – v Starej Ľubovni Žigmund uzavrel mier s poľským kráľom Vladislavom Jagelovským a litovským veľkokniežaťom Vitoldom.
- 1412, 8. november** – Žigmund dal do zálohu poľskému kráľovi Vladislavovi 13 spišských miest a 3 mestecká Ľubovnianskeho hradného panstva spolu s hradom Stará Ľubovňa.
- 1414, 8. november** – v Aachene kolínsky biskup korunoval uhorského kráľa Žigmunda za nemeckého kráľa.
- 1414, 24. december** – Žigmund so sprievodom prišiel do Kostnice na koncil, ktorého cieľom bolo odstrániť schizmu.
- 1420** – husiti porazili krížiacke vojsko Žigmunda Luxemburského v bitkách na Vítkove a na Vyšehrade (Pankráci).
- 1427, 17. marec** – Žigmund vydal v sedmohradskom Brašove vojenský poriadok.
- 1427** – boli vypracované najstaršie známe stoličné daňové súpisy zo Spiša, Abova,

- Torny, Gemera a Uhu, v ktorých bolo zaznamenaných 21 257 port v rámci 1 070 obcí.
- 1428** – vojsko Žigmunda Luxemburského utrpelo ťažkú porážku od Osmanov pri hrade Golubac.
- 1428, január – február** – sa uskutočnila prvá husitská výprava do Uhorska pod velením Prokopa Holého; husiti obsadili Skalicu a ohrozovali Bratislavu, útoky husitov pokračovali aj v nasledujúcich rokoch.
- 1431, jeseň** – husiti obsadili liptovský hrad Likavu a Topolčany a vyrabovali Nitru
- 1432, jún** – husiti obsadili Trnavu.
- 1433, apríl** – husitské vojská prenikli cez južné Poľsko na Spiš, do Šariša, Liptova, Turca a Hontu; vyrabovali kartuziánsky kláštor na Skale útočišťa, vypálili Kežmarok, zajali spišského prepošta a vyrabovali Kremnicu.
- 1433, 31. máj** – pápež Eugen IV. korunoval v Ríme Žigmunda za rímsko-nemeckého cisára.
- 1434, marec – apríl** Fridrich zo Strážnice vpadol cez Poľsko na Spiš; druhý útok podnikol zo Žiliny až k Ružomberku.
- 1434, 30. máj** – pri Lipanoch sa odohrala bitka, v ktorej česká katolícka šľachta porazila táboritov.
- 1434, druhá polovica roka** – velitelia husitských posádok za výkupné opúšťali dovtedy nimi obsadené hrady a mestá.
- 1435, pred 12. májom** opustila posledná husitská posádka Trnavu.
- 1437, 9. december** – v Znojme na Morave zomrel Žigmund Luxemburský.
- 1439, 27. október** – v dedinke Neszmély neďaleko Ostrihomu skonil pri návrate z vojenského ťaženia kráľ Albrecht Habsburský.
- 1440 – 1442** – prebiehali boje o trón medzi prívržencami kráľovnej vdovy Alžbety a Vladislava I. Jagelovského, na strednom a východnom Slovensku sa udomácnil Ján Jiskra z Brandýsa.
- 1443 – 1444** – Ján Huňady viedol proti Osmanom veľkú výpravu na Balkáne.
- 1444, 10. november** – v bitke pri Varne Osmani rozdrvili uhorské vojsko a zabili kráľa Vladislava I.
- 1448, október** – Huňady utrpel porážku od Osmanov na Kosovom poli.
- 1449 – 1452** – na území Horného Uhorska prebiehali boje medzi Huňadym a Jiskrom.
- 1451, 7. september** – Jiskra zvíťazil v bitke pri Lučenci nad početnejším Huňadyho vojskom.
- 1452, 24. august** – Huňady a Jiskra uzavreli v Kremnici mier.
- 1453, 29. máj** – sultán Mehmed II. dobyl Konštantínopol (Carihrad), čím zanikla Byzantská ríša.
- 1456, 22. júl** – Huňady porazil osmanské vojsko obliehajúce Belehrad.
- 1457** – v Uhorsku prebiehala občianska vojna medzi huňadyovskými a habsburskými prívržencami.
- 1458, jar** – bratrci boli porazení v bitke pri Blatnom Potoku.

- 1459 – 1464** – kráľ Matej Korvín viedol vojnu proti Osmanskej ríši.
- 1459, 5. január** – kráľ Matej vydal dekrét, na základe ktorého bola posilnená obranyschopnosť Uhorska o obmedzená pozícia magnátov vo vojenstve
- 1461, 25. január** – Matej Korvín rokoval v Trenčíne so splnomocnencami českého kráľa Juraja Poděbradského o odchode Jána Jiskru z Brandýsa zo Slovenska.
- 1467, 30. január** – kráľ Matej dobyl posledný bratrícky poľný tábor vo Veľkých Kostolanoch, časť porazených bratríkov vstúpila do kráľových služieb a stala sa základom stálej žoldnierskej armády.
- 1468 – 1478** – kráľ Mateja viedol vojnu proti Českému kráľovstvu a jeho spojencovi Poľskému kráľovstvu.
- 1471 – 1472** – uhorskí veľmoži zorganizovali proti kráľovi Matejovi sprisahanie; poľské vojsko vpadlo do Horného Uhorska.
- 1477 – 1487** – prebiehala uhorsko-rakúska vojna
- 1479, 21. júl** – kráľ Matej a český kráľ Vladislav II. Jagelovský ratifikovali v Olomouci mierovú zmluvu o skončení uhorsko-českej vojny.
- 1485, 1. jún** – kráľ Matej po takmer polročnom obliehaní dobyl Viedeň.
- 1490** – odohrávali sa boje o uhorský trón, z ktorých vyšiel víťazne Vladislav II. Jagelovský.
- 1491, 7. november** – uhorský kráľ Vladislav II. a rímsky kráľ Maximilián Habsburský uzavreli v Bratislave mierovú zmluvu.
- Prelom 1491/1492** – po prehratej bitke pri Prešove vojsko poľského kráľoviča Jána Albrechta ustúpilo zo Slovenska.
- 1493, 3. január** – kráľ Vladislav II. definitívne rozpustil tzv. Čierne vojsko, čiže jadro žoldnierskeho stáleho vojska, ktoré založil kráľ Matej.
- 1495** – kráľ Vladislav II. uzavrel 3-ročné prímerie s osmanským sultánom Bajazidom II.
- 1498, 1503 a 1511** – medzi Uhorskom a Osmanskou ríšou došlo k predĺženiu mierovej zmluvy.
- 1514** – v dôsledku nariadenia o rozpustení ľudového protitureckého križiackeho vojska vypuklo veľké sedliacke Dóžovo povstanie.
- 1521** – sultán Sulejman dobyl Belehrad a Šabac.
- 1525 – 1526** – v Banskej Bystrici a jej okolí povstali baníci.
- 29. august 1526** – v bitke pri Moháči utrpelo uhorské vojsko katastrofálnu porážku, pri úteku z bojiska zahynul aj kráľ Ľudovít II.

Prehľad vládcov, pápežov a najvyšší uhorských hodnostárov

Uhorskí králi

Žigmund Luxemburský 1387 – 1437, korunovaný 31. 3. 1387, 1419 – 1420 a 1436 – 1437 český kráľ, od 1410 – 1437 nemecký kráľ, 1433 – 1437 rímsky cisár (* 1368 † 1437)

Albrecht Habsburský 1437 – 1439, korunovaný 1. 1. 1438, 1404 – 1409 rakúsky vojvoda (ako Albrecht V.) 1437 – 1439 český kráľ, 1438 – 1439 nemecký kráľ (ako Albrecht II.), (* 1397 † 1439)

Vladislav I. Jagelovský 1440 – 1444, korunovaný 17. 7. 1440, 1434 – 1444 poľský kráľ (ako Vladislav III.) (* 1424 † 1444)

Ladislav V. Pohrobok 1440 (1453) – 1457, korunovaný 21. 4. 1440, 1453 – 1457 český kráľ Matej Huňady 1458 – 1490, korunovaný 29. 3. 1464 (* 1443 † 1490)

Vladislav II. Jagelovský 1490 – 1516, korunovaný 18. 9. 1490 (* 1456 † 1516)

Ludovít II. Jagelovský 1516 – 1526, korunovaný 4. 6. 1508 (* 1506 † 1526)

Ján Zápoľský 1526 – 1540, korunovaný 11. 11. 1526 (* 1487 † 1540)

Ferdinand I. Habsburský 1526 – 1564, zvolený 17. 12. 1526, korunovaný 3. 11. 1527 (* 1503 † 1564)

Českí králi

Luxemburgovci

Václav IV. 1378 – 1419, 1363 – 1400 rímsky kráľ (zosadený)

Žigmund Luxemburský 1419 – 1420, 1436 – 1437, od 1411 rímsky kráľ, od 1433 cisár, od 1387 aj uhorský kráľ

1420 – 1436 bezvládie

Habsburgovci

Albrecht II. Habsburský 1437 – 1439, od 1437 rímsky kráľ, zároveň kráľ uhorský

Ladislav Pohrobok 1453 – 1457, zároveň uhorský kráľ

Juraj Poděbradský 1458 – 1471

Matej Korvín 1469 – 1490

Jagellovci

Vladislav II. Jagelovský 1471 – 1516, od 1490 aj uhorský kráľ

Ludovít II. Jagelovský 1516 – 1526, zároveň uhorský kráľ

Ferdinand I. Habsburský 1526 – 1564, zároveň uhorský kráľ

Poľskí králi

Anjouovci

Ludovít I. 1370 – 1382, uhorský kráľ

Hedviga 1384 – 1386

Jagelovci

Vladislav II. 1386 – 1434, litovský veľkoknieža

Vladislav III. 1434 – 1444, od 1440 aj uhorský kráľ (Vladislav I.)

Kazimír IV. 1445 – 1492

Ján I. Albert 1492 – 1501

Alexander I. 1501 – 1506

Žigmund I. Starý 1506 – 1548

Rímsko-nemeckí králi a cisári

Václav Luxemburský 1378 – 1419, od 1376 spolukráľ, 1400 zosadený

Ruprecht Falcký 1400 – 1410, protikráľ

Jošt Luxemburský 1410 – 1411

Žigmund Luxemburský 1411 – 1437, od 1410 protikráľ, od 1433 rímsky cisár

Albrecht II. Habsburský 1438 – 1439

Fridrich III. Habsburský 1440 – 1493, od 1452 rímsky cisár

Maximilián I. Habsburský 1493 – 1519, od 1508 rímsky cisár

Karol V. Habsburský 1519 – 1556

Rakúski vojvodovia a arcivojvodovia (od roku 1453)

Albrecht III. 1265 – 1395

Albrecht IV. 1395 – 1404

Albrecht V. 1404 – 1439, od 1437 uhorský kráľ, od 1438 český a rímsky (nemecký) kráľ (Albrecht II.)

Ladislav Pohrobok 1440 – 1457, zároveň český aj uhorský kráľ

Fridrich V. 1457 – 1493, od 1452 rímsky cisár (Fridrich III.)

Maximilián I. Habsburský 1493 – 1519, od 1508 rímsky cisár

Karol I. Habsburský 1519 – 1521, 1519 – 1558 rímsky cisár (ako Karol V.)

Ferdinand I. 1521 – 1564, český a uhorský kráľ, od 1556 nemecký kráľ, od 1558 rímsky cisár

Pápeži

Bonifác IX. 1389 – 1404

Inocent VII. 1404 – 1406

Gregor XII. 1406 – 1415

Martin V. 1417 – 1431

Eugen IV. 1431 – 1447

Mikuláš V. 1447 – 1455

Kalist III. 1455 – 1458

Pius II. 1458 – 1464

Pavol II. 1464 – 1471

Sixtus IV. 1471 – 1484

Inocent VIII. 1484 – 1492

Alexander VI. 1492 – 1503

Pius III. 1503

Július II. 1503 – 1513

Lev X. 1513 – 1521

Hadrián VI. 1522 – 1523

Klement VII. 1523 – 1534

Uhorský gubernátor

Ján Huňady 1440 – 1457

Uhorskí palatíni

Štefan Lackfi 1386 – 1392

Leustach z Jelšavy 1392 – 1396

Ditrich Bubek (Bebek) 1397 – 1402

Mikuláš z Gorjan 1402 – 1433

Juraj z Pavloviec 1433 – 1435

Matúš z Pavloviec 1435 – 1436

Vavrinec z Hederváru 1437 – 1447

Ladislav z Gorjan 1447 – 1458

Michal Orság z Guty 1458 – 1484

Imrich Zápoľský 1486 – 1487

Urban z Veľkého Lúča 1487 – 1491

Štefan Zápoľský 1492 – 1499

Peter Gereb 1500 – 1503

Baláž z Rašky 1503 – 1504

Imrich z Perína 1504 – 1519

Štefan z Bátoru 1519 – 1523, 1524 – 1525, 1526 – 1530

Štefan z Vrbovca 1525 – 1526

Ostrihomskí arcibiskupi

Ján z Kaniže 1387 – 1418

Juraj Hohenlohe (adm.) 1418 – 1423

Juraj z Pavloviec 1423 – 1439

Dionýz zo Seče 1440 – 1465

Ján Vitéz zo Sredny 1465 – 1472

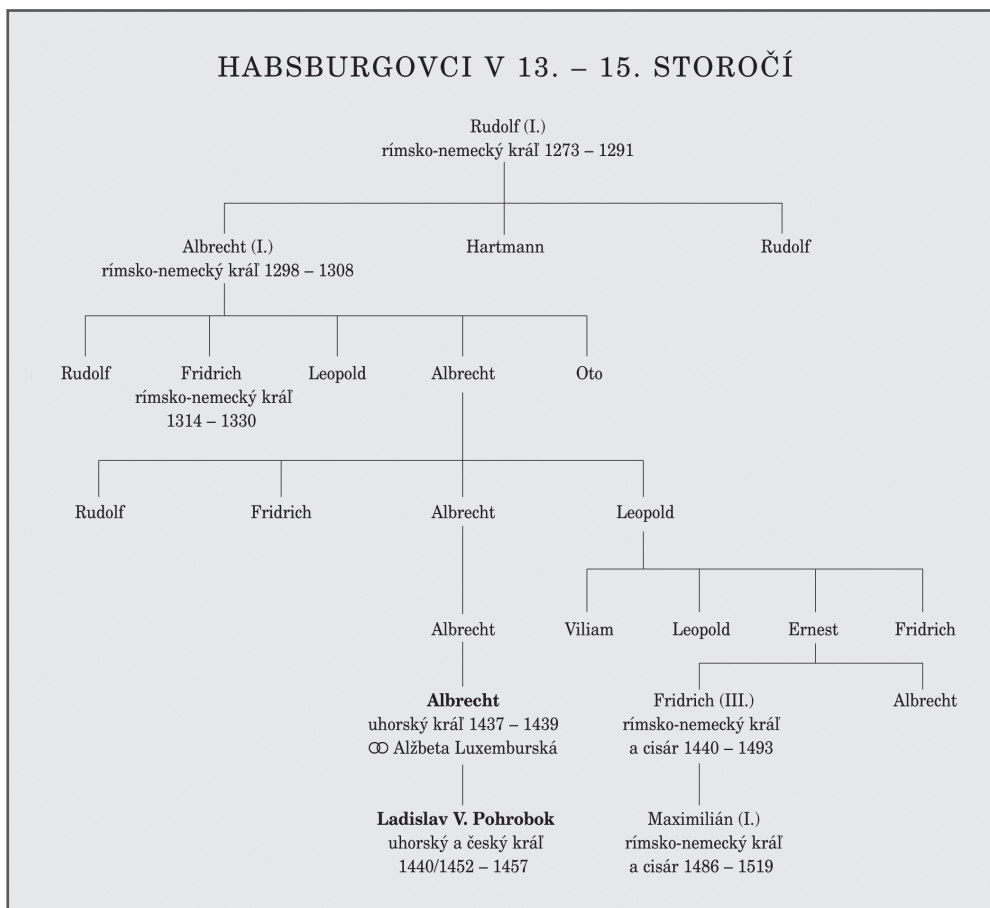
Ján Beckensloer 1474 – 1476

Ján Aragónsky 1486 – 1497

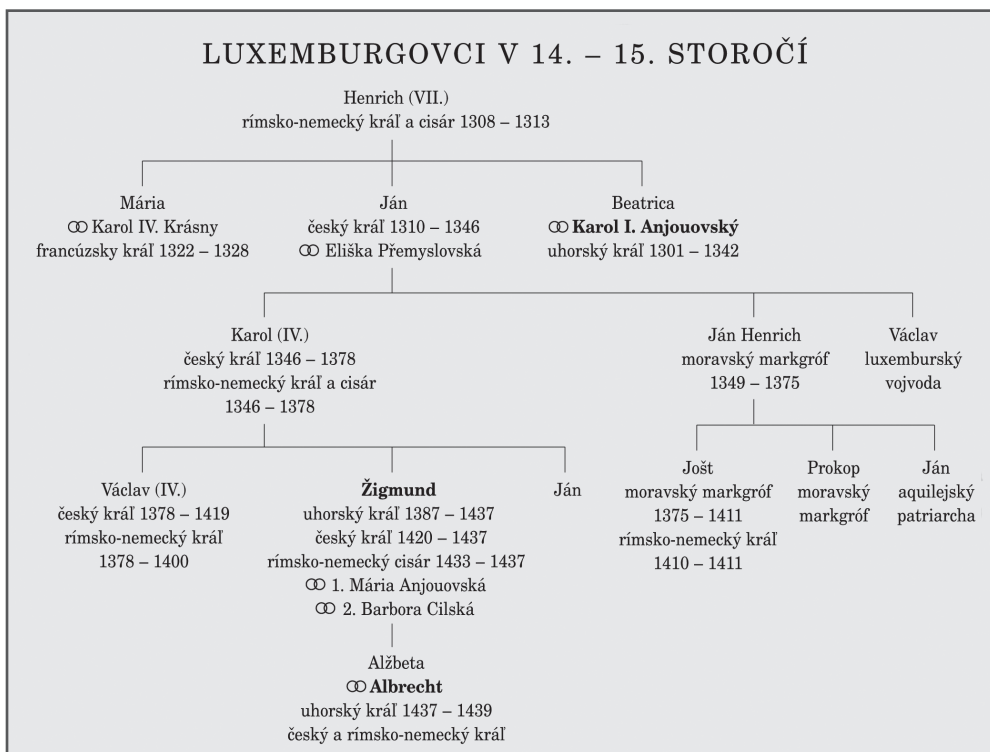
Tomáš Bakoc 1497 – 1521

Juraj zo Satmáru 1522 – 1526

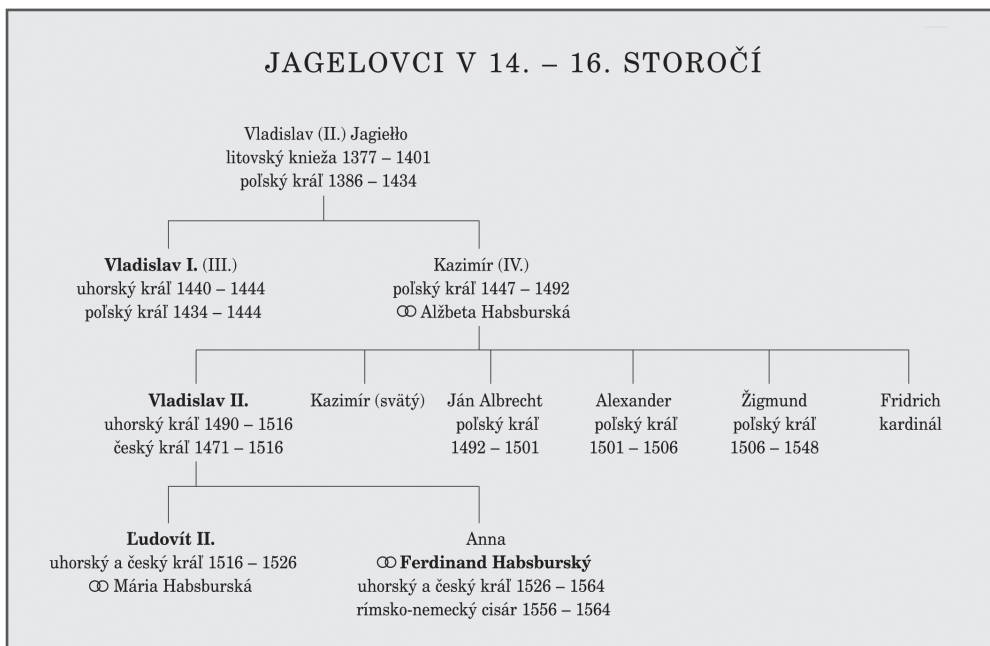
Pavol z Vardy 1526 – 1549

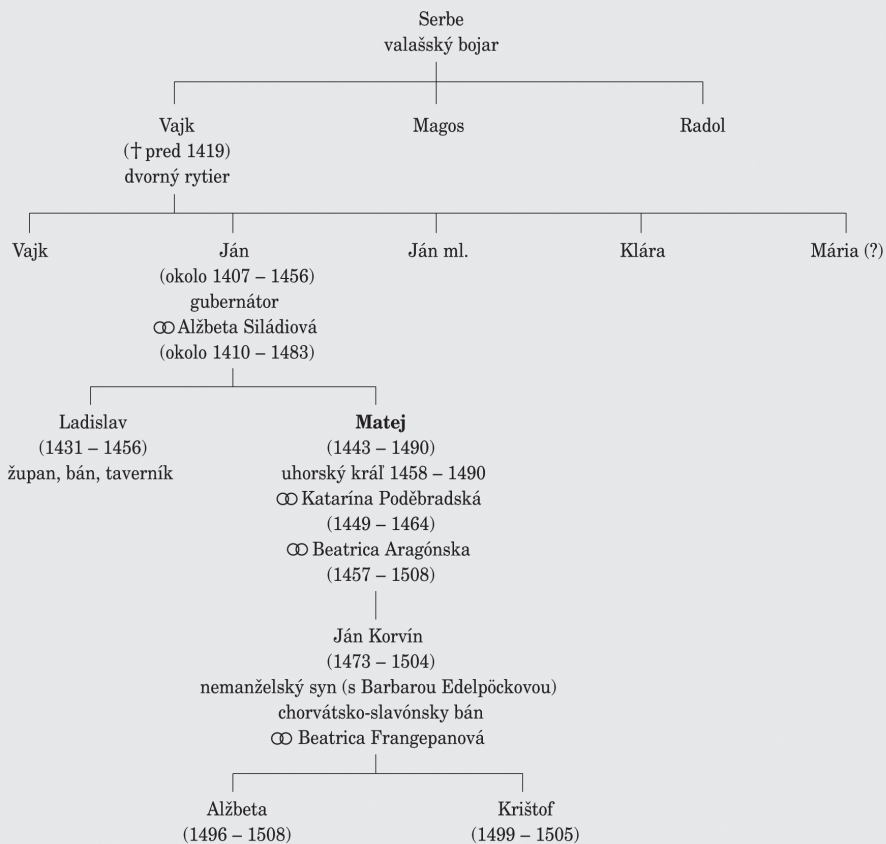
LUXEMBURGOVCI V 14. – 15. STOROČÍ

JAGELOVCI V 14. – 16. STOROČÍ

RODOKMEŇ HUŇADYOVCOV

Použité a odporúčané pramene, edície a literatúra

- Acta litteraria Musei Nationalis Hungarici. Tomus I. Ed.: Miller, Ferdinand. Budae 1818.
- ALTMANN, W: Eberhart Windeckes Denkwürdichkeiten zur Geschichte des Zeitalters Kaiser Sigismunds. Berlin 1893.
- BÁRTFAI SZABÓ, László: A Hunt-Paznan nemzetségbeli Forgách család története. Esztergom 1910.
- BERTÉNYI, Iván: Magyar történeti szöveggyűjtemény 1000 – 1526. Budapest : Osiris Kiadó, 2000.
- BONFINI, Antonius de: Rerum Ungaricarum decades. I.– IV. tom. Eds.: FÓGEL, I. – IVÁNYI, B. – JUHÁSZ, L. – KULCSÁR, M. – KULCSÁR, P. Lipsiae – Budapestini 1936 – 1941, 1976.
- BOROSY, András: Hadseregletyszámok a X. – XIV. században. In: Hadtörténelmi Közlemények, roč. 105, 1992, č. 4, s. 3-32.
- Codex diplomaticus domus senioris comitum Zichy de Zich et Vásonkeö. A zichi et vásonkeö gróf Zichy – család idősb-agának okmánytára I – XII. Budapest 1871 – 1931.
- Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis X. – XI. Ed.: Fejér, Georgius. Budae 1841 – 1844.
- Corpus Juris Hungarici. Werbőczy István Hármaskönyve. Ed.: MÁRKUS, D. – KOLOSVÁRI, S. – ÓVÁRI, K. Budapest 1897.
- Corpus Juris Hungarici. Magyar Törvénytár. 1000 – 1526. évi törvénycikkek. Ed.: Márkus, Dezső. Budapest 1899.
- Diplomatarium comitatus Sarosiensis. Ed.: Wagner, Carolus. Posonii et Cassoviae, 1780.
- Dejiny Prešova 1. Zost.: Sedlák, Imrich. Košice : Východoslovenské vyd., 1965.
- Dejiny Slovenska I. (do roku 1526). Bratislava : Veda, 1986.
- Dejiny Trnavy. Ed.: Šimončíč, Jozef – Watzka, Jozef. Bratislava : Obzor, 1989.
- Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti I. Bratislava : Národné literárne centrum, 1998.
- DÖRY, F. – BÓNIS, G. – BÁCSKAI, V.: Decreta regni Hungariae. Gesetze und Verordnungen Ungarns. 1301 – 1457. Budapest : Akadémiai kiadó, 1976.
- DÖRY, F. – BÓNIS, G. – ÉRSZEGI, G. – TEKE, S.: Decreta regni Hungariae. Gesetze und Verordnungen Ungarns. 1458 – 1490. Budapest : Akadémiai kiadó, 1989.
- DURDÍK, Jan: Bratislavský inventár palných zbraní. In: Historie a vojenství, roč. 52, 1967, č. 4, s. 573-592.
- DURDÍK, Jan: Husitské vojenství. 2. vyd. Praha : Naše vojsko, 1954.
- Eberhard Windecke emlékirata Zsigmond királyról és koráról. Ed.: Skorka, Renata. Budapest : História Alapítvány, 2008.
- ENGEL, Pál: Magyarország világi archontológiája 1301 – 1457. I. – II. Budapest : MTA

- Történettudományi intézete, 1996.
- ENGEL, Pál: Szent István birodalma. A középkori Magyarország története. Budapest 2001.
- ERDÉLYI, László: Magyarország törvényei Szent Istvántól Mohácsig. Budapest 1942.
- FRAKNÓI, Vilmos, ed.: Matyás király levelei II. Budapest 1895.
- GÁCSOVÁ, Alžbeta (ed.): Dokumenty k protifeudálnym bojom slovenského ľudu (1113 – 1848). Bratislava : Vyd. SAV, 1955.
- GÁCSOVÁ, Alžbeta: Boje Mateja I. proti Jánovi Jiskrovi z Brandýsa a bratříkom v rokoch 1458 – 1467. In: Historický časopis, roč. 25, 1977, č. 2, s. 157-216.
- GRAUS, Igor: Laické rytierske rády v Uhorsku 14. – 20. storočia (stav a perspektívy výskumu). In: Vojenská história, roč. 3, 1999, č. 2, s. 2-27.
- Historia critica regum Hungariae stirpis mixtae VI. – IX. Ed.: Katona, Stephanus. Colotzae – Budaë, 1792 – 1793.
- Husitské písně. Ed.: Daňhelka, Jiří. Praha : Československý spisovatel, 1952.
- HÚŠČAVA, Alexander: O činnosti zbojníckych družín na severovýchodnom Slovensku na konci 15. storočia. (Bardejovský výhrážny list vo svetle histórie) In: Historické štúdie, roč. 2, 1956, s. 181-215.
- Johannes de Thurocz: Chronica Hungarorum. I. Textus. Eds.: Galántai, E. – Kristó, Julius. Budapest 1985.
- Johannes de Thurocz: Chronica Hungarorum. II. Commentarii 1, 2. Comp.: Mályusz, Elemér – Kristó, Julius. Budapest 1988.
- CHALOUPECKÝ, Václav: Středověké listy ze Slovenska I. Bratislava – Praha : Melantrich, 1937.
- IVÁNYI, Béla: Eperjes Szabad királyi város levéltára 1254 – 1526. Szeged 1931.
- KADLEC, Karel: Verböczyovo Tripartitum a soukromé právo uherské i chorvatské šlechty v něm obsažené. Praha 1902.
- KEJŘ, Jiří: Husité. Praha : Panorama, 1984.
- KLEIN, Bohuš – RUTTKAY, Alexander – MARSINA, Richard: Vojenské dejiny Slovenska I. Stručný náčrt do roku 1526. Bratislava : VITA MO SR [1994].
- KNIEZSA, Štefan, ed.: Stredoveké české listiny. Budapest 1952.
- Korai magyar történeti lexikon (9 – 14. század). Főszerk: Kristó, Gyula. Budapest : Akadémiai Kiadó, 1994.
- KOTVAN, Imrich: Inkunábuly na Slovensku. Martin : Matica slovenská, 1979.
- KOVACHICH, Martinus Georgius: Supplementum ad Vestigia comitorum apud Hungaros ab exordio regni eorum in Pannonia, usque ad hodiernum diem celebratorum I. Budaë 1789.
- Krátke dejiny Slovenska. Zost. Mannová, Elena. Bratislava : Academic Electronic Press, 2003.
- KÖBLÖS, József – SÜTTŐ, Szilárd – SZENDE, Katalin: Magyar békeszerződések. 1000 – 1526. Pápa 2000.
- KRZYŻANOWSKI, Stanislaus: Album palaeographicum. Ed. 4, Cracoviae : Universitas Iagellonica, 1959 – 1960.
- KUBINYI, András: Mozgósítási és hadseregellátási problémák Mátyás alatt. In: Hadtörténelmi Közlemények, roč. 103, 1990, č. 1, s. 66-73.

- KUBINYI, András: Politika és honvédelem a Jagellók Magyarorszáგában. In: *Hadtörténelmi Közlemények*, roč. 113, 2000, č. 3, s. 397-413.
- KULCSÁR, Péter: *Bonfini Magyar történetének forrásai és keletkezése*. Budapest 1973.
- LACLAVÍKOVÁ, Miriam – ŠVECOVÁ, Adriana: *Pramene práva na území Slovenska I. Od najstarších čias do roku 1790*. Trnava : Typi universitatis Tyrnaviensis, 2007.
- Legendy a kroniky Koruny uherské*. Ed.: Pražák, Richard. Praha : Vyšehrad, 1988.
- Lexikón slovenských dejín*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1997.
- LUKAČKA, Ján: *Formovanie vyššej šľachty na západnom Slovensku*. Bratislava 2002.
- LUKCSICS, Pál: *XV. századi pápak oklevelei II*. Budapest : Magyar Tudományos Akadémia, 1938.
- LUKINICH, Imre: *A podmanini Podmaniczky család oklevéltára I*. Budapest 1937.
- MACEK, Josef: *Jagellonský věk v českých zemích (1471–1526)*. 1. Hospodářská základna a královská moc. 2. Šlechta. 3. Města. Praha 1992, 1994, 1998.
- MARSINA, Richard: *Stredoveké uhorské rozprávacie pramene a slovenské dejiny*. In: *Zborník Slovenského národného múzea – História* 24, 1984, s. 167-195.
- MATZ, Klaus-Jürgen: *Ki mikor uralkodott, kormányzott? Uralkodói táblák a világtörténelemhez. Császárok, királyok, államfők, miniszterelnökök és pártvezérek*. Budapest – Berlin – Heidelberg – New York – London – Paris – Tokyo – Hong Kong – Barcelona : Springer Verlag, 1994.
- MATZ, Klaus-Jürgen: *Wer regierte wann? Regententabellen zur Weltgeschichte*. München : Deutscher Taschenbuch Verlag, 1992.
- Monumenta Vaticana historiám regni Hungariae illustrantia II/1*. Budapestini 1884.
- MRVA, Ivan – SEGEŠ, Vladimír: *Dejiny Uhorska a Slováci*. Bratislava : Perfekt, 2012.
- NAGY, Gábor: *Magyar középkor 997 – 1526 (Forrásgyűjtemény)*. Debrecen 1999.
- Náše dejiny v prameňoch*. Pripr.: Ratkoš, Peter – Butvin, Jozef – Kropilák, Miroslav. Bratislava : Slov. pedagog. nakl., 1971.
- Náše národní minulost v dokumentech. Chrestomatie k dějinám Československa 1. díl. (Do zrušení nevolnictví)*. Přípr.: Husa, Václav. Praha : Nakl. ČSAV, 1954.
- NEUMANN, Tibor: *A Szapolyai család oklevéltára I. Levelek és oklevelek (1458 – 1526)*. Budapest : MTA, 2012.
- NOVÁK, Jozef: *Slovenské mestské a obecné erby*. Bratislava 1967.
- Ottov historický atlas Slovensko*. Zost.: Kršák, Pavol. Praha : Ottovo nakladatelství, 2009.
- ÓVÁRY, László: *Mátyás király szárazföldi és vízi haderejének leírása az 1479-ki hadjáratból*. In: *Történelmi Tár*, 1885, s. 762-764.
- PAULINY, Eugen: *Dejiny spisovnej slovenčiny od začiatkov po súčasnosť*. Bratislava 1983.
- Petrus Ransanus Epithoma Hungararum. Curam gerebat Petrus Kulcsár*. Budapest 1977.
- Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov V. Prvý cisár na uhorskom tróne*. Vedúci aut. kol.: Bartl, Július. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2001.
- Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov VI. Pod osmanskou hrozbou*. Zost.: Lukačka, Ján. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2004.
- RATKOŠ, Peter, ed.: *Dokumenty k baníckemu povstaniu na Slovensku*. Bratislava 1957.

- RATKOŠ, Peter: Ohlas uhorskej roľníckej vojny r. 1514 na území Slovenska. In: *Nové obzory*, roč. 17, 1975, s. 125-134.
- SEGEŠ, Vladimír: Hlavné črty zástoja miest na Slovensku v uhorskom stredovekom vojenstve. In: *Vojenská história*, roč. 2, 1998, č. 1, s. 3-20.
- SEGEŠ, Vladimír: Od rytierstva po žoldnierstvo. Stredoveké vojenstvo v Uhorsku so zreteľom na Slovensko. Bratislava : MO SR, 2004.
- SEGEŠ, Vladimír a kol.: *Kniha kráľov. Panovníci v dejinách Slovenska a Slovákov*. 4. vyd. Bratislava : SPN – Mladé letá, 2010.
- SEGEŠ, Vladimír: Legislatívno-právny rámec uhorského vojenstva do sklonku 14. storočia. In: *Vojenská história*, roč. 3, 1999, č. 1, s. 3-19.
- SEGEŠ, Vladimír: Legislatívno-právny rámec uhorského vojenstva za kráľa Mateja Korvína In: *Vojenská história*, roč. 5, 2001, č. 2, s. 3-19.
- SEGEŠ, Vladimír: Regulácia disciplíny a zásobovania mestských žoldnierov v stredoveku. In: *Z Bardejova po Prešporok. Spoločnosť, súdnictvo a vzdelanosť v mestách v 13. – 17. storočí*. Eds.: Csukovits, E. – Lengyelová, T. Prešov – Bratislava 2005, s. 168-175.
- SEGEŠ, Vladimír: *Remeslá a cechy v starom Prešporoku*. Bratislava : Marenčin PT, 2010.
- SEGEŠ, V.: Organizácia, výzbroj a taktika vojska kráľa Mateja Korvína. In: *Vojenská história*, roč. 11, 2007, č. 3, s. 55-69.
- SEGEŠ, Vladimír: Vojensko-reformné úsilie Žigmunda Luxemburského. In: *Verbum historiae*. Ed.: Letz, R. – Kačírek, L. Bratislava 2008, s. 44-50.
- SEGEŠ, Vladimír – ŠEĎOVÁ, Božena, eds.: *Pramene k vojenským dejinám Slovenska I/1. Od najstarších čias do konca 10. storočia*. Bratislava : Vojenský historický ústav, 2010.
- SEGEŠ, Vladimír – ŠEĎOVÁ, Božena, eds.: *Pramene k vojenským dejinám Slovenska I/2. 1000 – 1387*. Bratislava : Vojenský historický ústav, 2011.
- SOKOLOVSKÝ, Leon: *Prehľad dejín verejnej správy na území Slovenska I. časť (Od počiatkov do roku 1526)*. Bratislava : Metodické centrum mesta Bratislavy, 1995.
- SOPKO, Július: *Kroniky stredovekého Uhorska. Stredoveké Slovensko očami kráľovských a mestských kronikárov*. Budmerice : Rak, 1995.
- STANISLAV, Ján: *Dejiny slovenského jazyka III. Texty*. Bratislava 1957.
- STANISLAV, Ján: *Modlitby pri kázni zo Spišskej Kapituly. Jazykovedný zborník Slovenskej akadémie vied a umení 4*. Bratislava 1950.
- Staročeské vojenské řády*. K vyd. přípr.: Svejkovský, František. Praha : Orbis, 1952.
- SZENTPÉTERY, Emericus: *Scriptores rerum Hungaricarum I-II*. Budapestini 1937 – 1938.
- ŠTENPIEN, Erik: *Tripartitum*. Bratislava : Eurokodex, 2008.
- Súpis pamiatok na Slovensku I. – III*. Bratislava : Obzor, 1967 – 1969.
- SZENTKLÁRAY, J.: *A dunai hajóhad története*. Budapest 1885.
- TÓTH, Zoltán: *Mátyás király idegen zsoldosserege. A fekete sereg*. Budapest 1925.
- Thuróczy János a Magyarok krónikája. Ford.: Horváth, János. Budapest : Magyar Helikon, 1978.
- TRINGLI, István: Középkori oklevelek kiadásának problémái. In: *Fons*, roč. 7, 2000, č. 1, s. 7-40.
- VARSÍK, Branislav: *Husitské revolučné hnutie a Slovensko*. Bratislava 1965.

- Vojenské dejiny Slovenska a Slovákov slovom a obrazom. Ved. aut. kol.: Segeš, Vladimír. Bratislava : MO SR – Vojenský historický ústav, 2013.
- VRTEL, Ladislav: Osem storočí slovenskej heraldiky. Martin : Matica slovenská, 1999.
- WAGNER, Carolus: *Analecta Scephusii sacri et profani I. Posonii – Cassoviae 1774.*
- WAGNER, Carolus: *Diplomatarium Comitatus Sarosiensis, quod ex tabulariis et codicibus manuscriptis eruit Carolus Wagner. Posonii – Cassoviae 1780.*
- Zsigmondkori oklevéltár I. (1387 – 1399). Összeállította: Mályusz, Elemér. Budapest 1951; II/1-2 (1400 – 1410). Budapest 1956, 1958; III. (1411 – 1412). Budapest 1993.
- ŽIŽKA, Jan: *Na množství nehleďte. Kronika – řád – listy.* Praha : Naše vojsko, 1946.
- ŽUDEL, Juraj: *Stolice na Slovensku.* Bratislava : Obzor, 1984.

Výberový menný a miestny register k zväzkom I/1, I/2, I/3

Menný register

Aba, Omodej 2/156-158, 168, 203

Aba, Pekný (Veľký) 2/158, 203

Aba, Samuel 2/11, 64, 235

Abba, vacovský biskup 2/170

Aksamit, Peter 3/29-31, 184, 232, 249, 263

Albrecht I. Habsburský, rakúsky vojvoda a nemecký kráľ 2/147-151, 153, 237

Albrecht I. Habsburský uhorský a český i nemecký kráľ, ako rakúsky vojvoda Albrecht (V.) 3/13, 21-23, 15, 64, 130, 136, 139, 142-144, 146-147, 149-152, 153, 156, 160, 166-167, 229-230, 232, 248-249, 260, 333

Albrecht (II.) Habsburský, rakúsky a štajerský vojvoda 2/184-185, 248

Albrecht (VI.) Habsburský, rakúsky vojvoda 3/148, 150

Alexander Veľký 1/75; 2/52, 53

Alexander, varadínsky biskup 2/69

Alfréd Veľký, anglosaský kráľ 1/259

Álmoš 2/52-55, 235

Alžbeta Luxemburská 3/15, 21-24, 94, 130, 139, 142-143, 149, 153-154, 158-160, 162-163, 167-168, 230, 232, 248-249, 251, 256, 333

Alžbeta Piastovská 2/192, 203, 204, 205, 208, 219

Alžbeta Uhorská (Durínska) 3/146, 150

Arnulf 1/116, 117, 182, 222-226, 228, 257, 268, 288

Arpád 1/119, 279, 288; 2/55, 56, 58

Atila 1/14, 124, 126, 129, 286; 2/54, 59; 3/245

Augustín, záhrebský biskup 2/168, 170

Bajan 1/148-150, 192

Bajazid 3/11, 35, 332, 334

Bakóc, Tomáš, 3/36, 283

Balaša, Demeter 2/158

Bánfi, Mikuláš 3/19, 103, 281

Bánfi, Pavol 3/239

Bánfi, Žigmund 3/16, 72

Bartolomej, päťkostolský biskup 2/69

Bartolomej, vesprímsky biskup 2/86

Bartoš (Bartošek) z Hartvíkovic 3/30, 183-184, 191

Bátori (Báthory, z Bátoru), Juraj 3/262, 281

Bátori (Báthory, z Bátoru), Štefan 3/36, 223, 283, 285, 312, 325

Batu chán 2/15, 236, 104, 113

Belizar 1/132, 133

Belo I. 2/11, 50

Belo II. 2/46-47, 49, 236

Belo III. 2/14, 17, 45, 47, 52, 68, 71, 192, 236

Belo IV. 2/14-17, 66, 68, 71, 77, 85, 88, 90, 92, 94, 98, 100, 102, 104, 112-115, 117, 119, 121, 123, 125, 128, 130-132, 134, 137, 141, 143, 146, 161, 187, 188, 236

Benedikt, vesprímsky biskup 2/168, 170

Bertold, kaločský arcibiskup 2/61

Bešeň (Bissenus), Pavol 3/13, 60

Blažek z Borotína 3/20, 228, 248

Boleslav I. Chrabrý 2/10, 63-65, 235

Boleslav, ostrihomský arcibiskup 2/178

Boleslav, vacovský biskup 2/48

Bornemisa, Ján 3/262, 319, 325

Brankovič, Juraj 3/26, 149, 169, 173, 233, 248

Brankovič, Lazar 3/149

Brankovič, Štefan 3/172

Braslav, dolnopanónsky knieža 1/117, 228

Brcál, Martin 3/30, 183-184

Brcál, Mikuláš 3/27, 30, 140

Brezovický, Štefan 3/19, 93-94

Brikcius, vacovský biskup 2/69

Břetislav, moravský a český knieža 2/10, 235

Bubek (Bebek), Detrik 3/12

Bubek (Bebek), Imrich 3/25, 156

Bubek (Bebek), Ján 3/27, 281

Bubek (Bebek), Ladislav 3/45

Bubek (Bebek), Štefan 2/212, 220; 3/26-27, 45, 262

Celjská, Barbora 3/13, 19, 50, 57, 60-63, 93-94, 136, 215, 247

Celjský (z Celje), Fridrich 3/60, 135, 248

Celjský (z Celje), Hermann 3/13, 60, 138, 247

Celjský (z Celje), Ulrich 3/22, 144, 147-150, 153-154, 231-232, 238, 248-249, 251

Cesarini, Julián 3/24-25

Cudar, Ján 3/21, 102, 136

Cudar, Juraj 2/216, 221

Cudar, Šimon 3/104

Čák, Matúš Trenčiansky 2/147, 148, 151, 152, 156-159, 162, 164, 167, 168, 170, 175, 205, 237

Čajka, Mikuláš 3/164-165

Čáky, Mikuláš, 3/13, 16, 52, 53, 60, 72

Čapek (zo Sán), Ján 3/161, 173, 251

Čech, Peter 3/13, 60, 99, 156

Čelovský (z Čeloviec), Ján 3/87

Čupor, Mikuláš 3/33, 190, 257, 263

Dagobert 1/182-184, 245, 251, 287

Dezider, čanádsky biskup 2/61, 69

Dionýz zo Seče, jágerský biskup 3/152, 172, 231, 248

Dominik z Páztó 3/45

Dóža (Sikul, Székely), Juraj 3/36,

- 283, 285, 306, 309
 Drághi, Tomáš 3/223
 Drakul, Vlad 3/25
 Druget, Bartolomej 3/183-184
 Druget, Ján 2/205
 Druget, Juraj 3/173
 Druget, Mikuláš 2/214, 221
 Druget, Štefan 3/183-184
 Eberhard, varadínsky a záhrebský biskup 3/56, 63
 Erdőháty, Ladislav 3/179-180
 Elderbach (Ellerbach), Berchtold 3/179-180
 Engelsalk 1/113, 219, 221-223, 257
 Ferdinand Habsburský 3/39, 312-313
 Filip II., francúzsky kráľ 2/45
 Forgáč, Blažej 2/229, 231
 Forgáč, Ján 3/103
 Forgáč, Peter 3/50, 77, 103
 Frangepan (Frankopan), Bartolomej 3/150, 280-281
 Frangepan (Frankopan), Rajnold 3/156, 280-281
 Frank zo Sečian 3/18, 102
 František z Hája 3/33, 252
 Fridrich III. Habsburský, rímsko-nemecký kráľ a cisár 3/13, 23-25, 158-159, 166-167, 170, 173, 231, 238, 242, 245, 250-251, 263
 Gašpar z Rašky 3/38, 326-328, 331
 Gašpar zo Slopnej 3/181-182
 Gejza I. 1/119, 288; 2/11, 50, 199-201, 235
 Gejza II. 2/47, 236
 Gereb, Peter 3/281
 Gorjanský (z Gorjan), Ján 3/13, 60, 64, 99, 224, 246
 Gorjanský (z Gorjan), Ladislav 3/22, 144, 149, 156, 231, 239-240, 251
 Gorjanský (z Gorjan), Mikuláš st. 2/218, 221; 3/224, 246
 Gorjanský (z Gorjan), Mikuláš ml 3/12, 13, 16, 51, 60, 64, 72, 135, 224, 246-248
 Gróf, Ján zo Sv. Jura a z Pezinka 3/179-181, 280-281
 Gróf, Juraj zo Sv. Jura a Pezinka 3/143, 149, 280-281
 Gróf, Mikuláš zo Sv. Jura a Pezinka 3/143, 149, 280-281
 Gróf, Žigmund zo Sv. Jura a z Pezinka 3/179-180, 280-281
 Grófová, Cecília 3/16, 88
 Habsburský, Maximilián 3/34-35, 270, 334
 Hédervári (z Héderváru), Henrik 3/231, 248
 Hédervári (z Héderváru), Ján 3/231, 248
 Hédervári (z Héderváru), Ladislav 3/30, 231, 248, 237, 250, 255, 262
 Hédervári (z Héderváru), Vavrínek 3/23, 156, 159
 Henrich I. 1/282, 283
 Henrich II. Svätý 2/30
 Henrich III. 2/11, 205, 235
 Henrich IV. 2/11, 235
 Henrich V. 3/14
 Henrich, bavorský vojvoda 2/166
 Henrich z Tamási 3/60
 Hermanaricus 1/122, 124, 129
 Hluška, Ján 3/161
 Holý, Prokop 3/16-17, 333
 Horovecký, Ondrej 3/218, 220
 Huba 2/56-58
 Huňady, Ján 3/23-28, 30, 139, 156, 169-170, 213, 231-234, 236, 249-251, 255, 262-263, 265
 Huňady, Ladislav 3/30, 142, 239-240, 333
 Hus, Ján 3/15, 225-226, 247, 262
 Chatzon 1/153, 154, 158
 Ilocký (z Ujlaku, z Fraštáku), Mikuláš 3/25, 147, 148 150, 155, 156, 169
 231, 239, 248, 251, 256, 263-264
 Ilocký (z Ujlaku), Vavrínek 3/260, 264, 280-281
 Imrich (syn Štefana I.) 2/18, 26
 Imrich, varadínsky biskup 2/170
 Jakšič, Demeter 3/257, 263
 Jakub, nitriansky biskup 2/106
 Jakub, vacovský biskup 2/61
 Ján Albrecht Jagelovský 3/34-35, 260, 264, 269, 270-274
 Ján, nitriansky biskup 2/168, 170
 Ján, ostrihomský arcibiskup 2/69
 Ján z Alšanu 3/13, 60
 Ján z Čazmy (Pannonius), pätkostolský biskup 3/33-34, 243, 252
 Ján z Krbavy 3/13, 60
 Ján z Krnče 3/43
 Ján z Olešnice 3/151
 Ján z Páztó, 3/45
 Ján z Tamási 3/13, 60
 Ján z Tančina 3/130, 155, 158
 Ján z Vrbna 3/95
 Ján zo Senje 3/153-155
 Ján zo Sv. Jána 3/191
 Ján zo Žabokriek 3/77
 Ján zo Žerotína a Fulneka 3/219
 Jindřich z Lipé 2/165, 167
 Jiskra, Ján 3/23, 25-31, 139-140, 158-159, 161, 164-165, 169, 184, 191, 210, 232, 236-237, 249-251, 255-256, 262-263, 333-334
 Jób, ostrihomský arcibiskup 2/48
 Jošt Luxemburský, moravský markgróf 3/44, 135-136
 Juraj (Gregor), rábsky biskup 2/106
 Juraj z Alšanu 3/60
 Juraj z Krnče 3/43
 Juraj zo Žabokriek 3/77
 Kadoča 2/56-58
 Kajdan chán 2/104, 109, 113
 Kalan, pätkostolný biskup 2/48, 61
 Kán, Ladislav, sedmohradský vojvoda 2/156
 Kaplň, Peter 3/76
 Karol I. Veľký 1/208, 214, 246, 247, 250, 287; 3/268
 Karol II. Lysý 1/204-207, 287
 Karol II. Malý 3/12, 51; 3/138, 223
 Karol III. Tučný 1/214, 218, 221, 228, 229, 257, 267, 268
 Karol I. Róbert Anjouovský 2/156-160, 170-172, 174, 177, 183, 185-186, 193, 195, 198, 203-207, 237
 Karol II. Anjouovský (Neapolský)

2/159, 168, 229, 237
 Karol IV. Luxemburský 2/166, 167, 183, 185, 217; 3/15, 202
 Karol z Krbavy 3/13, 60, 99
 Karolman (Karloman) 1/113, 204-206, 212, 215-222, 227, 229, 249, 267, 268, 272, 287
 Karvalda 1/65-67, 285
 Kazimír III. Veľký Piastovský 2/166, 167, 183, 185, 209, 217, 237
 Kazimír IV. Jagelovský (Jagiello) 3/33, 149, 153, 166, 202, 243-244, 248, 252, 263
 Kazimír V. Jagelovský (Jagiello) 3/33-34
 Kerzký, Ján 3/181-182, 232, 249
 Kiniži, Pavol 3/259
 Kocel' 1/116, 212-213, 240, 244-245, 248, 250-251, 276, 280, 287
 Koloman 2/11, 13-14, 35, 69, 77, 105, 113, 202, 235-236
 Komorovský, Mikuláš 3/140, 139, 162, 164-165, 249-250, 263
 Komorovský, Peter 3/23, 29-30, 139, 191, 232, 237, 249-250, 256, 263
 Kompolt (Kompolthi), Ján 3/237, 250, 255, 262
 Kompolt (Kompolthi), Pavol 3/18, 102
 Kompolt (Kompolthi), Žigmund 3/281
 Konrád I. Mazovský 2/144, 146
 Konrád II., rímsko-nemecký kráľ a cisár 2/10, 30, 235
 Konrád III., nemecký kráľ 2/13, 42
 Konštantín Filozof, Cyril 1/236, 238-240, 242, 255, 287
 Konštantín VII. Porfyrogenetos 1/275, 288
 Kopaj 2/204, 205
 Kopán 1/288
 Korvín, Ján 3/260, 264
 Koudelník, Velek 3/17
 Kovačič, Martin Juraj 2/134
 Kozma, rábsky biskup 2/69
 Kutej (Kudej) Peter 3/17
 Kuten 2/103
 Lack, Jakub zo Szantó 3/13, 60
 Lackfi, Mikuláš 2/216, 217
 Lackfi, Ondrej 2/210, 220
 Lackfi, Štefan 2/212, 220, 223-224
 Ladislav Anjouovský (Neapolský) 3/12, 51, 53, 138, 224-225, 246, 246-247
 Ladislav Lysý (Arpádovský) 2/55, 235
 Ladislav I. (Svätý) 2/11, 29, 31, 35, 50, 51, 199, 200; 3/250
 Ladislav II. 2/14, 236
 Ladislav IV. Kumánsky 2/16, 144, 148, 237
 Ladislav V. Pohrobok 2/162, 163; 3/23-25, 28, 130, 139, 142-143, 147-150, 153, 160, 172, 230-231, 238-239, 241, 248-249, 251
 Ladislav, päťkostolský arcibiskup 2/178
 Ladislav z Kaníže 3/239, 281
 Ladislav z Viesky 3/77
 Ladislav zo Sečian 3/18, 102
 Lazarevič, Štefan 3/13, 60
 Leško 2/144, 145
 Leustach 2/72, 74; 3/11, 45
 Lev VI. Múdry 1/120, 261
 Ludanický, Tomáš 3/138
 Luxemburský, Ján 2/164, 166, 167, 183, 185, 186, 209, 220, 237
 Luxemburský, Karol, pozri Karol IV.
 Lysý, Jakub Borša 2/156
 Lysý, Ladislav 2/10
 Eudovít I. Veľký Anjouovský 2/159-161, 177, 183, 189, 191, 204, 207-209, 211-214, 217-224, 226-228, 237; 3/10-11, 13, 23, 56
 Eudovít I. Pobožný, rímsky cisár a franský kráľ 1/204, 207, 208, 287
 Eudovít II. Jagelovský 3/37-38, 310, 312, 319, 325, 327, 331
 Eudovít II. Nemec, východofranský kráľ 1/113, 114, 204-208, 214-218, 227, 229, 230, 248, 249, 251, 252, 253, 258, 267, 268, 272, 274, 287, 288
 Eudovít III. 1/267, 268
 Eudovít IV. Dieťa 1/228
 Eudovít VII., francúzsky kráľ 2/13
 Maďar, Blažej 3/31, 190, 210, 212
 Magog, biblický kráľ 2/52
 Marcali, Dionýz 3/15
 Marcali, Mikuláš, 3/52, 53
 Marcus Aurelius 1/12, 76, 81, 84-88, 90, 91, 100, 286
 Marobud 1/10, 64, 65, 67
 Maróti (z Marótu, Morovič), Ján 3/13, 17, 60, 99, 155, 224-225, 246, 246
 Martin, jágerský biskup 2/168, 170
 Matej I. Korvín 3/13, 21, 30-35, 37, 64, 65, 123, 139, 174-176, 180, 183, 186, 188-202, 209-210, 212-214, 218-221, 232, 239-245, 249-259, 262-265, 270, 280, 319, 334
 Matej, ostrihomský arcibiskup 2/106, 113
 Matej, vacovský biskup 2/86
 Matej, vesprímsky biskup 3/156, 231
 Matej z Kňažíc 3/27, 29, 31
 Matko zo Srebrenice 3/99, 228
 Mária Anjouovská 2/159, 168, 218, 229, 237
 Maximilián I. Habsburský 3/34-35, 270, 334
 Melichar zo Slopnej 3/218-219
 Mehmed II. Veľký 3/241, 245, 248-249, 252, 333
 Metod, sv. 1/231, 236, 245, 250, 252-254, 287-288
 Michal, nitriansky knieža 1/119
 Michal III., byzantský cisár 1/238, 244
 M(i)eško 2/63, 65
 Mikuláš I. 1/242, 244
 Mikuláš, rábsky arcibiskup 2/178
 Mikuláš, záhrebský biskup 2/196
 Mikuláš z Krnče 3/40-41, 43
 Mikuláš z Lefantoviec 3/77
 Mikuláš zo Sečian 3/16, 72
 Mikuláš zo Stiboríc 3/22
 Mojmir I. 1/113, 116, 214, 248, 251, 287

- Mojmír II. 1/117, 288; 2/60
Murad II. 3/230, 248, 233, 235, 248
Nádašdy (z Nádašdu), Michal 3/13, 16, 60, 72
Nádašdy (z Nádašdu), Tomáš 3/312
Nasavský, Adolf 2/149-151, 153
Obrand, nitriansky biskup 2/48
Ogotaj 2/113, 236
Ondrej Anjouovský, 2/204, 208, 209, 211, 223, 224
Ondrej I. 2/11, 50, 55, 60, 205
Ondrej II. 2/14, 59, 61, 66, 71, 74, 76, 77, 81, 84, 92, 113, 134, 136, 191, 192, 197, 220, 236; 3/150
Ondrej III. 2/16, 147-151, 167
Orság, Michal z Gutu 3/25, 149, 153, 156, 158, 214, 228, 263
Orseolo, Peter 2/11, 64, 198, 205, 235
Osvald zo Sečian 3/102
Oto I. Veľký 1/275, 280, 288
Otto z Freisingu 2/13, 42
Óvári, Štefan 3/191
Palóci (z Pavloviec), Imrich 3/18
Palóci (z Pavloviec), Juraj 3/102, 149
Palóci (z Pavloviec), Ladislav 3/27, 31, 153, 247
Palóci (z Pavloviec), Šimon 3/27
Palóci (z Pavloviec), Tomáš 3/27
Pavol zo Stredy 3/77
Péči, Pavol 3/13, 60
Perínsky (z Perína), Imrich 3/13, 102, 281
Perínsky (z Perína), Ján 3/18, 98, 102, 152-155, 159
Perínsky (z Perína), Mikuláš 3/19, 87, 158-159, 161, 164, 252
Perínsky (z Perína), Peter 3/13, 16, 60, 72
Perínsky (z Perína), Štefan 3/183
Peter, jágerský biskup 2/48
Peter, pätkostolný biskup 2/168, 170
Peter, rábsky biskup 2/61
Peter z Radkova 3/29, 31, 140
Peter z Rigácsa 3/87
Peter zo Snakova 3/29
Piaстовský, Ladislav, opolský knieža 3/45
Pipin 1/182, 208, 246
Pipo z Ozory 3/13, 16, 60, 72, 228, 247
Poděbradský (z Poděbrad), Juraj 3/188-189, 240-241, 249, 251, 334
Podmanický, Ján 3/282
Podmanický, Ladislav 3/31, 213-214, 218, 220
Podmanický, Silvanis 3/47
Pohároš, Peter 2/209
Pongrác (zo sv. Mikuláša), Ján 3/25-26, 30, 139, 156, 170, 181-182, 191
Pongrác II. (zo sv. Mikuláša) 3/232, 237, 239, 249, 251, 256, 263
Postulat, Mikuláš, rábsky biskup 2/168, 170
Pribina 1/116, 117, 227, 244, 245, 248, 249, 251, 280, 287
Priskos 1/165-172, 174-176, 178-181
Prokop Luxemburský, moravský markgróf 3/44-45, 135-136, 138, 332
Prokúpek 3/16
Přemysl Otakar II. 2/15, 16, 144, 146, 236, 237
Puchala, Dobeslav 3/17, 93
Rastislav 1/113, 204-206, 208, 212, 214-219, 227, 229, 238-239, 245, 287
Radulf 1/184-185
Radun 2/115
Ratbod 1/212, 248, 249, 251, 287
Ratimír 1/248, 251, 282, 283
Reynold, sedmohradský biskup 2/106, 113
Robert, vesprímsky biskup 2/61, 69
Rodulf 1/131
Rozhanovský (Rozgoň), Ján 3/16, 27, 72, 104, 247
Rozhanovský (Rozgoň), Juraj 3/25, 27, 76
Rozhanovský (Rozgoň), Osvald 3/26
Rozhanovský (Rozgoň), Peter 3/102
Rozhanovský (Rozgoň), Rajnold 3/33
Rozhanovský (Rozgoň), Sebastián 3/30-31, 174-175, 181, 239
Rozhanovský (Rozgoň), Šimon 3/12, 75, 155, 165, 172, 231, 252
Rozhanovský (Rozgoň), Štefan 3/75, 16, 20, 22, 76, 88, 156, 162
Rudolf I. Habsburský 2/16, 237
Salan 2/54-56
Samo 1/182, 245
Sandzivoj, kališský palatín 3/47
Saul, kaločský arcibiskup 2/48
Serafín, ostrihomský arcibiskup 2/35
Serba 3/65
Séči (zo Seče), Dionýz 3/23, 27, 150, 248
Séči (zo Seče), Mikuláš, rytier 2/209
Séči (zo Seče), Mikuláš, barón 3/13, 60
Séči (zo Seče), Tomáš 3/148, 150, 231, 248
Schlik, Gašpar 3/172
Sido, kvádsky kráľ 1/11, 63, 66, 285
Siládi, Michal 3/239-240, 251
Slavomír 1/113, 230
Slovačko 3/232, 249
Sovárd 2/56-58
Stibor zo Stiboric st. 3/10, 12-13, 17-18, 47, 51, 60, 136
Stibor zo Stiboric ml. 3/19, 77, 95-96, 102, 104, 217
Sulejman (Süleyman) II. 3/37-39, 307, 334
Sübotej 2/15
Svätopluk I. 1/113-117, 230-231, 257, 267, 268, 269-271, 287-288
Svätopluk II. 1/117, 218-225, 228, 288
Šafranec, Peter 3/91-92
Šafranec, Peter, rotmajster 3/274
Šafranec, Stanislav, rotmajster 3/273
Šalamún 1/149; 2/11, 50, 199,

201, 235
 Šimon, varadínsky biskup 2/61
 Šimon, vesprímsky biskup 3/152, 172
 Šimon z Logodu 3/37
 Šimon zo Sečian 3/13, 60
 Šmikovský, Henrich 3/181-182
 Štefan (syn Bela IV.) 2/15, 16
 Štefan I. Svätý (Vajk) 1/119, 288; 2/10, 12, 18, 26, 29-31, 35-37, 41, 50-51, 60, 63-64, 66, 68, 70, 77, 80, 81-82, 134, 192, 235; 3/23, 157
 Štefan II. 2/198, 202, 205, 235, 236
 Štefan III. 2/14, 87, 236
 Štefan IV. 2/14, 236
 Štefan V. 2/137, 140, 141, 144, 146, 168, 220, 236
 Štefan, jágerský biskup 3/45, 46
 Štefan, vacovský biskup 2/94, 104, 108
 Štefan, záhrebský biskup 2/61, 69
 Štefan z Kaniže 3/223-224, 246, 281
 Štefan z Lieskovca 3/43
 Štiavnický, Gregor 3/191
 Šubič, Juraj 2/156,
 Švehla, Ján 3/32, 186, 242
 Takšoň 1/279, 288
 Takulf 215, 216, 227
 Talafúz, Ján 3/26, 29-31, 140, 163, 165, 173, 232, 249, 256
 Tettauier, Viliam 3/218-220
 Tomáš, jágerský biskup 2/61, 69
 Tomáš, ostrihomský arcibiskup 2/168, 170
 Tomáš, vacovský biskup 2/146
 Tomáš z Ludanic 3/12
 Tomori, Pavol 3/38
 Tovačovský, Ján 3/16
 Tököly, Imrich 2/87
 Tóth, Ladislav 3/99
 Tóth, Vavrinec 3/103
 Ugeg 2/52, 53
 Ugolín, kaločský arcibiskup 2/106
 Ugrín, kaločský arcibiskup 2/69
 Upor, Štefan, sedmohradský biskup 3/, 16, 72
 Václav I. 1/282-283
 Václav II. Přemyslovský 2/163, 172, 174
 Václav III. Přemyslovský (Ladislav) 2/156, 160, 162, 172, 174
 Václav IV. Luxemburský 3/16, 108, 113, 136, 138, 247
 Vajk, pozri Štefan I.
 Vajk, rytier 3/65
 Valgata, Martin 3/28, 30-31, 237, 250
 Vanek (Vaňko) z Rachmanova 3/30
 Vangio, kvádsky kráľ 1/11, 63, 66, 285
 Vannius, kvádsky kráľ 1/11, 63, 66, 285
 Vasari, Tomáš 2/215, 221
 Vavrinec, hranskobeňadický opát 2/72, 83
 Vavrinec, vacovský arcibiskup 2/178
 Vavrinec z Kalinowa 3/130
 Vavrinec z Lieskovca 3/43
 Vazul 2/10, 60, 205
 Ventura (Bonaventura), Gašpar 3/48, 133
 Ventura (Bonaventura), Jakub 3/46, 48-49
 Verbóci (Verbóczy, z Vrboviec), Štefan 3/36, 38, 292, 307, 322, 325, 331
 Viklef, Ján 3/75, 225
 Villerm, sedmohradský biskup 2/61
 Viliam (Wilhelm) 1/113, 219, 221-223, 257
 Villani, Matteo 2/189
 Vincent, kaločský arcibiskup 2/168, 170
 Vincent, vacovský biskup 3/27
 Vitéz (zo Sredny), Ján 3/33-34, 243, 252
 Vitold, litovský knieža 3/67, 91, 135-136, 332
 Vladislav I. Jagelovský (Jagielło), 2/219; 3/68-70, 91, 332
 Vladislav I. (III. ako poľský kráľ) Jagelovský 3/21, 23-25, 130, 139, 152-163, 170-172, 231-233, 245, 248-249, 251-252, 263, 333
 Vladislav II. Jagelovský 3/14, 34-35, 149, 192-196, 198-202, 246-247, 253-254, 260, 264-265, 269, 270-272, 280, 283, 292, 334
 Wittelsbach, Oto 2/156, 160
 Zach, Felicián 2/198, 204-205
 Záleský, Ján 3/271
 Zápoľský, Imrich 3/31
 Zápoľský, Ján 3/36, 39, 307, 310-313, 325
 Zápoľský, Štefan 3/31, 34, 185, 252, 264, 280- 281
 Zobor 2/57, 60
 Zmrzlík, Ján 3/17
 Žalud, Václav 3/183-184
 Žigmund Luxemburský 2/159, 218-219, 221, 237; 3/10-21, 40, 42, 45, 47-48, 50-51, 54, 56-57, 60-63, 65, 67, 68, 75, 76, 83,88, 90-91, 97, 103, 105-106, 115, 122-123, 127, 135-138, 147, 155, 176, 215, 223-225, 246-249, 251, 314, 332-333
 Žižka, Ján 3/78-79, 81, 137, 226-229, 246-247

Miestny register

- Aachen 3/115, 248, 332
Adrianopol (Edirne) 1/98, 138, 163, 188, 193, 202, 286
Alba Regia, pozri Stoličný Belehrad
Alba Iulia 2/30, 111, 113; 3/66, 240
Aquincum 1/12, 76, 105; 2/59
Bánvlyk, pozri Vlyk
Banská Belá 3/250
Banská Bystrica 2/125, 126; 3/37, 139, 141, 187, 250, 287, 307, 326-330, 334
Banská Štiavnica 2/61, 236; 3/38, 250, 326
Bardejov 3/23, 139; 3/151, 153, 158-159, 184-185, 250, 286, 305, 311-313, 317, 332
Beckov 2/187; 3/135, 137, 216
Belehrad 1/116, 129, 149, 278; 2/200; 3/15, 24, 37, 250-251, 333
Benátky 2/189, 211, 236; 3/10, 15, 68, 247
Betlanovce 2/98
Bijacovce 2/161
Bíňovce 2/187
Blatnica 3/251
Blatnohrad (Zalavár) 1/251, 287
Blatný Potok (Sárospatak) 2/157, 205; 3/31, 249-250, 262, 333
Blhovce 3/31
Bojnice 2/151-152
Boldog 1/74
Borš 2/56, 57
Boršod-Zvolen (Pustý hrad) 2/57, 60
Branč 2/187; 3/30, 237, 249, 251, 256, 263
Brašov 2/218, 314
Bratislava 1/9, 12, 17-18, 57, 78, 105, 118, 213, 228, 268, 288; 2/11, 15-16, 36, 96, 198, 205, 235-236, 237; 3/17, 20, 32, 35, 38, 46, 48-49, 90, 103, 115-116, 122-123, 126-129, 132, 135-137, 142, 143, 158, 160, 162-163, 166, 186, 189, 208-209, 229, 247-248, 251, 319, 332
Brno 2/103, 165, 186, 221; 3/192, 195, 202, 223, 267-268, 277, 286, 305, 309, 333-334
Breznica 3/191
Brezno 2/139
Brezovica 3/21, 29, 164
Brigetio 1/12, 78, 100, 103-104, 286
Břeclav 3/16
Budapešť 1/105, 173
Budín 1/12, 76; 2/59, 88, 104, 126, 131, 156, 168, 170, 173, 187, 191, 204, 228, 231; 3/11, 14, 23-24, 26-27, 33, 36-37, 39, 67, 105-106, 135-136, 143-144, 149, 155, 159-162, 166, 168-170, 175, 192, 195, 213, 225, 230, 241, 256-247, 249-251, 283, 286, 305, 309, 312, 319
Buková 2/187
Bytča 2/117
Bzenec 3/20
Carhrad, pozri Konštantínopol
Carnuntum 1/12, 102, 105-106, 267, 268, 285-286
Čaba (Piliscsaba) 2/187-188
Čachtice 2/151-152
Červený Kameň 3/135
České Budějovice 3/198
Český Brezov 3/26
Debrecín 3/14
Detva 1/41
Devín 1/12, 113, 287; 2/16, 119; 3/312
Dobor 3/75-76
Dobrá Voda 3/135
Dolný Lieskov 3/44
Domažlice 3/24
Drienčany 3/26, 28, 237, 250
Dubnica 2/47
Dubrovnik 2/113, 161; 3/98, 228
Dvory nad Žitavou 2/187, 189
Eberhard (dnes Malinovo) 3/46
Fiľakovo 2/15, 96; 3/250
Frankfurt nad Mohanom 1/205, 248
Frata 2/112
Galanta 2/147
Gelnica 2/157
Gemér 2/15, 56, 60
Gerulata 1/12, 78
Golubac 3/16, 19, 87, 88, 172, 333
Grünwald 3/247
Gýmeš (dnes Jeleneec) 2/119, 229, 3/50
Hainburg 2/113; 3/313
Hajnáčka 3/19, 94
Halič (hrad) 3/26
Hatvan 2/113; 3/14, 33
Hlohovec 2/148; 3/17, 135, 150, 182, 216-217
Hniezdne 3/10, 68
Hodejov 3/22, 237, 250, 255, 262
Hodonín 3/95
Holíč 2/147, 164, 165, 167, 186-187, 237; 3/172, 216
Hrádok 3/139
Hričov 3/56, 219-220
Hronsek 2/115
Hronský Beňadik 2/205; 3/26
Hrušov 3/50, 52
Humenné 3/98, 257
Huňad 3/65, 66
Hvozdnica 2/117
Hybe 3/20
Chmelov 2/130; 3/31, 183-184
Chotín 1/41
Ilava 3/17, 25
Iža 1/12
Jablonec 2/88
Jajce 3/242, 252
Jaklovce 3/31
Jamník 3/42
Jäger (Eger) 2/63, 104, 113; 3/14, 45, 163-167, 237, 249, 255, 260
Jelšava 3/11
Kamenica 3/21, 141
Kameničany 2/47
Kapušany 3/32
Kežmarok 3/14, 19, 23, 27-28, 30-31, 135, 139, 159, 161-162, 185, 252, 333
Kluknava 3/31
Kolín 2/170
Koložvár (Kluž, Cluj Napoca) 2/113; 287, 291
Komárno 1/12; 2/15, 55, 59, 96, 237; 3/142, 146, 149, 154, 248, 312
Komárom 1/12, 248
Konštantínopol (Carhrad, dnes Istanbul) 1/127, 130, 140, 142,

158, 160, 187-189, 192-203, 237, 275, 286, 288; 2/13, 42; 3/223, 333
 Korlátka (Korlátov Kameň) 2/186, 187; 3/135
 Kostnica 3/15, 215-216, 248, 332
 Kostolány, pozri Veľké Kostolány
 Košice 2/157, 158, 203, 224; 3/14, 22, 23, 26, 31, 33, 70, 91, 139, 153, 158-159, 161, 164-165, 183-184, 232, 249-250, 260, 286, 305, 313
 Kozárovce 2/149
 Krakov 2/237; 3/153, 216
 Krakovany-Stráže 1/14
 Kraskovce 2/161,
 Kremnica 3/20, 28, 139, 141, 158, 160, 250, 287, 326, 333
 Kressenbrun 2/15, 236
 Krompachy 3/31
 Krupina 3/38, 56, 326
 Kutná Hora 3/226, 247
 Kyjev 2/53, 271,
 Kysak 3/159
 Kysek (Kőszeg) 2/156
 Laugaricio (Trenčín) 1/76-78, 286
 Lechnica 3/93
 Levice 1/14
 Levoča 2/141, 157; 3/14, 17, 28, 93, 139, 153, 158-159, 184, 250, 260, 264, 286, 305, 311- 313, 332
 Likava 3/45, 93, 139, 249-250, 263, 333
 Lipany 3/20, 108, 122, 333
 Liptovský Hrádok 3/249-250, 263
 Lošonec 3/135
 Lučenec 1/288; 3/26-28, 227, 236, 255, 262, 333
 Lubietová 3/139, 141, 250
 Lupča pozri Slovenská Lupča
 Markušovce 3/31, 42
 Marošvár 1/118
 Matejovce 3/68
 Mezőkövesd 3/26
 Michalovce 3/257
 Mikulčice 1/227, 228
 Miláno 3/158, 229
 Miškolc 2/113
 Mníšek nad Hnilcom 3/185
 Modly 2/123
 Modra 3/135
 Modruš 3/14
 Moháč 3/34, 38-39, 307, 334
 Mohi (Muhi) 2/15, 113
 Mohuč (Mainz) 1/186, 214
 Moldava nad Bodvou 3/26-27
 Moravské pole 2/16, 236-237
 Mošon 2/96, 113
 Muráň 3/250
 Mušina 3/151
 Mužla 2/74
 Neapol 2/208, 2012
 Nedeca 3/70
 Nemecký (dnes Havlíčkov) Brod 3/77-78
 Neuburg 3/75
 Nikopol 2/16; 3/11, 332
 Niš 3/24, 250
 Nitra 1/9, 117, 245, 251, 254, 287-288; 2/11, 13, 15-17, 36, 56, 57, 60, 96, 235, 236; 3/17, 33-34, 44, 243, 333
 Nová Baňa 3/139, 250
 Nová Ves 2/84
 Nové Mesto nad Váhom 3/17
 Nové Zámky 1/79-80
 Novohrad 2/15, 56, 60, 96, 205
 Ochtiná 2/161
 Okoličné 2/222-223
 Olcnavá 3/31
 Olomouc 3/192, 198, 252, 334
 Oravský hrad 3/139
 Ostratice 2/47
 Ostrihom 1/119; 2/63, 64, 96, 104, 108-109, 113, 126, 187, 188; 3/33, 50, 143-144, 149, 180, 191, 286, 305, 309, 312
 Ostrý Kameň 3/135
 Pajštún 2/16, 3/138
 Pannonhalma (Panónska hora) 2/26, 31, 96, 110, 228
 Pata pod Matrou 3/31
 Pátkostolie (Pécs) 3/121
 Pečeňady 1/118
 Pečenice 1/118
 Pešť 2/17, 104-106, 113, 168-169; 3/34, 155, 239, 251, 256, 286, 305, 312
 Petrovaradín 3/22
 Pezinok 2/237; 3/135
 Piešťany 2/151-152
 Plášťovce 2/205
 Plaveč 1/118; 3/29-30, 138, 183
 Pliešovce 2/128
 Plzeň 3/198, 247
 Pohansko 1/227-228
 Podolíneč 3/10, 22-23, 30, 52, 68, 151, 161-162, 164, 250, 263
 Poprad 3/68
 Považany 3/77
 Považská Bystrica 3/25, 47
 Požega 2/194
 Praha 1/284; 2/164; 3/136-138, 201, 241
 Predmier 2/47
 Prešov 2/228; 3/23, 34, 139, 141, 158-159, 164, 250, 260, 277, 286, 305, 311-313, 334
 Príbovce 2/76
 Prievidza 3/22
 Prosiek 2/139
 Pukanec 3/139, 250
 Ráb (Győr) 1/78; 3/53, 248; 2/30, 96, 108, 205; 3/24, 52, 53, 263
 Radatice 2/114
 Rajec 2/151-152
 Rakovec (dnes Lehôtka) 2/102
 Regensburg 1/205, 206, 249, 259, 287, 288; 2/13, 42
 Remeš (Reims) 1/38
 Revištka 2/74, 139
 Revište 3/267
 Richnava 3/29-31, 164-165, 249
 Rím 1/9, 12-13, 20, 39, 43, 62-64, 70, 81-83, 90-91, 98, 100, 105, 285; 2/27, 214; 3/106-107, 115, 138, 152, 229, 247-248, 319-320, 333
 Rimavská Sobota 1/188; 3/26
 Rimavská Seč 3/30-31
 Rohonc (Rechnitz) 3/52, 53
 Rozhanovce 2/158, 159, 198, 205, 237
 Rožňava 3/26, 30, 162, 237, 250
 Ruskinovce 3/68
 Rusovce 2/133
 Ružomberok 2/222-223, 333
 Sabinov 3/13, 31, 34, 260, 311-313
 Sárvár 2/58

Sásov 3/139
 Sebeslavce 2/76
 Sečovce 3/31
 Segedín (Szeged) 2/68, 39, 71;
 3/143, 149, 170-173, 251, 286,
 291
 Segesd (Felsőseged) 2/106, 108
 Sekule 1/118
 Senica 2/186-187
 Sibiu 2/93; 3/286, 291
 Sirmium (Sremska Mitrovica)
 1/94,104, 116, 125, 129, 135, 141,
 149, 151, 160, 278, 280
 Skalica 2/226; 3/17-18, 20, 22, 96-
 97, 122-123, 135, 195, 216, 286,
 309, 333
 Sklabiňa 3/139, 139
 Slankamen 3/22
 Slovenská Ľupča 2/125; 3/23, 249
 Smederevo 3/22, 172, 248
 Smižany 2/121
 Smolník 3/185
 Sofia 3/24, 250
 Sol' 2/144
 Solivar 2/ 144, 146
 Solnohrad (Salis) 2/65
 Solún 1/151, 158, 159, 236, 280
 Spišská Belá 3/68
 Spišská Kapitula 2/161; 3/203
 Spišská Nová Ves 3/19, 68
 Spišská Sobota 3/68
 Spišské Podhradie 3/68, 173
 Spišské Vlachy 3/68
 Spišský hrad 2/157; 3/23, 28, 158,
 165, 249, 260, 267
 Spišský Štiavnik 3/19
 Spišský Štvrtok 2/98; 3/30
 Stará Ľubovňa 3/10, 14, 22, 28, 52,
 68, 70,15-152, 164, 250, 263, 332
 Starhrad (Starý hrad) 3/25, 56, 182,
 191, 237, 249-251, 256, 263
 Starý Tekov 2/17
 Stolčný Belehrad (Székesfehérvár)
 2/11, 29, 64-65, 67, 70, 77, 81, 85,
 87, 96, 104, 135, 157, 162-163,
 171, 174, 175, 205, 207, 219, 237;
 3/14, 23, 35, 130, 137-138, 142,
 147-149, 153, 157, 167, 195, 202,
 248, 286, 305, 309, 310, 312, 332
 Stráž pod Tatrami 3/68
 Strážnica 3/195, 241
 Strečno 3/25, 47, 56, 237, 249,
 251, 256, 263
 Stretava 3/40-41
 Stropkov 3/252, 263
 Súča 3/25
 Sučany 3/191
 Súľov 2/47
 Svätý Jur 2/237, 3/46, 98, 135
 Svätý Peter 3/182
 Šabac 3/37, 244, 252
 Šahy 3/26, 223, 267
 Šaľa 3/137
 Šalgov 3/31
 Šamorín 3/13
 Šariš (hrad, mesto) 2/114, 157,
 203; 3/23, 29, 31, 33, 154, 158,
 249, 267
 Šarišský Novohrad 3/31
 Šášov 3/23
 Šaštín 2/147, 186-187, 237; 3/135
 Šiklós 3/135, 224, 247
 Šintava 2/58, 60, 131, 187; 3/90
 Širkovce 3/31
 Šomoď 2/106
 Šopron 2/96, 113; 3/155, 286, 291,
 305, 332
 Štiavnica 2/126
 Štitáre 2/149, 150
 Štrasburg 2/149
 Švábovce 2/161
 Tábor 3/230, 247
 Tachov 3/247
 Tekov 2/72, 73-74, 83, 90; 3/32,
 186
 Tekovská Breznica 2/157, 175
 Temešvár 3/11, 36, 40, 41, 285,
 291
 Tiháň 2/96
 Titel 3/22
 Tlmače 2/83
 Tolna 3/38
 Trenčín 1/105; 2/15, 159, 164,
 165, 203, 221, 235, 236, 237;
 3/20, 25, 122-123, 137, 216-217,
 219
 Trnava 2/16, 17, 85, 87, 90, 187,
 219, 227, 236, 237; 3/17-18,
 20-22, 32, 76, 97, 122-123, 135,
 137-138, 162-163, 179, 188, 228,
 261, 267, 286, 305, 332-333
 Trnové 3/47
 Trstie 3/43, 44
 Tvarožná 3/67
 Tvrdošín 2/139
 Uherské Hradište 3/77
 Uherský Brod 3/32, 93, 216
 Uhorská Ves 1/118
 Uhorské 1/118
 Várad (Tekovský Hrádok) 2/56, 60
 Varadín (Oradea) 2/45, 171; 3/14, 35
 Varna 3/25
 Veľká 3/68
 Veľká Lomnica 2/161
 Veľké Kostoľany 2/100; 3/32, 182,
 186, 210, 242, 334
 Veľký Kamenec 3/26
 Veľký Šariš 2/157
 Veselí nad Moravou 2/164; 3/20,
 248
 Vesprím (Veszprém) 2/96
 Viedeň (Vindobona, Wien) 1/12,
 125, 129, 286; 2/30; 3/136, 143,
 163, 166, 230, 238, 245, 252, 334
 Viedenské Nové Mesto 2/236;
 3/24, 33, 238, 245, 252, 258, 264
 Víglaš 3/93, 139
 Vlky 3/46
 Vieska 3/77
 Voznica 2/72
 Vrbov 3/68
 Vrbové 3/186
 Vršatec 3/25
 Vukovar 2/194
 Vyšehrad nad Dunajom (Visegrád)
 2/159, 164, 167, 183, 187-188,
 208, 223; 3/65, 135, 142-143, 149,
 287, 291
 Vyšehrad 3/247, 332
 Zadar 2/210; 3/15, 136
 Záhreb 2/94, 113; 3/14, 70, 210,
 252, 309
 Zamarovce 2/92
 Zelenice 2/100
 Zvolen 2/115, 128, 152, 236; 3/38,
 187, 223, 232, 237, 249, 267, 287,
 326
 Železný hrad (Vasvár) 2/96
 Žilina 3/13, 17, 54-56, 251, 333
 Žilkovce 2/100

VLADIMÍR SEGEŠ
BOŽENA ŠEĐOVÁ

PRAMENE K VOJENSKÝM DEJINÁM SLOVENSKA

1387 – 1526

I/3